KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIEN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1927

REDACTIE :
Mr. A. B. COHEN STUART
Dr. P. J. S. CRAMER
Dr. J. H. BOEKE en
Ir. E. P. WELLENSTEIN

Elfde Jaargang

TWEEDE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT voor TAAL-LAND- & VOLKENKUNDE van NEDERLANDSCH - INDIË

G. Kolff & Co. Weltevreden
1927

INHOUD

van den 11den Jaargang (Tweede halfjaar).

Blz.

Rede uitgesproken door Prof. Dr. J. BOEKE bij de opening van de Geneeskundige Hoogeschool 1

Padang Tikar, door G. L. ULJEE 15

De padi-gendja clausule in verband met Artikel 10 der grondhuurordonnantie, door C. A. J. JOCHEMS... 27

Gelijkstelling van Chineezen met Europeanen, door Mr. C. T. BERTLING..... 44

Waterleidingtarieven, door Ir. W. H. BRANDENBURG. ... 72

Koloniale Welvaartspolitiek, door Dr. H. M. HIRSCHFELD... 96

De bond van Ned.-Ind. Kunstkringen, door A. J. W. VAN ANROOIJ 106

Boekbespreking.

Statistiek van de Scheepvaart in Ned. Indië over het jaar 1926 144

Staatsspoor- en tramwegen in Ned. Indië 115

Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Ned. Indië over het jaar 1926..... 117

CROMMELIN: De toestand van Indië en hoe wij als Christenen daartegenover hebben te staan 118

J. VAN GELDEREN: Voorlezingen over Tropisch Koloniale Staathuishoudkunde 118

Het jaarmarktwezen in Nederlandsch-Indië, door Ir. G. J. DIJKERMAN 121

Zijn de Regenten op Java Volkshoofden?, door Mr. M. F. WINKLER 153

Klein-Landbouw in kolonisatie, door Dr. B. VRIJBURG 174

De nieuwe autobus-wetgeving in Holland en de lessen die daaruit voor Indië zijn te trekken, door Ir. G. TH. BRUYN W. I. 196

Burgemeesterskeuze, door H. J. F. VAN HULS 221

De Inlandsche meerderheid in den Volksraad, door Dr. W. FEUILLETAU DE BRUYN 231

Boekbespreking.

Johannes van den Bosch als Sociaal hervormer; de Maatschappij van Weldadigheid 258

Blz.

Jaarverslag van de goud- en zilvermijnen in Benkoelen over het jaar 1926 263
Jaarverslag van 's Lands steenkolenmijnen over het jaar 1926 264
Landsdrukkerij, jaarverslag over 1926 265
Dienst voor waterkracht en electriciteit. Jaarverslag 1926 266
Verslag van den dienst der Zoutregie over het jaar 1926 267
Verslag van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Ned.-Indië over 1926 268
Internationale Vereeniging voor de Rubber- en andere Cultures in Ned.-Indië. Jaarverslag 1926 269
Gedenkboek Billiton 1852—1927 270
Handboekje voor den Deliplanter 271

Munteenheid, aanmunting en de muntfondsen in het advies van de Staatscommissie van het muntwezen, door Dr. W. J. F. STEINMETZ 273
Enkele vraagstukken in verband met de Spoorwegverbinding Preanger — Cheribon, door W. WIJNAENDTS VAN RESANDT 305
Eenige beschouwingen omtrent de in Ned.-Indië gevestigde z.g. Bombayers en hun handel, door C. H. HAZEVOET 319
De Eerste Hygiëne Tentoonstelling in Ned.-Indië, door M. A. J. KELLING 332
De verbetering van den paardenstapel op West-Soembawa, door AJOEBAR 366

Het Civiel Weduwen- en Weezenfonds:

Kritiek op het „Rapport van de Commissie van het Verbond van Vereenigingen van Landsdienaren ter bestudeering van het vraagstuk der verbetering van de W.- en W.-pensioen", door Mej. Dr. VAN EBBENHORST TENGBERGEN 374
Het Rapport over het Weduwen- en Weezenpensioen voor Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Ned.-Indië, door Ir. H. M. J. HART 387
Verslag omtrent Weduwen- en Weezenpensioen voor Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Ned.-Indië voor het jaar 1925, door H. E. WOLFF VON WÜLFING 396

Soc. Kroniek.

Psychotechnische analyse bij gestraften, door G. GUTJAHR..... 415

blz.

Boekbespreking.

Statistisch Jaar-overzicht van Ned.-Indië 420
Stelsel en Inhoud van de „Regeling Inlandsche Coöperatieve vereenigingen" 423
Mededeelingen van het Centraal Kantoor voor de Statitiek te Weltevreden 425
De Panglongs 426

Rede, uitgesproken door Prof. Dr. J. Boeke bij de opening van de Geneeskundige Hooge School.

Excellentie,

Mijnheer de President-Curator,
Mijnheer de Directeur van Onderwijs en Eeredienst,
Mijne Heeren Curatoren, Hoogleeraren en Lectoren,
Dames en Heeren Studenten en gij allen, die deze plechtigheid met Uwe tegenwoordigheid vereert,
Zeer gewenschte en gewaardeerde Hoorderessen en Hoorders.

Het is mij een voorrecht heden in Uw midden het woord te mogen voeren. Als ik het oog richt op deze wijde zaal hier voor mij, dan is het alsof haar dak zich verheft, alsof hare wanden uiteenwijken en verdwijnen, alsof ik dit wonderschoone stralende land in zijn volle glorie en uitgestrektheid voor mij zie liggen, en van alle zijden is het alsof ik de handen van zieken en zwakken dankend zie uitgestrekt, dankend voor hetgeen hun zal worden geschonken, de verwezenlijking van wat zij, die het zoo goed meenden met hun volk, zich reeds zoo langen tijd gedroomd hadden, een eigen volwaardige geneeskundige Hoogeschool.

Doch alvorens wij ons eenige oogenblikken zullen trachten te verdiepen in de vraag, wat de oprichting van deze Hoogeschool voor Indië zal kunnen beteekenen en wat zij voor verplichtingen oplegt aan hen, die door haar zullen zijn gevormd voor de maatschappij, voor hun eigen volk, heb ik eerst een plicht van groote dankbaarheid te vervullen. Zij is mij opgelegd door het feit, dat ik hier voor U sta als woordvoerder van de geneeskundige Faculteit dezer Hoogeschool en als vertegenwoordiger van de Nederlandsche Universiteiten, van de Nederlandsche wetenschap, waar Uwe Excellentie mij de hooge eer deed geworden, als organisator deel te

mogen nemen aan de voorbereidende werkzaamheden voor deze Hoogeschool en tevens den schakel te vormen, die het medisch onderwijs in het moederland verbindt met dat wat thans hier in onze Oost zal worden gegeven.

Waar gedurende dit eerste jaar van hare werkzaamheid het ambt van voorzitter der Faculteit door Uwe Excellentie mij is toevertrouwd, mag ik uit naam dier Faculteit wel een hartelijk woord van dank spreken tot hen, door wier initiatief en medewerking deze heugelijke dag is mogelijk geworden.

Mag ik mij daarbij allereerst wenden tot Uwe Excellentie zelf. Waar wij spreken van hem door wier initiatief deze dag van wijding is voorbereid geworden, daar gaan onze gedachten in de eerste plaats uit naar den voorganger van Uwe Excellentie, den oud-Gouverneur-Generaal Fock, die met krachtige hand de vage en ten deele niet zuiver en in tegenstrijdigen zin omlijnde plannen en wenschen wist bijeen te brengen en om te vormen tot een realiteit. Aan zijn energie en wijden blik hebben wij in de eerste plaats te danken, dat wij hier bijeen zijn om tot de opening van de geneeskundige Hoogeschool over te gaan. Namens de Faculteit breng ik hem in de eerste plaats hiervoor mijn eerbiedigen dank.

Doch naast hem past onze Faculteit een woord van diepgevoelden dank aan Uwe Excellentie zelf. Niet alleen voor Uwe bereidwilligheid deze Hoogeschool zelf te openen en daardoor zoo duidelijk blijk te geven van de groote beteekenis, ook door U aan haar toegekend, doch vooral voor al hetgeen door Uwe Excellentie reeds van den aanvang van Uwe werkzaamheid als Landvoogd hier te lande voor de verwezenlijking van het plan, de oprichting onzer Hoogeschool, werd verricht. Zonder Uwe belangstelling, Uwe medewerking, die zich immers heden weer toonde in Uwe bereidwillige toezegging, in persoon de Hoogeschool te willen openen, zou de verwezenlijking van de plannen niet zoo grif zijn tot stand gekomen. Wij zijn U daarvoor oprecht dankbaar, en met trots zullen wij steeds onzen blik richten op den door Uwe Excellentie te onthullen gedenksteen en den daarop gegriften illusteren naam. Aan ons tevens de verplichting, zorg te dragen, dat Uwe Excellentie ook in later jaren met voldoening op dezen dag zult kunnen terugzien.

Naast Uwe Excellentie is onze nieuwe Hoogeschool grooten dank verplicht aan U, Mijnheer den Directeur van Onderwijs en Eeredienst, die met Uwe ambtenaren zoo krachtig en met zooveel bereidwilligheid hebt willen medewerken aan hare voorbereiding, — een medewerking, die mij op zoo weldadige wijze in de herinnering terugriep onze samenwerking in de commissie inzake aanpassend middelbaar (voorbereidend hooger) onderwijs nu 10 jaren geleden. En niet minder aan het Bestuur der S.T.O.V.I.A., aan Collega DE WAART, die, daarin krachtdadig bijgestaan door het Departement van Burgerlijke Openbare Werken en inzonderheid Ir. TIDEMAN, zich zooveel moeite heeft getroost, om de gebouwen dier S.T.O.V.I.A. voor hunne nieuwe bestemming in gereedheid te brengen, aan zoovele anderen, die hunne medewerking hierbij verleenden en aan hen, die zich naast een zeer drukken werkkring beschikbaar stelden tot het geven van onderwijs aan onze jonge studenten.

En persoonlijk gevoel ik mij van warme dankbaarheid vervuld voor mijn beide trouwe medewerkers aan de voorbereiding in Holland, Prof. W. A. KUENEN en Dr. C. D. DE LANGEN, medeleden der Voorbereidingscommissie, en den oud-Directeur van Onderwijs en Eeredienst, den Heer J. F. W. VAN DER MEULEN, die zijn belangstelling voor de Rechts-Hoogeschool had overgebracht op onze stichting en met nimmer falende behulpzaamheid en kennis van zaken met ons medewerkte en ons voorlichtte.

Een ten slotte zij onze hartelijke dank gebracht aan Mr. CREUTZBERG en de overige leden van ons Curatorium, die naast de zorg voor de Rechts Hoogeschool nog die voor de belangen onzer nieuwe stichting op zich hebben genomen. Moge de jonggeborene onder Uwe trouwe hoede en leiding voorspoedig opgroeien en zich in hare verdere ontwikkeling haar pleegouders waardig toonen. Met vol vertrouwen geven wij, leden der Faculteit, ons aan Uw beproefde leiding over.

Dat een gemeenschappelijk Curatorium voor de belangen der Rechts Hoogeschool en die van onze geneeskundige Hoogeschool zal zorg dragen, toont reeds den nauwen band, die tusschen onze beide inrichtingen van Hooger onderwijs bestaat. Moge deze band in de toekomst steeds nauwer worden. De welwillende woorden, door den Voorzitter Uwer Faculteit in zijn jaarverslag aan onze stichting gewijd, zijn wij nog niet vergeten. Mogen wij ons meer

en meer gaan voelen als de reeds bestaande onderdeelen van één groot toekomstig geheel.

In dezen zelfden zin begroeten wij U, de vertegenwoordigers van de Technische Hoogeschool te Bandoeng. Dat ook in wijderen kring belangstelling gevoeld wordt voor onze stichting, bewijst ons de gelukwensch van de Rockefeller-stichting: Peking Union Medical College, ontvangen en de tegenwoordigheid van U, Dr. SCHOUTEN, vertegenwoordiger van het Ned. Tijdschrift voor geneeskunde.

En hoezeer de Faculteiten der geneeskunde in Holland zich in de geboorte van hare jongste zuster verheugen blijkt wel uit de telegraphische gelukwensch, door mij zooeven van de 4 Faculteiten uit Holland ontvangen.

Voor dit alles zij hier onze hartelijke en diepgevoelde dank gebracht.

Keeren wij ons nu tot onze Hoogeschool zelve.

Wat zal de jonge Hoogeschool voor Indië kunnen zijn? Om tal van redenen kunnen wij ons ten zeerste verheugen in deze stichting.

1). In de eerste plaats wat betreft het geneeskundig onderwijs aan de inlandsche bevolking. Hier betreden wij geen nieuwen weg, behoeven wij geen volwaardige Hoogeschool uit niets te scheppen, kunnen wij voortbouwen op de breede en hechte basis van het reeds lang bestaande. Met oprechte dankbaarheid kunnen wij hier een blik slaan op het verleden en nagaan, wat in de 76 jaren, verloopen sinds de oprichting van de S.T.O.V.I.A., voor het medisch onderwijs aan de inlandsche bevolking door de Regeering is gedaan. Begonnen als een uiterst eenvoudige inrichting voor de vorming van goed geschoolde vaccinateurs, in langzame, doch gestadig voortgaande verbetering zich uitbreidend, heeft de S.T.O.V.I.A. zich een plaats weten te veroveren in de Inlandsche samenleving, in de Inlandsche beschavingsgeschiedenis als geen andere inrichting van onderwijs. Ja zelfs werd, mede dank zij den vooruitzienden blik van Dr. NOORDHOEK HEGT, den helaas te vroeg aan het onderwijs ontvallen directeur der S.T.O.V.I.A., onder wiens voortreffelijke leiding ik, nu 12 jaar geleden, heb kunnen medewerken aan het medisch onderwijs voor de a.s. Inlandsche artsen, toen bij de laatste reorganisatie

van het medisch onderwijs, ook het oude gebouw aan den Hospitaalweg door een nieuwer, grooter gebouwencomplex moest worden vervangen, dit zoo groot, zoo ruim, zoo veelomvattend gemaakt, dat het op voortreffelijke wijze kan dienen voor laboratoria en klinieken voor onze geneeskundige Hoogeschool, terwijl nog bovendien op het uitgestrekte terrein van Salemba, genoegzaam ruimte beschikbaar bleef om bij de onvermijdelijk noodzakelijke uitbreiding en bijbouw voldoende gelegenheid te bieden voor het stichten van nieuwe inrichtingen van onderwijs, hetzij klinieken of barakken of laboratoria. Zoo kan onze Hoogeschool voortbouwen op de hechte en breede basis van het S.T.O.V.I.A.-onderwijs, en biedt zij tevens de schoonste gelegenheid tot uitbreiding en voltooiïng, waarvoor in de toekomst de eisch met gebiedende noodzakelijkheid zal worden gesteld, wil onze Hoogeschool, werkelijk en blijvend aan hare roeping getrouw, een volledige en op de hoogte van haren tijd blijvende inrichting van hooger geneeskundig onderwijs vormen. Middelbaar onderwijs kan, zijn programma volgende, gedurende langen tijd zonder gevaar voor veroudering, op dezelfde leest blijven geschoeid, hooger onderwijs daarentegen moet zich voortdurend kunnen uitbreiden, ontwikkelen, ontplooien, omdat het naast zijn plicht, het zijn van voortreffelijk vakonderwijs, een hoogere roeping heeft te volgen, het dienen van de wetenschap, en elke nieuwe facet, aan den flonkerenden diamant dier wetenschap geslepen, ook aan het door onze Hoogeschool uitgestraalde licht zijn schittering zal moeten kunnen toevoegen.

Ik behoef U hier van deze plaats niet te schetsen de beteekenis van het aan de S.T.O.V.I.A. gedurende de 76 jaren van haar bestaan gegeven onderwijs. Daarover kunt gij allen hier aanwezig beter oordeelen dan ik. Doch wel mogen wij hier openlijk uitspreken, dat zij naast hare zuster-inrichting, de N.I.A.S., meer dan eenige andere inrichting van onderwijs heeft bijgedragen tot verhooging van het peil der beschaving van de Inlandsche bevolking, het scheppen van betere toestanden op hygiënisch gebied, van betere levensvoorwaarden, tot dat, wat toch voor een volk in de eerste plaats noodig is, het voorbereiden van een betere prophylaxis voor tal van ziekten, die het leven van de bevolking in de tropenlanden in gevaar brengen. En zoo is het m.i. juist in deze richting vooral, die eener betere prophylaxis, dat het onderwijs aan onze Hooge-

school zich zal hebben aan te sluiten aan het aan de S.T.O.V.I.A. en de N.I.A.S. tot nu toe gegeven onderwijs.

In nog ruimere mate dan het aan de S.T.O.V.I.A. mogelijk was, zal door onze Hoogeschool in dezen zin kunnen worden gewerkt en invloed uitgeoefend, nog meer dan aan hare voorgangster zal het haar gegeven zijn, leiders van hun volk te kweeken die den levenwekkenden toorts der beschaving naar alle deelen van onzen Archipel zullen dragen.

2). In de tweede plaats zal onze Hoogeschool zijn een inrichting van hooger onderwijs voor *allen*. Zeker, ook de S.T.O.V.I.A. opende hare poorten voor allen zonder onderscheid, doch haar geheele wordingsgeschiedenis drukte toch op haar den stempel van een zekere eenzijdigheid, en de inrichting van haar onderwijs, meer als middelbaar dan als hooger onderwijs bedoeld, hield deze eenzijdigheid in stand, ja onderstreepte haar als 't ware.

Voor onze Hoogeschool daarentegen zal deze eenzijdigheid van den aanvang af zijn uitgeschakeld. Voor alle landaarden, ook voor a.s. Hollandsche artsen, voor hen, die uit Hollandsche ouders geboren in de medicijnen willen studeeren, stelt zij hare poorten met gelijke gastvrijheid open. Zij bedoelt te zijn een inrichting voor medisch hooger onderwijs, even volledig ingericht, even goed uitgerust als hare zusterfaculteiten in Nederland. En met bijzondere erkentelijkheid kunnen wij in dit verband dan ook constateeren dat dit door alle medische faculteiten in Holland zonder uitzondering is erkend geworden en dat door hen allen volmondig de toezegging is gegeven, dat de candidaats- en doctoraalexamens, aan onze Hoogeschool afgelegd, onder waarborg van reciprociteit als gelijkwaardig zullen worden erkend met de gelijknamige examens, aan een geneeskundige faculteit in Nederland afgelegd. Waarlijk, wij kunnen hier met groote dankbaarheid van dit besluit der Hollandsche zusterfaculteiten gewag maken, omdat hierdoor de volkomen gelijkwaardigheid van onze Hoogeschool met de geneeskundige faculteiten in Holland een vaststaand feit is geworden. Dat dit aan onze Hoogeschool groote verplichtingen oplegt, dat zij moet toonen dit vertrouwen waardig te zijn, dat zij met alle kracht er naar moet streven, haar onderwijs zoo te doen zijn en te doen blijven dat zij door de daad kan toonen, deze gelijkwaardigheid inderdaad te bezitten, behoef ik in dit verband slechts aan te stippen.

Het is een schoone gedachte, dat hier het Inlandsche en het Westersche intellect in eerlijken wetkamp zich zal kunnen meten, dat hier het Oosten zal kunnen, ja zal moeten toonen, in intellect, in vasthoudendheid, in doorzettingsvermogen de evenknie te zijn van 't Westen, dat hier het Westen en het Oosten in gelijkgericht streven hetzelfde ideaal zullen najagen, dezelfde levensroeping zullen trachten te vervullen.

3). In de derde plaats kan onze Hoogeschool vormen een centrum van wetenschap. Ook in dit opzicht heeft zij een hooge roeping te vervullen. Wat hier in onze Oost op het gebied der wetenschap werd verricht, het heeft hen, die in het moederland van de resultaten konden kennis nemen, steeds met oprechte en diepe bewondering vervuld. En niet alleen in Nederland zelve, doch ook in het buitenland — en wij mogen dit wel eens hier van deze plaats in het openbaar met trots constateeren — wordt steeds meer en meer de beteekenis, ja het baanbrekend karakter, van wat door onze Hollandsche geleerden hier te lande op het gebied van hygiëne, van ziektebestrijding, van ziektekunde, van anthropologie, van serologie en bacteriologie (om alleen bij de medische wetenschappen te blijven) is verricht, volmondig erkend. Zooals mij nog onlangs door SIR ANDREW BALFOUR, den bekenden Engelschen deskundige op het gebied der tropische hygiëne werd verzekerd, staat Holland hier in vele opzichten aan de spits. Welnu, moge het aan onze Hoogeschool gegeven zijn, ook in dit opzicht een centrum te vormen, waar nieuwe denkbeelden aan de werkelijkheid kunnen worden getoetst, nieuwe ontdekkingen een gunstigen kweekbodem kunnen vinden, en een goede werkgelegenheid wordt geboden voor hen, die in zich de kracht gevoelen om de medische wetenschap te bevorderen. Ook wat dit betreft kan de S.T.O.V.I.A. met gerechtvaardigden trots wijzen op hetgeen reeds binnen hare muren door hare docenten en leerlingen werd tot stand gebracht, doch hoezeer openen zich voor onzen blik breedere, wijdere perspectieven, waar wij de toekomst van onze Hoogeschool beschouwen. Dat dit een zware taak beteekent, zoo voor de docenten als voor de leerlingen, behoeft geen betoog. Een nieuwe Hoogeschool, een nieuw centrum voor wetenschappelijk onderzoek te vormen, legt op de schouders van hen, die tot het geven van dit onderwijs zijn geroepen, een zware verantwoordelijkheid. In eendrachtig sa-

menwerken, in volkomen harmonie, zullen zij tezamen het grootsche gebouw hebben op te trekken, zullen zij aan hunne leerlingen niet alleen de liefde voor het vak, doch ook de liefde voor en de belangstelling in wetenschappelijke vraagstukken hebben wakker te roepen en op te kweeken. En dat heeft de ervaring van bijkans 20 jaren mij wel geleerd, dat dit alleen en uitsluitend in volkomen harmonisch samenwerken is te verwezenlijken. Een faculteit, die onderling verdeeld is, waarin niet alle leden in eendrachtige samenwerking streven naar hetzelfde ideaal, waarin persoonlijke naijver in de plaats zou komen van onderlinge waardeering, heeft hare kracht naar buiten, haar vermogen om iets groots tot stand te brengen, volkomen verloren. Noblesse oblige. Doch ook in dit opzicht kunnen wij gelukkig de toekomst met vertrouwen tegemoet gaan.

Dit brengt mij weer tot de beschouwing van de verhouding van de docenten tot hunne leerlingen en de taak van den medicus in het algemeen. Het zij mij vergund, Dames en Heeren, hierop ten slotte nog ietwat uitvoeriger in te gaan.

Geen gestudeerd man, die, naast den predikant in onze Westersche omgeving, zoozeer een weldadigen en verstrekkenden invloed kan uitoefenen op de algemeene beschaving, levenswijze en levensopvatting van het volk, waaronder hij werkt, als juist de medicus, geen bij wien zijn beroep zoozeer een levenswerk wordt, geen die zoozeer door zijn eigen persoon, zijn eigen voorbeeld, kan prikkelen tot navolging. En vooral zal dit gelden voor den Inlandschen arts, werkende in de omgeving, waaruit hij is voortgekomen, waarvan hij de innerlijke roerselen, voor ons vaak een gesloten boek, begrijpt en meevoelt. Maar dan moet hij ook met zijn geheele ziel, met zijn geheele hart, zich aan zijn wetenschap geven, kunnen geven, dan moet hem geleerd worden, dat hij geen ziekten, doch zieken behandelt, dan moet hij reeds bij zijn studie diep doordrongen worden van de verhevenheid en de diepe tragiek van het ziekbed, van de majesteit van den dood, van de eenheid van alle leven op aarde.

Maar, zal men zich afvragen, komt hier dan de praktijk van den medicus niet in open conflict met de wetenschap, die hem juist gedurende zijn studie als de hoogste waarheid is gepredikt? Leert hem die wetenschap niet in de analyse, de steeds verder gaande

splitsing der levensprocessen, der levenseenheden, het ideaal te zien, waarnaar zijn kunde kan streven?

Leert de beschouwing der natuur hem niet, dat overal strijd om het bestaan, overal vernietiging van de zwakkeren, overal het grofste egoïsme het leven beheerscht en doet voortbestaan?

Zeker, in de achter ons liggende decennien, vooral in de eeuw, die nu reeds zoo ver achter ons schijnt te liggen, waarvan de jongeren onder ons niet eens de herinnering hebben kunnen bewaren, in die 19de eeuw vierde de analyse hoogtij. Het was ook niet anders mogelijk. De ongekende opbloei van de biologische wetenschappen in het begin dier 19de eeuw, samengaande en voor een groot deel gedragen door de verbetering van het microscoop, leerde ons steeds dieper doordringen in de wereld van het kleine, leerde ons inzien, hoe het leven overal gebonden is aan uiterst kleine eenheden, de cellen, die in vaak onnoemelijk groot aantal de levende wezens, de organismen, opbouwen. In die kleinste eenheden, de cellen, leerde men een vaak verwonderlijk mooie organisatie kennen. Men zag hoe zij door het geheele rijk der levende natuur nagenoeg van eenzelfde orde van grootte waren, zoodat de cellen, waaruit het lichaam der grootste dier- of plantvormen is opgebouwd, nagenoeg even groot zijn als die, uit welke de kleinste levende wezens, nauwelijks met het bloote oog zichtbaar, bestaan. Men zag, hoe deze cellen zich door deeling vermeerderden, hoe alle levensprocessen door deze cellen werden verricht, aan deze cellen waren gebonden, en hoe elk levend wezen, hoe groot ook, ten slotte uit één enkele cel, de eicel, is voortgekomen. Was het wonder, dat men in deze cellen de elementaire levenseenheden zag, en dat de bouwsteen theorie werd opgesteld, die alle levensmysteriën scheen te verklaren, de theorie die in de cellen de bouwsteenen zag, die het gebouw van het levend organisme samenstelden. Het levende wezen werd niets dan een kolonie van deze kleinste eenheden. En waar alle levensprocessen aan deze eenheden waren gebonden, van deze eenheden uitgingen, daar was het onafwijsbaar, dat ook de ziekelijke afwijkingen, die als ziekteprocessen het lichaam teisterden, in deze kleinste eenheden zetelden en in een verbitterden strijd de bacterieele indringers door de cellen werden bevochten. Zoo ontstond de cellulairpathologie, die als vaste basis van onze wetenschap tot in deze eeuw al ons

medisch denken beheerschte, en zoo werd dus de cel de elementaire eenheid, het elementaire organisme, waaruit zich de hoogere organismen, de levende wezens opbouwen, de eenheid, die de histologie, de physiologie, de pathalogie beheerschte. De geheele litteratuur is van deze opvatting doordrenkt, zij vormde meer dan 60 jaren lang de vaste basis, waarop zich onze geheele biologische wereldbeschouwing het geheele trotsche gebouw van onze biologische en medische wetenschap opbouwende. Zij droeg als het ware die geest van materialisme, van analyse, die de wereldbeschouwing dier vorige eeuw kenmerkt, die in het steeds verder splitsen, steds scherper uiteen rafelen, steeds verder in details vervolgen van de levensprocessen het ideaal der exacte biologische wetenschap zocht, die meende, dat door dit steeds verder analyseeren der levensprocessen ten slotte het leven zelf zou kunnen worden verklaard, die geest van materialisme, die de oude en verouderde philosophie had gedood, het vitalisme had vernietigd, aan buiten de materie liggende, niet door onze zintuigen controleerbare, krachten geen recht van bestaan toekende.

In dit systeem hadden de levende wezens zelf als 't ware slechts een plaats als de met het bloote oog waarneembare en met behulp der wetenschappelijke onderzoekingsmethoden navorschbare verzamelingen van cellen, van die eenheden, waaraan de levenseigenschappen ten slotte gebonden waren. De „struggle for life", de verbitterde strijd om het bestaan, door DARWIN in het middelpunt van zijn wereldbeschouwing geplaatst, waarbij in meedogenloos egoïsme (immers de natuur was zinloos liefelijk, redeloos wreed) al het zwakkere ten ondergang was gedoemd, werd ook op het organisme zelf overgebracht, en door ROUX werd het begrip van den strijd om het bestaan der cellen in het organisme tot basis van zijn theorie der functioneele adaptatie genomen.

Doch langzamerhand zien wij de kentering komen. Het vraagstuk van den vorm der levende wezens, dat voor de oudere biologen als 't ware nog niet bestond, omdat volgens de preformatieleer in de kiem de geheele vorm van het zich daaruit ontwikkelende wezen al bepaald was en dus de geheele vorm al van te voren, van den aanvang der wereld af was gepreformeerd, vraagt meer en meer de aandacht. De celleer en de geheele analytische en materialistische denkwijze der 19de eeuw had het oude vitalisme

vernietigd. Het dogma van de verklaarbaarheid van het leven en dus ook van den vorm der levende wezens door de gewone krachten der natuur beheerschte de geheele wetenschap. Doch nu zien wij meer en meer naast de analyse de drang naar synthese opkomen. Het experiment doet zijn intrede ook in de morphologie, men gaat zich afvragen niet alleen hoe, doch ook waarom zich de vorm der levende wezens heeft ontwikkeld, de vraag naar den innerlijken samenhang der door de analyse geconstateerde verschijnselen treedt meer en meer op den voorgrond. Het individu en de wijze waarop het de cellen, die het samenstellen beheerscht, herneemt zijn rechten, men vraagt zich af, niet alleen hoe de verwonderlijke vormverscheidenheid van de levende wezens zich ontwikkelt, doch vooral wat ten slotte die vorm beheerscht, waardoor zij wordt bepaald, in stand gehouden, veranderd, wat het is, dat wij als harmonie in de natuur en harmonie in de levende wezens zoozeer bewonderen. Hebben wij voor deze harmonie, dit goddelijk evenwicht in de natuur, een open oog gekregen, dan verkrijgt het geheele leven op aarde een nieuwen inhoud. Dan verliest de strijd om het bestaan zijn wreed, zijn onverbiddelijk karakter, dan zien wij de eenheid van alle leven, dan begrijpen wij hoe in die eenheid, zoowel in het organisme op zichzelf als in de geheele levende natuur, zich steeds het streven naar evenwicht, naar harmonie, openbaart, dat alleen bij het verbreken van dit evenwicht tot schijnbaar egoïsme, tot schijnbaar meedogenlooze vernietiging dwingt.

Het is opmerkelijk, dat de celleer, die het oude vitalisme had vernietigd, bij den opkomenden drang naar synthese, toen men zich meer en meer begon af te vragen wat de factoren waren die de ontwikkeling van den vorm der levende wezens en de harmonie der levensprocessen beheerschten, in haar uiterste consequentie er toe moest leiden, die harmonie door de werking van een „causa finalis", een buiten het oorzakelijk gebeuren in de natuur staanden factor te verklaren. En zoo zien wij aan het einde der 19de eeuw DRIESCH zijn leer van de „entelechie" formuleeren, „dat wat zijn doel in zichzelf draagt", en als reguleerend ordenend principe buiten de materie staande, het levensgebeuren regelt. Wij zien hoe VON UEXKULL zijn theorie van de impulssystemen opbouwt, hoe KOCH spreekt van de „atoomgeesten", hoe anderen spreken van „dominanten", van „systeemkrachten", kortom hoe de drang naar

synthese en het zich baanbrekend besef van de doelmatigheid van al het leven tracht zich te kristalliseeren in een bepaalde theorie. Zeker, deze theorieën zijn en blijven in den grond onjuist, zij zijn eenzijdig en gebrekkig, zij trachten te omlijnen, te formuleeren wat niet te formuleeren is, zij voeren in de wetenschap, die zich alleen *mag* bezighouden met die verschijnselen, die door middel van experiment en waarneming kunnen worden gecontroleerd, een niet nader te controleeren praemisse in, een macht, die niet voor wetenschappelijk onderzoek toegankelijk is, en dwingen daardoor alle verdere onderzoek tot steriliteit.

Doch hun groote, fundamenteele beteekenis ligt daarin, dat zij de uiting zijn van een kentering, van een verandering van den geest der wetenschap, van een zich meer en meer baanbrekend begrip van de doelmatigheid van alle leven, tegenover de leer van het toeval, door de analytische en materialistische denkwijze der 19de eeuw zoozeer op den voorgrond gebracht.

En zoo komt dus ook ons wetenschappelijk inzicht weer meer en meer in overeenstemming met dat, wat toch door alle eeuwen heen ons medisch denken heeft beheerscht, het diepe ontzag voor de majesteit van het individu, voor de beteekenis der persoonlijkheid, dat onze clinici, hoezeer ook de cellulairpathologie hoogtij vierde, er steeds weer toe bracht, hun leerlingen voor te houden dat zij zieken, niet ziekten behandelen. Zonder een diep besef van de doelmatigheid van alle leven kan zijn werk den medicus nooit bevredigen, zonder een gevoel voor de eenheid van het leven, van de harmonie van al het bestaande, schijnt onbestaanbaar die alles beheerschende liefde voor zijn vak, voor zijn levenswerk, die boven alles noodig is, die den medicus in staat stelt, zich aan zijn patiënten te geven, zich voor zijn patiënten op te offeren, het heil van zijn patiënten boven eigen gemak of geldelijk voordeel te stellen, die hem doet inzien de waardigheid van elk ziekbed, ook het armste, en de majesteit van den dood.

Dat is het, wat onze Hoogeschool aan hare leerlingen wil bijbrengen door voorbeeld en onderwijs, de schoonste taak, die voor haar weggelegd, dat is het ook, wat onze leerlingen van ons mogen verlangen als veilige gids op hun levensweg.

Door alle eeuwen heen is dit gevoeld als de hooge levenstaak van den medicus, en het schoonst is het wellicht reeds 8 eeuwen

geleden neergeschreven in het gebed van den Joodschen geneesheer MAIMONIDES: „laat, o God, de liefde voor de kunst en voor Uw „schepselen mij bezielen. Verhoed dat dorst naar geld of jagen naar „eer en aanzien zich in mijn werk mengen. Want deze vijanden van „waarheid en menschenmin kunnen mij gemakkelijk bedriegen en „mij mijn hooge bestemming, Uwe kinderen wel te doen, laten „vergeten.

„Sterk de kracht mijns harten, opdat het steeds bereid zij den „arme en den rijke, den goede en den slechte, den vriend en den „vijand te dienen.

„Laat mij in den lijdende steeds slechts den mensch zien; moge „mijn geest aan het ziekbed steeds zichzelf meester blijven en door „geen vreemde gedachten verstrooid worden, opdat ik aan alles wat „ervaring en onderzoek mij geleerd hebben, steeds indachtig zij. „Verleen mijne zieken vertrouwen in mij en mijne kunst en volg- „zaamheid voor mijne voorschriften en raadgevingen. Verleen, o „God, mij zachtheid en geduld tegenover beleedigende eigenzinnige „zieken; geef mij matigheid in alles, maar niet in het leeren, laat „mij daarin onverzadigbaar zijn en laat de gedachte ver van mij „blijven dat ik alles zou weten en kunnen.

„Geef mij kracht, lust en gelegenheid om mijn kennis steeds „meer uit te breiden, mijn geest kan vandaag gebreken in mijn „weten erkennen en ontdekken, die hij gisteren niet vermoedde. „Laat mij steeds verder doordringen in de geheimen mijner kunst".

Als deze geest de abituriënten van onze Hoogeschool bezielt, en blijft bezielen, dan kan zij met trots terugzien op het door haar gegeven onderwijs en met gerustheid de door haar gevormde jonge artsen uitzenden, om hun levenswerk in de maatschappij aan te vangen. Dan zal zij waarlijk tot zegen strekken voor dit wonderschoone land, dat wij met geheel ons hart zouden willen dienen.

En zoo wend ik mij, Excellentie, thans weder in goed vertrouwen op de toekomst van onze Hoogeschool, tot U:

Met groote dankbaarheid hebben wij mogen ervaren, hoezeer ook deze stichting U ter harte gaat, hoe gul Uw hooge belangstelling, voor de harmonische ontwikkeling onzer Hoogeschool van zoo groote beteekenis, ons steeds in geschonken. Moge dit steeds zoo blijven.

En het zij mij vergund thans Uwe Excellentie, als hoogste drager van het gezag, als vertegenwoordiger van Hare Majesteit, eerbiedig te verzoeken, tot de plechtige opening van onze Geneeskundige Hoogeschool te willen overgaan.

Padang Tikar,

door

G. L. Uljee.

Een der dichtstbevolkte gedeelten van de wereld is Oost-Azië, een wereld op zichzelf met een eeuwenoude beschaving.

Toch is voor den Westerling het Verre Oosten tijden lang een gesloten boek geweest; in een geheimzinnig waas gehuld, omsponnen met tal van fabelen, was het 't land van de porceleinen torens, de lakdoozen, de dwergboompjes en wat dies meer zij.

De sporadische bezoeken van ontdekkingsreizigers en kooplui vermochten het niet uit zijn isolement te verlossen. Trouwens door muren van steen, staal en papier hield men den blanke angstvallig buiten de landspalen.

Tot de 19e eeuw had de Westerling voor dit verre gebied overigens weinig interesse. Toen was in Europa het pleit beslist in zake de heerschappij ter zee en zocht de ondernemingsgeest er naar nieuwe banen. Ook Oost-Azië opende noodgedwongen zijne deuren, en thans staat het in het brandpunt der belangstelling.

Beziet men nu de kaart van dit werelddeel, dan valt het op, hoe gunstig Nederlandsch-Indië ligt ten opzichte van het verkeer tusschen Oost en West, dat zich in het Westelijke bekken, de Zuid Chineesche zee wel het sterkst openbaart. En, gaat men het optreden van Raffles na zijn demissie als Luitenant Gouverneur van Java na, dan ziet men, hoe alle punten om dit bekken gelegen, waarop hij achtereenvolgens zijn geniale blik deed vallen, bij zijn streven naar verzekering van een haven voor Engeland, thans zijn opgegroeid of bezig zijn te worden tot uitmuntende havens.

Het meest achteraan komt daarbij tot dusver Pontianak. Trouwens, bijna doorloopend hebben de zaken van de Westkust van Borneo de belangstelling van publiek en centrale overheid weinig vermogen te trekken. Het was het land van den koppesneller en,

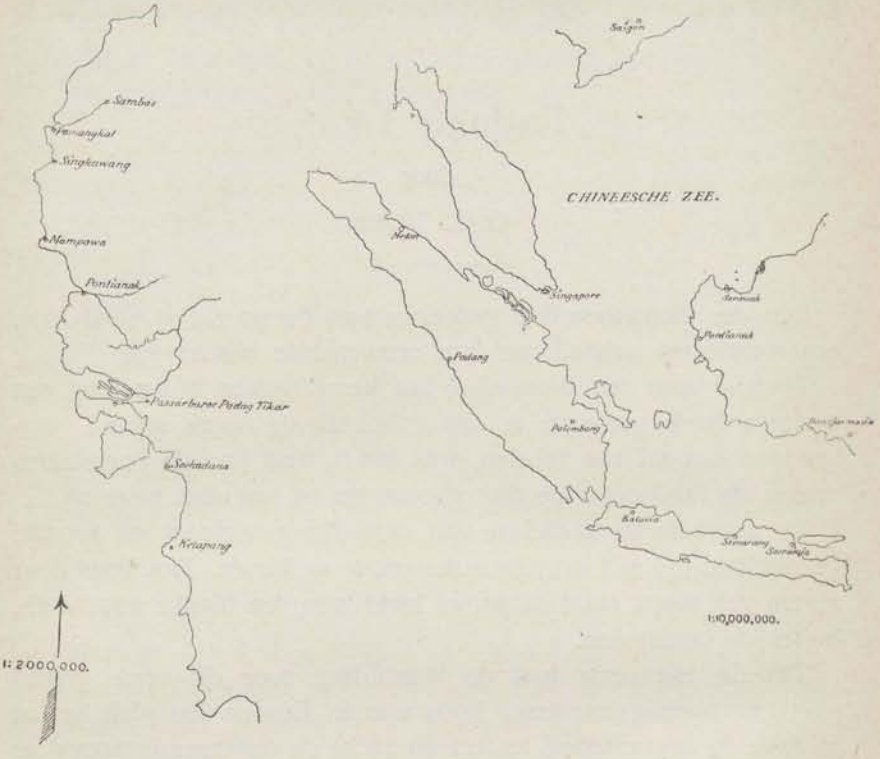

naar men zei, van den diamant, en daarmee uit. Meer wist men er niet van, noch wilde men er van weten. Toch is daar reeds jaren een maatschappij in wording, die in rustig vertrouwen op eigen kunnen, in stillen eenvoud, zonder ophef, de bezwaren van het leven van den pionier glansrijk wist te overwinnen en, nu de kinderschoenen ontwassen, steeds meer hare vleugels uitslaat.

Het eiland Borneo, en in het bijzonder West-Borneo, is langen tijd onbekend geweest. De oorzaak daarvan moet gezocht worden in zijn ontoegankelijkheid, gevolg van zijn weelderigen plantengroei; maar daarnaast vooral van zijn voor de scheepvaart en den aan- en afvoer van producten nadeelige gesteldheid. Het was in cultureel en economisch opzicht een van de buitenwereld afgesloten geheel.

Van de c.a. 715000 K.M².. die het eiland Borneo vormen, neemt de driehoek West-Borneo 144685 K.M². in, de basis van dien driehoek is de korte kustlijn. Aangezien men voor elke 144,7 K.M². oppervlakte slechts 1 K.M. kustlijn heeft, beteekent dit, dat een groot achterland moet worden bediend door een korte kustlijn.

Bovendien is deze korte lijn nog weinig toegankelijk. De meerendeels lage kust wordt bespoeld door een ondiepe, troebele zee, met modderigen, landwaarts langzaam oprijzenden bodem. Die zee is woelig, ja, vaak onstuimig. Het heele jaar door staat er deining op de kust; en als wind en stroom tegengesteld zijn, veel zee, zoodat het reedeverkeer dan riskant wordt. Voor vele kustgedeelten liggen breede rijen modderbanken en zandplaten, die bij laag water droogvallen, en die ten slotte met de kust samengroeien. Alle riviermonden zijn door dergelijke banken versperd. Er zijn weinig goede havenplaatsen; en maar 2 natuurlijke havens, beide, vanwege de rustige ankerplaats, binnenwaarts van de monding aan de groote rivieren gelegen, n.l. Pontianak aan de Kapoeas en Pemangkat aan de Sambas [1]).

Ook de verbindingen met het achterland zijn niet mooi. In een uitgestrekt land, met zoo dunne en verspreide bevolking, ontwikkelde zich het verkeer uiteraard bijna geheel te water. De eenige goede, en relatief zekere verkeersgelegenheden verschaffen dan toch de rivieren; dus vooral de Kapoeas en de Sambas, die dan ook bijna over de geheele lengte worden benut. Geen wonder dat aan de monden dier beide rivieren de voornaamste havenplaatsen ontstonden. Doch prima verkeerswezen zijn het niet: de middenloop is vaak voor de vaart niet geschikt; en waar dit nog wel het geval is, is tengevolge van het groote verschil in waterstand en andere omstandigheden grondige kennis van het vaarwater brood noodig. Daar komt bij, dat de rivieren in dit lage land een kronkelenden loop hebben, tengevolge waarvan de stroomlengte [2]) aanzienlijk grooter is dan de rechte afstand. Dientengevolge wordt de verkeersweg langs de hoofdrivier, voor de gebieden langs de zijrivieren, zeer langgerekt.

1) Sambas zelf daargelaten.

2) Tajan — Sintang stroomlengte 287 K.M. rechte afstand 166 K.M.

Een oplossing van het verkeersvraagstuk heeft men trachten te vinden in den aanleg van vaarten (parits), vanzelf op dit denkbeeld gebracht door de noodzakelijkheid tot draineering van den bodem. Doch deze oplossing bepaalde zich tot het laagland langs de kust; hoogerop kon zij geen toepassing vinden. En nog is de bevaarbaarheid dier parits afhankelijk van het getij in de rivieren waarin ze uitmonden, zoodat met de stijgende verkeerseischen deze voorziening reeds lang niet meer voldoet.

De eenige afdoende oplossing ligt in den aanleg van landwegen. Maar, al biedt het land in dit opzicht weinig technische moeilijkheden, daarbij heeft men terdege rekening te houden met het bezwaar der geringe bevolkingsdichtheid. Is deze voor de afdeeling Pontianak nog 6.68 per □ K.M., voor Sintang is zij slechts 2.11 en voor Ketapang slechts 1.89. Zijn in dit opzicht de eerste bezwaren overwonnen, is een primair landwegennet tot stand gekomen, dan komt er natuurlijk meer bevolking. Echter, die stelt alweer hooger verkeerseischen. En, aangezien die bevolkingstoename in hoofdzaak van buiten komt, dient de verbetering in de voorziening harer behoeften te beginnen bij de toegangen uit zee.

Uit dit alles blijkt, hoe urgent het is, dat men zorgt, tijdig de beschikking te hebben over goede havens.

De voornaamste haven van het gewest is thans Pontianak. Het bedient het geheele gebied van de machtige Kapoeas-rivier, dat, bijna zoo groot als Java, ruim $^2/_3$ van het gewest inneemt. Bovendien is het de haven voor de landschappen Mempawa en Zuid Sambas en voor de afdeeling Ketapang, welke laatste thans bezig is zich met groote snelheid te ontwikkelen.

Pontianak is een zelfstandig economisch middelpunt, met rechtstreeksch verkeer naar Singapore en Java. Oorspronkelijk was, zoo als gevolg van de aardrijkskundige ligging als van de geschiedenis, de overzeesche handel van Pontianak in hoofdzaak op Singapore gericht. Thans is dit alleen nog met den import grootendeels het geval. Dit is o.m. een gevolg van de afscheeppolitiek der K.P.M., de heerschende scheepvaartmaatschappij, die Priok als transitohaven de voorkeur geeft boven Singapore en daarom voor uitvoerproducten alleen doorvoerconnossementen verleent via Batavia. Die

verandering kwam vrij gemakkelijk tot stand: dat brengt zijn karakter mee. Bovendien droeg de uitvoerhandel op Singapore het karakter van localen handel, omdat eerst daar verkoop naar het buitenland plaats had. Zoolang dus de K.P.M. zorgt voor voldoende tonnenmaat en niet al te hooge tarieven, zal deze toestand wel gehandhaafd blijven, tenzij de buitenlandsche scheepvaart de K.P.M. in den concurrentiestrijd het onderspit doet delven.

Met den import staat het anders. In het handelswezen van het gewest is de Chinees de beheerschende figuur, wiens invloed die van de andere rassen aanzienlijk overtreft. Doch de meeste toonaangevende Chineezen zijn niet meer dan zetbazen van Chineesche Singapore-firma's. Op den aanvoer van producten nu heeft de K.P.M. weinig houvast. Hier moet het „los van Singapore" uitgaan van de Europeesche importfirma's op Java, en haar succes zal, in aanmerking genomen de voorliefde van den Chinees voor eigen ras en zijn economische afhankelijkheid van Singapore zeker geruimen tijd twijfelachtig zijn.

Pontianak nu, aan de samenvloeiïng van de Landak en de Kleine-Kapoeas, was wel de beste plaats, die men voor het toenmalige doel kon uitkiezen. Zoo met het oog op den zeeroof, als op de heffing van tol van den binnenlandschen handel, was deze vestiging de gunstigste. Doch met de opkomst van de stoomvaart, die het tot een economisch centrum maakte van het voornaamste verkeersgebied ter kuste, begonnen zijn nautische bezwaren zich in toenemende mate te doen gevoelen.

Zooals gezegd, zijn alle riviermonden door daar voor liggende banken min of meer versperd. Dit is ook het geval met de kleine Kapoeas. En deze verkeert nog in bijzonder ongunstige conditie, omdat de getijstroomen voor den mond (vloed om ZZO., eb om NNW.) en de richting van de kust de aanslibbing bevorderen.

Hoe dat bezwaar te overwinnen, heeft telkens opnieuw de geesten bezig gehouden.

Men zocht de oplossing eerst in het volgen van een andere scheepvaartroute, later in de uitdieping van den drempel en den bouw van weinig diepgaande schepen.

Jaren lang voer men langs de Koeboe. De Koeboe-Ketjil, een

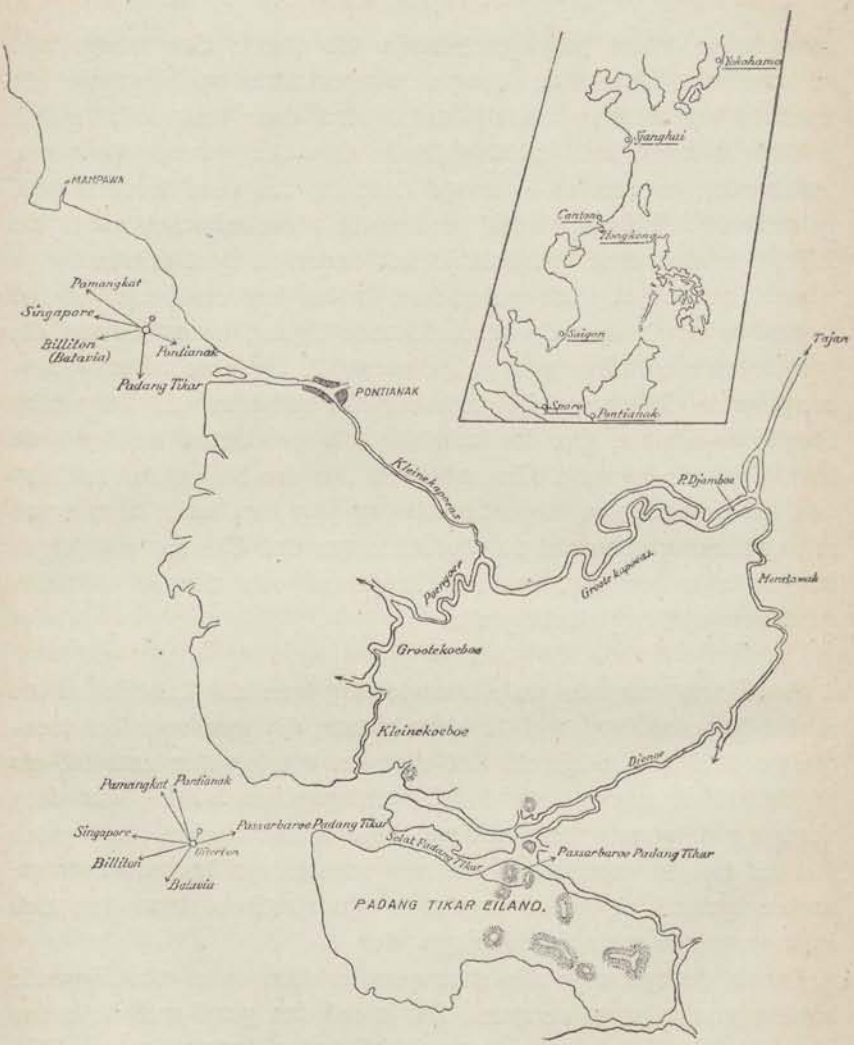

60 — 150 M. breede rivierarm, en wat nauw en bochtig, mondt uit in de Padang-Tikar-baai. Zij is voor schepen tot 9′ diepgang bevaarbaar, *mits* men den drempel gepasseerd is, waarop bij springtij 9′ en 5′ staat, bij doodtij 7′ en 3′. Vandaar komt men in de minder bochtige Koeboe-Besar, 125 — 250 M. breed; dan in de 100 M. breede Poengoer en eindelijk in de 200 — 400 M. breede Kleine-Kapoeas. De afstand is, van den mond van de Kleine-Koeboe tot Pontianak 70 zeemijlen.

Verbetering van de Koeboe-route wordt geschat op 6.3 miljoen eerste en 1 ton jaarlijksche uitgaaf, wat nog te laag is geschat, in aanmerking genomen de toename in lengte van de schepen en het in verband daarmee in toenemende mate verplichte rechttrekken van het vaarwater. Bovendien blijft dan nog het bezwaar van den afstand (70 mijl).

In 1920 probeerde men een andere route, omdat de schepen lading moesten achterlaten teneinde den Kapoeas-drempel te kunnen passeeren. Ook deze route vangt aan in de Padang-Tikar-baai en is aanmerkelijk dieper: 4 tot 5 vaam, terwijl men geen ondiepen drempel heeft als bij de Koeboe. Men voer de Selat Padang Tikar in, daarna de Djenoe, vervolgens de 150 — 200 M. soms 70 M. breede Mendawak, en bij den nog 100 M. breeden en 17′ diepen oorsprong in de Groote-Kapoeas bij Poeloe-Djamboe kwam men langs de Groote- en de Kleine-Kapoeas te Pontianak. Doch ook deze weg werd te bochtig geoordeeld en liet alleen de vaart overdag toe, zoodat over zijn 144 mijlen 24 uur gedaan moesten worden.

Sedert beproeft men het met slibben op den Kapoeas-drempel. In 1916 had de Kapoeas-geul slechts 18 d.M. water. Het ideaal was, haar tot 37½ d.M. (30 d.M. laagwaterspring) uit te diepen. Men is daar intusschen nog ver van verwijderd: de K.P.M. laadt thans haar schepen tot slechts 9½ voet af, al zou men met 10½ voet soms nog wel over de bank kunnen.

Was men nu nog maar zeker, in alle tijden over de bank te komen met een diepgang van 9½ voet! Maar dat is men niet: hoogwater afwachten blijft het parool.

Er is voorts geen direct verband tusschen den geleverden slibarbeid en den geulinhoud, want in droge jaren is de aanslibbing sterker, terwijl toenemende openlegging van het land bovenstrooms tot vermeerdering van den slibafvoer leiden moet.

En toch kost het slibben nu reeds 2½ ton 's jaars; is er van 1913 t/m 1923 reeds 1¾ miljoen aan den slibarbeid betaald en is het resultaat poover. Een streven naar 30 d.M. diepte zou naar schatting 3½ ton 's jaars minstens kosten en hoogstwaarschijnlijk veel meer.

Wel is men begonnen met langere schepen te bouwen, waartegen

de rechtheid van het kleine Kapoeas-vaarwater geen bezwaar oplevert. Heette het in 1917, dat geen schepen grooter dan 1350 ton Pontianak bezoeken konden, de nieuwe K.P.M.-stoomer *Rooseboom* is 2930 ton bruto. Ook dat heeft uiteraard zijn grenzen, al zullen die grenzen, dank zij technieke verbeteringen, langen tijd ruim genoeg blijven.

Het heet, dat baggeren 3½ ton 's jaars zou kosten zonder meer (slibben d.m.v. een slibzuiger in 1918 geschat op 4 ton) en dat daarmee spoedige en vaststaande resultaten zouden zijn te bereiken. Dat nu moet nog blijken.

Minder valt aan te bevelen, het aanbrengen van kribben en/of dammen in de Kapoeas-geul, welk werk alleen aan aanleg, mogelijke tegenvallers daargelaten, reeds 4 à 5 miljoen zal kosten.

Zou het slibben worden gestaakt, de Kapoeas-geul zou, zegt men, binnen 2 jaar weer dicht zijn, en de scheepvaart zich genoopt zien opnieuw de Koeboe-route te volgen. Men zal echter niet licht overgaan tot staking van den slibarbeid! Het Gouvernement toch ondervindt daarvan geen nadeel, integendeel! Het heeft zich altijd genegen betoond tot verbetering van haventoestanden, maar handel en scheepvaart moesten de kosten er van kunnen dragen. Bij Staatsblad 1916 No. 317 werd daarom ter goedmaking van de kosten van het slibben de heffing van het zoogenaamde Kapoeas-geld ingesteld; oorspronkelijk 5 cent per bruto ton, thans reeds 12 cent. Werkte men in den beginne met aanzienlijk verlies, dank zij de verhooging dier bijdrage, dank zij de in verband met de openlegging van het land toenemende scheepvaart, maakt het land een zoet winstje.

Bleef het nu maar hierbij, men zou er nog vrede mee kunnen hebben: de algemeene zaak zou er door gebaat zijn. Doch niet alleen het land profiteert van dien maatregel en daarom is hij verwerpelijk. Immers, de reederijen verhoogden wegens deze heffing de vrachten tot zoodanig peil, dat die na aftrek van het Kapoeas-geld nog meer inbrengen dan vroeger. En de handel laat zich natuurlijk evenmin onbetuigd in het naar boven, eventueel beneden, afronden harer prijzen. Het gelag wordt betaald door den consument, wat den import betreft, den producent bij de uitvoerproducten. Is het wonder, dat het publiek over de toenemende

duurte van het leven te Pontianak klaagt? Moet men zich verbazen als de producent verklaart zijn arbeid ongenoegzaam beloond te vinden?

De nadeelen aan de ligging van de voornaamste haven van West-Borneo verbonden, en waarvan de gevolgen wegens de toenemende ontsluiting van het land steeds sterker worden gevoeld, deden reeds in 1916 Resident DE VOGEL naar een andere havengelegenheid uitzien [1]). De aandacht viel daarbij vanzelf op de Padang-Tikar-baai: hierlangs zocht men immers steeds de route, eerst via de Koeboe en later bij wijze van proef via de Djenoe, naar Pontianak.

Op het N.O. punt van het Padang-Tikar-eiland aan de gelijknamige straat nu vindt men, aan een ten allen tijde kalme reede, van op haar smalst nog ruim 1000 M. breedte [2]), met op van 4 tot 11 vaam ankergrond, een geschikt terrein aan een laag strand ten behoeve van den aanleg van een woningwijk. Hier en daar zijn bergen, en in het algemeen is het terrein hooger, beter en vaster dan te Pontianak en is er mogelijkheid tot rioleering. Men vindt er klei, om steenen te bakken, en zand; en te Soekadana, meer zuidelijk, kan men kalk branden, terwijl in de buurt nog zooveel hout te krijgen is, dat men daarom voor de huizenbouw niet verlegen behoeft te zijn. Water is voor de eerste behoeften in genoegzame mate van de bergen te krijgen.

Op de N. kust is een ideale plaats voor den bouw van hotels en van een zweminrichting, terwijl op de Z. kust een schitterende jachthaven wordt gevonden. Bij gemiddeld 35 K.M. breedte is het eiland bij de 100 K.M. lang, en gemakkelijk van autowegen te voorzien.

De monding van de Selat-Padang-Tikar in zee is zonder uitdieping toegankelijk voor 63 d.M. stekende schepen. Er is minder werking van de branding; en de richting van de kust belet, in verband met de zeestroomen daarlangs, eene aanslibbing als te Pontianak in het vaarwater. Bovendien is de geul gemakkelijk te bevaren en dus ook 's nachts voor groote schepen toegankelijk.

1) Scheepvaartrapport 1916.

2) Pontianak breedte 400 M., diepte aan steiger 13 voet, op stroom 9 tot 10 vaam.

De afstanden van de vestiging tot Padang-Tikar en van de havenplaats Pontianak zijn in zeemijlen:

Pemangkat	tot	Pontianak	69;	tot	Padang-Tikar	116;
Singapore	„	„	347;	„	„	367;
Priok	„	„	430;	„	„	412;
Billiton	„	„	230;	„	„	225;

doch er behoeft niet op hoogwater te worden gewacht.

De binnenscheepvaart kan van af Padang-Tikar de Djenoe route volgen; voor haar is de bochtigheid geen bezwaar, terwijl de afstand tot Poeloe-Djamboe even groot is als die van Pontianak tot dit eiland.

Eindelijk valt niet te miskennen welke voordeelen de snel opkevende afdeeling Ketapang van de nieuwe haven zal hebben en deze wederkeerig van haar.

Ziedaar tal van omstandigheden pleitend voor de spoedige totstandkoming van het havenplan. Het voorstel had een gunstig onthaal: de havenspecialiteit W. Cool beval het aan; Marine vond het aantrekkelijk. En als de haven toen niet tot stand kwam, dan is dat vooral te wijten aan de inmiddels verlaten denkbeelden omtrent spoorwegaanleg.

Natuurlijk zal verlegging van den handel naar de nieuwe vestiging niet gemakkelijk totstand komen; want zij gaat gepaard met een geheel nieuwe oriënteering. Slaagt het Padang-Tikar plan toch, dan ziet Pontianak zich den handel van de Boven-Kapoeas ontvallen, en schrompelt het in een tot kusthaven, hoogstens voor het landschap Pontianak, voor een deel van Landak en Mempawa. Met die verandering zal verlies op de eigendommen gepaard gaan.

Bovendien zal de nieuwbouw te Padang-Tikar geld kosten: voor de Gouvernementseigendommen werd dit indertijd op 4½ miljoen geschat; doch aangezien men vrij goedkoop in steen kan bouwen, zal het zeer medevallen. Echter worden de kosten van den slibarbeid à 3 ton per jaar of van andere voorzieningen, indien met het slibben ten slotte ongenoegzame resultaten mochten worden bereikt, uitgewonnen. Die kosten, het werd boven aangetoond, behooren toch vanwege hun funeste gevolgen, geheel door het land

te worden gedragen. En wat een winstderving, welke verliezen zullen er op den duur worden bespaard aan producent en afnemer, als het Kapoeas-geld wordt afgeschaft, ook al zal zich de invloed daarvan niet dadelijk doen gevoelen.

Nog aanlokkelijker is echter het uitzicht op uitschakeling van de transitohavens Singapore en Priok en op rechtstreeksche verbinding met het buitenland: Europa dan wel Oost-Azië. Toegegeven, dat dit niet bepaald in de lijn ligt van de K.P.M. Doch moet de bewoner van West-Borneo zich door haar laten ringelooren? Hoeveel voordeeliger ware het, de copra rechtstreeks naar Marseille, de rubber direct naar Frisco te verschepen, rijst in Saigon te laten komen en in de behoeften der Chineesche huishouding rechtstreeks van uit Canton te voorzien. De handel van Oost-Indië maakt zich immers hoe langer hoe meer los van het Westen!

Pontianak kan nooit zulk een oceaanhaven worden.

Doch er zijn voordeelen van minder materieelen aard, die wel degelijk gewicht in de schaal leggen. Van brood alleen kan men nu eenmaal niet leven, gepaste ontspanning op zijn tijd is volstrekt noodig om er den arbeidslust in te houden.

Dat de band met Singapore zoo lastig te verbreken is, is óók een gevolg daarvan, dat de Chinees er bij voorkeur zijn amusement zoekt en vindt; iets wat Pontianak hem nooit geven kan in zoo ruime mate.

En voor den Europeaan heeft Pontianak eene treurige vermaardheid: voor velen is het een ballingsoord. Hoewel droge en zonnige tijden ter Westkust niet onbekend zijn, vormen mist en regen de kenmerken van het klimaat langs de rivieren. Dit vochtige, warme klimaat veroorzaakt een verbluffend weelderigen plantengroei, doch een van troostelooze eentonigheid, die als een groene muur iemand schijnt te omsluiten. Bovendien is, behalve te water, de bewegingsvrijheid om Pontianak aanzienlijk beperkt: landwegen zijn er weinig, zij zijn moeilijk aan te leggen en lastig te onderhouden. In het kort, weêr en omgeving hebben op den Europeaan eene neerdrukkende werking.

Hoe geheel anders te Padang-Tikar: hier weliswaar het zelfde weêr, maar een vroolijker omgeving met bergen, uitzicht op zee en bewegingsvrijheid. Het gevoel van verlatenheid, dat iemand

elders bekruipt, wijkt er, en dit zal te eerder het geval zijn, naar mate de ontginningen op het eiland zich uitbreiden.

Tegen openstelling voor den algemeenen handel van de nieuwe haven bestond reeds in 1918 geen bezwaar; doch de kust van het eiland was in houtkapconcessie uitgegeven, eene belemmering, zij het dan geen onoverkomelijke. Sedert die concessie vervallen is, is ook de weg naar het binnenland, hoewel te voren niet bepaald afgesloten, meer vrijgekomen en dit heeft onmiddellijk tot ontginning aangemoedigd.

De voorbereidende maatregelen zijn getroffen; een begin van bewoning is aanwezig.

Door het landschap is een deel van het eiland aan de Noordkust ten behoeve van de nieuwe vestiging gereserveerd. In deze reserve is langs Selat-Padang-Tikar over een K.M. of twee drie, het bosch over 100 M., hier en daar nog dieper, weggekapt en is een wegennet in aanleg. Een paar lange pondoks verleenen huisvesting aan de toekomstige bewoners van de woonwijk, die bezig zijn voor den opbouw daarvan het hout aan te voeren. Een waterleiding zal binnenkort het noodige bad- en drinkwater van den berg aanvoeren.

Mits hem tijd gelaten wordt om over te gaan, zal de handel hier op den duur wel komen. En in zijn gevolg de bestuursvestiging, die thans in den vorm van een Inlandsch ambtenaar nog pas in kern aanwezig is.

Er is geen reden om te meenen dat dit niet zal gebeuren. De kans er op is te groot en te klaar. Opkomst en verval van verschillende plaatsen in West-Borneo zijn aan heel wat minder duidelijk aanwijsbare oorzaken te danken. Het meest recente voorbeeld is wel de plaats Tajan: een viertal jaren geleden schijnbaar op de retour, breidt het zich thans zienderoogen uit. En dat is nog maar een plaats in het binnenland, geen haven.

Wie heeft er vertrouwen genoeg zijn geld en werkkracht te besteden om de ingezette beweging wat meer te versnellen? Hij zal er geen berouw van hebben!

Pontianak, 20 Mei 1927.

De padi-gendjah clausule in verband met artikel 10 der grondhuurordonnantie,

door

C. A. J. JOCHEMS.

Padi-gendjah is de Inlandsche verzamelnaam voor de vroegrijpende padisoorten, d.w.z. padisoorten die, zooals de naam trouwens aangeeft, zich van de andere soorten onderscheiden door een korteren tijd waarin zij tot rijpheid komen. Heeft de gewone padi ongeveer 6 maanden noodig om te rijpen, de padi-gendjah doorloopt dit proces in 3 à 4 maanden. Door deze eigenschap neemt zij een bijzondere plaats in het landbouwbedrijf in. Voor den Inlandschen landbouwer brengt zij het voordeel, dat hij een padi-oogst maakt op een oogenblik dat de gewone padi nog eenige maanden te velde moet staan, hetgeen beteekent dat hij dus zijn padi-gendjah ter markt kan brengen op een oogenblik dat padi schaarsch is. Dit verzekert hem dus een goeden prijs, zij het ook dat beweerd wordt dat deze padi-gendjah van een mindere kwaliteit is dan de gewone padi. Het tijdvak waarin zij echter ter markt komt, bepaalt hier voor een groot deel de waarde en stimuleert den prijs. In hoeverre de kwaliteit achter staat bij die van padi-dalem is overigens nog een open vraag. Proeven zijn genomen waaruit blijkt dat het product van vroegrijpende Britsch-Indische soorten waarvan de rijping (inclusief de kweekbedden) geschiedt in ± 110 dagen, zoowel kwantitatief als kwalitatief niet minder is dan van de laatrijpende padi. Bovendien zijn er gronden waarop geen andere dan de z.g. padi-gendjah goed gedijt.

In suikerstreken vervult de padi-gendjah naast de rol van suppletie-padi voor de periode waarin de oude padi-oogst grootendeels op is en de nieuwe nog niet van het veld, tegelijk een rol in het bedrijf van den suikerfabrikant, nl. als middel om den grond

op tijd opgeleverd te krijgen. Geen administrateur of tuingeëmployeerde of hij zal U zijn nood klagen over de groote moeilijkheid welke er dikwijls bestaat om de gronden op tijd, d.w.z. op het oogenblik dat de gronden voor de rietcultures opengemaakt moeten worden (April), opgeleverd te krijgen. Heel vaak is de contractueele datum, waarop de gronden ter beschikking zouden moeten komen van de suikerfabriek om voor den nieuwen aanplant opengemaakt te worden, aangebroken, doch kan met dit openmaken nog niet begonnen worden omdat de padi, welke door de bevolking geplant is in den Westmoesson, voorafgaande aan bedoelden contractueelen datum, nog niet van het veld is. Men zit dan met de handen in het haar. Men heeft een contract, men heeft betaald, de tijd dwingt om aan het werk te gaan want elke week later planten kan een geducht verlies aan suiker geven [1]), maar men kan eenvoudig niet beginnen omdat de padi van den Inlandschen grondverhuurder door dezen nog niet geoogst is. Naar de letter van de wet heeft men het recht om die padi te verwijderen, althans bij de eerste occupatie en zijn werkzaamheden te beginnen, maar om redenen die elk planter duidelijk zijn, gaat men tot zulk een maatregel liever niet over en wacht dus totdat de padi van het veld is. Hoe later nu deze padi rijpt, hoe grooter de moeilijkheid wordt, want des te langer duurt het, voor de Inlandsche landbouwer tot oogsten overgaat. Op vele fabrieken is het daarom gewoonte om premies te betalen voor het vroeg opleveren van den grond, hetgeen dus hierop neerkomt, dat men vroeg met padi planten begint.

Daarnaast, en hier komt de padi-gendjah in zijn tweede functie naar voren, pleegt men met den grondverhuurder het beding te maken dat hij in den Westmoesson, voorafgaande aan het tijdvak waarin de grond met riet beplant zal worden, padi-gendjah zal planten, soms gepaard met kostelooze verstrekking van de bibit zijdens de fabriek en/of nog een premie bij vroeg opleveren van den grond.

Dit beding om padi-gendjah te planten, de z.g. padi-gendjah clausule, komt reeds sedert tientallen jaren voor en heeft in vele

1) Vooral voor de nieuwe P. O. J.-soorten schijnt dit een zeer belangrijke voorwaarde te zijn om een maximum product te maken.

suikerstreken burgerrecht verkregen. Het zou dan ook zeker van geen belang zijn daaraan bijzondere aandacht te wijden, ware het niet, dat omtrent de geldigheid van dit beding als voorwaarde in de grondhuur-overeenkomst voor zoover het betreft het planten van padi-gendjah bij lang-jarige contracten binnen den huurtermijn twijfel is geopperd.

In een enkel gewest heeft men zich van bestuurszijde zelfs positief op het standpunt gesteld dat zulk een beding ongeoorloofd is en contracten, waar dit beding in voorkomt (ik heb het hier in het vervolg steeds over de padi-gendjah clausule in lang-jarige contracten bestemd om óók te werken binnen den huurtermijn), voor bekrachtiging behooren te worden geweigerd, waarbij een beroep gedaan werd op art. 10 letter *h* sub 2 der grondhuurordonnantie, luidende:

> De bekrachtiging der grondhuur-overeenkomsten wordt geweigerd:
> *h.* indien de grondhuur-overeenkomsten bevatten:
> 2. bedingen, welke het bebouwen van den grond gedurende den huurtermijn of het leveren van gewassen beoogen;

Inderdaad moet gezegd worden dat de redactie van dit artikel tot deze opvatting aanleiding kan geven en ook de toelichting erop, gegeven op pag. 39 der Officieele Toelichting op de Grondhuurordonnantie, is eerder geschikt om deze m.i. onjuiste interpretatie in de hand te werken dan haar te voorkomen.

Deze toelichting luidt als volgt:

> Overwogen is de bepaling onder 2, *b,* van § 10 der oude Uitvoeringsvoorschriften te doen vervallen en aldus de daarin bedoelde deelbouw- en leveringscontracten binnen de beschermende bemoeienis van het Bestuur te trekken.
>
> Daarvan is echter afgezien, inzonderheid met het oog op de padi-deelbouwcontracten, welke, zooals o.m. in de afdeeling Banjoewangi opnieuw is gebleken, wanneer zij vastgekoppeld kunnen worden aan de grondhuur-overeenkomsten, aanleiding

zouden geven tot woekerpraktijken onder verband van den grond op groote schaal. Grondhuur-overeenkomsten, waarbij de verhuurder uitdrukkelijk of stilzwijgend bedingt den grond gedurende den huurtermijn in deelbouw te krijgen, blijven dus niet voor bekrachtiging in aanmerking komen.

Gewag is gemaakt van bedingen, beoogende het bebouwen van den grond „gedurende den huurtermijn". Bedingen, welke bestemd zijn om te werken vóór den ingang of na afloop van den huurtermijn, b.v. dat de verhuurder in den laatsten Westmoesson vóór den ingang der huur „padi-gendjah" zal telen, dat vóór een bepaald tijdstip met die voorafgaande beplanting een aanvang zal worden gemaakt e.d.g., zijn dus niet uitgesloten.

Het is n.m. de laatste alinea welke het misverstand heeft geschapen. De laatste zin: „Bedingen welke bestemd zijn om te werken *vóór den ingang..... van den huurtermijn.....* zijn dus niet uitgesloten" en het gegeven voorbeeld van padi-gendjah leiden er toe dat men a contrario redeneerende tot de conclusie komt dat het beding, dat de verhuurder padi-gendjah zal planten *binnen* den huurtermijn (dit is dus bij een lang-jarig contract in de perioden dat de grond weer in gebruik is bij den verhuurder) niet toegelaten zou zijn.

Naar mijne meening is deze conclusie echter onjuist en gaat zij lijnrecht in tegen de bedoeling van den grondhuurwetgever.

De strekking van art. 10, letter *h*, sub 2, is geen andere en geen verdere dan om de z.g. werk- en leveringscontracten buiten de grondhuurovereenkomsten te houden, zooals ook uit de tweede alinea van de zooeven aangehaalde officieele toelichting heel duidelijk valt te lezen. Hetgeen vermeld wordt in de laatste alinea waarin padi-gendjah genoemd wordt, dient alleen om twijfel, nopens de vraag of door het afscheiden van werk- en leveringscontracten van het grondhuurcontract ook uitgesloten is het beding van padi-gendjah planten *vóór* den ingang van den huurtermijn, op te heffen. Het is het antwoord op een bijkomstige vraag, die destijds bij de totstandkoming van de bepaling in art. 10 (vroeger art. 7) der Grondhuurordonnantie, is gesteld, maar impliceert m.i.

niets omtrent het al dan niet geoorloofd zijn van het beding om padi-gendjah binnen den huurtermijn te planten als middel om den grond tijdig opgeleverd te krijgen, aangezien dit geheel staat buiten de kwestie van werk- of leveringscontracten in den zin van meergenoemde Toelichting. Men heeft slechts willen verbieden het opnemen in de grondhuurovereenkomsten van een beding „nopens het bebouwen van den grond door den grondverhuurder *voor of ten behoeve* van den huurder. Dit blijkt zeer duidelijk uit het bezigen van de woorden *deelbouw*, *werk-* en *leverings*-contracten en van *woeker*-practijken.

De wordingsgeschiedenis van art. 10 der Grondhuurordonnantie bevestigt deze opvatting geheel. Wij moeten daarvoor teruggaan naar de herziening der grondhuurbepalingen in 1895. Vóór dit tijdstip kwam een bepaling van de strekking van het thans geldende art. 10, letter *h*, sub 2, in de grondhuurregelingen niet voor. In 1895 zou echter een bepaling van die strekking verschijnen om een einde te maken aan een der misbruiken welke naast vele andere uit den tijd der Gouvernementsdwangcultures was overgebleven, nl. het sluiten van gemeentelijke werkcontracten.

De Kabinetscirculaire van 5 Februari 1894 No. 18, waarmede practisch de eerste schreden op den weg tot de herziening van 1895 werden gedaan, begint met de volgende passage:

> „Waar door de Residenten van Besoeki en Pasoeroan reeds is geconstateerd geworden dat bij het verhuren van gronden door Inlanders aan niet-Inlanders, in die gewesten door dessahoofden en zelfs door hooger geplaatste Inlandsche ambtenaren dwang wordt uitgeoefend, dat verder gemeentelijke *werkcontracten* [1]) worden gesloten, dat het zelfs voorkomt, dat dessahoofden daarbij als vermomde fabrieksgecommitteerden optreden, en ook in andere opzichten nog hunne bevoegdheid te buiten gaan, en waar ook de residentie Soerabaia niet meer geheel vrij daarvan wordt genoemd, is de mogelijkheid

1) Waarin de citaten woorden en zinnen zijn gecursiveerd, is dit door mij gedaan om daar de bijzondere aandacht op te vestigen.

niet uitgesloten, dat ook nog in andere residenties op Java deze en andere dergelijke misbruiken voorkomen.

Afgescheiden van het onderzoek, dat aan het Lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den Heer MULLEMEISTER, is opgedragen, om eene herziening voor te bereiden van de bepalingen omtrent huur en verhuur van gronden door Inlanders aan niet-Inlanders en omtrent werkcontracten, acht ik het een dringenden eisch om zoo spoedig mogelijk een eind te maken aan bestaande misbruiken uit die bepalingen voortgekomen of daarmede verband houdende".

In deze passage komen wij in dit verband voor het eerst de werkcontracten tegen.

Kort daarop volgde het z.g. ontwerp-MULLEMEISTER voor eene herziening der regelen omtrent de Inlandsche grondverhuringen, waar de kwestie van de werkcontracten werd geregeld in art. 42. Dit ontwerp werd in een lijvige officieele nota becommentarieerd en tot een nieuw ontwerp omgewerkt, waarover hieronder nader.

Eerst dient gememoreerd de volgende passage uit evenbedoelde nota waarin, naar aanleiding van art. 42 van het ontwerp-MULLEMEISTER, wordt opgemerkt:

Het vraagstuk van de werkcontracten is in artikel 42 geheel van de grondverhuringen losgemaakt door de bepaling *dat in de huurovereenkomst geene bedingen mogen worden opgenomen aangaande de bebouwing van grond of de levering van daarop geteelde gewassen.* Te dier zake kunnen dan afzonderlijke overeenkomsten gesloten worden overeenkomstig de daaromtrent bestaande of nog te maken wettelijke bepalingen.

Intusschen betoogt de Heer MULLEMEISTER op bladzijde 56 van zijne nota van toelichting, dat eene herziening der regelen omtrent de grondverhuringen „noodzakelijk gepaard moet gaan" met die aangaande de werkcontracten, terwijl dan verplichte registratie ook voor die contracten als eisch zou moeten worden gesteld.

Daaruit zou echter een zoo groote verzwaring der bestuurstaak voortvloeien, dat de maatregel — gelijk op bladz. 57 wordt opgemerkt — „een zeer aanzienlijke versterking van het

Europeesch- en Inlandsch bestuurspersoneel" zou noodig maken. En aangezien verder in vele streken van Java, speciaal daar, waar de Europeesche landbouwnijverheid op in erfpacht afgestane gronden wordt gedreven niet de minste behoefte bestaat aan eene wettelijke regeling der werkovereenkomsten, wordt zoodanige algemeene regeling ontraden, terwijl het den ontwerper evenmin wenschelijk en mogelijk toeschijnt om deze materie partieel of voor bepaalde srtken van Java, dan wel ten aanzien van eenigen bepaalden vorm van landbouwindustrie opnieuw wettelijk te regelen.

Het een en ander heeft er toe geleid om in artikel 42 het maken van bedingen betreffende beplanting van grond en levering van werk te verbieden.

Dat verbod verdient zeker aanbeveling, maar mocht men van gevoelen zijn, dat de regeling der grondverhuring noodzakelijk gepaard moet gaan met die der *werkcontracten,* dan is ook daarin een bezwaar tegen de dadelijke vaststelling van het ontwerp gelegen, vermits het vraagstuk der werkovereenkomsten afzonderlijke overweging vereischt en vermoedelijk nog nadere gedachtenwisseling zal noodig maken alvorens kan worden beslist of al dan niet eene regeling dier materie achterwege moet worden gelaten.

Hier vinden wij dus bijna woordelijk (door mij gecurciveerd) de latere verbodsbepaling van art. 10 der Grondhuurordonnantie letter *h*, sub 2. De strekking van die verbodsbepaling wordt duidelijk omschreven nl.: om de werkcontracten los te maken van grondhuurovereenkomsten.

Nog duidelijker wordt de strekking weergegeven in de toelichting op het zooeven bedoelde omgewerkte ontwerp-MULLEMEISTER, waar wij in art. 7 het oorspronkelijk door den Heer MULLEMEISTER voorgestelde art. 42 terugvinden en daarbij de volgende aanteekening lezen.

Art. 7.

Dit artikel zegt welke bedingen en transactiën verboden zijn; zij maken, tenzij anders is bepaald, het contract onvatbaar voor registratie in verband met artikel 12, sub *a*.

Door het een en ander in één artikel samen te vatten wordt het overzicht vergemakkelijkt.

Eerste lid. Dit lid omvat de uitgesloten *bedingen.*

In de eerste plaats is verboden het beding van wederinhuur, ontleend aan artikel 6 der bestaande regeling *(Bijlage 1, a)* benevens het beding van *verlenging van huur* na afloop van de in artikel 5 gestelde termijnen, welk verbod is overgenomen uit de nieuwe lezing van evengemeld artikel 6 in Staatsblad 1894 No. 52 *(Bijlage I, c).*

Dat de laatste verbodsbepaling ontbreekt in M. is reeds opgemerkt op blz. 135 hiervoren.

Toelichting mag hier overbodig heeten, wijl de motieven voor de hand liggen (zie ook bladz. 25 hiervoren).

Verder is evenals in artikel 42 van M. verboden (zie § 16 hiervoren) het bezigen van grondhuurcontracten om *zich, behalve den grond, ook den arbeid of de producten van den verhuurder te verzekeren.* Daarmede zijn de z.g. *„gemengde contracten"* uitgesloten, en dit zal in de handen van het Bestuur een middel kunnen wezen ter bestrijding van transactiën, waarbij het huurcontract slechts pro forma dienst doet om den verhuurder te verplichten een ontvangen voorschot op het gewas in veldarbeid aan te zuiveren.

Thans blijkt eerst recht duidelijk waar het om gaat, nl. te voorkomen dat de grondhuurcontracten worden gebezigd als middel om zich behalve den grond ook den arbeid of de producten van den verhuurder te verzekeren. Opmerking verdient dat geen onderscheid gemaakt wordt tusschen lang- of kort-jarige contracten, doch eenvoudig gesproken wordt van grondhuurovereenkomsten, hetgeen volkomen rationeel is, want uit den geheelen opzet blijkt duidelijk dat het den wetgever niet te doen was om voor een bepaald soort contracten een verbod te maken, maar voor alle.

Het omgewerkte ontwerp-MULLEMEISTER werd tot wet verheven bij ordonnantie van 26 November 1895 (Stbl. 247) waarin art. 7 als volgt geredigeerd voorkwam:

Artikel 7. (1). In de overeenkomst mogen niet worden opgenomen:

a. het beding van wederinhuur of van verlenging der huur, na verloop der in artikel 3 vastgestelde termijnen;

b. bedingen aangaande het bebouwen van grond of het leveren van daarop geteelde gewassen.

Bij de voorbereiding der volgende herziening der grondhuurbepalingen van 1900 (Ord. van Stbl. 1900 No. 204) kwam het in art. 7 der ordonnantie van 1895 vervatte verbod uitvoerig ter sprake omdat dit tot misverstand aanleiding had gegeven. Het was toen dat de padi-gendjah clausule speciaal de aandacht vroeg, aangezien twijfel was gerezen nopens de vraag of het van oudsher voorkomende beding van padi-gendjah planten in den laatsten Westmoesson vóór het openmaken van de gronden al dan niet strijdig was met de verbodsbepalingen, neergelegd in genoemd artikel 7.

In de bijeenkomsten door den ambtenaar in Commissie-D. F. W. VAN REES met ambtenaren en belanghebbenden bij de suiker-, indigo- en tabaksindustrie gehouden, welke bijeenkomsten ten doel hadden de bedenkingen te bespreken, welke bij belanghebbenden tegen de bestaande grondhuurbepalingen waren gerezen, kwam bedoeld punt meerdere malen aan de orde. Ik citeer hieronder uit de officieele verslagen der bijeenkomsten.

Conferentie te Soerabaia op 15 Februari 1898.

„De Assistent-Resident van Modjokerto vraagt of het stellen van de voorwaarde tot *beplanting van den grond met padi-gendjah* geoorloofd is met het oog op artikel 7 sub *b*.

De heer VAN REES beantwoordt die vraag *bevestigend*.

Men heeft hier toch niet te maken met een beding omtrent het bebouwen van den gehuurden grond, maar met een verbintenis van den verhuurder, te dien effecte dat hij, vóórdat de huur ingaat, padi-gendjah in stede van padi-dalem op den grond zal planten".

Conferentie te Madioen op 28 Juni 1898.

„De heer F. KARTHAUS stelt de vraag of het verboden is te bedingen, dat de bevolking na afloop van haren padi-oogst geen palawidja meer op den gehuurden grond zal planten.

Het antwoord is, dat zulk een beding evenmin verboden is als dat om padi-gendjah te planten. Het kan natuurlijk zijn, en dit is soms ook niet meer dan billijk, dat de Inlander dan een hoogere huursom verlangt, doch onwettig is de voorwaarde geenszins".

Conferentie te Semarang op 2 Juli 1898.

„De heer VAN VLOTEN stelt de vraag, of de clausule, waarbij de verhuurder zich verbindt vóór den ingang van den huurtermijn een bepaald gewas, *b.v. padi-gendjah als vóórvrucht te kweeken,* strijdig is met de grondhuurordonnantie.

Dat men aan de bepaling sub *b* der eerste alinea van artikel 7, waarbij o.a. verboden zijn „bedingen aangaande het bebouwen van grond", wel eens een argument tegen de wettigheid van *dergelijke bedingen* heeft willen ontleenen, is den heer VAN REES bekend. Echter, geheel in strijd met de bedoeling van den wetgever, die alleen zoogenaamde „gemengde" contracten wilde tegengaan, doch voorwaarden als de evenbedoelde geenszins verboden wilde zien.

Trouwens men vindt ze dan ook in schier elk contract.

Om evenwel aan alleen twijfel hieraangaande een einde te maken, zegt spreker eenige redactiewijziging van gemelde bepaling toe".

Conferentie te Banjoemas op 26 November 1898.

„De Resident deelt mede, dat men den fabrikant in diens streven om den grond vroeg te kunnen bewerken, zooveel mogelijk tegemoet komt, door *in den voorafgaanden Westmoesson vroegrijpende padi te doen planten.*

De heer VOET vraagt of ook bedongen mag worden, dat de bevolking in den voorafgaanden Westmoesson geen padi doch djagoeng zal planten.

Het antwoord luidt *bevestigend,* met dit voorbehoud, dat ook dit weder eene clausule is, welke de commissie aan den verhuurder heeft voor te houden, opdat deze wete waartoe hij zich verbindt".

Het tweede citaat stelt zonder meer dat het beding van padi-gendjah planten geoorloofd is. Van een tijdsbepaling als „vóór ingang van den huurtermijn" wordt noch in de vraag noch in het antwoord gewag gemaakt. Ook uit het vierde citaat is niet anders te lezen dan dat in het algemeen gesproken is en zoowel in de vraag als in het antwoord de toestand bij de lang-jarige contracten in de intermitteerende perioden is inbegrepen.

De vraag van den heer VAN VLOTEN (3e citaat) slaat alleen op het planten van padi-gendjah vóór den ingang van den huurtermijn, zij het ook dat ik goede reden heb aan te nemen dat de heer VAN VLOTEN niet bedoeld heeft den juridischen term huurtermijn te bezigen maar gebruikstijdvak, waarvoor de grond practisch gehuurd wordt. Ik kan mij niet voorstellen dat de heer VAN VLOTEN niet zou hebben bedoeld ook te informeeren of de padi-gendjah clausule ook in de lang-jarige contracten voor de intermitteerende perioden al dan niet toegelaten was aangezien ook in die contracten het beding algemeen gebruikelijk was en is [1]). Het antwoord van den heer VAN REES is dan ook veel algemeener en meer in overeenstemming met de door mij verdedigde opvatting en zegt dat men slechts beoogd heeft „gemengde contracten" te verbieden. Wat die gemengde contracten zijn is uiteengezet op pag. 7 hiervan in de Officieele Toelichting op art. 7 der bepalingen van 1895. De woorden van den heer VAN REES: „Trouwens men vindt ze (bedingen van padi-gendjah planten) dan ook in schier elk contract" spreken boekdeelen. Het zal hem toch zeker bekend geweest zijn dat die bedingen ook in lang-jarige contracten voor de intermitteerende perioden voorkwamen. Het antwoord van den heer VAN REES in het eerste citaat zou echter tot twijfelen brengen,

---

1) Teekenend hiervoor en voor de beteekenis welke in de practijk aan den term „huurtermijn" wordt gegeven is het volgende schrijven van den controleur van ..... aan den Assistent-Resident van de afdeeling van dien naam van 20 April j.l.:

Referte Uw schrijven dd..... deel ik UHoogEdelGestenge hierbij beleefd mede, dat algemeen de bedoelde clausule in de contracten wordt opgenomen, zelfs ten onrechte in „langjarige" dito's — zie blz. 39 van de „Toelichting op de Nieuwe Grondhuurbepalingen".

„Huurtermijn" werd vereenzelvigd met „gebruikstijdvak".

indien men zich concentreert op de zinsnede: „te dien effecte dat hij *voordat* de huur ingaat, padi-gendjah instede van padi-dalem op den grond zal planten" en dan a contrario redeneerende, besluit dat een zoodanig beding werkende *nà* den ingang van de huur verboden zou zijn. Dat zulk een redeneering niet geoorloofd is, zal hieronder nader worden aangetoond.

Voel ik mij door deze citaten vooral door de drie laatste, in mijn opvatting gesterkt, als bewijs voor mijn stelling, wil ik ze geenszins aanvoeren, wèl als verklaring — en dan heb ik vooral het oog op de vraag van en het antwoord aan den heer VAN VLOTEN — van de verwarringstichtende redactie van zoowel het huidige art. 10 letter *h* sub 2 der Grondhuurordonnantie als van de Toelichting daarop.

Als bewijs voor mijne stelling dat de padi-gendjah clausule ook binnen den huurtermijn geoorloofd is, mogen de volgende aanhalingen uit het „Derde Officieele Vervolg der Nota over de verhuring van grond door Inlanders aan niet-Inlanders op Java en Madoera" dienen. Op pag. 345 lezen wij als commentaar op art. 7 der Grondhuurordonnantie van 1895, onder het hoofd: Verduidelijking van het verbod in de eerste alinea (van art. 7) sub *b:*

> Welke bedingen zijn in de eerste alinea sub *b* van nevenstaande bepaling bedoeld?
>
> Blijkens het voorkomende op blz. 69 der Toelichting lag het in de bedoeling om, door uitsluiting van „bedingen aangaande het bebouwen van grond of het leveren van daarop geteelde gewassen" de z..g werk- en leveringscontracten geheel los te maken van de grondverhuringen, zoodat die uitsluiting geacht moet worden *alleen* betrekking te hebben op *bedingen,* welke de *strekking hebben den huurder de levering van op den gehuurden grond geteelde gewassen te verzekeren,* zoomede op andere contractueele voorwaarden, waarbij de verhuurder het verrichten van *cultuurwerkzaamheden* op dien grond, gedurende den huurtermijn, *ten behoeve van den huurder* op zich neemt.

Hier worden duidelijk en zonder ruimte voor twijfel de twee essentialia van het verboden, maar dan ook het eenige verboden beding genoemd, t.w.:

a. de verzekering van de *levering* van op den grond geteelde gewassen, en

b. cultuurwerkzaamheden ten *behoeve* van den huurder.

Hiermede is eigenlijk alles gezegd, want niet te ontkennen valt dat het planten van padi-gendjah door en voor den verhuurder zelf, die daar volkomen eigenaar van blijft, noch is eene levering, noch is het verrichten van eene cultuurwerkzaamheid ten behoeve van den huurder.

Evenbedoeld commentaar gaat dan verder:

> De redactie der bepaling heeft echter aanleiding gegeven tot de meening, dat zij eene wijdere strekking heeft.
>
> Zoo stelde de vorige Resident van Probolinggo de vraag, of geoorloofd zijn bedingen, aangaande het bebouwen van den grond, niet tijdens maar vóór den ingang van den huurtermijn, bijv. dat padi-gendjah moet worden geplant, of dat de padi-aanplant vóór 1 Januari in den grond moet zijn.
>
> Op de vergadering met de ambtenaren in gemeld gewest werd mede gevraagd of elk beding omtrent te praesteeren arbeid verboden is, dus ook bijv. een beding tot voorafgaande bemesting van den gehuurden grond; op die te Banjoemas, of bedongen zou mogen worden dat de verhuurder in den aan den huurtermijn voorafgaanden Westmoesson geen padi doch djagoeng zal planten; op die te Soerabaia en te Semarang, of de huurder de beplanting met padi-gendjah als voorvrucht zou mogen bedingen; op die te Madioen, of mag worden overeengekomen, dat de verhuurder na afloop van zijn padi-oogst geen polowidjo meer op den grond zal planten.
>
> Terecht merkte de Assistent-Resident van Poerwokerto (DE WOLFF VAN WESTERRODE) op, dat het niet de bedoeling kon zijn alle bedingen „aangaande het bebouwen van grond" te verbieden, vermits in dat geval in de huurakte ook niet vermeld zou mogen worden met welk gewas en op hoedanige wijze de grond door den huurder gedurende den huurtermijn

zal worden bebouwd, terwijl de door de Regeering vastgestelde model-akten het tegendeel aantoonen, immers daarbij o.m. de vermelding van de aan den grond te geven bestemming uitdrukkelijk is geëischt.

en iets verder:

Uit de raadpleging van een groot aantal geregistreerde huurakten is verder gebleken, dat ter verzekering van tijdige ontruiming van den grond verschillende bedingen worden gesteld, waarvan wel de meest voorkomende is, dat de verhuurder gedurende den laatsten Westmoesson geen padi-dalem doch slechts een spoedig rijpende padi-soort, als padi-gendjah of -tengahan, mag aanplanten.

Tegen al dergelijke bedingen kan, in het systeem der ordonnantie, geen bezwaar bestaan, terwijl ook overigens geen bedenking is te maken tegen contractueele bepalingen, als vele der vorengenoemde, bestemd om te werken vóór den ingang of na afloop van den huurtermijn.

Aanbeveling zal het echter verdienen de bedoeling van voormelde bepaling te verduidelijken, hetgeen zou kunnen geschieden door haar te doen luiden: „bedingen, welke het bebouwen van grond gedurende den huurtermijn of het leveren van gewassen beoogen".

Deze beide aanhalingen spreken voor zichzelf, waarbij ik inzonderheid wijs op de opmerking van den Assistent-Resident van Poerwokerto dat het niet de bedoeling kan zijn om alle bedingen aangaande het bebouwen van den grond te verbieden, welke opmerking als „terecht" gekwalificeerd wordt en op den eersten zin van de laatste aanhaling waarin zonder eenige restrictie gezegd wordt dat uit een groot aantal geregistreerde contracten is gebleken, dat ter verzekering van een tijdige oplevering van den grond de z.g. padi-gendjah clausule wordt opgenomen, waarop dan de tweede zin volgt, aanvangende met de woorden: „tegen al dergelijke bedingen kan..... geen bezwaar bestaan", waarmede dus het geoorloofde van de padi-gendjah clausule onder alle omstandig-

heden — dus zoowel vóór als binnen den huurtermijn — werkende wordt erkend. Dat men alleen éénjarige contracten voor zich zou hebben gehad, of contracten waarbij het beding alleen was gesteld om te werken vóór den ingang van den huurtermijn, is niet aan te nemen en wordt ook onmiddellijk weersproken door de volgende woorden: „terwijl *ook overigens* geen bedenking is te maken tegen contractueele bepalingen als vele der vorengenoemde bestemd om te werken *vóór den ingang* of na afloop van den huurtermijn". Hier heeft men het speciaal over bedingen bestemd om te werken *vóór* den ingang van den huurtermijn, welke geoorloofde bedingen door de woorden „ook overigens" gesteld worden *naast* de hierbovenbedoelde „al dergelijke bedingen" (o.a. padi-gendjah clausule).

Derhalve is hier voor een redeneering a contrario geen plaats en mag in de zinsnede „terwijl ook overigens" geen bedenking is te maken tegen contractueele bepalingen..... bestemd om te werken *vóór* den ingang..... van den huurtermijn" niet de tegenstelling gezocht worden met bedingen bestemd om te werken binnen den huurtermijn en als zoodanig wèl aan bedenking onderhevig, doch is deze zinsnede niet anders op te vatten dan als gevende een aanvulling op en verduidelijking van de algemeene stelling dat de padi-gendjah clausule geenszins ongeoorloofd is.

Blijkens de derde alinea van de laatste aanhaling heeft de wetgever gemeend zijne bedoeling te kunnen verduidelijken door in art. 7 in te voegen de woorden „gedurende den huurtermijn", daarmede zooals uit de geheele wordingsgeschiedenis van het artikel en de officieele commentaren daarop blijkt, niet anders willende doen dan aan te geven dat het grondhuurcontract niet benut mag worden om tevens werk- en leveringsovereenkomsten af te sluiten voor den termijn dat de grond is gehuurd, waarbij hij, zooals uit de toelichtingen n.b.m. overduidelijk is gebleken, in geen enkel opzicht heeft willen tornen aan het van oudsher bestaande gebruik van de padi-gendjah clausule, ongeacht of die bestemd is om *vóór* of *in* den huurtermijn te werken en alleen — echter niet op gelukkige wijze — naar aanleiding van de vragen gesteld nopens het al dan niet geoorloofd zijn van de padi-gendjah clausule bestemd om te werken *vóór* den ingang van het contract, in de toelichting nog eens onder aanhaling van padi-gendjah als voorbeeld

heeft uiteengezet, dat ook dit beding geoorloofd is. Dat hij door dit voorbeeld eerder verwarring heeft gesticht dan klaarheid gebracht en er ook niet in geslaagd is om door de toevoeging der woorden „gedurende den huurtermijn" in het artikel 7 zelf alle onduidelijkheid weg te nemen, is door de practijk bewezen.

De officieele toelichting op § 10 sub 2e letter *b* welke bepaling bij de herziening van 1900 Stbl. 204 in de plaats trad van art. 7 der ordonnantie van 1895 luidde:

> De strekking der clausule sub 1*a*, *b* is, de z.g. werk- en leveringscontracten met de Inlandsche bevolking, betreffende bebouwing van grond of levering van landbouwproducten, geheel gescheiden te houden van de grondverhuur.
>
> Ter voorkoming dat de letter van het eerste verbod daaraan eene uitgebreider beteekenis zou geven dan in de bedoeling ligt, namelijk ook bedingen zou uitsluiten als b.v. dat de verhuurder in den laatsten Westmoesson *vóór den ingang* der huur „padi gendjah" zal kweeken, dat vóór een bepaald tijdstip met die voorafgaande beplanting een aanvang zal zijn gemaakt, en dergelijke afspraken, bestemd om te werken *vóór den ingang of na afloop van den huurtijd*, welker wering uit de grondhuurcontracten geenszins wordt verlangd, is in de bepaling speciaal gewag gemaakt van voorwaarden omtrent het bebouwen van grond *„gedurende den huurtermijn"*.
>
> Dat voorts gesproken is van bedingen, welke vermelden arbeid of het leveren van gewassen „beoogen", heeft de bedoeling te doen uitkomen, dat het verbod van contractueele clausule ter zake alleen betrekking heeft op stipulatiën, waardoor de huurder te zijnen behoeve of ten bate van derden de verboden prestatiën of leveringen zoekt te verkrijgen.
>
> Alzoo niet op overeenkomsten, als bij de z.g. „intermitteerende" meer-jarige huurcontracten, omtrent de afwisselende bebouwing van den grond door huurder en verhuurder.

Het zijn hier de gecursiveerden woorden „vóór den ingang der... van den huurtijd" in de tweede alinea welke het misverstand scheppen en tot een verkeerde interpretatie aanleiding kunnen geven. Na al het bovenstaande kan echter nopens de bedoeling van den wetgever geen twijfel meer bestaan.

Ten slotte valt nog na te gaan of de laatste herziening der grondhuurbepalingen van Stbl. 1918 No. 88 wellicht van een wijziging in de inzichten van den wetgever blijk geeft. Dit blijkt niet het geval te zijn. De bepaling onder 2 *b* van § 10 der uitvoeringsvoorschriften van 1900 is ongewijzigd overgenomen, met dit verschil alleen dat zij van de uitvoeringsvoorschriften weder is teruggebracht naar de ordonnantie zelf als art. 10 letter *h* sub 2 en ook in de Toelichting daarop is principieel geen verandering genomen.

Voor den tekst van deze Toelichting moge worden verwezen naar pag. 3 hiervoor. De tekst is eenigszins verkort, doch uit niets blijkt dat men in de strekking van vaakgenoemde verbodsbepaling verandering heeft willen brengen.

Deze uitvoerige historische interpretatie van het artikel moge nog een bevestiging vinden in de positieve bewoordngen der wet. Welke is de strekking der padi-gendjah clausule? Is zij inderdaad een beding, dat het bebouwen van den grond „beoogt", zooals art. 10 letter *h* sub 2 der Grondhuurordonnantie het noemt? M.i. in geenen deele. De meergenoemde werk- en leveringscontracten „beoogden" inderdaad de bebouwing van den grond, de padi-gendjah clausule echter heeft principieel slechts ten doel den verhuurder in zijn bevoegdheid tot bebouwing te beperken, door hem te nopen padigendjah te verbouwen: het is niet een beding, dat „beoogt", m.a.w. „ten doel heeft" den grond te bebouwen, doch het is een beding, dat *betrekking heeft op* de verbouwing, op de *wijze* van verbouwing van den grond. Nimmer had de wetgever in dit verband het woord „beoogen" kunnen bezigen, indien hij aan de padi-gendjah clausule had gedacht.

Concludeerende ben ik derhalve van meening dat de z.g. padigendjah clausule bij lang-jarige contracten, bestemd om te werken binnen den huurtermijn, volkomen geoorloofd is. Het zou echter aanbeveling verdienen art. 10 letter *h* sub 2 te verduidelijken dan wel de Toelichting daarop zoodanig te herzien, dat verder misverstand is uitgesloten.

Soerabaia, 30 Mei 1927.

Gelijkstelling van Chineezen met Europeanen,

door

Mr. C. T. BERTLING.

> Le succès de prestige ne peut conduire qu à des manifestations stériles.
> Aristide Briand (te Genève 10 September 1926, bij de intrede van Duitschland in den Volkenbond).

Dit onderwerp is niet nieuw, maar actueeler dan ooit. Uitvoerig schreef reeds de groote FROMBERG hierover in 1911 [1]). Toen al wenschte hij voor de Chineezen in Indië algeheele gelijkstelling met Europeanen. Van gelijke strekking zijn de in 1913 in de *Java-Bode* verschenen uitvoerige artikelen onder den titel „De Chineesche kwestie", geteekend M. H. [2]).

In Januari 1926 [3]) verscheen in *de Locomotief* van de hand van Mr. DENIJS een artikel, dat hiertegenover bedoelde aan te toonen, dat gelijkstelling minder gewenscht is. Ongeveer gelijktijdig schreef Mr. P. A. F. BLOM in het *Koloniaal Weekblad* [4]) een artikel dat dezelfde strekking had. Maar eerst recht begon de belangstelling in dit onderwerp te ontwaken in de laatste maanden van 1926 en de eerste maanden van 1927, mede onder den drang

1) Dr. P. H. FROMBERG: „de Chineesche beweging op Java, 1911" is wel een zijner meest bekende geschriften (opgenomen in „Verspreide Geschriften" blz. 405 v.v. Zie ook zijn. „De bevolkingsgroepen in Indonesië en art. 109 Reg. Rglt." V. Geschr. blz. 707 v.v. en zijn praeadvies aan de Ned. Chin. Ver.: „De grieven der Chineezen in Indonesië" opgenomen in het FROMBERG-nummer van *Shung Hwa Hui Tsa Chih* van Febr. 1925 en in Verspr. Geschr. blz. 811 v.v.

2) Later tesamen uitgegeven door drukkerij Papyrus, Batavia.

3) *Locomotief* 23 Jan. 1926.

4) Aangehaald in de *Locomotief* 3 Februari 1926.

der gebeurtenissen in China. Zoo komt in de aflevering van Oct./Nov. 1926 van het onregelmatig verschijnend tijdschrift *Chung Hwa Hui Tsa Chih* [1]) van de hand van Dr. PHOA LIONG GIE wederom een pleidooi voor de gelijkstelling voor, onder den titel „de rechtstoestand der Chineezen in Indonesië; de *Java-Bode* van 12 Januari 1927 ijverde in dezelfde richting („China en Indië"). Evenzoo het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 7 April d.a.v. („De Chineesche kwestie"). Het *Soerabajasch Handelsblad* van 18 Mei vervolgens wijdde zijn belangstelling — zij het zijdelings — aan het onderwerp naar aanleiding van een artikel in de *Nieuwe Rott. Courant* verschenen. De groote dagbladpers in Nederland stelde haar kolommen voor dit vraagstuk open [2]) en het spreekt vanzelf dat ten slotte de Chineesche pers in Indië steeds belangstelling heeft getoond voor deze haar na aan het hart liggende aangelegenheid.

Last, not least, is te wijzen op de pleidooien bij de behandeling der begrooting voor 1928 in de laatste volksraadzitting bij monde van de Chineesche leden (YO HENG KAM: 17 Juni; HAN: 18 Juni 1927; evenzoo KHOUW KIM AN).

Men zou de vraag kunnen stellen: Hoe komt het, dat juist ten opzichte van de Chineezen h.t.l. de kwestie van gelijkstelling met Europeanen zoo acuut is geworden, terwijl door Arabieren, Klingaleezen enz. nimmer bepaald een actie in die richting gevoerd werd. Het antwoord op deze vraag hangt samen met de volgende twee punten:

1e. de Chineesche bevolking van Indië vormt een belangrijk percentage der totaal-bevolking (ruim 1 %).

2e. de Chineesche bevolkingsgroep wordt gevormd door een uitheemschen stam, welke als geheel een autonoom volk met eigen gebied en staat is. De Chineezen, in Ned.-Indië woonachtig, zijn de bloedeigen kinderen van het stamland China en dit stamland is, in tegenstelling met het stamland van Arabieren, Klingaleezen enz. tevens een onafhankelijk rijk, en wel een staatkundige eenheid,

1) *Shung Hwa Hui Tsa Chih* Oct./Nov. 1926 (jrg. V. No 2), uitg. Leidsche uitgevers Mij., Leiden. Zie ook de daar aangehaalde litteratuur.
2) Zie b.v. *Alg. Handelsblad* van 26 en 27 Januari 1927.

die de overgroote meerderheid der rasgenooten binnen eigen grondgebied behield.

Deze beide omstandigheden geven aan het vraagstuk der gelijkstelling van Chineezen een bij uitstek politiek karakter.

De kwestie is, zooals ik zeide, thans actueeler dan ooit en wel ten gevolge van de gebeurtenissen in China. Hoe die zich verder zullen ontwikkelen blijft een open vraag, maar dat daar in zeer korten tijd heel veel veranderen kan, is het laatste jaar wel voldoende gebleken. Een kenner bij uitnemendheid als HENRI BOREL schrijft in het *Haagsch Maandblad* [1]):

> „Nog geen 25 jaar geleden was één Engelsch oorlogschip al voldoende, om den schrik bij de Chineezen er in te krijgen. Deze tijd is voorbij, en dat weet Jong China heel goed. De misschien zeer tactvolle, maar smadelijke aftocht der Britsche soldaten (beschermd door Chineesche!) voor het Hankausche grauw, dat de Britsche concessie binnendrong, is voor Engeland's prestige een slag, dien het fiere Albion nooit meer in China te boven kan komen. Ik geloof niet, dat de Europeesche diplomatie beseft, wat deze aftocht der Engelschen uit hun concessie te Hankau beteekent: een voor goed verloren overwicht, en een fataal antecedent voor andere mogendheden".

Dit artikel van BOREL werd geschreven, toen de vreemde mogendheden in China in volle retraite waren. Sedert kwam daar een belangrijke reactie, die de aandacht van de nationalisten er eenigszins afleidde van den strijd tegen het vreemde element en voorloopig schijnt te leiden tot de zooveelste binnenlandsche wrijving [2]). Hierdoor hebben momenteel de „imperialistische" mo-

1) HENRI BOREL: „De toestand in China" in *Haagsch Maandblad* v. Maart 1927 (4e jaarg. blz. 282 v.). Dit artikel is ook van belang hierom, dat er een einde gemaakt wordt aan het sprookje alsof de actie der „Zuidelijken" (Canton) in China niets anders zou zijn dan een bolsjewistische beweging en dat er gewezen wordt op den juist anti-bolsjewistischen aard van het Chineesche Volk.

2) Inderdaad is de binnenlandsche strijd, sedert dit artikel persklaar lag, weder herhaaldelijk en — typisch Chineesch — met telkens wisselende aspecten, opgelaaid.

gendheden meer gelegenheid op hun verhaal te komen en zoo kon men lezen hoe in het Engelsche parlement deze gewijzigde situatie politiek benut werd door SIR AUSTEN CHAMBERLAIN, die — zij het dan ook wellicht slechts voor den schijn — verklaarde, dat de Regeering in overweging had genomen de opgegeven concessie van Hankau weder te hernemen, aangezien China zich niet zou hebben gehouden aan de condities [1]). Hoe dit zij, ieder begrijpt dat China zich hoe langer hoe meer laat gelden en een macht is geworden, die ook politiek te ontzien is. Het is te hopen, dat bij deze onvermijdelijke ontwikkeling van Jong China ook wij onze bakens tijdig zullen verzetten [2]).

Het schijnt dat reeds thans de Chineesche regeering te Peking te kennen heeft gegeven dat zij het consulair verdrag met ons in 1911 gesloten in dien geest wenscht te wijzigen, dat de in N.-Indië verblijf houdende Chineezen gelijke behandeling zullen genieten als Europeanen en Japanners (vgl. *Locomotief* 24 Juni 1927, 3e blad).

Tot goed begrip van onze vraag wil ik hier in korte trekken nog even uiteenzetten wat de positie van Europeanen tegenover Vreemde Oosterlingen beteekent. Daarbij zal ik dan enkele zijden van het vraagstuk, die tot dusver meer zijdelings werden behandeld, nader belichten.

Een van de groote verdiensten van het artikel van FROMBERG in 1911 was, dat daarin met nadruk gewezen werd op het verband tusschen het Nederlandsch onderdaanschap en de positie van „met Europeanen gelijkgestelden". Zijn paraphrase over het Nederlandsch onderdaanschap is met reden beroemd geworden.

Aan ons gezag zijn onderworpen onze onderdanen. Niet het minst in verband met de Chineezen-kwestie is het van belang te weten wie dat zijn. China toch is steeds geneigd allen, die Chineesch bloed in de aderen hebben, tot zich te trekken en als Chineesch onderdaan te beschouwen.

De aanleiding tot de wet op het Ned. onderdaanschap in Ned.-Indië, die nog van betrekkelijk jongen datum is [3]), was negatief:

1) (Aneta-Reuter) telegr. 9 Mei 1927.

2) Ook de pers in China behandelt onze Chineezen-politiek. In de jaren rond 1910 was deze vrijwel unaniem zeer slecht hierover te spreken.

3) Stbl. 1910 No. 55; N. I. Stbl. 1910 No. 296.

n.l. het weren van zeggenschap of bemoeïing door vreemde naties (i.c. China) met Ned.-Indische landskinderen van Chineeschen bloede. Met het „onderdaanschap" werd aldus een titel gegeven aan eene wetgeving van ons gouvernement met uitsluiting van andere naties. Het onderdaanschap bedoelt derhalve zuiver administratief en staatsrechtelijk een regeling te geven (een rechtsgrond voor het gezag tot het onderwerpen van categorieën personen aan wetten en verordeningen) eenerzijds en een titel ten behoeve van de onderdanen anderzijds voor het uitoefenen van publieke rechten, voor verkiesbaarheid in ambten en voor bijzondere bescherming (uitlevering).

De Chineesche Regeering was zich sedert den aanvang dezer eeuw hoe langer hoe meer gaan bemoeien met de Chineezen h.t.l.. De bedoeling was, hen te winnen voor de nationale gedachte: „China voor de Chineezen", gericht tegen den toenemenden westerschen invloed in het stamland zelve. De methode, waardoor zij de Indo-Chineezen tot zich trok, was deze, dat zij gretig het oor leende aan klachten wegens bestaande of vermeende achteruitzettingen en niet zelden de grieven der Indo-Chineezen nog wat aandikte. De gebruikelijke weg van officieel protest, gericht tot onze Regeering werd daarbij meestal niet gevolgd, want het scheen dikwijls voordeeliger de bestaande ontevredenheid nog wat aan te wakkeren, om dan ten slotte zelf hulp te bieden en den dank te oogsten. De Chineesche Regeering zag zeer handig het groot financieel belang in van zulke dankbaarheid en aanhankelijkheid der „kolonisten".

De grieven (en reëele!) waren toen vele. Het moge hier dadelijk gezegd worden, dat verreweg de meeste dier grieven sedert zijn weggenomen. Ook FROMBERG heeft dit in zijn laatste geschrift erkend [1]). Het is nutteloos ze hier thans weder te bespreken. Wie

---

1) Dr. P. H. FROMBERG: „De grieven der Chineezen in Indonesië" V. geschr. blz. 812: „In korten tijd werden talrijke zegenrijke verbeteringen ingevoerd, die inderdaad de Chineezengroep op hooger niveau hebben gebracht". enz. (Volgt een opsomming van deze vele goede maatregelen).

zich er voor interesseert zij verwezen naar de bekende brochure van FROMBERG van 1911 [1]).

Van de methode waardoor China destijds de rasgenooten h.t.l. aan zich trachtte te binden, kan men zich een denkbeeld vormen aan de hand van het volgende voorbeeld:

De Chineezen vroegen om scholen [2]) (1905 — '06). Waar ons Gouvernement hierin tekort schoot, werd hulp gezocht in China en de Chineesche regeering greep deze gelegenheid aan ten behoeve der pan-Chineesche beweging. Zij zorgde voor oprichting in Indië van schoolvereenigingen, bevorderde die althans, en daar werd Chineesch nationalistische politiek gevoerd en gepropageerd onder de leerlingen. Vanuit China werden (vooral sedert 1906) ambtenaren naar Indië gezonden ten einde het particulier Chineesch onderwijs hier te inspecteeren, maar vooral om propaganda te maken ten behoeve van Chineesche politiek. Zoo werden niet alleen de singkeh (vreemdeling-Chineezen) maar ook de peranakan (Indo) Chineezen, die wij als onze onderdanen wenschten te beschouwen, stelselmatig van ons verwijderd.

Bekend zijn ook de moeilijkheden die hier rezen door de oprichting in Indië van de Chineesche handelsvereenigingen (Siang Hwee) met hun dubbelzinnig karakter. Leden en bestuurders daarvan waren volstrekt niet uitsluitend singkeh's, doch ook zeer veel peranakan's. De Chineesche Consul kon zoodoende ook met deze

1) De grieven van destijd zou men als volgt kunnen opsommen:
   1. onderwijs: de Chineezen vroegen toelating tot de Europeesche scholen.
   2. instructie v. strafzaken voor den Inlandschen djaksa.
   3. de strafprocedure voor den landraad en (vooral de politierol.
   4. preventieve hechtenis.
   5. vrijheid v. bewegen (passen).
   6. vrijheid v. woning (huiszoeking).
   7. getuigengelden.
   8. gevangeniswezen.

2) Door de Chineezen werd gewenscht: niet het hebben van eigen Chineesche scholen maar openstelling v.d. Europeesche lagere school ook voor Chineesche kinderen. Coëducatie met Hollandsche kinderen, vooral met het oog op de taal, vgl. FROMBERG „de Chineesche beweging op Java" blz. 36.

laatsten te maken krijgen. De bestuursleden dier z.g. handelsvereenigingen waren bovendien Chineesch ambtenaar, want zij ontvingen hun betrekking uit handen van de Chineesche regeering. Het kwam aldus niet zelden voor dat personen, die wij als Nederlandsche onderdanen wenschten te beschouwen, tevens Chineesche ambtenaren waren [1]) en zoo kon Chineesche politiek gepropageerd worden onder (quasi) Nederlandsche onderdanen.

Ook thans nog wordt door de Chineesche (Peking) regeering politieke beteekenis gegeven aan deze handelsvereenigingen. Zoo werd de Chin. handelsvereeniging te Soerabaia onlangs door haar geraadpleegd omtrent de verschillende wijzigingen die het consulair verdrag van 1911 heeft te ondergaan (vgl. *Locomotief* 24 Juni 1927 „Het Nederlandsch-Chineesch handelstractaat" (lees: „consulair verdrag").

Ook de bekende lees-inrichtingen (Soe Po Sia) mogen in dit verband genoemd worden.

Al deze vereenigingen maakten door lezingen, redevoeringen enz. propaganda voor Chineesche nationale doeleinden, bewerkten te dier behoeve geldinzamelingen [2]) en trachtten vrijwilligers te werven voor de burgeroorlogen in 't moederland.

Het spreekt vanzelf dat deze toestand onwenschelijk was, daar ze onrust onder de bevolking en zelfs verstoring van de openbare

---

1) Vgl. hierover M. H., t.a.p. blz. 29, die er op wijst hoe deze vereenigingen openlijk een officieel karakter (d.w.z. officieel tegenover China) dragen. De Chineesche keizer toch zond aan iederen Siang Hwee een ambtszegel, dat in China alleen officieele regeeringslichamen mogen voeren, van welk keizerlijk zegel de handelsvereenigingen zich in hun officieele correspondentie met Chin. autoriteiten in China (en den gezant in Nederland!) hadden te bedienen. Verder hielden deze vereenigingen er een dubbel stel statuten op na.

2) Financieele oogmerken hebben altijd een zeer groote rol gespeeld bij de belangstelling van China voor haar kolonisten in Indië. Dit mag men niet uit het oog verliezen; tegen het Nederlandsche gezag is het meestal niet rechtstreeks gemunt. Niettemin hebben wij rekening te houden met het bestaan van belangstelling.

orde ten gevolge kon hebben, maar aan den anderen kant is de beweging al te overdreven voorgesteld als staatsgevaarlijk [1]).

Het inzicht, dat wij voor goed hadden uit te maken, wie aan ons gezag als onderdaan redelijkerwijs behooren onderworpen te zijn, heeft toen geleid tot de onderdanenwet van 1910.

In de voorjaarszitting van 1924 verklaarde de Algemeen Regeeringsgemachtigde, de heer SCHRIEKE, in den Volksraad: „Het Nederlandsch onderdaanschap van Chineezen beteekent het staatsburgerschap, dat aanspraak geeft op politieke rechten [2]).

De andere zijde, zou ik er aan toe willen voegen, is het wettelijk gezag, dat wij over de „peranakan's" hebben [3]). De Nederlandsche onderdanenwet, „die meer of minder Chineezen aan consulaire bescherming onttrekt, was voor China geen onverschillige zaak, temeer daar vele Indo-Chineezen in den waan bleken te verkeeren, dat met hun verklaring tot Nederlandsche onderdanen een tijdperk van reactionaire maatregelen voor hen werd ingeluid" [4]). Ten slotte leidden de onderhandelingen met China tot de consulaire overeenkomst van 8 Mei 1911 te Peking gesloten, tot voorkoming van dubbel onderdaanschap; en de vraag: „Nederlandsch of Chineesch onderdaan" werd overeengekomen te behooren te worden beslist volgens de koloniale wetgeving [5]).

Wettig dus, en bij tractaat geregeld, is ons gezag over de z.g. peranakan Chineezen. Om nu echter te voorkomen, dat dit gezag niet een doode letter zal blijken, zoodra China deze rasgenooten

---

1) Op blz. 25 (t.a.p.) verzekert M. H. (die destijds over een aanzienlijk feitenmateriaal scheen te beschikken): „Men kan veilig aannemen, dat de besturen der „Soe Po Sia" vereenigingen nooit dat anarchistisch uiterste hebben gewild en evenmin voorzien, en dat zij slechts revolutie in *China* beoogden".

2) Regeeringsantwoord op de Algemeene beschouwingen 25 Juni 1924.

3) FROMBERG (De Chin. bew. op Java) wijst op verschillende feilen die onze onderdanenwet aankleven. (blz. 50-58; geschr. blz. 437-443).

4) FROMBERG, Verspr. geschr. blz. 443.

5) Volgens een Aneta-telegram van 17 Juni 1927 werd in die maand te Peking door de Nanking-regeering voorgesteld, om dit consulair verdrag te cancelen op grond van de overweging dat dit verdrag niet gebaseerd is op het beginsel van gelijkheid. Vergeten wordt dan echter, dat bij dat tractaat aan China als concessie werd toegestaan consulaire ambtenaren in Indië te hebben.

tot zich roept, is noodig, dat wij een *billijke* politiek voeren, welke onze Chineesche onderdanen bevredigen kan. Wel steeds zullen de Chineezen h.t.l. den band van het bloed blijven voelen; er zal wel steeds een ras-gemeenschap tusschen singkeh's en peranakan's blijven bestaan. Ik kom daar later op terug. Wij hebben die werkelijkheid zonder meer te erkennen en dit rasgevoel te eerbiedigen; maar staatkundig gesproken hebben wij een politiek te voeren, die er op gericht is, blijvend als onze onderdanen te beschouwen en te behandelen een groot aantal Chineezen, die op ons grondgebied van geslacht op geslacht leven. De kracht van zulk een staatkundige politiek is — als altijd — te zoeken in billijkheid en rechtvaardigheid.

Welnu, is onze politiek, die steeds de Chineezen, singkeh's en peranakan's, als vreemde Oosterlingen behandelde, billijk en rechtvaardig? Ik geloof het — ten spijt van de argumenten van Mr. DENIJS en Mr. BLOM [1]) — te moeten ontkennen. Het beste bewijs hiervan is wel, dat van Chineesche zijde telkens en telkens wordt aangedrongen op afschaffing van de onderscheiding.

Intusschen is, gelijk men weet, thans een wijziging bij de Regeering in voorbereiding. Zij ziet in, dat een oplossing gevonden zal moeten worden, dat het bij herhaling geuite verlangen om gelijkstelling wellicht een billijke vraag is.

FROMBERG schrijft in zijn laatste geschrift, kort voor zijn dood:

> „Het is en blijft een steen des aanstoots, dat het regeeringsreglement 't nog steeds (in het gewijzigd artikel 109) noodig oordeelt de bewoners van Indië te verdeelen in Europeanen, onder wie, met name genoemd, de Japanners begrepen worden, verder in Vreemde Oosterlingen (een bij Chineezen gehate term, waaronder de Chineezen schuil gaan) en in Inlanders. Theoretisch moge slechts bedoeld zijn een verdeeling der

1) Mr. DENIJS beroept zich hoofdzakelijk op utiliteits-argumenten, die overigens alleszins aanvechtbaar zijn, Mr. BLOM'S betoog steunt hoofdzakelijk op de stelling dat de Chineesche bevolking van Indië zich vereenzelvigd heeft met de inheemsche bevolking en daarom geen verandering van rechtspositie zou begeeren, waarbij Mr. BLOM als bewijs enkele verspreide agrarische regelingen, die zoowel voor Chineezen als voor Inlanders gelden, aanhaalt.

bewoners in *gelijkwaardige* bevolkingsgroepen, in werkelijkheid zien de Chineezen, zich daarbij grondend op een overoude traditie die nu eenmaal een niet weg te redeneeren interpretatie aan die verdeeling gegeven heeft, in die opsomming niet een *verdeeling* der bewoners, maar een classificatie (waarbij in het oog te houden valt, dat de Europeanen vormen „het heerschende ras") en zien zij in hun *niet* gelijkstelling met Europeanen en Japanners (bij wie zij zich niet minder rekenen), m.a.w. in hun aparte vermelding als vreemde Oosterlingen, een in de grondwet van Ned.-Indië openlijke afficheering van minderwaardigheid en daarmede een krenking van de Chineesche nationaliteit" [1]).

We hebben thans na te gaan, of inderdaad de Chinees het *terecht* als een achteruitstelling gevoelt, dat hij niet met Europeanen is gelijkgesteld [2]).

Het bitterst wordt gevoeld de consequentie dat de Chinees in strafzaken berecht wordt door een inheemsche rechtbank, na een vooronderzoek dat door den djaksa, den Inlandschen officier van Justitie, geleid wordt. Men verlieze hier niet uit het oog dat het hier gaat om sentimentsfactoren, dus imponderabilia, die echter diep gevoeld worden. Nu zou men ook dit partieel kunnen veranderen en een wet maken, waardoor voortaan ook de Chineezen in strafzaken behandeld zullen worden gelijk Europeanen of, zooals in de vergadering van den Volksraad van 4 Juli 1927 de Regeering toezegde te zullen overwegen, Chineesche officieren toe te laten tot het voor-onderzoek in strafzaken. Toch meen ik, dat een grief zal blijven het vernederende gevoel, waarop FROMBERG doelde, dat zij, Chineezen, anders zijn dan Japanners en Europeanen. Dit „anders" wordt gevoeld als minderwaardig. Waarom, zoo redeneeren zij, moeten zelfs onze singkeh's, die toch op dezelfde wijze vreemdeling zijn in Ned.-Indië als b.v. Engel-

1) FROMBERG. Verspr. geschr. blz. 813.

2) Oorspronkelijk was de feitelijke positie der Vreemde Oosterlingen onbetwistbaar minderwaardig. Het proefschrift van E. ZORAB. „De publiek rechtelijke toesfand der Vreemde Oosterlingen in Ned. O.-Indië" van 1890 is natuurlijk praktisch geheel verouderd, doch blijft historisch van belang.

schen of Japanners, in een andere rechtstoestand verkeeren? En op deze vraag blijven wij ten slotte het antwoord schuldig. Doordat wij inderdaad geen antwoord erop weten, geven wij aanleiding tot het vermoeden, dat het rasverschil, de kleur, voor ons voldoende grond is tot andere behandeling van Westersche en Oostersche Vreemdelingen.

> „People who have never been outside Europe can hardly imagine the intensity of the colour prejudice that white men develop when brought into contact with any different pigmentation. I have seen Chinese of the highest education, men as cultured as (say) Dean Inge, treated by greasy white men as if they were dirt, in a way in which, at home, no Duke would venture to treat a crossingsweeper. The Japanese are not treated in this way, because they have a powerful army and navy".

Aldus BERTRAND RUSSELL, hoogleeraar te Peking [1]), Engelschman van nationaliteit, die zich ergert over het gedrag van zijn landgenooten in China, waar de kleurtegenstelling weliswaar scherper is dan in ons Indië; maar wij gaan ook niet geheel vrij uit. Laat onze wetgever althans een billijk standpunt innemen.

De onderscheiding tusschen Europeanen en Vreemde Oosterlingen schijnt wel uit den tijd en men zou zeggen dat afschaffing daarvan stellig geboden is.

Intusschen echter ligt aan die onderscheiding een historie ten grondslag.

De bevolkingsgroepen van Ned.-Indië zijn door de historie vele en velerlei. Wie begint het Nederlandsch-Indische staatsrecht te bestudeeren, is spoedig geneigd zijn studieboek dicht te slaan, als hij in het hoofdstuk „Bevolking' de cohorten op zich ziet aanvallen van Nederlanders; vreemdelingen; Europeanen; Vreemde Oosterlingen; ingezetenen; Inlanders of Inheemschen; genaturaliseerden; met Europeanen gelijkgestelden; Christenen; Chineezen tout court (voor welke groep ook aparte voorschriften bestaan);

1) BERTRAM RUSSELL: „the problem of China" (Londen: George Allan and Unwin Ltd.) blz. 168, een zeer lezenswaard boek.

de in-de-inheemsche-bevolking-opgelosten; onderdanen; ingezetenen-niet-onderdanen en niet-ingezetenen, al deze groepen met eigen rechtsbevoegdheden of onbevoegdheden.

Deze verscheidenheid van bevolkingsgroepen is historisch langzamerhand ontstaan.

Het Regeerings Reglement van 1818 kende de onderscheiding tusschen Europeanen en Vreemde Oosterlingen niet; het behandelde nog slechts de vraag wie „ingezetenen" waren; alle overigen waren vreemdelingen. Art. 28 schreef voor: „De G.G. verleent of weigert de verzoeken tot inwoning in N. I. of tijdelijk verblijf op Java". In dienzelfden geest luidde art. 92: „Niemand, wie hij zij, mag zich in N. I. metterwoon *nederzetten*, dan na daartoe van den G.G. verlof bekomen te hebben", en art. 93: „Elk die in N. I. voor eenen tijd wenscht te *verblijven* moet daartoe verlof hebben van het hoogste gezag ter plaatse. Op Java zelf komt het geven van dat verlof aan niemand toe dan aan den G.G.".

Verder moest ieder, die zich vestigde vooraf een eed van getrouwheid aan den Koning en van gehoorzaamheid aan den G.G. afleggen.

Deze voorzichtige bepalingen vonden hare oorsprong in de politiek der O.I.C. „De O.I.C., — schrijft MARGADANT [1]), met haar monopoliestelsel tot credo — riep allerlei beperkende maatregelen in het leven om hen, die niet hare dienaren waren, te weren en waar het doel der komst hier niet was kolonisatie, werd de toelating hier uiterst beperkt, ginds onmogelijk gemaakt. Het ontwerp-Charter van 1803 handhaafde den geest van uitsluiting en bevestigde de beperkingen op het eenige argument dat voorzichtigheid dit gebood" enz. [2]).

Het Regeeringsreglement van 1830 bracht niets nieuws. (De in R.R. van 1827 nog gestelde eisch van bemiddeldheid kwam te vervallen).

In 1854 werd bij art. 105 de vergunning voor vestiging gehandhaafd (de eed van trouw verviel). Doch tevens werden toen opgenomen de artt. 106 t/m. 113. Hiervan interesseert ons thans

1) MARGADANT: Regeeringsreglement III blz. 229 v.
2) Dezelfde exclusiviteit in R.R. 1806: art. 46; R.R. 1815, art. 77.

art. 109, dat immers de onderscheiding van Europeanen tegenover Inlanders en Vreemde Oosterlingen invoert [1]).

„De hoofdverdeeling — schrijft Mr. J. DE LOUTER [2]) — der bewoners van Ned.-Indië door de natuur aangewezen en door de wet erkend is die in Europeanen en Inlanders. — Zij berust op het verschil in afkomst of landaard en springt zoozeer in het oog, dat de wet haar steeds gemaakt maar nooit omschreven heeft. Ook in 1854 achtte de Regeering eene bepaling overbodig. Immers met Inlanders werd de Inheemsche bevolking bedoeld in tegenstelling met de Europeanen; nooit had volgens den Minister deze verdeeling tot onzekerheid aanleiding gegeven. Inderdaad vindt eene opzettelijke vermelding dezer onderscheiding alleen haren grond in de noodzakelijkheid om de talrijke ingezetenen, die noch tot de Inlanders noch tot de Europeanen behooren, in beginsel bij deze verdeeling in te lijven [3]). Vandaar het denkbeeld om hen deels met Inlanders, deels met Europeanen gelijk te stelln en de algemeene verordeningen voor deze of gene groep vastgesteld, behoudens uitdrukkelijke uitzondering, op de met haar gelijkgestelden van toepassing te verklaren. Het kwam er alsdan slechts op aan een juist en scherp criterium voor de gelijkgestelden te vinden. Overeenkomstig vroegere rechtstoestanden aarzelde de Regeering niet den godsdienst als het eenig algemeen bruikbaar kenmerk voor te stellen. Wie het Christendom beleed zou met Europeanen, alle anderen zouden met Inlanders worden gelijkgesteld" [4]).

De „noodzakelijkheid" was dus gebleken om de vele ingezetenen, die noch Inlanders waren noch Europeanen, bij de indeeling in te lijven en men zocht het criterium in de godsdienst: Christen = Europeaan; onchristen = Inlander, althans hoofdzakelijk.

Terecht echter wees Mr. H. A. BLUME in een in 1858 geschreven

---

1) Thans art. 163 der wet op de Staatsinrichting v. Ned.-Indië.

2) Mr. J. DE LOUTER: Handboek v. Staats- en Admin. recht van Ned.-Indië, 6e uitg. 1914 blz. 132 v.

3) Intusschen werd de onderscheiding voor het privaatrecht reeds vroeger gemaakt in art. 7 en 8 der Algemeene Bepalingen van wetgeving van 1848.

4) Zie zeer uitvoerig over de wordingsgeschiedenis van art. 109 Mr. C. W. MARGADANT t.a.p. blz. 265 v.v.

boekje [1]), dus reeds 4 jaar na de invoering van art. 109 R.R., erop, dat principieel wel de godsdiensten aldus tegenover elkaar gesteld werden, doch door de toepassing bleek, dat in wezen het een onderscheiding was van landaard (blz. 167).

Inderdaad heeft men nimmer zich duidelijk rekenschap gegeven van de motieven die er toe leidden Chineezen en andere Aziaten te rangschikken onder de met Inlanders gelijkgestelde groep. Men heeft gegrepen naar het godsdienstcriterium, dat ook inderdaad van belang is, voorzoover het een karakter geeft aan de Westersche maatschappij tegenover de Oostersche.

Reeds „de oude Indische wetgeving, schrijft BLUME [2]) nam een soort van onderscheiding in Oostersche en Westersche bevolking aan, stelde hierbij alleen de godsdienst als criterium".

Maar men mag niet uit het oog verliezen dat, al greep men naar het godsdienstcriterium, de bedoeling was een *maatschappelijke* onderscheiding te geven. Vandaar dan ook dat de mogelijkheid geopend werd van *individueele* overgang van de eene groep in de andere (individueele gelijkstelling); vandaar voorts ook, dat men in 1899 niet al te zeer bezwaar had de Japanners en massa onder de Europeesche volksgroep te rangschikken, hoewel zij geen Christenen waren [3]). En in 1919 werd ten slotte door de herziening van art. 109 R.R. [4]) uitdrukkelijk gebroken met het godsdienstcriterium.

Daarvoor kwam nu in de plaats het criterium dat de persoon

---

1) Mr. H. A. BLUME: „De toekenning van recht op verblijf in Ned.-Indië en de hoofdonderscheidingen in zijne bevolking".

2) T.a.p. blz. 166.

3) Wet van 19 Mei 1899 (Stbl. 202).

4) Wet van 6 Juni 1919 (Stbl. 622) in werking getreden 1 Januari 1920. De commissie tot herziening van de staatsinrichting van Ned.-Indië zegt hiervan in haar bekend verslag (1920): „Het is een merkwaardig verschijnsel dat de hervorming die de nieuwe wet, na een eerst heftigen strijd van twintig jaren kwam brengen, in Indië met nagenoeg volkomen stilzwijgen is ontvangen, wat alleen daarvan het gevolg is dat niet enkel de maatschappij in Indië maar zelfs de wetgeving reeds lang haar voorbij was gestreefd. De wet zou misschien zelfs allerwege bestrijding hebben uitgelekt, ware het niet dat men er zich in Indië ten volle van bewust was, dat ze reeds bij de geboorte ten doode was opgeschreven (verslag blz. 40).

die met Europeanen gelijk gesteld mag worden [1]) in het eigen land onderworpen moet zijn „aan een familierecht, in hoofdzaak berustende op dezelfde beginselen als het Nederlandsche".

Hoe is echters feitelijk onze *maatschappelijke* verhouding tot de Chineesche bevolkingsgroep?

Van oudsher hebben wij tegenover hen gestaan als machthebbers daar zoovelen hunner van geslacht op geslacht in Ned.-Indië woonden en dus feitelijk landskinderen waren. De economische politiek van de O.I.C. had medegewerkt deze machtsverhouding uit te strekken ook over de singkeh-Chineezen [2]), zoodat het niet te verwonderen valt, dat van oudsher alle Chineezen door ons werden beschouwd als min of meer aan ons ondergeschikt en wij de wetgeving over hen daarnaar konden regelen op eenzelfde voet als die over de Inlanders. M.a.w. deze groep werd *maatschappelijk* geacht op het peil te staan van de inheemsche. Zulk een beschouwing staat ons vrij, zoolang de betrokkenen zelve daarmede genoegen nemen als hun rechtsgevoel bevredigend, maar nu zijn de tijden veranderd en strookt onze opvatting niet meer met het rechtsgevoel van de vele intellectueelen van Chineeschen landaard die zich in Indië bevinden en maatschappelijk de leiders zijn van hunne rasgenooten.

Werd dus de groepeering van de Vreemde Oosterlingen bij de Inlander-groep (en niet bij die der Europeanen) geboren naar het schijnt uit de feitelijke verhouding van vroeger eeuwen van onderworpenheid (gelijk de Inlanders) en in het Regeeringsreglement van 1854 volgehouden op grond van het verschil in godsdienst met de (Christelijke) Europeanen, vervolgens sedert 1919 op grond van een andere familierecht, ze zal eindelijk toch plaats moeten maken voor de andere groepeering, d.w.z. men zal er in billijkheid niet aan kunnen ontkomen, dat althans de Chineezen h.t.l. als geheel met Europeanen gelijkgesteld zullen worden. Want ook het criterium van „eenzelfde familierecht" is kunstmatig, eenzijdig en er

1) De tekst van het nieuwe art. 105 R.R. spreekt niet van „gelijkstellen" doch omschrijft: „Aan de bepalingen voor Europeanen zijn onderworpen".

2) Men leze in dit verband bij BLUME, hoe opgetreden werd tegen het Chineesche element in Indië door de Compagnie in de 17de en 18de eeuw (t.a.p. blz. 68 v.v.).

naast [1]). Men geeft zich onvoldoende rekenschap van wat er in den Chinees aan zelfbewustheid leeft.

Er leven in Indië Chineesche doktoren, juristen, ingenieurs enz. die wel degelijk aan het Chineesche familierecht zijn onderworpen, maar die zich in algemeen socialen zin in 't geheel niet van Europeanen ver verwijderd gevoelen. De tekst van art. 163 W. Staatsinr. (vroeger 109 R.R.) houdt hen niettemin van de Europeanen verwijderd om dit familierecht. Bovendien is die tekst buitengewoon ongelukkig uitgevallen. Dr. J. A. NEDERBURGH noemt het een „beginsellooze omschrijving van het begrip Europeaan, die een mengelmoes oplevert van vier kenmerken: 1e. Staatsverband, 2e. geographische afkomst, 3e. het familierecht en 4e. als onmisbaar hulpkenmerk de afstamming. En nòg is de definitie onnauwkeurig" [2]). Hij noemt de familierecht-eisch bovendien vaag, want: wat is het „in hoofdzaak" berusten op (welke?) beginselen?

Krachtens het voorlaatste lid van art. 163 Staatsinr. (vroeger 109 R.R.) is de G.G. bevoegd in overeenstemming met den Raad van N. I., individueel personen (Inlanders of Vreemde Oosterlingen) met Europeanen gelijk te stellen. Het spreekt vanzelf dat bij de beoordeeling van een verzoek om zoodanige individueele gelijkstelling, de Regeering genoodzaakt was (en is) zekere beginselen te volgen. Het zou voor de hand liggen, indien zij hierbij hoofdzakelijk als criterium zou gebruiken: vóór 1919 de (Christelijke) godsdienst en na 1919 de eisch van het 3e lid van art. 109: het familierecht. In waarheid echter zien we de Regeering herhaaldelijk naar weder andere criteria grijpen. Als leiddraad voor de toepassing van de beginselen der Regeering in verschillende tijden

1) Hiermede wil niet gezegd worden, dat de Chineezen zonder bezwaar voortaan gebracht kunnen worden onder het voor Europeanen geldende familie-, personen- en erfrecht. Bij eventueele gelijkstelling der Chineezengroep zal dan ook noodwendig art. 131 der wet op de Staatsinrichting (vroeger art. 75 R. R.) aangevuld moeten worden door daar in het 2 lid onder *b* achter de woorden „de Vreemde Oosterlingen" bij te voegen de woorden: „de Chineezen". Ook in overige wetgeving zal met de verandering rekening gehouden moeten worden (zoo b.v. art. 94 R. O. en verder de immigratiewetgeving).

2) Dr. (Mr.) J. A. NEDERBURGH: Eenige hoofdlijnen van het Ned.-Indisch Staatsrecht (1923) blz. 27.

werden gepubliceerd de Bijbladen op het Staatsblad Nos. 4029 (22 Febr. 1884); 4998 (25 Augustus 1894); 5245 (13 Juli 1897); 7679 (26 Juni 1912); en 7962 (1 October 1913) NEDERBURGH (blz. 34) wijst erop, hoe reeds tusschen 1870 en 1906 [1]) de Indische Regeering, gebruik makende van het eigenlijk niet daarvoor vastgestelde laatste lid van het vroegere art. 109, Oostersche Christenen en later ook Oostersche niet-Christenen met Europeanen gelijkstelde. Dit waren dan de z.g. „Staatsblad-Europeanen". In die vroege jaren werd dit middel gehanteerd om natuurlijke kinderen van Europeanen bij Inlandsche vrouwen verwekt, geheel Europeesch opgevoed en in de familiekring gehouden, maar wier erkenning om een of andere formeele reden nietig was, terug te brengen tot den stand van Europeaan. Dus niet zoozeer gelijkstelling als wel herstel tot Europeaan. (In dien geest luidden ook de voorschriften van de Bijbladen Nos. 4029 en 4998). Niettemin maakte de G.G. van deze bevoegdheid gebruik om in den eigenlijken zin Inlanders en Vreemde Oosterlingen in den kring van Europeanen te brengen [2]) en daarbij werd niet uitsluitend getoetst aan het godsdienstcriterium. Zoo werd in 1871 (Stbl. 182) iemand met Europeanen gelijkgesteld op grond van feitelijke gelijkheid in taal, kleeding, godsdienstige levenswijze, werkkring en manieren. Op de omstandigheid dat de candidaat de Nederlandsche taal machtig was, werd vooral gelet in de tachtiger jaren en sedert 1896 werd meer gelet op een Europeesche opvoeding. Het zooeven (in de noot) genoemde ontwerp van 1899 stelde als eisch voor: het zich

1) In 1906 werd (Stbl. 1907 No. 105) art. 109 R.R. gewijzigd in dien zin dat den Gouverneur Generaal de bevoegdheid dat individieele gestelling ontnomen werd. De in werking-treding van dit Staatsblad werd evenwel opgeschort.

2) Steeds wordt ieder geval op zich zelf beoordeeld, waarbij zich ettelijke moeilijkheden voordoen. Zoo wordt gewaakt dat de eenheid van een gezin niet gebroken wordt; zoo is men in onzekerheid omtrent de wettigheid van een voor de gelijkstelling gesloten huwelijk en omtrent de rechtstoestand van voor die gelijkstelling geboren natuurlijke kinderen enz. In 1899 werd daarom door een staatscommissie een ontwerp K.B. ingediend tot regeling van de rechtsgevolgen benevens een ontwerp-ordonnantie. In 1903 volgde een advies tot regeling van de voorwaarden, waaraan men moest voldoen voor gelijkstelling. O.a. stelde de commissie voor de mogelijkheid van gelijkstelling van met meer dan een vrouw gehuwden niet te openen.

thuis voelen in de Europeesche maatschappij en niet meer in de oude. Sedert 1913 (Bijbl. 7962) werd het zwaartepunt voor de gelijkstelling verlegd van de „geschiktheid voor de Europeesche maatschappij naar „het bestaan van rechtsbehoeften" en ten slotte werden die rechtsbehoeften sedert 1917 verondersteld te bestaan bij Chineezen die tot notabele geslachten behooren. Uit de praktijk blijkt dan verder dat deze notabiliteit in vele gevallen neerkomt op ambtelijke werkkring of materieele welgesteldheid. Terecht zegt FROMBERG naar aanleiding van dit laatste: „Feitelijk komt dit neer op het brengen van zoogenaamde „gegoede en te goeder naam bekend staande" Chineezen in een beteren rechtstoestand, door hen aan de rechtbanken, de rechtspleging en het strafstelsel der Inlanders te onttrekken. Het zijn pogingen om tegemoet te komen, maar pogingen die falen moeten, daar geen demarcatielijn te vinden is er niet gevonden kan worden, omdat ook hij die arm is aanspraak heeft op een rechtspleging en strafstelsel, die vrij van willekeur zijn en zijn menschenrecht eerbiedigen" [1]).

In de praktijk is het belangrijkste verschil in rechtstoestand tusschen Europeanen en Chineezen de strafrechtpleging. In de volksraadzitting van 25 Juni 1924 zeide de algemeene regeeringsgemachtigde: „Verschil ten aanzien van de wettelijke positie van Chineezen en Europeanen bestaat alleen wat de strafvordering aangaat". Dit is niet geheel juist; ook b.v. ten opzichte van huiszoeking (niet uitsluitend een middel van strafvordering) bestaat een scherp gevoeld verschil [2]). Maar in ieder geval is het verschil in strafrechtpleging het belangrijkst.

Welnu, men vrage zich in gemoede af: is het gerechtvaardigd, of zelfs maar eenigszins logisch dat de Chineezen aan een ander stelsel van strafvordering worden onderworpen dan de Europeanen om één van de genoemde Regeeringsbeginselen, welke ik met opzet meer nauwkeurig heb opgespeurd. Moet een Chinees voor een Inlandsche rechtbank worden berecht na een vooronderzoek dat

---

1) FROMBERG: „De Chin. beweging op Java " blz. 16 (verspr. Geschr. blz. 415).

2) Zie over dit onderwerp het zeer lezenswaard entrefilet in *de Locomotief* van 21 December 1925, getiteld „Een hiaat" en voorts FROMBERG: „De Chin. bew. op Java" blz. 12 v. (V. geschr. blz. 412 v.).

door een Djaksa (dus een Inlandsch ambtenaar) geleid wordt, *omdat* hij niet Christen is, of omdat hij een ander *familie*-recht heeft dan een Nederlander, of soms omdat hij geen notabele is? Toch schijnt dit het geval.

„Schijnt", want in werkelijkheid wordt den Chinees de Europeesche rechtstoestand niet misgund, al hoort men wel beweren dat de Chineesche aard veel verder afstaat van de Europeesche, de Chineesche handelswereld b.v. „exclusiever" staat tegenover de Europeesche dan b.v. de Japansche. Nog veel minder waar is, wat door kwaadstokers gaarne beweerd wordt, dat wij den bestaanden toestand zouden trachten te behouden uit mindere achting voor de andere kleur. Onze politiek, die steeds meer zoowel Inlanders als Vreemde Oosterlingen toelaat tot welke ambtelijke betrekkingen ook en hun hooger onderwijs schenkt, wijst er wel op dat van een ras vooroordeel hier geen sprake is. Nadrukkelijk werd hierop reeds de aandacht gevestigd door de Herzieningscommissie, zooeven genoemd (deze haalt daarbij ettelijke voorbeelden aan die sedert belangrijk zijn vermeerderd) [1]).

Neen, de eenige reden, waarom niet thans reeds de volkomen gelijkstelling der Chineezen [2]) met Europeanen een voldongen feit is geworden schijnt wel te zijn een zaak van financieele overwegingen [3]). Want hetgeen een 15-tal jaren geleden als argument wel werd aangevoerd, dat de maatregel door de Inlandsche wereld zou worden gevoeld als een eigen achteruitstelling [4]), is sedert wel zeer betwist. Want een Inlandsche rechtbedeeling op Inlanders is toch stellig redelijk; een Inlandsche rechtsbedeeling toegepast op andere landslieden kan daarentegen onredelijk zijn.

Overigens mag het financieele bezwaar niet onderschat worden. Men verlieze echter niet uit het oog, dat men eenmaal toch tot den maatregel zal moeten overgaan en dan is het: hoe eer hoe

1) Verslag Herz. comm. 1920 blz. 40 v.v.

2) Voor Siameezen e.a. geldt hetzelfde.

3) Aldus ook FROMBERG t.a.p. blz. 17 (V. Geschr. blz. 415 onder.).

4) Mr. DENIJS voert dit argument ook aan in zijn in den aanvang genoemd dagblad-artikel. Evenzoo nog de oud G.G. VAN LIMBURG STIRUM in een recent persgesprek (Aneta 22 Juni, Java Bode 23 Juni 1927); anders de oud G.G. FOCK in zijn laatste interviewen de heer KAN in den Volksraad (vergadering 30 Juni 1927).

beter. Ik wees er reeds op, hoe snel het tempo is, waarop in het moederland China de zaken zich wijzigen. Laten wij voorkomen dat deze natie wegneming van rechtmatige grieven gaat eischen. Het respect van deze natie behooren wij ons waardig te maken; dit moet ons een financieel offer waard zijn.

* * *

Nu heeft men de keuze tusschen twee methodes: òf men laat eenvoudig den geheelen term van „Vreemde Oosterlingen" uit de wet op de staatsinrichting vervallen en kent voortaan slechts „Nederlandsche onderdanen" en „Vreemdelingen"; òf men blijft bij de oude terminologie maar bepaalt dat in den vervolge alle Chineezen met Europeanen gelijkgesteld zullen zijn. Dus zooals in 1899 met de Japanners gedaan is.

Nu is het echter nooit wel doenlijk om plotseling met alle historie eenvoudig te breken en te zeggen: voor het vervolg laten wij b.v. de onderscheiding tusschen Europeanen en Vreemde Oosterlingen vervallen. De consequenties van zoo een pennestreek laten zich niet altijd voorzien.

Niettemin waagde de Herziening commissie blijkens haar verslag van 1920 dezen stap: zij stond vóór schrapping van art. 109 R.R. en daarmede opheffing van het rascriterium, dat zij een anachronisme noemde. Trouwens, zoo betoogt zij, de partieele wetgeving heeft er reeds herhaaldelijk mede gebroken. De commissie erkent daarbij dat door schrapping van art. 109 nog niet bereikt wordt een eenheid van het materieel privaatrecht voor de verschillende bevolkingsklassen, hetgeen haar als slot-ideaal voor oogen staat [1]), maar door die schrapping wordt althans erkend een gelijkheid van bevoegdheden voor alle groepen „opheffing van het rascriterium kan nu slechts nog beteekenen gelijkheid van alle leden der bevolking in hunne betrekking tot de overheid, zoodat te dien aanzien de vraag of men Inlander, Vreemde Oosterling of Europeaan is, niet meer zal bestaan" [2]).

Er is echter nog meer, er is nog een consequentie, die naar het

1) Verslag blz. 49.
2) Idem blz. 50.

schijnt door de commissie werd voorbijgezien en waaraan — hoe belangrijk zij ook is — nimmer voldoende aandacht is geschonken, n.l. de volgende.

Art. 109 heeft, zooals we zagen, zijn ontstaan te danken gehad aan de noodzakelijkheid, de Vreemde Oosterlingen een plaats te geven in ons rechts- en staatsbestel, hetzij aan de zijde der Europeanen, hetzij aan die der Inlanders. Ware in het artikel slechts een onderscheid gemaakt tusschen Europeanen en Inlanders, dan zou de commissie gelijk hebben gehad en het artikel even goed ongeschreven kunnen blijven. Maar juist en alleen de groep van Vreemde Oosterlingen geeft beteekenis aan het artikel. De commissie, (die slechts zag naar de consequenties van 't bekleeden van ambten en verkiesbaarheid en in dit opzicht art. 109 overbodig of ongewenscht vond) heeft deze wordingsgeschiedenis onvoldoende begrepen en hierdoor ook de gevolgen van een schrapping niet overzien. Zij schrijft: „Uit staatsrechtelijk oogpunt is het „van belang na te gaan, welke uitwerking de opheffing van de „onderscheiding naar landaard behoort te hebben op de toeken„ning van staatkundige rechten. Deze uitwerking is veel geringer „dan men, oppervlakkig beschouwd, geneigd zou zijn te denken. „Er is ondanks art. 109 R.R. in deze eeuw reeds zoo intensief aan „de opheffing van het rascriterium gearbeid, dat er niet vele „instellingen op publiek rechtelijk gebied meer overblijven die nog „hervorming behoeven".

Nu is echter het belangrijke gevolg, waarop ik doel dit: dat de groote groep der Chineezen thans als „Vreemde Oosterlingen" onder éénzelfde rechtsbedeeling staande, uiteen zou vallen in de singkeh's (vreemdelingen) en de peranakans.

Hoe toch is de toestand? Volgens art. 94 R.O. is de landraad de gewone dagelijksche rechter van de Inlanders *en* van de Vreemde Oosterlingen (behalve wat betreft de Chineezen in burgerlijke zaken); de Raad van Justitie is in 't algemeen de dagelijksche rechter van Europeanen (vgl. art. 124 v.v. R.O.). Neemt men nu het begrip van Vreemde Oosterlingen weg, dan brengt dit voor de hier geboren Vreemde Oosterlingen een onzekeren toestand. De singkeh's zullen als vreemdelingen terecht staan voor den Raad

van Justitie [1]); maar waar komen de peranakans terecht? Een voorziening zou getroffen moeten worden. Deze Vreemde Oosterlingen-onderdanen zouden weder in dezelfde zwevende toestand komen te verkeeren als weleer: zij zijn niet Nederlander; zij zijn niet vreemdeling; en alras zou wederom „de noodzakelijkheid" blijken hen in te lijven bij één der groepen waarin ons politiek systeem organiek de bevolking van Indië verdeelt en moet verdeelen: bij de groep der Inheemschen of bij de groep der Europeanen. Ik heb nu het wellicht belangrijkste punt genoemd: de rechtsbedeeling, maar zoo zijn er nog tal van punten waar door verordeningen enz. thans „onderscheiden wordt tusschen Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen", zooals de tekst luidt van art. 163 W. Staatsinr. Wil men in al die gevallen een voorziening treffen, dan zal men telkens voor moeilijkheden komen te staan. Want decreteert men in 't algemeen: overal waar van Vreemde Oosterlingen gesproken wordt, daar zal voortaan gelezen worden: „Europeanen", dan zijn de consequenties niet te voorzien (b.v. zullen op de Europeesche scholen alle Arabische kinderen moeten worden toegelaten). Gaat men echter partieel herzien, dan wordt dit onvermijdelijk een systeemloos lapwerk, waardoor bovendien gereede aanleiding gegeven zou worden tot allerlei wrijving.

Het lijkt mij daarom aangewezen, dat op de historie wordt voortgebouwd en niet meer gedaan dan thans gevraagd wordt: de Chineezen (singkeh's en peranakans) met Europeanen gelijkstellen. Hiermede wordt dan tevens het voordeel bereikt dat men de Chineezen-groep als één geheel blijft beschouwen, hetgeen niet meer is dan een erkenning van den werkelijken toestand.

Voor de verleiding, den stap te wagen, en het ras-criterium uit de staatsregeling te schrappen zwichtten ook de samenstellers van de bekende „Proeve" [2]). In deze proeve wordt wel de verzamelnaam „Indonesiërs" gebruikt in art. 3 en 14, doch in de toelichting

1) Althans een dergelijke redactie van art. 124 en 129 R. O. is te verwachten.

2) „Proeve van eene staatsregeling voor Ned.-Indië" door Mr. J. OPPENHEIM, Mr. J. H. CARPENTIER ALTING, Mr. PH. KLEINTJES, Dr. S. SNOUCK HURGRONJE, Mr. C. VAN VOLLENHOVEN en RADEN Mr. OERIP KARTODIRDJO, (1922).

ad art. 3 wordt verzekerd, dat het niet in de bedoeling ligt door dit woord een wettelijke indeeling van de bevolking in klassen te bestendigen en ad 14 heet het: „alle noodeloos verschil tusschen de landaarden moet verdwijnen" [1]). (In de IIe slotbepaling van dit ontwerp wordt ook o.a. art. 109 R.R. afgeschaft).

Ik vind hier de plaats, terug te komen op wat ik reeds eerder zeide, dat, ondanks onze wet op het onderdaanschap of welke wettelijke bepaling ook, altijd een band heeft bestaan en zal blijven bestaan tusschen de Chineesche rasgenooten onderling, mogen zij in China zijn geboren dan wel van ouder op ouder op Indischen bodem geleefd hebben. Wij hebben dit feit te erkennen, zeide ik hierboven. De Chineezen in Indië zijn wel vergeleken met „stiefkinderen door de Indische regeering verstooten, maar door hun eigen vader (China), die al dien tijd geslapen heeft, doch weder wakker is geworden, herkend" [2]). Het is dan ook niet meer juist, wat HENRI BOREL vóór 1900 nog kon schrijven: „De baba's (d.i. de Indo-Chineezen of peranakans) zijn geen Chineezen, en willen het niet meer zijn" [3]). In de laatste kwart-eeuw is door de toename van het verkeer de afstand tusschen China en Indië zoo gering geworden, door de wereldoorlog en door de pers [4]) is de belangstelling van het emancipeerend China voor wat er buiten de muur geschiedt zoo toegenomen, en anderzijds wordt in de Chineesch-Maleische pers zoo dagelijks de aandacht gevraagd voor dingen die het moederland China aangaan — zij het dan ook hoofdzakelijk op politiek terrein —, dat het niet anders kan of de band van het ras wordt constant steviger. De eenheid van (schrijf-) taal en het gemeenschappelijk schoolonderwijs van

---

1) Op dit „wegformuleeren" (STOKVIS) van rasverschil zijn de samenstellen der „Proeve" aangevallen. Zie de verdediging in de „Memorie ter aanvulling enz. (1923) (blz. 7).

2) FROMBERG: „De Chin. beweging op Java" blz. 32 (V. Geschr. blz. 425.).

3) HENRI BOREL: „De Chineezen is Indië" blz. 37.

4) In de Indo-Chin. pers wordt de rassolidariteit bewust gepropageerd (vgl. b.v. in „De Chineesche Revue" 1e jrg. 3e afl. (uitg. Sin Po) het artikel: „Het Chung Hwa Congres" (blz. 80 v.v.).

singkeh's en peranakans [1]) mogen in dit verband niet vergeten worden.

In September 1925 schreef in het nieuw opgericht periodiek *China* [2]) Dr. TJENG HIANG THUNG:

„Maar uit dieper bron ontspringt het zoo scherp luisteren van de Chineezen in Indonesië naar de gebeurtenissen in China. Steeds heeft het den beschouwer gefrappeerd, dat er bij hen leeft een sterk gevoel van rassolidariteit, zoodat iedere vernedering door det Westen aan China toegebracht ook door hen wordt medegevoeld.

„Dit feit en de vraag waarom zij zich niet kunnen oplossen in de verschillende volkeren van Indië, hebben geleid tot de volgende zienswijze. Daarbij vragen wij ons af in hoeverre de onder de Chineezen in Indië levende rassolidariteit hun gedragingen verder kan leiden. Uit verschillende overwegingen blijkt het dan beter hier het woord cultuursaamhoorigheid te gebruiken dan rassolidariteit".

en even verder:

„Zoo is het begrijpelijk, dat de cultureele belangstelling der Chineesche bevolking niet in Indonesië geboeid blijft, zoodat zij gaarna heeft geluisterd naar de geluiden, die uit het stamland zijn overgekomen".

Deze rasgelijkheid en cultuurgemeenschap brengt dan ook mee dat voor vele onderdeelen van maatschappelijk leven (voor min of meer specifiek Chineesche onderwerpen) een voor singkeh's en peranakans gemeenschappelijke bijzondere wetgeving op haar plaats is (b.v. burgerlijke stand voor Chineezen; de bepalingen betr. het burgerlijk en handelsrecht van de Chineezen (Stbl. 1924 No. 557).

Door de Chineesche pers is ook de geheele Chineesche peranakan

1) Juist in den laatsten tijd wordt in en buiten den Volksraad herhaaldelijk van Chineesche zijde aangedrongen op invoering van het Chineesch als leervak op de Holl. Chin. scholen. De regeering stond er, blijkens verklaring van den regeeringsgemachtigde voor onderwijs in den Volksraad niet afwijzend tegenover (vergadering 5 Juni 1927).

2) In *China* (driemaandel. tijdschr. (Amsterdam) jrg. I. afl. I blz. 53 v.: „Cultureele vraagstukken van de Chineezen in Indië".

wereld ingelicht omtrent hetgeen in China gebeurt en die belangstelling wordt stelselmatig warm gehouden. Ik behoef slechts eraan te herinneren hoe de sterfdag van Dr. SUN YAT SEN regelmatig door een zeer groot deel der Indo-Chineesche bevolking herdacht wordt, hoe spoedig ook de peranakan's in Indië de nieuwe Canton vlag aanvaard hebben, die ter gelegenheid van de — gemeenschappelijke — Chineesche feestdagen door vrijwel een ieder uitgestoken wordt. Nog kort geleden (28 Januari 1927) vermeldde *de Locomotief* dat „verscheidene peranakan-Chineezen, Nederlandsch-Indische onderdanen, gevolg hebben gegeven aan den oproep in sommige Chineesche bladen in Indië, om aan de kadettenschool te Wong Poe (Canton) tot officier te worden opgeleid". 5 September 1926 bevatte evengenoemd blad een bericht, dat te Soerabaia in het Tivoli-theâter een door ± 1000 Chineezen en eenige Inlanders bijgewoonde vergadering was gehouden van het Chineesch Nationaal Comité, waar opgewekt werd om de revolutionnaire nationale beweging in Canton te steunen. Een Chineesch lid van den gemeenteraad van Soerabaia maakte daar zelfs gewag van het feit dat onder de Chineesche intellectueelen in Indië nog niet voldoende wordt gewerkt ten dienste van hun „vaderland". „Spreker wekte de Chineesche intellectueelen van verschillende opvoeding op om voortaan ook mede te werken voor het heil van het vaderland". Ten slotte werd daar een motie van sympathie met de revolutionaire beweging van Canton aangenomen er werd daarbij steun uit Indië beloofd! Een soortgelijke vergadering werd den 16en dierzelfde maand eveneens te Soerabaia gehouden. Men ziet: naast de pers wordt door het gesproken woord de band met het moederland China in Indië gepropageerd. We behoeven ons hierover niet te zeer ongerust te maken, daar, zooals ik hierboven reeds zeide, deze propaganda zich niet *tegen* ons gezag keert doch slechts de nationale zaak voorstaat. Ik wilde met de genoemde voorbeelden slechts aantoonen dat steeds door China contact gezocht en gevonden wordt bij rasgenooten — ook al mogen deze Nederlandsch onderdaan heeten. Trouwens niet alleen ten bate van nationalistische campagne wordt het onderling verband versterkt: ook op ander terrein zoekt men aansluiting; in de eerste helft van Mei 1927 werd te Tegal door de Chineesche gemeente een vergadering belegd in een bios-

cope, waar communisten juist geweerd werden, maar waar naast elkaar besproken werd „de beteekenis van het Nederlandsch-Chineesche tractaat" en „het onderdaanschap der Chineezen in Ned.-Indië". De Chineezen-vereeniging in Nederland (Chung Hwa Hui) werkt ook steeds in deze richting. 14 November 1925 hield daar Mr. PHOA LIONG GIE als president zijn intree-rede, getiteld „Beschouwingen over de rechtspositie van den Indo-Chinees", waarbij wederom gewezen werd op het verband dat behoord te worden bestendigd tusschen den Chineeschen vreemdeling en den Chinees Nederlandsch onderdaan.

Maatschappelijk hebben wij de Chineezen in Indië als één onverdeelde groep te beschouwen. Intellectueel zijn de peranakan's ook waarlijk niet de minderen, integendeel, bijna alle gestudeerde Chineesche jongelui komen hier uit de echte Indo-Chineesche kringen. De Chineesche onderdaan die in Amerika, Engeland of Frankrijk zijn academische opleiding genoot, blijft dáár of keert naar het vaderland terug; hem trekken de Nederlandsche koloniën in den regel niet aan.

Wat er in Indië aan Chineesch intellectueel vereenigingsleven bestaat, begint reeds belangrijk te worden en neemt in groote versnelling toe. Wellicht zal het academisch onderwijs in Indië (technische en rechtshoogeschool, a.s. medische hoogeschool) dit nog sterk bevorderen. Ook met die toekomst hebben wij rekening te houden. Er bestond hier reeds de Chung Hsioh (bond van vereenigingen van Jong Chineezen) waarvan afdeelingen gevestigd zijn te Batavia, Bandoeng, Jogjakarta, Solo, Soerabaia en Malang, totaal omvattende 1500 leden. Algemeen heeft den aandacht getrokken het Chung Hwa-congres met Paschen van dit jaar gehouden te Semarang. Met vrijwel algemeene stemmen werd daar besloten tot het stichten van een Chineeschen Bond, met een sociaal, geestelijk, maatschappelijk en politiek program.

„Dit besluit tot samenwerking — aldus *de Locomotief* van 20 April '27 — op Chineeschen grondslag van alle Chineesche groepen [1]) was echter óók een besluit tot samenwerking met de regeering.

1) Evenwel wordt in „de Chineesche Revue" van Juli 1927 er op gewezen dat het Chung Hwa Congres allerminst geacht kan worden een zuiver beeld te geven van wat er in de Indo-Chineesche wereld leeft.

Daarvan is met nadruk getuigd; geen wanklank werd vernomen — *allen* zonder uitzondering erkenden de noodzaak van loyale medewerking met de Nederlandsch-Indische regeering en telkens werd aangevoerd hoe men, door het Chineesch belang te behartigen, tegelijk dat van Nederlandsch-Indië wil dienen. Ook te dezen aanzien geldt, dat het voor een goed deel van de wijsheid en het inzicht der regeering zal afhangen of deze algemeene gezindheid der Chineesche intellectueelen ingang zal vinden en blijven vinden bij de massa der Chineesche bevolking hier te lande. Dit zal het geval zijn — indien de leiders, dank zij een begrijpende en tegemoetkomende houding der regeering, kunnen wijzen *op tastbare resultaten*. Daarom was dit Chung Hwa Congres niet alleen voor de Chineezen en voor Indië van belang, maar ook voor de regeering een richtsnoer".

***

Zooals ik hiervoren zeide, is een nieuwe regeling in voorbereiding. Reeds in Januari 1927 werd den Landvoogd hiernaar ondervraagd ter gelegenheid van een persaudiëntie. De materie was toen nog in bewerking bij den Regeeringsgemachtigde [1]). Op de persaudiëntie van 6 April d.a.v. kon de Gouverneur-Generaal reeds mededeelen:

„Het desbetreffende ontwerp, samengesteld door Mr. SCHRIEKE, den Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken bij den Volksraad, is kant en klaar en reeds gedrukt. Op het oogenblik is het bij den directeur van Justitie om advies.

„Ik hoop het, dit jaar bij den Volksraad aanhangig te kunnen maken. Het is een wijziging, die de strekking heeft alle beletselen, die in staatsrechtelijk opzicht op het oogenblik nog tegen een eventueele gelijkstelling van de verschillende bevolkingsgroepen bestaan, weg te nemen".

---

1) In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer inzake de Indische begrooting 1927 had de Minister reeds verklaard dat de wijziging van art. 163 van de Staatsregeling verkeerde in vergevorderd stadium van voorbereiding.

Het behoeft niet gezegd te worden, dat met groote spanning door de geheele Indo-Chineesche wereld de voorstellen worden tegemoet gezien.

Laten wij hopen dat zij spoedig leiden zullen tot een bevredigende regeling.

Waterleidingtarieven,

door

Ir. W. H. Brandenburg.

Waar een centrale watervoorziening in exploitatie wordt gebracht, doet zich de vraag voor onder welke voorwaarden het water aan de consumenten moet geleverd worden om het bedrijf uit een hygiënisch oogpunt tot zijn recht te doen komen zonder dit in finantieel opzicht te schaden. Voor een Indisch bevolkingscentrum is dit vraagstuk van meer importantie dan voor een Europeesche stad, omdat hier het aantal Inheemschen overwegend groot is tegenover alle andere inwoners, zoodat te rekenen valt op een groote categorie van waterverbruikers met een gering belastbaar vermogen.

Uit de bestaande tarieven voor het afleveren van het water blijkt, dat bij de meeste waterbedrijven een onderscheid gemaakt wordt tusschen het z.g. huishoudelijk verbruik en het gebruik van dat water t.b.v. industrieele doeleinden. Bij de samenstelling van tarieven voor de verstrekking van huishoudelijk water wordt blijkbaar algemeen van het standpunt uitgegaan, dat het leidingwater kosteloos aan de Inlandsche bevolking in het verzorgingsgebied behoort verstrekt te worden. Het motief daartoe is de gedachte, dat de waterbetaling, hoe gering ook, een bezwaar oplevert voor de breede laag van de bevolking, zoodat gevreesd wordt, dat de Inlanders daardoor van het gebruik van leidingwater zullen afzien, zoodat de watervoorziening in hygiënisch opzicht aan waarde verliest.

In de reglementen voor de waterverstrekking is dan ook bij vrijwel alle waterbedrijven de bepaling te vinden, dat het water kosteloos kan worden betrokken aan de publieke hydranten. Geheel

in de lijn van deze opvatting wordt voor de betalende waterverbruikers bij vele bedrijven de eenheidsprijs voor het water hooger gesteld naar gelang van den beteren maatschappelijken welstand van den consument.

Bij gebrek aan een anderen maatstaf wordt de welstand van de waterverbruikers uitgemeten naar de huurwaarde van de woning, waarin zij huizen. De huurprijzen kunnen voor eenzelfde woning vaak op de zonderlingste wijze fluctueeren, onafhankelijk van de sociale positie van den bewoner. Om deze reden wordt ter wille van de billijkheid voor elke aan het waterleidingnet aangesloten woning de huurwaarde getaxeerd naar een vasten maatstaf. De perceelen worden daarbij tot verschillende woningklassen gegroepeerd.

De berekening van den waterprijs naar den werkelijken huursom zou bovendien nog practische bezwaren opleveren. Bij een eenigszins groot aantal aangesloten woningen zou dit door de vaak schommelende huurprijzen het administratieve werk bij de exploitatie zeer omslachtig maken.

Door het water tegen betaling binnen de woningen te leveren, zal de mogelijkheid niet uitgesloten zijn, dat er een al te zuinig gebruik van gemaakt wordt, hetgeen in strijd zou zijn met het hygiënische doel, dat met de watervoorziening werd beoogd. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen wordt voor de verschillende woningklassen een bepaald bedrag vastgesteld, het z.g. vaste recht, dat maandelijks voor het waterverbruik moet voldaan worden. Daarvoor kan beschikt worden over een zeker waterquantum, dat voldoende geoordeeld wordt voor een normaal verbruik. Aangezien dat bedrag ook opgevorderd wordt, indien de toegemeten taxe niet afgenomen is, zal een te karig waterverbruik daardoor voorkomen worden. Bij een grootere afname dan de toegedachte hoeveelheid moet het extra verbruik bijbetaald worden.

Op deze beginselen samengestelde gedifferentieerde watertarieven, waarbij dus de eenheidsprijs per volume eenheid grooter of kleiner wordt met de getaxeerde huurwaarde van het te bedienen perceel, zijn bij tal van waterbedrijven ingevoerd, zooals bij de Gouvernementsdrinkwaterleidingen te Makassar, Pasoeroean en Tandjongkarang, bij de Gewestelijke bedrijven te Lawang, Wono-

sobo en Temanggoeng, en bij de Gemeentelijke watervoorzieningen te Semarang, Bandoeng, Buitenzorg, Magelang, enz.

Bij deze bedrijven geldt geenszins dezelfde eenheidsprijs voor het water voor de verschillende woninggroepen. Ook zijn de opvattingen zeer uiteenloopend betreffende den te vorderen prijs bij een ruimer verbruik dan voor het vaste recht is beschikbaar gesteld.

Voor de gemeente Semarang b.v. geldt het volgende tarief.

Watertarief voor Semarang.

Getaxeerde huurwaarde per maand.	Normaal verbruik (per maand)			Bij meer verbruik per M³. bij te betalen in gld.
	Vastrecht in gld.	Hoeveelheid water in M³.	Eenheidsprijs in gld.	
t/m. ƒ 10	0,50	10	0,05	0,10
ƒ 10, „ „ 20	0,75	12	0,06	0,12
„ 20 „ „ 30	1,—	14	0,07	0,15
„ 30 „ „ 40	1,50	16	0,09	0,20
„ 40 „ „ 50	2,25	18	0,12⅝	0,25
„ 50 „ „ 60	3,—	20	0,15	0,30
„ 60 „ „ 75	4,—	22	0,18	0,35
„ 75 „ „ 100	5,—	24	0,21	0,40
„ 100 „ „ 125	6,—	26	0,23	0,45
„ 125 „ „ 150	7,—	28	0,25	0,50
„ 150 „ „ 200	8,50	30	0,28	0,55
„ 200 en hooger	10,—	32	0,31	0,60

Bij een normaal verbruik zijn bij dit bedrijf de eenheidsprijzen laag gesteld. Een overschrijding van de normale hoeveelheid wordt blijkbaar als luxe aangemerkt; de waterprijs wordt daarvoor verdubbeld.

Elders, b.v. te Pasoeroean, wordt blijkens het aldaar vigeerend watertarief, de eenheidsprijs voor het water bij de overschrijding van de maandelijksche taxe niet verhoogd.

Watertarief voor Pasoeroean.

Getaxeerde huurwaarde per maand.	Normaal verbruik (per maand)			Bij meer verbruik per M³. bij te betalen in gld.
	Vastrecht in gld.	Hoeveelheid water in M³.	Eenheidsprijs in gld.	
t/m. f 20	1,—	10	0,10	0,10
f 20 „ „ 30	2,—	13	0,15⁵	0,15
„ 30 „ „ 40	3,—	15	0,20	0,20
„ 40 „ „ 50	4,—	18	0,22	0,22⁵
„ 50 „ „ 60	5,—	20	0,25	0,25
„ 60 „ „ 75	6,—	22	0,27	0,27⁵
„ 75 „ „ 100	7.25	24	0,30	0,30
„ 100 „ „ 125	8,—	26	0,31	0,32⁵
„ 125 „ „ 150	9,75	28	0,35	0,35
„ 150 en hooger	11,—	30	0,37	0,37⁵

Soortgelijke opvattingen worden gehuldigd bij de waterbedrijven te Buitenzorg, Tandjongkarang en Makassar.

Een derde systeem werd o.a. ingevoerd door de gemeente Magelang, alsook bij de waterbedrijven van het gewest Kedoe. Uit het hieronder vermelde tarief blijkt, dat bij een overschrijding van de normale hoeveelheden de waterprijs voor de kleinere aangesloten perceelen verhoogd wordt, terwijl de ruimer gehuisveste waterverbruikers een lageren dan den normalen prijs hebben te betalen.

Watertarief voor Magelang.

Huurwaarde per maand.	Normaal verbruik (per maand)			Bij meer verbruik per M³. bij te betalen in gld.
	Vastrecht in gld.	Hoeveelheid water in M³.	Eenheidsprijs in gld.	
t/m. f. 20	1,—	8	0,12⁵	0,20
f 20 „ „ 29	1,50	10	0,15	0,25
„ 30 „ „ 39	2,—	12	0,17	0,25
„ 40 „ „ 59	3,—	14	0,21	0,30
„ 60 „ „ 79	4,—	16	0,25	0,30
„ 80 „ „ 99	5,—	18	0,28	0,30
„ 100 „ „ 124	6,—	20	0,30	0,30
„ 125 „ „ 149	7,—	22	0,32	0,30
„ 150 „ „ 199	8,50	24	0,35	0,30
„ 200 „ „ 249	10,50	26	0,40	0,30
„ 250 en hooger	12,50	28	0,45	0,30

Ten aanzien van dit tarief kan opgemerkt worden, dat een grooter verbruik dan 8 à 10 M³. per maand door een klein behuisd gezin minder het karakter draagt van waterverspilling dan de overschrijding van 28 M³. bij de grootere perceelen, terwijl in het eerste geval de eenheidsprijs wordt verhoogd, en in het laatste daarentegen verlaagd. De billijkheid komt daardoor eenigszins in het gedrang. Door dit systeem zal ongetwijfeld de waterverspilling in de woningen der welgestelden in de hand gewerkt worden.

Hoewel hier te lande met het oog op de kostelooze waterafgifte langs de publieke wegen een tarief met progressieve eenheden als de meest logische moet worden geacht, is niet bij alle waterbedrijven het besproken abonnementstarief ingevoerd. Zoo wordt bij de gemeentelijke bedrijven te Soerabaia en Malang, en bij de gewestelijke watervoorziening van Soemenep het water, naast de gratis verstrekking uit de hydranten, tegen een uniform bedrag per M³. in de woningen geleverd, ongeacht de huurwaarde ervan, en zonder dat daarbij een minimum afname verplichtend is gesteld. Te Soerabaia wordt ƒ 0,30 per M³. gerekend, terwijl de waterprijs te Malang en Soemenep ƒ 0,25 bedraagt.

In de gemeente Salatiga wordt een prijs van ƒ 0,25 voor het water berekend, doch een minimum verbruik van 10 M³. per maand voor alle perceelen bedongen.

Voor de gemeentelijke watervoorziening van Cheribon is een abonnementstarief ingesteld, waarbij een uniforme waterprijs geldt, doch waarbij de minimum verbruikshoeveelheden afhankelijk zijn gesteld van de huurwaarde van het aangesloten perceel. Bij overschrijding van de taxe wordt voor alle verbruikers eenzelfde, doch hooger bedrag in rekening gebracht.

Watertarief voor Cheribon.

Huurwaarde per maand.	Normaal verbruik (per maand)			Bij meer verbruik per M³. bij te betalen in gld.
	Vastrecht in gld.	Hoeveelheid water in M³.	Eenheidsprijs in gld.	
t/m. f 25	1,—	5	0,20	0,30
f 25 „ „ 35	2,—	10	„	„
„ 35 „ „ 50	3,—	15	„	„
„ 50 „ „ 75	4,—	20	„	„
„ 75 „ „ 100	5,—	25	„	„
„ 100 en hooger	7,—	35	„	„

Dit oogenschijnlijk zeer logische tarief moet tot onbillijkheden aanleiding geven, zooals met een voorbeeld aangetoond zal worden. De bewoners van een perceel met ƒ 30,— huurwaarde zullen een maandelijksch verbruik van b.v. 15 M³. te betalen hebben met het vast recht ad. ƒ 2,—, vermeerderd met 5 × ƒ 0,30 of tezamen ƒ 3,50. Meer welgestelden, gehuisd in een woning van ƒ 50,— huurwaarde, zullen voor diezelfde waterhoeveelheid slechts het vast recht van ƒ 3,— hebben te voldoen. Een tarief, berustend op een beginsel, dat menschen met een betere positie het water goedkooper verkrijgen dan de maatschappelijk minder bedeelden, is n.h.v. bezwaarlijk te aanvaarden.

Bij de Nederlandsche waterbedrijven zijn de bestaande tarieven zeer uiteenloopend en blijkbaar willekeurig gekozen. Meestal geschiedt de waterlevering per abonnement, waarbij de berekening van het daarvoor verschuldigde plaats heeft volgens de huurwaarde van het aangesloten perceel, het aantal kamers of de oppervlakte van de aangesloten woning. Ook heeft er levering volgens aanwijzing van den watermeter plaats, al of niet met betaling van een verplicht minimum, dat vastgesteld is volgens een der evengenoemde maatstaven. Voorts hebben verschillende bedrijven nog het z.g. arbeiderstarief ingesteld, waarbij de waterlevering per abonnement tegen een gefixeerd bedrag plaats heeft.

Om in dezen chaos eenheid te brengen werd door de Vereeniging voor Waterleidingsbelangen daar te lande in het jaar 1919 de z.g. tarievencommissie in het leven geroepen met de oorspronkelijke

bedoeling een codificatie van de verschillende tarieven te ontwerpen. Deze commissie heeft in haar rapport met betrekking tot het huishoudelijk waterverbruik een tweetal tarieven voorgesteld, n.l.:

1e. De wateraflevering zal per abonnement geschieden naar de gezamenlijke oppervlakte van de verschillende verdiepingen, met inbegrip van de open plaatsen binnen de gebouwen gelegen. De per kwartaal in rekening te brengen waterhoeveelheid bedraagt bij een vloeroppervlakte van 30 M². of minder 20 M³., voor het meerdere vloeroppervlak tot een maximum van 250 M². daarboven 2 M³. water per 10 M²., zoodat de maximum hoeveelheid gesteld is op 60 M³. per kwartaal. Voorts zal kwartaalsgewijze in rekening gebracht worden:

a. voor elk aanwezig kuipbad 15 M³.

b. voor elk aanwezig douchebad 5 M³.

c. voor besproeïing van een tuin of straat van 50 M². of minder 4 M³., voor elke 50 M². of gedeelte daarvan boven de eerste 50 M²., 2 M³. meer.

Dit water wordt tegen een uniformen prijs per M³. afgeleverd. Indien door de Directie van het bedrijf een ruimer verbruik is vastgesteld dan op grond van het abonnement is toegestaan, moet de meerdere waterafname, berekend uit de aanwijzing van den contrôle-meter, worden bijbetaald volgens een hoogeren eenheidsprijs.

2e. Voor elk aangesloten perceel wordt per drie maanden 20 M³. in rekening gebracht. Verder wordt voor ieder kuipbad 15 M³. en voor ieder douchebad 5 M³. extra berekend. Deze hoeveelheid wordt tegen een zeker bedrag per M³. verstrekt. Wordt een grooter verbruik geconstateerd, dan moet dit volgens de aanwijzing van den watermeter extra vergoed worden, en wel de eerste 10 M³. volgens denzelfden eenheidsprijs, het overige tegen een hooger bedrag per M³.

In verband met de gewijzigde levensomstandigheden en inzichten omtrent de exploitatie van de waterleidingbedrijven achtte de commissie de handhaving van het arbeiderstarief ongewenscht.

Omtrent deze voorgestelde tarieven valt het volgende op te merken. De bij het eerst vermelde systeem ingevoerde maatstaf volgens

de vloeroppervlakte kan inderdaad in Nederland billijk geacht worden. Immers kan bij het aldaar gebruikelijke type van stadswoningen in de oppervlakte van de gezamenlijke verdiepingen eener woning een vrij juiste waardemeter gevonden worden voor de maatschappelijke situatie van het daarin huizende gezin. Aangezien bij dit tarief de in rekening te brengen waterhoeveelheid in verhouding staat tot de grootte van de woning, lijkt het verkieselijker dan het tweede systeem; door de invoering van dit laatst bedoelde tarief zal ongetwijfeld een al te zuinig waterverbruik in de hand gewerkt worden, omdat de verplichte afname voor de grootere woningen te gering is.

Daarentegen kan de volgens het eerste tarief gevorderde hoogere eenheidsprijs bij een ruimer verbruik dan voor het abonnement is toegestaan, niet in alle opzichten bevredigen. Hierbij doet zich hetzelfde bezwaar voor als genoemd werd voor het Cheribonsche tarief. Een welgesteld, doch klein gezin n.l., dat een huis van 250 M². of grooter vloeroppervlakte bewoont, zal per kwartaal voor het water te betalen hebben 60 M³. à *f* 0,25 of *f* 15,—. Hierbij is voor normaal verbruik een waterprijs van *f* 0,25 per M³. gefixeerd. Aan een minder welgesteld, maar talrijk gezin, dat gehuisvest is in een kleinere woning van b.v. 150 M³. oppervlakte, zal per kwartaal 40 M³. water in rekening gebracht worden. De mogelijkheid is niet uitgesloten dat de waterbehoefte van dit grootere gezin meer bedraagt dan 40 M³., b.v. eveneens 60 M³. Hiervan zal dus 20 M³. tegen een hoogeren eenheidsprijs, b.v. *f* 0,30 per M³. moeten betrokken worden. In dit geval moet derhalve kwartaalsgewijze voor het noodzakelijk waterverbruik afgedragen worden: 40 × *f* 0,25 — 20 × *f* 0,30 of *f* 16,—, en dus meer dan de meest gegoede gezinnen voor dezelfde hoeveelheid moeten betalen.

Tegen de beide voorgestelde tarieven zijn zoodanige bezwaren aan te voeren, dat de navolging ervan geen aanbeveling verdient.

Alvorens een oplossing te zoeken voor de meest gewenschte wijze van den waterverkoop binnen de perceelen, is een uitweiding over de waterverstrekking aan de Inlandsche bevolking noodig.

Bij de eerste hier te lande van Gouvernementswege uit overwegingen van uitsluitend hygiënischen aard tot stand gebrachte

drinkwaterleidingen, die moesten dienen om het water makkelijk onder het bereik van de bevolking te brengen, had de waterverstrekking aan de bevolking plaats door middel van langs de wegen opgestelde openbare fonteinen of hydranten. Baten werden bij deze voorzieningen niet verwacht. De waterverstrekking uit die hydranten geschiedde kosteloos.

Doch ook bij de latere, niet uitsluitend met een hygiënisch doel aangelegde watervoorzieningen, waarbij getracht werd de gelden, aan de tot standkoming van het werk besteed, productief te maken door den waterverkoop binnen de perceelen, heeft men het denkbeeld niet kunnen loslaten om het water gratis aan de Inlandsche bevolking af te staan. Zooals hooger reeds is opgemerkt, wordt op grond van het gering belastbaar vermogen van het gros der Inlanders het voor onmogelijk gehouden om ook van deze lieden een zekere retributie te heffen voor het gebruik van het leidingwater. Bij nagenoeg alle watervoorzieningen, ook bij die, welke als bedrijf worden geëxploiteerd, worden langs de openbare wegen hydranten aangetroffen, waaruit het water kosteloos kan worden betrokken.

Het is nog niet heel lang geleden, dat de Indische Regeering de kostelooze waterverstrekking aan de bevolking gebood. Onder de concessievoorwaarden n.l. voor de exploitatie van de waterleiding te Medan door de waterleidingmaatschappij „Ajer Beresih" werd o.m. de bepaling opgenomen, dat van de totale per etmaal aangevoerde waterhoeveelheid, 130 M³. zou worden bestemd tot gratis verstrekking aan het publiek. Deze kostelooze waterafgifte moest geschieden door middel van een voor dit doel door de concessionaresse op te richten minimum aantal van 10 hydranten, 5 drinkfonteinen en 3 openbare wasch- en badplaatsen.

Indien op deze wijze inderdaad bereikt werd, dat het water gratis bij de minvermogende ingezetenen kwam, zou een systeem, waarbij alle lasten op een klein gedeelte van de gemeenschap werden afgewenteld, nog eenigszins verdedigbaar zijn. De practijk heeft evenwel uitgewezen, dat de z.g. gratis waterverbruikers het water duurder hebben te betalen dan de betalende consumenten.

Het aan de hydranten betrokken water moet van hieruit naar de woningen gedragen worden. Om het water, dat een Inlander

voor zich en zijn gezin behoeft, zelf aan te dragen, ontbreekt hem vaak de gelegenheid en den tijd, en wordt de hulp van anderen ingeroepen. Hierdoor ontstaat het gilde van waterdragers. Deze lieden vinden hun bestaan op kosten van hen, voor wie het water kosteloos ter beschikking is gesteld. De prijs voor het water wordt beheerscht door den transportafstand en bedraagt zelden minder dan 1 cent per petroleumblik, d.i. derhalve ƒ 0,50 per M³. Vaak is deze nog hooger. Een bedrag van 5 centen per pikolan of ƒ 1,25 per M³. is niet ongewoons. Welgestelde lieden zouden, zeer terecht, hevige bezwaren aanvoeren, indien zij een dergelijken prijs voor het water hadden te betalen.

Tegen het systeem van hydranten zijn bovendien nog andere bezwaren aan te voeren. Vurige bewonderaars van de godin Hygea keuren deze wijze van wateronttrekking af, omdat het water tijdens het transport niet voldoende beschermd wordt. Indien evenwel bedacht wordt, hoe zonderling vaak binnen de perceelen met het water gehandeld wordt, moet de achteruitgang in hygiënisch opzicht van het water door het aandragen uit de hydranten niet te hoog aangeslagen worden. Ernstiger moet het feit aangemerkt worden, dat aan de hydranten doorgaans een vermorsing van het water op groote schaal plaats heeft. Hoewel tegen die waterverspilling in de meeste reglementen straffen bedreigd worden, schijnt het in de practijk niet mogelijk te zijn dit te voorkomen. Op tal van plaatsen stroomt het water nutteloos uit de kranen, omdat deze na het gebruik niet afgesloten worden. Zelfsluitende kranen worden op vernuftige wijze vastgezet, enz.. Om het vermorsen nog zooveel mogelijk tegen te gaan, worden bij sommige waterbedrijven de hydranten gedurende slechts enkele uren per etmaal opengesteld. Het gevolg hiervan is weer, dat deze aftapinrichtingen gedurende die uren als het ware geblokkeerd worden door de waterdragers, zoodat het water slechts van hen tegen betaling betrokken kan worden. Overigens weet de bevolking de gesloten kranen met handig nagemaakte sleutels toch open te krijgen.

Behalve tot het feit, dat de z.g. gratis waterverbruikers het water bij slot van rekening duur moeten betalen, leidt de kostelooze waterverstrekking met de daarbij behoorende vermorsing van het

water tot groot finantieel nadeel voor het bedrijf, en derhalve voor de geheele gemeenschap.

Voor de grootere steden in Indië, zooals Batavia, Semarang en Soerabaia, kan het waterbedrijf niettegenstaande de kostelooze afgifte van een deel van het water nog winstgevend zijn, omdat het aantal betalende waterverbruikers vrij aanzienlijk is, en de verhouding tusschen het betaalde en gratis verbruik in gunstigen zin beïnvloed wordt door de bezwaren, die zich voor de niet-betalende waterafnemers voordoen bij het betrekken van het water uit de hydranten. In kleinere verzorgingsgebieden zal echter het aantal betalende verbruikers zoo gering zijn, dat van een rendeerend waterbedrijf geen sprake kan zijn.

Met het oog op de aan de kostelooze waterafgifte verbonden bezwaren wordt reeds geruimen tijd naar een methode gezocht om het water binnen het bereik te brengen van de Inlandsche bevolking zonder het bedrijf finantieel te benadeelen.

Dat een Inlander het leidingwater niet zou willen gebruiken, indien hij ervoor te betalen heeft, is een bewering, waaraan weleens geloof wordt gehecht. Een nog grootere verzinsel is de vaak geuite meening, dat de Inlandsche bevolking liever ongezuiverd put- of slootwater zou drinken dan goed leidingwater. Zeer vaak komt het voor, dat deze menschen het vocht uit de putten op hun erven te slecht vinden voor inwendig gebruik, en het drinkwater daarom betrekken uit een „goede" put bij de buren of een nog verder afgelegene, waartoe zij zich kosten hebben te getroosten.

Het op de gebruikelijke wijze aansluiten van de Inlandsche woningen door middel van spruitleidingen op de hoofdbuizen van het waterleidingnet is echter voor het overgroote deel van de bevolking- te bezwarend, en de praktijk heeft de onmogelijkheid daarvan reeds aangetoond. De mogelijkheid is niet uitgesloten om de door den kleinen man bewoonde perceelen op kosten van het waterbedrijf aan te sluiten. Een eenvoudige berekening leert evenwel, dat de uitgaven voor rente en afschrijving op de erfleidingen reeds hooger uitvallen dan het bedrag, dat terug ontvangen zou worden voor het geleverde water. Het zou zoodoende blijken, dat het water niet alleen gratis, doch zelfs met verlies afgeleverd werd.

Bovendien zal de periodieke verrekening van het verbruikte water in het algemeen nog al voeten in de aarde hebben.

In verband met den lagen trap van economische ontwikkeling van den Inlander zal n.h.v. van den contanten verkoop van het water het meeste succes te verwachten zijn. Het verkoopen van het water zal aan minder bezwaren onderhevig zijn, indien het op zeer veel plaatsen langs de openbare wegen kan betrokken worden, zoodat de transportafstand voor een ieder klein blijft. Het bezwaar, dat de kleine man het voor zijn gezin benoodigde water niet zelf zou kunnen aandragen wordt daardoor in ieder geval sterk verminderd.

De waterverkoop op tal van plaatsen in de volksbuurten, b.v. op onderlinge afstanden van ten hoogste 50 meters langs de publieke wegen, zou een groote staf van waterverkoopers noodig maken, die bovendien nog gecontroleerd moeten worden. De hiervoor te maken onkosten zullen een groote post op de exploitatie rekening van het bedrijf vormen. Hieraan is tegemoet te komen door den waterverkoop te doen geschieden door middel van z.g. munt-hydranten of munt-watermeters. Dergelijke toestellen zijn in den laatsten tijd in verschillende systemen uitgedacht en verkrijgbaar. Uit deze apparaten kan in ruil van een ingeschoven geldstukje een vastgesteld waterquantum betrokken worden; de werking ervan geschiedt geheel automatisch, zoodat geen bedienend personeel daartoe benoodigd is. Wordt als geldstukje een halve cent gekozen, en de daarvoor te ontvangen waterhoeveelheid gelijkgesteld aan den inhoud van een petroleumblik, dan kost dat water circa *f* 0,25 per M³., een bedrag dat laag is te noemen in vergelijking met den prijs, die in den regel aan de waterdragers vergoed moet worden. Door deze munt-hydranten op korten afstand van elkander op te stellen wordt niet alleen het voordeel verkregen, dat voor een ieder de transportafstand klein blijft, doch wordt tevens het „blokkeeren" van de hydranten voorkomen.

Ook voor de wateraflevering in openbare bad- en waschplaatsen kunnen de bovenbedoelde munt-meters van nut zijn. Van de toepassing ervan in de woningen der Inlanders is uiteraard geen practisch resultaat te verwachten. De aanschafkosten van dergelijke munt-watermeters zijn hooger dan die van een gewonen watermeter,

waarmede de verbruikte waterhoeveelheden geregistreerd worden, zoodat degenen, die een erfleiding kunnen bekostigen, bij voorkeur niet tot de plaatsing van een munt-meter zullen overgaan. Weliswaar gaat het innen van de watergelden bij de opstelling van een munt-meter makkelijker, omdat het water reeds betaald is vóór het gebruik, en het geld in het toestel wordt aangetroffen, doch niemand, die zich de kosten voor den aanmaak van een perceelaansluiting kan getroosten, zal bezwaren kunnen aanvoeren tegen het storten van een waarborgsom, terwijl de wijze van waterverbruik bij de toepassing van een gewonen watermeter zonder twijfel aangenamer en eenvoudiger is.

Indien de erfleiding en de munt-watermeter op kosten van het bedrijf in de woning van den kleinen man worden aangebracht zullen zich dezelfde bezwaren voordoen, die genoemd werden voor het maken van de huisaansluitingen, n.l. dat het bedrag, dat voor het uiteraard geringe waterverbruik ontvangen wordt, nauwelijks toereikend zal zijn voor de rentevergoeding en afschrijving van installatie.

De nog algemeen gebruikelijke, en door sommigen zoozeer voorgestane kostelooze waterverstrekking aan de Inlandsche bevolking heeft blijkens het bovenstaande ten gevolge, dat:

1e. de minder gegoeden het water zeer duur moeten betalen,

2e. de exploitatiekosten van het waterbedrijf afgewenteld worden op een kleine minderheid onder de consumenten,

3e. alleen het waterdragersgilde ervan profiteert,

4e. dit derhalve van weinig invloed kan zijn op de bevordering van hygiënische toestanden in de volksbuurten.

Daarom zal het wenschelijk zijn hiervan geheel af te zien. Door het water slechts tegen een vergoeding af te leveren wordt bovendien het voordeel verkregen, dat het reine water in de oogen van de Inlanders meer waarde verkrijgt, zoodat de watervoorziening ook nog een pedagogische waarde verkrijgt.

Indien besloten wordt om het water voor den prijs van ½ cent per blik aan den kleinen man te verkoopen, bestaat er niet de minste aanleiding meer voor de invoering van een progressief tarief t.b.v. de aangesloten waterverbruikers, en kan voor een ieder een uniforme waterprijs van bijv. ƒ 0,25 per M³. vastgesteld worden.

Met het afstappen van het beginsel van gratis-waterafgifte aan de Inlandsche bevolking vervalt tevens ieder motief tot het verleenen van een reductie op den waterprijs voor verschillende doeleinden. De waterlevering tegen een gereduceerden prijs toch heeft geen andere beteekenis dan dat het water gedeeltelijk tegen den vastgestelden prijs wordt verkocht, terwijl een ander deel kosteloos wordt verstrekt.

Bij welhaast alle bestaande waterbedrijven is in de mogelijkheid voorzien om b.v. aan liefdadigheidsinstellingen een gereduceerden waterprijs in rekening te brengen. Meer aanbeveling zal het verdienen ook dezen waterverbruikers het volle tarief te berekenen; wordt het watergeld voor deze inrichtingen te bezwarend geacht, dan kan ter verlichting van deze uitgave uit de algemeene middelen een subsidie verleend worden. Op deze wijze wordt een zuiverder beeld verkregen van de mate, waarin zich de liefdadigheidszin zal uitstrekken, terwijl aan den anderen kant de finantieele resultaten van het waterbedrijf in een juister licht verschijnen. Bovendien wordt er het voordeel door verkregen, dat met het te goedkoop beschikbaar gestelde water niet roekeloos wordt gehandeld.

Evenmin zal ten aanzien van de verplichting tot waterbetaling volgens den uniformen prijs een uitzondering gemaakt mogen worden voor diverse overheidsdiensten. Doordat de door deze waterverbruikers te betalen gelden uit de overheidskas afkomstig zijn, wordt dat water weleens zonder verrekening afgeleverd. Door deze handelwijze wordt evenwel de contrôle op het waterverbruik onmogelijk gemaakt, waardoor de verspilling van het water in de hand wordt gewerkt.

Om bij de invoering van een algemeen geldenden waterprijs te voorkomen, dat van het water t.b.v. huishoudelijke doeleinden een al te zuinig gebruik wordt gemaakt, hetgeen in strijd zou zijn met het hygiënische doel van de watervoorziening, kan voor de aangesloten verbruikers een abonnementstarief ingevoerd worden, waarbij voor de verschillende woningcategorieën een bepaalde waterafname verplichtend wordt gesteld, welke hoeveelheid grooter moet zijn naarmate de verbruiker ruimer behuisd is.

Het taxeeren van de huurwaarde van een woning is echter in de practijk minder eenvoudig dan dit oogenschijnlijk lijkt; een

billijke indeeling van de woningen zal lastiger zijn naarmate er meer woninggroepen zijn. Om deze reden zal het gewenscht zijn het aantal woningklassen zoo klein mogelijk te kiezen. Hoe geringer dat aantal is, hoe juister de klassen aan te wijzen zijn, waartoe iedere woning behoort. Voorts lijkt het beter om in de tarieven het woord „huurwaarde" te vervangen door „woningklasse", aangezien de werkelijk betaalde huurprijs voor een woning somtijds belangrijk kan verschillen met de getaxeerde huurwaarde ervan, hetgeen tot ontevredenheid aanleiding kan geven.

Om een inzicht te verkrijgen van de waterhoeveelheden, die voor de verschillende woninggroepen als normaal worde beschouwd, volgen hieronder de maximum en minimum tarieven voor eenige waterbedrijven, waar een gedifferentieerd tarief van toepassing is.

Overzicht van eenige tarieven.

Waterleidingbedrijf te	Aantal klassen waarin de woningen verdeeld zijn	Getaxeerde huurwaarden in gld. per mnd.	Vastrecht per maand in gld.	Taxe in M^3.	Prijs per M^3. in gld.	Voor meer verbruik per M^3. bij te betalen.
Minimum tarieven.						
Semarang	12	< 10,—	0,50	10	0,05	0,10
Bandoeng	14	„ 5,—	0,30	6	0,05	0,10
Buitenzorg	11	„ 30,—	1,50	9	0,17	0,20
Magelang	11	„ 20,—	1,—	8	$0,12^5$	0,20
Cheribon	6	„ 25,—	1,—	5	0,20	0,30
Lawang	6	„ 25,—	0,75	8	0,09	$0,12^5$
Wonosobo	12	„ 10,—	1,25	10	$0,12^5$	0,15
Temanggoeng	13	„ 5,—	0,75	8	$0,09^5$	0,17
Makassar	7	„ 25,—	2,—	10	0,20	0,22
Tandjongkarang	11	„ 20,—	1,50	8	0,19	0,20
Pasoeroean	10	„ 20,—	1,—	10	0,10	0,10
Gemiddeld	10	—	1,05	8	0,13	0,17

Maximum tarieven.

Semarang	12	>200,—	10,—	32	0,31	0,60
Bandoeng	14	„ 300,—	15,—	28	0,54	0,65
Buitenzorg	11	„ 150,	11,—	20	0,55	0,50
Magelang	11	„ 200,—	12,50	28	0,45	0,30
Cheribon	6	„ 100,—	7,—	35	0,20	0,30
Lawang	6	„ 150,—	10,—	30	0,33	0,40
Wonosobo	12	„ 125,—	12,50	28	0,45	0,30
Temanggoeng	13	„ 125,—	13,—	28	0,47	0,28
Makassar	7	„ 150,—	16,50	30	0,55	0,60
Tandjongkarang	11	„ 125,—	15,—	25	0,60	0,60
Pasoeroean	10	„ 150,—	11,—	30	0,37	0,37[5]
Gemiddeld	10	—	12,10	29	0,42[5]	0,45

Voor gezinnen, gehuisvest in woningen behoorende tot de laatste klassen, wordt 5 à 10 M³. de benoodigde hoeveelheid per maand geacht, terwijl de behoefte van de bewoners van de aanzienlijkste huizen op 20 tot 32 M³. in diezelfde periode is gesteld. De minimum eenheidsprijzen voor het water varieeren blijkbaar van *f* 0,05 tot *f* 0,20, terwijl deze voor de grootste woningen schommelen tusschen *f* 0,20 en *f* 0,60.

Op grond van het bovenstaande is het volgende tarief samengesteld. Bij de beoordeeling ervan moet niet uit het oog verloren worden, dat aan alle grondslagen eigenaardige bezwaren verbonden zijn en dat, welk stelsel ook verkozen wordt, altijd een deel van de waterverbruikers te klagen zullen hebben over de ongelijkmatige en onbillijke wering van het tarief.

Ontworpen tarief voor huishoudelijk verbruik.

Woning-klasse	Vastrecht per maand in gld.	Hiervoor beschikbaar in M³.	Voor meer verbruik per M³. bij te betalen in gld.
I.	1,50	6	0,25
II.	3,—	12	id.
III.	4,50	18	id.
IV.	6,—	24	id.
V.	7,50	30	id.

Hierbij valt het volgende op te merken. Het aantal woningklassen is op 5 gesteld, waardoor de indeeling van de perceelen weinig bezwaren met zich brengt; de kleinste woningen worden uiteraard in de klasse I, de duurste in de laatste klasse ingedeeld. De algemeene waterprijs gelijkgesteld aan de bij hydrantverbruik, n.l. ƒ 0,25 per M³.. Schijnbaar zullen door dezen uniformen waterprijs de verbruikers van het water uit de hydranten benadeeld worden, omdat zij zich bovendien de moeite moeten getroosten om dat water naar de woningen te vervoeren. Hierbij moet evenwel in aanmerking genomen worden, dat de bewoners van aangesloten perceelen de kosten van hun aansluitingen aan het distributienet hebben te dragen.

De voor het vast recht beschikbaar gestelde waterhoeveelheid is in vergelijking met de heerschende opvattingen omtrent het normaal verbruik voor de laagste woningklassen betrekkelijk klein, voor de hoogste groepen daarentegen ruim te noemen. Dit levert het voordeel, dat de minst gegoeden onder de aangeslotenen, d.z. derhalve in hoofdzaak de bewoners van Inlandsche woningen, een laag vastrecht hebben te betalen. Hebben deze lieden meer water noodig, dan kan dit meerdere tegen denzelfden eenheidsprijs betrokken worden. Voor de meer welgestelden kan een lagen waterprijs weliswaar geen prikkel zijn om de waterverspilling na te laten, doch is het toegemeten waterquantum voor de hoogste woninggroepen zoo ruim gesteld, dat een overschrijding van die hoeveelheden slechts zal kunnen plaats hebben bij opzettelijke vermorsing.

De andere groep van waterverbruik betreft het water, dat afgetapt wordt in fabrieken, werkplaatsen, kantoren, scholen, ziekenhuizen, slachthuizen, enz., waarbij geen sprake is van gewoon huishoudelijk verbruik.

De meeste bedrijven berekenen voor deze waterlevering een bepaald bedrag per M³., met dien verstande, dat de eenheidsprijs lager wordt gesteld, naarmate het waterverbruik toeneemt. Eenige bestaande tarieven zijn hieronder vermeld.

a. Te Buitenzorg.

Bij een maandelijksche afname van 8 tot 50 M³. ... ƒ 0,35 p.M³.
Voor de volgende 50 M³. of gedeelte ervan ..... „ 0,30 „

Voor de volgende 100 M³. of gedeelte daarvan ... ƒ 0,27⁵ p.M³.
Voor de daarop volgende 200 M³. of gedeelte ... „ 0,25 „

b. Te Semarang.

Afname per maand van 100 M³. of minder ..... ƒ 0,25 p.M³.
Voor de volgende 150 M³. of gedeelte ..... „ 0,22⁵ „
Voor de volgende 250 M³. of gedeelte ..... „ 0,20 „
Voor de volgende 500 M³. of gedeelte ..... „ 0,15 „
Voor het meerdere verbruik ..... „ 0,10 „

c. Te Bandoeng.

Maandelijksch verbruik van 10 tot 100 M³. ..... ƒ 0,40 p.M³.
Voor de volgende 200 M³. of gedeelte ..... „ 0,35 „
Voor de volgende 300 M³. of gedeelte ..... „ 0,30 „
Voor de meerdere afname ..... „ 0,25 „

d. Bij de waterleidingen te Malang, Soemenep, Makasser en Tandjongkarang is de waterprijs onafhankelijk van de afgenomen hoeveelheid gesteld op achtereenvolgens ƒ 0,25, ƒ 0,25, ƒ 0,60 en ƒ 0,40 per M³.. De eenheidsprijs kan bij de bedrijven te Malang en Tandjongkarang door de daartoe bevoegde autoriteit verminderd worden.

e. Te Pasoeroean kan het water voor de onderhavige doeleinden ook bij abonnement betrokken worden, waartoe het volgende tarief geldt.

Maandelijksche verbintenis voor minstens (M³)	Vastrecht in gld.	Voor elke M³. meer verbruik in gld.
50	12,50	0,22⁵
100	23,75	0,20
200	43.75	0,17⁵
400	78,75	0,15

Uit deze tarieven blijkt, dat nagenoeg algemeen de opvatting wordt gehuldigd, dat ruimere waterhoeveelheden tegen een gereduceerden prijs afgeleverd moeten worden.

Een centrale watervoorziening wordt meestal tot stand gebracht

om den bewoners van het te verzorgen gebied betrouwbaar menage-, wasch- en badwater te leveren. Desgewenscht kan het beschikbare water ook verstrekt worden aan ondernemingen en bedrijven; het zal zelden of nooit voorkomen, dat een gemeentelijke waterverzorging ter hand wordt genomen om speciaal bedrijven van zuiver water te voorzien. Alhoewel het wenschelijk zal zijn om een waterbedrijf op commercieelen grondslag te exploiteeren, teneinde voor de gemeenschap de beste resultaten te verkrijgen, zal het waterwerk tevens een hygiënisch belang beoogen, en moet het in strijd hiermede geacht worden om het water tegen een gereduceerden prijs aan z.g. groote afnemers te verstrekken. Dit zou slechts te verdedigen zijn indien de toevoer van het water onbeperkt groot is en tegen zulke geringe zelfkosten verkregen kan worden, dat een grootere omzet geen meerdere uitgaven met zich brengt. Een zoodanig geval zal zich evenwel hoogst zelden voordoen. In dit verband wekt het eenige bevreemding, dat b.v. te Buitenzorg een welgesteld persoon, wiens woning in de hoogste klasse is ingedeeld, voor het water t.b.v. het huishoudelijk verbruik, dat hem derhalve onontbeerlijk is, ƒ 0,55 per M³. moet betalen, terwijl aan een onderneming, die meer dan 200 M³. per maand verbruikt, slechts ƒ 0,25 per M³. in rekening wordt gebracht. Zelfs kan de gemeenteraad een nog lageren waterprijs daartoe vaststellen.

Om het verleenen van een reductie bij groote waterafname te verdedigen, wordt vaak het argument aangevoerd, dat b.v. aan afnemers van groote hoeveelheden electrische energie door een electriciteitsbedrijf eveneens een lageren eenheidsprijs wordt berekend dan aan verbruikers van kleine hoeveelheden. Deze vergelijking gaat echter eenigszins mank.

Een electrische centrale moet een zoodanige capaciteit bezitten, dat 's avonds en des nachts de benoodigde energie voor verlichtingsdoeleinden kan geleverd worden. De belastingspitsen zullen zich hier te lande waarschijnlijk tusschen 7 en 10 uur 's namiddags vertoonen. Buiten deze uren, maar vooral over dag, wanneer er geen of zeer weinig vraag naar kunstlicht bestaat, zal een overvloed van energie aan de centrale beschikbaar zijn. Deze energie, die verloren zou gaan, wordt ten voordeele van het electriciteitsbedrijf tegen een gereduceerden prijs voor krachtdoeleinden afgeleverd.

In dergelijke stroomleveringscontracten wordt dan ook vaak de clausule opgenomen, dat de stroomafname slechts gedurende de daguren zal plaats hebben, of ook wel, dat de levering uitgesloten zal zijn in de avonduren, waarin de topbelasting van de centrale zich voordoet. Indien de mogelijkheid bestond om de eventueel onverbruikte energie economisch te accumuleeren, zou van eenige reductie van den stroomprijs waarschijnlijk geen sprake zijn. In de Scandinavische landen bestaan waterkrachtcentrales van enorme capaciteiten, die de opgewekte electriciteit tegen uiterst geringen prijs aan chemische industrieën aldaar afstaan. Deze fabrieken hebben voor hun bedrijf groote hoeveelheden stroom noodig, doch kunnen slechts rendeeren, indien de kracht zeer goedkoop is te betrekken. Als contraprestatie verbinden deze ondernemingen zich de stroom slechts af te nemen in tijd, dat de krachtcentrale over een overmaat aan energie beschikt, en zijn vaak weken-, soms maandenlang van stroomlevering uitgesloten. Ook de leverancier van de stroom is op deze wijze gebaat bij de aflevering tegen een verlaagden prijs.

Geheel anders is dit bij een waterbedrijf; hierbij kan geen sprake zijn van eenigen tegendienst van de zijde van den afnemer in het groot. Dit zou mogelijk zijn door b.v. het water 's nachts af te nemen, waardoor op de aanlegkosten van het verzamelreservoir en de buisleidingen zou kunnen bespaard worden, doch dit zal in den regel practisch niet mogelijk blijken.

Indien het geval zich zou voordoen, dat een grootere omzet van het water tegen een lageren prijs voor het bedrijf finantieel voordeel zou opleveren, zal het meer te verdedigen zijn om de tarieven voor het drinkwater te verlagen, en niet alleen voor doeleinden, waar veelal met het gebruik van put- of rivierwater kan worden genoegen genomen.

Er is dan ook geen gegronde reden aan te voeren om voor het waterverbruik in perceelen, die geen woonhuizen zijn, een lageren prijs te berekenen. Eerder zou dat water zelfs duurder verkocht moeten worden. Ter vereenvoudiging van het administratieve werk, en om te voorkomen dat het gebruik van leidingwater in sommige fabrieken van consumptie-artikelen (b.v. ijs- en limonadefabrieken) en in hotels e.d. te veel beperkt zou worden, zal het aan-

beveling verdienen ook voor deze doeleinden denzelfden uniformen prijs voor het water in te voeren als voor het huishoudelijk verbruik, doch uitsluitend te berekenen per afgeleverd M^3..

Er bestaan echter gevallen, waarbij wel aanleiding bestaat om aan afnemers van groote waterhoeveelheden een reductie op den waterprijs te verleenen. Het kan voorkomen, dat een havengebied, een suikeronderneming, het woningcomplex van een spoorwegbedrijf, e.d. in de verzorgingssfeer van een stedelijke watervoorziening is opgenomen. Indien de distributieleidingen binnen die emplacementen op kosten van het waterbedrijf zijn aangelegd, zal elk uit dat leidingnet te bedienen perceel op dezelfde wijze behandeld moeten worden als de overige aansluitingen in het verzorgingsgebied. Van eenige reductie zal zelfs geen sprake mogen zijn, indien een onderneming al het benoodigde water op een bepaald punt van de hoofdbuis ingemeten wenscht te ontvangen om het eventueel gratis of tegen een verlaagd tarief aan de geëmployeerden te verstrekken. Ook in dit geval dienen de onkosten van het waterbedrijf door de waterverbruikers gezamenlijk gedragen te worden, zoodat er geen reden bestaat om den afnemer van een groote massa een verminderde prijs in rekening te brengen. Indien een dergelijke waterafgifte in hoofdzaak een woningemplacement betreft, dan zal bovendien een minimum te verbruiken waterhoeveelheid bedongen moeten worden.

Anders wordt dit, indien het leidingnet voor een emplacement door een onderneming zelf wordt aangelegd en onderhouden. Hierdoor daalt voor het waterbedrijf de kostprijs voor het water, zoodat dit een argument kan zijn om den verkoopprijs van het water aan de onderneming te verminderen met een bedrag, overeenkomende met de gecalculeerde besparing in den kostprijs.

Bij de invoering van de bovengenoemde tarieven is het noodig, dat voor iedere aansluiting aan de hoofdbuizen een watermeter geplaatst wordt. Dit levert wel eenige bezwaren op. In de eerste plaats zijn deze instrumenten niet goedkoop en is de levensduur ervan beperkt. Bovendien moeten ze ter bescherming opgesteld worden in daartoe te vervaardigen betonnen of houten bakken of doozen. De watermeters worden in den regel door het bedrijf aangeschaft en aan de verbruikers in huur afgestaan. De huur-

prijzen moeten erop berekend zijn, dat daaruit de afschrijving en het onderhoud van die apparaten te bekostigen is.

De vraag is wel eens gesteld of het billijk is den waterafnemers de kosten van de meettoestellen te doen dragen, aangezien geen enkelen koopman de meetwerktuigen aan zijn klanten in rekening brengt. Hiertegen is evenwel aan te voeren, dat geen enkele handelaar voor elken afnemer een afzonderlijk meetapparaat noodig heeft, en bovendien vormen de kosten voor de meet- en weegtoestellen een onderdeel van zijn bedrijfskosten, die hij wel degelijk op de klanten verhaalt.

Aan het denkbeeld om den aanschaf van de watermeters door de aangeslotenen te doen geschieden is het bezwaar verbonden, dat mogelijk minderwaardige en derhalve ongevoelige instrumenten gekocht worden. Dit is echter te ondervangen, indien van directiewege enkele fabrieksmerken worden voorgeschreven, die gebezigd mogen worden. Doch de periodieke keuring en schoonmaak en eventueele reparaties van de watermeters maken het noodig, dat deze instrumenten vaak voor langeren of korten duur door anderen moeten worden vervangen. Meestal worden in dergelijke gevallen de uitgenomen meters voorloopig in reserve gehouden. Dit alles zou moeilijkheden met zich brengen, indien de toestellen het eigendom waren van de verbruikers.

De onderstaande tarieven geven een denkbeeld van de gevorderde huurprijzen voor de watermeters.

Watermeterhuur per maand in gld.

Wijdte van den watermeter in inches	Waterleidingbedrijf te:		
	Bandoeng	Buitenzorg	Makassar
1/2	0,20 of 0,40 [1]	0,25	0,50
3/4	0,60	0,50	0,60
1	1,—	1,—	0,75
1 1/2	1,60	2,—	1,20

1) Voor huurwaarden van de aangesloten perceelen lager dan *f* 30.— per maand bedraagt de meterhuur *f* 0.20; voor hoogere huurwaarden *f* 0.40.

In den regel zullen de huurprijzen voor den watermeter meer drukken op de verbruikers van kleine waterhoeveelheden dan op de grootere afnemers. Wel zijn de meters van een kleineren diameter goedkooper in aanschaf dan de wijdere, doch dit prijsverschil kan nooit zoodanig zijn, dat de gecalculeerde huurprijs voor iederen meter in verhouding staat tot de waterafname. Hier komt nog bij, dat de wijdte van het meetapparaat niet afhankelijk wordt gesteld van het waterverbruik, doch van het aantal aftapkranen en toestellen, dat in de huisleiding is aangebracht. Eenig verband zal er uiteraard wel bestaan tusschen het aantal kranen en de klasse, waarin een woning ingedeeld is; een perceelleiding voor een ruime woning zal doorgaans van meer kranen voorzien zijn dan die voor een klein huis.

Door de gevorderde huur voor de watermeters wordt feitelijk de waterprijs verhoogd. Om deze verhooging door alle aangeslotenen in dezelfde mate te doen dragen, zou het noodig zijn om den huurprijs van de meettoestellen voor de verschillende woninggroepen vast te stellen in verhouding tot het verplichte waterverbruik. Aangezien het aantal meters van iedere wijdte voortdurend wijzigingen ondergaat, zal een omslachtige administratie noodig zijn om te voorkomen, dat het bedrijf op de watermeterrekening verlies zal leiden. De onbillijkheid zou daardoor echter niet opgeheven worden, omdat degenen, die meer water verbruiken den normaliter is toegestaan, deze verhouding weder verstoren.

Om aan de bezwaren en tevens aan de kosten van de watermeters te ontkomen, gebeurt het weleens, dat voor de waterlevering voor huishoudelijke doeleinden geen meettoestellen gebezigd worden, en het waterverbruik slechts volgens het abonnement in rekening wordt gebracht. In Nederland komt deze methode van waterlevering veel voor; hier te lande is ze minder in zwang. Het behoeft geen betoog, dat bij een waterstrekking à discrétion de vermorsing van het water in de hand gewerkt wordt. In een Hollandsche woning en bij de aldaar heerschende toestanden zal minder gelegenheid bestaan het water in groote hoeveelheden onbenut te doen wegvloeien dan in een Indische woning, zoodat de ongecontroleerde waterafgifte daar practisch weinig bezwaren oplevert. Er behoeft hier niet alleen gedacht te worden aan opzet van de bewoners om het water te ver-

spillen; de Inlandsche bedienden b.v. laten gaarne een kraan langer open staan dan noodig is, indien dit hen eenig gemak oplevert; slechts bij strenge contrôle zullen zij dat nalaten.

Voor de rendabiliteit van het bedrijf is het noodig dat het waterverlies tot de kleinste proporties beperkt blijft en is derhalve aan de metercontrôle niet te ontkomen. De minst omslachtige methode is om de meetkosten voor ieder instrument afzonderlijk te becijferen, en deze den verbruikers in den vorm van meterhuur in rekening te brengen. Ook hierbij is een regeling, die iedereen bevredigen zal, niet goed mogelijk.

Blijkens het bovenstaande zal een waterbedrijf in hygiënisch en finantieel opzicht de beste resultaten opleveren, indien:

1e. er geen water kosteloos wordt afgeleverd,

2e. het water voor alle doeleinden tegen een uniformen prijs wordt verkocht, terwijl voor de bewoonde perceelen een minimum verbruik i.v.b. met de grootte ervan wordt vastgesteld,

3e. de waterverkoop aan de bewoners van niet op de hoofdbuizen aangesloten perceelen plaats heeft door middel van automatische verkooptoestellen, die in een groot aantal in de volksbuurten worden opgesteld.

Soerabaia, April 1927.

Koloniale Welvaartspolitiek,

door

Dr. H. M. Hirschfeld.

In het April-nummer van *Koloniale Studiën* werd een voordracht van Dr. J. H. Boeke over „Het zakelijke en het persoonlijke element in de koloniale welvaartspolitiek" gepubliceerd. Deze voordracht was o.a. een onderwerp van discussie in de studiegroep Batavia van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal Maatschappelijke vraagstukken. Bij deze discussie kwamen verschillende opmerkingen die gemaakt werden niet voldoende tot haar recht. Zoowel in dit verband, als met het oog op het groote belang, verbonden aan het door Dr. Boeke aangesneden probleem, meen ik de aandacht te mogen vragen voor een aantal bedenkingen, die m.i. tegen zijn betoog kunnen worden ingebracht.

Ik zal daarbij de rede van Dr. Boeke niet op den voet volgen, aangezien mijn bedenkingen minder gericht zijn tegen het historische deel van het betoog, dan wel tegen den principiëelen grondslag daarvan.

In de eerste plaats zou ik derhalve nader willen ingaan op de tegenstelling van de zakelijke en de persoonlijke welvaartspolitiek. Aangezien hiermede het geheele betoog staat of valt, mocht men een scherpe definiëering van deze tegenstelling verwachten. Het eerste wat dan ook opvalt is, dat men een zoodanige definiëering niet aantreft. Men kan die tegenstelling, toegelicht door enkele voorbeelden, hoogstens aanvoelen, doch veel verder komt men niet. Schijnbaar het scherpst toont Dr. Boeke het verschil aan in de volgende uitspraak op pag. 167/168: „het vraagstuk is niet de grootst mogelijke oogst per bouw, maar de grootst mogelijke oogst per verbouwer". In deze zinsnede komt aan de eene zijde tot uitdrukking de klacht van Dr. Boeke, dat niettegenstaande de productie op Java toegenomen is, de individuëele welvaart der

Inlanders niet is vooruitgegaan, terwijl aan de andere zijde de maatregelen, die deze productievermeerdering mogelijk maakten, toch niet zoo ver reikten dat zij tot een verhooging van den persoonlijken welstand leidden, zoodat er blijkbaar andere maatregelen noodig zijn om dat doel te bereiken. Deze andere maatregelen, de persoonlijke politiek, „zullen geen massa-politiek mogen zijn, niet quantiteitzoekend, niet democratisch, maar aristocratisch, qualiteitzoekend, individueel". Deze maatregelen zullen de differentiatie in de inheemsche maatschappij moeten bevorderen en zich derhalve tot het energieke, het ontwikkelde element moeten wenden (pag. 191). In dit verband bestrijdt Dr. BOEKE het standpunt, dat eischt, dat de welvaartspolitiek zich moet bezighouden met het scheppen der zakelijke voorwaarden voor welvaartsverhooging (pag. 168). Daar tegenover staat echter, dat hij zelf toegeeft geen positief program voor de persoonlijke welvaartspolitiek te kunnen opstellen (pag. 191).

Dat Dr. BOEKE aan zijn eisch geen inhoud heeft kunnen geven is m.i. een gevolg van het feit, dat er geen tegenstelling tusschen zakelijke en persoonlijke welvaartspolitiek bestaat, of dat dit althans geen principiëele tegenstelling is.

Ik hoop dit hieronder nader aan te toonen. Een kleine min of meer theoretische uitweiding zal hiervoor noodig zijn.

Wanneer wij het economisch gebeuren om ons heen waarnemen, dan zien wij een aantal gegeven feiten, nl. een bepaalde bevolkingsgrootte, bepaalde hoeveelheden economische goederen, bepaalde voorwaarden der natuur, enz. Tusschen deze data bestaan betrekkingen met het oog op de bevrediging van de stoffelijke welvaart. We zien de productie, prijsvorming, inkomensvorming en consumptie volgens vaststaande regelen, economische wetten verloopen. De deelnemers in het economisch verkeer en hunne collectiviteit, de Staat, kunnen bepaalde idealen of doeleinden stellen, die zij gaarne verwezenlijkt zouden zien. Deze doeleinden kunnen opgedrongen worden, bijv. door de natuur of door bevolkingsaanwas, doch het kunnen ook zijn economische en sociale idealen van den denkenden mensch. Indien men deze idealen wil trachten in werkelijkheid om te zetten moet men maatregelen nemen. Deze zijn zuiver logisch bekeken niets anders dan nieuwe voorwaarden,

die toegevoegd worden aan de feitelijke data waaruit het economisch leven opgebouwd is. Door deze nieuwe voorwaarden zal het economisch leven andere resultaten opleveren, doch in principe zal men daarbij dezelfde wetmatigheid in productie, prijsvorming en inkomensvorming zien optreden. Men kan dit aan een min of meer profaan lijkend beeld verduidelijken, door het economisch leven met een kaartspel te vergelijken. De verschillende deelnemers hebben hun aandeel in de kaarten; deze zijn de gegeven voorwaarden. Met deze kaarten in handen zal het spel volgens de daarvoor geldende regelen, dus algemeene wetten, een bepaald en geen ander verloop hebben. Geeft men den spelers andere kaarten in handen, dan zal het spel volgens dezelfde regelen verloopen, doch met een ander resultaat [1]).

Evenzoo gaat het in principe met het economisch leven, men kan goede of slechte voorwaarden scheppen; men kan trachten deze voorwaarden geschikt voor het gestelde doel of het gestelde ideaal te maken. Het eigenaardige is echter, dat hoevele doeleinden of idealen men ook kan stellen, slechts een beperkt aantal blijken verwezenlijkt te kunnen worden. De economische wetmatigheid stelt die grenzen. Stelt men zich nl. een begeerenswaardig doel en heeft men een keuze gedaan tusschen de middelen, die men beschikbaar acht, dan kan uit het spel der economische wetten blijken, dat die middelen, dus de nieuwe voorwaarden die geschapen werden, in strijd zijn met andere toestanden, waardoor het onmogelijk wordt het gestelde doel te bereiken. Een voorbeeld: Laten we eens aannemen, men wil in Nederlandsch-Indië den zelfstandigen stand van „rietboeren" in sterke mate uitbreiden, in de verwachting, dat daardoor bedrijven zullen ontstaan, die overschotten opleveren, waardoor de tani in staat zal zijn, behoeften, die hij ook op cultureel gebied voelt, te bevredigen.

Een van de middelen kan zijn, beperking van de gronden die de Europeesche fabrieken voor rietcultuur van Inlanders mogen huren. Wat zal echter het gevolg van een dergelijk middel zijn? Er zal een conflict ontstaan tusschen de nieuwe voorwaarde die ge-

1) Op het feit, dat niet alle „spelers" over dezelfde mate van inzicht beschikken, kom ik hieronder terug.

schapen is door het afkondigen van bedoelden maatregel en het feit der nu eenmaal aanwezige concurrentie van de rietsuikerproductie op Cuba. De suikerfabrikant zou, om suiker te kunnen produceeren meer riet van den zelfstandigen tani op Java willen koopen, doch de economische wet der prijsvorming verhindert hem den afzet op de wereldmarkt tegen een loonenden prijs, omdat de tani nu eenmaal duurder produceert dan de Europeesche ondernemer. Men zal zeggen: Gij beveelt een slecht middel aan, zoodat ons ideaal niet verwezenlijkt kan worden. Inderdaad, dit is zoo, maar dit voorbeeld maakt het dan ook duidelijk dat men het bereiken van een bepaald doel niet straffeloos kan forceeren. De middelen, die thans misschien nog niet doeltreffend zijn, n.l. de irrigatie, landbouwvoorlichting enz. en die thans reeds toegepast worden, hebben nog niet tot de gewenschte resultaten geleid. Dit is een teleurstelling voor Dr. BOEKE. Men kan hier echter slechts twee conclusies uit trekken, n.l. dat men in één generatie van irrigatie en landbouwvoorlichting nog niet alles mag verwachten, m.a.w. dat in de economische politiek vóór alles geduld geoefend moet worden. Kan men echter geen geduld oefenen, dan moet in de oogen van den ongeduldige de Inlander blijkbaar ongeschikt zijn om door zelfstandigen arbeid van nieuwe, gunstiger voorwaarden gebruik te maken.

Met dit voorbeeld wensch ik slechts aan te toonen, dat de middelen der economische politiek begrensd worden door de economische wetmatigheid. Vervolgens dat economische politiek slechts kan bestaan in het scheppen van voorwaarden. Dat persoonlijk contact daarbij een rol kan spelen is noch iets nieuws, noch iets principieels. Wel is principieel, dat de voorwaarden zooveel mogelijk algemeen moeten zijn, m.a.w. er mag geen „persoonlijk" element zijn, waardoor een machtswoord iemand het gebruik dier voorwaarden kan verbieden.

Alleen door het scheppen van algemeene voorwaarden ten einde het economisch leven te verheffen kan de mogelijkheid ontstaan, dat de meest levenskrachtige elementen naar voren komen. Hierdoor is het persoonlijk element gediend. Dat men daarbij historisch gegeven factoren niet uitschakelen kan, spreekt vanzelf. Bezitsverhoudingen en familietraditie zijn historisch gegeven feiten, die voor

den een het succes gemakkelijker dan voor den ander kunnen maken. Dat dergelijke feiten door een bijzonderen bril bezien, wel eens onrechtvaardig schijnen, kan hier beter onbehandeld blijven, te meer waar de heer BOEKE op dit probleem ook niet ingaat.

In het licht van deze uiteenzetting moet een uitlating als: „het vraagstuk is niet de grootst mogelijke oogst per bouw, maar de grootst mogelijke oogst per verbouwer" tot een nietszeggende phrase ineenschrompelen, want om een grootere productie per man te krijgen, zal de productie per bouw in de eerste plaats moeten stijgen. Alleen dan heeft deze uitspraak echter inhoud, indien het neo-malthusianisme hier om den hoek komt kijken. Het is te betreuren, dat Dr. BOEKE zich hierover niet positief heeft uitgesproken. Ik begeef mij echter niet gaarne in een discussie over het neo-malthusianisme in Nederlandsch-Indië, doch wel moet mij één opmerking over het bevolkingsvraagstuk van het hart.

Het voeren van economische politiek via het probleem van beperking van den bevolkingsaanwas is het paard achter den wagen spannen. Het doel der economische politiek is niets anders dan dienstbaar te zijn aan de welvaart van de bevolking, zooals die zich nu eenmaal in aantal ontwikkelt. Geboortebeperking kan wel economische gevolgen hebben, doch mag nooit een middel der economische politiek zijn, men komt dan in een vicieusen cirkel, die niet te verbreken is. De al of niet wenschelijkheid van het neo-malthusianisme is een probleem van ethiek en godsdienst, waaraan zooals ik reeds opmerkte, een economische zijde verbonden mag zijn, die studie waard is; de oplossing van dit probleem zelf ligt buiten de economie.

Dat de door mij voorgestane houding, dus „het scheppen van zakelijke voorwaarden voor welvaartsverhooging" tot een laissez faire stelsel zal leiden, zooals Dr. BOEKE zijn critici alvast bij voorbaat verwijt, is m.i. onjuist. Alleen onder eene omstandigheid zou Dr. BOEKE gelijk hebben indien wij in Indië thans leefden in een overeenkomstig tijdvak als toen het liberalisme in Engeland ontstond en leidde tot een theorie van staatsonthouding. Men bedenke dan echter dat het laissez faire toen niet beteekende een politiek van negatie van elk staatsingrijpen, doch dat zij een positief program beteekende, ten einde de belemmeringen, die aan

de opkomende industrie in den weg gelegd werden door verouderde instellingen, op te ruimen. Of wij thans in Indië in een dergelijk stadium leven, waarbij herleving van het liberalisme gewenscht is, zal ik hier buiten beschouwing laten. Dat het liberalisme in een later tijdvak wellicht zijn doel voorbijstreefde doet hier niets ter zake. Indien men in de politiek, ook de economische, te voortvarend is en de realiteit uit het oog verliest, streeft men gemakkelijk zijn doel voorbij. Dat is echter een kwestie van personen en niet iets wat nu speciaal het liberalisme eigen is.

Het tweede hoofdbezwaar, dat ik tegen het betoog van Dr. BOEKE heb, is, dat hij zich feitelijk nergens duidelijk afvraagt of koloniale welvaartspolitiek iets eigens heeft, dan of deze in wezen gelijk is aan de welvaartspolitiek elders, die alleen door de verschillende omstandigheden van elk land een anderen feitelijken inhoud heeft.

Er is wel eens beweerd, dat in een tropisch-koloniale maatschappij de economische wetmatigheid, zooals die door de West-Europeesche geleerden geanalyseerd werd niet gelden kan. We hebben hier met een populaire misvatting te maken van wat men onder economische theorie te verstaan heeft. Deze theorie analyseert alleen waargenomen verschijnselen, doch zij moet daarbij eenige methodische hulpmiddelen toepassen. Daartoe behoort bijv. het uitgangspunt, dat, in theorie dus, iedere deelnemer aan het economisch leven zijn economisch voor- en nadeel weet af te wegen. Dat zulks in de praktijk niet steeds zoo is, behoort ieder goed theoreticus te weten en hij dient daarbij te aanvaarden, dat de praktijk zich derhalve bij het nemen van economisch-politieke maatregelen niet alleen kan baseeren op de resultaten der theorie.

Door hiermede rekening te houden wordt het verklaarbaar, dat vaak maatregelen genomen worden, die met behulp van de beschikbare theoretische stelsels niet geheel verklaarbaar zijn. Tevens wordt het dan duidelijk dat de economische politiek van ontwikkelde Europeesche landen een gradueel verschil moet vertoonen met dat van een tropisch-koloniaal land als Nederlandsch-Indië. Dit verschil is er echter een van graad en niet van principe; het wordt bepaald door het ontwikkelingspeil der groote massa. Zoo is het ook verklaarbaar, dat in landen als Nederlandsch-Indië vaak

economisch-politieke maatregelen genomen worden, die schijnbaar indruischen tegen de economische logica. Dit zijn b.v. de maatregelen, noodig om de inheemsche bevolking te beschermen, in de eerste plaats tegen zich zelf, omdat zij haar belang vaak niet ziet en in de tweede plaats tegen uitheemsche elementen, die misbruik zouden kunnen maken van die onwetendheid. Een en ander dient echter aldus opgevat te worden, dat de economische wetmatigheid primair is, terwijl al het andere uitzonderingen betreft, die op bijzondere motieven moeten berusten.

Op dit terrein ligt b.v. de maatregel dat niet-Inlanders geen agrarische bezitsrechten op den bodem kunnen verwerven. Hierdoor is de prijsvorming van landbouwgronden natuurlijk niet meer geheel vrij, al wordt deze in principe niet aangetast.

In dit verband mag nog een speciaal geval genoemd worden, dat een goede toetssteen kan zijn voor de opvattingen van Dr. BOEKE, n.l. het Volkscredietwezen. Bij het credietvraagstuk komt men op een terrein waar de Inlander in de eerste plaats tegen zich zelf en in de tweede plaats tegen anderen beschermd zou moeten worden. Ter wille van de woekerbestrijding heeft men hier te veel aandacht besteed aan de bescherming van den Inlander tegen anderen, dus tegen de woekeraars, en te weinig aandacht aan de bescherming van den Inlander tegen zichzelven, n.l. zijn zucht naar consumptieve credieten. Het succes is tot dusverre dan ook zeer gering, want een opvoedende kracht ging niet van het Volkscredietwezen uit, terwijl de woekerbestrijding vermoedelijk een zeer twijfelachtig resultaat opleverde. En dit alles kan gebeuren op een terrein, bij uitstek geschikt en aangewezen voor individueele bemoeiïngen met de inheemsche bevolking. Een goed volkscredietwezen dient voor iederen Inlander open te zijn, doch de voorwaarden, verbonden aan de credietverstrekking, dienen van dien aard te zijn, dat „het krachtige, het energieke, het ontwikkelde element", zooals Dr. BOEKE het noemt, naar voren komen zal.

Dat zulks wenschelijk is, werd door mij betoogd in *Koloniale Studiën* van Augustus 1926, doch Dr. BOEKE is in het licht van zijn rede over het persoonlijke element in de welvaartspolitiek, op dit gebied al bijzonder pessimistisch gestemd (zie *Koloniale Studiën* October 1926).

Zoolang op het gebied van het Volkscredietwezen geen zakelijke eischen aan de credietverleening gesteld worden, dus m.a.w. zoolang het productieve crediet niet naar voren geschoven wordt, zijn er geen resultaten voor het persoonlijk welzijn der Inlanders te verwachten.

Een volgend belangrijk probleem op dit gebied is de aanraking van de inheemsche maatschappij met het Westersche element. Dit is wel het belangrijkste terrein voor de *koloniale* welvaartspolitiek. Hier komen twee categorieën met een uiteenloopende mate van economisch inzicht met elkaar in aanraking.

De stelling van Dr. BOEKE is hier, „zij (de persoonlijke welvaartspolitiek) zal haar onafhankelijkheid van uitheemsche kapitaalbelangen hebben te handhaven" (pag. 191). Deze uitheemsche kapitaalbelangen „eischen daarbij" — volgens Dr. BOEKE — „van Indië niet verder dan goedkoopen grond en goedkoope arbeidskrachten; de bevolking is voor hen niet veel meer dan een middel (voor zoover het betreft de Javaansche bevolking) of noodzakelijk kwaad (voor zoover betreft de inheemsche bevolking van de buitengewesten)" (pag. 168).

Wat de uitspraak op pag. 191 betreft, hiertegenover zou ik het volgende willen opmerken. Nederlandsch-Indië heeft zijn economische beteekenis in hoofdzaak aan de Westersche energie en aan het Westersche kapitaal te danken. Daardoor is Indië een deel der wereldhuishouding geworden en de inheemsche bevolking is daarvan in sterkere mate afhankelijk dan oppervlakkig lijkt. Deze afhankelijkheid strekt zich zeker veel verder uit, dan het deel der bevolking dat in Westersche bedrijven werkzaam is.

Door een belemmering van de taak van het Westersche element zou een misdaad tegen de wereldhuishouding gepleegd worden. De geschiedenis van Indië en de rol van deze landen in de wereldhuishouding valt nu eenmaal niet ongedaan te maken, hoe men over die geschiedenis ook denken moge. Daarbij komt nog, dat die afhankelijkheid, ook van de inheemsche maatschappij, van de wereldhuishouding, geenszins uitsluit, dat de Inlandsche groepen van die afhankelijkheid voordeel hebben. Dit hier in den breede te betoogen heeft in het kader van dit artikel geen zin, de objectieve

beschouwer kan dit immers niet ontkennen. Wat bijv. de Javasuiker-industrie betreft levert de recente publicatie van Mr. J. J. TICHELAAR over deze nijverheid daarvan vele bewijzen.

Hiermede kom ik tevens aan de uitspraak van Dr. BOEKE op pag. 168. Inderdaad, in hare calculaties zal iedere nijverheid de bij haar werkzame arbeidskrachten als een „goed" beschouwen als ieder ander goed dat voor de productie dient, doch zulks zegt niets over de sociale waardeering dier arbeidskrachten, noch omtrent de hoogte van het loonpeil. Men zal HENRY FORD er niet van willen verdenken, dat hij niet calculeert, niettegenstaande hij vaak hoogere loonen betaalt dan andere fabrikanten. Nu weet ik wel, dat in Indië het verband tusschen loonpeil en arbeidsprestatie niet gelijk is aan dat van Amerika, doch daar staat tegenover, dat de ondernemer in Indië door maatregelen van hygiëne, woningbouw etc. indirecte loonbetalingen kan doen, die hem, doch ook den werknemer baten. Dat niettegenstaande deze omstandigheden de loonen van Inlanders op Westersche ondernemingen vaak hooger zijn, dan in Inlandsche bedrijven, dient nog volledigheidshalve gememoreerd te worden.

Het is echter mogelijk, dat er andere bezwaren tegen het uitheemsche kapitaalselement bestaan, n.l. dat deze een meerdere differentiatie der inheemsche maatschappij tegengaat of belemmert.

Een oppervlakkige beschouwer kan geneigd zijn uit de bevolkingsstatistiek af te leiden dat, aangezien het jaarlijksch accres van de Europeesche bevolking sinds geruimen tijd grooter is dan dat der inheemsche, er een verdringing van Inlanders plaats vindt, tot schade van de differentiatie-mogelijkheid. Een dergelijke conclusie, daargelaten nog de vraag, of de basis van de statistiek hiervoor deugdelijk is, kan niet juist zijn, indien men bedenkt, dat de Westerling hier niet komt, om inheemschen van hun plaats te dringen, doch om hier iets nieuws te brengen, en alleen daaraan kan deze „in the long run" recht van spreken ontleenen.

Ik zou ten slotte mijn bedenkingen, die ik tot het uiterste beperkt heb, willen eindigen met de opmerking, dat de tot dusverre gevoerde welvaartspolitiek, niettegenstaande de gebreken die zij vaak vertoont, hare rechtvaardiging vindt in de belangrijke bevolkings-

toeneming die mogelijk was. Indien deze politiek nog niet alle idealen verwezenlijkt heeft is dit een bewijs, dat men de ontwikkeling niet forceeren mag door een kunstmatige politiek.

Batavia, 17 Juni 1927.

De Bond van Ned. Ind. Kunstkringen,

door

A. J. W. van Anrooy.

De plaats, die de Bond van Nederlandsch Indische Kunstkringen gedurende de laatste jaren in de Indische samenleving is gaan innemen, mocht de Redactie van de *Koloniale Studiën* aanleiding geven, schrijver dezes, die het voorrecht heeft sedert de laatste vier jaren Voorzitter van dien Bond te zijn, het zeer gewaardeerde verzoek te doen een en ander omtrent deze organisatie in dit tijdschrift mede te deelen.

De eerste Kunstkring werd in 1901 te Batavia opgericht; in 1904 volgde die te Bandoeng, in 1911 die te Soerabaia. In 1916 stichtten de inmiddels gevormde Kunstkringen te Batavia, Bandoeng, Soerabaia, Semarang, Buitenzorg en Medan den Bond van Ned. Ind. Kunstkringen, — waarvan het dagelijksch Bestuur te Batavia zetelt — met als doel: „de verkrijging van samenwerking en de behartiging van gemeenschappelijke belangen der leden, voor zoover betreft het bevorderen der beoefening van beeldende- en versierende kunst en het opwekken en levendig houden van den kunstzin bij de ingezetenen van Ned. Indië en het uitlokken en ondersteunen van openbare maatregelen tot het bereiken van dat doel".

Telde de Bond bij de oprichting nog slechts 6 leden, thans zijn 25 Vereenigingen toegetreden en het is te verwachten, dat dit aantal in de toekomst nog zal toenemen. De verdeeling der kringen over den archipel bij de stichting en thans is op de in den tekst afgedrukte kaartjes afgebeeld.

Tot 1922 heeft de Bond een min of meer kwijnend bestaan geleid, mede tengevolge van den oorlog en de naweeën daarvan, die het zeer moeilijk maakten tentoonstellingen uit Nederland te betrekken. Wel werden in die jaren exposities van Indische Kunst-

nijverheid gehouden, doch het publiek toonde in het algemeen voor beeldende kunsten niet die belangstelling, welke voor den bloei der Kunstkringen onontbeerlijk is.

Eerst toen in 1922 de Bond zich mede ging toeleggen op het organiseeren van concert-tournees zijn de Kunstkringen tot bloei gekomen: dientengevolge is het aantal aangesloten kringen sinds 1923 van negen tot vijfentwintig gestegen. De nieuwe richting heeft intusschen in den beginne geen algemeene instemming gevonden en zelfs is den Bond wel eens verweten de beeldende kunsten achter te stellen bij haar muzikale zuster. Waar echter in Europa het concertbezoek ongetwijfeld het bezoek aan tentoonstellingen verre overtreft, heeft de Bond het in alle opzichten aanbevelenswaardig geacht deze gedragslijn te volgen. Sindsdien is het aantal leden der verschillende Kunstkringen enorm (tot circa 10.000) gestegen en daarmede is het bezoek der tentoonstellingen evenredig toegenomen, zoodat mede is bereikt, dat de zooveel moeilijker te begrijpen beeldende kunsten dichter bij het groote publiek zijn gebracht.

Bij het organiseeren der concert-tournees heeft de Bond zich tot doel gesteld zooveel mogelijk met het impressario-systeem te breken. De kunstenaars, die vroeger Indië bezochten, kwamen hier bijna uitsluitend door bemiddeling van impressario's, met het gevolg, dat eenerzijds te hooge honoraria moesten worden betaald en anderzijds te weinig voor den kunstenaar overbleef. Waar hier te lande nog geen concert-bureaux waren gevestigd kon des te eerder dit doel worden bereikt. De Bond is in dit opzicht dan ook geslaagd: bijna alle kunstenaars, die in de laatste jaren voor deze federatie uitgekomen zijn en in de toekomst zullen komen, zijn of worden buiten bemiddeling van een impressario geëngageerd. Een uitzondering vormen nog de uit Amerika komende artisten, die, in aansluiting aan een door een impressario geregelde tournée door China en Japan, Indië bezoeken.

De Bond treedt dus thans hier te lande in de plaats van impressario en concert-bureau, evenwel met dien verstande dat daarvoor *geenerlei* vergoeding wordt geëischt. De kunstenaar wordt door den Bond aangezocht om naar Indië te komen, waarbij voor een bepaald aantal concerten een bedrag wordt gegarandeerd. Bij aankomst te

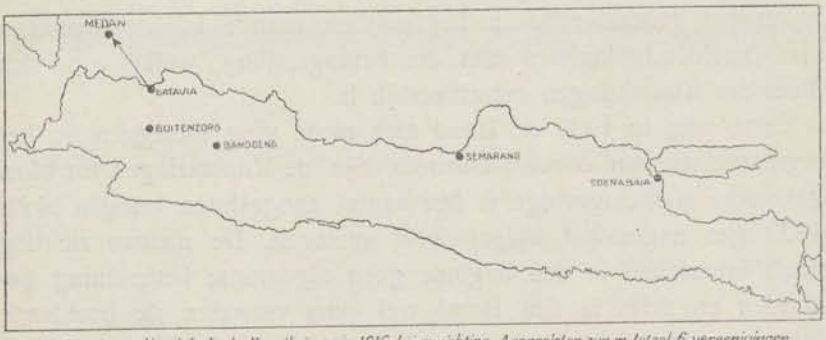

De Bond van Ned. Indische Kunstkringen in 1916 bij oprichting. Aangesloten zijn in totaal 6 vereenigingen.

Batavia vindt hij de tournee geregeld, reclame gemaakt, voor logies gezorgd, de noodige schikkingen met den fiscus getroffen, zoodat hij 's avonds slechts voor de Kunstkringen behoeft op te treden om daarna het van tevoren overeengekomen honorarium te incasseeren. De tournees worden zoo aansluitend mogelijk geregeld, opdat geen tijd verloren gaat, rekening houdende met de wenschelijkheid den meestentijds voor schoonheid ontvankelijken kunstenaars de bezienswaardigheden van Indië, zoo mogelijk onder leiding der plaatselijke Kunstkringbesturen, die zich in elk opzicht beijveren voorlichting en hulp te geven, te toonen; daardoor zullen de voor den Bond uitgekomen kunstenaars uiteraard meer van land en volk zien, dan indien zij onder de auspiciën van een manager reizen.

Bij het streven om het den kunstenaars zooveel mogelijk te vergemakkelijken, wordt van vele zijden als de Staats- en particuliere spoorwegdiensten, de Diensten der Belastingen en der Douane zeer veel steun ondervonden; ook vele hotels verleenen aan de voor den Bond uitkomende artisten reductie; thans worden pogingen in het werk gesteld om ook de Nederlandsche Stoomvaart Maatschappijen te bewegen faciliteiten toe te staan.

Dit systeem heeft bij kunstenaars van naam, die in de laatste jaren deze landen bezochten, als Leopold Godowsky, Mischa Elman, Kathleen Parlow, Gerard Hekking, José Iturbi, Piastro, Francis Koene, Efraim Zimbalist, Mischa Levitzki, Harriet van Emden, Mabel Garrison, Gerard Zalsman, Dr. Paul Weingarten, Anna El Tour en Moiseivitsch, alle waardeering gevonden; teruggekomen in Europa

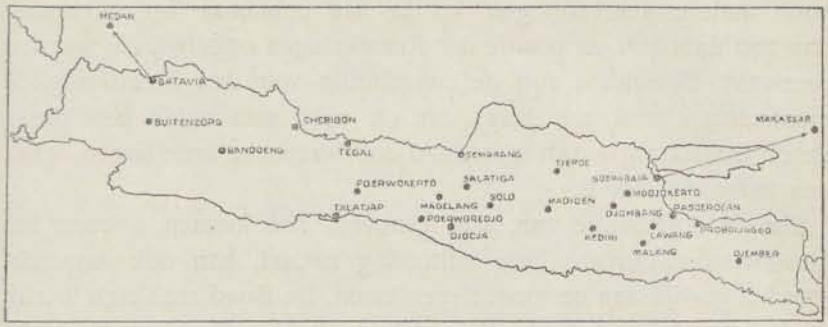

De Bond van Ned.Indische Kunstkringen in 1927 Aangesloten zijn in totaal 25 vereenigingen

en Amerika worden zij de beste propagandisten zoo voor den Bond van Kunstkringen als voor Ned.-Indië, blijkend uit de bijna wekelijks het Bondsbestuur bereikende aanvragen van eerste rangskunstenaars om naar Indië te komen.

Zoo is in een betrekkelijk luttel aantal jaren een organisatie ontstaan, in staat regelend en beschermend op te treden, het laatste zoowel voor publiek als kunstenaar. Willen artisten uitkomen op een tijdstip, dat hier reeds andere kunstenaars tourneeren, waardoor als het ware het sop reeds van den ketel is, dan kan de Bond daartegen waarschuwen; tweede- en derderangs krachten kunnen worden geweerd. De Bond stelt zich toch ten doel slechts eerste klasse kunstenaars te engageeren, ook omdat dit weinig kostbaarder is dan het laten uitkomen van mindere krachten, want de reis- en verblijfkosten, die een zeer aanzienlijk deel van het garantiebedrag vormen, zijn toch voor allen even hoog, zoodat de hoogere waardeering van het artistiek kunnen, slechts een naar verhouding geringe verhooging der garantiesom met zich brengt.

Wil echter deze organisatie op den duur in stand blijven, dan zal er de hand aan moeten worden gehouden, dat de voor den Bond uitkomende kunstenaars uitsluitend voor de daarbij aangesloten vereenigingen optreden. Hierdoor wordt weliswaar een monopolie geschapen, doch een monopolie dat nimmer het maken van winst beoogt, maar slechts ten doel heeft het werven van meer leden voor de verschillende aangesloten kringen en dus versterking van hunne financiëele positie, hetgeen hen in staat stelt het arbeidsveld te verruimen. Indien de Bond den artisten toestond ook

voor andere vereenigingen of in het openbaar op te treden dan zou daardoor de positie der Kunstkringen ongetwijfeld worden verzwakt. Bovendien zijn de contributies voor het Kunstkringlidmaatschap overal zoo laag, dat dit voor zeer velen bereikbaar is: de Kunstkringen zijn inderdaad democratische instellingen, waar een ieder welkom is.

Nu de organisatie van, wat genoemd zou kunnen worden het Bondsconcert-bureau, haar voltooïïng nadert, kan ook aandacht worden gewijd aan de tooneelspeelkunst. De Bond stelt zich hierbij op het standpunt dat een permanent tooneelgezelschap voor Indië niet gewenscht is; het aantal plaatsen waar kan worden gespeeld en het auditorium zijn daartoe te klein. Het aantal reprises der stukken wordt hierdoor gering, het dientengevolge noodzakelijk telkens in studie nemen van nieuwe stukken is in dit klimaat zeker te vermoeiend en het weinig omvangrijk publiek wil uiteraard niet immer dezelfde acteurs en actrices en dezelfde regie zien. Daarom verdient het naar het inzicht van den Bond aanbeveling voortdurend wisselende troepen onder verschillende spelleiders naar Indië te trekken, daarbij vooropstellende, dat slechts uitnemende gezelschappen onder goede leiding welkom zijn. De tijd is toch voorbij, dat het publiek, waarvan een groot gedeelte periodiek met buitenlandsch verlof gaat en goede kunst in Europa heeft leeren waardeeren, met minderwaardige voorstellingen genoegen neemt. In dit opzicht kan de Bond goed werk verrichten, en bij samenwerking der Kunstkringen zal het ongetwijfeld mogelijk blijken om tegen zeer behoorlijke en loonende garanties de beste tooneelleiders met een hun waardig gezelschap te bewegen voor eenige maanden naar Indië te komen, temeer omdat het groote publiek deze kunst toch nog meer waardeert dan concerten. Een volstrekt Bondsmonopolie zal hierbij wellicht niet behoeven te worden geschapen. Wel zal er voor moeten worden gewaakt, dat in plaatsen waar Kunstkringen zijn gevestigd, niet voor andere vereenigingen, van welken aard ook, voorstellingen worden gegeven; de door de gezelschappen te geven premières zullen zooveel mogelijk voor de bij den Bond aangesloten vereenigingen dienen te gaan. De Bond zal kunnen volstaan voor een bepaald aantal (bijv. vijftig) voorstellingen een zeker bedrag te garandeeren, als basis waarop

kan worden besloten naar Indië te komen. Toezicht op de samenstelling van het gezelschap en op den aard der te geven stukken zal een voorwaarde moeten zijn voor het verleenen van steun.

Ook op filmgebied is de Bond thans werkzaam; een Bondsfilmcentrale, met welker organisatie de Soerabaiasche Kunstkring zich heeft belast, is reeds in werking; aansluiting is gezocht met de kort geleden in het moederland gestichte Filmliga, die hetzelfde doel nastreeft. De Bond van Kunstkringen stelt zich voor om films van bijzondere kunst-, wetenschappelijke- of cultureele waarde, waarvoor geen afzetgebied te vinden is in de bioscopen, die toch bij de keuze hunner films zoowel met den smaak van het Inlandsche- als Europeesche publiek rekening moeten houden, voor de Kunstkringen te laten uitkomen en te vertoonen. Dit streven wordt, te oordeelen naar de belangstelling, die deze films trekken, algemeen gewaardeerd; films als Prins Achmed, De Bij Maja en haar avonturen, De Man met de wassen beelden, Het Kabinet van Dr. Caligari, De Zuid-Pool Expeditie van Shackleton en dg. werden reeds of worden binnenkort vertoond. Bovendien wordt de gelegenheid opengesteld om voor het doel geschikte films ook aan scholen af te staan, zoodat in deze reeds, zij het gedeeltelijk tegemoet wordt gekomen aan de wenschen van het Volksraadlid Dr. SCHMUTZER neergelegd in zijn op 9 Augustus 1927 aan de Regeering gestelde vraag, om de film te doen dienen voor jeugd- en volksontwikkeling. In deze aangelegenheid zal de Bond desgewenscht gaarne alle medewerking verleenen aan het Departement van Onderwijs en Eeredienst.

Goede kleinkunst, als dans (genre Leistikow, Niddy Impekoven, Mary Wigman), marionetten-spelen (als van Paul Brann, Ivo Puhonny, Sasanowa), declamatie, is met het organiseeren van lezingen over beeldende- en nijverheidskunst door vooraanstaande kunstenaars mede binnen het arbeidsveld van den Bond getrokken.

Het organiseeren van tentoonstellingen van beeldende kunsten (uitgezonderd grafische kunst) ontmoet tot nog toe veel moeilijkheden; de in de laatste jaren gehouden exposities van schilderijen hadden weliswaar een zeker artistiek succes, doch de verkoopsresultaten waren steeds matig. Wil men op den duur de moeder-

landsche schilders ertoe blijven bewegen hun werk voor lange maanden ter expositie aan Ned.-Indië af te staan, dan zullen de tentoonstellingen betere financieele resultaten moeten opleveren. De ervaring heeft bovendien geleerd, dat men hier te lande slechts zelden schilderijen van waarde op de tentoonstellingen koopt; men geeft er de voorkeur aan opdrachten te geven aan de hier te lande gevestigde schilders. Het is onder deze omstandigheden een open vraag of het op den duur voor den Bond mogelijk zal zijn met het organiseeren van schilderijen-tentoonstellingen door te gaan en of het niet de voorkeur zal verdienen, als de Kunstkringen de stichting van musea voor beeldende kunsten naar vermogen steunen en bevorderen. De plannen voor een schilderijen-museum te Batavia nemen meer en meer vasten vorm aan en andere hoofdsteden van Java zullen wellicht op den duur volgen. Indien deze musea regelmatig door aankoop van kunstwerken worden uitgebreid, dan zullen ook de Nederlandsche schilders het nut gaan inzien hun werk hier te lande te exposeeren en zal de Bond bij de organisatie dezer tentoonstellingen goed werk kunnen verrichten. Voor de ontwikkeling van de beeldende kunsten op westerschen grondslag kunnen overigens musea op den duur niet worden ontbeerd: tot nog toe ontbreekt den studeerenden elk vergelijkingsobject, hetgeen tot gevolg heeft, dat de zoo hoog noodige zelfcritiek menigmaal geheel ontbreekt.

Bij de stichting van musea behoort intusschen in de eerste plaats de overheid voor te gaan; slechts onder die voorwaarde zullen naar het voorkomt, de Nederlandsche Regeering en openbare lichamen genegen bevonden worden kunstwerken aan Indië af te staan.

De Bond is thans in verbinding getreden met het Instituut voor Sier- en Nijverheidskunst in Nederland, dat in samenwerking met de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst en van den Nederlandschen Bond van Kunst in Industrie tentoonstellingen van moderne kunstnijverheidsvoorwerpen voor den Bond van Ned. Ind. Kunstkringen bijeen zal brengen en zal uitzenden, waardoor het in de toekomst mogelijk zal worden ook in deze landen van de zoo belangrijke Nederlandsche kunstnijverheid kennis te nemen, waarvan ongetwijfeld een opvoedende werking kan uitgaan.

De in 1919 te Djocjakarta op een Bondsvergadering betoogde wenschelijkheid tot oprichting van een Kunstnijverheidsschool, is tengevolge van de sindsdien opgetreden malaise, nog niet weder naar voren kunnen komen, al is de Bond nog steeds van de wenschelijkheid van zulk een school overtuigd, ook om de vreemde en slechte invloeden in de Inlandsche nijverheid te weren en de verdere ontwikkeling in goede banen te leiden. Ongetwijfeld zal de Bond ertoe blijven medewerken om tot dit doel te geraken en op deze wijze tot de bevordering der beeldende kunsten te blijven bijdragen. Waar de Regeering het terrein harer bemoeienissen op onderwijsgebied meer en meer verbreedt, zal daarbij ook de stichting eener Kunstnijverheidsschool onder de oogen dienen te worden gezien, waarbij een nuttig gebruik zal kunnen worden gemaakt van de op hooger genoemde Bondsvergadering uitgebrachte praeadviezen.

De levensvatbaarheid van een organisatie als de Bond van Ned. Ind. Kunstkringen lijkt intusschen wel bewezen; indien de aangesloten kringen eendrachtig blijven samenwerken dan zal deze federatie in de toekomst nog veel voor de bevordering van het kunstleven in deze gewesten kunnen verrichten en ertoe kunnen blijven medewerken den inwoners de zoo noodige en zoo begeerde aanraking met de Westersche kunstuitingen te doen verkrijgen en behouden.

Boekbespreking.

Statistiek van de scheepvaart in Ned.-Indië over het jaar 1926, samengesteld bij het Hoofdkantoor van scheepvaart. Weltevreden 1927.

Als gewoonlijk bevat deze statistiek tal van belangwekkende gegevens.

Uit Tabel IVa blijkt dat het totale scheepvaartverkeer met het buitenland ook in 1926 weder is toegenomen. De totale netto-inhoud der aangekomen handelsschepen bedroeg in 1922, 1923, 1924, 1925 en 1926 resp. rond 16.4, 19.4, 21.8, 23.7 en 26.1 millioen M.^{3}, zoodat dus, nadat in 1922 een meer regelmatige stijging begonnen was, de toeneming jaarlijks resp. 18, 13, 8 en 10 procent beliep.

De in dit verkeer ingeklaarde netto-inhoud bedroeg in 1913, het laatste jaar vóór den wereldoorlog, rond 14.9 millioen M.^{3} en nam in de volgende jaren geleidelijk af tot rond 8.9 millioen M.^{3} in 1918. Na den oorlog trad snel verbetering in, zoodat reeds in 1920 nagenoeg een zelfde inhoud als in 1913 werd ingeklaard, terwijl in 1926 de toeneming, vergeleken bij 1913, rond 75% bedroeg; sedert 1922 59%.

Het verkeer nam sedert 1913, 1922 en 1925 resp. toe: onder Nederlandsche vlag met rond 110%, 58% en 11%; onder Engelsche vlag met 48%, 64% en 13%; onder de gezamenlijke vlaggen van Noorwegen, Zweden en Denemarken met 57%, 12% en 1%.

Het verkeer onder Japansche vlag vertoont, ten opzichte van 1913 en 1922, een toeneming van resp. 98% en 5%, doch ten opzichte van 1925 een afneming van 5%; het verkeer onder Duitsche vlag een vermindering van 8½%, vergeleken bij 1913; een vermeerdering van 55.9% en 24% vergeleken met 1922 en 1925.

De schepen onder Nederlandsche vlag voorzien voor bijna de helft in de benoodigde scheepsruimte, welke weder voor de helft behoort tot de Ned. Indische koopvaardijvloot. In de laatste 2 jaar behoorde van de in het totale scheepvaartverkeer met het buitenland ingeklaarde netto-inhoud ongeveer 23% in Ned. Indië thuis.

Over 't geheel bleef het aandeel van de verschillende vlaggen gedurende de laatste jaren betrekkelijk constant. Het verkeer onder Japansche vlag gaf een opleving te zien in de jaren 1918-1920, doch liep daarna weer terug tot ongeveer dat van 1923. Sedert 1920 neemt ook de Duitsche vlag weer aan dit verkeer deel; beliep het in 1923 nog slechts 1½% daarvan, in 1926 overtrof het Duitsche aandeel reeds weder het Japansche, zoodat

Duitschland thans na Nederland (46%) en Engeland (35%) de derde plaats inneemt (6.3%). Hierop volgen Japan (4.2%), de Vereenigde Staten van Amerika (2.4%). De Scandinavische landen beslaan gezamenlijk 3.1%; Frankrijk, Italië en China tezamen 2½%.

De zeilvaart wordt in het verkeer met het buitenland, waarvan zij in 1926 5.4% uitmaakte, grootendeels uitgeoefend door schepen onder Engelsche en Chineesche vlag (resp. 63% en 35%); verreweg het grootste gedeelte wordt gebezigd in locaal verkeer tusschen Ned.-Indië en havens in de Straits Settlements.

Het verkeer van particuliere schepen bedroeg in 1926 voor:

Tandjoeng-Priok en Batavia	14.9	millioen M³.
Cheribon	7.5	„ „
Semarang	13.4	„ „
Soerabaja	13.7	„ „
Emmahaven en Padang	2.6	„ „
Sabang	7.5	„ „
Belawan Deli	6.9	„ „
Samboe	6.2	„ „
Palembang	2.3	„ „
Balikpapan	4.4	„ „
Makasser	5.7	„ „

Het totaal verkeer van stoomschepen beliep 135 millioen M.³, waarvan verkeer binnen Ned.-Indië 113.1 millioen M³.

Staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië. Verslag over het jaar 1926. Batavia 1927.

In tegenstelling tot de jaarlijksche scheepvaartstatistiek geven de in dit verslag opgenomen statistische gegevens geen overzicht van een geheelen tak van verkeer, doch slechts van het gedeelte daarvan, dat als landsbedrijf wordt geëxploiteerd. Het zou aanbeveling verdienen, voortaan in een inleidend gedeelte een algemeen overzicht te geven van het verkeer te land per spoor, tram en auto; daarin zou dan beter het volledige resultaat der gevoerde verkeerspolitiek tot uiting komen. Een blik op de bijgevoegde kaarten is voldoende om eenigermate de relatieve beteekenis der particuliere bedrijven op dit terrein tot bewustzijn te brengen; doch daarnevens zou een samenvattend en vergelijkend statistisch overzicht van het geheel ongetwijfeld van groot nut zijn.

Een gevolg van den eenzijdigen opzet van deze publicatie als bedrijfsverslag is, dat overmatige aandacht is gewijd aan de financiëele uitkomsten van het bedrijf, en dat gegevens, betreffende de ontwikkeling van het landverkeer, te spaarzaam en slechts in dit bedrijfs-verband zijn geproduceerd.

In geheel Ned.-Indië bedroeg de geëxploiteerde lengte der landslijnen einde 1926:

normaalspoor (1.067 M.)	.....	3546 K.M.
smal „ (0. 75 M.)	.....	511 „
„ „ (0. 60 M.)	.....	120 „
	Totaal	4177 K.M.

Landsautomobielen werden op genoemd tijdstip onderhouden over een wegennet:

in Palembang	.....	576 K.M.
„ Benkoelen	.....	509 „
„ andere deelen van Sumatra	.....	756 „
	Totaal	1841 K.M.

De totale opbrengst van den dienst bedroeg over 1926 *f* 74.3 millioen, tegen *f* 75.8 millioen over 1925; de totale uitgaven beliepen over 1926 *f* 46.8 millioen, tegen *f* 48.3 in 1925; het bruto overschot bedroeg *f* 27.5 millioen, tegen *f* 27.4 millioen over 1925.

De exploitatie coëfficient (de verhouding der gewone exploitatie-uitgaven tot de bruto-opbrengst) bedroeg in 1925 63%, in 1926 62.2%.

Het netto-saldo bedroeg *f* 22.4 millioen; het vertegenwoordigde een rente van 3.57%. op het kapitaal, dat voor alle in exploitatie zijnde lijnen met inbegrip van bouwrente en een bijdrage in de pensioenslasten van het aanlegpersoneel op rond *f* 6.30 millioen is becijferd. Voor den kritisch gestemden lezer is aan deze cijfers de volgende bespiegeling toegevoegd:

„Rekening houdende met den gemiddelden rentevoet der jaar voor jaar in het Staatsspoor- en Tramwegbedrijf gestoken kapitalen, bedragende 4.72%, kan de prijs, die het Gouvernement voor zijn welvaarts- en defensiepolitiek door middel van dit staatsbedrijf in 1926 te betalen had, gesteld gesteld worden op $\frac{4.72-3.57}{100} \times f$ 6.30 millioen $= f$ 7.245.000, dus ongeveer gelijk met het bedrag, dat in 1925 (*f* 7.198.000) berekend werd."

Hoezeer de financiëele beteekenis van het bedrijf is gegroeid kan eenigermate blijken uit onderstaande cijfers:

Jaren.	Bruto-ontvangsten.	Exploitatie-kosten.	Bruto-overschot.	Saldo.
1878	*f* 259.849	*f* 129.067	*f* 130.782	*f* 68.782
1898	„ 11.138.584	„ 6.407.526	„ 4.731.058	„ 4.476.072
1918	„ 49.311.000	„ 31.540.062	„ 17.770.938	„ 15.512.399
1926	„ 73.366.649	„ 45.800.936	„ 27.565.713	„ 22.466.504

Soortgelijke cijfers, betreffende de ontwikkeling van het net en van het vervoer van reizigers en goederen, zijn in het verslag niet opgenomen.

Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië over het jaar 1926. Weltevreden 1927.

In dit verslag mist men noode een statistisch beeld van de verkeersontwikkeling over een groot aantal jaren. Wel zijn ter vergelijking cijfers over de jaren 1923 — 1926 gegeven:

	Totaal postzendingen (in millioenen stuks)				
	1922	1923	1924	1925	1926
Binnenland	66.1	65.1	63.8	68.8	69.8
Buitenland	15.1	15.1	15.2	16.0	17.5
	Verzonden geldswaardige bedragen (in millioenen guldens)				
Brieven en doosjes met aangegeven waarde	92.0	82.4	91.6	130.0	122.5
Zendingen met verrekening	8.3	9.4	9.3	12.5	13.4
Postpakketten (binnenland)	22.0	19.0	16.6	20.7	19.6
Idem (buitenland)	4.9	4.0	3.9	4.2	5.5
Postwissels (binnenland)	77.8	74.0	75.6	84.0	92.9
Idem (buitenland)	5.5	4.8	4.6	5.2	6.0
	Telegraafverkeer; aantal woorden (millioenen)				
Binnenlandsch (volbetaald)	11.3	9.7	9.1	9.4	9.9
Idem (pers)	2.6	2.9	2.7	2.4	1.0
Idem (Regeering)	2.9	2.6	2.5	3.0	3.3
Buitenlandsch	8.0	7.9	8.1	8.8	9.1

In 1926 werden door het Malabar-station en de daaronder ressorteerende radio-centralen naar Nederland, Duitschland, Amerika en Fransch Indo-China overgebracht 90.245 telegrammen met 1.188.135 woorden; vandaar werden ontvangen 72.642 telegrammen met 887.268 woorden.

Een vergelijkend overzicht voor de voornaamste landen van het totaal aantal woorden den volbetaalde, uitgestelde en brieftelegrammen, welke via den radio- en kabelweg werden gewisseld, volgt hieronder:

	Via Kabel	Via Radio
Nederland	997.678 (38 %)	1.601.793 (62 %)
Duitschland	140.179 (56 %)	110.008 (44 %)
Amerika	298.893 (66.5%)	150.497 (33.5%)
Fr. Indo-China	39.600 (46.4%)	45.713 (53.6%)

Het voordeelig saldo van den postdienst bedroeg in 1925 *f* 2.8 millioen en steeg in 1926 tot *f* 3.5 millioen; dat van den telefoondienst, in 1925

groot ƒ 0.5 millioen, daalde in 1926 tot ƒ 0.4 millioen. Het nadeelig saldo van den telegraafdienst, in 1925 ƒ 2.8 bedragende, steeg in 1926 tot ƒ 3.3 millioen.

De sterkte van het personeel steeg in de jaren 1919 — 1926 van 10.037 tot 10.552.

C. S.

D. Crommelin: De toestand van Indië, en hoe wij als Christenen daartegenover hebben te staan.

In deze brochure, een lezing van den oud-zendingsconsul D. CROMMELIN, wordt een principiëele ontleding van de koloniale maatschappij, en een uiteenzetting van de taak van de Westersche mogendheid in die maatschappij gegeven. Het ligt voor de hand, dat de zending, die uitgaat van het Westen en gebruik maakt van Westersche personen en hulpmiddelen, in de verwikkelingen van de tegenwoordige situatie betrokken wordt. Schrijver wenscht, dat de zending in deze bewust stelling neemt en wijdt hieraan eenige lezenswaardige beschouwingen. Waar bij de niet te loochenen verjonging van het Oosten een politiek van overheersching noodwendig tot steeds heftiger botsingen moet leiden, ziet schrijver als eenige oplossing het streven naar „een belangengemeenschap, waarin over en weer wordt beseft, dat men elkaar noodig heeft, maar dan ook elkander als volwaardig wil erkennen en waardeeren".

J. K.

Voorlezingen over Tropisch-koloniale Staathuishoudkunde door J. van Gelderen.

Haarlem — H. D. Tjeenk Willink & Zoon 1927.

Deze bundel, van vijf voorlezingen die eind 1926 op uitnoodiging van het Leidsche Universiteitsfonds gehouden werden, beteekent een aanwist voor de koloniaal-economische literatuur.

Zooals de schrijver in zijn voorbericht zelf verklaart, heeft hij „er naar gestreefd, de geheele stof van één gezichtspunt uit te bezien: de toepasbaarheid der moderne theoretische economie op de economische verschijnselen in een tropische kolonie. De eerste twee lezingen geven in korte trekken een kenschetsing van het eigen milieu, speciaal in Nederlandsch-Indië, de derde maakt een aanvang met de analyse der ruil- en inkomensprocessen in dit milieu, de laatste twee geven toepassingen

van den algemeenen gedachtengang op een tweetal vraagstukken, die de totaliteit der koloniale huishouding raken".

Prijzenswaardig is de logische ontwikkeling van het onderwerp, de rangschikking door den schrijver aan zijn stof gegeven. Eerst een analyseering van de beide elementen, het Westersch-uitheemsche element en het Oostersch-inheemsche element, die tezamen het karakter van de Indische economie bepalen, dan een kenschetsing van hun onderlinge werkzaamheid in het koloniaal-economisch leven: de verschillende markten waarop zij samenkomen: de goederenmarkt, de grondenmarkt, de arbeidsmarkt en de kapitaalsmarkt, en een aanduiding van de eigenaardigheden die de prijsvorming op elk dier markten vertoont. Ten slotte een beschouwing van het welvaartsvraagstuk uit het oogpunt van elk dier beide elementen: als bevolkingsvraagstuk voor het inheemsche element, als balansvraagstuk voor het uitheemsche element.

Uiteraard is het uitgangspunt bij dit betoog het dualisme in de koloniale maatschappij, de heterogeniteit, zooals schrijver het betitelt, de gescheidenheid naar aard en doelstelling van de beide elementen, die haar samenstellen. In dit dualisme toch heeft men het kenmerk te zien van de economische verhoudingen in een tropische kolonie. Prijzenswaard nu is de wetenschappelijke objectiviteit, waarmee de heer VAN GELDEREN de consequenties van dezen grondslag heeft geschetst. Met aangeboren didactisch talent heeft hij zich weten aan te passen aan de eischen die plaats en hoorders aan hem stelden. Het betoog is niet luchtig, niet zwierig, niet fel, het is voorzichtig en bezadigd, hier en daar zelfs deftig en zwaar. Aan de helderheid doen deze eigenschappen echter geen afbreuk en voor den Indischen lezer, die met het feitelijke grondmateriaal vertrouwd is, moet het nieuwe licht, dat het theoretisch verband door die bekende feiten heenstraalt, vaak verrassend en openbarend werken.

En al moge hier en daar de noodzaak om de uitgebreide stof in een beperkte ruimte saam te dringen, nochtans zonder dat gedrongenheid er het gevolg van werd, tot oppervlakkigheid hebben geleid, ieder van de ongetwijfeld talrijke lezers zal de gedegenheid van de theoretische en feitelijke kennis van den schrijver als diens onbetwistbaar bezit hebben te erkennen.

B.

Het Jaarmarktwezen in Nederlandsch-Indië

door

IR. G. J. DIJKERMAN,
Voorzitter der Soerabaiasche Jaarmarkt Vereeniging,
Burgemeester van Soerabaia.

Inleiding.

Ongeveer twee jaren geleden verscheen in het October-nummer van *Koloniale Studiën* (1925 No. 5) van de hand van M. A. J. KELLING een artikel over het Jaarbeurswezen in Nederlandsch-Indië, voornamelijk behelzende eene vergelijking getroffen tusschen de Bandoengsche en Soerabaiasche instituten, voorzien van een kort overzicht van de historische ontwikkeling van het Jaarbeurswezen.

Zou ik aan den eenen kant moeten vreezen, wat dit overzicht betreft, in herhalingen te zullen vervallen, wanneer ik van de gelegenheid tot verwijzing naar dat artikel geen gebruik ga maken, van den anderen kant bekeken, lijkt het mij zóó noodzakelijk reeds aan den aanvang van dit artikel te komen tot zuivere begripsbepalingen, dat ik meende met eene dergelijke verwijzing niet te kunnen en mogen volstaan.

Hoe noodzakelijk eene dergelijke begripsbepaling wel is, bleek mij dezer dagen, toen ik in de *Indische Courant* van 17 of 18 Juni een verslag aantrof over een te Djocjakarta onder leiding van resident J. E. JASPER gehouden vergadering van het plaatselijk jaarmarktcomité. Bij die gelegenheid toch werd door resident JASPER — indien althans het verslag het gesprokene juist weergeeft — met wien ik toch gelegenheid had mijne inzichten eenigszins uitvoerig te bespreken, medegedeeld, dat het in mijne bedoeling

zou liggen een plaats als Pekalongan voor het houden van jaarmarkten uit te sluiten. Als gevolg hiervan zou het Djocjasche comité besloten hebben mijne zienswijze, die ik alvorens ze aan het oordeel der Indische Regeering te onderwerpen, heb voorgesteld eerst onderling met de verschillende grootere Jaarmarkt-besturen te bespreken, niet te steunen.

Ik mag aan den lezer van dit artikel overlaten zich een oordeel te vormen in hoeverre een dergelijk plan in mijne bedoeling — die door het dagelijksch-bestuur der Soerabaiasche Jaarmarkt Vereeniging volkomen wordt onderschreven — ligt.

Historisch overzicht.

In KELLING'S bovenaangehaald artikel wordt reeds aangegeven hoe op de markten, kermissen, bazars, passers en dergelijke volksverzamelingen, producenten en consumenten gelegenheid vonden elkander te ontmoeten. Als voorbeelden noemt hij daar de kermis van Beaucaire, de Leipziger Messe en de jaarmarkt van Nizjni Novgorod, deze laatste vooral ook als voorbeeld, hoe vooral in landen, waar de verbeteringen en de specialisatie in het ruilverkeer nog niet ver zijn doorgevoerd, de eeuwenoude jaarmarkten nog een voorname plaats innemen. Ik zou speciaal dat laatste voorbeeld even willen vast houden, omdat ik, naast hetgeen KELLING er van vertelde, er nog een enkele bijzonderheid van voor mijn betoog zou willen benutten. De Nizjni Novgorodsche jaarmarkt is nl. niet altijd op die plaats gevestigd geweest. Ze werd ongeveer 1550 door Iwan den Verschrikkelijken gesticht op een plaats niet ver van Nizjni Novgorod gelegen, Makarjen geheeten, en wel met het doel de Russische kooplieden en den handel af te houden van de jaarmarkt in het tataarsche Arok (vroeger nog in het oude Bolgar). Eerst in 1817 werd na den brand van Makarjen de jaarmarkt naar Nizjni Novgorod verlegd. Ik wil er hier even den nadruk op leggen, dat dus volgens dit verhaal de Russische keizer zelf genoemd wordt als de stichter van deze jaarmarkt en dat het doel was concurrentie met de bestaande tataarsche jaarmarkt. De omzet op deze jaarmarkt, die van 86 millioen roebel in 1857 opliep tot 246,2 millioen in 1881, is sedert dien terugloopende, en bedroeg in 1899 nog slechts 172 millioen roebel.

Die oud-Russische jaarmarkten schijnen hun ontstaan te danken te hebben aan de behoefte aan ruilverkeer, die op een bepaalden tijd van het jaar de pelsjagers, landbouwers, en daardoor mede allerlei handelslieden, deed samenkomen om zich van overtollige eigendommen te ontdoen en het gewenschte, doch ontbrekende, aan te schaffen. Nog steeds is — was althans tot den grooten oorlog — de Novgorodsche jaarmarkt van internationale beteekenis voor den handel in gerookte waren en dierenhuiden, terwijl vooral manufactuurhandel werd gedreven en verder o.m. huiden, leer, thee, belangrijke omzetartikelen vormden. De jaarmarkt werd gehouden van 15 Juli tot 10 September Russische stijl. Als eene aardige bijzonderheid moge vermeld worden dat de plaats volgens gegevens van 1897 90.000 inwoners had, doch tijdens de jaarmarkten op 200.000 werd gesteld.

Een geheel ander beeld vertoonen de kermissen. Deze zijn, volgens hetgeen algemeen wordt aangenomen, ontstaan uit de oude heidensche oogstfeesten, waaraan in de vroege middeleeuwen door de kerk een christelijke tint werd gegeven doordat bij die gelegenheden door monniken en priesters kerkelijke tafereelen werden ten tooneele gebracht. Aan deze opvoeringen zouden onder meer de tegenwoordig nog bekende passiespelen hun oorsprong te danken hebben. Die gelegenheden, waarbij duizenden uit verre omstreken bijeen kwamen, werden door allerlei reizende kooplieden benut om voor hunne waren een afzetgebied te zoeken. In verschillende deelen van Europa werd van dit feest tevens veel gebruik gemaakt om dan eventueel nieuw gestichte kerkgebouwen in te wijden. Veelal wordt het woord dan ook afgeleid gedacht van „kerkmis". Anderen brengen het terug tot het slavische „kermes", dat eenigszins de beteekenis heeft van drinkgelag (Duitsch: „Schmauserei"); zij wijzen, ter staving van hunne meening er o.m. op, dat de kermissen omstreeks de 9e eeuw voor het eerst bekend werden, en meenen tenslotte eveneens dat het een overblijfsel is van de vroeger aan de heidensche goden gebrachte offerfeesten.

Hoe het zij, de kermissen zijn meer en meer uitgegroeid tot jaarmarkten. De kerkelijke tooneelvoorstellingen bleven later òf

geheel achterwege òf verdrongen de eigenlijke kermis (Oberammergau), zoodat overbleef het feest en de jaarmarkt.

Hier dus een geheel andere oorsprong dan bij de groote jaarmarkten. Uitgangspunt is het volksfeest en daardoor ontstond de jaarlijks weerkeerende gelegenheid tot handeldrijven en de jaarmarkt.

Deze kermissen stonden naar het schijnt in het midden der 19e eeuw in ons vaderland nog ongeveer op het hoogtepunt. Elke gemeente, die zich eenigszins respecteerde, had haar eigen kermis, en zooals op velerlei gebied, bestond ook hier onderlinge naijver en wilde men niets liever dan de plaatselijke kermis grooter en belangrijker zien dan die van nabijgelegen gemeenten. In vele streken werd aan de eigenlijke kermis ook altijd verbonden de jaarlijksche groote paardenmarkt met harddraverijen, ringsteekwedstrijden en wat dies meer zij.

Helaas gaven deze feesten, vooral in de kleinere plaatsen, veelal ook aanleiding tot ernstig misbruik van sterken drank en de daaruit ontstane vechtpartijen, welke dikwijls op het mes werden „beslecht", eindigden zóó herhaaldelijk in moord en doodslag, dat het einde der 19e eeuw een vrijwel algemeene beweging tot afschaffing der kermissen te zien gaf.

Maar de afschaffing der kermissen maakte niet alleen een einde aan de feesten en de daaraan verbonden bezwaren, maar ook aan de daarmee gepaard gaande gelegenheid tot handeldrijven. Het komt mij dan ook geenszins toevallig voor, dat ongeveer te zelfder tijd dat de kermissen verdwenen, de eerste teekenen zich vertoonden tot het stichten van jaarmarkten of jaarbeurzen. De overweging dat voor de bevordering van den handel eene jaarlijks wederkeerende ontmoeting tusschen producenten (voortbrengers) en de tusschenhandel als afnemers ten behoeve van de verspreiding onder de consumenten (verbruikers) van het meeste belang zou zijn, deed de jaarbeurzen ontstaan. Deze van de jaarmarkt afwijkende opzet — immers daar worden producent of tusschenhandelaar en consument te zamen gebracht — leidt ook tot een aanmerkelijk verschil in de toepassing.

In Nizjni Novgorod (jaarmarkt) b.v. worden de te verhandelen waren plaatselijk aangevoerd en zoo had deze plaats, die aan

het einde der vorige eeuw qua inwonertal ongeveer gelijke beteekenis had als ons Utrecht, toen een zevental landingsgelegenheden ter gezamenlijke lengte van 15 K.M.! De moderne jaarbeurs heeft dat niet noodig. Niet de waren worden aangevoerd, doch monsters daarvan en in het Duitsch heet de Jaarbeurs dan ook „Mustermesse". En op de Jaarbeurs worden dan ook geen andere dan en-gros-bestellingen aangenomen. Het karakter van feestelijkheid is aan de jaarbeurs ontnomen, het is zuiver handelsinstituut.

In Nederlandsch-Indië kennen we in de passar-malem nog een geheel ander type. In den vorm, waarin ze tegenwoordig bij het Europeesche publiek bekend staan, zijn deze passers-malem een product van de laatste tientallen jaren. Naar ik vermoed danken ze hun ontstaan aan de avond-passer (passer-malem) welke naar Inlandsch gebruik, b.v. te Soerabaia, jaarlijks wordt gehouden op den Garebeg Maulud, den geboorte-dag van den Profeet, welke voor 1927 viel op den 9en September. Te Soerabaia wordt deze speciale avond-passer gehouden op vier bestaande passers: Genteng, Peneleh, Kalianjar en Wonokromo, derhalve niet op de grootste en belangrijkste passers Pabean en Kapassan. Toch kenmerkt die avond-passer, die slechts één enkelen avond wordt gehouden, zich door een groote drukte, zoo zelfs, dat b.v. de passer-opbrengsten van de betrokken maand er zeer merkbaar door worden beïnvloed [1]).

Wanneer precies men is begonnen nu hier dan daar — veelal met tusschenpoozen van meerdere jaren — dergelijke avond-passers te houden, maar dan voor meerdere avonden achtereen en in speciaal daarvoor opgerichte loodsen en gebouwtjes, is mij niet bekend. Vermoedelijk zal de handelsomzet, die bij de geregeld wederkeerende feesten in de Vorstenlandsche hoofdsteden werd geconstateerd (de sekaten te Solo b.v. is eene gebeurtenis, op het gebied van den inheemschen handel van belang) daartoe het zijne hebben bijgedragen. Hoe het zij, op verschillende plaatsen

1) Nader is mij gebleken, dat resident JASPER juist in dit verband ernstig bezwaar heeft om ondernemingen als die van Pekalongan of Djocjakarta met den naam passer-malem te bestempelen. Waar daar een jaarlijksche markt van inheemsche producten wordt gehouden, eischt hij daarvoor den naam „jaarmarkt" op. Hieraan schijnt wel eenigszins het misverstand te wijten te zijn, waarop in den aanvang van dit artikel werd gewezen.

werden dergelijke passers-malem georganiseerd, waarbij meestal het doel voorzat, althans werd vooropgesteld, de inheemsche industrie gelegenheid te bieden een afzetgebied te vinden, terwijl het nevendoel, het organiseeren van eene plaatselijke gelegenheid tot verpoozing en vermaak, zeker niet naliet tot het welslagen het noodige bij te dragen. Waar de inheemsche bevolking over het algemeen zeer spoedig geneigd is, van dergelijke gelegenheden tot ontspanning het hare te willen weten en in den regel gaarne bereid is, daartoe haar penningske te offeren, leverden deze passers-malem vooral in den aanvang in den regel een zeer aardig succes op, ook voor de organisatoren, die meestal nog een eenigszins behoorlijk bedrag konden afzonderen b.v. voor liefdadige doeleinden, dan wel voor instellingen van openbaar nut. In den regel staan deze organisaties onder leiding van de plaatselijke ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur, eene omstandigheid, waarop ik hier gaarne even den nadruk wil leggen.

Een speciale vermelding verdient hier zeker wel de groote passer-malem in 1905 door den toenmaligen Controleur van Soerabaia J. E. JASPER te Soerabaia georganiseerd. Deze groote kenner der Inlandsche kunstnijverheid stelde zich ten doel de bevordering van de Inlandsche nijverheid en vroeg en verkreeg daarvoor eene subsidie van het Nederlandsch-Indische Gouvernement. Klaarblijkelijk zat daarbij voor aan de tentoonstelling een grooter beteekenis te geven dan aan eene gewone passer-malem, en daarom kreeg zij van den aanvang af den naam jaarmarkt [1]). De daarmee verkregen successen leidden tot de oprichting in 1908 van de Soerabaiasche Jaarmarkt Vereeniging, die thans — ook al is de beteekenis van de jaarmarkt sedert belangrijk gewijzigd — nog den tegenwoordigen Resident van Djocjakarta J. E. JASPER onder hare eereleden telt.

Voor het overige moge worden geconstateerd, dat op tal van plaatsen in de laatste jaren de passers-malem periodiek werden verklaard en aanleiding gaven tot de oprichting van min of meer permanente vereenigingen of comité's voor de organisatie daarvan. Het aantal is jaarlijks en vrij sterk toenemende, zelfs in die

1) Zie de noot op pag. 125.

mate, dat o.m. in het jongste afdeelingsverslag van het begrootingsonderzoek in den Volksraad weder de vraag door een der leden werd gedaan of het door de Regeering niet langzamerhand tijd werd geacht, maatregelen te treffen ter beperking van het aantal dezer gelegenheden, die weinig meer tot resultaat hebben dan dat der inheemsche bevolking telkens een zeer behoorlijk totaalbedrag wordt uit den zak geklopt.

Begripsbepalingen.

Aan het einde van dit historisch overzicht, moge ik dan nu komen tot eene vaststelling van enkele begrippen, die wellicht niet geheel wetenschappelijk juist zullen worden bevonden, maar die ik ter behoorlijke onderscheiding in mijn betoog toch niet kan missen [1]). Ik wil mij daartoe bepalen tot de begrippen: jaarbeurs, jaarmarkt en passer-malem.

a. *Jaarbeurs.* Onder jaarbeurs versta ik eene jaarlijks weerkeerende gelegenheid om de producenten en den tusschenhandel bijeen te brengen, een jaarlijksche beurs derhalve van handelsgoederen, waar alleen monsters worden geëxposeerd en uitsluitend bestellingen „en-gros" worden opgenomen.

b. *Jaarmarkt.* Onder jaarmarkt zou ik willen verstaan de jaarlijks weerkeerende gelegenheid om de producenten, hetzij rechtstreeks, hetzij door tusschenkomst van den tusschenhandel, in aanraking te brengen met de consumenten, de afnemers, verbruikers. In zoover is de doelstelling volkomen overeenkomstig die van de passer-malem. Het verschil zou ik daarin willen zoeken, dat bij de jaarmarkt het *algemeene* handelsbelang op den voorgrond staat, zoodat dus de artikelen van import minstens van gelijk belang worden geacht

1) Uitdrukkelijk zij hierbij vermeld, dat het niet de bedoeling is, om de hier aangegeven benamingen voor de afzonderlijke begrippen eens vooral te doen vaststellen. Voor het door mij te leveren betoog diende scherp onderscheid te worden gemaakt tusschen wat hier als „jaarmarkt" of als „passer-malem" wordt aangegeven. Aan degenen, die tegen de gekozen benamingen bezwaren mochten gevoelen, zij hierbij het verzoek gericht voor den duur van dit artikel die benamingen wel te willen aanvaarden en desgewenscht t. g. t. met nadere voorstellen omtrent meer juiste benamingen te willen komen.

met die van de inheemsche industrie. Bij de jaarmarkt moet dus ook gestreefd worden naar het exposeeren van nieuwe goederen of nieuwe fabrikaten, welke de voor een gewenschten omzet noodige bekendheid nog moeten verkrijgen. Ook zal dus moeten voorop staan dat aan buitenlandsche inzendingen behoorlijke zorg kan worden besteed en voor Indië zal daar bij moeten komen, zooals bij de bespreking der bestaansmogelijkheden voor elk der drie groepen, nader zal worden aangetoond, dat van de zijde der Jaarmarkt voor buitenlandsche inzenders intermediair wordt verleend of ten minste van hulp en voorlichting wordt gediend bij het zoeken naar behoorlijke plaatselijke vertegenwoordigers van hunne artikelen.

c. *Passer-malem.* Doelstelling is hier vooral de bevordering van den omzet der producten van de *inheemsche* nijverheid, voorzoover bestemd voor de eigen — Nederlandsch-Indische of Java — markt. Exposanten van geïmporteerde artikelen kunnen wellicht hier en daar worden toegelaten — de opbrengst van de aan hen verhuurde stands en de aantrekkelijkheid van hunne aanwezigheid voor de tentoonstellingsbezoekers maakt, dat hiernaar door de organisatoren altijd wordt gestreefd — verder trekt zich de organisatie daarvan weinig of niets aan. Deze exposities blijven hier middel en niet — zelfs niet mede — doel.

Worden deze begripsbepalingen, waarbij ik hoop voldoende duidelijk te zijn geweest, aanvaard, dan bestaat dus momenteel op Java één gelegenheid waar jaarbeursinzendingen niet worden geweerd, t.w. Bandoeng, twee werkelijke jaarmarkten, t.w. Bandoeng en Soerabaia, terwijl wellicht Cheribon hetzelfde doel nastreeft, en overigens uitsluitend passers-malem, inclusief o.m. de Passer Gambir te Batavia, de Pekalongansche Jaarmarkt en al de talrijke kleinere.

Nogmaals moge hier uitdrukkelijk worden betoogd — de ervaring omtrent gerezen misverstanden dwingt mij daartoe — dat het begrip jaarmarkt of passer-malem voor mij met grootte van omzet of belangrijkheid volstrekt *niets* te maken heeft, doch uitsluitend met het doel: bevordering van den handel in het algemeen of die

van dien in inheemsche producten in het bijzonder. De passermalem kan dus zeer goed ten doel hebben de bevordering van den export, die van den import zou ik in deze begripsbepaling willen beschouwen als de taak van de jaarmarkten.

Bijzondere omstandigheden voor den Indischen tusschenhandel.

Om de bestaansmogelijkheden na te gaan is het noodig te weten in hoeverre de handel in Nederlandsch-Indië bijzonderheden vertoont tegenover die in Europa en dan welken invloed de speciale Indische omstandigheden uitoefenen op het bezoek.

Scherp dient uit elkaar gehouden te worden de handel in hier geproduceerde inheemsche artikelen en die in importgoederen. Tot de voornaamste importartikelen behooren o.m. de manufacturen, levensmiddelen en machinerieën. Ook hier onderscheidt men twee groepen: goederen ingevoerd ten behoeve van massa-afname en die ingevoerd ten behoeve van enkele afnemers. De machinerieën behooren onder de laatste groep. De importeur daarvan nu kent nagenoeg het geheele afnamegebied, hetwelk door hem of door zijne geëmployeerden zonder veel moeite kan worden afgereisd. Hij weet het moment dat voor plaatsing de beste kansen bestaan, dient het bedrijf te kennen en te weten in hoeverre daarin met zijne machines verbetering is aan te brengen. Hij moet ook de moeilijkheden bij de bediening zijner machines weten te beoordeelen en met den afnemer kunnen bespreken in hoeverre die machines met het beschikbare personeel kunnen worden gedreven, dan wel of daarvoor gemakkelijk geschikt personeel is te vinden. Hij zal wellicht bij eventueelen verkoop een tijdlang toezicht moeten houden op gebruik en bediening der machines, enz. enz. Hij moet er rekening mee houden, dat het verre van gemakkelijk is een „ingereden" bedrijf geheel of zelfs voor een belangrijk deel om te zetten. Kortom, hij moet zijn niet alleen een goed verkooper, maar tevens een goed deskundige, die zijn goed, en soms ook slecht onderlegde aspirant-afnemers volledig van voorlichting en raad kan dienen en tot in de details de mogelijkheden die door koop en verkoop worden geboden, weet te bespreken.

Verkooper en afnemer trachten door lectuur of op andere wijze,

zooveel mogelijk op de hoogte te blijven van de nieuwste snufjes, die op hun gebied in de Europeesche machine-industrie worden gefabriceerd.

Dergelijke artikelen nu worden niet verkocht op een jaarbeurs of een jaarmarkt. Ook het denkbeeld dat daar reclame kan gemaakt worden voor die artikelen moet geheel of nagenoeg geheel worden afgeschreven. Mocht daarmede worden geëxposeerd, dan kan dit vrijwel alleen ten doel hebben den naam van den importeur meer bekendheid te geven.

Iets anders is het, wanneer hier in Indië nieuwe vindingen werden gedaan, nieuwe toepassingen gevonden. Die zijn dan niet in de Europeesche vak- en andere tijdschriften uitvoerig besproken; die behoeven reclame om voldoende bekendheid te verkrijgen. Daarmede zal dus al evenmin ter jaarbeurs of jaarmarkt een directen omzet te verkrijgen zijn, doch kan alleen een voorbereiding worden verkregen tot het bereiken van lateren omzet.

Eene uitzondering maakt hierop de import van auto's, koelmachines e.m.d. die reeds een veel uitgebreider afnemerskring kunnen bewerken; ook particuliere afnemers kunnen bedienen, die uit den aard der zaak niet alle van te voren bekend kunnen zijn. Ook daarvoor zal als regel op de expositie vooral reclame gemaakt worden; de latere orders zullen daarvan voor een deel het gevolg moeten zijn. Ook hier moeten de orders op de expositie bijzaak zijn. Slechts de autohandel neemt hier weer een bijzondere positie in, die echter geene nadere bespreking verlangt voor het gestelde doel.

De manufactuur- en levensmiddelenimport wordt gedreven door de grootere en kleinere importfirma's en is het beste te kwalificeeren als merkenhandel. Voor het uitgebreide afnemersgebied is voor enkele speciale merken reeds jaren reclame gemaakt en sommige van die merken zijn algemeen bij het publiek bekend en gewaardeerd geworden. Het verdere verloop van den handel is tamelijk eenvoudig, althans vergeleken bij dien in nieuw in te voeren merken. Voldoende reclame om de algemeene bekendheid te onderhouden en te zorgen, dat niet nieuwe merken de verworven plaats beginnen te ondermijnen, en overigens loopt, zoolang het product niet in kwaliteit achteruitgaat, alles als van zelf.

De winsten voor den importeur komen vlot en gemakkelijk binnen. Wat zal hij zich druk maken voor den invoer van nieuwe merken? Slechts dan als de kwaliteit zoo goed is, en de prijs zoo laag, dat het ter hand nemen door een ander importeur de omzet van het door hem gevoerde merk zou kunnen gaan bedreigen, heeft hij er belang bij ..... dien anderen importeur dat artikel niet in handen te spelen.

Maar eene campagne om het nieuwe artikel ingevoerd te krijgen eischt meer: eischt eene voortgezette reclame-campagne, die geld en toewijding kost, en van beide liefst heel wat. En nu is het groote bezwaar, dat dit veelal door de fabrikanten der geïmporteerde artikelen, die de toestanden hier niet voldoende kennen, wordt over het hoofd gezien. Men wil zijn artikel wel gaarne ingevoerd zien, maar schrikt om te beginnen al voor de groote kosten aan de daarvoor benoodigde reclame-campagne verbonden, en vergeet bovendien, welk een zeer bijzondere arbeid daardoor op de schouders van den importeur wordt geladen.

De importeur staat dan ook, het moet erkend worden, als regel weinig vriendelijk tegenover het denkbeeld van import van nieuwe merken, zoodat dan ook het denkbeeld een nieuw artikel ingevoerd te krijgen, doordat de producent met den tusschenhandelaar te zamen wordt gebracht, practisch geen kans van slagen biedt.

Hier komt nog bij — en dit geldt zoowel voor den import als voor den machinehandel — dat zij hunne handelswaren in den regel betrekken door middel van in Europa gevestigde inkoopkantoren. Mocht daar een artikel bekend worden, dat den importeur groote voordeelen belooft, dan zal de inkooper in Europa daar wel tijdig beslag op leggen, en deze bezoekt dan ook uit den aard der zaak de Europeesche jaarbeurzen, om daar met de nieuwste vindingen en producten kennis te maken.

En toch zijn in Europa en in Nederland tal van industrieën, die voor hun product zich gaarne een afzetgebied in ons Indië zouden scheppen en ook die, welke producten leveren, die zich zeker een goede plaats op de markt zouden kunnen verwerven. Wanneer daaraan echter niet met zekerheid vooraf reeds voor den importeur groote voorbeelden te garandeeren vallen, dan zal er weinig anders op zitten, dan dat de fabrikant zelf tracht voor zijn

artikel het afzetgebied open te leggen. Dan is dus noodig het verkrijgen van groote bekendheid en daarvoor bieden de expositiën wel degelijk een goede gelegenheid, althans om die bekendheid in te leiden. Het doel moet dan zijn het verwerven van bekendheid onder de consumenten, het daardoor opwekken van voldoende vraag, om den langganan aanleiding te geven het artikel te gaan voeren en daardoor den importeur om het in te voeren. Een door duizenden, liever honderdduizenden, bezoekers bezochte tentoonstelling, waar de bezoekers gelegenheid krijgen op eenvoudige wijze met het artikel kennis te maken is daarvoor een goed begin, mits ..... dan ook onmiddellijk een importeur klaar staat het uit Europa aan te voeren.

En nu ten slotte de inheemsche producten, bestemd voor de eigen markt. Verschillende producten hebben geleidelijk zich een meer algemeene bekendheid verworven, in dien zin, dat nagenoeg ieder bij naam kent de streek, waar ze vervaardigd worden. Het vlechtwerk van Tasikmalaja, het houtsnijwerk van Japara, het pottenbakkersproduct van Trenggalek, het koperwerk van Grissee zijn slechts enkele, die nagenoeg ieder wel eens heeft hooren noemen, helaas meestal zonder dat men het product zelf kent. Hetzelfde geldt voor het filigrain goudsmeedwerk van Kendari (Celebes) het koperwerk van Negara (Z. O. Borneo), de uit vogelveeren gemaakt kunstbloemen van Ambon, de bijzondere doeken en het zilversmeed- en drijfwerk van Bali enz. enz. Kains van Palembang en van Soembawa, om maar weer enkele te noemen, zouden zeker meer afzet kunnen vinden, wanneer het publiek beter wist, hoe het product te verkrijgen was.

En de gebrekkige omzet is weer oorzaak, dat verschillende van deze industrieën van de hoogte, waarop ze vroeger hebben gestaan, langzaam maar zeker afdalen en dat de daaraan verbonden kunstwaarde geleidelijk bij de nieuwere producten aan het verdwijnen is.

De vrees voor dit laatste is de groote drijfkracht geweest voor de stichting van de eerste passers-malem van langeren duur. Daarbij zat de hoop voor, dat, als de inheemsche producent zou bemerken welk eene aantrekkelijkheid zijn product had vooral voor het Europeesche en Chineesche koopkrachtige publiek, de vergroote vraag eene verhoogde productie en dus ook herleving van de oude

kunst zou wekken. Hoofddoel was — en is veelal nog — dus de opwekking van de inheemsche *kunst*nijverheid. Die nijverheid, welke zich toelegt op de productie van artikelen voor dagelijksch gebruik — en ik noemde daarom zooeven met opzet het Trenggaleksche pottenbakkersproduct — werd veelal òf vergeten òf min of meer oogluikend — och en ook ter wille van de volledigheid, weet U? — mee opgenomen.

Aanvankelijk had deze opzet geen onaardig succes. De omzet van Inlandsche en kunstnijverheidsproducten van de eerste jaarmarkten van den Heer JASPER op Soerabaia beliep in ronde cijfers:

in 1905	*f* 15.000,—
„ 1906	„ 30.000,—
„ 1907	„ 40.000,—
„ 1908	„ 65.000,—
„ 1909	„ 80.000,—

Merkwaardigerwijze is in de laatste jaren de omzet in de kampong pertoekangan der Soerabaiasche Jaarmarkt Vereeniging buiten alle verhouding veel kleiner en wordt zelfs het bedrag van 1905 niet meer gehaald.

Mocht aanvankelijk worden gemeend, dat de oorzaak school in den geheel anderen opzet, waardoor niet meer er naar gestreefd werd speciaal de beste producten dier nijverheid ter markt te brengen, doch voor alles om aan het bestaan ervan en aan de productiewijze meer bekendheid en daardoor aan het product meer waardeering te bezorgen, in 1926 bleek dat deze veronderstelling niet opging. In dat jaar werd nl. geen kampong pertoekangan gehouden, omdat in de plaats daarvan werd gebracht de tentoonstelling, gearrangeerd in verband met het van 23 tot 26 September van dat jaar te Soerabaia gehouden congres van het Java Instituut. Hoewel nu op die tentoonstelling op verschillend gebied bijzonder goed werk ten verkoop beschikbaar was, was de totale omzet niet noemenswaard hooger dan in de onmiddellijk daaraan voorafgaande jaren. Zou de vraag geheel ongegrond zijn, of ik daarop de conclusie mag trekken, dat de vele, als paddenstoelen uit den grond verrijzende passers-malem — die alle het inheemsche product aan het Europeesche publiek willen brengen — ook al door de belangrijk mindere zorg die er aan de exposities besteed kan wor-

den, b.v. vergeleken bij de eerste „Jaspersche" jaarmarkten, de kooplust bij het Europeesche publiek belangrijk hebben doen verminderen? En verder is het een feit, dat in tal van plaatsen — gevolg van die eerste jaarmarkten? — thans Japarasch houtsnijwerk, Siloengkang- en Soembawaweefsels, e.m.d. òf in kleine winkels verkrijgbaar zijn, òf langs de huizen te koop worden aangeboden, dikwijls nog tegen prijzen, die belangrijk lager zijn, dan die, welke op de exposities worden gevraagd.

Bestaansmogelijkheid der drie typen.

Zoo kom ik dan thans tot de bespreking van de bestaansmogelijkheid van elk der drie tentoonstellingstypen.

Om te beginnen dan met de *jaarbeurs,* meen ik de bestaansmogelijkheid daarvan voor Nederlandsch-Indië vooralsnog te eenenmale te moeten ontkennen, ja zelfs betreur ik het, als warm voorstander van een gezonden uitgroei van het jaarmarktwezen, ten hoogste, dat er in Nederlandsch-Indië een instituut bestaat, dat, al is het dan alleen maar in naam, zijne tentoonstellingen zoo doopt. Een echte jaarbeursinstelling, een expositie van monsters, kàn hier niet bestaan. Verder is het uitgesloten — stel dat men daarmede zijn doel zou kunnen bereiken — de exposanten en den tusschenhandelaar van geheel Java (om van geheel Nederlandsch-Indië maar niet eens te spreken) bijeen te brengen. Reeds na de eerste Bandoengsche Jaarbeurzen werd er over geklaagd, dat de Oosthoek-handelaren, meer speciaal de Soerabaiasche, zich van een bezoek onthielden. Daarbij was echter geheel uit het oog verloren, dat de voormannen uit den handel heusch hun tijd noodig hebben om aan hunne zaken de gewenschte leiding te geven en dan niet gemakkelijk op een bepaald tijdstip maar eens ettelijke dagen kunnen uitbreken voor het bezoeken van eene tentoonstelling op Bandoeng. De reis daarheen kost een vollen dag, terug evenzoo en wil men daar dan eenigszins tot zaken kunnen komen, dan zal toch nog minstens een paar dagen daar moeten worden verbleven. Was men er nu volstrekt zeker van, dat iedereen van geheel Java op dienzelfden dag daar zou zijn, dan zouden de belangen gelegen in de ontmoeting van die velen, naast die aan

het bezoek der expositie verbonden, wellicht tot een dergelijk reisje kunnen nopen. En ook dan nog zou het zeer twijfelachtig zijn, of men inderdaad zou kunnen uitbreken. Zoo is b.v. einde Juni — nog slechts kort na het begin der campagne in de suikerindustrie — een tijd, die voor tal van handelaren tot een overgroote drukte leidt, die het verlaten van het kantoor tot de onmogelijkheden stempelt. En elk ander tijdstip heeft of voor hen of voor anderen weer andere overeenkomstige bezwaren, die allen hetzelfde resultaat opleveren: een bezoek op grooten afstand, waar enkele dagen mee gemoeid zijn, is eene practische onmogelijkheid.

En om precies dezelfde reden zal al evenmin Soerabaia of Semarang of Batavia de plaats kunnen zijn, waar een jaarbeurs wordt gehouden.

Neen, een werkelijke jaarbeurs in Nederlandsch-Indië is, voor de eerste decennia althans, een volslagen utopie.

Maar, zoo zal de vraag rijzen, dat is nu toch nog geen reden om te betreuren, dat in Nederlandsch-Indië een der instituten zich den jaarbeursnaam aanmat? Och, wellicht verbeeld ik mij dat, maar ik vrees dat het enkele bestaan van een z.g. jaarbeurs in ons Indië in het buitenland de gedachte kan wekken, dat jaarbeursinzendingen naar Java niét uit den booze zouden zijn. Zoo hebben enkele Nederlandsche inzendingen op de Bandoengsche Jaarmarkt dien indruk sterk op mij gemaakt, evenzeer als de eenmaal — maar dan ook nooit nadien — verkregen inzending uit Australië.

En zelfs was de Japansche inzending in 1926 te Soerabaia, ondanks voorafgaande waarschuwingen van de zijde van het Soerabaiasche Jaarmarktbestuur, op dergelijke wijze ingericht en dus ..... eene mislukking, zelfs ondanks het feit, dat ons daarover in Japansche periodieken artikelen werden getoond — verlucht met foto's — die naar men ons mededeelde, zeer enthousiast waren gesteld. Maar was het dan ook werkelijk enkel en alleen de toevallige omstandigheid van het intreden der financieele moeilijkheden in Japan, die dit jaar een herhaling eener Japansche expositie weinig waarschijnlijk maakt? Neen, ik meen het in alle oprechtheid: hoe eerder het Bandoengsche instituut den jaarbeursnaam eens en voor goed afschaft, hoe meer dit zal

zijn in het groote algemeene belang, dat ik verbonden acht aan een bloeiend jaarmarktwezen in Nederlandsch-Indië.

b. de Jaarmarkten. Uit het boven geschrevene blijkt al wel dat en waarom, naar mijne meening de jaarmarkten in engeren zin de aangewezen instellingen zijn, om werkzaam te zijn in het belang van den import uit het buitenland. Daarnevens vormen zij, als trekkende een procentsgewijs hoog Europeesch en Chineesch bezoek, bij uitstek gunstige middelen tot reclame maken voor reeds ingevoerde artikelen.

Een der zeer goed opgezette inzendingen was enkele jaren geleden te Soerabaia die der Olba-conserven. Een ruime stand was ingehuurd, die zeer goed was bekleed en geëtaleerd; voorkomend en goed op de hoogte zijnd bedieningspersoneel lichtte de bezoekers in, en aan de bezoekers werd een klein proefblikje ter kennismaking medegegeven. Ik meen dat dezelfde expositie te Bandoeng had plaats gevonden. En hoewel ik van verschillende huismoeders hoorde: „Och ja, het lijkt me niet slecht, maar de „prijs is niet lager dan die van andere merken en 't is zeker niet „opvallend beter", vond ik korten tijd daarna toch bij verschillende Chineesche langganans kleine voorraden dezer conserven. De fabrikant heeft het echter naar het schijnt, bij deze eene proef gelaten. Van eene goed opgezette en goed geleide, voortgezette reclamecampagne, die het behaalde succes zou kunnen bestendigen, heb ik geen spoor ontdekt. Het resultaat is, dat, naar ik vrees, de ingeslagen voorraden van dit artikel bij de langganans spoedig tot de rubriek „winkeljuffers" zullen worden gerekend!

Iets dergelijks geschiedde met een eenige jaren geleden door de firma Lindeteves Stokvis ingerichte stand, waar badkamertegels en sanitaire artikelen werden geëxposeerd. De eenigszins bijzondere badkamertegels vooral trokken veel belangstelling en het resultaat was, dat er vrij algemeen over werd gesproken en reeds ter Jaarmarkt enkele bestellingen van volledige badkamerbetegeling werden geplaatst. Daarna is voor dat artikel, voor zoover mij bekend, geen reclame van beteekenis meer gemaakt en bij de overgroote massa is het bestaan van dit product al weer vergeten.

Wil de Jaarmarktexpositie tot resultaten leiden, dan dient na de daar gemaakte reclame een importeur klaar te staan, die de

goederen kan leveren, liefst op zoo kort mogelijken termijn, en die de reclame-campagne voortzet. En nu komt het grootste bezwaar, dat bij herhaling door mij van fabrikanten in Nederland werd gehoord: de groote, goed gerenommeerde importeurs zijn over het algemeen weinig of niet genegen hunne artikelen te voeren, en dan vallen zij, die in Indië niet bekend zijn, dikwijls in handen van in hun vak onbekwame, of, wat erger is, onbetrouwbare agenten. En dus zal een goed Jaarmarktbestuur naast het andere op zich genomen werk zich er toe moeten bereid verklaren om voor eventueele inzenders, liefst reeds vóór de expositie plaats had, te helpen zoeken naar plaatselijke vertegenwoordigers, die bekwaam en betrouwbaar zijn.

En dan mag niet vergeten worden, dat ook de drukst bezochte jaarmarkt nog slechts een gedeelte van Java bewerkt. Het bezoekend publiek te Soerabaia beperkt zich practisch tot de Europeesche en Chineesche bewoners van Oost-Java, zeg van wellicht Bondowoso tot Madioen als uitersten. En datzelfde publiek leest nagenoeg uitsluitend Soerabaiasche dagbladen en krijgt dus, voorzoover de tentoonstelling niet persoonlijk wordt bezocht, toch de berichten daarover onder de oogen.

Voor Midden-Java is het evenzoo. Djocja of Semarang kunnen het Europeesche publiek over geheel Midden-Java tot zich lokken, het zelfde publiek, dat ook de Djocjasche of Semarangsche dagbladen leest, voornamelijk de laatste.

Hetzelfde geldt voor Bandoeng en de Preanger, Batavia of Cheribon voor overig West-Java, wellicht gedeeltelijk de Preanger inbegrepen.

Wil een importeur dus inderdaad Java bewerken voor zijn nieuw in te voeren artikel, dan dient hij in elk van deze plaatsen te exposeeren en ook in elk de noodige hulp en voorlichting te vinden. En opdat deze exposities niet al te kostbaar worden, moeten ze kort op elkander volgen, met voldoende tusschenruimte om de inzendingen van de eene naar de andere tentoonstelling over te brengen, b.v. ongeveer twee weken. En daar elke tentoonstelling eveneens ongeveer twee weken duurt, en verder geen tentoonstelling kan slagen, indien het weer niet meewerkt, zoodat de Westmoesson moet worden uitgesloten, zijn niet veel meer dan vier

maanden beschikbaar voor het houden dier jaarmarkten. Zoo kunnen derhalve hoogstens vier of vijf opeenvolgende jaarmarkten met kans op succes worden bezocht. Zouden nu b.v. goede jaarmarkten bestaan te Batavia (of Cheribon), Bandoeng, Semarang (of Djoja) en Soerabaia, dan zouden de inzenders op alle vier die jaarmarkten, Java in eerste instantie vrijwel hebben bewerkt.

Uit deze redeneering volgt meteen, waarom b.v. Pekalongan, waar geen plaatselijke pers van beteekenis bestaat, al aanstonds minder geschikt is, om in dien „cyclus van jaarmarkten" te worden opgenomen, minder geschikt uit het oogpunt der inzenders beschouwd. En nu is — het ware wenschelijk, indien elk jaarmarkt- of passer-malem-bestuur of -comité zulks uitdrukkelijk doordacht — het belang der expositie en der exposanten één. Een exposant die op eene onjuiste plaats of op eene onjuiste wijze exposeert, is niet alleen zelf gedupeerd, maar benadeelt ook het jaarmarktbelang, daar hierdoor weder iemand wordt gevoegd bij het helaas toch al zoo groote aantal personen dat òf tegen die jaarmarkt in het bijzonder òf tegen het jaarmarktwezen in het algemeen gekant is.

Wat dit betreft zou het verder aanbeveling verdienen, indien adspirant-exposanten van te voren zoo goed mogelijk werden ingelicht over de mogelijkheden, die van hunne eventueele expositie zijn te verwachten. De Bandoengsche en Soerabaiasche besturen pleegden hierover reeds eenmaal overleg, dat echter, om hier niet nader te bespreken redenen, niet tot resultaat voerde. Maar het is dan ook minder een belang voor de jaarmarktbesturen dan wel een groot handelsbelang voor de landen, waaruit die exposities zijn te verwachten. En nu is het merkwaardig, dat de verschillende buitenlandsche consuls dit volkomen schijnen in te zien, doch dat speciaal in het moederland van regeeringswege nog vrijwel elke mogelijkheid tot het verstrekken van inlichtingen daarover schijnt te ontbreken. Het eenige wat, voor zoover mij bekend, daar bestaat, is de vertegenwoordiging der Bandoengsche jaarbeurs, die in dien geest werkzaam tracht te zijn.

Een ideaal, dat zoolang de verschillende instituten finantieel niet zeer krachtig staan, niet voor verwezenlijking vatbaar is, zou zijn de bekroning der ingezonden wàren. Tot nu toe noopt geld-

gebrek zich te bepalen tot het toekennen van een beperkt aantal prijzen voor de beste en de mooiste stands, terwijl verder diploma's voor de inzendingen worden toegekend. De kosten verbonden aan het aanstellen van deskundigen, die de ingezonden waren kunnen beoordeelen, zouden veel te hoog worden — vooral waar lang niet altijd voldoende, niet bij het betrokken bedrijf geïnteresseerde deskundigen ter plaatse beschikbaar zijn — om daartoe reeds te kunnen overgaan. En toch zou dat voor de opkomende Indische industrieën, vooral voor die, welke in hoofdzaak werken voor de Europeesche en Chineesche markt in Nederlandsch-Indië, van zeer veel belang zijn. Zoo zijn er meer en meer Europeesche broodbakkerijen, die zich beijveren een zoo goed mogelijk product te geven, en die de Chineesche concurrenten weer stimuleeren eveneens krachtig aan de verbetering van het product te werken; verder is de rubberindustrie in opkomst en zou het voor de fabrikanten van rubberwaren ongetwijfeld heel wat beteekenen, wanneer de beste producten jaarlijks voor eene bekroning konden worden voorgebracht. Dit zou ongetwijfeld leiden tot een zeer gunstig werkenden onderlingen naijver en daardoor tot verbetering van productiewijzen en product.

Ook hier weer een punt, dat mij van zóóveel belang voorkomt, dat het n.h.v. op den weg der Regeering ligt in dit opzicht, zoodra een dergelijke opzet technisch uitvoerbaar zou blijken, de behulpzame hand te reiken aan de jaarmarktbesturen, die bereid zouden zijn, zich daar voor te spannen.

Maar ook daartoe is het wenschelijk dat niet meer dan b.v. vier instituten zich werpen op het jaarmarktwerk. Deze instituten moeten het hebben, in dit opzicht althans, van een groot bezoek van de zijde der Europeesche en Chineesche bevolking, onder welke verscheidene van de hier besproken artikelen in de eerste plaats hun afzet moeten vinden. Voor die bevolkingsgroepen dienen deze jaarmarkten iets bijzonders te zijn en derhalve is elke *onnoodige* verdeeling van de belangstelling uit den booze te achten. Ik meen dat de stelling, dat elke jaarmarkt méér dan het juist vereischte aantal, ten nadeele werkt van het jaarmarktwezen in engeren zin, niet voor tegenspraak vatbaar is, en acht dit van zóó

groot algemeen belang, dat ik reeds hierom regeeringstoezicht op de instelling van jaarmarkten ten volle gemotiveerd zou achten.

c. De Passers-malem. Deze instituten kunnen ongetwijfeld van bijzonder groot nut zijn voor de ontwikkeling der inheemsche nijverheid. Boven wees ik er reeds op, dat de inheemsche nijverheid veelal voor bepaalde producten in bepaalde streken voorkomt. Over het algemeen is het dan huisnijverheid, terwijl slechts bij uitzondering een soort fabriekje voorkomt, waar de arbeiders en arbeidsters meer geregeld hun werk komen verrichten. Het gevolg daarvan is, dat het afgewerkte product zoo snel mogelijk in klinkende munt wordt omgezet en dat het hebben en houden van een voorraad nagenoeg niet voorkomt. Worden nu bestellingen gedaan, dan moet de bestelde voorraad nog geheel en al worden aangemaakt en daarbij komt nog dat in dien tijd de geregelde afnemers niet of slechts gebrekkig geholpen kunnen worden. Tenzij de aflevering dan ook plaats heeft onder de leiding en het toezicht der bestuursambtenaren, zal het heel veel voorkomen, dat die geregelde afnemers intusschen ook worden geholpen en dat de aflevering van het bestelde een onevenredig langen termijn vereischt. Met het gevolg alweer, dat de bestelling niet wordt herhaald.

Is echter het product in de naaste omgeving niet zoo direct van de hand te zetten, dan wil weleens een kleine voorraad ontstaan. En is er dan een passer-malem niet te ver uit de buurt, dan is dat een prachtige gelegenheid dien ongewenschten voorraad om te zetten in gangbare munt. Het komt daarbij dan echter wel voor, dat de voorraad is uitverkocht lang voor het einde van de passer-malem.

Verschillende bestuursambtenaren, die meenen, dat meer bekendheid van het product zal kunnen leiden tot meer omzet en derhalve grootere welvaart voor de aan hunne zorgen toevertrouwde bevolking, dringen er dan ook op aan voorraad aan te maken, en bij den opzet van een grootere passer-malem is het bij de organisatoren van algemeene bekendheid, dat men, om voldoende omzet ter expositie te kunnen krijgen, d.w.z. om voldoende voorraden aangevoerd te krijgen, ongeveer een jaar te voren door tusschenkomst der bestuursambtenaren met den aanmaak moet laten beginnen.

Een groot bezwaar is ook, dat voor de tentoonstelling op de passer-malem als regel een der beste producenten komt, van wien dus normaal gesproken gedurende dien tijd de productie stil staat. En toch kan dat moeilijk anders. Het is zeker niet gemakkelijk een betrouwbaren en bekwamen verkooper te vinden, aan wien b.v. de gezamenlijke producenten van zoo'n streek hun producten toevertrouwen, vooral wanneer zoo iets maar een enkele keer per jaar voorkomt. Geheel iets anders zou het worden, wanneer men een reeks van passers-malem zou kunnen doen bezoeken en daarvoor een vast vertrouwensman kon aannemen, die voor expositie en verkoop zorgde. Dan zou de productie in de betrokken streek ongestoord kunnen doorgaan, men zou de resultaten achtereenvolgens naar de verschillende passers-malem zenden en de geregelde verkoop zou stimuleerend werken op het productievermogen.

En wanneer het er dan vooral *niet* op wordt aangelegd, dat alleen de beste producten worden toegelaten, maar hierin de grootst mogelijke vrijheid wordt gelaten, dan zal Pah A, die ziet, dat zijn buurman op de passer-malem, met hetzelfde artikel, doch van wat beter kwaliteit, komende, meer omzet heeft en dus meer geld verdient, daardoor allicht worden aangespoord tot verbetering in de eigen werkwijze en is dáárdoor eene geleidelijke verbetering van de inheemsche nijverheid te verwachten.

Maar dit is niet het meest voor de hand liggende, direct bereikbare, doel der exposities. In de eerste plaats is het streven naar meer afzet; direct op de passer-malem zelf, indirect door de grootere vraag die daardoor naar het artikel zal ontstaan.

En nu is een groot bezwaar, dat meer en meer naar voren komt, dat zoo bij herhaling in twee of meer dicht bij elkaar gelegen centra nagenoeg tegelijkertijd passer-malem wordt gehouden. Zoo maakte ik enkele jaren geleden den tocht per auto van Bandoeng via Semarang naar Soerabaia en vond na Semarang in elke vestiging van eenige beteekenis — Demak, Koedoes, Pati, Djoewana — alles gereed voor een binnenkort te houden passer-malem, nagenoeg alle op denzelfden dag [1]). Eenzelfde verschijnsel is in het Pasoeroeansche waar te nemen, waar Bangil, Pasoeroean,

1) Intusschen schijnt dit, in deze streek althans, na dien niet meer te zijn voorgekomen.

Probolinggo en wellicht nog andere plaatsen op denzelfden Javaanschen feestdag passer-malem houden, omdat de traditie wil, dat dit op dien dag geschiedt.

En wat krijgt men dan?

Een adspirant-exposant zal voor zijne expositie allicht kiezen de passer-malem van zijn eigen woonplaats, districts- of afdeelingshoofdplaats. De verschillende connecties die hij aldaar heeft, maken het voor hem, zelfs al zou hij anders willen, niet goed mogelijk de „eigen" passer-malem te passeeren om een der andere te bevoordeelen. Zoo exposeert hij dus voor een publiek, dat zijn artikel al door en door kent, dat het geregeld gebruikt en de mogelijkheid van verruiming van het afzetgebied, die een passermalem in een andere streek bieden kan, gaat voor hem verloren.

Natuurlijk zijn er wel artikelen, waar dit alles niet, of althans in mindere mate voor opgaat, maar juist voor die artikelen, die door hunne bestemming tot huishoudelijk gebruik zich zoo bijzonder zouden leenen tot eene vergrooting van den omzet, geldt dit in zeer sterke mate.

Wanneer men daar nu eens voor kreeg een cyclus van passersmalem, in een kleinen kring, dan zou in dien kring getracht kunnen worden het geheele gebied als afzetgebied te veroveren.

Om een voorbeeld te geven: de Trenggaleksche pottenbakkers leveren een aardig en bijna belachelijk goedkoop product. En door de geringe waarde èn door het betrekkelijk groote volume, leent dat product zich echter niet voor verspreiding over groote afstanden. De transportvrachten gaan dan al spoedig zóó zwaar drukken, dat verkoop tegen loonende prijzen niet meer mogelijk wordt. Maar in Toeloengagoeng, Kediri, Blitar, Slawoeng, wellicht zelfs Soerabaia (getuige het groote succes eener dergelijke inzending op een der Soerabaiasche jaarmarkten) zou eene markt voor dat product gevonden kunnen worden, mits de data van de passersmalem op die plaatsen op zaakkundige wijze geregeld worden, en in elk geval voorkomen wordt, dat jaar-passers daar samenvielen.

En hetzelfde, zij het ook op een andere schaal, geldt voor de inheemsche kunstnijverheidproducten. Die laatste eischen een meer koopkrachtig publiek, zullen derhalve meer zijn aangewezen op de grootere passers-malem. Maar ook daar moet, wil het te behalen

succes zoo goed mogelijk zijn, een behoorlijke reeks van tentoonstellingsgelegenheden achtereen kunnen worden afgereisd, waarvan de data op zaakkundige wijze zijn vastgesteld.

Hoe geschiedt nu momenteel de vaststelling van die data? Wel, aan artikel 510 Indisch Wetboek van Strafrecht ontleenen de hoofden van Plaatselijk bestuur, — de jaarmarkt of passer-malem als openbare feestelijkheid of vermakelijkheid beschouwende, — het recht daarvoor verlof te verleenen. En waar in de meeste plaatsen hte passer-malem-comité wordt voorgezeten door het hoofd van plaatselijk bestuur, verleent deze het verlof aan zich zelven, waarbij natuurlijk in de meeste gevallen uitsluitend met plaatselijke belangen wordt rekening gehouden [1]).

Ik meen echter te hebben aangetoond, dat het groote algemeene belang, dat aan het jaarmarktwezen in den ruimsten zin genomen zeer zeker verbonden is, bij herhaling en zeer ernstig geschaad kan worden. Ten deze is dan ook mijne conclusie, dat de verleening van vergunningen voor jaarmarkten of passers-malem in het algemeen belang niet behoort te worden gelaten aan de hoofden van plaatselijk bestuur, doch dient te komen in de handen van het centraal gezag. En om deze kwestie zaakkundig te kunnen regelen, zou daarmee, naar mij voorkomt, belast dienen te worden het ter zake deskundige departement van algemeen bestuur, nl. dat van Landbouw, Handel en Nijverheid.

Hoe is de toestand in Nederland?

Doch alvorens na te gaan op welke wijze dit zou kunnen worden geregeld, is het wenschelijk eerst eens te onderzoeken welke bepalingen hieromtrent in ons vaderland bestaan. Het treft dan al dadelijk, dat deze kwestie als van groot algemeen belang wordt beschouwd en zeer behoorlijk wettelijk is geregeld, THORBECKE, de

1) Aan dit betoog doet niets af de omstandigheid, dat in verschillende residentiën het hoofd van gewestelijk bestuur het noodig heeft geoordeeld, in dezen leiding te geven aan een onderling overleg, voorafgaand aan het vaststellen der data. Integendeel, deze maatregel, die mij onlangs werd voorgehouden als een bewijs, dat centrale regeling dezer kwestie onnoodig zou zijn, bewijst hoe in al die residentiën het ontbreken van eene meer centrale regeling als een hinder werd gevoeld!

vader der Nederlandsche Gemeentewet, achtte deze kwestie niet alleen van voldoende belang om er een artikel in de Gemeentewet aan te wijden, maar hij schiep tevens èn in de Gemeentewet èn in de Provinciale Wet waarborgen, dat daarbij behoorlijk toezicht werd gehouden van hooger hand. Zoo luidt art. 144 der Gemeentewet in zijn geheel:

„De Raad besluit tot het instellen, afschaffen of veranderen van „jaarmarkten of gewone marktdagen" en het werd evenals art. 195 sinds de vaststelling van de wet in 1854, bij de talrijke wijzigingen en aanvullingen, die de wet op zichzelf onderging, onveranderd gelaten.

Te merkwaardiger is dit onveranderd blijven, waar vooral tegen art. 195 zeer veel strijd is gevoerd. Dit artikel, luidende:

„De besluiten der gemeentebesturen tot het instellen, afschaffen „of veranderen van jaarmarkten of gewone marktdagen, worden „aan de goedkeuring der Gedeputeerde Staten onderworpen, zoover „de goedkeuring daarvan niet bij algemeenen maatregel van in„wendig bestuur aan ons is voorbehouden" werd door niemand minder dan prof. OPPENHEIM bestreden uit hoofde van ongrondwettigheid.

Alvorens hierop nader in te gaan verdient het vermelding, dat art. 144 der Provinciale Wet practisch gelijkluidend is met art. 195 der gemeentewet.

OPPENHEIM'S bestrijding van de grondwettigheid van art. 195 der Gemeentewet is gebaseerd op art. 144 der Grondwet, waar in het eerste deel der eerste alinea wordt gezegd:

„Aan den raad wordt de regeling en het bestuur van de huis„houding der gemeente overgelaten".

OPPENHEIM gevoelt blijkbaar slechts weinig voor het algemeen belang der jaar- en weekmarkten, of liever ziet het groote, boven het plaatselijke uitgaande belang daarvan veel te weinig in, althans hij schrijft in deel I van zijn standaardwerk „Het Nederlandsche Gemeenterecht" (3e druk, pag. 780 tot 782) o.m.:

„THORBECKE..... brak den tegenstand, die bij de staten „van Noord-Holland en Utrecht en ook bij de beraadslaging in de „tweede kamer tegen artikel 195 der Gemeentewet zich openbaarde, „met het weinig afdoend beroep op de Provinciale Wet en met

„de bewering dat het hier niet zoude gelden een zuiver huishoudelijk „gemeentebelang. Stelling, die ik betwist. Eene verordening op „het instellen van jaar- of weekmarkten kan en zal wel invloed „uitoefenen op de belangen van andere gedeelten der provincie „en zelfs daarbuiten; maar zij blijft, wat hare toepassing en hand„having betreft niet minder streng gebonden aan de grenzen der „gemeente, voor welke zij is in het leven geroepen, dan elke „andere huishoudelijke plaatselijke verordening, onder welke er „zijn, waarin andere gemeenten even levendig belang kunnen „stellen. Nu komt er hier wel een groot algemeen belang bij, dat „van den „handelsomgang", aan welken niet eenzijdige plaat„selijke begrippen en opvattingen belemmeringen in den weg „moeten leggen. Maar deze overweging kan leiden tot het trekken „van eene aangelegenheid als deze binnen den kring der be„moeiïngen van het rijks- of provinciaal-gezag; ook misschien „tot het vernietigen van eene gemeenteverordening op jaar- en „weekmarkten waartegen uit andere gemeenten bezwaren rijzen, „wegens strijd met het algemeen belang; nooit echter tot eene „grootere beperking van de regeervrijheid der lagere besturen dan „met de Grondwet is overeen te brengen. Daarenboven het oor„deel is bijna niet zonder willekeur te vestigen. In den regel zal „bij deze aangelegenheid de strijd van belangen tusschen twee „of meer gemeenten komen kijken. Hoe daarin onpartijdig te „beslechten? En door welk richtsnoer zich te laten leiden in elk „concreet geval?"

Ik heb hier OPPENHEIM opzettelijk eenigszins uitvoerig aangehaald, om mijne bewering te kunnen waarmaken, dat deze geleerde voor het algemeen belang der jaar- en weekmarkten weinig voelde. Want waar hij het „groote algemeen belang van den „handelsomgang" noemt, doet hij niets anders dan citeeren een der krachtige argumenten, waarmede minister THORBECKE de wenschelijkheid van het behoud van art. 195 Gemeentewet betoogde en waarmede hij het artikel ook in veilige haven wist te brengen. Voor het overige denkt OPPENHEIM klaarblijkelijk te veel aan de weekmarkten, waar hij zegt, dat het belang niet minder streng aan de grenzen der gemeente is gebonden dan elke andere huishoudelijke plaatselijke verordening.

Wij moeten ons dan ook tot andere gezaghebbende schrijvers wenden om een juister inzicht in dit onderdeel van het gemeentewezen te vinden en daarmede meer waardeering te verkrijgen voor den arbeid der opvolgende Staten-Generaal, die niet alleen dit artikel destijds tot wetsartikel hielpen verheffen, doch nimmer bij de talrijke wijzigingen van de Gemeentewet aandrongen op de wijziging ook van dit artikel.

Maar eerst nog een aanhanger van OPPENHEIM'S inzicht aangehaald. In ELENBAAS' Handboek voor de beoefening van het Nederlandsche administratieve recht vinden we in deel I (4e druk, pag. 328 en 329) o.m.:

„Waarom zou het instellen, afschaffen en veranderen van jaar-
„markten of gewone marktdagen niet tot de zuiver huishoudelijke
„belangen der gemeente behooren? Stellig doet zich de invloed
„ook buiten de grenzen der gemeente gevoelen, doch dit is met
„meer andere verordeningen ook het geval. Is het ten aanzien van
„de gemeenschappelijke verordeningen te verdedigen, dat op eene
„verordening de goedkeuring van hooger gezag gevorderd wordt;
„waar het geldt verordeningen tot het instellen van markten,
„welker toepassing streng binnen de grenzen van een enkele ge-
„meente is beperkt, is het vereischte van hoogere goedkeuring niet
„gemotiveerd en niet in overeenstemming met de Grondwet".

en verder:

„Is het waar, wat verder aangevoerd wordt, dat men hier met
„een groot algemeen belang, het belang van een handelsomgang
„te doen heeft, dan volgt daaruit slechts, dat de bevoegdheid,
„welke art. 144 der Gemeentewet uitdrukkelijk aan den raad geeft,
„feitelijk bij het rijks- of provinciaal-gezag thuis behoort, niet dat
„de wetgever in strijd met de Grondwet op deze verordeningen
„van den raad hoogere goedkeuring mag eischen".

Ook hier wordt niet ingezien, dat terwijl het juist is, aan de gemeente over te laten te beslissen of binnen haar gebied jaar- of weekmarkten zullen worden gehouden, het algemeen belang verbonden aan het waar en wanneer vereischt, dat op dergelijke verordeningen goedkeuring worde verleend door een hoogere autoriteit. Door VAN LOENEN en BLAUPOT TEN CATE wordt dit in hun werk „De Gemeentewet" (deel II, pag. 206 en vlg.) beter

doorvoeld. Enkele aanhalingen ook uit dat werk mogen dit bewijzen.

Zoo schrijven zij:

„Het al of niet bestaan van jaarmarkten of gewone marktdagen „kan zoowel een rijksbelang als een belang der provincie of der „gemeente zijn. Dit werd blijkbaar duidelijk door minister THOR„BECKE gevoeld bij het ontwerpen der Provinciale Wet ..... „Dit artikel der provinciale wet werd door de Regeering als volgt „toegelicht: „De in de gemeente te houden jaarmarkten of gewone „„marktdagen zijn eene zaak die niet alleen de gemeente raakt".

„Inderdaad — daarbij is veelal tevens een *algemeen provin„ciaal-*, althans het interlocaal *handelsbelang* betrokken. De ont„werper der Provinciale Wet zag dit in en tevens ook erkennende „dat de gemeenten, binnen wier grondgebied de jaarmarkten zouden „moeten worden gehouden, in de eerste plaats een stem in het „kapittel dienden te hebben, bond hij bij voorbaat de besluiten „der gemeentebesturen te dezen opzichte aan eene „machtiging „„der staten" of de goedkeuring der Kroon" [1]).

Nadat de schrijvers er aan hebben herinnerd, dat de rijkswetgever gedeeltelijk de regeling der jaarmarkten en marktdagen aan zich trok, toen hij onder de epidemie-voorschriften bepaalde, dat bij bepaalde besmettelijke ziekten kermissen en jaarmarkten van gemeentewege moeten worden geschorst en dat de kroon bevoegd is kermissen en jaarmarkten te verbieden in een of meer gemeenten, ja zelfs in het geheele rijk bij epidemische verspreiding van besmettelijke ziekten, onderwerp van zijdelings belang voor het hier besprokene, vervolgen zij (cursiveeringen van de schrijvers).

„De *raad* besluit tot het instellen, afschaffen of veranderen van „jaarmarkten of gewone marktdagen. *Aan Burgemeester en Wet„houders mag dus niet de bevoegdheid worden gegeven, om een „anderen dag,* zij het ook tijdelijk, voor het houden der markt „*te bepalen,* dan door den raad is vastgesteld.

„De uitdrukking „jaarmarkten of gewone marktdagen" is niet „duidelijk. De bedoeling van den wetgever zal wel zijn om onder „het woord „jaarmarkten" ook de kermissen te begrijpen. Dit

1) Cursiveeringen van VAN LOENEN en BLAUPOT TEN CATE.

„wordt aangenomen door de redactie van „De Gemeentestem", zie „No. 2028, waar gezegd wordt: „de kermis — oorspronkelijk „„kerkmis" — moge langzamerhand ontaard zijn, wij meenen, dat „„zij toch nog altijd beschouwd wordt als eene jaarmarkt en dus „„vallende onder de voorschriften van art. 144 en 195 der Ge-„„meentewet"".

Bij al deze uitspraken voegen VAN LOENEN en BLAUPOT TEN CATE verwijzigingen naar de jurisprudentie, welke door mij ter wilde van de leesbaarheid van dit artikel worden achterwege gelaten.

Van belang is hier nog de aan hetzelfde werk ontleende (deel II, pag. 610) aanhaling van het antwoord der regeering op het door het kamerlid VAN LYNDEN naar voren gebrachte bezwaar van de beweerde ongrondwettigheid van art. 195 der Gemeentewet. Ze gaf als hare zienswijze, dat: „het hier niet geldt louter „huishoudelijk gemeentebelang, omdat in dit geval de perken van „de verordeningen zich uitstrekken buiten de gemeenten, over „andere gedeelten van de provincie, buiten de provincie zelf. Ver-„mits nu de huishoudelijke bevoegdheid van het gemeente-bestuur, „volgens de grondwet zelve, binnen de perken van de gemeente „is besloten, zoo komt het aan op de aanwijzing eener magt, „waardoor aan zoodanige verordeningen eene werking zou gegeven „worden buiten die perken. Er komt bij, zooals ook is ingezien „door den wetgever der Provinciale Wet, dat het hier geldt een „groot algemeen belang, het belang van den handelsomgang. Op „dien handelsomgang moet niet door eenzijdige plaatselijke be-„grippen, door eenzijdige, uitsluitend plaatselijke belangen in-„breuk worden gemaakt".

VAN LOENEN en BLAUPOT TEN CATE schrijven ten slotte over de toepassing van art. 195 het volgende:

„In de administratieve jurisprudentie omtrent dit artikel is dan „ook veelal voor oogen gehouden, dat bij beoordeeling van de „besluiten, in dit artikel bedoeld, *niet het plaatselijk belang eener „gemeente, maar het algemeen belang van den handel*, waartoe o.a. „behoort *de zorg, dat naburige weekmarkten niet worden benadeeld, „den doorslag moet geven*".

„Intusschen is somwijlen naar het ons voorkomt, bij het beoor-

„deelen dier raadsbesluiten, de ratio van het voorschrift uit het „oog verloren".

De meening van deze schrijvers omtrent den gedachtengang, die tot het ontwerpen en aannemen van dit artikel der Gemeentewet leidde, vindt naar het voorkomt volkomen bevestiging in de bewoordingen en den geest van het Koninklijk Besluit van 4 September 1850, Staatsbad 57, hetwelk bepaalt:

„Artikel 1".

„Het instellen, afschaffen of veranderen van jaarmarkten of „gewone marktdagen in gemeenten, wordt door Gedeputeerde „Staten aan onze goedkeuring onderworpen, wanneer daarbij de „belangen van gemeenten of ingezetenen van andere provinciën „zijn betrokken, of wanneer daartegen door ingezetenen van „andere provinciën bezwaren zijn ingebracht".

„Artikel 2".

„In geval ingezetenen van andere provinciën tegen eene door „Gedeputeerde Staten reeds verleende machtiging tot het instellen, „afschaffen of veranderen van een jaarmarkt of gewonen markt-„dag bezwaren inbrengen, behoeft die machtiging, om van kracht „te blijven, onze goedkeuring".

Mogelijkheid van wettelijke regeling in Nederlandsch-Indië.

Tegenover deze behandeling in Nederland, zelfs van de daar van veel minder beteekenis zijnde kermissen en jaarmarkten, als een zaak van algemeen belang, steekt wel schril af, de wijze van behandelen in Nederlandsch-Indië.

Hier beroept men zich op art. 510 Wetboek van Strafrecht om den plaatselijk bescheiden Assistent-Resident het recht te geven de vergunningen voor jaarmarkten of passers-malem te verleenen. Om de schrille tegenstelling nog wat te verduidelijken moge hier worden vermeld dat dit artikel een onderdeel uitmaakt van Boek III, Titel II van dat wetboek, handelende over „overtredingen be-

treffende de openbare orde" en het artikel zelf hier in zijn vollen omvang worden aangehaald.

Het luidt:

„(1). Met geldboete van ten hoogste vijf en twintig gulden „wordt gestraft hij, die zonder verlof van het hoofd van Plaatselijk „bestuur of van den door dezen aangewezen ambtenaar:

„1e een openbare feestelijkheid of vermakelijkheid aanlegt;

„2e op den openbaren weg een optocht houdt.

„(2). Indien de optocht gehouden wordt ten einde op ontzagwekkende wijze verlangens kenbaar te maken, wordt de schuldige gestraft met hechtenis van ten hoogste twee weken of geldboete van ten hoogste honderd vijftig gulden".

Het artikel doet mij sterk denken aan art. 188 der Nederlandsche Gemeentewet en ik vind het te aardig van overeenkomst, om dat artikel hier niet mede even aan te halen.

Het luidt dan:

„De politie over de schouwburgen, herbergen, tapperijen en „alle voor het publiek openstaande gebouwen en samenkomsten, „openbare vermakelijkheden en openlijke huizen van ontucht, be„hoort aan den Burgemeester".

„Hij waakt tegen het doen van met de openbare orde of zede„lijkheid strijdige vertooningen".

Ik houd het er voor, dat als THORBECKE van eene dergelijke wijze van behandelen van een onderwerp van algemeen belang wist, hij zich stellig in zijn graf zou omdraaien. En ik vrees, dat ook OPPENHEIM eene dergelijke manoeuvre zou uitvoeren, wanneer het hem duidelijk werd hoe hier eene kwestie, die men in Nederland dan toch eenstemmig belangrijk genoeg achtte, om — *niet* conform art. 188 der Gemeentewet — uitsluitend door den Raad, dus zèlfs niet door het College van Burgemeester en Wethouders, behandeld te worden, eenvoudig ziet en behandelt als eene openbare feestelijkheid of vermakelijkheid, waardoor de openbare orde wordt bedreigd!! En daardoor een toestand verkrijgt, als die zich te Soerabaia voordeed, waar het Hoofd van Plaatselijk Bestuur — en op dezen basis m.i. ten rechte — meende aan een comité dat — zich opmaakte tot het houden van een passer-malem, alleen ten behoeve van de baten, benoodigd voor een liefdadig-doel, — ondanks

het bestaan eener bloeiende Soerabaiasche Jaarmarkt Vereeniging in het bezit van permanente gebouwen, de gevraagde vergunning niet te kunnen weigeren, omdat het gevraagde niet in strijd was met de openbare orde!

Is het te veel wanneer ik vraag in deze toestand verandering te brengen, hoe eer hoe beter?

En de mogelijkheid daartoe bestaat stellig. Want dat inderdaad artikel 510 W. v. S. op deze aangelegenheid kan betrekking hebben, het is voor iemand, die de Nederlandsche wetgeving terzake kent met hare jurisprudentie, eenvoudig te belachelijk om er ernstig over te kunnen spreken. De Regeering behoeft dus m.i. niet te vreezen dat bij eventueele vaststelling eener ordonnantie, waardoor zij deze materie aan zich trekt, strijd met een in Nederland vastgestelde wet zou kunnen ontstaan.

Neen, de Indische Regeering heeft daartoe de volle bevoegdheid en Zij stelle daarom zoo spoedig als eenigszins mogelijk eene ordonnantie voor, waarbij het verleenen van vergunningen voor het houden van jaarmarkten en passers-malem meer centraal worde geregeld, b.v. wordt voorbehouden aan den Directeur van Landbouw, Handel en Nijverheid. Alleen op deze wijze kan het groote algemeene belang dat aan een bloeiend jaarmarktwezen verbonden is ten volle tot zijn recht komen en zullen deze gewesten daarvan eindelijk en ten laatste inderdaad slechts profiteeren!!!

Soerabaia, Juni 1927.

***

Het bovenstaande was reeds geschreven, toen tijdens eene bespreking over dit onderwerp mijne aandacht er op werd gevestigd, dat een centraliseeren van het verleenen der vergunningen aan het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid zou kunnen leiden tot een, vooral voor de kleine passers-malem, ongewenscht langdurigen tijd benoodigd voor de behandeling der vergunningsaanvragen. Inderdaad wordt dit bezwaar ook door mij gevoeld, al is het geenszins van dien aard, dat het de wenschelijkheid van behoorlijke regeling van het jaarmarktwezen zou kunnen verkleinen. Zoo zal het:

1e wenschelijk wezen, dat een hooger toezicht op het verleenen van vergunningen op dit gebied worde ingesteld;
2e noodzakelijk zijn, dat het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid van elke verleende vergunning op de hoogte worde gesteld;

terwijl verder voor het vlotte verloop een zooveel mogelijk plaatselijk uitgeven der vergunningen onontbeerlijk zal wezen.

Ook om dit te bereiken blijft het onvermijdelijk dat een behoorlijke wettelijke basis voor deze materie worde geschapen. Het beste komt mij voor, analoog aan de werkwijze in Nederland, de vergunningen te doen verleenen door de Locale Raden (Regentschaps- en Gemeenteraden), doch het in werking treden van de betreffende besluiten afhankelijk te stellen van de goedkeuring van het college van gedeputeerden uit den Provincialen Raad en zoolang en waar een of meer van deze organen nog ontbreken, de goedkeuring op de door de Gemeenteraden af te geven vergunningen, dan wel de vergunning zelve, te doen verleenen door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur (den Voorzitter van den Gewestelijken Raad), een en ander echter onder de verplichting een afschrift van elk ter zake geslagen besluit te doen toekomen aan het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid.

Soerabaia, Juli 1927.

Zijn de Regenten op Java Volkshoofden?

door

Mr. M. F. Winkler.

In de eerste gewone zitting van den volksraad in dit jaar werd door een der leden van dit college de aandacht gevraagd voor de kort tevoren door den gouverneur-generaal achtereenvolgens met de regenten van West-, Midden- en Oost-Java gehouden conferenties. Het nut erkennende dat de landvoogd rechtstreeks uit den mond van de regenten het een en ander over den toestand op Java en over de bestuursvoering verneemt, had deze spreker toch bezwaar tegen een rechtstreeksch contact tusschen den gouverneur-generaal en de regenten, omdat dit contact heen-gaat langs de hoofden van gewestelijk bestuur, op de waardeering van wier positie zulks ongetwijfeld van minder gunstigen invloed zou moeten zijn.

Van meerdere, zoowel europeesche als inlandsche, zijden werd deze kritiek aangevochten, terwijl slechts een enkele zwakke toon van bijval werd vernomen.

Zoo werd betoogd, dat de besproken landvoogdelijke daad in het bijzonder bij de regenten „rust" had gebracht, zonder dat duidelijk gemaakt werd in hoeverre die rust tot nu toe in de kringen der regenten ontbroken had. Een ander noemde het initiatief van den landvoogd tot deze conferenties juist buitengewoon gelukkig en wees in dit verband op de tweeslachtigheid van te zijn „bestuursambtenaren" en „volkshoofden", waarmede de regenten thans nog zouden hebben te worstelen. Een derde zocht het geuite bezwaar in het niet uitnoodigen ter conferentie van de assistent-residenten-afdeelingshoofden in Midden- en Oost-Java. Door een volgend spreker werd in de regenten-conferentie een te waardeeren „stap naar de ontvoogding" gezien, waardoor aan de regenten, die later geroepen zullen worden tot de leiding van hun afdeeling zonder europeesch bestuur, een „zeker gevoel van zelfstandigheid"

zal worden gebracht, terwijl ten slotte weer een ander spreker over dit onderwerp zich bepaalde tot het uitspreken van zijn erkentelijkheid over dit „nieuwe instituut van de regenten-conferentie onder voorzitterschap van den gouverneur-generaal".

Bij monde van haar gemachtigde voor algemeene zaken beantwoordde de regeering het geopperde bezwaar tegen deze conferenties, die zij staatsrechtelijk volkomen gerechtvaardigd achtte, met een verwijzing naar de in de memorie van antwoord reeds aangevoerde argumenten.

De betrekkelijke passus in dit staatsstuk moge duidelijkheidshalve hier in zijn geheel volgen:

„De uit staatsrechtelijk oogpunt tegen de regenten-conferenties „door een der leden aangevoerde bezwaren worden door de „Regeering niet gedeeld. Daarbij wordt nl. de bijzonder positie „voorbij gezien, welk de regent *als volkshoofd en in het hervormd „gebied als hoofd van het autonoom regentschap* [1]) inneemt. Een „vergelijking van deze conferenties met het ontstaan van een „rechtstreeksche verbinding tusschen den Minister van Koloniën „eenerzijds, en de departementshoofden, residenten of regenten „anderzijds gaat mank, aangezien de Minister als Raadsman der „Kroon, wel het algemeen bestuur controleert, doch niet zelf voert. „Dat ter conferentie voor West-Java de residenten-afdeelings-„hoofden wèl, elders de assistent-residenten-afdeelingshoofden niet „aanwezig waren, volgt uit het verschil in positie tusschen deze „hoofden".

„Een blijk van minder vertrouwen in de Hoofden van Gewestelijk „Bestuur mag in deze conferenties zeker niet worden gezien; de „deelneming van die bestuurshoofden aan de conferenties is daar-„voor reeds een afdoend bewijs. Bovendien heeft meer dan één „Resident spontaan van zijn waardeering voor de conferenties doen „blijken; deze zijn dan ook veeleer een doortrekken van de lijn, „die met ontvoogding en bestuurshervorming is begonnen".

Ongetwijfeld zal met groote waardeering door het korps europeesche bestuursambtenaren kennis zijn genomen van de uitdrukkelijke verklaring van de zijde der regeering, dat in deze conferenties geen

---

1) Cursiveering van mij:

blijk van minder vertrouwen in de hoofden van gewestelijk bestuur mag worden gezien; dat echter meer dan één resident spontaan van zijn waardeering voor de conferenties heeft doen blijken, kan interessant zijn om te vernemen, doch doet niets af aan de beoordeeling van de vraag of deze conferenties staatsrechtelijk al dan niet gerechtvaardigd zijn te achten.

In de regeeringsverklaring treft het dat de eigenlijke rechtvaardiging van de conferenties gezocht moet worden in de positie van den regent „als volkshoofd en in het hervormd gebied als hoofd van het autonoom regentschap".

Dat in dit verband aan laatstgenoemde kwalificatie veel gewicht moet worden gehecht, mag met reden worden betwijfeld; immers, waarom dan geen conferenties onder landvoogdelijke leiding met gelijksoortige hoofden van andere autonome gemeenschappen, met burgemeesters van stedelijke gemeenten? Zoowel deze stedelijke gemeenten als de regentschappen in het hervormde gebied van Java zijn autonome rechtsgemeenschappen, die beiden alle bevolkingsgroepen binnen hun territoir omvatten, hetgeen ook in de samenstelling der respectieve raden als bestuursorganen dezer gemeenschappen tot uiting komt. Zij zijn in het nieuwe staatsverband naast elkander en ieder op zich zelf gesubordineerd aan de autonome provincie.

Bovendien is het onjuist om van hoofd van het autonome regentschap te spreken, doelende op den regent. Staatsrechtelijk staat aan het hoofd van het regentschap (gemeente) de regentschapsraad (gemeenteraad), waarvan de regent (burgemeester) voorzitter is.

Het andere, eerstgenoemde argument der regeering, dat de regent als volkshoofd een bijzondere positie inneemt, was dan ook het thema, waarop met een enkele uitzondering, de sprekers in den volksraad, die zich overtuigde voorstanders der regenten-conferenties hadden betoond, in tweeden termijn voortborduurden. Een van hen ging zelfs zoo ver om aan de hand van citaten uit het bekende werk „Priangan" van Dr. DE HAAN te betoogen, dat de regentenconferenties hun oorsprong in historie en traditie vinden en dus eigenlijk niets nieuws in de praktijk van ons staatsbestuur te zien geven.

Opmerkelijk is het feit intusschen, dat in de geheele gedachtenwisseling over dit onderwerp in den volksraad geen enkele toon te beluisteren viel, die op een ontkenning wees van de gelijkstelling van de positie der regenten op Java met die van volkshoofden.

En al aanstonds moet worden erkend, dat wanneer men die gelijkstelling aanvaardt, daaraan ook inderdaad een argument voor het staatsrechtelijk novum der regenten-conferenties onder voorzitterschap van den landvoogd kan worden ontleend, ook al zal daardoor en niettegenstaande de uitdrukkelijke regeeringsverklaring, dat hierin niet een blijk van minder vertrouwen in de hoofden van gewestelijk bestuur moet worden gezien, de positie van hoofd van gewestelijk bestuur als vertegenwoordiger van het centraal gezag min of meer in ongunstigen zin beïnvloed worden.

Moet daarentegen de positie van den regent als volkshoofd worden ontkend, zoodat in den regent niet anders kan worden gezien dan een ambtenaar van het gouvernement, zij het dan ook een hoofdambtenaar van den hoogsten rang bij den inlandschen bestuursdienst, dan is op grond van diens louter ambtelijke ondergeschiktheid aan het hoofd van gewestelijk bestuur, die op zijn beurt hierarchisch rechtstreeks onder den gouverneur-generaal staat, de rechtvaardiging der regenten-conferenties staatsrechtelijk niet vol te houden.

Er bestaat dus alleszins aanleiding om na te gaan of de zonder eenige tegenspraak in den volksraad aanvaarde stelling, dat de regenten op Java als volkshoofden zijn te beschouwen, inderdaad in de hier te lande geldende staatsinstellingen haar grond vindt.

* * *

Het is bekend, dat de Oost-Indische Compagnie zich aan het inwendig bestuur over de inlandsche bevolking dezer landen weinig gelegen liet liggen; van een uitsluitend commercieel lichaam kon ook niet anders worden verwacht.

In de streken, die door oorlog of anderszins onder haar souvereiniteit kwamen, werd het inlandsch bestuur gelaten zooals het was; de regenten behielden daar hun positie en gezag, zooals een en ander onder het despotisch inlandsch vorstenbestuur geregeld was; zelfs vonden zij dikwijls gelegenheid tot versterking van hun

positie, daar de nieuwe souverein, de compagnie, hen slechts noodig had voor de levering van producten, nu en dan van hulptroepen, en hen overigens de vrije hand liet.

Noch onder het inlandsch vorstenbestuur, dat hen slechts als ambtenaren beschouwde, noch onder de souvereiniteit van de compagnie, die in hun positie geen principiëele wijziging bracht, konden de regenten als volkshoofden worden beschouwd, wijl het regentschap — voor zoover bekend — geen oorspronkelijke volksinstelling was, maar een schepping van het vorstenbestuur als administratieve eenheid, die onder de wisseling van souverein ongewijzigd bleef voortbestaan.

Het régime van de Bataafsche Republiek bracht weinig verandering in den bestaanden toestand ten deze. Tevergeefs zal men in het ontwerp-charter van 1803 naar eenige regeling van het inlandsch bestuur zoeken; slechts bepaalt artikel 56 dat „in overleg met de Inlandsche Regenten de meest geschikte middelen zullen worden beraamd en in het werk gesteld om, in het Gebied van de Bataafsche Republiek in Oost-Indien, het lot van den gemeenen Inlander te verbeteren en te verzekeren", terwijl men in artikel 14 van de als bijlage bij het ontwerp-charter gevoegde „Instructie „voor den Gouverneur-Generaal van Bataafsch-Indien" leest dat „het Bestuur over den Inlander op Java voordaan van wegens den „Staat zal worden uitgeoefend" uit welke laatste uitdrukking men mogelijk zou kunnen lezen, dat dat bestuur dan ook alleen middels ambtenaren van den staat zal worden gevoerd.

Dat is alles wat men omtrent de bestuursvoering over de inlandsche bevolking in die staatsstukken vindt.

Als bekend mag worden ondersteld hoe DAENDELS, die bij artikel 26 van zijn instructie de opdracht had ontvangen om na te gaan in hoeverre het ontwerp-charter als „een Grondwet voor onze Aziatische Bezittingen zoude kunnen worden geadopteerd", de Javasche regenten, die hij van acten van aanstelling voorzag, geheel als ambtenaren beschouwde, op welken weg hij werd gevolgd door het Britsche tusschenbestuur onder RAFFLES, door wien de macht der regenten aanzienlijk werd ingekort.

Na de restauratie van het Nederlandsche gezag heeft de gouverneur-generaal VAN DER CAPELLEN, van meening dat het gezag der

regenten onder het vorige bewind te veel geleden had, maatregelen genomen ter versterking van hun positie, welke maatregelen hun belichaming vonden in de resolutie van den gouverneur-generaal in rade van 9 Mei 1820 No. 1, bij welke resolutie o.m. werd vastgesteld het reglement op de verplichtingen, rangen en titels der regenten op het eiland Java (Staatsblad 1820 No. 22). Zonder zich nochtans duidelijk uit te spreken over het karakter van den regent als volkshoofd dan wel als ambtenaar, omschrijft hij diens positie als volgt in de artikelen 1 en 2 van dit reglement:

Art. 1. De regenten zijn, onder de Inlandsche bevolking, de eerste personen in hunne regentschappen; zij staan onder de onmiddellijke bevelen van den Resident.

Art. 2. In zaken, welke het Inlandsch bestuur aangaan, zijn de regenten de vertrouwde raadslieden van den Resident, die dezelve als zijn jongere broeders zal behandelen.

Noch het nimmer in werking getreden, grootendeels onder den invloed van het ontwerp-charter van 1803 samengestelde regeeringsreglement van 1815, noch de latere regeeringsreglementen van 1818, 1827 en 1830 geven ook maar eenige regeling van het inlandsch bestuur op Java. Wel spreken de drie laatstgenoemde reglementen in enkele artikelen — b.v. betreffende de regeling van het benoemingsrecht en over de bescherming der inlandsche bevolking tegen knevelarijen van de zijde der ambtenaren — van „alle europesche en inlandsche ambtenaren" of „alle ambtenaren zoo Europesche of Inlandsche" of een daarmede overeenkomende omschrijving, die de opvatting wettigen, dat onder „ambtenaren" ook de Javasche regenten moeten worden begrepen.

In het regeeringsreglement van 1836 ontmoet men in het tweede lid van artikel 50, handelende over het binnenlandsch bestuur zoowel op Java en Madoera als op de buitenbezittingen, voor het eerst de bekende formule, die wel typisch een der steunpilaren van het Nederlandsche gezag in deze gewesten wordt genoemd, en die aldaar woordelijk aldus luidt:

„Overal wordt het beginsel nageleefd, om voor zoo veel de om-
„standigheden dit gedoogen, de inlandsche bevolking te laten
„onder de leiding en het onmiddellijk bestuur van hare eigen
„hoofden".

Hoe dit beginsel zoo plotseling in het reglement van 1836 zijn uitdrukking heeft gevonden, en welke beweegredenen daaraan ten grondslag hebben gelegen, is voor den lezer niet goed na te gaan, daar dit regeeringsreglement, evenals de vorige gelijksoortige reglementen meer bedoeld als een instructie voor den gouverneur-generaal, werd vastgesteld bij koninklijk besluit zonder dat van buiten op de samenstelling ervan invloed kon worden uitgeoefend, zoodat slechts de archieven van het kabinet des konings en van den minister van koloniën in deze uitsluitsel zullen kunnen geven. Zonder kennisneming van den inhoud dier archieven, valt derhalve niet met zekerheid te zeggen welke beteekenis hier aan de woorden „eigen hoofden" met betrekking tot de Javasche regenten moet worden toegekend.

Eenmaal tot uitdrukking gekomen, heeft het zooeven genoemde beginsel zich echter voor goed een plaats verworven in de Indische staatsinstellingen, zooals die waren vastgelegd in het bij de wet vastgestelde regeeringsreglement van 1854, en zooals die thans zijn te vinden in de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië van 1925.

Om nu te weten welke beteekenis door den wetgever zelven aan dit beginsel is toegekend, in het bijzonder met betrekking tot hetgeen onder het woord „hoofden" moet worden verstaan, is het noodig de openbare beraadslagingen in de tweede kamer der staten-generaal van 1854 betreffende het derde ontwerp-regeeringsreglement, nopens de aangelegenheid die ons thans bezighoudt, wat meer uitvoerig na te gaan. De bedoeling van den wetgever van 1854 moet geacht worden nog steeds aan het beginsel ten grondslag te liggen, omdat nimmer in het artikel, waarin dit beginsel tot uitdrukking kwam, eenige verandering werd gebracht en dit artikel ook geheel ongewijzigd in de nieuwe wet op de staatsinrichting van 1925 werd overgenomen.

Vooraf moge gaan de formuleering van het beginsel, zooals dat in artikel 70 van het regeeringsontwerp — het latere artikel 67 van het vastgestelde regeeringsreglement — had plaats gevonden:

„Zooveel de omstandigheden het toelaten, wordt de inlandsche „bevolking gelaten onder de onmiddellijke leiding van hare eigene „hoofden, onderworpen aan zoodanig hooger toezigt van rege-

„ringswege, als bij algemeene of bijzondere voorschriften door den „Gouverneur-Generaal is of zal worden bepaald".

Vóór de eigenlijke openbare beraadslaging over dit artikel, werd bij de beraadslaging over het IVde hoofdstuk in het algemeen (van de gewestelijke en plaatselijke besturen) op 31 Juli 1854 tusschen THORBECKE en den minister van koloniën PAHUD een debat gevoerd, dat van invloed is geweest op de debatten van den volgenden dag over het zooeven aangehaalde artikel 70, welk debat om die reden hier in zijn geheel een plaats moge vinden.

Bij de lezing van de ondervolgende citaten zij er de aandacht op gevestigd, dat de daarin voorkomende cursiveeringen zijn overgenomen uit de „Handelingen" der tweede kamer, zooals die met betrekking tot de behandeling van het regeeringsreglement in December 1857 door L. W. C. KEUCHENIUS zijn uitgegeven.

THORBECKE, het debat openend, zeide het volgende:

„Voorts wensch ik een punt opgehelderd te zien, hetgeen mij in „dit hoofdstuk duister schijnt: het onderscheid tusschen *eigen „hoofden* en andere *ambtenaren*. In sommige artikelen vind ik „*inlandsche hoofden* tegen *Europeesche ambtenaren* overgesteld. Is „dat wel eene onderscheiding, die bij de leiding of regeling van „het binnenlandsch bestuur in Indië wezenlijke beteekenis heeft? „In art. 70 lees ik: „zooveel de omstandigheden het toelaten, wordt „„de inlandsche bevolking gelaten onder de onmiddellijke leiding „„van hare eigene hoofden". Welke zijn die eigene hoofden? Zoo „ik mij niet bedrieg, is het onderscheid, waarop het hier aankomt, „dit: de eigen hoofden, hetzij vorsten, hetzij dorpshoofden, zijn „diegenen, die hun gezag ontleenen aan de inlandsche instellingen; „— de andere ambtenaren, onverschillig of inlanders dan Euro-„peanen, ontleenen hunne bevoegdheid aan de Nederlandsche „Regeering. Ik vraag, of dit niet een onderscheid is, hetgeen in „de organisatie van het binnenlandsch bestuur diep ingrijpt. Ik „zal daarover de inlichting van den Minister gaarne tegemoet zien".

waarop de minister antwoordde:

„Die spreker heeft ook gewenscht eene definitie van hetgeen „verstaan moet worden door *inlandsche hoofden*. In art. 70, zegt „die spreker, is melding gemaakt van *eigene hoofden*. Wat zijn „eigene hoofden? Daaromtrent kan, dunkt mij, geene tweederlei

„opvatting bestaan. De eigene hoofden zijn die, welke tot den „eigen landaard van de bevolking behooren. Zij worden, wat het „dessabestuur op Java betreft, door de dessa's zelve gekozen en „wat betreft de hoogere inlandsche autoriteiten, worden zij door „het Gouvernement benoemd of althans bevestigd. Er kan dus, „wat de werking van dit reglement betreft, geen verschil bestaan „over den toestand der inlandsche hoofden, hetzij hun gezag worde „ontleend uit oorspronkelijke volksinstellingen, hetzij het bij uit- „sluiting zijn oorsprong verschuldigd is aan verordeningen van het „Nederlandsche Gouvernement. De werking is dezelfde, de wettig- „heid van het gezag moet ook dezelfde zijn. Ik kan niet treden „in eene ontleding van de beginselen, waarop de tegenwoordige „toestand van de Indische huishouding rust; maar even zeer als „het juist is, dat de dessahoofden worden benoemd door de mede- „werking en keuze van de inlandsche bevolking zelve, even zoo „waar is het ook, dat die keuze wordt onderworpen aan de be- „krachtiging van hoogere autoriteiten. De bevestiging, zoo niet „de regtstreeksche benoeming van *alle* inlandsche hoofden zonder „onderscheid, is de voorwaarde van hun optreden, en dit is het „geval in alle de gedeelten van Nederlandsch-Indië, die onder het „direct gezag van het Nederlandsch Gouvernement staan".

THORBECKE, door het ministriëel antwoord niet bevredigd, dupliceerde:

„De Minister erkent geen onderscheid tusschen de eigene hoofden „en andere ambtenaren. Er is volgens hem geen verschil van oor- „sprong van gezag. Intusschen onderscheidt het reglement zelf. „Het zegt: „Zooveel de omstandigheden het toelaten, wordt de „„inlandsche bevolking gelaten onder de onmiddellijke leiding van „„hare eigene hoofden, onderworpen aan toezigt van Regerings- „„wege". Vervolgens wordt van de gewestelijke hoofdambtenaren, „van de regenten en van de districtshoofden gewaagd, doch hoe? „Dat zij hunne instructiën ontvangen van den Gouverneur-Generaal, „die hunne ambtspligten regelt. Zij hebben geen anderen grond, „geene bevoegdheid dan uit die bron. Is dit het geval der „eigene „hoofden", waarvan art. 70 spreekt en waarop in art. 74 wordt „teruggekomen?"

Waarop de minister weder antwoordde:

„De afgevaardigde uit Maastricht ziet tegenstelling tusschen „den inhoud van art. 70 en dien van de volgende artikelen. Ik kan „die beschouwing niet deelen. Ik zie niet in, waarom onder de „„eigene hoofden", waarvan art. 70 spreekt, ook niet zouden wor„den verstaan de hoofden, waarvan in de volgende artikelen ge„sproken wordt. „Eigene hoofden", is daar gezegd, om uit te „drukken, dat zij gekozen of benoemd worden uit de *inlandsche* „bevolking, in tegenstelling van de *Europeesche* besturende hoof„den, en vermits nu de volgende artikelen spreken van regenten, „van districts- en van gemeentehoofden, is het duidelijk, dat ook „met die hoofden worden aangeduid de „eigene hoofden", onder „wier onmiddellijke leiding, volgens het eerste artikel van dit „Hoofdstuk, de inlandsche bevolking, zooveel de omstandigheden „het toelaten, zal blijven".

Men ziet dat THORBECKE, die op de zaak niet verder inging, de vraag wat onder „eigene hoofden" moest worden verstaan, scherp stelde. Hij zag de staatsrechtelijke tegenstelling tusschen de „hoofden", die hun gezag ontleenen aan de inlandsche volksinstellingen, en de ambtenaren, die hun bevoegdheid slechts aan het gouvernement danken. De minister ontkende deze tegenstelling; een principiëel onderscheid in staatsrechtelijken zin tusschen „hoofden" en „ambtenaren", die aan verschillende bronnen hun gezag ontleenen, zag hij niet; in zijn oogen kon de uitdrukking „eigene hoofden" slechts beteekenen: hoofden (of ambtenaren) van inlandschen landaard, benoemd of bevestigd door het gouvernement.

Naar aanleiding van deze gedachtenwisseling werd den volgenden dag de beraadslaging over artikel 70 van het regeerings-ontwerp door VAN HOEVELL geopend met de indiening van een amendement om in plaats van „onder de onmiddellijke leiding van hare eigene hoofden" te lezen „onder de leiding harer eigene vorsten en hoofden en van ambtenaren van haren eigen landaard".

Tot toelichting op dit amendement begon VAN HOEVELL geheel in de lijn van THORBECKE te betoogen, dat „eigene hoofden" beteekent „hoofden, die tot de bevolking behooren, dus hoofden, die krachtens de instellingen door de bevolking worden gekozen", terwijl hij verklaarde tot zijn bevreemding den vorigen dag uit des ministers mond te hebben vernomen, dat aan die woorden de betee-

kenis moest worden gehecht van „hoofden *behoorende tot den eigen landaard van de bevolking*, maar wier gezag geheel ontstaat uit het Gouvernement".

Uitdrukkelijk zeide VAN HOEVELL een oogenblik later:

„Ik onderscheid in Indië in het algemeen de verschillende „hoofden van den eigen landaard der bevolking in drie klassen: „in de eerste plaats de vorsten, die men kan noemen de *erfelijke „aristocratie* in Indië of den erfelijken adel; in de tweede plaats „hoofden, die, krachtens instellingen van de bevolking, *door haar „zelven worden gekozen;* en in de derde plaats hoofden, die uit- „sluitend en alléén hun gezag ontvangen van het Gouvernement — „ambtenaren van den eigen landaard der bevolking, door het „Gouvernement aangesteld en ontslagen".

Klaar en scherp accentueerde hij hier het reeds den vorigen dag door THORBECKE gemaakte onderscheid en wilde dat vastgelegd zien in artikel 70 van het regeeringsontwerp, nu hem gebleken was hoe van de regeeringstafel dit niet alleen voor Java maar ook voor de buitenbezittingen van zoo veel belang zijnde onderscheid niet werd erkend. Het is duidelijk hoe in zijn gedachtengang de regenten en lagere inlandsche bestuursambtenaren op Java slechts als ambtenaren zijn aan te merken, en alleen de desahoofden, vallende onder de tweede door hem genoemde categorie, volkshoofden in den eigenlijken zin van het woord genoemd kunnen worden.

BAUD, die een overwegenden invloed op de ter zake gevoerde debatten heeft uitgeoefend, stond niet ontkennend tegenover de door den vorigen spreker gemaakte onderscheiding, maar hij achtte ze niet van belang. Woordelijk zeide hij:

„Al die distinctiën, door den spreker uit Almelo (VAN HOEVELL) „gemaakt, mogen juist zijn; ik geloof niet dat zij hier veel ter „zake doen. De Nederlandsche Regering heeft zich ten doel ge- „steld om tot werktuigen van *haar* gezag te kiezen dezelfden, die „een deel van het bestuur uitmaken, onder de instellingen die van „kracht waren toen zij de souvereiniteit aanvaardde. Zij heeft zich „slechts beijverd om aan die gezagvoerders meer duidelijke attri- „buten te schenken en om hen in de uitoefening van hunne betrek- „kingen, te brengen onder den invloed zooveel mogelijk van „geschrevene instructiën, die vroeger niet bestonden".

In zijn daarop volgend betoog zich bepalend tot Java, wenschte BAUD geen onderscheid te zien tusschen hoofden en ambtenaren, naar mate zij hun gezag aan oorspronkelijke volksinstellingen of rechtstreeks aan het Nederlandsche gouvernement ontleenden; zij waren in zijn oogen allen ambtenaren; hij wees er voorts op, dat artikel 70 niet van toepassing zou zijn op de hoofden, die door het Nederlandsche gouvernement noch aangesteld noch erkend waren, zooals de penatoes [1]). De werking van dit artikel zou slechts beperkt blijven tot de hoofden, die door het gouvernement waren aangesteld dan wel erkend, in beide welke gevallen zij hun bevoegdheid tot optreden ontleenden aan dat gouvernement en derhalve geheel als ambtenaren waren te beschouwen.

Ook voor de buitenbezittingen zou deze opvatting z.i. niet tot bezwaren aanleiding behoeven te geven en wel door de restrictie, die in de woorden „zooveel de omstandigheden dit toelaten" lag opgesloten, als ook tengevolge van den algemeenen regel, dat „de algemeene verordeningen slechts toepasselijk zijn in zoover zij met het regt van zelfbestuur bestaanbaar zijn" (art. 30 regeeringsontwerp, art. 27 regeeringsreglement).

Zijn rede besluitend zeide BAUD:

„Naar mijne beschouwing bestaat er geen onderscheid in de „eenige redelijke opvatting van het artikel, tusschen *hoofden* en „*ambtenaren*. Onder *hoofden*, hier bedoeld, versta ik alleen die, „welke door de Regering aangesteld of erkend zijn, en daardoor „zijn zij *ambtenaren* in de volle beteekenis van het woord. Maar „het spraakgebruik heeft in Indië deze opvatting gewettigd, dat „men door *hoofden* verstaat inlandsche, door *ambtenaren* Euro„pesche dienaren van het Gouvernement. Ik geloof, dat het eene „afwijking van dat spraakgebruik, dat nu eenmaal het burgerregt „heeft verkregen, zou zijn, hier te spreken van *ambtenaren*, als „uitmakende een bijzondere klasse van *hoofden*. Maar, indien er „eenige twijfel bestaat omtrent de ware beteekenis van het woord „*hoofden*, dan kan die twijfel opgeheven worden door te lezen:

[1]) De penatoes, een figuur tusschen het desahoofd en het onderdistrictshoofd staande, zelf tevens hoofd van een desa, die met vier of vijf andere desa's een kring vormt, komt nog steeds voor o.a. in het gewest Banjoemas, terwijl een geheel gelijksoortige figuur in het voormalige gewest Bagelen nog bestaat onder de benaming van glondong.

„*van hare eigene, door de Regering aangestelde of erkende, hoof-*
„*den*". Wanneer dus bij sommige leden dezer vergadering de ware
„beteekenis van dit voorschrift verduidelijking mogt behoeven, dan
„zouden bij amendement de woorden: *van regeringswege aange-*
„*stelde of erkende* in het artikel opgenomen kunnen worden; het
„denkbeeld daarentegen om, zooals het amendement van den
„spreker uit Almelo luidt, een onderscheid te maken tusschen
„hoofden en ambtenaren en alzoo voedsel te geven aan de op-
„vatting, dat er inderdaad een ander onderscheid bestaat dan ik
„heb aangegeven, acht ik ongeraden. Elk inlandsch hoofd, door
„de regering aangesteld of erkend, is een *ambtenaar;* maar het
„spraakgebruik, ik herhaal het, past die benaming meer algemeen
„toe op de Europesche ambtenaren.

„Ik geloof, dat het artikel, zoo als het nu geredigeerd is, geheel
„overeenkomt met de officiele taal in Indië in gebruik, en dat een
„afwijking daarvan een bedenkelijke verandering van begrippen
„zou kunnen doen ontstaan. *Eigene hoofden* is, uit datzelfde oog-
„punt, duidelijker dan *ambtenaren van haren eigen landaard*".

Had BAUD in 1854, toen inlandsche ambtenaren nagenoeg uitsluitend slechts bij het binnenlandsch bestuur dienden, kunnen voorzien hoe thans, een drie kwart eeuw later, een leger van inlandsche ambtenaren en beambten ook bij tal van andere takken van dienst werkzaam is, hoe juist dit feit ertoe heeft moeten bijdragen, dat men in de „hoofden" van artikel 67 van het regeeringsreglement, dat kennelijk slechts op bestuursambtenaren ziet, meer is gaan zien dan enkel ambtenaren, hoe dus dit woord „hoofden" tegen zijn uitgesproken bedoeling in juist aanleiding is geworden tot een verwarring van begrippen in dien zin, dat in de Javasche regenten thans niet alleen nog maar ambtenaren, doch ook volkshoofden worden gezien, hij zou ongetwijfeld meer waarde hebben gehecht aan het denkbeeld van VAN HOEVELL om het onderscheid tusschen „hoofden" en „ambtenaren" meer tot uitdrukking te doen komen.

Vast staat echter, dat ook BAUD in de regenten slechts ambtenaren zag, die hij begreep onder de van regeeringswege aangestelde hoofden. Met de van regeeringswege erkende hoofden kunnen in zijn gedachtengang slechts zijn bedoeld de hoofden, door de

inlandsche bevolking krachtens haar instellingen gekozen en door het gouvernement nader erkend, i.c. op Java de desahoofden.

BAUD, die derhalve de aanneming van het amendement-VAN HOEVELL ontried, diende hierop zelf een amendement in met de strekking om achter het woord „eigene" in te voegen de woorden „van regeringswege aangestelde of erkende".

Nadat minister PAHUD zijn hiervoren aangegeven standpunt nogmaals uiteengezet had — de door VAN HOEVELL gemaakte onderscheiding werd door hem noch tegengesproken noch ontkend, slechts wees hij erop, dat „in de practijk het evenwel daarop neerkomt, dat de optreding dier hoofden alléén plaats vindt met medewerking of vergunning van het Gouvernement" — kwam THORBECKE nog eenmaal op zijn rede van den vorigen dag terug met de volgende woorden:

„Ik wil slechts herinneren, dat de vraag niet was en mijns „inziens niet zijn kan, of iemand in Indië als hoofd zou kunnen „optreden of handelen, zonder erkenning van het Gouvernement. Ik „stel de noodzakelijkheid dier erkenning of toelating met den „Minister boven twijfel. Maar de vraag is, dunkt mij, deze (en „zij blijft ook na de uitlegging van den Minister, ook na de ver„klaringen van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den „heer BAUD, voor mij bestaan): of er niet is een zeer wezenlijk „onderscheid tusschen die hoofden wier werkkring geheel of „grootendeels gegrond is op de inlandsche instellingen, schoon zij „dien werkkring niet kunnen bekleeden zonder verlof van het „Gouvernement, — en die ambtenaren, wier bevoegdheid uitsluitend „afhangt van Nederlandsche instructiën, en louter een schepping „is van ons Gouvernement".

Meer wilde THORBECKE hierover niet zeggen, terwijl ook in het verdere verloop der debatten met betrekking tot dit onderwerp geen nieuwe gezichtspunten meer werden geopend, met uitzondering van hetgeen door een enkel lid, met name den oud-gouverneur-generaal ROCHUSSEN, te berde werd gebracht.

Na een vrij uitvoerig betoog, waarbij ook het erfelijkheidsbeginsel in de opvolging der regenten werd te pas gebracht en waarin hij de hypothetische stelling verdedigde, dat de grondslag van het gezag der hoofden op Java, in de eerste plaats der regenten, in

de oude Hindoesche kastenverdeeling der maatschappij moest worden gezocht, komt ROCHUSSEN tot de conclusie, dat „men „niet in beginsel moet aannemen, dat de regenten slechts inland- „sche ambtenaren en niet inlandsche hoofden zijn".

Zijn meening vond evenwel bij geen der leden, die aan het debat deelnamen, steun.

De gevoerde debatten in enkele woorden samenvattend kan worden gezegd, dat eenerzijds (VAN HOEVELL, THORBECKE) een principiëele scheiding werd gezien in hetgeen onder „inlandsche hoofden" en „inlandsche ambtenaren" moest worden verstaan al naar mate deze functionarissen hun bevoegdheid en gezag ontleenen aan oorspronkelijke volksinstellingen dan wel aan het Nederlandsche gezag, welke scheiding men in de wet vastgelegd wenschte te zien (amendement-VAN HOEVELL), anderzijds (BAUD, minister PAHUD) onder „eigene hoofden" moesten worden begrepen „ambtenaren van inlandschen landaard", die hun bevoegdheid en gezag slechts ontleenen aan een benoeming of erkenning van het Nederlandsche gezag — onafhankelijk van de vraag of hun positie al dan niet als een uitvloeisel van oorspronkelijke inlandsche volksinstellingen is te beschouwen —, welke opvatting in het ontwerp-regeeringsreglement verduidelijking behoefde (amendement-BAUD).

Naast deze beide opvattingen, in geen van welke de regent op Java als „volkshoofd" is te beschouwen in de staatsrechtelijke beteekenis van dat woord, staat de meening van ROCHUSSEN geheel op zich zelf, die in den regent zoowel den ambtenaar als ook het volkshoofd wilde zien.

Bij de steming werd het amendement-VAN HOEVELL verworpen met 21 tegen 16 stemmen, terwijl BAUD's amendement met 32 tegen 18 stemmen werd aangenomen.

Zeer ten rechte kon dan ook Mr. C. W. MARGADANT, de bekende commentator van het regeeringsreglement, in zijn „Het Regeeringsreglement van Nederlandsch-Indië" bij de toelichting op artikel 67 o.m. schrijven:

„.....; aangesteld worden alle inlandsche hoofden behalve „de desahoofden op Java en Madoera; erkend worden de laatste „die door de inheemsche bevolking gekozen worden krachtens

„artikel 71; *hoofden* beteekent ambtenaren wat ten overvloede door „den minister in het licht werd gesteld; door de regeering aange- „steld of erkend en met een deel van het publiek gezag belast zijn „ze ambtenaren in den vollen zin van het woord en daarom kon „BAUD terecht verklaren: er bestaat geen onderscheid tusschen „hoofden en ambtenaren in den zin van het R.R. Met de opneming „van den term hoofden wilde men in 1854 niet afwijken van het „spraakgebruik dat burgerrecht verkregen had. De minister PAHUD „zei: de inlandsche bevolking moet bij voortduring bestuurd wor- „den door tusschenkomst van personen van haar eigen landaard. „Zóó is de beteekenis juist aangegeven; onder hoofden heeft men „nu te verstaan inlandsche besturende ambtenaren; ....."

Inderdaad is hiermede de bedoeling van den wetgever van 1854 door MARGADANT volkomen juist weergegeven.

Zoo men nu mocht meenen, dat de bedoeling van dien wetgever om de Javasche regenten slechts als ambtenaren, zonder meer, te beschouwen, tegenspraak mocht vinden in het eveneens in het regeeringsreglement vastgelegde en nog steeds geldende erfelijkheidsbeginsel in de opvolging dier inlandsche hoofdambtenaren, daar een zoodanig beginsel toch niet in overeenstemming is met het karakter van ambtenaren in het algemeen, dan is noodzakelijk ter beoordeeling van de waarde van dit beginsel in verband met de vraag die ons bezig hield, kennisneming van de wijze waarop de erfelijkheid tot beginsel werd verheven en zijn uitdrukking in de wet vond.

Zooals door BAUD uitvoerig werd uiteengezet, is de belofte van erfopvolging voor het eerst door den gouverneur-generaal VAN DEN BOSCH in 1830 gegeven [1]) aan de regenten van de voormalige montjo-negoro der vorstenlanden, die na den Java-oorlog bij het rechtstreeks bestuurd gebied werden ingelijfd (Madioen, Kediri, Bagelen en Banjoemas) en wel als belooning voor de trouw door die regenten gedurende dien oorlog betoond, welke belofte door VAN DEN BOSCH op zijn reis over Java ook aan de andere regenten mondeling werd herhaald, nu niet alleen meer voor in den oorlog

[1]) Zie art. 2 van de instructie van 15 Maart 1830 voor de kommissarissen van het gouvernement, speciaal voor Jogjakarta, die de montjo-negoro-landen moesten overnemen.

bewezen trouw, maar ook ter verzekering van hun krachtige medewerking aan de invoering en uitbreiding van het door hem ontworpen cultuurstelsel.

Bij de overgave van het bestuur ontving de nieuw opgetreden gouverneur-generaal ad interim BAUD van den inmiddels tot commissaris-generaal benoemden VAN DEN BOSCH, krachtens bijzondere volmacht des konings, de opdracht om de gegeven beloften uitdrukkelijk te herhalen, aan welke opdracht door BAUD gevolg werd gegeven gedurende een reis over Java in 1834.

Met groote waarschijnlijkheid mag worden aangenomen, dat bedoelde koninklijke volmacht door VAN DEN BOSCH werd uitgelokt, zoodat ook hij om de zooeven genoemde opportunistische redenen is te beschouwen als de geestelijke vader van het denkbeeld om het erfelijkheidsbeginsel van gouvernementswege te erkennen. Vreemd mag het worden genoemd, dat over dit toch waarlijk wel belangrijke beginsel voor een bepaalde categorie van ambtenaren, in het regeeringsreglement van 1836 met geen woord werd gerept.

Echter niet tevreden met den bestaanden stand van zaken wist VAN DEN BOSCH als minister van koloniën in December 1839 den koning te overtuigen om nog een stap verder te gaan, en de afzetting van regenten en de intrekking van regentschappen te verklaren tot een uitsluitend attribuut van de koninklijke macht. Het was BAUD, inmiddels opgetreden als minister van koloniën, die in 1841 deze koninklijke beslissing ongedaan wist te maken, daar hij begreep, dat die beslissing onvereenigbaar was met de uitoefening van een krachtig plaatselijk gezag.

Nu betoonde BAUD zich in 1854 een beslist voorstander van de bevestiging der gedane beloften bij de wet, niet alleen ter wille van de goede trouw waar het de bevestiging gold van uitdrukkelijke en plechtige beloften, gedaan in naam des konings, doch ook omdat volgens hem de eenige juiste staatkunde was om de ontbrekende levenskracht in de inlandsche maatschappij — BAUD noemt dit ook de *organische* kracht — te scheppen bij de hoogere standen, en wel door hen „op het nauwst te verbinden aan de voortduring van ons gezag; en die standen te overtuigen, dat met den val van dat gezag ook hun maatschappelijke toestand op het spel staat".

Door VAN BOSSE en VAN HOEVELL werd een amendement inge-

diend, strekkende om de erkenning van het erfelijkheidsbeginsel uit het ontwerp-regeeringsreglement te schrappen. Zij achtten dit beginsel, indien wettelijk vastgelegd, een niet te verdedigen beperking van het benoemingsrecht van de kroon, waaraan ten onrechte door belanghebbenden een recht zou kunnen worden ontleend om een aanstelling te vorderen, terwijl zij het ongewenscht oordeelden ook toekomstige regeeringen aan dit beginsel te binden, al erkenden zij daarbij dat de woorden „zooveel doenlijk" en de gestelde voorwaarden van „bekwaamheid, ijver, eerlijkheid en goede trouw" als even zoo vele correctieven golden ter voorkoming van een benoeming van ongeschikte of onwaardige personen tot regent. Uitdrukkelijk erkennende dat beloften, gedaan in naam des konings, behooren te worden nagekomen, betoogde in het bijzonder VAN HOEVELL, dat het volgen van den stelregel der erfelijkheid bij benoeming van regenten behoort tot het gebied der uitvoerende macht, voor de vastlegging waarvan niet de hulp van de wetgevende macht behoorde te worden ingeroepen. Hij wees er voorts op hoe meermalen in de praktijk van het onderwerpelijk beginsel werd afgeweken.

In het bijzonder door BAUD en minister PAHUD, die er op wees dat juist in een beginselenwet als het regeeringsreglement bedoelde te zijn, ook dit beginsel een plaats behoorde te vinden, werden de argumenten van VAN BOSSE en VAN HOEVELL bestreden, en tenslotte was de overwinning aan de beide eerstgenoemden. Het amendement van VAN BOSSE en VAN HOEVELL werd verworpen met 30 tegen 23 stemmen.

Echter, noch uit de wijze waarop de erfelijkheid tot beginsel werd verheven, noch uit de argumenten, die bij de openbare beraadslaging in de tweede kamer in 1854 ten voordeele van een wettelijke vastlegging van dit beginsel werden aangevoerd, kan eenige bewijskracht worden ontleend ten gunste van een beschouwing van de Javasche regenten als volkshoofden.

Met reden mag derhalve worden geconcludeerd, dat de wetgever van 1854 de Javasche regenten slechts als ambtenaren, zij het in een eenigszins uitzonderlijke positie, en niet als volkshoofden erkende.

Ook latere maatregelen als b.v. de afschaffing in 1866 van het

landbezit als gedeeltelijke bezoldiging van de regenten en in 1882 van de pantjen-diensten der bevolking ten bate van de inlandsche ambtenaren — voor de desahoofden bleven ze bestaan — hebben eerder de strekking gehad om de regenten te bevestigen in de positie van ambtenaren dan om hen het karakter van volkshoofden te geven.

In dit licht beschouwd is het te betreuren, dat de eerste alinea van artikel 1 van de instructie voor de regenten van 1859 (Staatsblad 1867 No. 114), welke instructie thans nog van kracht is voor Midden- en Oost-Java, den regent „aan het hoofd der inlandsche bevolking in het regentschap, waarover hij is aangesteld" plaatst.

Hoewel dit wetgevend product van lagere orde niet kan derogeeren aan hetgeen een hoogere wetgever in het regeeringsreglement bedoelde vast te leggen, zou toch de uitdrukking „hoofd der inlandsche bevolking" aanleiding kunnen geven tot het misverstand, dat in den regent behalve een ambtenaar ook een volkshoofd zou moeten worden gezien, voor welke opvatting de wetgever van 1854, zooals wij gezien hebben, geen ruimte liet. En nog steeds moet de wetgever geacht worden zich op hetzelfde standpunt van 1854 te stellen, daar immers artikel 67 van het regeeringsreglement geheel ongewijzigd in artikel 118 van de wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië van 1925 is overgegaan.

Toch heeft deze misvatting kunnen postvatten, zelfs bij de regeering, zooals bij de volksraaddebatten van een paar maanden geleden, in het begin van dit opstel aangehaald, is gebleken. Ook bij gelegenheid van het in Mei van dit jaar gehouden regenten-congres bleek deze misvatting zoowel bij de prae-adviseurs als ook bij de overige congressisten te bestaan.

Had de nieuwe instructie voor de regenten in het hervormde West-Java, vastgesteld bij gouvernements-besluit van 8 Mei 1926 No. 12 (Bijblad 11051) de verwachting kunnen wekken, dat van regeeringszijde althans werd teruggekomen op de zooeven bedoelde misvatting, doordat de bewoordingen van artikel 1 dier instructie luiden: „De regent staat als zoodanig aan het hoofd van het Inlandsch bestuur in het regentschap", het antwoord van de regeering op de door een tweetal volksraad-leden op 18 Juni 1926 gestelde vragen, of het in de bedoeling der regeering lag om

daarmede de regenten in het hervormde gebied tot gewone ambtenaren te maken en niet meer tevens volkshoofden te doen zijn, slaat aan die verwachting den bodem in.

Het regeeringsantwoord, dat op 29 Juni 1926 gegeven werd, luidde woordelijk:

„Dat de Regeering nu de regenten uitsluitend als ambtenaren „zou beschouwen en daaraan uiting zou hebben gegeven door „artikel 1 dier instructie, kan Zij in geenen deele toegeven.

„Dat het regentsambt niet geheel meer het karakter heeft van „dat van volkshoofd blijkt o.a. wel uit de instelling van een regent-„schapsraad met welke de regent nu toch zijn gezag eenigermate „heeft te deelen en dat werd door artikel 1 tot uitdrukking ge-„bracht. Dat echter het welzijn van de bevolking aan den regent „blijft toevertrouwd blijkt wel uit de artikelen 1, 10 en 12 en de „Regeering heeft dan ook allerminst de bedoeling gehad om anders „dan formeel noodig was, aan het idee volkshoofd te tornen. In „het toepassen van de erfelijkheid, in het niet ongevraagd ontslag „verleenen zonder advies van den Raad van Nederlandsch-Indië „zijn o.a. toch teekenen te vinden, dat de regent nog wat anders „is dan een ambtenaar".

Wat het erfelijkheidsbeginsel voor de positie van den regent als ambtenaar dan wel als volkshoofd beteekent, hebben wij zooeven reeds gezien. En wat betreft het niet ongevraagd ontslag verleenen aan regenten zonder advies van den Raad van Indië, zoo vraag ik mij af of dit wel een argument is om in het regentsambt ook het element van volkshoofd te zien.

***

Uit het vorenstaande blijkt hoe in latere jaren een groot deel van de publieke opinie en ook de opvatting van de regeering zich hebben gewijzigd in dien zin, dat de Javasche regenten, in strijd met de duidelijke bedoeling van den wetgever, die nog steeds ten grondslag ligt aan het geldende wetsartikel, thans wel als volkshoofden worden beschouwd, terwijl nochtans geen steekhoudende gronden kunnen worden aangevoerd voor deze wijziging in opvatting.

Het komt noodig voor dit met nadruk naar voren te brengen,

nu op deze onjuiste opvatting een beroep wordt gedaan ter rechtvaardiging van een nieuwe staatsrechtelijke instelling in den vorm der regenten-conferenties. Zoo de regeering deze conferenties niettemin wenscht te blijven handhaven, zij voere andere, deugdelijker motieven ter rechtvaardiging van dit staatsrechtelijk novum aan. De thans aangevoerde motieven vinden hun grond in de geldende staatsinstellingen niet.

Weltevreden, Augustus 1927.

Klein-Landbouw in Kolonisatie,

door

Dr. B. VRIJBURG.

I. Het Staats-belang.

„Waar de landbouw bloeit, bloeit de staat".

In Indië is op 't gebied van klein-landbouw heel wat gedaan, heel wat geëxperimenteerd. Het Gouvernement heeft zich niet geringe uitgaven getroost, om den klein-landbouw te doen slagen — en — het dient gezegd — tot nu toe met zeer weinig resultaat.

Opdat dit geen ontmoediging tengevolge zal hebben, wil ik nog eens naar voren brengen *het groote Staats-belang,* dat gelegen is in het slagen van den klein-landbouw — met andere woorden — in het scheppen van een *middenstand,* die landbouw beoefent. Daarna zal ik trachten uiteen te zetten, hoe een betere weg kan worden ingeslagen, om n.m.m. tot succes te komen.

„Klein-landbouw een Staats-belang". Mussolini zegt: „De Regeering beschouwt de landbouwers in oorlog en in vrede als de fundamenteele krachten voor het geluk van het vaderland".

Ach, kregen wij hier ook eens zoo'n Regeering, en als die dan werkelijk meende wat ze zei, wat zouden we dan een gulden tijd tegemoet gaan.

Waarom zijn landbouw-kolonies noodig en waarom moet het N.-I. Gouvernement mede helpen tot de vorming daarvan?

Indië heeft langzamerhand een bevolkingsgroep gekregen, die staat tusschen de welgestelden, de intellectueelen (we zullen deze twee maar samen nemen, alhoewel beiden niet altijd samen gaan) en de bevolking; met de laatste bedoeld de gewone Inlander, die voor zijn dagelijksch broodje werkt en geen meerdere ontwikkeling deelachtig is dan hetgeen hij van de dessaschool meekreeg. Deze groep is samengesteld uit: de kleine Europeaan, de niet-gefortu-

neerde Indo en de ietwat geschoolde Inlander, de „orang-ontwikkeling" zooals hij zich zelf noemt; de Inlander, die wat meer heeft geleerd dan de gewone kampongman. Deze groep vond tot voor eenige jaren terug emplooi als klerkje op de vele gouvernementsbureaux, bij de S.S. en andere spoorweg-lichamen, aan banken, handelskantoren en zoo meer. Het groote meerendeel blijft daar ondergeschikte betrekkingen bekleeden. Aangezien door het zich steeds uitbreidend onderwijs 't aantal voor die betrekkingen gevormde personen de laatste jaren snel toeneemt en ook het Inlandsche meisje hierin een plaats krijgt, zijn we zoover, dat het aanbod de vraag reeds verre overtreft. We zitten reeds met een massa, laat ik zeggen — midden-klasse-menschen, waarvoor thans moeilijk, in de naaste toekomst in 't geheel geen werk is. 't Is een verschijnsel dat in elke kolonie wordt waargenomen, waar van uit 't moederland sterk op scholen en onderwijs-instellingen wordt aangedrongen.

Het ergste zullen in verdrukking komen en zijn het al ten deele, de kleine Europeanen en Indo's. Zij voelen zwaar de concurrentie van Inlanders en Chineezen, die, wat ontwikkeling aangaat, hun gelijke, met lager loon tevreden zijn, omdat hun levensstandaard lager is.

Deze bevolkingsgroep zal geholpen moeten worden en niemand zal ook maar een oogenblik weifelen te zeggen, dat hier het Gouvernement een plicht te aanvaarden heeft.

Ik wil niet zeggen dat thans niets voor deze klasse gedaan wordt. Zeker, velen worden geholpen; het is echter slechts een klein deel, nog meer staan achter hen en vragen steun. De tot nu toe gevolgde middelen, het „baantjes creëeren", zijn niet meer voldoende, naar andere wegen moet worden gezocht.

Een van de middelen, die krachtig kunnen medewerken tot werkverschaffing en tot het openen van een behoorlijk bestaan is: *het stichten van landbouw-kolonies.*

Het is een *politiek belang,* dat deze bevolkingsgroep geholpen wordt. Dat het Gouvernement dit doet langs den weg van landbouw heeft zijn politieke zijde. Ik haalde wel eens meer aan hetgeen hier volgt: „Van een politiek standpunt zou aanmoediging van landbouw en veeteelt daarom aan te bevelen zijn, vooral in

deze tijden, nu een ontwakend volk zoo gemakkelijk de banen der evolutie zou kunnen verlaten voor die der revolutie. Landbouw maakt de bevolking wel een beetje conservatief, — maar gehecht aan elke Regeering, die orde en rust weet te handhaven. Een rustige landbouw-bevolking gaat niet licht tot excessen over; communistische leiders hebben op haar geen vat".

Ook bij onze buren wordt dit gevoeld; luister maar wat de heer MAIN zoo ongeveer zegt in dit verband over Britsch-Indië sprekende:

„De vloek van Indië op den huidigen dag is de halve educatie, welke verscheidene leerinstellingen geven. Men krijgt een graad, een diploma, maar kan daarmee geen baantje krijgen. De jonge man wordt ontevreden en als zoodanig rijp voor de Bolshewistische propaganda.

Waar Indië letterlijk om schreeuwt, is een betere bebouwing van het land. Maar de jongelui laten het land in den steek, krijgen aan de scholen een halve opleiding en vinden zich zelf dan te goed om naar het land terug te gaan. Zij willen in Gouvernements-dienst, en als zij geen baantje kunnen krijgen werpen ze zich in de armen van het Bolshewisme".

Ook daar dus al de zelfde moeilijkheid; ook daar, een gelijke weg aangewezen, naar buiten.

Wil men *het politiek belang* dat de Staat heeft bij de verzorging van deze „midden-klasse-groep" even ter zijde stellen, dan treedt thans een niet minder gewichtig iets, *het economisch belang* naar voren.

We denken daarbij aan de woorden, door ENGELENBERG in de Volksraad gesproken: „Het doel der welvaarts-politiek is om een gegoeden boerenstand te vestigen, om inheemsch kapitaal te vormen, dat de grondslag wordt van de ontwikkeling der inheemsche samenleving".

In een der laatste volksraadszittingen is veel aandacht geschonken aan de vraag: „hoe in de toekomst zal moeten worden voorzien in de voeding eener zeer talrijke bevolking, die op zoo snelle wijze toeneemt, dat zij in afzienbaren tijd ook de laatste reserve aan bouwgrond in bezit zal hebben genomen".

Zeer zeker is dit een hoogst moeilijk probleem.

Er zijn, zooals bekend, verschillende factoren, die de situatie kunnen beïnvloeden. Ik wil ze hier één voor één voorbrengen en noemen onder:

a. beperking van de toename der bevolking;
b. verhooging van de opbrengst der reeds gecultiveerde gronden;
c. meer grond in cultuur brengen.

Wat *a* betreft, de natuurvolken in Indië staan nog lang niet op een peil, dat ze een rem zullen aanleggen tegen te snellen aanwas. Jonge huwelijken, vele huwelijken en het noodige aantal kinderen, zoo is het en zal het blijven. MALTHUS heeft hier zijne aanhangers nog niet gevonden. In vroegere jaren stelde de Natuur zelf haar grenzen en waar ze aan den eenen kant vrij spel had, en de toename onbelemmerd haar gang ging, dunden aan den anderen kant plagen, hongersnood en ziekten de gelederen en bleef er evenwicht. Thans heeft de Westersche beschaving het middel tot egalisatie aan de Natuur ontnomen; ziekten en plagen worden binnen enge grenzen teruggedreven, met gevolg: een dubbele toename.

Hieraan ontkomen we dus niet en niet alleen voor de Inlandsche, ook voor de Indo- en de Chineesche bevolkingsgroep geldt dit.

Het tweede hulpmiddel: verhooging van de opbrengst der gecultiveerde gronden is iets, waar men druk mee bezig is.

De Inlandsche landbouwer zelf zal hierin weinig deel nemen, althans niet eigener initiatief; daarvoor staat hij nog op te lagen trap van ontwikkeling. Hij wil planten, zooals zijn voorvaderen dat deden en aanvaardt gelaten de plagen en ziekten, als van Toewan Allah gezonden.

We hebben echter het Departement van Landbouw, dat met zijn voorlichtings- en zijn veeartsenijkundigendienst zeker in deze niet onbelangrijk werk verricht heeft. Meer intensief is er gewerkt hier en daar, andere gewassen hadden, naast de rijst, meer aandacht, ziekten werden bestreden en in hunne uitbreiding gestuit. Dit alles is, als zooveel gunstige factoren, te vermelden. Toch zullen de resultaten, zoolang „Kromo van heden" uitvoerder blijft van de voorgeschreven maatregelen, niet bevredigend, ik durf zeggen, gering zijn.

Voor meer intensieven veldarbeid is geld noodig, en dat heeft

Kromo niet; hij zit onder 't voorschot van Hadji of Arabier en de laatsten weten niet, dat het „zaliger is te geven dan te nemen", zij doen omgekeerd. De voorlichtingsdienst bereikt Kromo niet en, zoude ze hem bereiken, dan begrijpen ze elkaar niet. Ook langs Bestuur en Hoofden dringt het niet tot Kromo door, want de Hoofden hebben, als regel, te weinig verstand van landbouw en veeteelt en zullen de lessen, hun door Consulent en Veearts voorgehouden, niet in een voor Kromo bevattelijken en opneembaren vorm kunnen verwerken. Hij is finantieel te zwaar gehandicapt en staat in ontwikkeling te laag, om de nieuwe ideeën over landbouw en veeteelt om te zetten in intensiveering van zijn bedrijf.

Zoo lang de toestanden blijven zooals ze zijn en, het zij nogmaals gezegd, als Kromo blijft wat hij is, zullen we van de pogingen van het Departement van Landbouw, hoe goed ook bedoeld, inzake het meerder productief maken van bodem en veestapel, slechts zeer matig succes mogen verwachten.

Gunstiger staat de zaak, wanneer we een middenstands-landbouw weten te scheppen, staande tusschen den Inlandschen landbouw en de grootcultuur, en werkende met menschen, die niet geheel onbemiddeld zijn en zich tot een zeker peil van ontwikkeling hebben opgewerkt.

Ik kom hiermee tot mijn derde hulpmiddel: meer grond in cultuur brengen.

Dit is een bron, die reeds aangeboord werd, getuige de vele irrigatie-werken, die hier en daar tot stand kwamen en hieruit is, bij verstandig gebruik, nog heel wat jaren te putten. Op Java, maar vooral op de Buitenbezittingen, zijn groote complexen, die thans niet in cultuur, wel degelijk productief te maken zijn. Men denke echter vooral niet, dat deze bron onuitputtelijk is en hoede zich, op zorgelooze wijze dit, ons laatste hulpmiddel, aan te wenden. Verkwisting zou hier bijna gelijk staan met misdaad.

Een ieder, die in de binnenlanden bekend is, weet, wat een roofbouw er gepleegd wordt, wanneer de dessaman beschikking krijgt over zulke gronden. Alles wordt er uitgehaald, niets teruggegeven; na een paar oogsten zijn ze voor langen tijd waardeloos. Dit moet een einde nemen, want zelfs de oogenschijnlijk thans waardelooze stukken zijn daarvoor nog te goed.

Ik zou de gronden, waarover vrije beschikking is, voor den middenstand, hier synoniem met klein-landbouw, willen reserveeren; dan, maar dan ook alleen, zal men ze kunnen aanwenden op een wijze, voor Indië zoo economisch mogelijk.

Het is vooral het laatste, waarvoor ik met het oog op 't onderwerp *„kolonisatie"* thans bijzonderen aandacht vraag.

Wanneer men bij het Binnenlandsch-Bestuur, want daar moet men om inlichtingen toch terecht, informeert naar „gronden", krijgt men als regel ten antwoord — voor Java geldt dit zeer zeker — dat er geen grond meer beschikbaar is. Wanneer men dan eens rond gaat kijken in zoo'n district — we zullen maar geen groote eenheid nemen — dan verbaast men zich over de vele en vaak groote stukken grond, die braak liggen, bedekt met alang[2], met struikgewas of hooger opschietend hout. De vraag, waarom die gronden niet benut worden, zal de besturende ambtenaar beantwoorden met: — „deze stukken moeten worden gereserveerd voor de bevolking, dit is veeweide, dit is boschreserve, dit is grond, die geen waarde heeft, er is geen water, 't is al uitgeboerd", en zoo meer.

Met dergelijke antwoorden wordt men vaak, ik zou haast zeggen „afgescheept" —; de ambtenaar is met een soortgelijk antwoord van de zaak af; de gronden blijven ingeschreven als weidegrond, reserve voor bosch of voor de bevolking enz.

Dit nu lijkt mij niet in het belang van land en volk.

Het wil mij voorkomen dat het Gouvernement in dezen te kort schiet en een beter inzicht zal moeten hebben in deze, laat ik het noemen agrarische aangelegenheid.

Voor elk district, om maar bij deze eenheid te blijven, zou ik een onderzoek naar de geschiktheid van de gronden nauwkeuriger willen doen geschieden en als basis nemen: *„hoe kan de bodem zoo productief mogelijk worden gemaakt?"* Geen bevoorrechting van rassen of klassen, niet met stroomingen meegaan van hard brullende menschen, dat de bevolking meer grond moet hebben; evenmin invloedrijke personen naar de oogen zien, die vaak voor de grootcultuur stukken weten los te krijgen, die voor andere doeleinden meer productief waren geweest. Het zuivere doel, langs welken weg het meest economisch nut van de beschikbare grond te trekken is, dient voor oogen gehouden te worden en de beoordeeling

in handen gelegd van menschen, die met de locale situatie bekend en tot oordeelen bevoegd zijn. Het „geschikt voor klein-landbouw", straks nader te omschrijven, zal vermelding moeten vinden.

Men zal mij misschien tegenwerpen dat de classificatie nu ook reeds bestaat, dat de kaarten en registers, bij 't Bestuur aanwezig, nu ook al aangeven — „reserve-grond" — „veeweide" en zoo meer. Zeker is dit juist, echter ontbreekt er in werkelijkheid veel aan.

Dit laatste zal ik U met eenige voorbeelden aantoonen; ze zijn uit mijn directe omgeving en doen zien, dat de bestemming die aan de gronden gegeven wordt, alsook de kwalificatie in de registers, niet altijd is, zooals mag worden verwacht.

1. Ik vroeg en verkreeg eenige jaren geleden grond boven Lembang, circa 100 bahoe's, voor 't openen van eene veeteelt-onderneming. Alles was in orde — ook boschwezen had geen bezwaar. Voordat het echter tot uitvoering kwam, wisselde het Bestuur; ook kwam er een andere houtvester. Deze was van ander inzicht dan zijn ambtsvoorganger, had wèl bezwaar tegen de uitgifte en wist den nieuwen Resident op zijn hand te krijgen, met gevolg dat de exploitatie van het perceel mij zoo angstwekkend werd voorgesteld, dat ik er niet toe ben overgegaan.

Zooiets mag niet voorkomen en het uitgeven van grond mag niet afhankelijk zijn van de inzichten van een technisch ambtenaar, pas in de streek geplaatst.

2. Ik vroeg een stuk grond van 10 bahoe's ongeveer om een bestaand perceel uit te breiden en verbinding te krijgen met den hoofdweg. Mijn buurman had voor 't zelfde doel 15 bahoe gevraagd en gekregen. Mij werd het geweigerd, omdat het betrekkelijke stuk voor *veeweide* moest worden gereserveerd. 't Eerste jaar werden er door de bevolking aardappelen geplant, met wat Bengaalsch gras er tusschen. Dit laatste zou worden uitgebreid en diende natuurlijk om de besturende ambtenaar tevreden te stellen. 't Volgend jaar werd er nog eene kleine oogst maïs afgehaald en nu, 2 jaar later, is 't opschietend struikgewas, serrière en alang[2] geworden. De grond ligt er waardeloos, zonder eenige productie; alleen een verdwaalde geit haalt er hier en daar een blaadje af; het staat geboekt als „veeweide".

3. In mijn buurt waren stukken grond gereserveerd voor de bevolking. 't Was slechte grond, die alleen waarde zou kunnen krijgen door groenbemester en water. Een paar tanis lieten zich overhalen er enkele bahoe's van te bewerken en te beplanten. De oogst viel zoo tegen, dat nauwelijks de kosten van bibit teruggekregen werden — de arbeid was voor niets geweest. Thans liggen de gronden er weer als voorheen — reserve-bouwgrond voor de bevolking.

Er is wel iets van te maken, maar er moet wat geld in.

4. Een 12 bahoe's grond was mij toegezegd om de grens van mijn perceel wat te kunnen verleggen, zoodat het emplacement, waarop o.m. eene varkensfokkerij is, niet direct zou grenzen aan de bevolkingsgrond. Voor beide partijen zou dit slechts last geven en het betreffende stuk was onvruchtbaar, en zonder water. Er kwam bestuurswisseling, de nieuwe Resident vond dat de grond voor de bevolking moest worden gereserveerd, en zoo geschiedde.

Zietdaar eenige voorbeelden, die ik aanhaal, niet omdat er ontevredenheid of teleurstelling in me huist, omdat ik niet kreeg wat ik vroeg; niet in het minst. Ik ben dankbaar en tevreden met wat het Gouvernement me gaf in het Pengalengansche, waar thans mijn Friesche veestapel een eldorado heeft; ik moest echter, om duidelijk en waar te zijn, voorbeelden aanhalen die ik zelf onder de oogen had.

Ik durf daarom ook volhouden, dat de tegenwoordige wijze van reserveeren, van uitgeven en beoordeelen van den grond, die nog beschikbaar is, te wenschen over laat en niet op voor den lande economische manier geschiedt.

De steeds moeilijker wordende tijden maken het noodzakelijk, dat aan vele handen werk wordt gegeven, dat over de nog niet uitgegeven grond zoo economisch mogelijk wordt beschikt, en dit kan alleen na nauwgezette deskundige beoordeeling. Er zijn natuurlijk gronden, die als boschreserve moeten blijven, er zijn gronden, die voor de bevolking gereserveerd moeten worden, er zijn gronden, die zich leenen voor klein-landbouw, in enkele perceelen of in kolonisatie, er zijn er die pas waarde hebben als er eerst voor irrigatie of bewerking wat geld in gezet is. Dit te beoordeelen en vast te leggen is Gouvernements-taak.

Nog ben ik niet aan 't eind van wat ik een *economisch belang* voor den Staat acht, als er een klein-landbouw-middenstand gecreëerd wordt.

Een zeer groot voordeel, niet in cijfers om te zetten, is 't *goede voorbeeld,* dat de meer wetenschappelijke landbouw, en dat wordt in eene kolonie verwacht, den klein-landbouwers, den orang-tani, geeft. Het werd al even aangestipt, hoe weinig practisch nut de landbouwvoorlichtingsdienst, de veeartsenijkundigendienst en noem nog maar meer diensten, te boeken hebben. En toch moet de landbouw vooruit. Het is immers waar, dat de kracht van Indië ligt in haar bodem en dat haar toekomst wordt beheerscht door het wetenschappelijk-economisch gebruik, dat daarvan gemaakt wordt. De landbouw-wetenschap moet langzaam aan, stap voor stap haar intrede doen in de dessa en ook den kleinen man bereiken. Met wetten, met preeken komt men er niet, men moet 't hem *laten zien;* voorbeelden en nog eens voorbeelden heeft hij noodig — en — voorbeelden uit de practijk. Niet op landbouwhoeven en -scholen, niet op fokstations kan men hem laten zien, hoe hij het moet doen — daar wordt op Gouvernements-wijze, dus veel te duur gewerkt. Zoo kan hij het toch niet navolgen — en daarom zijn dat geen voorbeelden voor hem.

Doordat in de kolonie een meer ontwikkeld landbouwer zit, kan *daar* de voorlichtingsdienst, in 't algemeen de man van de wetenschap, succes hebben en vandaar uit moet de victorie beginnen. Zeiden groote mannen als HOOVER en FORD niet: „Men moet goedkooper werken, het juiste gewas aanplanten, uit elke bouw zooveel mogelijk halen met minder kosten. Als bij de industrie moet dit bereikt worden door *wetenschap*".

Juist, en om deze laatste bij den landbouw haar effect te doen hebben in 't groot, bij de massa, moet men een overgangs-landbouwstand scheppen, die de wetenschap weet toe te passen en haar heilzaam werk kan laten zien aan den mindere. Alweer, en steeds door — *het practische voorbeeld.*

Wanneer de Regeering niet alleen landbouwscholen, maar ook landbouwkolonies schept, met als beoefenaars de meer ontwikkelden, vooral de jongelui, die een cultuur-school doorliepen, dan zal practisch en blijvend succes worden bereikt.

„Een krachtige, welvarende boerenstand is het hechte fundament van orde en voorspoed in de Maatschappij".

Wanneer de overtuiging gevestigd is, dat met *landbouw in kolonisatie* wat te bereiken is, dan kan aan de uitvoering worden gedacht en komen we aan den opzet van eene landbouw-kolonie.

II. De opzet.

Kolonisatie is 't vormen van eene kolonie; ik zou 't willen noemen eene gedwongen coöperatie, van den beginne af aan als zoodanig opgezet.

Men trekt naar eene kolonie met meer dan één, in 't eigen land of daar buiten en tracht zich daar een bestaan te scheppen. Men gaat er heen, niet om geld te verdienen en later weer weg te gaan; men vestigt er zich voor goed, om er te blijven; 't is een *levenstaak*, die men er aanvaardt.

Het gezamenlijk werken maakt den arbeid lichter. Het gevoel van eenzaamheid, dat den klein-landbouwer, die alleen den strijd om 't bestaan moet voeren wel eens besluipt, blijft hier weg. Dit is echter niet alles, wat de kolonist boven den pionier voor heeft, er is meer. De kolonie wordt als regel door den staat of door eene maatschappij of vereeniging gewenscht en opgezet en den trekkers worden speciale faciliteiten gegeven.

Deze faciliteiten bestaan in: vrije reis, het schenken van grond voor een bepaald aantal jaren of voor goed, soms wordt een huis daarbij gevoegd; water-regeling en afvoer van producten is vaak gegarandeerd en ook wordt finantieele hulp gedurende de eerste jaren als regel toegezegd. De steun, hem op verschillend gebied gegeven, maakt dat de kolonist kan slagen, waar het den klein-landbouwer, die eigener initiatief zich in die streek zou vestigen, zal mislukken.

Over kolonisatie, over landbouw-kolonies sprekende, hoort men in Indië zoo vaak zeggen — „och, die dingen gaan hier niet, het is al zoo vaak geprobeerd, 't mislukt altijd". Men heeft dan in den regel op 't oog, de klein-landbouwers, die 't niet konden bolwerken en na veel zwoegen 't moesten opgeven of zich slechts een sober bestaan konden scheppen. Alhoewel veel overeenkomst met elkaar hebbende, omdat het voor beiden geldt middels wat wij noemen

klein-landbouw en veeteelt, als boer dus, zich een bestaan te veroveren, kan men toch den kolonist en den klein-landbouwer in een ander opzicht niet over één kam scheren en mag men niet zeggen, dat een kolonie van klein-landbouwers hier of daar geen levenskracht zal hebben, omdat het den enkeling niet gelukte, daar in de zelfde lijn te slagen.

Men denke echter ook niet, dat eene kolonie — het gaat hier natuurlijk uitsluitend om z.g. landbouw-kolonies — haar slagen met zich draagt. Dit is wel degelijk van verschillende factoren afhankelijk en deze zijn imperatief. Wanneer aan bepaalde factoren niet wordt voldaan zal ook de kolonie een kwijnend bestaan voeren en vaak tot opheffing gedoemd zijn. Ik wil deze voorwaarden hier opsommen.

In de eerste plaats noem ik dan:

a. een goed terrein. De streek, waar men de kolonie wil stichten moet zoo gelegen zijn, dat af- en aanvoer van menschen, dieren, producten enz. niet te veel kosten en moeite met zich brengen, althans in de toekomst niet. De grond moet voldoende vruchtbaar zijn, over water kunnen beschikken en zich leenen voor landbouw en (of) veeteelt. Dat men geen kolonie sticht in een „moordend" klimaat, spreekt wel van zelf. Uitbreiding moet ten allen tijde mogelijk zijn.

b. Voorbereiding is noodig. De kolonie moet vooraf voor de ontvangst der kolonisten in gereedheid worden gebracht. Deze moeten er dadelijk een onderdak vinden en aan het werk kunnen gaan. De benoodigdheden voor het eerste levensonderhoud moeten mede ter plaatse verkrijgbaar zijn. We hebben met een lichaam te doen, dat over kapitaal beschikt; eene voorbereiding als bovenbedoeld, is dus noodig en mogelijk; ze is gewenscht, neen ze is noodzakelijk. De eerste tijd is voor de kolonisten de moeilijkste en juist dan zijn ze voor ontmoediging en teleurstelling het meest vatbaar. Dit moet voorkomen worden, door hen een behoorlijk milieu te geven, en..... werk.

't Spreekt van zelf, dat hier onder een „behoorlijk milieu" verstaan wordt, het allernoodigste; maar dat moet er dan ook zijn. En werk; maar het moet werk zijn, dat ze kunnen verrichten, zelf of met weinig hulp. Zware arbeid, die veel geld en veel inspanning

vordert, ik noem hier als voorbeeld 't ontginnen van oerwoud, is geen werk voor den kolonist. Het opruimen daarvan behoort bij wat ik hier noemde de voorbereiding. En al behoeven de akkers nog niet klaar te liggen voor machinale bewerking, toch moet het zoover zijn, dat de kolonist een begin kan maken met zijn zaaien en kweeken en den eersten arbeid kan verrichten, die spoedig productief voor hem is en hem aan zijn eerste levensbehoeften kan helpen.

c. Geschikte kolonisten stel ik als derde voorwaarde.

Ik wil hier citeeren, wat SEVENSTER schreef, toen hij 't had over de emigratie naar Frankrijk.

„Men moet zich niet voorstellen, dat men in Frankrijk met middelmatige capaciteiten, middelmatige werklust en een klein beetje geld beter zal slagen dan in Nederland. Frankrijk is geen land voor Nederlandsche mislukkelingen, zooals vroeger veel naar onze Koloniën gingen, waar men er trouwens tegenwoordig ook geen belangstelling meer voor toont.

In Frankrijk zijn echter de kansen voor wie aan wil pakken, grooter dan in Nederland. Men kan goedkooper aan een bedrijf komen en persoonlijke capaciteiten en vlijt geven betere rente".

In vele opzichten gaat dit voor elke kolonie op, en zeker ook voor een Indische. Mislukkelingen hooren in eene kolonie niet thuis. Ze zullen het een korten tijd kunnen uithouden, drijvende op de gemeenschap, maar stranden doen ze — en ze bederven den geest van orde en saamhoorigheid, die in eene kolonie moet heerschen. Weert hen dus.

De kolonist moet iemand zijn, die zelf aanpakt, die werken wil en werken kan. Het eerste werk zal hij in hoofdzaak zelf moeten doen; wordt het te veel voor hem en voor zijn gezin, dan zal er hulp moeten komen. Die hulp zal zooveel mogelijk moeten worden gegeven door jongere kolonisten, die zich op die manier geschikt maken voor kolonist. Ook Inlandsche hulp zal noodig zijn, wanneer de kolonie zich uitbreidt, wanneer elk perceel grooter wordt en meer produceert. Die Inlandsche hulp zoeke men voornamelijk in vaste lui, die de kolonist aan zich verbindt en die met vrouw en kinderen blijvend op zijn perceel arbeiden.

Het idee, dat alles wat de kolonist zelf doet, beter en goedkooper wordt gedaan dan door een ander mag nooit worden prijs gegeven.

Daarom zal hij zich van mechanische werkkracht en van dierlijke hulp moeten verzekeren; met de patjol zal hij voor zich geen droog brood kunnen verdienen, met ploeg, eg en cultivator, getrokken door ossen of paarden, kan hij zich een bestaan scheppen. Juist de Kolonie maakt, dat hij zich van deze hulpmiddelen kan bedienen, hij heeft ze zelf niet aan te schaffen, kan ze in bruikleen krijgen van de gemeenschap.

Een geschikt terrein, voorbereiding van de kolonie en goede kolonisten, dat zijn dus de voorwaarden waaraan moet worden voldaan.

We komen op deze voorwaarden, vooral ten opzichte van eene kolonie in Indië, nog terug, zullen eerst eens nagaan, wat elders, buiten Indië, aan kolonisatie wordt gedaan en hoe men daar er over denkt.

In Limburg en Noord-Brabant — de Peel — hebben zich verschillende gemeenten tot een gemeenschappelijk doel vereenigd; één daarvan is b.v. „Het Peelbelang". Ze ontginnen gronden en stellen die ter beschikking van landbouwers. Iemand, die op een excursie die streken bezocht, schrijft daarover in *De Veldbode* o.m. het volgende:

„Van een complex van 4000 H.A. woesten grond maakten de gemeenten bouw- en weidegrond en geven die uit. Er zijn drie soorten van uitgifte, nl.: (1) in erfpacht; (2) stichting van kleine boerderijen, en (3) publieke verpachting. Bij het eerste systeem ontginnt de gemeente gronden, bemest en beplant ze en zoekt dan een erfpachter. De pacht loopt over 50 jaar, het recht is erfelijk. De pachter sticht de gebouwen.

Het tweede systeem is het maken van kleine boerderijen van 12 — 13 H.A., geheel klaar met huis en stallen; deze worden verkocht. Het rijk geeft voor de eerste bewerking een voorschot van ƒ 1.500.— per H.A., tot een maximum van ƒ 12.000.—, aan den occupant. De gemeente helpt verder; hypotheek op de gebouwen dient als onderpand.

Het derde is publieke verpachting. Men legt grasland aan en verhuurt dat voor een tijd van 5 jaar. Dit wordt gedaan met losse, verspreid liggende stukken, welke te klein zijn voor erfpacht".

Men ziet hieruit, dat het regel is, alles voor den a.s. landbouwer

klaar te maken en hem nog met voorschot te helpen, waar dit noodig is.

De landbouw-consulent CORTS schrijft, waar hij kolonisatie-plannen bespreekt:

„In Amerika gaat de overheids-bemoeienis veel verder. De wegenaanleg en ontginning geschieden onder een leiding, b.v. gouvernement of maatschappij. Kosten van aanleg worden voorgeschoten door den Staat. Als gegadigden komen alleen lieden met vakkennis en geschiktheid voor kolonist in aanmerking, ook met een zeker kapitaal-bezit, waardoor zij dadelijk een zeker deel storten kunnen en in volgende jaren telkens een deel van de aanlegkosten aflossen. De Staat verschaft derhalve een landbouw-crediet aan credietwaardige personen; vervreemding van het landbezit wordt aan banden gelegd".

In België heeft men, na den oorlog, de noodzakelijke grondverbetering beschouwd als een nationale zaak. Men heeft er honderden, millioenen voor uitgegeven; men heeft, in een woord, al het mogelijke gedaan, om de voor bouwland geschikte gronden zoo gauw en zoo goed mogelijk in orde te maken, teneinde woon- en werkgelegenheid te scheppen voor honderdduizenden.

Britsche emigratie naar Canada. „Meer dan 600 Britsche huisgezinnen zijn gereed om a.s. voorjaar 1926 naar Canada te vertrekken volgens de Britsch-Canadeesche overeenkomst van Januari '25, om 3000 Britsche huisgezinnen binnen 2 jaar naar Canada over te brengen, ter inrichting aldaar van een farm. Vijfhonderd gezinnen zijn er al heen vertrokken. De Canadeesche autoriteiten in Londen berekenen, dat buiten deze ruim 600 wachtende gezinnen en de 500, die reeds door den Canadeeschen Directeur voor de Immigratie als geschikt zijn aangenomen, er nog 300 gezinnen tegen medio Juni a.s. voor vertrek gereed zullen zijn. In dat geval zal nauwelijks de helft van de door de Canadeesche regeering beschikbaar gestelde boerderijen in gebruik genomen zijn".

Ook hier is dus alles eerst voor de emigranten in orde gemaakt.

Meerdere voorbeelden zou ik aan kunnen halen van elders, van verre en van nabij, om aan te toonen, dat men overal tot de overtuiging kwam, dat, wil de emigratie, de kolonisatie slagen, men het eerste zware werk, den opzet, klaar moet maken.

Over Zuid-Afrika schrijvende zegt Jhr. J. C. C. SANDBERG het volgende, waarin zeer zeker een voorbeeld voor Indië ligt.

— Een bezwaar, dat aan vestiging van blanke arbeidskrachten in Zuid-Afrika in den weg staat, is het waan-denkbeeld, dat de blanke er geen handenarbeid kan of juister „mag" verrichten, omdat die arbeid als minderwaardig wordt beschouwd en slechts goed wordt geacht voor de gekleurde rassen, voor de „skepsels". (In tegenstelling met den blanke als „mensch").

Het is niet onmogelijk, dat de pogingen tot oplossing van het „arme blanken"-vraagstuk er toe zullen bijdragen om het wanbegrip, als zou handenarbeid voor den blanke minderwaardig zijn, te doen verdwijnen. De Zuid-Afrikaansche regeering is er nl. toe overgegaan om een aantal dier verarmde gezinnen, afkomstig van het platteland en met kennis van den landbouw, grond in pacht te geven onder gunstige voorwaarden, o.a. tegen betaling met een deel van den oogst. Het doel dat de Regeering beoogt is de arme blanken van het platteland een kans te geven zich door harden arbeid weer op te werken tot eigen boer.

Er is reeds een begin met dit Regeeringswerk gemaakt bij Hartebeestpoort met een 400-tal daarvoor geschikt geoordeelde gezinnen. Aan ieder gezin is een stuk bevloeibare grond in pacht gegeven ter grootte van 4 tot 5 H.A. en een stuk weidegrond ter grootte van 8 H.A.. Het gezin wordt geholpen aan trekdieren en werktuigen en ook aan materialen om zich een eenvoudig onderdak zelf te bouwen. Het werk op het land moet door de leden van het gezin zelf worden verricht zonder kafferhulp. Voor ieder gezin besteedt de Regeering hoogstens een bedrag van 150 pound (rond ongeveer ƒ 100), dat als voorschot wordt aangerekend. Gedurende den tijd die verloopt voordat de eerste oogst te gelde kan worden gemaakt, ontvangt het gezin een wekelijksche uitkeering voor levensonderhoud.

Zooals vermeld, zijn er bij Hartebeestpoort in Transvaal reeds een aantal gezinnen aan den arbeid en de tot nog toe verkregen resultaten zijn alleszins gunstig. Indien het aan de Regeering gelukt om op deze wijze een aantal „arme blanken" weder op de been te helpen, indien die gezinnen langs dezen weg weder tot een redelijk, straks waarschijnlijk tot een goed bestaan komen, zoodat

zij niet alleen niet meer op liefdadigheid zijn aangewezen, maar bijdragen tot de ontwikkeling van het land en tot kapitaalvorming, dan zullen de daaraan bestede bedragen dubbel en dwars hun rente opleveren.

En daarnaast zal het voorbeeld van blanken, die door eigen handenarbeid zich weten op te werken van armlastigen tot eigen boeren, een zegenrijke uitwerking kunnen hebben.

Indien daardoor de Zuid-Afrikaners algemeen tot het inzicht worden gebracht, dat handenarbeid voor den blanke niet minderwaardig is en dat de kafferhulp, zoo al niet geheel, dan toch voor een groot deel gemist kan worden, dan is het werk dat de Regeering thans doet ter oplossing van het arme blanken-vraagstuk van veel grooter draagwijdte en van enorme waarde voor de toekomst van Zuid-Afrika.

Want het lijdt geen twijfel, dat, als de blanke slechts optreedt als leider, die handenarbeid beneden zich acht en dezen vrij wel uitsluitend laat verrichten door (goedkoope) gekleurde arbeidskrachten, Zuid-Afrika hoe langer hoe meer zal worden een slechts tijdelijke vestigingsplaats voor de Europeanen, zooals dat het geval is met de tropische landen met een gekleurde bevolking en niet een vaste woonplaats voor hen en hunne afstammelingen, zooals o.m. de Vereenigde Staten, Canada en Australië. —

Het oordeel van Dr. KEMPSKI is eveneens van belang. Dr. K. was een paar jaar in Indië, bestudeerde in verschillende landen het kolonisatie-vraagstuk, is nu in Chili belast met dergelijke werkzaamheden en zegt over „Kolonisatie in Ned.-Indië" het volgende.

„Elk land, waar gebrek is aan handen en hoofden, schreeuwt om Europeesche kolonisatie.

De diverse regeeringen en eenige vérziende particuliere grondbezitters erkennen, dat die kolonisatie voor de intensieve exploitatie der voorhanden natuurlijke rijkdommen onontbeerlijk is.

Op Ned.-Indië is dit woordelijk van toepassing. Daarbij komt nog, dat, wanneer Indië met talrijke europeesche klein-landbouwers bezet is, die elk een land of landje zelf in eigendom of erfpacht hebben, dit ook nuttig zou zijn voor de gevaren, die voor de regeering en de groot-grondbezitters van den kant der nationalisten dreigen.

In de Zuid-Amerikaansche Staten streeft men naar de ontwikkeling van talrijke kleine bevolkingscentra in gebieden, die tot nu toe een geschikten bodem en een dragelijk klimaat bezitten en die de mogelijkheid bieden, om voor het verkeer te worden opengesteld, zonder op buitengewone moeilijkheden te stuiten.

Dat voor het slagen van een europeesche kolonisatie een bevredigende oplossing van het transportvraagstuk een eerste vereischte is, weet elk, die zich met dit probleem bezighoudt.

„Civilisation is transportation". Dit woord is maar al te waar.

Noodig is verstandig te leven en het boerderijbedrijf doeltreffend in te richten. Buitendien is een eerste vereischte, dat het land goedkoop is, dat voor wegen gezorgd wordt, dat geen belastingdruk gevoeld wordt en dat betrouwbare personen aanwezig zijn, die de kolonisten met practische ervaring en zaakkundigen raad bij 't eerste begin reeds ter zijde staan en die later, als het land begint te produceeren, op belangelooze en energieke wijze den verkoop organiseeren.

Ned.-Indië is niet alleen een mooi land en een rijk land, maar ook het bestuur zorgt er meer en beter voor de inheemsche bevolking, dan in eenig ander koloniseerend-land.

Na alle ondervindingen in Indië, Afrika, Noord- en Zuid-Amerika opgedaan, durf ik te voorspellen, dat een eventueele europeesche kolonisatie in Ned.-Indië een schitterend succes zal hebben, maar het is te hopen, dat het gouvernement dezelfde zorgen aan de europeesche kolonisten zal besteden als aan de Inlanders en aan de geïmporteerde koelies".

Aldus Dr. KEMPSKI. We kunnen, waar ZEd. spreekt over Europeesche kolonisatie, daarvoor in de plaats stellen de kolonisatie van de middenstand-landbouwmenschen, zonder onderscheid van ras.

In Palestina deed men nog meer. Ook dit zal ik aanhalen en dit als 't laatste.

Volgens het systeem der intensieve cultuur, stelt Dr. SOSKIN zich voor, 250 gezinnen in zijne toekomstige nieuwe kolonie te vestigen. Elk gezin krijgt 10 bouws grond te bewerken. Het geheele terrein wordt gezamenlijk van water voorzien. Iedere kolonist zal de helft van zijn land voor groenteteelt en de andere helft voor fruitteelt

gebruiken; hij zal ook kippen houden, en geiten die hem van melk zullen voorzien.

Voor de eerste maal zal de kolonist in Palestina van een volledige uitrusting voorzien worden. Zijn grond vindt hij geheel voorbereid, goed geploegd en vrij van onkruid, met een complete watervoorziening, waterleiding en aanleg voor kunstmatigen „regen" (een nieuw systeem van kunstmatige besproeïing). Het vervoer zal niet door paarden en wagens, maar langs een kleinen spoorweg geschieden. Zoo zal de kolonist zijne waren op gemakkelijke wijze naar een centraal pakhuis kunnen brengen en kan hij ook zijn mest van de eene plaats naar de andere vervoeren. Door de geheele kolonie zal een 30 K.M. lange spoorlijn loopen.

Elke kolonist krijgt een huis, een erf door muren omgeven, een kippenhok, een stal voor zijne geiten, 50 kippen, 2 geiten, alle gereedschappen, boomen voor aanplantingen, stekjes voor het telen van groenten en zaden. Twintig landbouwkundige onderwijzers zullen de nieuwe kolonisten geregeld onderwijs geven en ter zijde staan. De kolonie zal gedeeltelijk coöperatief zijn, daar ieder wel voor zichzelf werkt, maar de verkoop en aankoop gezamenlijk geschiedt. De commercieele leiding zal een afzonderlijke organisatie vormen.

Deze voorbeelden zijn wel voldoende om te doen zien, hoe men elders over kolonisatie denkt en hoe het belang, om niet te spreken van „de noodzaak" overal wordt begrepen.

Hoe staat Indië er tegenover?

Goede terreinen, als eerste voorwaarde genoemd, zijn in Indië wel te vinden en mochten ze nu nog niet geschikt zijn voor kolonisatie, dan kunnen ze daarvoor klaar gemaakt worden. Hier zal water, ginds zullen afvoerwegen of transportmiddelen, elders een afzetgebied voor de producten ontbreken. Dit alles moet bij de beoordeeling van het terrein worden overwogen en de mogelijkheid nagegaan, hoe daarin kan worden voorzien.

Een voorbeeld.

'n Vijftal jaren geleden kreeg het Gouvernement in de buurt van Pengalengan (Bandoeng) de beschikking over een complex gronden, groot ± 800 bouws. Voor kleine perceelen van 5 en 10 bouws leende zich deze grond niet, er was hier en daar onvoldoende water,

er was geen goede verbinding met de hoofdwegen en geen geregeld en gemakkelijk transport naar Bandoeng voor afzet van producten als melk, eieren, groente e.d..

Had het Gouvernement de watervoorziening ter hand genomen, een verharde weg gemaakt van Poelo naar Pintoe Malabar en een geregelde „busdienst" geopend, in afwachting van een locaal-trein, dan had hier een zeer geschikt kolonisatie-terrein gecreëerd kunnen worden. Middels huur of landrente hadden langzamerhand de onkosten teruggehaald kunnen worden.

Wanneer men gaat zoeken en neuzen zullen er wel meer zulke terreinen te vinden zijn. Zou ook niet de Tjihea-vlakte als zoodanig genoemd kunnen worden?

Bodem en ligging van het terrein zullen moeten aangeven welke cultuur te drijven is, of het in hoofdzaak éénjarige gewassen moeten zijn, uitsluitend stapelproducten als koffie, thee, kina, e.d., misschien 't een met het ander; of veeteelt op den voorgrond moet komen, en welk soort vee. Waar het afzetgebied vrij ver ligt, zooals dat op de Buitenbezittingen vaak het geval zal zijn, zullen stapelproducten of veeteelt op hun plaats zijn. Melk, eieren, groenten, éénjarige gewassen als maïs, katjang, padie kunnen of een te lange reis niet doorstaan of de prijsverhooging niet, die noodwendig het gevolg is van een lang en vaak moeilijk transport. De aard van de cultuur zal maatgevend zijn voor de grootte der uit te geven perceelen.

De *voorbereiding* van het terrein is een tweede punt, waarop ik nog even terug kom. Er zijn zaken, die de kolonist niet kan doen, omdat hij geen man van kapitaal is. Zware terreinontginning, 't opruimen en verhandelen van hout, 't plantklaar maken, watervoorziening, dit alles ligt op den weg van het Gouvernement. Soms zal ompaggering, huizenbouw en 't aanschaffen van landbouwmachines en werktuigen daar ook onder vallen.

Een deel van deze onkosten kan later op de kolonisten worden verhaald. De kolonist moet zijn werk klaar vinden en een verblijf, eenvoudig, zeer eenvoudig zelfs, maar voldoende voor hem en zijn gezin. Hem zal de weg moeten worden gewezen hoe de grond rendabel te maken.

In Amerika legt men wel sporen aan door geschikte, niet-ontgonnen terreinen, maakt de boerderijen klaar en geeft ze op speciale voorwaarden aan de kolonisten, maar, zei onlangs een van de groote kolonie-voormannen, „wij weten nu, dat wij de landhuurders moeten helpen tot hij zoover is, dat hij kan slagen. Wij begrijpen nu, dat onze verantwoordelijkheid begint met den verkoop van de boerderij".

Als derde voorwaarde noemden we *geschikte kolonisten.* Strenge selectie is hier aangeraden. Dat zoo velen in de klein-landbouw gestrand zijn, vond dikwijls zijn oorzaak in de moeilijke omstandigheden, die bodem en afzet gaven, ook echter lag het vaak aan de personen, die door onvoldoende kennis en aanpassing de moeilijkheden niet wisten te overwinnen.

Voor landbouw-kolonist is een zekere algemeene ontwikkeling en kennis noodig van Indische landbouw en veeteelt, is practische geschiktheid noodig voor 't hanteeren van landbouwwerktuigen, want niet met de patjol, maar met ploeg en eg, met cultivator en tractor zal hij, vooral als 't om éénjarige gewassen gaat, zijn bestaan moeten scheppen. De orang-tani heeft genoeg aan een paar bouws, die hij zelf met de patjol en de eenvoudige ploeg kan bewerken. Dit geeft hem het eenvoudige bestaan dat hij vraagt. De kolonist heeft meer inkomsten noodig, moet óók zelf zijn bestaan verdienen, maar krijgt daarvoor 5 à 10 bouws en de goedkoope beschikking over werkvee en betere landbouwwerktuigen. Alhoewel *zelf werken* de boodschap blijft, kan hij een weinig hulp nemen, zooals ook de Hollandsche boer wel eens een knecht of arbeider noodig heeft.

Voor het zelfwerken moet hij opgeleid zijn en de *cultuurscholen* in Indië, alsook instellingen zooals men er een vindt te Buitenzorg, Moeara, de gouvernements-zaadtuin, tevens een opleidingsbedrijf voor den Inlandschen landbouw, zijn daarvoor zeer geschikt. Ik zou liefst beiden willen combineeren en de cultuurscholen, met een jaar verlenging, meer geschikt maken voor opleiding van zelf-werkende kolonisten, dus hun meer leeren het practisch omgaan met landbouwwerktuigen voor grondbewerking, zaaien en oogsten. De landbouw-kolonies moeten dan aansluiten aan deze leerinstellingen. De leerlingen van de cultuurscholen zijn nu voor een groot deel aangewezen op de groot-cultuur, om daar employé te worden. Tot

„baas" brengen ze het zelden of nooit. Indien hun in landbouw-kolonies perspectieven kunnen worden geopend, zou stellig de toeloop naar deze nuttige instellingen zeer toenemen.

Is de kolonist eenmaal „gesettled", dan mag het Gouvernement niet zijn plicht als afgedaan beschouwen; er blijft dan nog veel te doen.

Het contact met de buitenwereld mag voor de kolonie niet verloren gaan. Voor aanschaffing van het noodige en voor afzet van 't geen afgeleverd kan worden moet markt zijn. Het ligt op den weg van 't kolonisatie-lichaam, van 't Gouvernement dus, om daarvoor te zorgen, althans de moeilijkheden, die zich daarbij voor zouden doen, zooveel mogelijk weg te nemen. Ook de kolonist zelf, heeft als staatsburger recht op eenige zorg naar lichaam en geest. Staats-bemoeienis voor 't verkrijgen van medische hulp en medicijnen, politie voor de veiligheid van have en goed, scholen voor de ontwikkeling van de a.s. kolonisten, dit zijn alle zaken, waarover gedacht dient te worden en die de aandacht van de opperste leiding niet mogen ontgaan.

In de kolonie moet intensief worden gewerkt, en terecht zegt de landbouw-consulent KOENS: „voor intensiveering van het bedrijf is noodig zekerheid van bezit, veiligheid op veld en in kampong, rust in de gemoederen der landbouwers".

De kolonist komt er niet als zetboer, doch met de bedoeling dat na afbetaling van de voorschotten de grond van hem is.

Als de kolonist weet, dat hij den grond waarop hij werkt kan houden, dat alles wat hij daaraan doet voor hem is of voor zijn kinderen, dat ook de baten, die later komen, hem of zijn gezin niet ontgaan, dan zal hij met energie werken en alles doen, om zijn perceel meer waardevol te maken. De zekerheid van bezit is daarvoor noodig en die moet hem gegarandeerd worden door het Gouvernement, dat de kolonie opzette en daarmee bemoeienis houdt.

Dit laatste, de bemoeienis, blijft bestaan. Het Gouvernement blijft zorgdragen dat het begrip „kolonie" niet verloren gaat, zoodat de moeilijkheid is uitgesloten, dat door aankoop, vererving of iets dergelijks, het klein-grondbezit zou kunnen verdwijnen en groot-grondbezit daarvoor in de plaats zou komen. Dit moet in elk geval worden vermeden. Het is hier de bedoeling velen te helpen aan een

behoorlijk bestaan en de staat zelf komt ook beter uit met 100 menschen, die elk jaar ƒ 200.— 's maands verdienen dan met tien, die elk ƒ 2000 maken.

Ik meen hiermede het *kolonisatie-vraagstuk* als een ernstig belang voor Indië voldoende te hebben belicht; dat het artikel de aandacht moge hebben van belangstellenden en vooral van hen, die in deze materie iets kunnen tot stand brengen.

De nieuwe autobuswetgeving in Holland en de lessen die daaruit voor Indië zijn te trekken,

door

Ir. G. Th. Bruyn. w.i.

Zooals men weet is in den loop van 1926 in Nederland een autobuswetgeving tot stand gekomen, en wel een wetgeving in den meest elementairen vorm.

Er wordt daarbij niet anders bepaald, dan dat ieder vrij is zonder nadere vergunning openbare middelen van vervoer te exploiteeren „behalve in de gevallen, dat vervoer van personen zal geschieden „met autobussen". Als men daarbij bedenkt, dat het vervoer van personen binnen één gemeente niet door de wet wordt geregeld, dan zal men moeten toegeven dat de wetgever met zijn bemoeiïngen al zeer voorzichtig is geweest.

De verdere wijzigingen in de wet van 1880 betreffen alle formeele voorschriften betreffende de procédure van het verleenen, wijzigen en intrekken der vergunning door Gedeputeerde staten. Van eenig voorschrift, betreffende de voorwaarde waarop of waaronder de vergunning mag worden verleend, geen spoor. De minister heeft bij de behandeling zelfs uitdrukkelijk medegedeeld, dat hij geen richtlijnen wenschte te geven. (Er is een uitzondering, waarvan later).

Niets werd bepaald omtrent de houding tegenover de diensten die al aanwezig waren op den dag van afkondiging van de wet; alleen is bepaald, dat de ondernemers van bestaande autobusdiensten gedurende zes maanden (deze termijn is intusschen verlengd) gevrijwaard worden voor straf bij overtreding van de wet! wel een zonderlinge redactie voor een overgangsbepaling. Voor den wet-

gever is het intusschen te hopen, dat voor geen der bestaande autobus-ondernemingen de vergunning zal worden geweigerd voordat de „overgangstermijn" is verstreken, anders zou de bepaling weleens tot zonderlinge consequenties kunnen leiden.

Intusschen trad de wet op 24 Augustus 1926 in werking en de Gedeputeerde Staten werden bedolven onder reeksen en reeksen aanvragen om vergunning. Beslissingen moesten worden genomen zonder dat eenige handleiding van bovenaf gegeven was.

Een der eerste vragen, waarvoor men moest komen te staan, is wel deze geweest, nl.: of men de aangevraagde vergunning in ieder geval zou moeten verleenen onder de noodige waarborgen van veiligheid, of dat vergunningen zouden mogen worden geweigerd als over (of naast) den aangevraagden weg reeds een ander openbaar middel van vervoer zou bestaan. Zekerheid of de vraag naar behooren gesteld is, heb ik niet kunnen verkrijgen; alleen de provincie Friesland heeft een algemeene commissie benoemd om Gedeputeerde Staten voor te lichten betreffende de vergunningspolitiek. En toch is juist deze vraag een der weinige punten waarop de minister in zijn memorie van toelichting (later nog herhaald in de memorie van antwoord) de aandacht vestigde. Volgens hem zou bij elke beslissing moeten worden overwogen of een streek *op den duur* zou worden gebaat of geschaad door het in werking stellen van een autobusdienst, indien reeds andere vervoermiddelen (spoortram of autobus) „voorhanden zijn". Bedoeld zal wel zijn „in bevredigende mate in de verkeersbehoeften voorzien". En voorts was het vergunninggevend gezag bevoegd, aan een bestaande onderneming de voorkeur te geven, indien dit uit een oogpunt van verkeerseconomie wenschelijk zou blijken.

Een tweede vraag is deze: wat moet er geschieden met die autobusdiensten, welke op het oogenblik van in werking treden der wet bestaan, welke behoorlijk worden geëxploiteerd (d.w.z. dat de veiligheid van de reizigers en het overige verkeer er niet door in gevaar wordt gebracht) maar die een economisch gevaar beteekenen voor het vervoersvraagstuk. Hierover is in de literatuur die ik tot mijn beschikking heb nagenoeg niets te vinden, en toch hangt deze vraag heel nauw samen met de voorgaande. Zelfs het rapport van de reeds genoemde commissie in de provincie Friesland zwijgt

hierover, niettegenstaande uitdrukkelijk wordt geadviseerd een stevige rantsoeneering van autobusdiensten toe te passen.

De overheid heeft het recht, ja, zelfs den plicht, het algemeen belang te stellen boven dat van enkele particulieren, maar daarnaast rust bij toepassing van dat beginsel de plicht op dezelfde overheid, dat laatstbedoelde particulieren worden schadeloos gesteld voor het verlies van de economische waarde van hun eigendommen.

Dit laatste nu is *niet* geregeld, en m.i. is deze omissie de oorzaak van de — van hieruit geoordeeld — meest zonderlinge beslissingen van gedeputeerde staten. Toch is deze vraag wel gesteld, en wel in het voorloopig verslag van de 1e Kamer, waarop de minister antwoordde, dat hij geen genoegzame aanleiding daartoe kon vinden. „Ware een bepaling van deze strekking opgenomen", vervolgt de minister, „dan zou zij wel eens het gevolg kunnen hebben, dat het aantal bestaande ondernemingen een verrassenden groei had ondergaan. Zelfs van belanghebbende zijde is dit denkbeeld niet geopperd".

Hieruit blijkt, dat de omissie niet het gevolg is van „vergeten", doch van „opzettelijk nalaten". De redenen daartoe kunnen verdeeld worden in drie groepen, nl.:

a. De minister vindt het niet noodig te regelen.

b. Indien wel zou worden geregeld, zullen nieuwe autobusdiensten in het leven worden geroepen uitsluitend om van de regeling te profiteeren.

c. De belanghebbenden hebben er niet om gevraagd.

Het zij mij vergund de drie redenen in omgekeerde volgorde te bespreken.

ad c. De autobusondernemers hebben zich steeds geplaatst op het standpunt, dat zij het vervoermiddel van de toekomst exploiteerden. Zouden zij dus vragen om een bovenbedoelde regeling, dan zouden zij daarmede hun standpunt verlaten. De vereeniging van autobusexploitanten kon derhalve niet vragen, terwijl het voor de autobusexploitanten zelf gevaarlijk is, zulk een vraag individueel te stellen, omdat zij daardoor hun positie in de vergunningsprocédure zouden verzwakken. Bovendien is het zeer wel aan te nemen, dat men van oordeel was, dat een vergunning moreel niet

zou zijn te weigeren zonder schadeloosstelling en ..... het blijkt dat zij maar al te goed hebben gezien.

ad b. Ongelijk kan ik den minister niet geven, als hij onder „bestaande ondernemingen" samenvat die ondernemingen, die zullen bestaan op den dag van in werking treden van de wet. Indien echter bepaald ware, dat vergoeding zou worden gegeven aan die ondernemingen die bestonden op het oogenblik, dat het wetsontwerp aan de Kamer werd ingediend, en op dat oogenblik derhalve ter kennis zou zijn van ieder belangstellende, zou het bezwaar m.i. zijn ondervangen. Indien daarbij de schadeloosstelling zou zijn beperkt tot die ondernemingen, die op datzelfde tijdstip reeds blijken gaven, dat de exploitatie werd opgevat als een openbaar vervoermiddel in het algemeen belang, dan zouden ook de gevolgen voor 's Rijks schatkist zeer zijn beperkt, zonder dat immoreele bepalingen werden getroffen.

ad a. Men kan deze verklaring van den minister opvatten als gegrond op de beide besproken redenen, en dan behoeft deze verder geen bespreking. Zou de minister tot deze opvatting gekomen zijn, ook zonder de navermelde redenen, dan zal hij, gezien de gevolgen, er wel van zijn teruggekomen. Mijns inziens houdt echter de vorm van de verklaring niet een verbod van uitkeering in. Indien in hooger beroep bestaande vergunningen alsnog zouden worden geweigerd, zal de schadeloosstelling echter bij de wet dienen te worden geregeld.

Zooals boven reeds aangestipt, hebben de Gedeputeerde staten van Friesland een commissie benoemd om hen van raad te dienen inzake de te volgen gedragslijn bij de uitvoering van de „Wet Openbare Vervoermiddelen". In deze commissie hadden naast enkele leden van Gedeputeerde staten zitting: de hoofdingenieur van den Provincialen waterstaat, vertegenwoordigers van de Friesche Gemeenten, Spoor-, tram-, en autobusondernemers, de Friesche Maatschappij van Landbouw en de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Friesland; dus een commissie van belanghebbenden in den meest uitgebreiden zin. Alhoewel het advies van de genoemde commissie waard is in zijn geheel gelezen te worden, zal ik nalaten het in extenso af te drukken. Zij, die er belang in stellen, kunnen het o.m. aantreffen in het weekblad *De Locomotief*, No. 7,

dd. 16 Februari 1927. Wel laat ik hier volgen de verzameling van „Algemeene voorwaarden" aan de concessie te verbinden.

> „Naar het ons wil voorkomen is het niet noodig dat omtrent den bedrijfsvorm een bepaalde eisch gesteld wordt. Wellicht levert art. 6 der wet hiertegen ook een wettelijk bezwaar".

Bedoeld zal wel worden of verplicht zou kunnen worden de autobusondernemingen onder te brengen in naamlooze vennootschappen. De bedrijfs*vorm* doet weinig terzake, als de *inrichting* van het bedrijf maar naar behooren is geregeld, terwijl de kapitaalkrachtigheid van een onderneming, welke alleen bij naamlooze vennootschappen min of meer duidelijk tot uitdrukking komt, m.i. niet tot de bemoeienis van Gedeputeerde staten behoort. Met de uitspraak van de adviescommissie kan ik mij derhalve wel vereenigen.

> „Met oplegging van een voorwaarde omtrent verzekering „tegen wettelijke aansprakelijkheid kunnen wij ons vereenigen, „met dien verstande, dat deze achterwege zal kunnen blijven, „wanneer uit anderen hoofde de zekerheid bestaat, dat de „ondernemer zijn verplichtingen ten aanzien van de wettelijke „aansprakelijkheid zal nakomen".

Het verdient toejuiching, dat men waarborgen eischt, dat de wettelijke aansprakelijkheid zal worden nagekomen. De laatste toevoeging verdient ten zeerste waardeering. Scherp steken hierbij af de bepalingen van andere provincies die uitsluitend verzekering eischen. (Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Zeeland en Limburg). Noord-Brabant daarentegen eischt geen verzekering voor nakomen van wettelijke aansprakelijkheid, maar wel verzekering tegen de gevolgen van ontploffing, brand, enz. voor de autobus zelf! Hier treedt men m.i. buiten zijn bevoegdheid. Hoe zou men oordeelen over een gemeente, die als voorwaarde bij grondverkoop zou eischen, dat de op dien grond op te richten gebouwen tegen brand- en aardbevingsschade zouden worden verzekerd?!

> Voorts meenen wij, dat de wet niet toelaat aan de vergunning een bepaling te verbinden omtrent den tijd waarvoor zij zal gelden. Waar artikel 4 der wet de intrekking der ver-

gunning stelt onder dezelfde waarborgen als de verleening, komt het ons voor, dat de vergunning op geen andere wijze kan worden beëindigd, dan door intrekking. Automatische beëindiging strookt niet met de wet.

Ten einde dit duidelijk te maken laat ik de noodzakelijke onderdeelen der wetsartikelen hier volgen:

Art. 2. Gedeputeerde staten beschikken op aanvragen om vergunning tot het in werking brengen van autobusdiensten in hunne provincie, ... enz.

Art. 4. Ten aanzien van wijziging, intrekking of overdracht van de vergunning vinden de artikelen 2 (enz.) overeenkomstig toepassing.

Art. 6. Ingeval van ..... of van het doen eindigen van den dienst, wordt daarvan aankondiging gedaan en bericht ingezonden op de wijze ..... enz. (d.w.z. door den ondernemer).

Ik meen hier wat anders te lezen dan de adviescommissie. De combinatie van artt. 2 en 4 meen ik als volgt te moeten redigeeren: „Gedeputeerde staten beschikken op aanvragen tot intrekken der vergunning enz.".

Ik lees daaruit, dat zij nimmer eigener beweging tot intrekken van een vergunning mogen besluiten. Krachtens de redactie van art. 6 behoeft de ondernemer voor het stopzetten van zijn dienst geenerlei toestemming; wat ook overeenkomt met de redactie van art. 1, dat alleen vergunning vereischt voor het in werking *brengen* van een autobusdienst. Het verzoek tot intrekking van een vergunning tot het in werking brengen van een autobusdienst kan m.i. alleen uitgaan òf van de autoriteiten van politie of toezichthebbende ambtenaren, wegens herhaalde overtreding van de wet of de vergunningsvoorwaarden, dan wel wegens het in gevaar brengen van het verkeer, òf van Gemeentebesturen of andere vervoersondernemers, omdat de bedoelde autobusonderneming niet *meer* noodig is of zelfs een nadeel gaat vormen voor de verkeers-economie. Het spreekt wel vanzelf, dat de wetgever voor dit geval maatregelen

trof tegen een onvoldoend gefundeerd besluit. Volgens mijne meening is het bepalen van den duur van een vergunning geenszins in strijd met de wettelijke voorschriften, en zelfs zeer aan te bevelen. Voor spoor- en tramwegen is het h.t.l. zelfs wettelijk verboden de concessies voor onbepaalden tijd te verleenen.

Van een zestal provincies, waarvan mij vergunningsbesluiten bekend zijn, hebben de provincies Noord- en Zuid-Holland klaarblijkelijk dezelfde opvatting; in de vergunningsvoorwaarde is tenminste geen tijdsduur opgenomen. De provincie Limburg verleent de vergunning „tot wederopzeggens", een clausule die voor mij onbegrijpelijk is. Als daarmede wordt bedoeld, dat de „opzegging" zou mogen geschieden zonder in acht nemen van het bepaalde in artikel 4 der wet, lijkt ze mij onwettig; en als de „opzegging" alleen volgens art. 4 zou mogen geschieden, lijkt ze me overbodig. De provincies Utrecht en Zeeland verleenden vergunningen voor vijf jaren; Noord-brabant zelfs voor drie jaren. Dadelijk doen zich daarbij twee vragen op: 1e. hoe komt men aan dien tijdsduur, en 2e. welke tijdsduur is het meest gewenscht?

Op de eerste vraag zijn m.i. twee antwoorden mogelijk, n.l.: Men vindt vijf, resp. drie jaar een voldoend langen tijd om te zien hoe het verkeer zich zal ontwikkelen om daarna de definitieve tijdsduur van de vergunning vast te stellen, en dan kan daarmede volkomen accoord worden gegaan; of men heeft zich laten beïnfluenceeren door een rede die de heer SIRKS, hoofdcommissaris van Politie te Rotterdam, eenige jaren geleden heeft uitgesproken, waarin hij vijf jaren als meest gewenschte duur van een autobusvergunning aanbeval, omdat z.i. de levensduur van een autobus op vijf jaren was te stellen. En met dit gezichtspunt nader ik de beantwoording van de tweede vraag. Ik meen dat de opvatting van den heer SIRKS *niet* juist is, en wel omdat de levensduur van een autobus niet naar jaren, maar naar kilometers moet worden gerekend. Verder is de levensduur zeer afhankelijk van het onderhoud en van de wegen waarop de autobusdienst wordt onderhouden. Zoo ken ik Ford-autobussen, die na 150.000 K.M. te hebben afgelegd nog functionneeren of zij slechts 15.000 K.M. hadden afgelegd, en daarentegen autobussen van erkend goede merken, die bij gelijken „leeftijd" reeds rammelen dat hooren en zien vergaat. En dan nog, als vijf

jaren nu eens werkelijk de levensduur van een autobus zou zijn, zou een vergunning voor zulk een korten tijd m.i. geen reden van bestaan hebben, en wel omdat het verkeer zich steeds pleegt uit te breiden, waardoor dus na b.v. twee jaren het aantal autobussen, dat noodig is om een dienst naar behooren te onderhouden, reeds belangrijk grooter kan zijn dan in den beginne.

Maar welke autobus-ondernemer zal zijn autopark nog na twee jaren uitbreiden, als de vergunning drie jaren later afloopt?

Mijns inziens moet de minimum duur van een vergunning gesteld worden op drie- tot vijfmaal den levensduur van de autobussen, dus, om een tijd te noemen, op 20 à 25 jaar. En daarbij moet een autobus-ondernemer het recht hebben om reeds b.v. vier jaar voor den afloop van zijn vergunning verlenging van vergunning aan te vragen, als hij voor de noodzakelijkheid staat voor de laatste jaren nog nieuw materieel aan te schaffen.

Bij dezen langeren duur van de vergunning behoorden ook bepalingen te bestaan, die vroegere intrekking in het algemeen belang met schadevergoeding aan den ondernemer mogelijk maken, een soort naasting derhalve.

> „Dat een voorwaarde omtrent de route gesteld zal worden, spreekt wel vanzelf".

Inderdaad, mits daaraan verbonden wordt de vergunning om van de route af te wijken indien de voorgeschreven route tijdelijk gestremd mocht zijn.

> „Ook omtrent de tijdstippen van vertrek en aankomst en „het aantal ritten acht het meerendeel der Commissie voor- „waarden gewenscht, zoo mogelijk in dezen vorm, dat een „voorwaarde wordt opgelegd, dat de dienstregeling de goed- „keuring van gedeputeerde staten behoeft".

Deze voorwaarde is eveneens gesteld door de andere provincies en er is — mits de goedkeuring nimmer wordt geweigerd om redenen buiten de dienstregeling om — ook niet veel tegen, als de ondernemer daarnaast de bevoegdheid heeft, om bij vervoersaandrang extra-ritten in te leggen. Dat deze laatste eisch in het gedrag komt, zullen we later zien.

„Met het voorstel om een voorwaarde omtrent vrachtprijzen „aan de vergunning te verbinden, kan de meerderheid der „commissie zich vereenigen. Dat kan op tweeërlei wijze ge- „schieden, door een maximum tarief vast te stellen, of door „nadere goedkeuring te eischen op het door den ondernemer „vast te stellen tarief. Is een voorwaarde in dezen laatsten „zin wettelijk mogelijk, dan geeft de commissie aan dezen „vorm de voorkeur".

Dit laatste is bij de vergunningen van de andere provincies eveneens geschied. Ook hiertegen bestaat geen bezwaar, mits redelijke tariefswijzigingen steeds worden toegestaan. Dit echter wordt maar al te dikwijls nagelaten. Zoo weigerde b.v. de gemeenteraad van Haarlem een door hem erkend redelijke tariefsverhooging aan de N.Z.H.T.M., omdat deze maatschappij niet genegen was aan enkele verlangens van de gemeente, die met de tarieven niets hadden uit te staan, tegemoet te komen. Ik vrees, dat we datzelfde bij de autobussen binnen niet al te langen tijd ook zullen waarnemen. Op dit punt kom ik later terug.

Van de provincie Friesland zijn mij nog geen vergunningen bekend. Het mag echter worden aangenomen, dat de voorwaarden, waarop vergunningen zullen worden verleend in overeenstemming zullen zijn met het doorwrochte advies der commissie.

De voorwaarden der andere provincies, voorzoover zij mij bekend zijn, zal ik thans aan een korte bespreking onderwerpen.

Alle provincies stellen als voorwaarde, dat het aantal reserve-autobussen door Gedeputeerde staten worde bepaald. Indien het bepalen van dit aantal eerst geschiedt, als blijkt, dat de dienstregeling met het door den ondernemer bepaalde aantal reserve-autobussen niet kan worden aangehouden, is er natuurlijk niets tegen, maar het is ook mogelijk, dat men theoretisch te werk gaat, en het aantal reeds vooraf bepaalt, en dan wordt de mogelijkheid geschapen, dat men teveel reserve-bussen voorschrijft. Zoo zal b.v. een autobusonderneming, die zich equipeert als de Parijsche, waar autobussen tusschen de diensten der ochtend- en avond-dranguren worden gereviseerd, met een heel wat kleiner percentage

reserve-bussen toekomen, dan ondernemingen, die voor het reviseeren der autobussen drie dagen noodig hebben.

De provincie Zeeland stelt als eisch, dat een reserve-fonds wordt gevormd. Wat zij daarmede bedoelt, en hoe zij zich het recht heeft kunnen toeëigenen een dergelijke bepaling voor te schrijven binnen het kader van de finantieele bedrijfspolitiek eener particuliere onderneming, is mij een raadsel. Verder worden bepalingen gemaakt betreffende de dienst- en werktijden van het personeel, wat m.i. in strijd is met art. 10 der wet, die deze bevoegdheid uitdrukkelijk aan de Kroon toekent.

De provincie Limburg schrijft voor, dat de goedgekeurde dienstregelingen minstens 6 maanden van kracht moeten blijven, en dat, bij gebreke aan overeenstemming tusschen ondernemers die den zelfden weg berijden, (ik kom hier bij de vergunningspolitiek op terug) de dienstregeling door Gedeputeerde staten wordt vastgesteld.

De provincie Noord-Holland eischt ook de goedkeuring van de dienstregelingen, maar eischt daarbij, dat, indien het College van Gedeputeerde staten wijziging noodig oordeelt, hieraan door den ondernemer wordt voldaan. Met een omweg dus eveneens de bevoegdheid tot vaststelling van de dienstregelingen door Gedeputeerde staten.

Noord- en Zuid-Holland nemen in de vergunning op, aantal, merk en afmetingen der autobussen. Noord-Holland zelfs ook motor en chassisnummer.

Noord-Holland laat de opsomming voorafgaan door de woorden: „Behoudens wijziging, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten „wordt voorloopig gereden met .....", terwijl Zuid-Holland hetzelfde als volgt redigeert: „Behoudens wijziging, onder goedkeuring „van Gedeputeerde Staten, zal voor het aantal autobussen, merk, „motor, chassis, model der carrosserie, het aantal plaatsen voor „reizigers en de grootste afmetingen in lengte en breedte, het „volgende gelden: er wordt gereden met.....".

Nu doet zich dadelijk deze vraag voor: Vormt het aantal autobussen en/of het (totaal) aantal zitplaatsen een integreerend deel van de vergunning? Zoo ja, dan mag uitbreiding van dat aantal niet zonder meer door Gedeputeerde staten worden toegestaan,

maar moet daarvoor de lange en kostbare procédure worden gevolgd, die de wet voorschrijft (gedurende een maand ter visie leggen, met bekendmaking daarvan per advertentie, kennisgave aan belanghebbende Gemeentebesturen, openbare zitting tot ontvangst van mondelinge bezwaren enz. enz.); zoo niet, dan behoort deze opsomming in het vergunningsbesluit niet thuis en ware beter te vervangen door de bepaling, dat geen autobussen in dienst mogen worden gesteld, zonder dat deze door of namens Gedeputeerde staten zijn goedgekeurd. Het zal wel niet noodig zijn de aandacht er op te vestigen, dat een tramwegmaatschappij geen bezwaar behoeft te maken als b.v. slechts een autobus nagenoeg evenwijdig aan hare lijn loopt, maar dat zij in deze bezwaren zal opwerpen, indien dit aantal tot b.v. tien wordt opgevoerd.

Wel kan men in de vergunning algemeene bepalingen opnemen, als daar zijn: maximum breedte, maximum lengte, maximum overstek achter de achteras, maximum afstand die van het uiterste punt van de autobus uitsteekt buiten de cirkel, door het hart van de achteras in de scherpste bocht beschreven, maximum wieldruk en wat dies meer zij. Overweging verdient het echter, deze bepalingen op te nemen in een algemeene (Provinciale) verordening.

Ik ben thans genaderd, aan wat genoemd wordt de „Vergunningspolitiek", d.w.z. de richtlijnen voor het verleenen van vergunningen voor autobusdiensten uit een oogpunt van verkeers-economie.

Ik wil slechts enkele grepen doen ter demonstratie van de gevolgen, waartoe men komt indien men deze richtlijnen niet vooraf scherp stelt.

Als eerste voorbeeld neem ik de verbinding Schiedam-Rotterdam. De verbinding wordt, behalve door de Nederlandsche Spoorwegen, onderhouden door een lijn van de Rotterdamsche Electrische Tramwegmaatschappij. Daarnaast is door Gedeputeerde staten vergunning verleend aan vijf autobusdiensten met tezamen 25 autobussen. De Gemeente Rotterdam verzocht en verkreeg de bepaling, dat geen lokale reizigers binnen de gemeente zouden mogen worden vervoerd, zoodat de autobussen van Schiedam komende, geen nieuwe passagiers meer mogen opnemen, zoodra zij de grens tusschen Schiedam en Rotterdam zullen hebben gepasseerd, en

omgekeerd mag niemand uitstappen voordat de Gemeente Schiedam is bereikt. Dat er op die wijze weinig economie in het autobussenbedrijf zal zijn, laat zich denken. Een der autobusdiensten rijdt zelfs heel Rotterdam door tot aan de Kralingsche plas! Een ander, die twee autobussen heeft (derhalve een in dienst en een in reserve) rijdt naar Crooswijk.

De andere drie rijden slechts tot de Diergaandelaan, dus juist ver genoeg om de meeste passagiers naar hun bestemming te brengen, zonder veel noodelooze kilometers te maken. Deze laatste drie ondernemingen hebben tezamen 19 autobussen. De beide eerst genoemde zullen binnen korten tijd den strijd om het bestaan moeten opgeven. Van de 19 dan overblijvende autobussen zullen er naar alle waarschijnlijkheid 4 op reserve staan, dus 15 kunnen we op den weg verwachten. De afstanden zijn mij niet met voldoende juistheid bekend, maar zonder twijfel zullen deze tezamen wel een 7 minuten dienst tusschen Schiedam en Rotterdam kunnen onderhouden. Laten wij eens aannemen, dat deze frequentie, niettegenstaande er een electrische tram loopt, noodig zou zijn, dan zal deze frequentie over enkele jaren niet meer voldoende zijn te achten. Wie van de drie ondernemingen mag dan uitbreiden? Twee bussen meer in dienst en de frequentie is al opgeloopen tot 6 minuten. Of wordt het meerdere geheel aan de tram overgelaten? en is het derhalve de bedoeling van de vergunning uitsluitend de loopende autobussen te laten oprijden?

Het is hier de plaats te vermelden dat een zesde aanvraag voor dat traject, door een onderneming, die nog niet was begonnen, werd afgewezen.

Een ander typeerend staaltje is het volgende. Naast de verbinding Schiedam-Rotterdam loopt de verbinding Vlaardingen-Rotterdam. Den betrokken ondernemers werd ook dezelfde beperkende bepaling ten behoeve van de gemeente Rotterdam opgelegd, maar daarnaast werd hun verboden in de Gemeente Schiedam personen toe te laten of te laten uitstappen. Derhalve mochten deze zelfs niet het onderling verkeer Vlaardingen-Schiedam bewerkstelligen. Heel begrijpelijk is het, dat deze ondernemingen, die in hoofdzaak bestonden van het vervoer van werklieden naar en van de werf Wilton, die, zooals ik uit het verweerschrift meen te moeten op-

maken onder de Gemeente Schiedam is gelegen, in hooger beroep zijn gegaan.

Een derde geval levert de vergunning Zoeterwoude-Berkel-Rotterdam op. Er was reeds vergunning verleend voor een autobusdienst Berkel-Rotterdam, die tevens de verbinding Berkel-Rodenrijs (twee onderdeelen van eenzelfde gemeente) onderhield. Enkele ingezetenen van Berkel maakten bezwaar tegen de tweede dienst die Berkel met Rotterdam zou verbinden, omdat dan de eerste dienst in het gedrang zou komen. Gedeputeerde staten verbonden dus aan de tweede vergunning de bepaling (behalve het bekende verbod om lokale passagiers binnen Rotterdam te vervoeren), dat ook het lokale verkeer binnen de gemeente Berkel niet mocht worden bediend, alsmede het verkeer Berkel-Rotterdam. Ik heb niet kunnen vinden hoe moet worden gehandeld tegenover passagiers, die van Berkel af eerst een kaartje nemen naar een tusschen gelegen gemeente, en daar weer een kaartje nemen naar Rotterdam.

Het kost moeite in deze beslissingen het zelfde college terug te vinden dat enkele jaren te voren beslissing nam in een tweetal concessie-aanvragen voor intercommunale tramlijnen van de H.T.M., waarbij verleend werd de concessie voor de derde railverbinding Den Haag-Leiden, omdat de streek, waardoor de nieuwe lijn zou loopen, daaraan behoefte had (Wassenaar, de Kieviet), maar afgewezen werd de concessie-aanvrage voor de tweede verbinding Den Haag-Kijkduin, omdat de verbinding tusschen beide punten door de Westlandsche stoomtram naar behooren werd onderhouden en de duinvoet, waarlangs de nieuwe lijn was geprojecteerd, geen tramverbinding noodig had.

De m.i. in economisch opzicht juiste uitspraak, waar het geldt tramwegen steekt wel scherp af tegen die, waar het autobussen geldt; deze laatste uitspraken zijn m.i. dan ook terug te brengen tot de overweging, dat het onbillijk is bestaande autobuslijnen zonder eenige vergoeding het bedrijf onmogelijk te maken. Deze opvatting wordt ondersteund door de weigering van vergunning aan enkele nieuw op te richten concurreerende lijnen.

Ik vermoed, dat dezelfde overwegingen ook hebben gegolden in andere provincies.

Door het al dan niet goedkeuren van dienstregelingen hoopt

men klaarblijkelijk in de hand te krijgen, dat aan de verkeersanarchie op den weg een eind wordt gemaakt. Het duidelijkst spreekt dit uit de vergunningsvoorwaarden in Limburg, waar de Gedeputeerde staten zich voorbehouden hebben zelve de dienstregeling samen te stellen, indien de concurreerende lijnen niet tot overeenstemming zouden komen. Waar het samenstellen van economische dienstregelingen zelfs aan ingewijden veel hoofdbrekens kost teneinde een compromis te vinden tusschen de grootst mogelijke opbrengst per kilometer met het kleinst mogelijke aantal autobussen (dus ook het minste personeel) bij behoorlijk beantwoorden aan de vervoersvraag, voorzie ik van die vergunningsvoorwaarde van Limburg groote moeilijkheden.

Dat autobusondernemingen het onderling eens zullen worden, acht ik een utopie. Lange tijden zonder vervoersgelegenheid zullen de goedkeuring van Gedeputeerde staten niet weg kunnen dragen, terwijl autobussen, die in stille tijden rijden, dikwijls hun zelfkosten niet goed maken. Die ritten gunt elk autobusondernemer graag aan zijn concurrenten, terwijl allen juist de voordeeligste ritten voor zich wenschen. Maar laat ons aannemen, dat op een of andere wijze een dienstregeling is samengesteld, die min of meer bevredigt. Waar de vervoerseischen nimmer stationnair zijn, zal het derhalve kunnen voorkomen dat na eenige maanden zal blijken, dat het noodzakelijk is in één richting een autobusrit in te leggen. Deze rit is — waar ik vooropzette dat ze noodig was — rendabel, maar de autobus moet òf na dien rit terug, òf moet vooraf worden heen gezonden. Deze laatste rit is voor het verkeer niet noodig, en is dus niet rendabel. Of beide ritten als één geheel beschouwd al dan niet rendabel zijn is natuurlijk in het algemeen niet aan te geven. Zijn ze tezamen wel rendabel, dan wil elk der ondernemers gaarne dat rittenpaar verzorgen; in het tegenovergestelde geval gunt ieder de verzorging aan zijn concurrenten, derhalve moet de extra-rit door Gedeputeerde staten worden bevolen. Ondernemer A maakt bezwaren tegen de opdracht. Volgens hem zou ondernemer B veel meer aangewezen zijn die rit te verzorgen, omdat B meer rendabele ritten te verzorgen had gekregen dan A en B derhalve meer winst maakte, zoodat de bedoelde rit voor B minder schadelijk was dan voor A. Zooals te begrijpen opponeert B eveneens. Dat

hij meer winst maakt dan A is een onloochenbaar feit, maar dit was niet het gevolg van het feit dat de ritten van B op betere tijden liepen dan die van A, maar daarvan, dat B zijn zaken beter beheerde en aan het publiek meer comfort bood, zoodat het publiek zijn autobussen over het algemeen boven die van A prefereerde enz. enz. en dat het niet billijk was, dat hem, tengevolge van zijn betere „service", een onrendabele rit zou worden opgedragen. Ten slotte wijst hij er op, dat o.m. de door hem verzorgde busrit No. 4 zoo weinig opbracht als geen der ritten die A verzorgt. Statistieken wijzen uit, dat het laatste argument juist is, en A krijgt opdracht de onrendabele rit te verzorgen. B wrijft zich vergenoegd in de handen, want juist die busrit No. 4 zou hij niet graag missen. Deze stelt hem in staat de zeer rendabele ritten Nos. 1 en 9 met dezelfde autobus te verzorgen, waar hij anders een autobus extra voor in dienst zou moeten stellen, wat hem veel meer zou kosten dan thans de leege rit No. 4.

Ten einde de drogredenen van B tijdig te onderkennen, moet men wel zeer thuis zijn in het ontwerpen van economische dienstregelingen, wat men a priori van een college als dat van Gedeputeerde staten niet kan verwachten.

Wil men dus het verkeer op een bepaald traject naar behooren bedienen, dan moet men zulks opdragen aan één enkelen ondernemer. Ik sta hier lijnrecht tegenover het advies van verschillende gemeentebesturen, welke verklaren, dat langs een weg voldoende verkeer is voor twee of meer autobusondernemers. Hoe men tot zulk een verklaring komt is mij een raadsel en kan slechts eenigszins verklaard worden uit de geringe kennis van genoemde colleges wat het vervoersvraagstuk betreft.

Maar zooals het altijd gaat: het is gemakkelijker te zeggen, dat men iets verkeerd deed, dan aan te geven hoe men het dan wel had moeten doen. Nog moeilijker wordt dit, als men uit de verte moet afgaan op bescheiden en den toestand ter plaatse niet of slechts oppervlakkig kent.

Weigeren van de vergunning zonder meer zou het eenvoudigste zijn geweest, maar deze oplossing is moreel niet te aanvaarden. Weigeren van de vergunning met schadeloosstelling, die moeilijk anders dan uit de provinciale kas zou kunnen worden betaald, acht

ik, met de midden waarover een provincie beschikt, onuitvoerbaar.

Voor het aangeven van een algemeene oplossing acht ik mij, bij gebrek aan voldoende plaatselijke kennis, niet competent. Voor het korte traject Schiedam-Rotterdam, dat ik wel eenigszins ken, geef ik hier een oplossing.

Al de bestaande autobusdiensten krijgen een vergunning voor korten tijd, b.v. 2 jaar, waarin de belanghebbende behooren te geraken tot één der volgende oplossingen:

a. De Rotterdamsche Electrische tramwegmaatschappij koopt alle autobusdiensten op;

b. De beide gemeenten (of een der beiden) koopen de autobusdiensten op;

c. De autobusondernemers brengen hun diensten onder in één vennootschap;

d. Eén der autobusondernemers koopt de andere autobusdiensten op.

De sub *a* genoemde mogelijkheid kan dadelijk uitgesloten worden, omdat de tram-concessie binnenkort komt te vervallen en niet zal worden verlengd, omdat de gemeente Rotterdam de tramwegexploitatie zelve ter hand neemt.

Het slagen van de drie andere mogelijkheden is in sterke mate afhankelijk van de voorwaarden die kooper en verkooper stellen, dan wel die ieder der autobusondernemers stelt voor het onderbrengen in de vennootschap. Deze voorwaarden komen vanzelf ter sprake indien tegen den afloop van de eerste vergunning een nieuwe vergunning moet worden aangevraagd. Als men dan weet, dat verlenging van vergunning *niet* zal worden verleend aan die ondernemers, die onereuze voorwaarden stellen en/of aan diegene, die niet ingaan op behoorlijke voorstellen van de andere, zal het duidelijk zijn, dat men al zeer spoedig tot overeenstemming geraakt. Een stok achter de deur doet wonderen.

Als ten slotte slechts een enkele ondernemer overblijft, bestaat er kans, dat deze tracht zijn dienst zoo in te richten, dat nagenoeg alle ritten rendabel zijn, waardoor of de frequentie op sommige oogenblikken van den dag te gering wordt, of de tarieven te hoog.

Hier zou men tegen kunnen waken door dienstregeling en tarieven aan de goedkeuring van Gedeputeerde staten te onderwerpen. Ik wees er echter al op, dat dit eveneens tot nadeelen kan leiden, zoodat ook deze oplossing niet de juiste kan zijn. Daarvoor zou ik willen voorstellen in de vergunning de bepaling op te nemen, dat geen andere vergunningen langs hetzelfde traject zullen worden verleend, zoolang de ondernemer aan de steeds wisselende vervoerseischen in het algemeen belang, ook wat de tarieven betreft, naar behooren voldoet, en dat, indien het noodzakelijk mocht blijken te eeniger tijd aan een anderen ondernemer langs hetzelfde traject eveneens vergunning te verleenen, dienstregeling en tarieven aan het college van Gedeputeerde staten onderworpen worden, en dat verdere goedkeuring voor (weder) in dienst stellen van nieuw of belangrijk hersteld materieel afhankelijk zal worden gesteld van de eischen van verkeers-economie. Op die wijze acht ik het vrij zeker, dat een autobusdienst up to date zal blijven.

Indien spoor- en tramwegen daarbij de zekerheid krijgen, dat geen vergunning voor autobusdiensten evenwijdig aan hun lijnen zal worden verleend, zoolang zij in het algemeen belang het verkeer behoorlijk bedienen, heeft men door de autobus-wetgeving ook ten opzichte van dat vervoer een stok achter de deur gekregen.

De provincies Noord- en Zuid-Holland hebben hiervan reeds gebruik gemaakt. Niettegenstaande aan de autobusdiensten in het algemeen een ongelimiteerde vergunning werd verstrekt, is voor de autobusdienst Haarlem-Leiden slechts vergunning verleend voor den tijd van drie jaar (m.a.w. een uitgestelde weigering van de vergunning) met de bepaling, dat de vergunning niet zal worden verlengd, indien de NZHTM in dien tijd haar tramlijn Haarlem-Leiden zal hebben geëlectrificeerd en een frequenten dienst zal onderhouden.

De meergenoemde Friesche commissie roert dit punt ook aan, maar op een wijze, welke m.i. niet geheel juist is. Zij oordeelt: „Met betrekking tot de rantsoeneering (van autobusvergunningen) „meent de meerderheid der Commissie, dat in den regel spoor en „tram den voorrang behooren te hebben boven de autobus, wan„neer de laatste een met spoor of tram parallel loopend traject „wil berijden en mits voldaan is aan den dubbelen eisch, dat spoor

„of tram voor de betrokken streek onmisbaar zijn, en de dienst-„regeling aan redelijke eischen voldoet. Spoor en tram zullen aan-„nemelijk dienen te maken, dat zij aan de bovenbedoelde eisch „voldoen".

Hieruit valt moeilijk anders te lezen, dat indien een spoor of tram niet onmisbaar zou zijn, de autobus den voorrang zou moeten hebben. Dit lijkt mij — aangenomen dat de commissie zich juist heeft uitgedrukt — wel een beetje kras. Indien een spoor of tram, al zou zij niet onmisbaar zijn, in de verkeersbehoefte voldoet, dan is een autobus naast haar zeker evenmin onmisbaar, en daarbij komt dat de spoor en tram reeds concessies hebben (waartegenover zware verplichtingen staan) en derhalve oudere rechten kunnen doen gelden dan de autobus. Ik vermoed echter, dat het de bedoeling van de samenstellers is geweest, dat, indien spoor of tram wel onmisbaar zijn (b.v. in verband met doorgaand verkeer of masaal goederen transport) en zij voldoet niet aan de verkeers-eischen, (b.v. doordat zij te ver van de plaatselijke verkeerscentra is gelegen) niettegenstaande de dienstregeling aan redelijke eischen voldoet, men een, zij het beperkte, autobusdienst wil toelaten.

Voorts heb ik bezwaar tegen de opdracht, dat spoor en tram zullen hebben aannemelijk te maken, dat zij aan den eisch voldoen. Het ware juister geweest, als de vergunningvragers zouden hebben aannemelijk te maken, dat spoor- en tramweg *niet* aan de eisch voldeden, dat komt meer overeen met de rechtsprocédure in de meeste landen. Gelukkig ligt in de uitdrukking „aannemelijk maken" een goede kans voor omkeering van de *bewijs*-last.

Welke leering is uit het bovenstaande voor Indië te trekken?

Hoewel Indië meer autobusdiensten over langen afstand kent dan Holland, heeft ook hier te lande de autobus hoofdzakelijk een plaatselijk karakter. De wet zal derhalve er op gericht moeten zijn, dat ten slotte de vergunningen zullen moeten worden verleend door de locale overheden. De gevolgen van onmiddellijke decentraliseering van de beslissing omtrent autobus-vergunningen doet ons het Hollandsch voorbeeld zien. Men kan dan verwachten een hopelooze verwarring, waaruit geen enkele vaste richtlijn voor de toekomst te trekken valt, terwijl men aan mag nemen, dat tegen

elke beslissing hooger beroep zal worden aangeteekend. Het gevolg daarvan is, dat toch de centrale overheid heeft te beslissen, maar dit gaat gepaard met grooter tijdverlies en grootere kosten.

Het ware derhalve aanbevelenswaard in de eerste wetgeving de bevoegdheid tot het verleenen van vergunningen voor autobusdiensten geheel aan den G.G. voor te behouden, met mogelijkheid deze bevoegdheid te delegeeren aan de besturen van Provincies etc. De delegatie behoort niet te geschieden, voordat gebleken is, dat de verleende vergunningen goed functionneeren.

Er is nog een tweede punt. De Hollandsche wet grijpt thans alleen in voor het personenvervoer. Hier te lande heeft echter het openbare goederenvervoer dusdanige afmetingen aangenomen, dat het mij wenschelijk voorkomt dit goederenvervoer eveneens door de wet te regelen.

De omschrijving van wat onder een openbaar vervoermiddel is te verstaan, is in alle landen verschillend. De meeste dier bepalingen bevatten de aanduidingen „geregeld" en „langs een bepaalden weg", zoodat het mogelijk blijft om een verbinding tusschen twee punten tot stand te brengen buiten de wet om indien deze „ongeregeld" plaats vindt en de plaatselijke omstandigheden toelaten telkens van weg te veranderen. Leerzaam is ook hier de uitspraak van de Friesche commissie, welke adviseerde met de rantsoeneering van zg. dorpsautobussen (dat zijn nl. autobussen, die de verschillende dorpen met de naastbij gelegen weekmarkten verbinden) uiterst voorzichtig te zijn „omdat bij de dorpsbussen het gemak„kelijker zal zijn dan bij de vaste lijnen de wet te ecarteeren door „er een zg. wilden dienst van te maken". Ook blijft de mogelijkheid bestaan, dat een vrachtauto, welke zijn lading heeft afgeleverd, de terugweg als „autobus" rendabel tracht te maken, wat we thans maar al te dikwijls kunnen waarnemen. Mij lijkt de omschrijving, welke de heer SIRKS, hoofdcommissaris van Politie te Rotterdam, in zijn meergenoemde voordracht gaf nog altijd de beste. Zij luidt:

„Een autobus is een motorvoertuig (of aanhangwagen), welke „personen tegen hoofdelijke betaling vervoert".

Deze omschrijving is kort en scherp. Voor het goederenvervoer heb ik helaas niet zulk een korte omschrijving gevonden, het beste lijkt mij de Belgische omschrijving, luidende: „Een motorvoertuig

„(of aanhangwagen) dat goederen vervoert, afkomstig van ver-„schillende afzenders en bestemd om afgeleverd te worden aan „verschillende geadresseerden". Ook hierbij lijkt mij ontduiking nog moeilijk, terwijl buiten beschouwing blijven het vervoer van bijeenbehoorende goederen (een afzender, een geadresseerde), besteldiensten (een afzender, meerdere geadresseerden) en ophaaldiensten (meerdere afzenders, een geadresseerde).

Het standpunt van den Hollandschen wetgever, welke in de wet geen opsomming geeft van de veiligheidsinrichtingen waarmede de autobussen moeten zijn voorzien, is toe te juichen. De techniek gaat met rassche schreden vooruit, en een wet behoort een langen levensduur te hebben. Daarnaast zullen de autobussen in bergterrein waarschijnlijk aan andere eischen moeten voldoen, dan die, welke uitsluitend in de vlakte blijven. De bepaling van deze inrichtingen ware het best aan een dienst van toezicht over te laten.

Als gevolg van de bovenstaande overwegingen behoort de ordonnantie m.i. derhalve ongeveer als volgt te luiden:

Artikel 1.

In deze ordonnantie wordt verstaan onder:
autobus: een motorvoertuig in den zin van het motorreglement, of een aanhangwagen, welke personen vervoert tegen hoofdelijke betaling en (of) goederen, afkomstig van verschillende afzenders, en bestemd afgeleverd te worden aan verschillende geadresseerden; enz.

Artikel 2.

Geen autobusdienst mag worden in werking gebracht zonder vergunning van den Gouverneur-Generaal.

Artikel 3.

procédure.

Artikel 4.

(1) De vergunning wordt verleend voor een autobusdienst langs een bepaalden weg, en voor ten hoogste 25 jaren.

(2) Indien een ondernemer minstens vier maanden voor de expiratie van de loopende vergunning een nieuwe vergunning aanvraagt, wordt de bestaande vergunning verlengd tot de afkondiging van de beschikking.

(3) De ondernemer is bevoegd van den voorgeschreven weg af te wijken, indien deze tijdelijk voor het verkeer mocht zijn afgesloten.

(4) Mocht de voorgeschreven weg definitief voor het verkeer worden afgesloten, dan wordt, den ondernemer, den betrokken Gemeente of regentschapsraad (raden) gehoord, een andere weg door den G.-G. bepaald.

Artikel 5.

(1) De vergunning komt te vervallen:

a. Indien de dienst niet is aangevangen binnen 6 maanden, nadat de vergunning is verleend.

b. Indien de dienst, behoudens bewezen overmacht, gedurende een week is gestaakt, of gedurende een maand niet volgens de gepubliceerde dienstregeling is uitgeoefend.

(2) De G.-G. is bevoegd de in het vorige lid genoemde termijn te verlengen.

Artikel 6.

Ten aanzien van wijziging, intrekking of overdracht van de vergunning, vinden de artt. 2 en 3 overeenkomstig toepassing.

Artikel 7.

(1) De G.-G. is bevoegd het verleenen van vergunningen tot het in werking stellen van autobusdiensten over te dragen aan een ander gezag, waarbij alle in de artt. 2 t/m. 6 aan den G.-G. voorbehouden handelingen aan dat gezag overgaan.

(2) Tegen krachtens het vorige lid genomen beschikkingen staat voor ieder belanghebbende beroep op den G.-G. binnen 30 dagen na afkondiging.

(3) Indien beroep is ingesteld begint de termijn, genoemd in art. 5 lid (1) *a.* eerst te loopen nadat ten aanzien van dat beroep is beslist.

(4) De termijn van de vergunningsverlenging bedoeld in art. 4 lid (2) loopt in dit geval door tot 30 dagen na afkondiging van de beschikking, en, indien beroep is ingesteld, totdat de definitieve beslissing is afgekondigd.

Artikel 8.

(1) Indien mocht blijken, dat de verleening van vergunning voor een autobusdienst niet of niet meer een algemeen belang geacht kan worden, kan deze met in achtneming van het bepaalde in art. 6 worden ingetrokken.

(2) Indien deze intrekking niet te wijten is aan den ondernemer geschiedt de intrekking uitsluitend bij ordonnantie en ontvangt de ondernemer uit 's Lands kas een schadeloosstelling waarvan het bedrag, bij gebrek aan minnelijke schikking door den rechter wordt bepaald.

(3) In afwijking met het bepaalde in het tweede lid, wordt het bedrag der schadeloosstelling aan drie scheidslieden opgedragen, indien zulks bij de vergunning is bedongen, of door den ondernemer wordt geëischt. Van de uitspraak der scheidslieden bestaat geen hooger beroep.

Artikel 9.

(1) Geen vergunning wordt verleend voor autobusdiensten langs wegen waarover, of waarlangs op korten afstand een andere autobusdienst vergunning heeft verkregen of voor spoor- en (of) tramweg concessie is verleend, zoolang den dienst in het algemeen belang (ook wat de tarieven en voorwaarden van vervoer betreft) naar behooren wordt uitgeoefend.

(2) Vergunning voor een aan een spoor- of tramweg parallel loopende autobusdienst, wordt aan die spoor- of tramweg-onderneming ten allen tijde verleend, ten ware het betrokken wegennet een behoorlijke exploitatie niet zou toelaten; deze vergunning ver-

valt uiterlijk bij het eindigen der concessie van de betrokken spoor- of tramweg.

(3) Indien het noodig mocht blijken naast een bestaande onderneming, ten gevolge van het onvoldoende bedienen van het verkeer, door die onderneming, een tweeden dienst toe te laten, is de G.-G. bevoegd aan den eersten ondernemer die voorwaarden op te leggen, welke voor de levensvatbaarheid van de tweede onderneming noodig mochten blijken, zonder dat de eerste ondernemer eenig recht verkrijgt op schadeloosstelling.

(4) Indien het algemeen belang vordert, dat langs (een deel van) den in het eerste lid bedoelden weg een tweede vergunning wordt verleend, zonder dat dit te wijten is aan te kortkoming van de eerste vergunning- (concessie) houder, ontvangt deze van de latere een schadeloosstelling, waarvan het bedrag, bij gebrek aan minnelijke schikking, door den rechter wordt bepaald.

Artikel 10.

(1) Bepalingen tot verzekering der veiligheid van de reizigers en de goederen met autobussen en tot verzekering van een ongestoorde dienstuitoefening, worden door G.-G. bij reglement vastgesteld.

(2) De Raden van de Provincies (Gewesten), Regentschappen en Gemeenten zijn bevoegd bij verordening nadere bepalingen voor te schrijven, waarbij, in het algemeen belang, van de in het vorig lid genoemde voorschriften mag worden afgeweken.

(3) De Verordeningen bedoeld in het tweede lid treden niet in werking alvorens door den G.-G. te zijn goedgekeurd.

(4) Voorschriften omtrent dienst- en rusttijden van het rijdend- en onderhoudspersoneel worden voorzooveel noodig door den G.-G. vastgesteld.

Artikel 11 en volgende.

Algemeene bepalingen, regelende toezicht, naasting, publicatie van dienstregelingen, tarieven en voorwaarden van vervoer enz. enz.

Voorlaatste artikel.

(1) Deze ordonnantie kan worden aangehaald onder .....

(2) Het tijdstip van in werking treden wordt voor elke Provincie, Gewest of onderdeel daarvan door den Gouverneur-Generaal bepaald.

(3) Het in het vorig lid bedoelde tijdstip wordt minstens drie maanden te voren gepubliceerd.

Laatste artikel.

(Overgangsbepalingen).

(1) Ondernemers van autobusdiensten, welke in exploitatie zijn op den dag, dat het in werking treden der ordonnantie voor het betrokken gebied wordt afgekondigd, en die voor het in werking treden der ordonnantie behoorlijk vergunning hebben aangevraagd, worden geacht door die aanvrage een vergunning te hebben verkregen als bedoeld in art. 2 der ordonnantie, geldig totdat omtrent de aanvrage zal zijn beslist.

(2) De Hoofden van Plaatselijk Bestuur zijn bevoegd namens den G.-G. een tijdelijke vergunning voor het in werking houden van autobusdiensten af te geven, indien naar hun oordeel door den ondernemer ten gevolge van misvatting der bepalingen verzuimd is tijdig de vergunning aan te vragen, dan wel, indien het plotseling eindigen der autobusdiensten in strijd zou zijn met het algemeen belang.

(3) Vergunning voor het in werking brengen van autobusdiensten zal zonder eenige schadeloosstelling niet worden verleend aan die ondernemers, welke, nadat het ontwerp dezer ordonnantie aan den Volksraad is aangeboden, een autobusdienst hebben ingesteld, met het kennelijk doel een bestaande onderneming van openbaar vervoer concurrentie aan te doen, ten ware mocht blijken, dat door het in werking brengen van de autobusdienst het algemeen belang werd gediend.

(4) Voor de overige bestaande autobusdiensten wordt zooveel mogelijk vergunning verleend. Zij hebben de voorrang boven aanvragen om vergunning voor later op te richten diensten.

(5) Rijden over een weg meerdere autobusdiensten, of autobusdiensten naast spoor- of tramwegen, dan wordt de vergunning verleend voor ten hoogste twee jaren, ten ware het algemeen belang

zou vorderen, dat de autobusdiensten onmiddellijk zouden worden beëindigd, in welk geval over de *niet* verleening bij ordonnantie wordt beslist en de betrokken ondernemers recht verkrijgen op schadeloosstelling uit 's Lands kas op de wijze in art. 8 omschreven.

(6) Verlenging van vergunningen als bedoeld in het vorig lid wordt alleen gegeven aan die ondernemers, welke bewijs leveren, dat zij bereid waren naar behooren mede te werken tot een oplossing van het verkeersvraagstuk in den geest dezer ordonnantie.

Weltevreden, September 1927.

Burgemeesterskeuze,

door

H. G. F. van Huls.

Nadat Ir. D. de Jongh, burgemeester van Semarang, door de Regeering werd geroepen om zijn ambt te verwisselen met dat van Directeur van Gouvernementsbedrijven en in de burgemeestersvacature ditmaal werd voorzien door de benoeming van „iemand uit het corps" die op zijn beurt een — inmiddels bezette — vacature achterliet, terwijl het zich bovendien laat aanzien, dat binnen niet al te langen tijd meer burgemeestersvacatures zullen moeten worden vervuld, ligt het voor de hand, dat zoowel in de kringen van de betrokken gemeentenaren als daarbuiten de burgemeesterskeuze bijzondere aandacht begint te trekken.

Daarbij komt dat het gerucht gaat als zou de Landvoogd bij het kiezen uit de gegadigden in het bijzonder het oor te luisteren leggen aan de stem van den betrokken gemeenteraad, wien deze gaarne als burgemeester zou zien aangewezen en daaraan zelfs zooveel waarde toekennen, dat — zoodra 's Raads favoriet gerekend kan worden tot de, van de sollicitanten voor het burgemeesterschap bij uitstek geknipten — aan hem de voorkeur zal worden gegeven. Weliswaar heeft de Regeering zich indertijd al bij de instelling van het burgemeestersambt op het standpunt gesteld, dat aan door den gemeenteraad terzake ter kennis van de Regeering gebrachte wenschen aandacht zal worden geschonken, doch het zooeven uiteengezet standpunt gaat veel verder.

Mocht dat gerucht waarheid bevatten, dan kan voor 's Landvoogd's standpunt — uitsluitend bekeken uit den democratischen gezichtshoek — niets dan waardeering worden uitgesproken, te meer als men bedenkt hoe in Nederland de gedachte om den raad medezeggenschap te verleenen bij de keuze van zijn voorzitter — én bij eenige Grondwetsherzieningen én bij de behandeling van het initia-

tief-wetsvoorstel VAN KERKWIJK in 1880, beoogende om de burgemeestersbenoeming te doen plaats hebben uit een door den raad opgemaakte aanbeveling van drie personen — op tegenstand van behoudende zijde is gestuit en ook thans nog de burgemeestersbenoeming plaats heeft zonder inmenging van de plaatselijke vertegenwoordiging. Heeft niet onze grootste Nederlandsche gemeenterechtkenner Professor OPPENHEIM in zijn bekend standaardwerk met zooveel warmte — op grond van het „hoofdkarakter" van het ambt — een lans gebroken voor de medewerking van den raad tot de benoeming van zijn burgemeester?

Het heeft zijn nut ook nu nog — en evenzeer voor Indië — het betoog van den geleerden schrijver in zijn geheel in herinnering te brengen.

„Zoo is dus in de grondwet — aldus Professor OPPENHEIM — de eisch behouden gebleven van benoeming en ontslag van den voorzitter van den raad door de kroon, zonder inmenging van de plaatselijke vertegenwoordiging. De staatscommissie voor de grondwetsherziening van 1905 was blijkbaar op dit behoud gesteld daar zij geen voorstel tot wijziging deed; die van 1910 wil niet meer simpelweg van den „voorzitter van den raad" in de grondwet gesproken zien, maar „van den burgemeester", die „staat aan het hoofd van den raad". Zij wil dus den man bij zijn naam noemen, maar op hare beurt hem doen komen en gaan op de bestaande wijs.

Men moet daaruit misschien opmaken, dat de regeling, zooals zij nog altijd geldt, veel meer voor- dan tegenstanders telt. Voor mij wordt het oordeel over hare redelijkheid beheerscht door de voorstelling, die men zich maakt van het ambt. Op het standpunt der regeering van 1848 was de uitsluiting van iedere bemoeiing van buiten bij de aanstelling verklaarbaar. Zij zag in den burgemeester „den commissaris des konings", den *Staatsambtenaar,* werktuig van het algemeen gezag bij de gemeentelijke regeering. Maar is hij dit inderdaad? Zoo weinig, dat de tweede kamer in hare vergadering van 14 Februari 1850 besliste, dat het laatste lid van artikel 91 der grondwet in hare lezing van 1848 niet van toepassing was op leden der staten-generaal, die tot burgemeester waren benoemd. Inderdaad gaat het niet aan zonder verkrachting van het stelsel der gemeentewet in den burgemeester een staatsambtenaar te zien. Het algemeen, het hoofdkarakter van het burgemeesterschap is dat van gemeenteambt. Moest ik, met de artikelen 1 en 134 der gemeentewet voor mij en de verschillende onderdeelen van zijne werkzaamheid overziende, 's burgemeesters stelling construeeren, ik zou haar willen aanduiden als die van bestuursorgaan in de gemeente geheel op dezelfde wijs waarop de raad, waarop het college van burgemeester en wethouders dit zijn. Zeker: èn de gemeentewet èn tal van andere wetten roepen hem tot verrichtingen van staatsdienst. Maar

dit vermag het algemeen karakter van het ambt niet te wijzigen. Van hieruit bezien, is hij alweder gelijk de raad, gelijk burgemeester en wethouders, uitvoerende gemeente-overheid, tevens werktuig van het Staatsgezag, niet omgekeerd: staatsambtenaar, tevens uitvoerende gemeente-overheid. Ook de benoeming door de kroon maakt den burgemeester niet tot staatsambtenaar. Als men uit deze benoeming en uit de omstandigheid dat artikel 70 der gemeentewet hem de bevoegdheid toekent raadsbesluiten op te houden, die hem voorkomen niet wettig of niet in het algemeen belang te zijn en daarom vatbaar voor schorsing of vernietiging door het centraal gezag, afleidt, dat hij zou zijn een commissaris des konings in de gemeente; een ambtenaar van gelijke beweging als de commissaris in de provincie en uit dien hoofde staatsambtenaar, dan herinner ik voorloopig — ik zal gelegenheid hebben op het onderwerp terug te komen als ik tot het beschrijven van den werkkring van den burgemeester ben genaderd — aan het verzet door THORBECKE tegen deze opvatting aangeteekend in de vergadering der eerste kamer van 3 Maart 1852. Hij achtte deze theorie strijdig met de gemeentewet en zag in haar een „misverstand, dat tot geheele verandering der betrekking van de gemeenten tot het gouvernement zou leiden".

De burgemeester bestuursorgaan in de gemeente. Met deze opvatting — de mijns inziens eenig juiste — verdraagt het zich slecht, dat de burgerij is verstoken van iedere medewerking tot de benoeming. Daarom betreur ik het, dat de wetgever van 1887 doof is gebleven voor de stem van wie toen uit de grondwet het beperkend voorschrift wilden lichten, of daarin althans den invloed van den raad op de burgemeestersbenoeming wilden verzekeren. Eene verplichte aanbeveling van den raad past bij het karakter van het ambt. Ik ducht daarvan volstrekt niet het kwaad, dat Mr. DE HARTOG bij voorbaat heeft geprofeteerd dat uit haar zal voortkomen. Zeker zal de aanbeveling aanwijzen, wien de raad in de eerste plaats verlangt. Daar dient zij voor. Maar de kroon blijft vrij. Wijkt zij van 's raads aanbeveling af, voici la guerre allumée, roept mijn geleerde vriend triomfantelijk uit. Ik zie er niets van. De oorlog tegen wien? Tegen den nieuwen burgemeester dan? Maar hij zal dien, is hij voor zijn taak berekend, niet schuwen en gemakkelijk genoeg overwinnen. En deugt hij niet voor het ambt, dan is de kamp tegen hem 's raads goed recht. Ik blijf dus inmenging van den raad in de benoeming verlangen. En ik kan minister KUYPER niet toegeven, dat daarvan niet kan komen zonder grondwetsherziening. De wet kan wel degelijk eene aanbeveling, ook zelfs eene voordracht, eischen. Evenmin reken ik juist, wat deze bewindsman heeft beweerd, dat eerst het stelsel van ons gemeenterecht moet worden veranderd, vóór kan worden gedacht aan de verwezenlijking van het denkbeeld dat — ik constateer het met instemming — door hem „principieel gewenscht" werd genoemd. „Zoolang met name de burgemeester de man is, die de verantwoordelijkheid draagt voor de uitvoering van de rijkswetten, ware voordracht voor of benoeming van den burgemeester door de gemeentenaren of den gemeenteraad, in strijd met zijn officie". Maar is dit het stelsel van ons gemeenterecht? Of is het een verkeerd inkruipsel, tegen de stellige letter van artikel 126 der gemeentewet

in? En als het laatste het geval is, moet dan het gemeenterecht worden gewijzigd, of veeleer de hand gelegd worden aan de wetten, die het college van burgemeester en wethouders achteruit hebben gedrongen in strijd met het stelsel? Is ook niet nog altijd in de meerderheid der wetten de verantwoordelijkheid voor hare uitvoering gelegd bij burgemeester en wethouders en niet bij den voorzitter van hun college alleen? Neen: door het gemeenterecht en zelfs door de grondwet behoeft men zich niet te laten weerhouden een begin te maken met de verwezenlijking van de gedachte, die ik voorsta. De aanbeveling van den raad kan de wet stellig bevelen, al heeft de tweede kamer een daartoe strekkend voorstel-VAN KERKWIJK op 18 Maart 1880 verworpen. Zij schijnt mij het aangewezen recept. Niet eene voordracht van gedeputeerde staten, die in 1850 door de staten van Noordholland werd gewenscht. Bij de tegenwoordige wijze van benoeming van burgemeesters heeft feitelijk de commissaris des konings op haar overwegenden invloed. De aanbevelingslijst, die hij, krachtens artikel 8 zijner instructie, heeft in te zenden is in den regel beslissend. Werd de macht, die hij thans uitoefent, verlegd naar het college van gedeputeerde staten, de toestand zou dezelfde blijven die hij is. Het is mij er om te doen dat met de wenschen der gemeentenaren rekening kan worden gehouden.

De gemeentewet ligt zoo aan en de praktijk heeft het burgemeestersambt derwijs gefatsoeneerd, dat de drager van de waardigheid de goede genius der gemeente, maar ook haar demon zijn kan, in wiens hand voor een oneindig grooter deel het lot der gemeente berust dan in de hand van 's konings commissaris dat der provincie. Dit doet de deur dicht en moet beslissend zijn voor de vraag, of, als het geldt de keus van den man, die niet het hoofd is der gemeente, maar die wel haar ziel wezen moet, ja dan neen de inmenging gewenscht is van hen, die met de eischen en nooden der gemeente het best zijn vertrouwd".

De in dit klemmend betoog gegeven uitbeelding van den *aard* van het burgemeestersambt aanvaarden wij onvoorwaardelijk voor het gelijknamig ambt hier te lande. Kort en bondig: uitvoerende gemeente-overheid, tevens werktuig van het Landsgezag, niet omgekeerd: vertegenwoordiger van het Landsgezag, tevens uitvoerende gemeente-overheid!

Nog onlangs is ook h.t.l. wederom de medezeggenschap van den raad bij de burgemeesterskeuze in den Volksraad ter sprake gekomen. Bij de schriftelijke behandeling van het ontwerp-Stadsgemeente-ordonnantie in de voorjaarszitting 1926 van den Volksraad wenschten eenige leden den raad de bevoegdheid gegeven te zien een voordracht voor de benoeming tot burgemeester in te dienen; andere leden verzetten zich hiertegen, daar het h.i. onjuist

was een periodiek aftredenden en dus van samenstelling veranderenden raad invloed te geven op de politieke kleur van den aanblijvenden burgemeester. Tegen een aanbeveling hadden zij echter geen bezwaar. De Regeering meende hierop te moeten antwoorden „dat het den raad uiteraard vrij (staat), aan de Regeering wenschen „te kennen te geven met betrekking tot de vervulling van het burge„meestersambt. Toekenning van de bevoegdheid om een *voordracht* „in te dienen zou echter buiten het kader der onderwerpelijke voor„ziening vallen. Ook in Nederland bezitten de gemeenteraden die „bevoegdheid niet".

Bij de mondelinge beraadslaging diende de heer KERKKAMP een amendement in om aan artikel 24 van het ontwerp-Stadsgemeente-ordonnantie als lid 2 toe te voegen:

„De Raad kan voor de benoeming een *voordracht* doen aan den „Gouverneur-Generaal, door tusschenkomst van het College van „Gedeputeerden". Ter motiveering van dit amendement meende de heer KERKKAMP te moeten aanvoeren, dat dit thans reeds het gebruik is en dat eigenlijk geen redenen bestonden om dit gebruik nu niet in de ordonnantie vast te leggen. Als antwoord in eerste termijn merkte de Regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming op, dat niet indiening van een *voordracht* door den gemeenteraad thans gebruikelijk is, maar dat de raden thans gewoonlijk een *aanbeveling* bij den Gouverneur-Generaal inzenden. Zij doen dat krachtens hun in artikel 72 van de onderwerpelijke ordonnantie omschreven bevoegdheid om de belangen der Stadsgemeenten bij den Gouverneur-Generaal voor te staan. Niettemin handhaafde de heer KERKKAMP zijn amendement met wijziging in zooverre, dat in plaats van „voordracht" het woord „aanbeveling" gesteld werd, waarna in tweeden termijn de Regeeringsgemachtigde volstond met de mededeeling, dat de Regeering er zich toe meende te moeten bepalen de aanneming van dit amendement te ontraden. Nadat de Volksraad-Voorzitter te kennen had gegeven dat hem het amendement overbodig leek, waar de voorsteller sprak van „een aanbeveling doen", dat thans reeds geschieden kan op grond van artikel 72 der ordonnantie, regelende het recht van petitie, trok de heer KERKKAMP — nu overtuigd van het overbodige van zijn voorstel — zijn amendement in.

In de wettelijke voorziening betreffende de voorbereiding voor een burgemeesterskeuze is derhalve geen verandering gekomen.

De raad kan dus ten allen tijde bij een op til zijnde burgemeestersvacature een aanbeveling doen, doch de Regeering, die haar keuze vanuit een verder reikenden gezichtshoek kan bezien dan waartoe een raad in staat is en wiens uitspraak ten deze om voor de hand liggende redenen in verreweg de meeste gevallen van localen aard is —, *moet* tot het laatste oogenblik toe vrij blijven. Wij zouden bij die keuze in het bijzonder op twee omstandigheden, waarmede rekening dient te worden gehouden, de aandacht willen vestigen.

De Indische gemeenten zijn — in verband met de financieele vooruitzichten van den burgemeester — te rangschikken in groote gemeenten en kleinere. Heeft nu een burgemeester van een kleinere gemeente in alle opzichten voldaan en ontstaat er op een gegeven moment een vacature in een grootere gemeente, dan eischt o.i. allereerst de billijkheid, dat de kleine-stadsgemeente-burgemeester „opschuift", ook al komt hij niet voor op het lijstje van 's Raads aanbeveling. Is er geen geschikte kleine-stadsgemeente-burgemeester beschikbaar, eerst dan mag o.i. een „buitenstaander" voor de keuze van het groote-stadsgemeente-burgemeesterschap in aanmerking worden gebracht. Wordt deze gedragslijn niet in acht genomen, en dus aan de rein menschelijke, in het bijzonder hier te lande uit den aard der zaak sterker ontwikkelde, — op zichzelf, mits uitsluitend de weg der plichten gevolgd wordt, niet te veroordeelen — behoefte om te trachten „promotie" te maken, niet tegemoetgekomen, dan is er alle aanleiding om te vreezen dat in het, bij insiders bekend, toch al nijpend tekort aan bij uitstek geschikte candidaat-burgemeesters geen verandering ten goede zal komen. Het schijnt niet overbodig op dezen factor nog eens in het bijzonder de aandacht te vestigen, omdat onlangs bij een op til zijnde groote-stadsgemeente-burgemeester-vacature reeds ruim een jaar te voren gaarne ter plaatse het bericht werd gesuggereerd, als zou een „outsider" tot dat ambt worden geroepen en zelfs de Landvoogd daarin reeds een beslissing hebben genomen. Het laatste bericht weigeren wij ten eenenmale te accepteeren met de enkele verwijzing naar het bepaalde bij Staatsblad 1927 No. 133, waarbij het burge-

meesterschap van Batavia, Semarang, Soerabaja en Bandoeng is aangewezen als een gewichtig ambt, bij welker vervulling de Gouverneur-Generaal verplicht is tot raadpleging van den Raad van Nederlandsch-Indië, terwijl in het door ons bedoeld geval niet de minste aanleiding kan hebben bestaan om — uitsluitend met het algemeen belang voor oogen — reeds een jaar te voren in die (eventueele) vacature te voorzien.

De richtige vervulling van het burgemeestersambt eischt van den functionnaris naast (bestuurs) capaciteiten ook — en in niet geringe mate — bijzondere karaktereigenschappen, waarover thans niet zal worden uitgewijd omdat ze te over bekend zijn, en bij het gemis waarvan de drager van die waardigheid de „demon (der gemeente) zijn kan". Kan van een candidaat-burgemeester worden verwacht, dat hij in alle opzichten aan *die* desiderata zal voldoen en is hij bovendien in den dienst van het Binnenlandsch Bestuur grootgebracht, dan zouden wij aan dezen persoon de voorkeur willen geven, omdat in dit geval de kans gewaarborgd wordt, dat het burgemeesterschap — een bestuursfunctie — behoorlijk wordt vervuld. En nu moet men niet komen aandragen met de opmerking, dat „iedereen besturen kan", want dan slaat men de plank mis.

Zou dat argument in Nederland desnoods eerder kunnen worden aanvaard, voor Indië past het in het geheel niet om de eenvoudige reden, dat de toestanden hier en ginds hemelsbreed verschillen. Bestaat er — om een enkel voorbeeld te noemen — in Nederland tusschen het netwerk van „zelfstandige gemeenschappen" in, voor de representatie van de centrale overheid ter vervulling van de specifiek aan haar toevertrouwde belangen een speciaal daartoe, gedurende 5 jaar academisch opgeleid bestuursambtenarencorps? Immers neen. „Maar is dat bestuurscorps dan niet gedoemd te verdwijnen, nu wij Indië bezig zijn te overspannen met een (ingewikkeld en nauw in elkander sluitend) net van zelfstandige gemeenschappen"? Allerminst, voorzoover de toekomst thans kan worden voorzien, is het antwoord: zoolang hier o.m. verschillende rassen naast elkaar leven, zal de aanwezigheid van een schakel noodzakelijk zijn om de vaak tegenstrijdige belangen in evenwicht te houden en bij botsing de scherpe kanten af te vijlen. Niet „iedereen" kan hier in Indië besturen, hoe vaak ook zulks wordt beweerd en

gedacht. Niet alleen is daarvoor een specifieke opleiding noodig, doch de bestuursambtenaar moet daarbij tevens de beschikking hebben over een groote dosis „roeping", want zonder dat element zal hij het nimmer kunnen brengen tot een rechtschapen en waarachtig bestuurder.

Zal er ooit in Nederland een praeadvies b.v. voor de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten worden geschreven en verdedigd, luidende:

De Nederlandsche gemeente in haar Oostersche milieu?

Juist vanwege dat Oostersch milieu eischt de burgemeestersbestuurskunst een bijzondere opleiding en bestuurservaring, die voor Indië in vele opzichten parallel loopt aan die, welke de B.B.-man noodig heeft voor de vervulling van zijn taak; hij dient volkomen op de hoogte te zijn van dat deel van de Overheidstaak en zijn verzorging aangaande zijn niet-Europeesche ingezetenen, dat *niet* valt binnen den gemeentelijken werkzaamheidskring. Nu b.v. het kampongvraagstuk (eindelijk) zijn oplossing begint te naderen en het Binnenlandsch Bestuur zijn plaats begint in te ruimen voor de stadsgemeente, is het dubbel noodzakelijk, dat de ruggegraat dier gemeente — de burgemeester — van de te voren door het B.B. verzorgde taak volkomen op de hoogte is. Voorts dient hij bij iedere uiting van gemeentelijke werkzaamheid het verband te zoeken met het geheel, die uitingen bij het geheel weten aan te passen en daarmede in volle harmonie te brengen. Hij heeft er voor zorg te dragen, dat geen gemeentelijke regeling of hare uitvoering voedsel geeft aan ontevredenheid, in het leven roept een gevoel van — de heer MEIJER RANNEFT heeft het weer zoo juist uitgedrukt — „onbehaaglijkheid" en dat hij ten deze vollen steun heeft te verleenen aan de taak van het Hoofd van Plaatselijk bestuur, die ervoor heeft zorg te dragen, dat er rust en orde heerscht, ook binnen de grenzen van 's burgemeesters gemeente. Op hem rust de plicht die taak te helpen verlichten en zich steeds goed voor oogen te houden, dat op dit punt het belang van het geheel tevens het belang van de deelen is. Mist omgekeerd de handhaving van de gemeentelijke strafverordeningen door of vanwege het Hoofd van Plaatselijk Bestuur de noodige soepelheid — wat ook voorkomt —, dan is het alweer de burgemeester, gewapend met eigen ervaring, die het

zijne kan bijdragen ter bereiking van het goede. Het is juist in dit tijdsgewricht van politieke ontwikkeling broodnoodig, dat deze punten door het volle licht worden beschenen.

De kans, dat de burgemeester hiertoe zal medewerken, is alweer grooter, indien hij zelf de bestuurspraktijk van het Hoofd van Plaatselijk Bestuur van nabij kent of heeft medegemaakt, dan wanneer de burgemeester daar altijd buiten heeft gestaan. Hij zal als gewezen ervaren Binnenlandsch-Bestuur-man bij elk gemeentelijk optreden dadelijk aanvoelen, wat in niet-Europeesche kringen als drukkend en onaangenaam zal worden aangevoeld; hij zal dadelijk begrijpen waarom dat het geval is en — indien het noodzakelijk is — den weg weten te vinden ter doorzetting van het noodzakelijke. Zou het werkelijk een toeval zijn, toen de heer KERKKAMP, van wien toch waarlijk niet kan worden gezegd, dat hij de decentralisatie een kwaad hart toedraagt, in de laatste Volksraadzitting een proefneming met de samenvoeging van het plaatselijk bestuur in één hand bepleitte in de gemeente Malang, waar „toevallig aan het hoofd staat een oud-B.B. ambtenaar, iemand, die derhalve de zaak ook kan bekijken van het standpunt van het Binnenlandsch Bestuur"? Hij zal — om nog een voorbeeld te noemen — zoodra het Regeeringsbeleid het stuur omgooit en b.v. als richtlijn aangeeft om zich zoo min mogelijk met de inheemsche bevolking „in te laten" en haar „met rust te laten", ook het gemeentelijk beleid in *die* richting moeten sturen en niet gaan in tegengestelde richting. Den heer MEIJER RANNEFT zeg ik het — zooals hij zich uitliet in de laatste Volksraadzitting — gaarne na, dat ik „het volstrekt „noodzakelijk (acht), dat in de toekomst het B.B., in zijn tweeledige „samenstelling van Europeesch en Inlandsch bestuur te zamen voort- „durend contact moet blijven houden, in nauw verband moet staan „met de decentralisatie". In de toekomst — het heeft er dus in de achter ons liggende periode kennelijk aan ontbroken! Een van de middelen, die de heer MEIJER RANNEFT voor dat contact aangeeft, is het zitting nemen van den Assistent-Resident nieuwe stijl in de regentschapsraden. Wij zouden er — in dit verband — aan willen toevoegen: en in de stadsgemeenteraden! Daarenboven zou een ander middel ter bereiking van het zoozeer gewenschte zijn: het houden van regelmatige bijeenkomsten — b.v. eens per semester

of desnoods eens per jaar — van de vertegenwoordigers van de zelfstandige gemeenschappen en die van de Centrale Overheid, in casu dus van: Gouverneur en/of Gedeputeerden (vertegenwoordigende de Provincie), Burgemeester en/of Wethouders (vertegenwoordigende de Stadsgemeente),

Regent en/of Gecommitteerden (vertegenwoordigende het (autonome) Regentschap),

Resident (als orgaan van de Centrale Overheid),

ter bespreking van die onderwerpen, welke voor allen van belang zijn, waarbij b.v. het nuttigste effect kan worden verkregen door „samenwerking" (ik denk in het bijzonder aan de z.g. voorzieningsbedrijven) en waarvan het aantal belangrijk genoeg is.

Dit betoog zal er misschien toe leiden dat onder de — om het zoo eens uit te drukken: volbloed-decentralisatiemannen bedenkelijke gezichten worden getrokken, doch daarvoor behoeft geen reden te bestaan als wij uitdrukkelijk verklaren er zeker van te zijn, dat de door Mr. J. J. SCHRIEKE in zijn „Ontstaan en groei der stads- en landsgemeenten in Nederlandsch-Indië" op blz. 55 genoemde derde groep van bestuursambtenaren „die den veranderden „tijdgeest hebben verstaan, werkelijk leiders en voorlichters zijn „geworden en door wier geest de door hen geleide raad zijn werk„zaamheid krachtig heeft aangepakt en uitgebreid" niet alleen niet is uitgestorven doch als gevolg van de inwerking van den veranderden tijdgeest ook op den gedachtengang van den B.B. ambtenaar in aantal toenemende is. Die groep zal terdege in aanmerking moeten komen voor de recruteering van burgemeesters. Het is echter de vraag of er in die groep veel liefhebbers zullen zijn, zoolang de Regeering zich voor de mogelijkheid van à la suite-voering nog niet met zooveel woorden heeft uitgesproken en ook zoolang de mogelijkheid bestaat van afwijking van den (billijken) regel, dat bij een burgemeesterskeuze voor een grootere gemeente eerst het oog valt op het „burgemeesterscorps".

Bandoeng, September 1927.

De Inlandsche Meerderheid in den Volksraad,

door

Dr. W. Feuilletau de Bruyn.

Het nieuwe wetsontwerp betreffende de Inlandsche meerderheid in den Volksraad, heeft nu reeds, lang voor het door dat college in behandeling werd genomen, heel wat politieke beroering teweeggebracht. Het is bekend dat in den tweeden Volksraad reeds een Inlandsche meerderheid heeft bestaan, waarmee dan bedoeld wordt een meerderheid van de Inlandsche partijen ten opzichte van de Europeesche partijen, onder uitschakeling van het Chineesche element. Die tweede Volksraad bestond uit 23 Inlanders (waarvan er 11 benoemd werden), 21 Europeanen en 3 Chineezen. De tegenwoordige Volksraad bestaat uit 30 Europeanen, 25 Inlanders en 5 Chineezen. Wordt echter het ontwerp dat thans aanhangig wordt gemaakt tot wet, dan zullen in den Volksraad 25 — 27 Europeanen, 30 Inlanders en 5 — 3 Vreemde Oosterlingen zitting nemen. Van de 30 Inlanders zullen er voorts 10 door de Regeering worden benoemd, geenszins een waarborg dus dat in den Volksraad ten allen tijde een inheemsche Regeeringsmeerderheid zitting zal nemen.

Men vraagt zich af hoe het dan eigenlijk komt, dat, waar zich vroeger geen stemmen hebben verheven tegen een Inlandsche meerderheid in den Volksraad, zich thans plotseling in verschillende lagen van de maatschappij zoo'n heftig verzet tegen die meerderheid openbaart. Het is alsof de burgerpartijen plotseling instinctmatig voelen, dat er in de laatste jaren met groote snelheid geweldige veranderingen in de staatkundige verhoudingen hebben plaats gegrepen. Het is verkeerd te meenen dat het verzet van die partijen voort is gesproten uit de rassenantithese. Ware dat het geval, dan zou men zich moeten afvragen, waarom die rassenantithese zich

dan niet reeds bij de Inlandsche meerderheid in den tweeden Volksraad heeft geopenbaard.

Ten aanzien van het opkomende nationalisme, dat naar een rustige, gestadig voortschrijdende evolutie streeft, heeft het Nederlandsche bewind in de laatste jaren steeds een liberale staatkunde gevolgd. Ten opzichte van het zich ontwikkelende nationalisme heeft dat bewind de groote richtlijnen van THORBECKE'S politiek gevolgd. „Het kenmerk van een liberalen Staat en een liberaal „Gouvernement", zoo heet het in THORBECKE'S narede, „is, dat zij „de ontwikkeling van zelfstandige krachten bevorderen ..... „Bevorderen, dat is de algemeene voorwaarden scheppen, waarmede „de ontwikkeling mogelijk wordt".

Maar worden door een Inlandsche meerderheid in den Volksraad algemeene voorwaarden geschapen, waardoor een rustige evolutie van de Indische Maatschappij en van het inheemsche nationalisme gewaarborgd is? Mag men voorwaarden scheppen waarbij men den kans loopt een toestand van politieke onrust, in het leven te roepen? In breede lagen der Nederlandsche politieke partijen voelt men instinctief, dat men de leiding stevig in handen moet houden, dat men krachtig door moet kunnen tasten als dat noodig is. En ziedaar een der redenen van het verzet tegen de Inlandsche meerderheid in den Volksraad.

Maar de strijd om de Inlandsche meerderheid in den Volksraad is nog om een andere reden van grooter beteekenis, dan velen wel meenen. Een wijs beleid in onze koloniale staatkunde is er steeds op uit geweest, op de eischen van het nationalisme vooruit te loopen. Nooit heeft men zich iets laten afdwingen, steeds werden politieke hervormingen uit eigen beweging ingevoerd, voordat het nationalisme nog de gelegenheid had om een eisch te formuleeren.

„Behandel den Volksraad met consideratie en Indië's rustige „evolutie is verzekerd. Mishandel en misken den Volksraad en „Indië's ontwakend politiek leven zal banen buiten de openbare „Staatsorde zoeken" [1]). Met dat beginsel heeft de Indische Regeering steeds rekening gehouden. Door omstandigheden buiten haar wil is het amendement FEBER in Holland door de Tweede Kamer

1) Ir. TH. F. VREEDE. Treub's Toekomst van Indië. Indische Gids 1925 blz. 10.

aangenomen. Wat enkele jaren geleden zonder strijd had kunnen worden gegeven, poogden de Studieclubs nu tegen beter weten in (het ontwerp was reeds in October '26 aangekondigd) als een prestige-kwestie uit te buiten, is de aanleiding van een politieken strijd om de leiding in het staatsbestel geworden.

Het zelfbewuste streven van die groep inheemsche intellectueelen om onder bedreiging met non-coöperatie de leiding in handen te krijgen lokte daardoor het verzet der Europeesche partijen tegen dit Wetsontwerp uit.

Wij zullen in het onderstaande zorgvuldig de vraag bestudeeren of er werkelijk gronden zijn aan te voeren voor dat instinctief gevoel van dreigend gevaar, dat zich in breede lagen van Europeesche bevolkingsgroepen openbaart. Wij zullen aantoonen, dat die gronden bestaan, zoolang er een IIIe Internationale is, die de wereldrevolutie predikt en krachtig propageert onder de volkeren van het Oosten. Wij zullen aantoonen, dat het noodzakelijk is niet alleen in het belang van de Europeesche overheerschersgroep, maar in de eerste plaats van de inheemsche bevolking zelf, dat wij de leiding in handen blijven houden. Eerst moet het ontwakend nationalisme door schade en schande wijs zijn geworden en zelf in staat zijn Wahrheit und Dichtung te onderkennen, in staat zijn om het sluwe netwerk van propaganda en intrige der IIIe Internationale uiteen te rafelen. Maar voorloopig behoeft het nationalisme nog een krachtige leiding, die alle revolutionnaire uitwassen onverbiddellijk neerslaat, die stabiele politieke voorwaarden schept voor een rustige evolutie van het nationalisme.

En dan zullen wij tot de conclusie komen, dat het tijdstip nog niet is aangebroken om de bestaande Europeesche meerderheid in den Volksraad te vervangen door een Inheemsche meerderheid, dat uitstel dringend geboden is.

Het volk van Java heeft eeuwenlang onder den druk van vreemde overheersching gestaan, eerst van de Hindoe's, toen van de Mohammedaansche beschaving, daarna van de V.O.C. en het Nederlandsche volk. Daardoor is uit dat volk een volkstype gegroeid dat wellicht het Fellachentype van OSWALD SPENGLER in schijn het meeste nabij komt, maar in wezen daarvan hemelsbreed verschilt.

Het Fellachentype ontstaat volgens SPENGLER door de ontvolking van het platteland [1]). De wereldstad oefent op de plattelandsbevolking een sterken magnetischen invloed uit. Alle sterke ondernemende elementen worden door die wereldstad aangetrokken en op het platteland blijft alleen het primitieve bloed over, ontdaan van zijn stuwende elementen. Maar in de wereldstad gaan intelligentie en onvruchtbaarheid hand in hand. Op den duur openbaart zich een langzame maar zekere achteruitgang van de bevolking in iedere wereldstad, totdat zij ten slotte sterft en op het platteland alleen het Fellachentype overblijft. Zoo stierven Samara, Patilaputra, de residentie van Asoka, en het Rome van de 5e eeuw.

Ook de Javaan heeft veel van zijn sterke elementen verloren door den strijd eerst tegen, en later ten behoeve van zijn vreemde overheerschers tegen andere volken. Ook hier is door jarenlange overheersching en onderdrukking het primitieve bloed van zijn sterke elementen ontdaan. Maar zijn eigen cultuur heeft het volk van Java nog niet uitgeleefd, evenmin als de Maleiers, Batakkers, Atjehers, Manadoneezen, Amboineezen en alle andere volkeren van Indonesië. Zij zijn niet zooals het Fellachentype van SPENGLER, het eindproduct van een als gevolg van onvruchtbaarheid stervende cultuur, maar een type dat door onderdrukking van de evolutie van zijn eigen cultuur slechts de uiterlijke eigenschappen van dat Fellachentype heeft overgenomen, maar in wezen er hemelsbreed van verschilt. Het is het type van een volk dat beschreven wordt door MAHAN als ..... „a mass, composed of units which in their „individual capacity have in no small degree the great elements „of strength whereby man prevails over man, and the fittest „survives. Deficient apparently, in aptitude for political and social „organisation they have failed to evolve to the aggregate power „and intellectual scope of which as communities they are otherwise „capable" [2]). Al die volkeren van Insulinde zijn geen Fellachen, maar staan aan den aanvang van hun cultuurgeschiedenis.

De bevolking van Insulinde is ten slotte meegesleept in den maalstroom van de gebeurtenissen, die zich in het Verre Oosten

1) OSWALD SPENGLER. Der Untergang des Abendlandes Dl. II blz. 124.
2) A. T. MAHAN. The Twentieth Century Outlook. Harpers New Monthly Magazine Sept. 1892.

afspelen. Met de openstelling van den handel begon het Verre Oosten te ontwaken, kwam het in innig contact met de Westersche beschaving, begon het zich te ontwikkelen en in het bijzonder was het Japan, dat in snellen aanloop overnam, wat de blanke rassen eerst in den loop der eeuwen op het gebied van industrie en techniek hadden bereikt. En zoo ontstond uit de botsing van de oude beschavingen van het Oosten met die van het Westen een toestand die door OSWALD SPENGLER met den naam van historische pseudomorphose wordt aangeduid. Hij heeft die toestand als volgt gedefinieerd:

„Historische Pseudomorphose nenne ich Fälle, in welchen eine „fremde alte Kultur so mächtig über dem Lande liegt, dass eine „junge die hier zu Hause ist, nicht zu Atem kommt, nicht nur zu „keiner Bildung reiner eigenen Ausdrucksformen, sondern nicht „einmal zur vollen Entfaltung ihres Selbstbewusstseins gelangt" [1]).

De historische pseudomorphose als een gevolg van de botsing der Grieksch-Romeinsche cultuur vangt aan met den slag bij Actium (31 v. C.). De pseudomorphose als een gevolg van het conflict van de Russische beschaving met het Westen begint met de stichting van Petersburg, waardoor Peter de Groote zijn volk dwong zich naar het Westen te orienteeren. Wij zelf staan in onze kolonie in het bijzonder ten aanzien van Java met zijn „Mondscheinzivilisation", die een weerschijn is van de oude Hindoebeschaving en de Mohammedaansche cultuur, en de vorming van een voorloopig nog kleine groep intellectueelen, midden in een historische pseudomorphose.

Typeerend voor den bijzonderen toestand die uit conflicten tusschen beschavingen wordt geboren is volgens SPENGLER ..... „Der „Hass gegen das Fremde der die noch ungeborene Kultur im „Mutterschoss vergiftet, und der Ekel vor den eigenen dessen Höhe „man endlich satt ist. Tiefstes religiöses Weltgefühl, plötzliche, „Erleuchtungen, Schauder der Furcht vor dem kommenden Wach„sein, metaphysische Träume und sehnen, stehen am Anfang; bis „zum Schmerzen gesteigerte Klarheit am Ende der Geschichte" [2]).

En wie denkt hier dan niet aan de metaphysische droomen van

1) OSWALD SPENGLER, l.c. II blz. 228.
2) OSWALD SPENGLER, l.c. II blz. 233.

den RATOE ADIL, aan de godsdienstige stroomingen van de P.S.I. en Mohammadyah en aan de a-religieuse en antireligieuse stroomingen in de Studieclubs. Maar bovenal wie denkt dan niet aan de neiging onder zekere inlandsche stroomingen om alles wat gewrocht wordt door die sterke beschaving te beschouwen als leugen en vergift, aan de strooming vóór non-coöperatie.

Ook in de Russische pseudomorphose, waar geen rassen-antithese bestond, waar het ging om een strijd tusschen partijen en klassen, laat zich die strooming van felle haat tegen het Westen, waarvan Tolstoi het oer-type vertegenwoordigt, onderkennen. Revolutionnair in zijn hart, haat hij Europa, waarvan hij zich niet kan los maken. Hij haat het in zich zelf, haat de maatschappij waarin hij leeft, haat de staat, haat het bezit. Maar daarnaast ontstaat een strooming waarvan Dostojewski het prototype is, die die haat niet zoo fel uitspreekt. „Ik heb twee vaderlanden" zegt hij, „Rusland en Europa".

Uit de Tolstoiaansche strooming is het communisme geboren, een Westersche uitwas van het intellect der groote steden. De groote massa van het Russische volk behoort echter tot de richting van Dostojewski, maar zij werd doodgedrukt door de felle revolutionnaire strooming van het bolshevisme.

En in Indië? Kan men daar die twee stroomingen onderkennen? Er begint zich in de groote steden in Indië een wortellooze massa te vormen, die niet tot den Inlandschen landbouw behoort, noch tot een vaste arbeidersklasse, noch tot een vasten stand van intellectueele werkers. Zij hebben tot alle klassen der maatschappij behoord en men treft onder hen zelfs gedegradeerde intellectueelen en aan lager wal geraakten adel aan. Hun macht is veel grooter dan hun aantal en altijd zijn die schipbreukelingen van de Inlandsche maatschappij dàár te vinden, waar er in troebelwater valt te visschen. Die maatschappelijke desperados zijn tot alles bereid, bezitten niet den minsten eerbied voor orde en regelmaat, zelfs niet binnen den kring van hun eigen revolutionnaire partij. De burgerpartijen voelen dat die wortellooze massa een groot gevaar is voor de rust in onze maatschappij, dat die massa ieder oogenblik het werktuig kan worden van de propaganda en de intriges van Sovjet-Rusland en de IIIe Internationale. Zij weten dat er een groep van revolution-

naire elementen in de nationalistische beweging is, die ten allen tijde op deze massa zal kunnen bouwen; dat die groep als willig werktuig is te gebruiken van de revolutionnaire terreur die de overgroote politiek inerte massa van het volk van Java in bedwang zal houden en in beweging zal zetten tegen de bestaande staatsorde.

Dat voelen niet alleen de Europeesche partijen, maar voelt ook een breede laag van Inheemschen, ook nationalisten in hun hart, die geen revolutie willen, maar evolutie, die inzien dat zij, gedwongen door een niets ontziende terreur van een kleine communistische minderheid meegesleept zullen worden door den politieken maalstroom, in een richting, die hun in wezen innig vreemd is en waar zij fel vijandig tegenover staan. Die groep van evolutionnaire nationalisten beseft dat de groote inerte massa niet beschikt over voldoend sterke politieke instincten om zich tegen de revolutie-idee te verzetten. Zij beseft dat sterke politieke instincten ook in haar eigen gelederen nog ontbreken, dat er nog geen scherpe politieke richtlijnen in hun groep zijn uitgezet en dat een groot deel van de in politiek labiel evenwicht verkeerende elementen uit die groep gevaar loopt verward te raken in het net van sluwe propaganda en fijn gesponnen intrige van de IIIe Internationale. En de leiders in die groep gevoelen, dat de kans bestaat dat de leiding aan hun handen ontglipt, terwijl zij schijnbaar de teugels van het Politieke Beleid van hun groep nog stevig in handen hebben.

Ook in Indië kan men naast een groote politiek-inerte massa en de groep der wortelloozen, de Tolstoiaansche revolutionnaire richtingen met haar doctrine van haat aan het Westen en de richting van Dostojewski onderscheiden, die erkent te behooren tot twee beschavingen, die erkent twee vaderlanden te bezitten, Indië en Nederland. En op die laatste groep zal de Regeering hebben te bouwen om de politiek nog inerte massa te helpen leiden in de banen van een evolutionnair nationalisme.

Men stelle zich niet voor dat dat zonder strijd zal kunnen geschieden. Daarvoor hebben in Azië in de laatste jaren te groote en te snelle veranderingen plaats gehad. De aanraking met de Westersche beschaving heeft in alle landen van het Oosten de banden van godsdienstige, moreele, politieke en sociale dogma's,

heeft vooral de banden van de adat verslapt. Geestelijk is het Oosten in gisting geraakt. De jongeren die een Westersche opvoeding hebben genoten zoeken naar een nieuwe moraal, zoeken naar nieuwe richtlijnen voor het moderne leven, dat in conflict komt met de oude adat.

Omstreeks 1000 ontwaakte de faustische ziel van de Westersche cultuur. Tijdens de Renaissance is in Europa een nieuwe mystiek van ontwikkeling en vooruitgang ontstaan. Het Oosten voelt dat het er nooit kan komen, als het alleen de techniek en de westersche wetenschappen imiteert, als het niet die mystiek van ontwikkeling en vooruitgang vermag over te nemen. De schokken van den Wereldoorlog hebben Azië wakker geschud. Overal ontwaakt het nationalisme en het eischt het recht op zelfbeschikking der volkeren, een rechtsnorm die door den Wereldoorlog werd geboren, voor zich op. Overal geschiedt dat ontwaken met plotselinge ontwikkelingsschokken, omdat Sovjet-Rusland met zijn doctrine van haat aan het Westen telkens en telkens weer opnieuw het evenwicht poogt te verstoren waar het dit kan. Het wil de Oostersche volkeren vrijmaken van het Westen, om daarvoor de terreur van het communisme in de plaats te stellen. Het wil van die volkeren en landen een onderdeel, een provincie maken van het Sovjet-Rijk. Het wil niets weten van een vrije ontwikkeling van het nationalisme, maar poogt overal onrust te wekken, omdat het zeer goed weet, dat iedere staat zich slechts kan ontwikkelen onder stabiele ontwikkelingsvoorwaarden. Bij de volkeren van het Vaste land van Azië met een eeuwenoude cultuur is de actie der IIIe Internationale in haar pogingen om het nationalisme dood te drukken en in haar ontwikkeling te fnuiken, vast geloopen op een machtige stuwende kracht die tot nog toe de evolutie van het zich vrij ontwikkelende nationalisme over haar doode punten heeft heen geholpen. Want op het Vasteland van Azië werken de restanten van de oude beschavingen als een machtig vliegwiel dat de staatsmachine op gang houdt. In China is de Westersche beschaving zooals een chineesch staatsambtenaar het eens uitdrukte, als rottende olie aan de oppervlakte blijven drijven [1]). Chineesche studenten leerden begrippen als

1) W. T. TYLOR. Affairs in China. Fortnightly Review 1927 blz. 157 e. v.

republiek, parlementair stelsel, de krachtdoctrine der Duitschers en andere Westersche denkbeelden. Zij leerden de verachting voor de leer van de individueele vrijheid en het privaateigendom, verachting, voor alles wat de Wijzen uit het verleden hadden geleeraard. Geestelijk konden zij het mentale voedsel niet opnemen en al spoedig werden zij willige werktuigen van de Bolshevisten.

Maar wat er nog van de Oude beschaving van China in leven was gebleven, wat er nog over was van het patriarchale stelsel, van de nauwe coördinatie tusschen vader en zoons en broeders, tusschen dorpeling en hoofd, hoofd en magistraat, en het overige deel van de staatshiërarchie, was nog voldoende potent om zijn invloeden op het heden te doen gelden. Zoo hield het geweldige vliegwiel dat in de grijze oudheid door Confucius was geschapen, door de eeuwen heen de staatsmachine op gang en zal het China ook in den modernen tijd over doode punten van zijn geschiedkundige ontwikkeling heen brengen.

Een dergelijk machtig vliegwiel der staatsmachine is ook het Kastewezen in Britsch-Indië. Ondanks het feit dat er 50 millioen paria's zijn, is het kastewezen in zijn hechte organisatie zoo fel anti-communistisch, dat de Bolshevistische propaganda er weinig vat op schijnt te hebben. De Indische Communistische Parij schijnt tot nog toe alleen maar op eenig succes te kunnen bogen onder de ongeletterde landbouwers [1]).

En in Nederlandsch-Indië? Is daar de Islam, die in haar leerstellingen principieel anti-communistisch is, te beschouwen als een vliegwiel dat de Indische Staatsmachine op gang zal houden?

Wat in Bantam is geschied bij de November relletjes kan als antwoord gelden op deze vraag.

In Indië is de Islam voor de stabiliseering van de Staatsmachine van ondergeschikte beteekenis. De Regeering zal nooit op hem kunnen bouwen in den strijd tegen revolutionnaire elementen, in den strijd tegen het Communisme. Integendeel! Het gevaar is groot dat de IIIe Internationale den Islam als werktuig gebruikt, als bindmiddel tusschen verschillende rassen in het verzet tegen de Nederlandsche Heerschappij. Maar is de macht van den Islam in Indië

1) STANLEY RICE. **Communism in India. The Nineteenth Century, Jul 1927 blz. 38 — 48.**

dan werkelijk zoo groot, dat hij ooit het cement zal kunnen vormen, dat de verschillende rassen van den Archipel tot één vast blok aaneen bindt? Om op die vraag een antwoord te kunnen geven, moeten wij iets dieper op het wezen van den Islam ingaan.

De Mohammedaansche godsdienst behoort tot de openbaringsgodsdiensten der Arabische Cultuur, waartoe OSWALD SPENGLER ook het Christendom, het Jodendom, het Perzische mazdaisme en manicheisme rekent. Karakteristiek voor deze groep van godsdiensten is de consensus, een begrip waartegenover wij moderne Christenen eenigszins vreemd staan.

Al die godsdiensten nemen aan, dat ieder mensch een pneuma heeft, dat deel uitmaakt van het Goddelijke pneuma. En wanneer op een vergadering alle aanwezigen op een bepaald punt tot overeenstemming komen, dan is dat een openbaring van het Goddelijke pneuma, dus een Goddelijke waarheid. Een hadîth van den Profeet luidt:

„Mijn volk kan nooit in een dwaling tot overeenstemming ge-„raken". Op dit beginsel, de idjmâ, de algemeene overeenstemming van gevoelens van ter zake bevoegde autoriteiten, berust de wet en de leer van den Islam. Wat door de idjmâ was gesanctionneerd, was van Goddelijken oorsprong.

Een gevolg van dat consensusbegrip, was het zich één voelen in en door den godsdienst. En zoo komt het dat het begrip vaderland van de volkeren der Arabische Cultuur samenvalt met de Geloofsgemeenschappen. Nestoriaansche Christenen, Monophysieten, Islamieten, zij allen konden tot verschillende rassen en volkeren behooren. Maar elke groep voelde zich een eenheid door den godsdienst die het cement tusschen de heterogene elementen der groep vormde. Er was een wezenlijk onderscheid tusschen een Westersche natie en het begrip vaderland van de Arabische Cultuurvolkeren. Tot een Westersche natie behoorde men door het burgerrecht, tot een natie in het kader der Arabische Cultuur door een sacramenteele handeling, de doop of (èn) de besnijdenis. Zoo was het mogelijk dat de Islam tal van volkeren van verschillende kleur en ras tot één geheel heeft vereenigd, dat zij een Internationale werd, die verschillende volkeren voor korteren of langeren tijd hecht aaneenbond.

„Le Coran représente l'ultérieure multiplicité des langues et des

„couleurs, comme un miracle grandiose de la création, sans insister „davantage sur l'origine d'une telle différence de race", zegt SNOUCK HURGRONJE [1]).

„De geloovigen zijn broeders", zegt Allah door Mohammeds mond. „Menschen, wij hebben U geschapen uit één man en één „vrouw en wij hebben U ingedeeld in groepen en stammen, opdat „gij den een van den ander zult kunnen onderscheiden; de edelste „onder U in Allah's oogen is de vroomste en Allah is alwetend en „almachtig".

Noch oorsprong, noch kleur was voor de Islamieten ooit een bezwaar om de hoogste posten te bekleeden. Negers, Perzen, Turken, Berbers en alle andere rassen, zij allen konden den hoogsten trap op den maatschappelijken ladder bereiken want „de edelste onder hen allen is in Allah's oogen de vroomste".

Islam is overgave van den vrome, willooze overgave van den mensch, die het geestelijke „ik" niet kent en het geestelijke „wij" als verschijnsel van het Goddelijke licht ziet. Voor den Islamiet is het onmogelijk zijn „ik" als een vrije macht tegenover de Goddelijke te stellen. Handelen tegen den Goddelijken wil, beteekent dan door den duivel bezeten zijn. Voor den Islamiet bestaat geen causaliteit. God is de eenige oorzaak en hieruit komt de genade-idee voort.

En als zich op een vergadering onder de suggestie van dweepzieke, vaak zelf misleide leiders, de Goddelijke waarheid openbaart door de volkomen overeenstemming van alle vergaderden en besloten wordt tot een opstand, is men dan niet door den duivel bezeten als men zich tegen dien Goddelijken wil verzet?

Zoo kan de Islam worden gebruikt als bindmiddel tusschen de rassen. Dat is het wat de leiders der P.S.I., Tjokroaminoto en Hadji Salim willen, die de volkeren van Insulinde onder den vaan van den Islam willen vereenigen, die nog verder gaan en in den Islam een Internationale zien, die de 32 islamietische landen met hun bevolking van 300 millioen zielen aaneen zal hechten, waardoor een machtig blok zal worden gevormd van de gekleurde rassen, tegen het Christendom van het Westen.

---

1) C. SNOUCK HURGRONJE. L'Islam et le problème des races. Revue du Monde Muselman. Juni 1922. blz. 10.

Maar ook in den Islam grijpen groote en snelle veranderingen plaats. MAURICE PERNOT wijst er in het laatste artikel van zijn serie studiën over het Oosten op, dat nergens een levend pan-Islamisme bestaat [1]). Ook in Insulinde heeft het groote moeite gekost om de gelden bijeen te brengen voor het zenden van een afvaardiging naar het Wereld-Islam-congres en ten slotte heeft IBN SAOED zelf dit congres ontbonden.

Overal heeft het modernisme groote veranderingen, in het bijzonder in de machtigste Moslimrijken teweeg gebracht.

In Turkije werd het Khalifaat afgeschaft, werden de Osmanli's weggejaagd en werd de kerk geseculariseerd, werd de Mohammedaansche wet afgeschaft, het onderwijs naar het Zwitsersche stelsel, de justitie op Italiaanschen grondslag gereorganiseerd. Zonder onlusten is dat niet gegaan. Het verzet kwam van de zijde der Kurdische Sheiks en onder den strijdkreet „wij willen den Cheriat", de predominatie der religieuse islamietische voorschriften boven de civiele wetgeving, liepen zij te wapen [2]). De Kurdenopstand werd op bloedige wijze onderdrukt en het modernisme trad zegevierend uit den strijd te voorschijn.

Die zelfde conflicten speelden zich in Afghanistan af. Ook daar kwam het modernisme van Amanullah Khan in botsing met het particularisme van verschillende stammen uit het Zuiden, de Mangals en Zadrauts, die opgezweept werden door de fanatieke reactie der moullah's [3]).

Ook Perzië en Egypte staan onder invloed van de Turksche renaissance. En zoo schrijdt de evolutie van den Islam langzaam maar zeker voort, doordringt het modernisme stap voor stap het wezen van den Islam, verslapt het saamhoorigheidsgevoel van de Islamietische volken.

In Insulinde is bij de meesten het Islamietische geloof nog innig vergroeid met het animisme en animistische voorstellingen. Men vol-

---

1) MAURICE PERNOT. L'inquiétude de l'Orient. Revue des Deux Mondes, 15 Juli 1927.

2) P. GENTISON. L'insurrection kurde. Revue de Paris, October 1925 blz. 834 - 857.

3) MAURICE PERNOT, l.c. blz 314—349, 1927.

brengt de ritueele handelingen, maar er is maar een zeer klein gedeelte van de Islamietische gemeenschap in staat den Koran te lezen. Ondanks dat alles heeft de Islam als bindmiddel vooral bij de minder ontwikkelden, toch zijn beteekenis behouden en is het een factor die voor de nationalistische beweging van groot gewicht is.

Bij de meer ontwikkelden heeft het modernisme echter reeds te groote vorderingen gemaakt en als bindmiddel heeft de Islam voor die groep reeds veel van zijn waarde verloren.

Een stabiliseerenden invloed op de Indische staatsmachine heeft de Islam echter niet. Want steeds bestaat het gevaar dat onder den invloed van misleide fanatiekelingen, de Islam de drijfkracht wordt van een verzetsbeweging, die door de IIIe Internationale wordt gedirigeerd.

Er is geen vliegwiel in de Indische Maatschappij dat den regelmatigen gang der Staatsmachine kan waarborgen. Alleen de onverzettelijke wil van een Regeering, die de leiding stevig in handen houdt en alle revolutionnaire pogingen onverbiddelijk neerslaat, doch tegelijkertijd de algemeene voorwaarden schept, waardoor een rustig voortschrijden van de evolutie mogelijk wordt, kan de functie van dat vliegwiel overnemen.

Dat is het wat de tegenstanders van de inlandsche meerderheid in den Volksraad instinctief voelen. Dat is de reden waarom de Europeesche bevolkingsgroepen de leiding niet, of beter, *nog niet* uit handen wilden geven.

Maar er is nog een andere reden voor dat instinctief verzet, en dat is wel de hoofdreden. Door de eeuwen heen heeft de Roofstaat der Steppen getracht de randstaten van het Aziatisch Continent, die op een hoogeren trap van beschaving stonden, onder zijn dominatie te krijgen. Het Communistisch Rusland van heden volgt het spoor van zijn vroegere voorgangers. Met taaie volharding is het Bolshevisme in Azië doorgedrongen. Wij Westerlingen, die groot zijn gebracht in de normale partijgroepeeringen en gewend zijn aan Westersche politieke strijdmethoden, kunnen ons moeilijk in den gedachtengang van de Russische communisten verplaatsen. Borodin heeft zijn tegenstanders bij herhaling verweten, dat zij zich

nooit de moeite hadden gegeven om de Russische communistische litteratuur door te werken, dat zij daardoor niets begrepen van het Russische standpunt. De Russische politieke adviseur van de Kuo Min Tang had gelijk. Daardoor komt het dat de meeste Westerlingen vreemd staan tegenover de motorische krachten van het bolshevisme, weinig begrijpen van de propagandamethoden van het bolshevisme en dan plotseling voor verrassingen komen te staan.

Het historisch materialisme en de meerwaarde-theorie van het Marxisme hebben in de Russische ziel een merkwaardigen weerklank gevonden. In West-Europa is het socialisme verburgerlijkt en de volgelingen van KAUTSKY achten socialisme zonder democratie iets onbestaanbaars. De Neo-Marxisten en de bolshevisten meenen dat de ware reconstructie niet alleen van Europa, maar van de heele wereld alleen plaats kan hebben door afschaffing van de democratie en het instellen van de absolute heerschappij van het proletariaat. Maar het proletariaat is onbekwaam tot organiseeren en regeeren. En daarom moest de macht in handen worden gelegd van een kleine intellectueele elite, van een kleine klassebewuste minderheid. In waarheid is die dictatuur van het proletariaat dus een oligarchie, bestaande uit een kleine minderheid, die de allures aanneemt de groote massa van proletariërs te zijn.

„The hall-mark or sacrement of a true Bolshevik is to be class-„conscious" [1]). Zonder klassebewustzijn, zonder klassenstrijd zal de ware communist moeten vervallen in de hel van samenwerking met de andere klassen. Daarom meende LENIN dat het communisme alleen in de meest geïndustraliseerde landen kans van slagen had, waar zich een zelfbewust arbeidersproletariaat had ontwikkeld. Rusland moest voorgaan en dienen als „place d'armes" van de verovering van de macht in de West-Europeesche landen. Als in het Westen de invoering van het communistische stelsel mislukte, zou de Russische Sovjet-Republiek zich op den duur niet kunnen handhaven, daar het Russische Arbeidersproletariaat te gering in aantal was om de wereldrevolutie door te voeren. Daarom procla-

1) JAMES CORBETT. Philip Snowden and the Extremists. Fortnightly Review 1927 blz. 493.

meerde hij, dat het noodzakelijk was dat de slaven uit de koloniën van de Westersche imperialisten zich zouden vereenigen met die van de fabrieken van de beschaafde landen, dat de revolutie der volkeren van Azië hand in hand moest gaan met de klassenstrijd van het proletariaat.

Een artikel uit de geheime instructie voor de Bolshevistische propagandisten in Turkije zegt met een niet mis te verstane duidelijkheid, dat er in het Oosten geen klassenstrijd, maar een rassenstrijd moet worden gevoerd [1]). En Dr. SOETOMO heeft met vrijwel dezelfde woorden aan het Volksraadlid STOKVIS, op een propaganda-vergadering van de Studieclub Soerabaia, die medio 1926 gehouden werd, te kennen gegeven, dat er geen samenwerking met de I.S.D.P. wordt gewenscht, omdat er in Indië geen klassenstrijd maar een rassenstrijd zal worden gevoerd. Zoo stippelde dus de leider van een der militantste Studieclubs de lijn van actie parallel uit aan die van de Russische propaganda-organisaties die in het Oosten werken.

Nu is het in Indië met de differentiatie in de Inlandsche maatschappij zoodanig gesteld, dat inderdaad de rassentegenstelling van breede lagen der Inheemsche bevolking vaak samenvalt met de tegenstelling van werknemer en werkgever. Diezelfde toestand treft men meer of minder sterk geaccentueerd in alle koloniën aan, en hij kan zich locaal, ook in Insulinde, meer of minder toespitsen. Maar een machtiger factor dan het klassenbewustzijn, blijft in heel Azië ten allen tijde het rasbewustzijn en daarom propageert de Sovjet-Republiek de rassenstrijd en niet den klassenstrijd.

In de eerste jaren van haar bestaan, legde de Sovjet-Republiek het zwaartepunt van haar actie op het Westfront. Maar al spoedig bleek het verwekken van de wereldrevolutie moeilijker te zijn, naarmate men te doen had met een natie waarvan de massa van het volk op een hoogeren trap van ontwikkeling stond. Vooral geldt dit voor landen, waar ook de lagere klassen langzamerhand tot de bezittenden gingen behooren, klein-kapitalisten werden. De Sovjet leiders hebben wel ingezien dat er iets waars was in de stelling van sommige Engelsche schrijvers dat er geen sterker waarborg was

1) MAURICE PERNOT. l.c. blz. 85.

voor sociale en politieke stabiliteit, dan een verregaande diffusie van den privaateigendom en het toenemen van het aantal kleinkapitalisten. In de West-Europeesche industriestaten is hun aantal reeds zoo groot, dat zij een ernstige belemmering vormen voor de actie der communistische propagandisten [1]). En steeds meer oriënteerden de leiders der Sovjet-Republiek zich naar het Oosten. STALIN en zijn volgelingen, TSCHITSCHERIN, een der laatst overgeblevenen van de oude garde van groote leiders, hebben het zwaartepunt der actie naar het Oosten verlegd. De oppositie van communistische „diehards", ZINOVIEFF en TROTSKY met hun volgelingen, blijven hun blik naar het Westen gewend houden. Op het oogenblik heeft de STALIN-groep de macht in handen en het ziet er niet naar uit alsof zij zich door de oppositie gemakkelijk uit den zadel zal doen lichten. *Wij kunnen dus verwachten, dat de Sovjet-Republiek in de naaste toekomst haar hoofdoffensief op het Oostfront zal ontketenen.*

Misschien zijn de tegenslagen op het Westfront, de oorzaak van deze orientatie naar het Oosten. Maar al moge dit zoo zijn, toch staat het vast, dat ook de STALIN-groep onverbiddelijk wordt meegesleurd in het kielzog van het ontwikkelingsproces der Russische Cultuur, door een evolutie waaraan de Russo-tartaarsche ziel zich niet kan onttrekken. Er heeft zich in de laatste jaren in Rusland een nieuwe strooming ontwikkeld, die der „Jevrasystwo", der Eurasiërs. Een der leden van die groep, Professor SAWICKIJ, heeft er in zijn werk „Russland als besonderer geographischer Begriff" op gewezen, dat er in de groote vlakten in het Noorden van het Euraziatisch Continent, eigenlijk geen grens is te trekken tusschen Europa en Azië. Jevrasu noemt hij dat land, waarin talrijke volkeren gezamenlijk zich tot één Volkstype en één cultuur, de Russische cultuur, hebben ontwikkeld. De Jevrasystwo zien in de Russische revolutie een opstand tegen de Westersche Cultuur [2]). Zij sympathiseeren daarom met alle Aziatische en Afrikaansche volkeren, die zich vrij willen maken van het juk der Westersche overheersching en bezield

---

1) Sir JOHN MARRIOT. Bulwarks against Bolshevism. Fortnightly Review 1926 blz. 340 352.

2) No. 13. Die Neu-Russische Beweging Jevrasystwo. Militär Wochenblatt 1927 No. 42 blz. 1602.

zijn met denzelfden haat tegen Europa. Zij zien af van het streven naar een ijsvrije haven, willen over land handel drijven met Azië. Zij willen van Rusland een oceaancontinent maken. Zij zien in de bolshevistische revolutie een onafwendbare noodzakelijkheid, een vernietiging van de Europeesche cultuur van het tsarisme. Zoo moest het gaan omdat heel het Russische volk Europa innig haatte, en ten slotte werd die Westersche cultuur uitgeroeid door den zuiverst doorgevoerden vorm van het Westersche socialisme. Maar in wezen is het communisme vreemd aan de Russische cultuur, omdat het een uitwas is van het Westen. Daarom zal ook het communistische stelsel gedoemd zijn te verdwijnen en dan pas is het oogenblik aangebroken van de ware revolutie der Russische cultuur. Rusland werd gekruisigd aan het kruis van het Socialisme. God gaf Rusland de eer te lijden als martelaar; maar eens zal Hij Rusland weer omhoog heffen in het oog van de wereld [1]).

Het is niet meer een kleine energieke minderheid, die de wereldrevolutie in het Oosten propageert. Langzaam maar zeker hebben ook de communisten moeten gehoorzamen aan de onverbiddelijke ontwikkelingswetten der Russische cultuur; werden ook zij gedwongen zich naar het Oosten te orienteeren. En weer heeft de oude Roofstaat der steppen zich gehuld in een ander kleed, heeft zij in heel Azië door het opzwiepen der hartstochten van het nationalisme en door vreemdelingenhaat de leiding genomen in den strijd om vrijheid en in het verzet tegen het imperialisme van de Westersche Cultuur.

Beter dan eenig ander weten de leidende personen in de Russische pseudomorphose, hoe zij moeten spreken tot de volkeren van Azië die zelve midden in een historische pseudomorphose staan, hoe men hun geest kan vergiftigen met de doctrine van haat aan het Westen. Maar haar doel, de verovering van het Oosten laat het daarbij geen oogenblik los. Ieder land, ieder volk dat zich bekeert tot het communisme, wordt geconverteerd in een Sovjet-republiek, een provincie van Sovjet-Rusland, die bestuurd wordt van uit Moscow. De Oostersche volkeren voelen bij intuïtie dat al die anti-

---

1) LANCELOT LAWTON. **The synthetic civilisation of to morrow. The Sphere 1927 blz. 176.**

imperialistische leuzen, die vrijmaking van de onderdrukte volken, dienen moeten om iets anders te verbergen. Overal in het Oosten bestaat een instinctief wantrouwen tegen Sovjet-Rusland. Men neemt Russische hulp aan, omdat er niemand ander is die zijn hulp aanbiedt. En al die volkeren haken zoo innig naar hun onafhankelijkheid, dat men niet al te kieskeurig is bij het kiezen van zijn bondgenooten.

Het is bekend dat zekere inheemsche leiders tijdens de communistische relletjes in hun verzet tegen het Nederlandsche gezag steun hebben aangenomen van Sovjet-Rusland. Maar minder bekend is het streven van de IIIe Internationale om zich in alle politieke partijen te dringen, niet alleen in de linksche partijen, maar zelfs in de uiterst-rechtsche. Er is een groot gevaar voor alle inheemsche politieke partijen en heusch niet uitsluitend de links georienteerden, dat ongemerkt de partijleiding aan hun handen ontglipt en zij aan den leiband loopen van communistische propagandisten. Wij zullen dit met enkele voorbeeld aantoonen.

De liberale en christelijke partijen tracht het communisme hoofdzakelijk te misbruiken voor de propaganda van het pacifisme. Door middel van de zoogenaamde „innocent clubs", zooals de N.M.W.M. (No More War Movement), de W. R. I. (War Resisters International), I.F.O. (International Fellowship of Reconciliation), poogt het in Engeland het pacifisme te propageeren [1]).

„Pacifism is shaking the bourgeois power, and is preparing the „soil of revolutionary upheavals" zegt STALIN [2]). „Refuse to vote „military credits!" is de leuze van LENIN [3]). „Above all the fight „against militarism", heet het op blz. 36 van het programma van het 5e Congres der communistische Internationale. En in den zomer van 1924 organiseerde de IIIe Internationale een krachtige anti-oorlogscampagne in alle landen.

In Juli 1926 deed A. J. COOK een beroep op de Miners Federation om mede te werken teneinde de Regeering in tijd van Oorlog te

1) M. GODDEN. Imported Revolution. Fortnightly Review 1926. blz. 66—8 679.

2) The Communist International No. 6 van 1924. blz. 6.

3) LENIN and ZINOVIEFF. Socialism and war. The Communist International No. 5. 1924 blz. 8.

saboteeren: „Not a man, not a gun, not a ton of coal for another „war" verklaarde hij. De mijnwerkersfederatie stemde unaniem vóór een algemeene staking als er een Oorlog zou uitbreken. Maar diezelfde COOK aarzelde niet om te verklaren dat hij zelf naar een geweer zou grijpen als de burgeroorlog zou uitbreken; wat wel niemand verwonderen zal, aangezien het communisme van vreedzame middelen geen heil verwacht!

Pacifisme en ontwapening beteekenen voor Rusland een versterking van zijn machtspositie ten opzichte van West-Europa. Hoevelen van de verklaarde voorstanders van het pacifisme die krachtig mede hebben gewerkt aan de propaganda voor de idee van den Wereldvrede, hebben zich er ooit rekenschap van gegeven hoe groot eigenlijk wel het aandeel van de IIIe Internationale is geweest in de ontwapeningsbeweging, van de laatste jaren?

En thans een voorbeeld hoe zelfs in een ontwikkeld industrieland het communisme zoo geweldig invreet in de linksche partijen, dat de partijleiding aan de handen van het partijbestuur ontglipt, zonder dat daar veel tegen is te doen. De wijze waarop het communisme zich een krachtige positie heeft weten te verwerven in de Engelsche arbeidersbeweging is zoo leerzaam, dat het de moeite waard is daar iets dieper op in te gaan.

LANDSBURY en FRED BRAMLEY, de secretaris-generaal van den Raad van Trade Unions, waren in het geheim communist geworden. Toen nu COOK, de communistische secretaris-generaal der mijnwerkers-federatie, en HERBERT SMITH in het arbeidsconflict met de mijneigenaren (die vermeerdering van arbeidsduur en vermindering van loon wilden invoeren, om het bedrijf te kunnen voortzetten) steun zochten bij den spoorbond, den transportarbeidersbond en andere vakbonden, kwam op 1 Juli 1925 het „Verbond van Industriearbeiders" tot stand. De Raad van Trade Unions bleef werkeloos toekijken en verzette zich niet tegen de vorming van de nieuwe Federatie, dank zij de bekeering tot het communisme van invloedrijke bestuursleden. Daarop volgde een intensieve propaganda-compagne onder de werkeloozen, waardoor de communistische partij heel wat nieuwe leden kreeg. Met taaie volharding gelukte het voorts om de Shopstewards die Trade Unionist waren te vervangen door communisten. Zoo kwamen 3,5 millioen arbeiders

van de 5 grootste arbeidersfederatie door de stichting van het nieuwe verbond, waarvan HERBERT SMITH president werd en het bestuur grootendeels uit communisten bestond, onder de leiding van de IIIe Internationale.

Maar de Britsche Regeering was volkomen op de hoogte van de situatie. BALDWIN voorkwam het uitbreken van een algemeene staking, door het verschil van £ 20 millioen tusschen arbeiders en patroons ten laste van het Britsche budget te brengen. Zoodra die wet tot stand was gekomen werkte de Regeering in alle stilte met groote haast aan de vorming van een organisatie van stakingsbrekers. De British Fascistic League, de British Legion (een vereeniging van oud-strijders), the Cruisaders, de Y.M.C.A. (the Young Man's Christian Association) en andere bonden organiseerden 400.000 stakingsbrekers.

Zoo bleef de Regeering meester van de situatie en mislukten de Algemeene staking en de Mijnwerkersstaking.

Men denke niet dat door deze nederlagen het communisme in de Britsche arbeidersbeweging had afgedaan. Op het congres van het Internationaal Verbond van Vakvereenigingen, de Socialistische Internationale van Amsterdam, dat in Augustus in Parijs werd gehouden, hield de Voorzitter PURCELL een pro-Russische rede, die heel wat commentaar van zijn medebestuursleden uitlokte. De Britsche delegatie vertegenwoordige 6 millioen arbeiders. Dat PURCELL zoo durfde te spreken, bewijst dat hij een niet onbeduidende macht achter zich had en dat een deel der leiders van de Engelsche arbeidersbeweging zich reeds naar Rusland heeft georienteerd [1]).

En als de IIIe Internationale met geld en een intensieve propaganda zich een dergelijke positie heeft weten te verzekeren in de

---

1) Na het ter perse gaan van dit artikel bracht de mail nadere berichten omtrent het laatste Congres der Trade Unions te Edinburgh.

Met groote meerderheid van stemmen heeft het Congres besloten tot het afbreken van de relaties met de Profintern, de Russische Vakbeweging. In de toelichtingen op het bestuursvoorstel haalde de secretaris CITRINE tal van voorbeelden aan om te bewijzen dat, als de actie in de Vakvereenigingen van de Russen nog langer zou worden geduld, de Engelsche Trade Unions niet langer baas zouden zijn in eigen huis, en op den duur de slaaf zouden worden van Moscou.

Arbeidersbeweging zonder dat de groote massa der arbeiders dit beseft, zonder dat er veel naar buiten van is gebleken, als dit succes is bereikt onder ontwikkelde industrie-arbeiders, aan welk gevaar staat dan niet het nationalisme bloot, van een nog betrekkelijk weinig ontwikkeld volk, dat onder leiding staat van een kleine intellectueele groep, die nog zoekt naar de vaste richtlijnen voor de ontwikkeling van het nationalisme in de toekomst. Wat voor waarborg is er, dat die leiders, die midden in een historische pseudomorphose staan, hun eigen weg zullen weten te vinden, zullen streven naar een rustige evolutie van het nationalisme en zich zullen weten te onttrekken aan den invloed der IIIe Internationale? Is het dan eigenlijk wel zoo ongemotiveerd dat de groepen, die een rustige evolutie in Indië voorstaan, in verzet komen tegen een inlandsche meerderheid in den Volksraad, dat zij in geen geval de leiding uit handen willen geven?

In het bovenstaande beschreven wij het propagandawerk der IIIe Internationale in een der groote linksche politieke partijen. Thans een voorbeeld van het invreten van het communisme in een rechtsche partij.

In een hoofdartikel van the North China Daily Herald van 3-9-'27, wordt er op gewezen hoe communisten en puriteinsche Christenen ook in Amerika elkander op het gebied van het pacifisme hebben gevonden. Hoe de Civil Liberties Union, (waarvan het bestuur drie communisten telt, onder meer een zekere W. Z. FORSTER, waarvan bekend is dat hij voor Moskou werkt), innig samenwerkt met de Federal Council of Churches, een machtige federatie, die invloed uitoefent op de godsdienstige opinie van 20 millioen Christenen. En dan wordt het begrijpelijk, waarom dat lichaam heftig ageert tegen het imperialisme in China en propaganda maakt

Vervolg noot blz. 250.

Uit de debatten bleek overigens hoe diep de Communistische kanker reeds in de Engelsche Vakbeweging had doorgevreten. Zonder een radicale breuk met Rusland, zou inderdaad veel kans hebben bestaan, dat de leiding in de Trade Unions geleidelijk in de handen der IIIe Internationale zou zijn overgegaan.

Intusschen blijkt uit de verkiezing van COOK in den Raad van Trade Unions, dat het laatste woord der extremisten in de Engelsche Vakbeweging nog lang niet is gesproken!

voor een „hands off China"-politiek maar ..... fel is tegen immigratie van Chineezen in Amerika en de „line of colour" scherp gehandhaafd wenscht te zien.

Maar dat alles is maar Spielerei, bij de propaganda-methoden, waarvan de IIIe Internationale zich in China bedient.

Er is in the North China Daily News in de maanden Juli en Augustus een serie artikelen verschenen van de hand van EUGÈNE PICK, een van de adjudanten van GALEN, den Russischen militairen adviseur van de Kuo Min Tang [1]). Het geeft een levendige beschrijving van de wijze waarop BORODIN en zijn rotgenooten het abele spel van propaganda en intrige dreven, hoe BORODIN ondanks het verzet van Chiang Kai Shek ten slotte alle karakteristieke instellingen van het communistische schrikbewind wist in te voeren.

Reeds in December 1925 had BORODIN in Canton de tscheka in willen voeren. Hij stuitte echter op het hardnekkig verzet van CHIANG KAI SHEK, die begreep dat hierdoor de leiding in de Kuo Min Tang geheel in handen zou overgaan van de Bolshevisten. In Maart '27 kon CHIANG echter BORODIN's drijven niet langer meer tegenhouden en werd de tscheka in Hankou ingevoerd.

PICK beschrijft uitvoerig de werkwijze van de tscheka en de communistische terreur, die door dit lichaam werd uitgeoefend. Hoe zij onverbiddellijk afvalligen of onbetrouwbaar geworden elementen door moord en doodslag uit den weg ruimde, hoe men door een uitgebreid spionnagestelsel een voorheen ongekende tucht in de Chineesche legers van de Zuidelijken wist te handhaven, waardoor het overloopen van generaals uitgesloten was. Hoe men door het toepassen van gewone misdadigersmethoden, door roof, inbraak en moord aan de gelden kwam voor propagandadoeleinden en spionnage. Hoe propaganda werd gevoerd in de legers en op de vloot van de tegenstanders, hoe vrees voor de tscheka en haar terreur de bevolking in bedwang hield.

En onder het lezen van die bladzijden denkt men onwillekeurig aan de communistische terreur in Bantam en op Sumatra's Westkust, vallen telkens weer opnieuw punten van overeenkomst op tusschen de methoden van de tscheka in China en het werk der

---

1) EUGÈNE PICK. China in the grip of the Reds.

communistische propagandisten in Bantam en op Sumatra. Dan begrijpt men ook hoe het komt dat velen die aan de relletjes deelnamen maar meeloopers waren, menschen die gesteld werden voor de keuze, steun zoeken bij het Gouvernement dat niet bij machte was om hen voldoende te beschermen, of zich onderwerpen aan de communistische terreur en toen overgingen tot de verzetspartij.

PICK wijst op de actie van een zekere BORIS VOLIN, die onder den naam van PETROFF reeds een zekere vermaardheid in Sovjetkringen heeft verworven. Hij signaleert BORIS VOLIN als het actieve hoofd van een groote organisatie van agitators in de Britsche, Portugeesche, Hollandsche en Amerikaansche koloniën. Na het vertrek van BORODIN en GALEN bleef BORIS VOLIN met zijn trawanten in Canton achter en heeft de communistische propagandaorganisatie haar hoofdkwartier aldaar gevestigd.

PICK verklaart dat BORIS VOLIN het hoofd is van de Liga van onderdrukte volkeren, en brandmerkt dit verbond daarmede dus als een communistische propaganda-organisatie. Dit kan na de verklaring van *Het Volk* dat er in een telegram op wees dat de Liga een communistische organisatie was, bij het groote publiek geen verwondering meer wekken. Maar minder bekend is dat de „Ligue des peuples opprimés" een onderdeel vormt van de Sovjet propaganda onder de Islamieten. Reeds in 1925 wees JEAN LEUNE er op dat zich in Constantinopel het hoofdkwartier der Liga van onderdrukte volkeren bevond [1]).

En zoo wordt dus uit verschillende bronnen het bericht bevestigd, dat diezelfde Liga, die thans haar hoofdkwartier in Canton heeft opgeslagen en haar eerstvolgende congres in Hankou zal houden een zuiver communistische propaganda-organisatie is. Het moet wel opvallen dat alle telegrammen en brieven die men hier in Indië ontvangt uit Berlijn afkomstig zijn, terwijl als het bericht van PICK juist is, het hoofdkwartier in Canton zit, wat overigens een voldoende verklaring zou zijn voor het feit waarom het a.s. congres te Hankou zal worden gehouden. Te verwonderen zou het niet zijn dat het publiciteitsorgaan zich camoufleert in een innocent-club in

---

1) JEAN LEUNE. La menace russo-asiatique par les routes de l'Islam, Illustration 19—12—25. blz. 685.

Berlijn, om door de virulente haard van actie te Canton niet het ware karakter der Liga te verraden.

De P.S.I. heeft indertijd den zetel in den tegenwoordigen Volksraad die haar werd aangeboden geweigerd. Zij wenscht geen coöperatie. Als haar leiders met oprechtheid des harten op het laatste congres hun meening hebben geuit, dan wil de P.S.I. geen verzetspartij zijn, wil zij geen revolutionnaire actie voeren. Naar aanleiding van de arrestatie van de Indonesische communistische pelgrims hield Hadji SALIM op het laatste S.I.-congres te Pekalongan zelfs een betoog op godsdienstigen grondslag tegen het communisme.

Toch aarzelde de partijleiding niet, om ondanks de waarschuwing van *Het Volk*, het besluit te nemen door het verzorgen van de berichtgeving uit Indië die communistische propaganda-organisatie te steunen. Uit deze houding van de P.S.I. ten opzichte van de befaamde liga, blijkt afdoende hoe groot het gevaar is dat in een inheemsche politieke partij de partijleiding zonder dat het partijbestuur zich daarvan geheel rekenschap geeft onder den invloed der IIIe Internationale komt en aan de actie van een revolutionnaire propaganda-organisatie indirect deelneemt.

Niemand weet beter de tallooze aangrijpingspunten te onderkennen voor het voeren van een communistische propaganda bij een volk dat een tijdperk doormaakt van historische pseudomorphose, dan Sovjet-Rusland. De Russo-tartaarsche ziel van Sovjet-Rusland, dat zelf den invloed eener historische pseudomorphose ondergaat, voelt intuitief hoe die propaganda moet worden gevoerd om een maximum aan efficiency te bereiken. Onverpoosd zal zij trachten alle inheemsche politieke stroomingen onder haar invloed te brengen. Is het dan geen staatkundige fout, om zoolang de IIIe Internationale nog in staat is haar destructieve propaganda te voeren en de wereldrevolutie poogt te ontketenen het risico te aanvaarden van maatregelen die misschien een krachtige zelfbewuste Bestuursvoering zouden kunnen doen verslappen?

Wat moet er van Indië worden onder de communistische heerschappij van Sovjet-Rusland? Overal waar het communisme heeft gezegevierd trad een geweldige vermindering van het nationale productievermogen in. Zelfs in Rusland dat in hoofdzaak van den

landbouw bestaat, dat in tijd van vrede duizenden tonnen graan uitvoerde, ontstond door het communistische wanbeheer een hongersnood, waaraan 3 millioen Russen te gronde gingen. Men heeft verder berekend dat de communistische terreur in Rusland aan 2 millioen menschen het leven moet hebben gekost [1]). Hoeveel honderdduizenden direct en indirect door het Bolshevisme in China te gronde zijn gegaan, zal wel nooit kunnen worden vastgesteld. Het stichten van den communistischen heilstaat op Java, waar de groote massa van het volk nog onontwikkeld is, waar geen vliegwiel is dat het staatkundig en economisch leven op gang kan houden, in een land dat niet eens in zijn eigen rijst-behoefte kan voorzien, zal voor millioenen „la mort sans phrase" beteekenen.

Het nationalisme gelooft aan een vrij Indonesië, aan „Indonesia Merdika". Vrijheid is een negatief begrip, dat strijdig is met dynastieën, oligarchieën zooals b.v. de communstische oligarchie van Sovjet-Rusland, met theocratieën, zooals b.v. het Khalifaat. Want al heel spoedig gaat de macht over aan pretendenten, dictatoren, partijhoofden, profeten met hun aanhang. Maar de massa blijft slechts object van machtsverschuiving. Zullen de volkeren van Indonesië het beter hebben onder de Regeering van „Indonesia Merdika", dan onder de Nederlandsche overheersching? Bestaan er voldoende economische, staatkundige en psychische krachten om de sterk in aanleg en beschaving uiteenloopende bevolking van Insulinde tot één natie te vereenigen? Of zullen er uit dit heterogene bevolkingsgroepen in de toekomst verschillende staten en staatjes ontstaan zooals vóór de komst van de V.O.C. in deze gewesten het geval was? Het begrip van saamhoorigheid van de volkeren van Insulinde heeft vóór de komst van de Nederlanders nooit bestaan. Het is de Nederlandsche Heerschappij die die volkeren bijeen heeft gebracht en het saamhoorigheidsbegrip gepropageerd heeft. „Indonesia Merdika" is voorshands nog een theoretisch product van nationalistische intellectueelen, in het bijzonder van de Studieclubs, dat zonder het verband, dat door het Nederlandsche Bestuur tusschen de zoo sterk uiteenloopende volkeren van Insulinde werd gelegd,

---

1) ANGE MORRE. En Russie Soviétique. La Nouvelle Revue 1926 blz. 309.

misschien nooit zou zijn ontstaan. Of het ooit mogelijk zal zijn om het begrip „Indonesia Merdika" te verwezenlijken, zonder het bindmiddel van de Nederlandsche Heerschappij, moet dan ook ernstig worden betwijfeld.

De doelstelling van het Nederlandsche Koloniale beleid is, te zorgen, dat de volkeren, wier lot in haar handen is gelegd, door een rustige, krachtige en ongestoorde evolutie tot het Westersche beschavingspeil worden opgevoed. Die taak brengt mede dat zij met krachtige hand de Tolstoiaansche richting in de pseudomorphose neerslaat, maar met alle mogelijke middelen de strooming in den zin van DOSTOJEVSKI steunt en ontwikkelt.

Misschien zal men de „line of colour" tusschen de beide rassen nooit kunnen verplaatsen. Maar men kan haar wel vervagen, zooals thans in Japan is geschied, waar Japanners en Europeanen als volkomen Ebenbürtigen naast elkander voortleven, zoodanig dat de rassen-antithese tot een minimum is teruggebracht.

Alle standen, klassen, bevolkingsgroepen, volkeren hebben een eigen ziel. Alle groote gebeurtenissen worden gedragen door massa-instincten van partijen, klassen, volkeren, legers.

Een staatsman moet die zielen kennen, doorgronden, aanvoelen wat zij willen, en daarnaar zijn handelingen richten. Maar ten slotte gebeurt het meermalen dat alleen het toeval beslist of hij ze beheerschen kan. En daarom moet aan de speling van het lot, aan het toeval zoo min mogelijk worden overgelaten.

Het massa-instinct van verschillende overheerschersgroepen is gaan twijfelen of men de massaziel van het ontwakende nationalisme kan beheerschen, kan blijven leiden in de banen der evolutie. Wie waarborgt ons dat met een inlandsche meerderheid in den Volksraad de Regeering het heft in handen zal houden? Zou dat niet uitloopen op voortdurende conflicten tusschen Volksraad, Gouverneur-Generaal en den Nederlandschen Wetgever? Wat zou er dan van de politieke stabiliteit terecht komen, die Indië juist nu zoo dringend noodig heeft voor een rustige evolutie? Is het geen staatkundige fout een wet tot stand te brengen, waarbij aan het toeval zooveel wordt overgelaten? Zoolang het gevaar van de actie van den Roofstaat der steppen, die door innerlijke deorganisatie ook in Indië het heft in handen poogt te krijgen, imminent is, mag aan

het toeval in de geschiedenis van Insulinde zoo min mogelijk over worden gelaten, moet men de leiding stevig in handen houden.

Niemand kan in de toekomst zien. Maar er moet een tijd komen, dat het een staatkundige fout zal zijn wanneer men *niet* vrijwillig in de inlandsche meerderheid in den Volksraad toestemt. Thans is de tijd van het aanhangig maken van het ontwerp echter *nog niet gekomen.*

„Die Weltgeschichte ist das Weltgericht; Sie hat immer ..... „die Menschen und Völker zum Tode verurteilt denen die Wahrheit „wichtiger war als Taten, und Gerechtigkeit wesentlicher als „Macht [1]).

Zoo is het, mits ..... die macht slechts worde gebruikt om „de algemeene voorwaarden te scheppen waarmede de ontwikkeling „mogelijk wordt".

---

1) OSWALD SPENGLER l.c. II blz. 635.

Boekbespreking.

Johannes van den Bosch als Sociaal hervormer; de Maatschappij van Weldadigheid, door J. J. Westendorp Boerma, Amst. diss. 1927.

Wie in Amsterdam de verbreede Vijzelstraat inwandelt, ziet bovenop het grootste gebouw van de hoofdstad drie gestalten, voorstellende de belangrijkste landvoogden, die over Indië den scepter gezwaaid hebben. Als zoodanig zijn gekozen: J. P. COEN, DAENDELS en VAN HEUTSZ. Dat de eerste en laatstgenoemde aanspraak hebben op een eereplaats zal wel geen enkele Nederlander betwijfelen. DAENDELS echter in hun midden plaatsen is wel wat veel eer aan dien landvoogd bewezen. De keuze van dezen derden berust op een bij leeken veelal bestaande overschatting van de figuur van DAENDELS. Deze G.-G. dankt zijn bijzondere reputatie waarschijnlijk aan de bewondering voor zijn groote slagvaardigheid, een eigenschap, die in ons nationaal karakter meer uitzondering dan regel is. DAENDELS heeft op zijn tijdgenooten een bijzonderen indruk gemaakt, hetgeen blijkt uit het feit, dat hij nog altijd voortleeft in tal van anecdoten, speciaal dan in Indië. Uit een politiek-economisch oogpunt evenwel was zijn bewind meer luidruchtig dan belangrijk.

In ieder geval zou, wanneer men de waarde van de ethische politiek buiten beschouwing laat en zich tot een verder terugliggend verleden bepaalt, een man als VAN DEN BOSCH, gelijk nader blijken zal, oneindig meer aanspraak hebben op een eereplaats dan DAENDELS. Men durft tegenwoordig echter, nu men andere opvattingen heeft omtrent onze koloniale taak, niet goed meer voor den dag te komen met een landvoogd, die gebrandmerkt staat als de incarnatie van wingewest-opvatting en hetgeen daarmee anex is. De literatuur over het cultuurstelsel is er n.m. in geslaagd dit tijdperk in onze koloniale geschiedenis en den ontwerper van het exploitatie-systeem dermate zwart te maken, dat het tot den goeden toon is gaan behooren af te geven op alles, wat betrekking heeft op het cultuurstelsel.

Een schrijver, dien het niet te doen is om een politiek gekleurde voorstelling, maar om een wetenschappelijk-historisch onderzoek, zal het intusschen niet ontgaan, dat alle beoordeelingen per slot hun oorsprong

vinden in enkele werken, geschreven in een tijd, toen het cultuurstelsel nog bestreden en afgebroken moest worden. Bij de samenstelling dier werken heeft men zich uit den aard der zaak toegelegd op het verzamelen van alles, wat de verdedigers van dien verouderden vorm van koloniaal beheer compromitteeren kon. Een sprekend voorbeeld is het werk van VAN SOEST, dat op weinig diepgaande studie berust, doch krioelt van oppervlakkige generalisaties en beschuldigingen. Niettemin wordt dit werk om zijn bijtende kritiek bij voorkeur gebruikt door auteurs van populaire boekjes over onze koloniale geschiedenis, die hun schets gaarne opsieren met eenige „rake" opmerkingen omtrent ons verleden.

Het wordt echter, nu de toestanden en denkbeelden zoodanig veranderd zijn, dat het cultuurstelsel volkomen opgeruimd is en een stuk dood verleden vormt, meer dan tijd van deze episode in onze koloniale geschiedenis een onpartijdige beschrijving te geven, gebaseerd op volledig bronnen-onderzoek. Hoeveel onbekends er nog was aangaande dezen tijd kwam aan het licht, toen de Nederlandsche Handel-Maatschappij haar archief voor een wetenschappelijk onderzoek openstelde. Zoo zal het ook gaan, wanneer een historicus zich de moeite getroost de Lands archieven te 's-Gravenhage en te Batavia eens systematisch te doorvorschen.

Ten aanzien van de figuur van VAN DEN BOSCH blijkt meer en meer, hoe weinig recht men dezen merkwaardigen Nederlander tot nu toe gedaan heeft. In de publicaties over de Nederlandsche Handel-Maatschappij had ik reeds de gelegenheid breedvoerig in te gaan op zijn koloniale politiek en terloops ook de aandacht te vestigen op zijn denkbeelden en werkzaamheden op sociaal-oeconomisch gebied, die de eigenlijke kern vormen van zijn leven (zie Geschiedenis der N. H. M. deel I pag. 262).

Aan dit onderwerp nu heeft Dr. WESTENDORP BOERMA de boven vermelde afzonderlijke studie gewijd en daarmede een belangrijke bijdrage geleverd tot een betere waardeering van het leven en streven van JOHANNES VAN DEN BOSCH.

Behalve een levensschets, waarin nieuwe biografische bijzonderheden worden meegedeeld, geeft Dr. BOERMA aan de hand van de geschriften van VAN DEN BOSCH een beschrijving van de denkbeelden, die hem gebracht hebben tot oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid. (BOERMA p. 91 v.v. en Hoofdstuk VI).

De lotgevallen van deze maatschappij, die volledig meegedeeld worden, zijn voor Indië van minder belang. Interessant daarentegen is het kennis te nemen van den levensloop van VAN DEN BOSCH en van diens ideaal: de verheffing van de Nederlandsche volkswelvaart. (zie o.a. p. 45).

JOHANNES VAN DEN BOSCH kwam in 1799 als genie-officier naar Indië, nam in 1808 ontslag uit den dienst, doch bleef nog twee jaar in Indië, waarschijnlijk om zijn zaken af te wikkelen. Hij had zich n.m. onderwijl en met succes in de cultures gestoken. Als vermogend man in Europa teruggekeerd, nam hij geen vasten werkkring aan, maar verdiepte zich

in de studie van de oeconomie, toen nog een jonge wetenschap. Hij gevoelde zich aangetrokken tot het brandende vraagstuk dier dagen: de bestrijding van het pauperisme. In 1818 kwam hij met een Verhandeling voor den dag, waarin hij voorstelde de stedelijke paupers te reclasseeren door ze over te brengen naar het platteland, waar ze aan de ontginning van woeste gronden gezet zouden worden. Dit voorstel leidde tot de oprichting van de Maatschappij van Weldadigheid. Zoozeer beschouwde hij de leiding van dit sociale experiment als zijn levenstaak, dat hij slechts schoorvoetend aan de roepstem des Konings gehoor gaf om het bestuur der overzeesche gewesten op zich te nemen. (p. 9/10). In genoemde verhandeling van 1818 en in zijn latere geschriften houdt VAN DEN BOSCH merkwaardige oeconomische beschouwingen ter verklaring van het armoede-verschijnsel. Hij schrijft het pauperisme toe aan de onevenredige verdeeling van het bezit als gevolg van het eigendomsrecht. Dit recht had het mogelijk gemaakt, dat het bezit zich ophoopte in de handen van weinigen met uitsluiting van alle anderen. (p. 93). De bezitloozen werden een afhankelijke klasse „omdat zij hunnen arbeid tot „zelfonderhoud niet kunnen bezigen zonder het gebruik der middelen, in „welker uitsluitend bezit de eersten gesteld zijn; en dus behouden deze „hierdoor de magt om het vruchtgebruik hunner eigendommen alleen op „hunne eigene voorwaarden aan de niet-bezitters af te staan; dat is met „andere woorden, om een gedurige schatting te heffen op derzelver „arbeid.— In alle wel bevolkte landen van Europa is deze schatting zoo „groot, dat de vergelding daarvoor in den gewonen arbeid nauwelijks „genoeg oplevert voor het dagelijksch onderhoud der arbeidende familien. „De persoonlijke slavernij, ja, is afgeschaft; dan wij mogen het ons niet ontveinzen, die van deze laatste menschen-klasse duurt niettemin voort". (p. 93; Verhandeling p. 19/20).

Denzelfden socialistischen gedachtengang treft men aan in de bekende Nota van Mei 1829, waarin VAN DEN BOSCH kritiek levert op de voorstellen van DU BUS. Naar aanleiding van zijn voorstel tot wederinvoering van dwangcultures op Java, zegt hij: „In de meeste landen van Europa en „ook in ons land is die dwang het gevolg, of liever wordt hij teweeg „gebragt doordat de kapitalen, bepaaldelijk die der vaste goederen als „land en gebouwen, zich in handen bevinden van eenige weinigen in „vergelijking van de geheele bevolking; en dat de bearbeiding van den „grond aan den arbeider alleen wordt vergund onder voorwaarde, dat „hij als het loon van zijnen arbeid niet meer zal genieten dan even noodig „is om hem in het leven te houden en zijn geslacht voort te planten, „terwijl al het overige, hetwelk zijn arbeid kan opbrengen, het aandeel „blijft van den grondbezitter of eigenaar. Indien zij, die altijd op den „bloei onzer steden, op de grootheid van ons nationaal inkomen wijzen „als de vruchten van onze maatschappelijke inrichtingen, begrepen, dat „die bloei en dat inkomen eigenlijk representeren de som op de verdiensten „van den arbeider ingehouden....." (p. 222/3).

Terecht voegt Dr. BOERMA hier aan toe: „Is het niet of wij MARX hooren spreken? Dit is toch de theorie van de meerwaarde zelf. En ook de ijzeren loonwet is bij VAN DEN BOSCH in kiem aanwezig". (p. 223).

De consequentie van zijn denkbeelden, de omkeering van de maatschappelijke orde door onteigening van het privaat bezit, heeft VAN DEN BOSCH echter niet aangedurfd. „Zulk een maatregel voor te slaan ware de dwaasheid zelve," zegt hij, „omdat in de schennis van een gedeelte der rechten van eigendom de mogelijkheid van elke andere schennis ligt opgesloten....." (p. 94).

Niettemin staat VAN DEN BOSCH met deze denkbeelden vrij eenzaam tusschen zijn Nederlandsche tijdgenooten (p. 224). Hij moet gerekend worden tot de voorloopers van het socialisme, die in het buitenland vertegenwoordigd werden door SISMONDI, ST. SIMON, FOURIER en OWEN (p. 225). G. K. VAN HOGENDORP stond hoog genoeg om te begrijpen dat de denkbeelden van VAN DEN BOSCH een geest ademden, „die vooral het opkomend geslacht vervullen zal" (p. 225).

VAN DEN BOSCH heeft den klasse-strijd als een zware bedreiging zien aankomen. Dat de paupers niet reeds lang opstandig waren geworden was alleen te danken aan hun moreele en physieke degeneratie (p. 223).

Een uitweg heeft VAN DEN BOSCH meenen te vinden in zijn pauperkolonies, daarbij eensdeels gedreven door zuiver menschlievende overwegingen, anderdeels een poging doende tot afwending van het dreigende conflict (p. 232). Dat de opzet niet groot genoeg geweest is, zal men hem niet kunnen verwijten. Hij wilde niet minder dan de geheele vlakte van Steenwijk tot Groningen met nederzettingen van paupers overdekken (p. 113).

In het licht van zijn eigen theoretische beschouwingen is de vermeende oplossing tamelijk onlogisch en buitengemeen optimistisch. Het is dan ook niet te verwonderen, dat VAN DEN BOSCH in deze zijn doel volslagen gemist heeft. In plaats van de armoede in tien jaren tijds te hebben vernietigd, gelijk hij zich voorstelde, moest hij na 25 jaren constateeren, dat millioenen guldens tevergeefs geofferd waren en het pauperisme weliger tierde dan ooit te voren (p. 282).

De philanthropische staatsman heeft de verheffing van de Nederlandsche volkswelvaart echter niet alleen van uit het oogpunt der pauperbestrijding bezien. Zijn levensideaal heeft ook zijn daden op politiek gebied beheerscht. Ter herstel van handel, scheepvaart en nijverheid heeft hij in samenwerking met Koning WILLEM I het wijde veld der overzeesche gewesten, waarvan Engeland alle oeconomische voordeelen genoot, met geforceerde middelen weer dienstbaar gemaakt aan het moederland. Zijn koloniaal bewind is één groote worsteling geweest om de O.-I. koloniën op den Brit te heroveren. Met dat doel werden de koloniale producten aan de vrije mededinging onttrokken, moesten zij vervoerd worden met Nederlandsche schepen en moesten de verzekering en de verkoop plaats hebben op de Nederlandsche markt. Het opkweeken van een nationale katoen-

industrie had een dubbel doel: in de eerste plaats moest het massa-artikel van den import in Indië in Nederlandsche handen gebracht worden, terwijl de fabricatie in eigen land de werkgelegenheid zeer ten goede zou komen, met het oog waarop aan deze tak van industrie de vorm eener ware volksnijverheid werd gegeven. (Hoofdstuk I).

Het cultuur- en consignatie-stelsel is een samenstel van in elkaar grijpende maatregelen van protectionistische strekking. Het financieele belang van den Nederlandschen Staat stond aanvankelijk op den achtergrond. Eerst door den nood der schatkist is men meer bedacht geworden op het binnenhalen van directe voordeelen, waarmede de beschermingsgedachte in het gedrang kwam. In die lijn zijn vooral BAUD en diens opvolgers werkzaam geweest; het beschermend stelsel werd geleidelijk gesloopt, niet ten behoeve van Indië, maar ter verhooging van het batig slot.

VAN DEN BOSCH is zich helder bewust, dat zijn koloniale politiek weinig in overeenstemming was met de overigens aangehangen beginselen van ADAM SMITH en J. B. SAY. Voor hem ging een duidelijk nationaal belang echter boven alle theorie. Hij leeraarde: „dat de algemeen omhelsde „beginselen der staathuishoudkunde niet onbepaald kunnen worden aan-„genomen en toegepast, maar dat wel degelijk de bijzondere toestanden „der maatschappij daarbij moet worden in aanmerking genomen". Zoo was de Oost-Indische Compagnie een uitzondering geweest op den regel van schadelijkheid van geoctroyeerden handel, omdat zij een „nationaal oogmerk" nastreefde. Wel was echter de meest mogelijke vrijheid de beste, zoodra een dergelijke handel stevig gevestigd was (p. 219).

In deze heeft VAN DEN BOSCH juist gezien. Al is een groot deel van de in het leven geroepen bedrijvigheid kunstmatig en van voorbijgaanden aard gebleken, de oeconomische band met het moederland, die bij het begin der 19e eeuw volkomen verloren was, is blijvend hersteld. Zonder het krasse ingrijpen van VAN DEN BOSCH waren de Oost-Indische koloniën den weg opgegaan van onze voormalige bezittingen in Voor-Indië en aan de kust van Afrika of was het ons vergaan als Spanje met de Philippijnen.

Nederland heeft aan JOHANNES VAN DEN BOSCH dan ook zeker evenveel te danken als aan VAN HEUTSZ en bezit bovendien in hem iemand, die als denker onder de 19e eeuwers een bijzondere plaatst inneemt.

Indië daarentegen, dat de volle hardheid van het toegepaste systeem aan den lijve gevoeld heeft, doch het leeuwendeel der voordeelen zich ontgaan zag, kan moeilijk over dezen staatsman met dezelfde waardeering spreken.

Volgens Dr. BOERMA mag men echter niet betwijfelen of VAN DEN BOSCH heeft te goeder trouw gemeend, dat het opleggen van belasting in natura in overeenstemming was met den adat (p. 17 en 49). Tot op zekere hoogte was de bedoeling ook den Javaan tot grootere arbeidzaamheid te brengen (p. 17 en 280). In ieder geval achtte VAN DEN BOSCH de voorgestelde productiewijze onvermijdelijk in verband met de noodzakelijkheid te concurreeren tegen de voortbrengselen van den slavenarbeid in West-Indië.

Moreel heeft de schepper van het cultuurstelsel zijn schepping trachten te rechtvaardigen door in vergelijkingen te treden met het droevige lot van den Nederlandschen arbeider (p. 222), bij wien vergeleken de Inlanders een heerenleventje leidden.

Al verandert dit alles niets aan het feit, dat het bestuur van VAN DEN BOSCH in de practijk dan toch maar zeer hard geweest is, een studie als die van Dr. BOERMA zal voor velen toch een heel ander licht werpen op diens motieven. Het wordt begrijpelijk dat iemand die zoozeer onder den indruk leefde van den noodtoestand van de breede lagen der Nederlandsche bevolking naar alle middelen van herstel de hand heeft uitgestrekt en profijt heeft trachten te trekken van de nog weinig ontgonnen, doch hem uit ervaring bekende, rijke hulpbronnen der overzeesche gewesten in het verre Oosten.

W. M. F. MANSVELT.

Jaarverslag van de goud- en zilvermijnen in Benkoelen over het jaar 1926. Weltevreden 1927.

„Mining is chance", dit mocht wel het motto zijn van het even beknopte als droefgeestige verslagje.

De totale kapitalisatie zou per ultimo 1926 (de afschrijvingen buiten beschouwing gelaten voor de mijnen te Tambang Sawah en Lebong Simpang) bedragen resp. *f* 5.764.634,94 en *f* 943.350,96 en voor de krachtvoorziening *f* 2.231.102,81 of in totaal *f* 8.946,088,71. In de opgegeven kapitalisatie voor de mijnen is een bedrag van *f* 2.708.312, hetwelk van 1905 t/m. 1922 door den opsporingsdienst aan de exploratie van de thans in ontginning zijnde objecten zou zijn besteed.

In totaal werden in Tambang Sawah het afgeloopen jaar verkregen 26.368,281 Kg. zilver en 332,3771 Kg. goud, met een opbrengst van *f* 1.757.156,65. De belangrijke prijsdaling van het zilver, die medio 1926 inzette, heeft een grooten (nadeeligen) invloed gehad op de opbrengst van het edel metaal. De bedrijfsuitgaven beliepen *f* 1.143.963,96, zoodat voor Tambang Sawah een bedrijfsoverschot werd verkregen van *f* 697.091,21. De ontginning te Lebong Simpang werd sedert begin 1925 gestaakt; de hier voortgezette exploratie kostte *f* 54.442,22, zoodat voor de geheele onderneming (mijnen en krachtwerk) het bedrijfsoverschot bedroeg *f* 642.648,99.

Gedurende de jaren 1923, 1924 en 1925 bedroegen de bedrijfsoverschotten resp. *f* 201.322.39, *f* 846.565,25 en *f* 952.577,98. In verband met den toestand op ultimo 1926 wordt een alsnog te verwachten bedrijfsoverschot van *f* 1.846.000 geraamd. In totaal kan dus het bedrijfsoverschot op rond *f* 4.490.000 gesteld worden.

Uit een en ander kan blijken dat, volgens de thans bestaande vooruitzichten, het in de mijnen gestoken kapitaal niet zal kunnen worden terugverdiend. De ertsreserves zijn sedert ultimo 1925 niet vermeerderd en van eenige rentabiliteit zal zonder belangrijke vermeerdering dier reserves geen sprake kunnen zijn.

Het belangrijke deficit, dat na de doorstane goudkoorts bij de toch reeds niet bijster krachtige lands-financiën een verzwakte pols te gevoelen geeft, doet de vraag opkomen, of voortaan bij de belegging van landskapitaal in bedrijven niet het streven zou kunnen worden gericht op het vinden van minder riskante objecten. Bij de stijgende behoefte aan van overheidswege te presteeren zorg op zoo velerlei gebied dient alles in het werk te worden gesteld om te verzekeren dat, nu het debiet der uit belasting vloeiende bron van inkomsten beperkt blijkt, althans de inkomsten uit de bedrijven door een zorgvuldiger opzet gespaard blijven voor ernstigen tegenslag.

Jaarverslag van 's Lands steenkolenmijnen over het jaar 1926.— Weltevreden 1927.

Ook dit verslag staat in mineur. Het gezamenlijke bedrijfsoverschot (bedrijfsontvangsten, verminderd met de bedrijfsuitgaven, zonder afschrijving van renten, maar inclusief de uitgaven voor pensioenen, verloven, enz.) der landskolenmijnen Oembilin, Boekit Asam en Poelau Laoet was in het verslagjaar belangrijk lager dan in het voorafgaande jaar, n.l. *f* 105.754.— tegen *f* 1.082.674.— in 1925.

De gezamenlijke netto-productie der 3 mijnen beliep 856.437 ton (tegen 857.325 ton in 1925); de aflevering 878.832 ton (tegen 837.590 ton in 1925), waarvan 52.6 % aan landsdiensten en 47.4 % aan particulieren.

Als gevolg van de zich voortzettende prijsdaling op de kolenmarkt moesten de leveringscontracten voor 1926 ook tegen een verder verlaagden prijs worden afgesloten. In den loop van het verslagjaar bracht de groote kolenstaking in Engeland een opleving van de kolenmarkt, welke weliswaar van geen of weinig invloed is geweest op de bedrijfsresultaten der kolenmijnen in het verslagjaar, maar waardoor het toch mogelijk is geweest, betere prijzen te bedingen voor de leveringscontracten voor 1927.

Zijn dus aan eenen kant de opbrengsten in het verslagjaar door de lagere kolenprijzen niet onbelangrijk gedaald, aan den anderen kant hebben de omstandigheden niet medegewerkt tot een verdere verlaging van de zelfkosten. Hoofdoorzaak hiervan is geweest de moeilijkheid om te voorzien in het benoodigde werkvolk; de wervingsresultaten zijn in het verslagjaar achteruitgegaan en zijn sedert nog niet verbeterd, waardoor het ook onzeker wordt of de productie-opzet voor 1927 zal kunnen worden

bereikt. Ook het aantal tewerkgestelde gestraften is in 1926 in Oembilin en Poelau Laoet sterk achteruitgegaan. De Oembilin-mijn, de voornaamste procudent, heeft bovendien nog herhaaldelijk te kampen gehad met stremmingen in den afvoer, veroorzaakt door overstroomingen en aardbeving.

Men vraagt zich af, waaraan het is toe te schrijven, dat uit het zoo dicht bevolkte en niet overmatig welvarende Java niet de noodige werkkrachten konden worden betrokken. Wordt bij de propaganda op doelmatige wijze van Inlandsche hulp gebruik gemaakt? Aan de organisatie moet hier iets haperen.

En kunnen de zelfkosten niet door bezuiniging in de exploitatie worden verminderd?

Het ware voorts de moeite waard geweest, iets meer te vernemen van het commercieele en distributie-apparaat

De financieele vooruitzichten zijn, nu de Engelsche kolenstaking weer tot het verleden behoort, blijkbaar verre van schitterend, zoodat alles in het werk zal moeten worden gesteld om het netto-rendement op een aannemelijk peil te brengen.

Landsdrukkerij. Jaarverslag over 1926. — Weltevreden 1927.

Van dit vrijwel geheel voor de behoeften van den landsdienst werkende bedrijf worden de uitkomsten alleszins bevredigend geacht. Niet alleen konden rente en afschrijving dekking vinden, doch de balans wijst bovendien een voordeelig saldo aan van *f* 209.372,32. Het verslagjaar kenmerkte zich door een grooteren toevoer van werkorders. Het afgeleverde drukwerk werd berekend naar prijzen, gebaseerd op het door de Federatie van Drukkerspatroons te Batavia samengesteld standaardtarief. De hoogere winst op de rekening „Javasche Courant en verdere periodieken" is toe te schrijven aan de uitvoering van de voorstellen der Commissie in zake bezuiniging op de *Javasche Courant,* alsmede aan de lagere drukkosten van het staatsblad als gevolg van het niet afkomen van bijzonder groote nummers. Mede was van invloed de verhooging van het abonnement tot *f* 10.—.

Abonnementen staatsblad 1927 brachten *f* 5.810.— op, abonnementen Regeeringsalmanak 1927 *f* 6.872.—, abonnementen Locale verordeningen 1927 *f* 437.50. Blijkbaar is de oplaag van dergelijke voor iedereen nuttige publicaties nog merkwaardig gering. Hoeveel ambtenaren zouden in het gelukkig bezit daarvan zijn?

Blijkens de algemeene bedrijfsrekening 1926 was voor de aflevering van druk- en bindwerk de grootste klant de dienst der S. S. op Java (*f* 391.186,70); daarop volgden het Departement van Financiën (*f* 190.399,70); de P. T. T.-dienst (*f* 161.286,30), het Departement van

Onderwijs en Eeredienst (ƒ 102.343,50). De Volksraad verwerkte een bedrag van ƒ 44.984,90 tegen de Provinciale Raad van West-Java ƒ 574,90. Het Decentralisatie-kantoor volstond met ƒ 2.009,80; gemeenten en andere locale gemeenschappen kwamen niet te boek te staan voor offers aan dezen officieelen Moloch.

Dienst voor waterkracht en electriciteit. Jaarverslag 1926. — Weltevreden 1927.

De beide stroomleveringsbedrijven vertoonden een sterke stijging in de afgenomen electrische energie. De nuttig afgegeven hoeveelheid steeg bij het bedrijf West Preanger — Batavia van rond 7,9 millioen kWh. in 1925 tot rond 18,8 millioen, die bij het bedrijf der Bandoengsche Hoogvlakte van rond 24 tot rond 31 millioen. Het Gebeo had succes bij zijn pogingen tot verspreiding van electriciteit; ook de papierfabriek Padalarang en vooral de Radiodienst namen meer af. De stroomlevering aan de N.I.G.M. nam sterk toe; verder onderging het electrisch spoorbedrijf een uitbreiding; de aan het Gebeo voor Soekaboemi en Buitenzorg geleverde hoeveelheid steeg tot rond 1¾ millioen kWh.

Voor het bedrijf op de Bandoengsche Hoogvlakte bedroeg, na aftrek van 6% rente over het bedrijfskapitaal en van de voor deze bedrijven gebruikelijke afschrijvingen, het exploitatie-overschot circa 1,2 ton. Daarentegen vertoonde de rekening van het bedrijf in West-Preanger—Batavia een tekort ad 2,25 ton. In totaal dus nog een deficit.

Plannen van ver-strekkend belang voor de energie-voorziening in de landelijke gedeelten van de drie Preanger-residenties en de residentie Buitenzorg waren in behandeling bij den Provincialen Raad van West-Java.

Het jaar 1926 kenmerkte zich door een levendige belangstelling bij verschillende maatschappijen en personen voor het electrificeeren van nieuwe gebieden. Vergunningen werden gevraagd voor electriciteitbedrijven in Banjoemas, Semarang, Kedoe, Krawang, enz. In Oost-Java werd door de A.N.I.E.M., in afwachting van de voltooiïng van het waterkrachtwerk aan de Kali Konto, de electriciteitsvoorziening van verschillende kleinere plaatsen ter hand genomen door levering uit de stroomcentrale te Soerabaia.

Bijzondere aandacht verdient volgens het verslag de belangrijke uitbreiding van de electriciteitsverzorging in de buitengewesten, waartoe de welvaart der bewoners, ten gevolge van de hooge productenprijzen, vermoedelijk veel heeft bijgedragen. In verschillende plaatsen zullen electriciteitbedrijven gesticht worden door of met financieelen steun van zelfbesturende landschappen dan wel door publieke fondsen (in welken rechtsvorm?) onder beheer van een ambtenaar van het B.B.

De bij den dienst binnenkomende aanvragen tot den aanleg van leiding en voor het overbrengen van electrischen arbeid ten behoeve van stroomlevering aan derden doen zien, dat de electriciteitsvoorziening zich sterk ontwikkelt in de richting eener intensieve stroomvoorziening van het platteland en de kleinere plaatsen.

Aan het gewest Madoera en de gemeenten Malang, Bandoeng en Tandjoengbalai werden o.m. technische adviezen gegeven.

Verslag van den dienst der Zoutregie over het jaar 1926. — Weltevreden 1927.

Ten gevolge van gunstige weersomstandigheden, zoomede van het in exploitatie komen van het nieuwe zoutland Gersik Poetih, werd evenals in 1925 ook in het verslagjaar een groote oogst verkregen, nl. 220.681 kojang (tegen 254.572 kojang in 1925). De kostprijs beliep in totaal ƒ 3.927.493,47 of per kojang ƒ 17.79 (tegen ƒ 17.17 in 1925).

De fabrieken te Kalianget en Krampon produceerden totaal 73.064 kojang verpakt zout tegen totaal 74.813 kojang in 1925.

De verkoop van verpakt zout op Java en Madoera was — de provincie West-Java buiten beschouwing gelaten — in 1926 hooger dan in 1925 (stijging ± 2 %). In de Buitengewesten daarentegen viel (door welke oorzaken, wordt niet vermeld) een daling van den verkoop van verpakt zout van ± 3 % te constateeren. De totalen van beide gebieden geven ten slotte nog voor 1926 een stijging te zien van ruim ¾ %.

De totale verkoopkosten (exclusief West-Java) bedroegen ƒ 1.359.958,72, tegen in 1925 ƒ 1.649.124,34. De opbrengstcijfers bedroegen ƒ 17.658.588,65 tegen in 1925 ƒ 18.882.873,43. Het in deze cijfers begrepen bedrag voor West-Java betreft het aan dit gebiedsdeel verkocht zout (12.372 kojang) tegen een prijs, welke 40 % beneden den monopolie-prijs is gesteld voor verpakt zout; vandaar de mindere opbrengst.

De algemeene bedrijfsrekening vermeldt over 1926 een voordeelig saldo van ƒ 9.529.930,39.

Het bevredigend resultaat van deze regie wijst wellicht een richting, waarin voor de toekomst nog meerdere versterking van de landsmiddelen valt te zoeken. In tal van landen vormt de exploitatie van monopolies een waardevol element bij de voorziening in de financieele behoeften. In Ned.-Indië zou het aantal bestaande monopolies (zout, opium) allicht nog voor uitbreiding vatbaar kunnen blijken.

Verslag van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Ned.-Indië over 1926. — Soerabaja (1927?).

Als gewoonlijk bevat het verslag van het syndicaat veel wetenswaardigs. Dat van een lichaam als dit veel kan uitgaan, blijkt alleen al uit het feit dat het beschikt over inkomsten tot een bedrag van *f* 310.313,26 (waarvan contributies gewone leden *f* 288.342). Aan traktementen wordt uitbetaald *f* 290.824,72, aan bureaukosten *f* 32.459,15. Voor subsidies en contributies was in 1926 beschikbaar *f* 28.899,20. Onder de subsidies valt te vermelden een bedrag van *f* 10.000, toegekend aan de Hygiënetentoonstelling; verschillende onderwijsinrichtingen werden gesteund (Suikerschool *f* 10.000, Semarangsche ambachtsschool *f* 1500). Aan 55 candidaten, die het syndicaatsexamen aflegden, werd een diploma van chemist uitgereikt. Verder werd gezorgd voor een cursus voor rietplanters, wetenschappelijke samenkomsten van landbouwtechnici, uitgifte van verschillende publicaties enz.

Blijkens de in het verslag verwerkte statistische gegevens werd over 1926 door de suikerindustrie totaal aan loonen en leveringen betaald *f* 99.9 millioen, aan grondhuren *f* 21.— millioen. Haar aandeel aan de landsinkomsten (inbegrepen behalve belasting, P.T.T., S.S.-vrachten, cultuurpolitie en rietbewaking, irrigatie, — ten onrechte is ook de locale wegenbelasting ad *f* 478.000 vermeld) beliep direct *f* 34 millioen, indirect (zegelbelasting, inkomstenbelasting Europeanen en Inlanders) *f* 4.4 millioen.

De kostprijs hoofdsuiker per quintal netto daalde in de jaren 1921 tot 1925 van *f* 17.24 op *f* 12.30; de bruto-kostprijs kristal per quintal in den zelfden tijd van *f* 21.29 op *f* 15.95. De prijzen door de verkoopsorganisatie bedongen, beliepen voor S. H. S. (limites, waarop de verkoop werd ingezet) per quintal:

Oogst	1926	*f* 17.81
„	1927	„ 16.25
„	1928	„ 18.—

In 1926 werd in metrieke tonnen door de suikerfabrieken op Java geproduceerd 1.991.533 (waarvan S.H.S. 1.183.537), tegen 1.339.142 in 1919.

Arbeidsconflicten in de suikerindustrie zijn in 1926 uitgebleven. De oorzaak wordt vooral gezocht in de omstandigheid dat de aandacht der extremisten momenteel bijna uitsluitend geconcentreerd was op directe politieke, gewelddadige actie; zulks in tegenstelling met 1925, toen actie op het terrein van den arbeid, zij het dan met bijkans altijd louter politieke oogmerken aan de orde van den dag was.

„Tenzij echter", aldus het verslag, „de Regeering slaagt in Hare zeer moeilijke taak, de voortschrijding der communistische beweging binnen afzienbaren tijd radicaal af te dammen, zullen in Indië, zoodra de propa-

ganda zich weder op economische bedrijfsontwrichting instelt, — en dat zulks in de bedoeling ligt, blijkt onwederlegbaar uit de bekende P. K. I.-nota, door de Regeering aan de Volksraad overgelegd, — weder z.g. wilde stakingen worden geprovoceerd, ook in die bedrijven, waar economisch min of meer gerechtvaardigde motieven op geen enkel punt zijn aan te wijzen. En waar dergelijke revolutionnaire stakingen hier zoowel als in Europa bewezen hebben, nimmer eenig werkelijk belang te dienen — noch dat des werknemers, noch het belang van het algemeen — is het de plicht der gemeenschap, mede te werken tot het voorkomen en beëindigen van dergelijke conflicten, zoo noodig met behulp der strafwet".

De onlusten hebben overal geleid tot het treffen van maatregelen, waardoor zonder noodelooze alarmeering van de locale bevolking of van het ondernemingspersoneel, bij onverhoedsche aanvallen op ondernemingen de eerste stoot zal kunnen worden opgevangen; dergelijke voorzieningen dragen steeds het provisoir karakter van noodhulp.

Internationale Vereeniging voor de Rubber- en andere Cultures in Ned.-Indië. Jaarverslag 1926. — 's-Gravenhage 1927.

Uit de lijst van Nederlandsche, Engelsche, Belgische, Fransche, Amerikaansche, Zwitsersche en Duitsche leden blijkt het internationale karakter der organisatie, welker verslag in het Nederlandsch en Engelandsch werd uitgebracht. De Bonden van Eigenaren van Ned.-Indische Rubber-, Thee-, Kina- en Koffie- (en Cacao) ondernemingen te Batavia wezen de in Nederland bestaande organisaties van genoemde cultures, zoomede de Rubber Growers Association te Londen, aan als vertegenwoordigers van deze Bonden. De Bond van Eigenaren van Ned.-Indische Rubberondernemingen trad op als vertegenwoordiger der Vereeniging op Java. Met de organisatie van het proefstationwezen op Java is een aanvang gemaakt. Subsidies werden verleend o.a. aan het Koloniaal Instituut (*f* 6000), en voor den rubbercursus aan de Landbouwschool te Deventer.

Blijkens het verslag beliep de totale met rubber beplante oppervlakte der Europeesche rubbercultuur in Ned.-Indië 415.153 H.A., waarvan in productie 304.410 H.A., verdeeld als volgt:

Java	180.567 H.A.,	in	productie	129.060	H.A.
Buitengewesten.....	234.586 „	„	„	175.350	„

De productie van plantagerubber en de geheele rubberuitvoer (incl. nettobevolkingsrubber) beliepen over geheel Ned.-Indië in 1925 resp. 106.047 en 233.978 ton van 1000 K.G.; de uitvoer van bevolkingsrubber beliep in gemeld jaar 128.425 ton (nat) of ongeveer 85.245 ton droge rubber. Over 1926 werd de totale productie geschat op 209.000 ton, waarvan

85.000 Inlandsche rubber (droog); over 1927 de productie van ondernemingsrubber op 130.000 ton; de uitvoer van Inlandsche rubber op 85.000 ton (droog).

In 1926 bedroeg de wereldproductie van plantagerubber 576.955 ton, in 1925 481.826 ton.

Met oliepalmen was einde 1925 beplant 31.645 H.A. (buitengewesten 30.989 H.A.), waarvan in productie 9.717 H.A. (buitengewesten 9.633 H.A.). Voor koffie waren de cijfers 116.588 H.A. (Java 95.404 H.A.), in productie 95.333 H.A. (Java 80.786 H.A.). De productie van koffie bedroeg totaal 61.1 millioen K.G.

De productie van thee bedroeg in 1925 40.9 millioen K.G. ondernemingproduct en 11.7 millioen K.G. opkoopproduct; van kina 10.7 millioen K.G. ondernemingskinabast; van copra 249.210 pikol.

C. S.

Gedenkboek Billiton 1852 — 1927. 2 deelen. 's-Gravenhage, Martinus Nyhoff.

Na de herdenking van het honderdjarig bestaan der Nederlandsche Handelmaatschappij thans de herdenking van het vijf-en-zeventig-jarig bestaan van de tinwinning op Billiton. Bij veel overeenkomst hoeveel verschil tusschen beide! De overeenkomst: het trotsche besef iets tot stand te hebben gebracht, bergopwaarts te zijn gegaan, eerlijk, volhardend en met succes te hebben gestreefd, zich uitend in een geen kosten sparend, tot folianten gegroeid gedenkschrift maar ook in een eerlijke openhartigheid, die de fouten en tekortkomingen niet verbloemt, overtuigd dat deze meer dan opgewogen worden door de deugden en heilzame maatregelen die goede wil en juister inzicht tot leven brachten. De overeenkomst ook een dankbare herdenking van vorstelijken steun in de moeilijke en onzekere beginjaren.

Het verschil: bij de Nederlandsche Handelmaatschappij een stuk vaderlandsche economische geschiedenis en een stuk handels- en bankleven, zich over bijkans de geheele aardbol verspreidend, een patricische deftigheid en een financieel cosmopolitisme. Bij het Billiton-bedrijf een stuk koloniale pioniersarbeid zich afspelend op een betrekkelijk klein verlaten eiland, een stuk eenvoudig rimboeleven vol zwaren lichamelijken arbeid en vol eischen van niet te breken wil en evenwichtig, onverstoorbaar optimisme.

Dat verschil openbaart zich ook in den opzet van het overzicht. De Nederlandsche Handelmaatschappij liet zich haar geschiedenis schrijven door een geleerden buitenstaander, het Billiton-bedrijf deed, niet te vergeefs, een beroep op de medewerking van haar eigen beambtenpersoneel. Het overzicht moge daardoor minder streng wetenschappelijk zijn, het

heeft gewonnen aan intimiteit en aan karakter. Zeker, het geluk diende ook, doordat men in den oud-hoofdadministrateur J. C. MOLLEMA een bewerker vond, die zijn kennis van techniek en organisatie met onmiskenbaar literair talent wist te verlevendigen en verrijken, maar het grondmateriaal was niet zoo veelzijdig en niet zoo levend geweest, wanneer niet tientallen medewerkers er iets van hun hart in hadden gegeven.

Het is ondoenlijk een overzicht van den inhoud te geven; men vindt er alles wat met het bedrijf samenhangt: de geschiedenis van de Billitonmaatschappij van haar eersten opzet tot haar huidige ontwikkeling tot een machtig gemengd bedrijf, een beschrijving van de techniek en van de organisatie van het bedrijf, een overzicht van de heterogene maar gemoedelijke samenleving op het kleine eiland, portretten, kaarten en platen, grafieken en dichterlijke ontboezemingen, overal interessant zoo voor den technicus als voor den socioloog en voor den kolonialen geschiedkundige, overal aangenaam leesbaar en overal den verwarmenden indruk gevend van oud-Indische gastvrijheid, die het zich als een genot aanrekent om huis en hof open te stellen voor den dorstigen en hongerigen vreemdeling, zoo goed als voor de eigen kinderen. Een geestelijke gastvrijheid in dit geval, voortspruitend uit innerlijken rijkdom, weerslag van het besef dat allen die in die drie-kwart eeuw aan het bedrijf deelnamen hun beste jaren en hun liefste herinneringen daarin hebben achtergelaten.

Daardoor is dit gedenkboek — veel meer dan de geschiedenis van de Nederlandsche Handelmaatschappij — geworden tot een spiegelbeeld van Indisch leven van de beste soort.

B.

Handboekje voor den Deliplanter,
gedrukt bij de N. V. De Deli Courant.

Dit handige boekje is een tweede, geheel omgewerkte druk, bezorgd door Mrs. R. FRUIN en T. VOLKER. Het voorwoord vermeldt dat de herhaalde wijzigingen in de koelie-ordonnantie en de telkens weer komende voorstellen tot wijziging daarvan er geruimen tijd van afhielden een nieuwe uitgave het licht te doen zien. Dat dit geen ijdele woorden zijn toont het boekje zelf. Op blz. 168 is een naschrift opgenomen om de wijzigingen in de wervingsordonnantie te vermelden met ingang van 1 Juli 1927 in werking getreden.

Het boekje geeft duidelijke en vooral beknopte, voor de practijk bestemde, toelichtingen op de bepalingen van de koelie-ordonnantie en van de daaruit voortgevloeide model-werkcontracten, de laatste afzonderlijk voor Javanen en Chineezen.

Een uitgebreide alphabetische klapper maakt de raadpleging gemakkelijk.

B.

Munteenheid, aanmunting en muntfondsen in het Advies der Staatscommissie van het Muntwezen,

door

Dr. B. J. F. Steinmetz.

I. *Munteenheid.*

Uit de aan de Staatscommissie voor het Muntwezen verstrekte opdracht blijkt weliswaar niet, of eenig en zoo ja welk concreet feit tot haar instelling aanleiding gaf, doch wel dat het vraagstuk van de eenheid van het muntwezen tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië een belangrijk, zoo niet het voornaamste punt van het programma zou uitmaken. Immers de Commissie had van advies te dienen over de vraag „of de toestand op het gebied van het muntwezen in Nederland en Nederlandsch-Indië wijziging van de desbetreffende regelingen *in het bijzonder met betrekking tot de bestaande eenheid van munt* wenschelijk maakte". Hetzelfde geldt van de rede, waarmede de minister van Financiën de Commissie installeerde: „De vraag welke aan de Commissie ter beantwoording is voorgelegd heeft een geschiedenis. Zij werd enz.". Uit het verder verloop der rede volgt, dat met deze „vraag" is bedoeld de eventueele muntscheiding tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië.

Het is dus begrijpelijk, dat het advies der Staatscommissie voor het Muntwezen uitvoerige beschouwingen over het vraagstuk der munteenheid bevat, en dat de twee eerste conclusies van het advies insgelijks daaraan zijn gewijd.

Deze conclusies luiden:

1e. handhaving van de bestaande eenheid van munt in Nederland en in Nederlandsch-Indië ten opzichte van de gouden munt;

2e. opheffing van de bestaande eenheid van munt van rijksdaalders

en guldens, doch die wijziging geleidelijk toepassen bij hermunting van afgesleten stukken en nieuwe aanmuntingen: maatregelen ter voorkoming van schade voor Indië uit ontmunting van niet onder vigueur van de Indische Muntwet 1912 gedane aanmuntingen.

Ten aanzien van de eerste conclusie moge worden opgemerkt, dat eventueele gelijkheid van gouden munt tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië eigenlijk niet als een ‚zij het dan gedeeltelijke, munteenheid kan worden beschouwd. Welbeschouwd wordt dit ook door de Commissie zelve erkend. Immers op pag. 66 van haar advies zegt zij het volgende:

„Van stonde af aan moet onderscheid gemaakt worden in „de hier behandelde stof tusschen de gouden munt eenerzijds „en grove zilveren munt anderzijds. Voor het goudgeld immers „heeft dit vraagstuk nauwelijks beteekenis. De stempel moet „bij dit volwaardige en in de practijk niet of weinig circu„leerende ruilmiddel slechts als een aanwijzing van gehalte en „bij ongeschonden stukken van gewicht worden bschouwd, „en kan daarom worden gelijk gesteld met de op de baren „goud voorkomende particuliere stempels wier betrouwbaarheid „internationaal is aanvaard".

Van munteenheid tusschen twee of meer landen kan toch in wezen alleen worden gesproken, indien hetzij de fiduciaire geldsoorten van het eene land in het andere als betaalmiddel kunnen dienen, hetzij met de muntunie een bevestiging van het systeem van den dubbelen standaard wordt beoogd. Immers in het laatste geval aanvaarden de landen, die tot de muntunie behooren, over en weder d.w.z. voor elkanders munten de voor hun geldwezen overeengekomen en vastgestelde waardeverhouding tusschen goud en zilver. Door enkele gelijkheid, dan wel het over en weder accepteeren door landen, die een enkelvoudigen, hetzij zilveren, hetzij gouden standaard hebben, van volwaardige munt, vindt geenerlei vastkoppeling van twee of meer geldsystemen aan elkander plaats, omdat genoemde munten, juist op grond dezer volwaardigheid, toch als remise-materiaal zouden kunnen worden gebezigd.

Stel b.v. dat alle landen, die den gouden standaard hebben, ertoe overgingen, om eenzelfde gouden munt in te voeren, zou dan in

eenig opzicht van internationale munteenheid kunnen worden gesproken of een stap van beteekenis in de richting daarvan zijn gedaan? Naar het schijnt van niet. En daarom ware het ook juister geweest, indien de Staatscommissie voor het muntwezen eenvoudig had geconcludeerd tot opheffing van de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië, welke conclusie eventueel ware te voorzien van een aanbeveling om, op grond van verschillende overwegingen, waarop mede het sentiment van invloed is, eenzelfde gouden munt voor Nederland en Nederlandsch-Indië, die dan vanzelf in beide landen kan circuleeren, in te voeren.

Vat dus de Muntcommissie de munteenheid te ruim op door ook de gouden munt eronder te betrekken, aan den anderen kant geeft zij, allereerst in haar evengenoemde conclusies, maar daarnaast ook, zij het in mindere mate, in haar advies zelf, van de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië toch wel een te beperkte voorstelling.

In de conclusies wordt alleen gesproken van gelijkheid van *munten*. De vraag dient te worden gesteld of de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië alleen daartoe is beperkt, dat deze landen gelijke munten hebben. Deze vraag moet ontkennend worden beantwoord.

De munteenheid strekt zich verder uit en is behalve voor de gelijkheid van standaard en teekenmunt nog in tweërlei ander opzicht van beteekenis en wel ten aanzien van de wijze waarop over het Indische muntfonds kan worden beschikt en van de aanmunting.

Betreffende het eerste punt zij gewezen op het bepaalde bij artikel 4, vierde lid van de Indische Muntwet 1912 jo. artikel 4, eerste lid van de Muntwet 1901. Artikel 4, vierde lid der Indische Muntwet 1912 luidt:

„Indien Onze Minister van Financiën gebruik maakt van
„de in artikel 4 der Muntwet 1901 gegeven machtiging wordt
„in het op de daar bedoelde ontmunting geleden verlies, voor-
„zoover dit het gevolg is van ommunting van zilveren munten
„met een wettelijk gehalte van negenhonderd vijfenveertig
„duizendsten door Nederlandsch-Indië bijgedragen in verhou-
„ding van de hoeveelheid zilver welke voor rekening van

„Nederlandsch-Indië is aangekocht tot de hoeveelheid, welke „voor Nederland en Nederlandsch-Indië tezamen is aange- „kocht. Voorzoover het verlies het gevolg is van ontmunting „van zilveren munt met een wettelijke gehalte van zeven- „honderdtwintig duizendensten enz.".

Artikel 4 der Muntwet 1901 luidt:

„Onze Minister van Financiën is gemachtigd om, wanneer „en in zooverre als Hij met het oog op den toestand van het „Nederlandsche muntwezen noodzakelijk acht een bedrag van „ten hoogste ƒ 25.000.000 in Nederlandsche rijksdaalders te „doen versmelten tot baren en die baren door tusschenkomst „van de Nederlandsche Bank te verkoopen.

„Alvorens van deze machtiging gebruik te maken enz.".

Uit deze bepalingen in haar onderling verband blijkt, dat Nederlandsch-Indië niet zelfstandig tot ontmunting kan overgaan en dus evenmin zelfstandig over zijn muntfonds kan beschikken.

Tot de ontmunting van gelden bedoeld in artikel 4, derde lid van de Indische Muntwet 1912 zal dus steeds het initiatief moeten worden genomen door den Nederlandschen Minister van Financiën.

Wat het tweede punt, de aanmunting betreft, moge worden melding gemaakt van artikel 2 van de wet van 28 Mei 1901 Stbl. No. 130 houdende regelen omtrent het toezicht en de zorg over de zaken der munt. Dit artikel luidt:

„Alle munten van het Rijk en van zijn Koloniën en Bezit- „tingen worden aan 's Rijks Munt geslagen".

Het aanmunten van de Indische munten aan 's Rijks Munt te Utrecht is dus geen zuiver feitelijke figuur, doch heeft een wettelijken grondslag.

Dat het ontbreken van een zelfstandig beschikkingsrecht over het muntfonds voor Nederlandsch-Indië nauw samenhangt met de munteenheid tusschen Nederlandsch-Indië en Nederland spreekt wel vanzelf. Feitelijk is het bestaan van afzonderlijke muntfondsen voor Nederland en Nederlandsch-Indië een anomalie, waarin overigens slechts het tweeslachtige der munteenheid tot uiting komt. Voor wat de teekenmunt betreft vormen Nederland en Indië één circulatie-gebied; hoe kan dan eigenlijk van afzonderlijke muntfondsen sprake zijn?

Zooals het advies der Muntcommissie op pag. 31 e.v. in herinnering brengt, is hierop destijds reeds bij de behandeling van de Indische Muntwet 1912 gewezen en is met name in de Eerste Kamer door den heer VAN NIEROP betoogd, dat, zoolang het moederland de volle aansprakelijkheid draagt voor de zilveren munt, ook alle winsten aan het moederland moeten komen, opdat, indien ontmunting verlies zou brengen, dit zou worden gedekt door de voordeelen, welke de aanmunting heeft bezorgd. Voorts werd er bij de behandeling van het ontwerp 1912 der gewijzigde Muntwet 1901 op gewezen, dat bij de gegeven scheiding alleen voor pasmunt ook alleen een afzonderlijk muntfonds voor aan- en ontmunting van pasmunt zin zou hebben.

Gelijk bekend heeft Minister KOLKMAN niet toegegeven aan den aandrang om het Indische Muntfonds te beperken tot de winsten uit de aanmunting van pasmunt verkregen, doch juist met het oog op de omstandigheid, dat Nederland en Indië één circulatiegebied vormen, was het noodzakelijk, dat toevlucht werd genomen tot een fictie. Deze namelijk, dat geacht werd voor Indië te zijn gemaakt hetgeen voor Indië werd aangevraagd.

Het karakter van fictie blijkt dáaruit, dat juist de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië de mogelijkheid van verplaatsing van teekengeld van het eene deel van het circulatiegebied naar het andere geheel openlaat. Wat blijft dan over van de veronderstelling, dat voor Indië werd gemaakt hetgeen voor Indië werd gevraagd?

Met die fictie echter kon niet worden volstaan. Ook al weer omdat Indië en Nederland één circulatiegebied vormen, kon de beslissing over eventueele ontmunting van teekenmunt onmogelijk aan Indië worden gelaten. Immers deze beslissing beteekent niet alleen het onttrekken van teekenmunt aan Nederlandsch-Indië, doch aan het circulatie-gebied Nederlandsch-Indië — Nederland.

Het spreekt dus wel vanzelf, dat het recht tot beslissing hierover aan Nederland werd toegekend en dat Indië alleen de gevolgen dezer beslissing in den vorm van een aanspreken van zijn muntfonds zou hebben te dragen. Nu blijkt uit het betoog op pag. 60 e.v. van haar advies wel, dat ook naar het oordeel der Staatscommissie voor het Muntwezen na opheffing der munteenheid tusschen Neder-

land en Nederlandsch-Indië, Indië vrijelijk over de vraag der ontmunting zou kunnen beslissen en daarmede over zijn muntfonds zal kunnen beschikken, doch de Commissie had daar toch wel uitdrukkelijk melding van kunnen maken en tevens in herinnering kunnen brengen, dat een en ander onmiddellijk uit de opheffing der munteenheid voortvloeit. Voorts had dit zoo belangrijke punt toch zeker een plaats verdiend onder de conclusies der Commissie.

Daarenboven moet als bezwaar worden genoemd, dat in het advies der Commissie aan de beteekenis en de consequenties van de opheffing der munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië ten opzichte van de toekomstige regeling van het Indische muntfonds niet voldoende recht is wedervaren, tengevolge waarvan haar voorstellen ten opzichte van Indië op weinig billijke wijze zijn uitgewerkt. Hierop moge in het onderstaande nog nader worden teruggekomen.

Ook deze fout vloeit weer daaruit voort, dat de Commissie de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië veel te letterlijk voorstelt en te weinig heeft doen gevoelen, dat aan deze munteenheid nog heel wat meer vastzit dan gelijkheid van (standaard- en) teekenmunt alleen.

Ook het verband tusschen het monopolie van 's Rijks Munt voor de aanmuntingen ten behoeve van Nederlandsch-Indië met de munteenheid tusschen de beide landen valt moeilijk te loochenen. De munteenheid draagt nu eenmaal een koloniaal getint karakter en het is begrijpelijk dat het moederland, zoolang het ten deele dezelfde munten heeft als Nederlandsch-Indië, zich ook het monopolie voor de Indische aanmuntingen heeft voorbehouden.

Overigens gaat dit monopolie, gezien de omstandigheid, dat ook de Indische pasmunt bij 's Rijks Munt moet worden vervaardigd, wel iets verder dan de munteenheid strikt genomen zou eischen. Doch dit doet m.i. aan de juistheid van de zooeven gemaakte opmerking niet af.

Nu laat de Staatscommissie voor het Muntwezen het vraagstuk der aanmunting voor Nederlandsch-Indië inderdaad niet onbehandeld, doch de wijze, waarop zij het vraagstuk stelt, is onjuist. Voor haar is het een zuiver technisch probleem. Moet in Indië een eigen Munt gevestigd worden, ja dan neen?

Dit is echter een verkeerd uitgangspunt. De vraag moet aldus worden geformuleerd: kan, indien de munteenheid wordt opgeheven, aan Indië bij de wet de verplichting opgelegd blijven om zijn metaalgeld bij 's Rijks Munt te laten aanmunten? Dat tusschen deze beide vragen verschil bestaat, blijkt reeds daaruit, dat het zeer goed mogelijk is, om de *wettelijke* verplichting tot aanmunting bij 's Rijks Munt op te heffen en toch de *feitelijke* aanmunting bij 's Rijks Munt te laten voortbestaan.

Dat nu in geval van opheffing der munteenheid aan Indië bezwaarlijk de verplichting opgelegd kan blijven, om zijn geld verder bij 's Rijks Munt te laten aanmunten is, dunkt mij, nauwelijks voor betwisting vatbaar. En daarmede verkrijgt dan ook het geheele aanmuntingsvraagstuk voor Nederlandsch-Indië een ander aspect. Mocht op grond van overwegingen van feitelijken aard ertoe worden besloten, om de aanmuntingen voor Nederlandsch-Indië ook in het vervolg niet slechts bij gelegenheid, doch meer geregeld bij 's Rijks Munt te doen geschieden dan kan dit alleen, omdat Indië zich hiertoe vrijwillig bereid verklaart, niet op grond van een verplichting welke het wordt opgelegd. Op de consequenties van dit standpunt moge in het volgend hoofdstuk nader worden teruggekomen.

Overigens spreekt de Staatscommissie over het vraagstuk van een eigen Munt voor Nederlandsch-Indië zich niet direct uit. Immers de oplossing van dit punt moet naar haar meening, (vergelijk ook negende conclusie), aan Indië worden overgelaten. Zij voelt er echter blijkbaar weinig voor, en het tweede gedeelte van conclusie 9de luidt dan ook: „vooralsnog is deze maatregel niet „aan te bevelen".

Of echter de onder bijlage II opgenomen gedachtenwisseling van de jaren 1862 — 1865 voor de beoordeeling van den tegenwoordigen stand van het vraagstuk van beteekenis is moet m.i. worden betwijfeld. Verder is het eigenaardig, dat de Commissie van het belangrijk en ook wel meer recent pleidooi van Mr. WESTERMAN HOLSTIJN in *Koloniale Studiën* 1920 voor de oprichting van een eigen Indische Munt hiertelande (Eenige Indische muntquaesties pag. 183 i.h.b. pag. 199 e.v.) geen melding maakt.

De amper gemotiveerde en door zoo karig bewijsmateriaal

gestaafde „aanbeveling" der Commissie „eigen munt niet aan te bevelen" ware dan ook beter achterwege gebleven.

In het voorgaande zette ik uiteen, dat de te letterlijke voorstelling welke de staatscommissie voor het Muntwezen zich van het begrip der munteenheid maakt, aan de geslotenheid van haar betoog afbreuk doet en de aannemelijkheid van de door haar verdedigde conclusies in gevaar brengt. Erger is, dat naar nader blijken, zal haar tweede conclusie mede op grond hiervan terminologisch onjuist is geformuleerd, hetgeen aanleiding kan geven tot verwarring en misverstand.

II. *Aanmunting.*

Gelijk bekend, is in de werkzaamheden van 's Rijks Munt in de laatste jaren, te beginnen met het jaar 1923, een belangrijke terugslag gekomen, welke op de financieele resultaten van het bedrijf in belangrijke mate van invloed is geweest. En al is in den allereersten tijd wel eenige verbetering ingetreden, toch wordt de naaste toekomst van 's Rijks Munt door Dr. HOITSEMA niet zeer hoopvol ingezien.

Zoo begint het jaarverslag over 1924 als volgt:

> „Een verslag van de werkzaamheden van 's Rijks Munt over
> „1924 kan bezwaarlijk anders, dan in mineur gesteld zijn.
> „In de eerste plaats door het voortduren van de teleurstellingen,
> „waarvan reeds in het vorige Muntverslag gewag gemaakt
> „werd en die voornamelijk hierop betrekking hadden, dat in
> „zake de uit de Muntwet 1919 voortvloeiende hermunting van
> „het grove zilver, zoowel voor Nederland als voor Ned.-Indië,
> „van definitieve beslissingen nog geen sprake was. Integen-
> „deel, in dit indirect voor 's Rijks Munt zoo belangrijke vraag-
> „stuk, is eerder van teruggang dan van vooruitgang sprake
> „geweest. Maar daarnaast enz.".

Ook het verslag over 1925 is weinig opgewekt.

„De groote inkrimping, die de aan 's Rijks munt opgedragen
„werkzaamheden in den laatsten tijd ondergingen..... is blijven
„aanhouden en van een ommekeer, al zal deze wel niet uitblijven,
„zijn op dit oogenblik zelfs de aanwijzingen nog niet te bespeuren".

En in het enkele maanden geleden verschenen verslag over het jaar 1926 zegt de Muntmeester:

„Het is tot zekere hoogte jammer, dat de overgang tot een „nieuwe periode van 25 jaren getuige moest zijn van een „tijdelijke inzinking der munt-werkzaamheden. In dit opzicht „is het nu nog als van ouds, toen reeds C. HUYGENS rijmde „op het woord „Muntmeester":

„Rust is een vreught in huys van yeder eens gevallen
„Op mij na: rust in huys is daer ick meest voor schrick:
„Het slaeght heel anders bij heel and'ren slagh als ick;
„Tot mijnen 't vaert men best hoe daer meer slaghen vallen.

„De oorspronkelijke vrees, dat in het afgeloopen jaar slechts „heel weinig „slagen" zouden vallen, moge ten slotte niet „bewaarheid zijn, de omvang van den arbeid is toch maar „zeer matig gebleven, al moet bij een dergelijke uitspraak niet „uit het oog worden verloren, dat enkele tientallen jaren geleden „de nu verrichte hoeveelheid werk als een zeer respectabele „werd beschouwd".

Inmiddels moet bij de beoordeeling van een en ander in aanmerking worden genomen, dat het nadeelig saldo van de laatste jaren is te danken aan de overaanmunting welke in de jaren 1919 tot en met 1921 voor Nederlandsch-Indië heeft plaats gevonden. Ter verkrijging van een volkomen juist beeld zou men dus feitelijk de uitkomsten over de jaren 1919 tot en met 1926 moeten samenvatten. Zoo erg is het niet dat na een tweetal jaren waarin circa anderhalf maal het geheele geïnvesteerde kapitaal wordt „verdiend" (1920 en 1921) eenige verliesjaren volgen.

Indien men verder de bedrijfsresultaten over den langen tijdsverloop nagaat b.v. te beginnen met het jaar 1913 [1]) dan blijkt dat 's Rijks Munt zich in een prosperiteit verheugt als waarop slechts weinige overheidsbedrijven mogen bogen.

Dit volgt uit onderstaand overzicht:

---

1) 's Rijks Munt werd met ingang van 1 Januari 1913 als Staatsbedrijf in den zin der Bedrijvenwet aangewezen.

Financieele resultaten van 's Rijks Muntbedrijf in de jaren 1913 t/m 1926.

	Rente	Voor- of nadeelig saldo	Winst incl. rente
1913	ƒ 26.763,32	+ ƒ 267.474,41½	ƒ 294.237,73½
1914	„ 28.534,72½	+ „ 404.407,56½	„ 432.942,29
1915	„ 29.029,32	+ „ 265.626,98½	„ 294.656,30½
1916	„ 33.459,15	+ „ 212.529,15½	„ 245.988,30½
1917	„ 32.568,07	+ „ 196.342,85	„ 228.910,92
1918	„ 31.744,88	+ „ 127.610,97½	„ 159.355,85½
1919	„ 30.561,73	+ „ 241.642,49½	„ 272.204,22½
1920	„ 30.541,93	+ „ 507.442,08	„ 537.984,01
1921	„ 41.386,63	+ „ 566.802,91½	„ 608.189,54½
1922	„ 38.571,67	+ „ 3.996,07½	„ 42.567,74½
1923	„ 39.196,92	— „ 41.596,40	„ 2.399,48
1924	„ 40.148,45	— „ 11.395,46	„ 28.752,99
1925	„ 39.618,29	— „ 40.960,36½	„ 1.342,07½
1926	„ 34.646,19	— „ 15.213,43½	„ 19.432,75½
		Totaal:	ƒ 3.161.481,12½

Met de malaise van de Rijks Munt over een ruimer tijdperk genomen loopt het dus nog zoo'n vaart niet. De rente meegerekend heeft het grootste verlies slechts ruim ƒ 2000 bedragen en daartegenover staan winsten van ƒ 500.000 en ƒ 600.000 op een kapitaal van ruim 7 ton.

Voor een beoordeeling van de verhouding van Nederlandsch-Indië tot de Rijks Munt is het navolgend overzicht van belang.

Overzicht van aan 's Rijks munt betaalde muntloonen.

	Rijk	Koloniën	Particulieren
1913	ƒ 89.648,67	ƒ 392.800,96	ƒ 19.959,02
1914	„ 337.811,50	„ 348.785,78	„ 33.332,62
1915	„ 235.975,52	„ 261.682,67	„ —
1916	„ 246.587,50	„ 142.828,21	„ 3.714,09
1917	„ 193.425,—	„ 116.492,—	„ 141.329,38
1918	„ 219.062,50	„ 93.100,—	„ —
1919	„ 153.980,—	„ 354.510,—	„ —

	Rijk	Koloniën	Particulieren
1920	f 56.636,26	f 782.445,98	f 12.176,20
1921	„ 91.220,—	„ 996.002,38	„ 16.993,79
1922	„ 151.780,92	„ 253.692,20	„ 2.077,74
1923	„ 165.818,96	„ —	„ 48.559,08
1924	„ 115.350,—	„ —	„ 553.829,71
1925	„ 131.705,94	„ —	„ 61.247,15
1926	„ 58.945,—	„ 18.720,—	„ 123.799,47
	f 2.247.947,77	f 3.761.060,18	f 1.017.020,25

De door 's Rijks Munt behaalde winst, welke gelijk uit het eerste overzicht blijkt in het tijdvak 1913 tot en met 1926 in totaal f 3.161.481,12½ of gemiddeld circa 30 % per jaar bedraagt, wordt dus in hoofdzaak uit de Indische aanmuntingen verkregen. Van deze winst krijgt Indië echter niets. De zgn. aanmuntingswinst genoemd in artikel 4 der Indische Muntwet 1912 is de winst, welke verkregen wordt door van de nominale waarde de metaalwaarde vermeerderd met de aanmuntingskosten, *waarin de bedrijfswinst van 's Rijks Munt reeds is gecalculeerd,* af te trekken.

Daarbij moet verder in aanmerking worden genomen, dat krachtens de wettelijke vastgelegde monopolie-positie van 's Rijks Munt het Rijk het, wel beschouwd, geheel in de hand heeft om de bij de Indische Muntwet 1912 bedoelde aanmuntingswinst naar willekeur te verlagen en daarmede de winsten van 's Rijks Munt nog verder op te voeren.

Is het oogenblik, om Indië in de financieele resultaten van het Rijksmuntbedrijf te doen deelen, niet eenigermate ongunstig gekozen? Immers 's Rijks Munt bevindt zich kennelijk eenigermate in een impasse. Dank zij de bekwame leiding van den Nederlandschen Muntmeester is het door uitbreiding van werkzaamheden ten behoeve van „particulieren" (vreemde staten inbegrepen) mogelijk geweest om deze zooveel mogelijk te beperken (verg. i.h.b. muntverslag over 1924 p. 7 e.v.) doch het spreekt vanzelf dat ten deze abnormale omstandigheden van invloed zijn geweest en bedoelde uitbreiding slechts van tijdelijken aard kan zijn. Men vergelijke slechts in het hierboven gegeven overzicht den teruggang der muntloonen voor

werkzaamheden ten behoeve van particulieren van 1924 op 1925, wel vindt in 1926 weer een opleving plaats, doch het cijfer van 1924 werd bij lange niet bereikt.

Niettemin mag op goeden grond worden aangenomen, dat eerlang in de Munt weer heel wat „slagen" zullen vallen, waarmede vanzelf de financieele resultaten van het bedrijf aanzienlijk zullen verbeteren.

Allereerst zijn er reeds enkele teekenen merkbaar, dat Nederlandsch-Indië de gevolgen der overaanmunting in de jaren 1919 e.v. geleidelijk te boven komt. Reeds werd in 1926 voor *f* 100.000 aan centen aangemunt, waarschijnlijk zullen binnen korten tijd weder nieuwe noodig zijn, het is niet onmogelijk, dat binnen eenigen tijd de dubbeltjes zullen volgen. Verder staan weer eenige muntzuiveringen op het program o.m. in de Molukken en de residentie Timor en Onderhoorigheden en moet met de reeds circa twintig jaren „aanhangige" muntzuivering in de residentie Bali en Lombok toch binnen niet al te langen tijd eens een aanvang worden gemaakt. Eindelijk, en dit is verreweg het belangrijkste, is de inderdaad niet houdbare conclusie van de Staatscommissie, voor het Muntwezen nopens de wenschelijkheid van intrekking der wet van 27 November 1919 (Staatsblad No. 786) zóó unaniem en met zoo afdoende argumenten bestreden, dat een voorstel van de Regeering, laat staan een besluit van de Staten-Generaal tot intrekking dezer wet, op zijn zachtst uitgedrukt zeer onwaarschijnlijk moet worden geacht. Het is betreurenswaard genoeg, dat de Staatscommissie er in geslaagd is om de „hermunting" van munten tot munten met verlaagd gehalte tot dusver te beletten (verg. hiervoor o.a. Dr. C. HOITSEMA „Beschouwingen naar aanleiding van het rapport van de Staatscommissie voor het Muntwezen" *Economist* 1927 pag. 38). Mocht echter overeenkomstig de hierboven uitgesproken verwachting tot handhaving der gehaltewet worden besloten, dan is het zeker gewenscht, om de hermunting zoo snel door te voeren, als technisch mogelijk is. Voor Indië kan deze hermunting dan tegelijk worden gecombineerd met de vervanging van de tegenwoordige teekenmunt door die met een eigen Indischen beeldenaar.

Het spreekt vanzelf, dat gelijk trouwens reeds opgemerkt, een en ander belangrijke baten zal opleveren. En ook dat, wanneer het Indische geldwezen niet langer op de wijze van tegenwoordig aan het moederlandsche in een toestand van afhankelijkheid is vastgekoppeld, het ontoelaatbaar is, dat deze financieele resultaten uitsluitend aan 's Rijks schatkist ten goede komen.

Tevens volgt uit een en ander, dat wel beschouwd het tijdstip voor oprichting van een eigen Indische munt hiertelande zeer gunstig zou zijn. Een bedrijf dat, naar de Nederlandsche ervaring leert, slechts een betrekkelijk kleine kapitaalsinvesteering noodzakelijk en onder normale omstandigheden zeer aanzienlijke winsten maakt, een bedrijf, dat bovendien gedurende een aantal jaren zeker niet over gebrek aan werk zal hebben te klagen is nog wel aan te durven. Gelijk bekend is Britsch-Indië er mee doende om door beschermende maatregelen den groei van een aantal bedrijven te bevorderen, die zonder dien niet tegen de Europeesche concurrentie zouden zijn opgewassen. Doch hier is in het geheel geen protectie noodig, dank zij het karakter van overheidsmonopolie dat ook de Indische munt zou bezitten. Verder is gelijk opgemerkt een zeer voldoende „afzet" practisch verzekerd.

Zoo gezien zijn in zuiver economisch opzicht de voorwaarden zeer gunstig, de bezwaren zouden dus slechts van technischen aard kunnen zijn. Voor een niet-technicus is het moeilijk, om zich daarover uit te spreken. Doch juist, omdat economisch de voorwaarden zoo gunstig zijn, rust naar het mij voorkomt de bewijslast ten deze niet op de voorstanders, doch op de tegenstanders. In het advies van de Staatscommissie is m.i. geen argument van beteekenis tegen de oprichting van een Indische munt te vinden. En Mr. TRIP sluit zich ten deze zonder nadere argumenten bij hare aanbeveling aan.

Wordt nu verder in aanmerking genomen, dat bij een bedrijf als dat der munt nu eenmaal bezwaarlijk daarop kan worden gewacht, dat het buitenland, bv. Amerika, de mogelijkheid van vestiging der industrie hiertelande metterdaad aantoont, zoomede dat ook de Indische muntbilletten door Nederland worden geleverd, hoewel vrijwel vaststaat, dat de topografische dienst hiertelande dit evengoed zou kunnen doen, — dit ten bewijze van het bestaan van zekere niet gemakkelijk uitroeibare vooroordeelen, waaraan overigens ook een

belangrijke practische zijde is verbonden — dan blijkt toch wel, dat de vraag betreffende de technische mogelijkheid van de oprichting eener munt hiertelande maar toch niet met de enkele opmerking, dat de Rijks Munt zoo goed voldoet, mag worden terzijde geschoven, dat deze vraag voor het minst diepgaand nader onderzoek zou behoeven.

Niettemin is er wel degelijk een belangrijk argument om de Indische aanmuntingen ook in de toekomst bij 's Rijks Munt te laten plaats vinden. Indië echter kan dit argument *alleen* aanvaarden onder voorwaarde, dat zijn positie ten opzichte van 's Rijks Munt in den hierboven aangegeven zin fundamenteel wordt gewijzigd, daar anders de keuze bestendiging van den bestaanden toestand of eigen Indische munt niet moeilijk zou vallen.

's Rijks munt is nu eenmaal ingericht voor aanmuntingen ten behoeve van Nederlandsch-Indië. Indien hare werkzaamheden worden beperkt tot aanmuntingen voor Nederland alleen zal inkrimping en waarschijnlijk ook economische vernietiging van kapitaal plaats vinden. Indien de Rijks Munt als gemeenschappelijk bedrijf wordt geconsititueerd, waarin Indië en Nederland participeeren, wordt deze kapitaalsvernietiging voorkomen. En daartegen kan Indië geen bezwaar hebben, omdat practisch hetzelfde wordt bereikt als met de oprichting van een eigen munt.

Daarmede is tevens een tweede punt aangewezen. Door Dr. HOITSEMA is reeds in 1921 erkend, dat het billijk zou zijn om Indië in de winsten van 's Rijks munt te laten deelen. („Eene munt in Nederlandsch-Indië" *Economist* 1921 pag. 755 e.v. i/h b. pag. 779). Dit is echter niet voldoende. Gezien het feit, dat het bestaan en verder voortbestaan van 's Rijks munt in haar tegenwoordigen omvang voor het grootste deel van de Indische aanmuntingen afhankelijk is, moet het, ook alweer na het totstandkomen der muntscheiding ontoelaatbaar worden geacht, dat Indië, gelijk thans het geval is, slechts de positie heeft van een „afnemer". Het zal dus in het kapitaal moeten participeeren en op de gestie van het bedrijf invloed moeten kunnen uitoefenen. Hieraan is zeker een groot practisch belang verbonden. Zoo herinnert Mr. WESTERMAN HOLSTIJN er in zijn meer geciteerd artikel aan, dat in 1914 bij het uitbreken van den wereldoorlog de Nederlandsche aanmuntingen vóórgingen en blijkt uit de muntverslagen, dat de samenwerking met

Indië ten aanzien der aanmuntingen weleens wat te wenschen overlaat. Deze en dergelijke bezwaren zullen vanzelf vervallen, indien de munt tot een gemengd Indisch-Nederlandsch bedrijf wordt gemaakt. Het is inderdaad té bescheiden zich te vergenoegen met de brokken, welke afvallen van een disch, waar men als gevierd gast behoort aan te zitten.

De vorm, welke hiervoor moet worden gezocht, blijve in dit artikel buiten beschouwing, alleen zij de opmerking veroorloofd, dat hij met eenigen goeden wil — zeer wel lijkt te vinden.

III. *Muntfondsen.*

In het voorgaande werd er reeds meer terloops de aandacht op gevestigd, dat de terminologie van de tweede conclusie der Staatscommissie voor het Muntwezen weinig zuiver is. Bij dit punt, dat, naar zal blijken, beteekenis bezit voor het bepalen van de gevolgen der muntscheiding ten aanzien van de regeling van het Indische muntfonds moge thans iets uitvoeriger worden stilgestaan.

„*Opheffing van de bestaande eenheid* enz. ..... doch *die wijziging* geleidelijk toepassen enz.", het is stylistisch niet zeer fraai. Doch erger is, dat de Commissie ook alweer door haar te letterlijke voorstelling van het begrip munteenheid, zich hier aan begripsverwarring schuldig maakt. Zij *spreekt* van een geleidelijke opheffing der munteenheid, zij *wil* echter een onmiddellijke muntscheiding met dien verstande echter dat op zuiver technische gronden de *uiterlijke gelijkheid* van munten, waarin de munteenheid tusschen Nederland en Indië tot uiting komt, nog eenigen tijd wordt bestendigd. Dit is echter zuiver een quaestie van uitvoering, niet van beginsel.

In wezen kan munteenheid tusschen twee landen redelijkerwijze niet anders worden opgevat, dan dat zij over en weder geheel of ten deele elkanders geld als betaalmiddel erkennen. Met deze innerlijke munteenheid kan een uiterlijke gelijkheid van munten gepaard gaan, doch dit is uiteraard in het geheel niet noodzakelijk. Zelfs is het omgekeerde mogelijk: uiterlijke gelijkheid van munt zonder innerlijke munteenheid, indien er slechts bv. door in- of uitvoer verboden voor wordt zorg gedragen, dat de munten, welke de landen gemeen hebben

in het land blijven circuleeren, waar zij hooren. Deze figuur zal zich uiteraard in de praktijk zelden voordoen en haar ontstaan aan een eigenaardig historisch verloop te danken hebben.

Dat nu de Commissie inderdaad geen geleidelijke, maar een onmiddellijke opheffing der „wezenlijke" munteenheid beoogt, volgt m.i. onomstootelijk uit de op pag. 68 en 64 van haar advies gegeven uiteenzettingen. Op pag. 68 schrijft zij „wanneer in Nederland de „grove zilveren munten tot pasmunt worden verklaard, zal dit „enkele feit reeds een krachtige rem vormen tegen een ongewenscht „gebruik van zilveren munten als remise-materiaal van Indië naar „Nederland", en op pag. 64, hetgeen nog overtuigender is „Mocht „zulks [1]) tegen verwachting geschieden tot zoodanige bedragen, „dat een uitvoer van eenigen omvang naar Indië zou zijn te duchten, „dan kan de Nederlandsche regeering dien uitvoer beletten door „een uitvoerverbod van zilveren munten, een maatregel ons thans „bekend uit den oorlog".

M.a.w. practisch gesproken verdwijnt het aanvaarden als betaalmiddel door Nederland van de Indische door Indië van de Nederlandsche munten, dus de wezenlijke munteenheid: blijft alleen de uiterlijke gelijkheid van munten, welke, zonder dat men de feiten geweld aan doet, kwalijk als munteenheid kan worden bestempeld.

Mr. TRIP heeft in zijn advies insgelijks op de lacunes, welke het betoog der Staatscommissie voor het Muntwezen vertoont, de aandacht gevestigd. „Opgemerkt worde reeds aanstonds" schrijft de President van de Javasche Bank, „dat in de hierboven weergegeven „formuleering naar het ons voorkomt, het derde voorstel [2]), niet „geheel te rijmen is met den onder twee aanbevolen maatregel. „Die maatregel beoogt een *geleidelijke* opheffing van de bestaande „eenheid van munt, terwijl het voorstel onder drie die opheffing „reeds aanstonds zal doen ingaan. Dit voorstel toch wenscht met „een slag de in Nederland circuleerende rijksdaalders en guldens „eenerzijds en die welke zich in Nederlandsch-Indië bevinden „anderzijds te maken tot twee niet naar het uiterlijk, doch in wezen „verschillende zaken".

---

1) Het terugvloeien van zilver uit de circulatie in Nederland.
2) Verlaging in Nederland van rijksdaalders en guldens tot pasmunt.

Wat echter Mr. TRIP inconsequentie, innerlijke tegenspraak noemt, is naar mijne meening slechts het gevolg van gebrekkige, onzuivere terminologie. De Commissie bepleit in haar tweede stelling wel een geleidelijke toepassing van „die wijziging", doch bedoelt daarmede alleen de opheffing der uiterlijke muntgelijkheid. Haar voorstel om de Nederlandsche teekenmunt tot pasmunt te verlagen is dus niet met haar tweede conclusie in strijd, hetgeen ten overvloede nog kan blijken uit het boven geciteerde betoog op pag. 64 van haar advies. Het is een eenigszins hachelijke zaak om een geschrift op bepaalde wijze te interpreteeren, zoolang de auteurs ervan nog in leven zijn. Ik geloof echter, dat de tekst van het muntadvies wel geen andere interpretatie dan de hierboven voorgestane toelaat.

Mijn tekstverklaring luidt dus: „de Commissie wil, en zulks uitdrukkelijk, ondanks de eigenaardige formuleering van haar tweede conclusie, onmiddellijke opheffing van de tusschen Indië en Nederland bestaande munteenheid". De tegenstelling tusschen de Staatscommissie en Mr. TRIP bestaat dus niet daarin, dat beide hetzelfde willen, namelijk geleidelijke muntscheiding, de Mr. TRIP echter consequentie betracht de Staatscommissie niet, het meeningsverschil gaat dieper, de Staatscommissie bepleit in wezen *onmiddellijke*, Mr. TRIP daarentegen *geleidelijke* muntscheiding.

In dit verband moge ik nog opmerken, dat de vraag of na het totstandkomen der muntscheiding Nederlandsch-Indië zijn grove zilveren munt zou mogen inwisselen bij 's Rijks kas (prae-advies Mr. TRIP pag. 30 en 31) dan wel voor afdekking van zijn kasvoorschotten zou mogen bezigen, in het systeem der Staatscommissie, stellig ontkennend moet worden beantwoord. Dat Indië zelfs in de positie van schuldenaar, als emittent van zilvergeld geheel anders tegenover het Rijk in Europa staat, dan het publiek, spreekt m.i. vanzelf.

Ter bepaling nu van den invloed der muntscheiding op de regeling van het Indische muntfonds is het noodig, zich vooraf rekenschap te geven van den aard der aansprakelijkheid van Nederland voor de Indische van Indië voor de Nederlandsche circulatie van grof zilvergeld.

Vast staat dat hun wederzijdsche positiën ten deze niet een aan elkander symmetrisch karakter dragen. Alvorens in 1912 een begin

van muntscheiding in de muntwetgeving voor moederland en koloniën werd gelegd, kan eigenlijk van afzonderlijke aanmuntingen van zilveren teekenmunt voor Nederlandsch-Indië alleen in feitelijken, niet in juridischen zin worden gesproken, in ieder geval kwamen de aanmuntingswinsten uitsluitend aan de Nederlandsche schatkist ten goede. En juist omdat in 1912 een eigenlijke muntscheiding nog in het geheel niet tot stand kwam, had de heer VAN NIEROP niet geheel ongelijk, toen hij bezwaar maakte tegen afzonderlijke muntfondsen voor Nederland en Nederlandsch-Indië. Streng theoretisch geredeneerd zou het inderdaad beter zijn geweest, om alleen een Nederlandsch muntfonds in te stellen en tegelijkertijd ermede uitsluitend op Nederland de volle aansprakelijkheid voor de circulatie van teekenmunt in Nederland en Indië te laten rusten. Het bezwaar van de twee afzonderlijke fondsen is afgescheiden van de verschillende tegenstrijdigheden, waarvan in het voorgaande werd gerept, dat zij een symmetrie van positie zouden doen vermoeden, welke in werkelijkheid ontbreekt.

In de voorstellen van de Staatscommissie voor het muntwezen zoowel als in die van Mr. TRIP komt dit verschil in positie dan ook nadrukkelijk tot uiting: in geval van al of niet geleidelijk opheffing der munteenheid staat Nederland anders tegenover Indië dan Indië tegenover Nederland. De Staatscommissie stelt voor, om na verbreking van de munteenheid tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië op Nederland een subsidiaire aansprakelijkheid te laten rusten. Indien namelijk het verlies op de eventueele ommunting van zilveren teekenmunt meer zou bedragen dan het kapitaal van het Indische muntfonds uit hoofde van aanmuntingen van grove zilveren munten bedraagt, zou dit meerdere ten laste van het Nederlandsche muntfonds moeten worden gebracht voorzoover het kapitaal daarvan is voort gekomen uit ommuntingen van grove zilveren munten. Deze aansprakelijkheid ware op practische gronden te beperken tot een bedrag van ƒ 25 millioen. Daar het voor alsnog zeer onwaarschijnlijk is, dat het wel ooit tot een zilverontmunting op zoo groote schaal zal komen, kan m.i. dit voorstel gekarakteriseerd worden als een breed, ja vorstelijk gebaar met een leege hand. Het kost Nederland niets en het lijkt zeer edelmoedig. Bovendien is het onduidelijk, waarom

het verlies, dat niet uit het Indische muntfonds kan worden gedekt juist ten laste van het Nederlandsche muntfonds zou moeten komen. Dit verlies immers zou waarschijnlijk juist worden veroorzaakt door de ontmunting van voor 1912 in circulatie gebrachte munten en ook het Nederlandsche muntfonds dateert toch eerst van dat jaar.

Mr. TRIP gooit het over een anderen boeg. De President van de Javasche Bank toont zich een warm voorstander van handhaving der gehaltewet van 27 November 1919 (Staatsblad No. 786). Ommunting van munten in muntstukken met een specifiek Indischen beeldenaar, dient derhalve gepaard te gaan met verlaging van het gehalte der munten. Daarenboven moeten de bepalingen nopens dit fonds aldus worden gewijzigd, dat zijn bestemming wordt verruimd en dat het meer actief aan deze verruimde bestemming dienstbaar kan worden gemaakt. Is het eenmaal zoo ver gekomen dan kan naar het oordeel van Mr. TRIP de door de Staatscommissie voorgestelde garantie van het moederland tot een bedrag van ƒ 25 millioen worden gemist. Zoolang echter de ommunting niet is voltrokken, dient Indië het recht te behouden, om de aldaar circuleerende rijksdaalders en guldens tot onbeperkte bedragen als remisemateriaal te bezigen. (Dit recht bezit het namelijk op het oogenblik, al is het practisch vrijwel illusoir).

Dit voorstel gaat practisch verder dan dat der Staatscommissie. Immers het is wel niet waarschijnlijk, maar toch ook niet geheel uitgesloten, dat binnen afzienbaren tijd zilveren teekenmunt naar Nederland zou moeten worden geremitteerd. Nederland zou dan inderdaad een *offer* voor het Indische muntwezen moeten brengen.

Mijn bezwaar tegen de voorstellen zoowel van de Staatscommissie voor het muntwezen als van Mr. TRIP is, dat aan de vraag wat *recht* is voor beide partijen niet voldoende aandacht wordt geschonken. De Staatscommissie voor het Muntwezen wil gelijk opgemerkt, onmiddellijke muntscheiding tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië; daarmede is een subsidiaire aansprakelijkheid van Nederland voor het Indische muntwezen eigenlijk reeds in strijd. Nederland behoudt de aanmuntingswinsten, doch tegelijkertijd wordt zijn aansprakelijkheid voor de Indische muntcirculatie in aanzienlijke mate beperkt en verkrijgt deze tevens een subsidiair

karakter. Mijn bezwaar tegen het voorstel van Mr. TRIP is, dat Indië na afloop van de ommunting alle verdere aanspraken tegen Nederland verliest. Vindt inderdaad een belangrijke zilverremise plaats dan heeft het van deze aansprakelijkheid nog profijt kunnen trekken, doch gelijk opgemerkt, het is niet waarschijnlijk dat zoodanige zilver remise noodig zal blijken. En nu luidt de redeneering van den President der Javasche Bank, dat het Nederlandsch-Indische muntwezen eenmaal na de ommunting door een versterking van zijn muntfonds [1]) in het zadel geholpen met vertrouwen kan voortgaan, doch nogmaals: dit is naar mijne meening de vraag niet. Het is niet de vraag, of het bepaalde garanties e.d. al dan niet kan ontberen, doch wel of het een bepaalde aanspraak in redelijkheid tegenover Nederland kan doen gelden. Na het totstandkomen der muntscheiding kan van een volledige aansprakelijkheid van Nederland voor de Indische muntcirculatie uiteraard geen sprake zijn, het meeste met het karakter eener muntscheiding in overeenstemming is opheffing van elke aansprakelijkheid — waardoor tevens de mogelijkheid van hinderlijke voogdij wordt uitgesloten — doch dan ook zal bij wijze van contrapraestatie Nederland de aanmuntingswinsten, vóór 1911 behaald, moeten restitueeren.

Ik meen dan ook, dat in de aan het advies der Staatscommissie voor het Muntwezen toegevoegde nota van Mr. VAN LUTTERVELD in beginsel de juiste weg is aangegeven. In het algemeen heeft deze nota een weinig gunstig onthaal gevonden, Mr. TRIP gaat haar met stilzwijgen voorbij, Dr. HOITSEMA maakt de schampere opmerking, dat zij beter in de pen ware gebleven. Wellicht hadden den lezer de uitvoerige becijferingen nopens het bedrag van de op de aanmuntingen voor Nederlandsch-Indië behaalde winsten bespaard kunnen zijn. De korte beschouwing echter in de daaraan voorafgaande nota verdient m.i. alle aandacht en ik acht het wel te betreuren, dat zelfs een bestrijding van het denkbeeld van den heer VAN LUTTERVELD is achterwege gebleven.

Overigens kan ik mij met het betoog van den Secretaris der Staatscommissie niet in elk opzicht vereenigen. Naar mijne meening is het onjuist, dat hij bij de berekening van het eventueel aan Indië door Nederland uit te keeren bedrag in rekening brengt de kosten

1) (Welke echter met een verzwakking van zijn circulatie gepaard gaat. S.).

van de munthervorming van 1854. Tusschen die munthervorming en de aansprakelijkheid van Nederland voor de Indische muntcirculatie bestaat naar het mij voorkomt niet het minste verband. Hare financieele consequenties moeten naar het mij voorkomt worden beschouwd als onderdeel van de financieele verhouding tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië in het algemeen, een vraagstuk, dat op het oogenblik niet aan de orde is.

In de tweede plaats meen ik dat de kosten eener eventueele ommunting ten laste van Indië zullen moeten worden gebracht, omdat aan het totstandkomen der muntscheiding toch allereerst een groot Indisch belang is verbonden. Bovendien wordt deze ommunting niet alleen door de muntscheiding, doch ook door de handhaving der gehaltewet noodzakelijk.

Ter voorkoming van misverstand moge er nog op worden gewezen, dat het voorstel van den heer VAN LUTTERVELD in geen enkel opzicht valt te vereenzelvigen met de afdoening van een „eereschuld" of iets dergelijks. Zeer zeker wordt op het verleden teruggekomen, doch omdat zich hiertoe in het heden een concrete aanleiding voordoet. Door de muntscheiding wordt Nederland van zijn aansprakelijkheid voor de Indische muntcirculatie bevrijd. Het dient dan echter de aanmuntingswinsten prijs te geven, daar het behoud hiervan alleen door het voortbestaan van genoemde aansprakelijkheid kan worden gerechtvaardigd.

De eenvoudigste en zuiverste oplossing zou dus zijn een dotatie van Nederland aan het Nederlandsch-Indische muntfonds. Indien het bedrag dezer dotatie met verwaarloozing van alle rente berekening wordt gesteld op vijftien millioen (de heer VAN LUTTERVELD berekent de gederfde winsten op 20 millioen) kan Nederland zich zeker niet beklagen, dat Indië onrechtmatig wordt bevoordeeld.

Nog een ander argument is ten gunste van zoodanige oplossing aan te voeren en wel dit, dat zij met den geest der bepalingen der Indische muntwet 1912 op het punt van aanmunting van teekenmunten geheel in overeenstemming is. Volgens artikel 3, eerste lid der Indische muntwet 1912 kunnen rijksdaalders, guldens en halve guldens slechts worden aangemunt ter vervanging van aan den omloop onttrokken munt. Volgens het vierde lid echter kan hiervan door de Kroon dispensatie worden verleend, indien de be-

hoeften der circulatie zulks noodig maken. Het ware juister geweest eenvoudig te bepalen, dat de aanmunting door de Kroon in overeenstemming met de behoeften der circulatie wordt geregeld. De emissie van teeken- en pasmunt vindt dus in Indië evenals in Nederland op meer elastische wijze plaats. De beteekenis hiervan blijkt o.a. bij vergelijking met een bepaling als § 8 der Duitsche muntwet, waarin de totale pasmunt-emissie op een bepaald bedrag per hoofd van de bevolking wordt gefixeerd. Deze elastische regeling ware bedenkelijk, indien niet volgens artikel 4 der Indische muntwet 1912 de aanmuntingswinsten in het muntfonds moesten worden gestort. De functie van dit fonds is tweeledig.

In de eerste plaats wordt door de enkele stortingsverplichting uitgesloten, dat het Land zich ter gelegenheid van de aanmunting van pas- en teekenmunt zou verrijken, waardoor een prikkel tot onnoodige geldcreatie zou kunnen ontstaan. In de tweede plaats heeft het fonds beteekenis als reserve voor het handhaven van de goudwaarde der onvolwaardige munt. Deze beteekenis blijft onverkort, ook al zou het fonds nimmer moeten worden aangesproken tot dekking van de met een eventueele ontmunting geleden verliezen, evenmin als dat deel van een goudvoorraad eener centrale Bank dat als „ijzeren voorraad" jarenlang in haar kelder blijft rusten, door deze inertie van zijn beteekenis als basis van het geldwezen wordt beroofd.

De eerste functie kan ten deze buiten beschouwing blijven. Wat de tweede betreft moet, gegeven de grondslagen, waarop het Nederlandsch-Indische geldwezen nu eenmaal berust, de gelegenheid om aan het Indische muntfonds zijn karakter van onvolkomenheid doordien de winsten behaald met aanmuntingen vóór 1912 niet tot zijn vorming hebben bijgedragen te ontnemen, dankbaar worden aangegrepen.

Uit dien hoofde acht ik noch het voorstel van de Staatscommissie voor het Muntwezen, dat, naar in het voorgaande uiteengezet, weinig meer is dan een garantie voor een casus non dabilis, noch ook de overigens zooveel verder gaande conclusie van Mr. TRIP, waarbij naar mijn meening niet alleen de muntscheiding onnoodig wordt vertraagd, doch ook de aanspraken van Indië te zeer van het toeval afhankelijk worden gesteld, toereikend.

Wat dit laatste betreft, nog een enkel voorbeeld. Stel, dat Indië over zeg een vijftal jaren er toe besluit om een hoeveelheid zilvergeld naar Holland te zenden. Eenvoudigheidshalve wordt verondersteld, dat ontmunting van dit zilver niet noodig is en dat het in de Nederlandsche circulatie wordt opgenomen. Eenige jaren daarna weer gevoelt Indië behoefte aan nieuwe aanmunting, de daarmede te behalen winsten komen aan het Indische muntfonds ten goede, ook voor wat betreft dat deel der nieuwe aanmunting, dat dient om de destijds naar Nederland gezonden munten te vervangen. Alleen dus doordien tijdelijk een teveel in de circulatie ontstaat, dat later weer moet worden hersteld, krijgt Indië de gelegenheid, om aanmuntingswinsten aan het muntfonds toe te voegen. Denkt men zich het feitelijk verloop in omgekeerde volgorde, dan zou er ..... niets gebeurd zijn: Indië zou geen zilver naar Holland hebben gestuurd omdat de behoefte daaraan niet was gevoeld, geen nieuwe aanmunting zou noodig zijn geweest, omdat geen ontmunting had plaats gevonden. Doch na afloop van het gedachte tijdvak zou het resultaat hetzelfde zijn geweest, noch vergrooting, noch inkrimping van de circulatie. Ondanks dit gelijk feitelijk resultaat zou naar uiteengezet het Indische muntfonds in het eene geval wel, in het andere niet aanmuntingswinsten hebben geboekt.

Zeer zeker kan ook onder de huidige wetgeving zich een dergelijk verloop van zaken voordoen, al staat Nederland niet bepaald met open armen gereed om zilver uit Indië te accepteeren. Doch de huidige regeling is, afgescheiden nog van de moeilijkheden, waar haar uitvoering in de practijk op stuit, dan ook zeer halfslachtig en de bedoeling van een inzake de muntscheiding te nemen beslissing moet toch juist zijn, om deze halfslachtigheid op te heffen en vooral ook om de rechtspositie van beide „partijen" in deze materie, Nederland en Nederlandsch-Indië, scherp en duidelijk af te bakenen.

Voor Nederland lijkt het een eenigszins onaangenaam vooruitzicht om op ongeregelde tijdstippen met een zending onvolwaardig zilver uit Indië te kunnen worden verrast, waaraan niet steeds zoo aanstonds een bestemming zal zijn te geven. Wat het afstaan der vroeger geëmpocheerde aanmuntingswinsten betreft, men zou te ver gaan, waarschijnlijk door te veronderstellen, dat zij den Neder-

landschen Minister van Financiën direct in den zak zullen branden. Doch zooveel gevergd is het niet, om terug te geven waar men (na opheffing der munteenheid) moreel geen aanspraken op heeft en daarenboven heeft deze oplossing, naar uiteengezet, ook voor Nederland dit vóór, dat het wéét, waar het aan toe is.

In het voorgaande werd de toekomstige regeling van het muntfonds uitsluitend in verband gebracht met de opheffing van de munteenheid als zoodanig. Het zij mij veroorloofd nog een stap verder te gaan en nog een tweetal andere punten onder het oog te zien, namelijk de mogelijkheid van een eventueele storting der met den aanmaak van muntbilletten behaalde „aanmuntingswinsten" in het muntfonds en de wenschelijkheid eener herziening van de regelen nopens de bestemming van het muntfonds en de wijze van belegging der daarin te storten gelden.

Het ligt voor de hand om de vraag eener eventueele bestendiging van de muntbillettenuitgifte in verband te brengen met een mogelijke versterking van het Indische muntfonds.

Dat ook Mr. TRIP een sterk muntfonds wenscht, blijkt uit de beschouwing over de eventueele handhaving der gehaltewet. De voornaamste beteekenis van deze handhaving ziet de President der Javasche Bank toch daarin, dat het zoodoende mogelijk wordt, om het muntfonds aanzienlijk uit te breiden. Naar deze opvatting zou feitelijk het fiduciair karakter der zilveren teekenmunt op de spits moeten worden gedreven, m.a.w. met de verlaging van het zilvergehalte van de munt zoover moeten worden gegaan als technisch mogelijk is.

Op dit punt is de Staatscommissie voor het Muntwezen gelijk reeds opgemerkt, uiterst conservatief. Gehalte-verlaging staat gelijk met muntverzwakking; Indië en Nederland moeten zou spoedig mogelijk terug keeren van de dwalingen huns weegs door intrekking der gehaltewet.

Deze zienswijze is zoowel door Mr. TRIP als door Dr. VAN HOITSEMA en daarnaast door Mr. Dr. VERRIJN STUART e.a. zóó afdoende bestreden, dat het overbodig lijkt, om een verdere weerlegging te beproeven.

Het is echter merkwaardig, dat een even conservatief standpunt als door de Staatscommissie voor het Muntwezen, ten aanzien van de

gehalteverlaging der teekenmunten, wordt ingenomen, in het advies van Mr. TRIP is terug te vinden nopens de vraag eener eventueele bestendiging der muntbillettenuitgifte, betreffende welke vraag de Staatscommissie voor het Muntwezen zich juist meer vooruitstrevend betoont, al spreekt zij zich althans wat Indië betreft (verg. haar zevende conclusie) niet direct voor zoodanige bestendiging, uit doch laat zij meer de mogelijkheid daarvan open. Dat overigens de qualificaties conservatief of vooruitstrevend *op zichzelf* nog geen veroordeeling of goedprijzing eener zienswijze inhouden, spreekt vanzelf en wordt alleen om misverstand te voorkomen in herinnering gebracht.

Naar de meening van Mr. TRIP (verg. ook E.S.B. 1927, „De hervorming van ons muntwezen" pag. 923 e.v.) moet worden vastgehouden aan het standpunt, dat de ruilmiddelen van kleinere coupures, die bestemd zijn om te eenigerlei tijd onder de pasmunten te worden gerangschikt, door den Staat in den vorm van metaal worden aangemaakt en uitgegeven. Hiervoor pleiten allereerst redenen van economischen aard: de hooge kosten aan de goede verzorging van een dergelijken omloop verbonden, de belangrijke verliezen die door beschadiging enz. voor den kleinen man ontstaan, maar daarnaast ook van hygiënisch karakter, de laatste factor mag vooral in de tropen niet worden onderschat.

Ten aanzien van de hooge kosten eener papieruitgifte verschaft Mr. TRIP geen nadere gegevens. Wat de verliezen van den kleinen man betreft, noemt de President der Javasche Bank als voorbeeld, dat van de muntbillettenuitgifte $^4/_5$ p'Ct. van het bereikte maximum van *f* 11 millioen niet ter verwisseling werd aangeboden en dus als verloren moet worden beschouwd.

Evenmin als Professor VERRIJN STUART heeft het betoog van Mr. TRIP op dit punt mij kunnen overtuigen van de onwenschelijkheid eener beperkte bestendiging van de muntbillettenuitgifte hier te lande. Beperkte bestendiging: immers algemeen wordt erkend dat het aanbeveling verdient, om de een-guldensbilletten in te trekken, daar de ervaring wel geleerd heeft, dat een zoo kleine coupure beter in metaal kan worden uitgegeven. Ten aanzien der rijksdaalders moet m.i. anders worden geoordeeld. Deze coupure heeft in de praktijk zeer wel voldaan en uit een oogpunt van hanteerbaarheid

en gemakkelijk transport levert zij belangrijke voordeelen op.

Wat de economische bezwaren betreft, staat het m.i. nog te bezien of de waardevermindering door slijtage e.d. van de zilveren munt niet opweegt tegen de kosten welke de verzorging van den papiergeld omloop met zich mede brengt. De verliezen door den kleinen man geleden bij de uitgifte van ƒ 0.50 biljetten zijn inderdaad aanzienlijk, maar is dit voorbeeld van een coupure, die in de praktijk al heel slecht voldeed en dan ook moest worden ingetrokken niet eenigermate tendentieus?

Het hygiënisch bezwaar aan papiergeld verbonden is zeker niet van belang ontbloot, maar waar moet de grens worden getrokken? Is een bankbiljet van vijf gulden „gezond" een muntbiljet van ƒ 2.50 het niet? Bovendien, degenen die hun geld op zoodanige wijze bewaren, dat besmettingsgevaar ontstaat, zullen nog wel met meer onhygiënische zaken in aanraking komen dan met rijksdaalderbiljetten, zij daarentegen, die de voorschriften der hygiëne in acht nemen, zullen in den regel wel in staat zijn om, zich tegen de kwade gevolgen van aanrakingen met papiergeld evenals van zoovele andere, nog veel gevaarlijker, aanrakingen te vrijwaren.

En naast het voordeel van gemakkelijke hanteerbaar — en verzendbaarheid, dat vooral in een land als Indië met een relatief geringe geldhoeveelheid over enorme afstanden verspreid niet mag worden onderschat, moet iets anders in het oog worden gehouden. Een gulden van zoo laag mogelijk gehalte — Professor VERRIJN STUART stelt de vraag, of niet verder kan worden gegaan dan de gehaltewet toelaat, naar ik meen echter is deze vraag reeds beantwoord, daar zich bij verdere verlaging technische moeilijkheden voordoen, o.a. wordt de kleur der munten geel — en een rijksdaalder van papier, zoodoende wordt het mogelijk om het muntfonds nog verder te versterken [1]).

Immers met Dr. VAN HOITSEMA ben ik van meening, dat voor een afzonderlijk fonds uit die winsten te vormen, gelijk de Staatscommissie van het muntwezen bepleit, weinig is te zeggen en aan de evengenoemde minder gecompliceerde oplossing de voorkeur moet worden gegeven.

1) Bovendien is daaraan een groot financiel oordoel verbonden dat waarschijnlijk ruimschoots tegen de kosten van papiergelduitgifte opweegt: de aanzienlijk meerdere rentewinst.

Uiteraard zal het noodig zijn, om op eenige wijze een grens te trekken tusschen het circulatiegebied der bankbiljetten en dat der muntbiljetten. Zulks zal vanzelf geschieden, indien te eenigertijd de zilveren teekenmunt en tegelijk daarmede de papieren rijksdaalders tot pasmunt worden gestempeld. Zoolang dit niet is geschied, is het toch mogelijk gebleken in de afgeloopen jaren en zal dit ook in de toekomst wel gelukken om een zekere minimum-grens niet te overschrijden.

Tegen het evengenoemd denkbeeld van de Staatscommissie om voor de tegenwaarde van de muntbiljetten goud en goudwissels te koopen wordt door Dr. VAN HOITSEMA nog een zeer belangrijk argument aangevoerd, dat ik thans eerst bespreek daar het ook in ander verband beteekenis bezit. Dr. VAN HOITSEMA noemt het namelijk een principieele fout, dat de Staat, die met zijn geheele credietcapaciteit tenslotte achter de door hem uitgegeven ruilmiddelen staat, als een hoogelijk af te keuren bewijs van zwakte of onvermogen, aan een door hemzelf in het leven geroepen lichaam de taak zou opdragen den Staat in zekeren zin te controleeren.

Zou Dr. VAN HOITSEMA eenzelfde bezwaar gevoelen tegen het den geachten schrijver op dit oogenblik vermoedelijk niet bekend voorstel van Mr. TRIP om de mogelijkheid te openen het Indische Muntfonds ten deele te beleggen in goud en goudwissels teneinde het zoo noodig dienstbaar te maken aan de ondersteuning der wisselkoersen? Vermoedelijk wel, want ook hier zou het beheer van het fonds aan de circulatiebank moeten worden opgedragen en zal dus de door den heer VAN HOITSEMA gegispte „vermenging van functies" van intreden.

Men moet zich duidelijk voor oogen houden dat het evengenoemd voorstel van Mr. TRIP een tweeledig karakter draagt: niet alleen de wijze van belegging van de in het muntfonds te storten gelden verandert, doch ook de bestemming van dit fonds wordt gewijzigd.

Volgens de tegenwoordige regeling dient het fonds uitsluitend tot dekking van de verliezen in geval eener eventueele ontmunting geleden. In geval eener belegging van het fonds in goudwissels krijgt het, naar ook in het advies van de Directie van de Javasche Bank uiteengezet, naast de bestaande nog een andere bestemming. Het dient niet alleen tot dekking van verliezen in

geval van eventueele ontmunting te lijden, doch ook om de wisselkoersen, welker stabiliteit wordt bedreigd door een te groote circulatie van zilvergeld, te ondersteunen. Aan het betrekkelijk uitzonderlijk karakter dezer situatie moet wel aandacht worden geschonken: de bedreiging van de wisselkoers moet te wijten zijn aan de te groote hoeveelheid zilvergeld in circulatie; tevens echter moet dit teveel aan zilver een meer voorbijgaand karakter dragen. Is aan de eerste voorwaarde niet voldaan, dan heeft het geen zin om juist de beleggingen van het muntfonds voor ondersteuning van de wisselkoers te bezigen. Wat de tweede voorwaarde betreft, is het duidelijk dat, indien inderdaad een *blijvend* teveel aan zilvergeld aanwezig is, het meer aanbeveling verdient om onmiddellijk tot doortastende maatregelen over te gaan, m.a.w. de functie van het fonds, als reserve voor de ondersteuning der wisselkoersen, treedt dan geheel op den achtergrond bij de thans reeds bestaande bestemming tot dekking voor verliezen bij eventueele zilverontmunting te lijden. Toch zou ondanks het, gelijk opgemerkt, betrekkelijk uitzonderlijk karakter van deze situatie de belegging van althans een deel van het muntfonds bij voortduring op deze eventualiteit moeten worden gericht.

Het evengenoemde bezwaar van Dr. HOITSEMA, aangenomen, dat het ook hier door hem zou worden gevoeld, is, naar het mij voorkomt te scherp geformuleerd, gezien het feit, dat voor een goede functioneering van geld- en muntwezen een uawe samenwerking, op vertrouwen gebaseerd tusschen Regeering en circulatiebank, onafwijsbaar noodzakelijk is. Toch mag aan dit bezwaar een kern van juistheid niet worden ontzegd. De circulatiebanken waken in het algemeen terecht angstvallig daartegen, dat de Regeeringen treden op hetgeen zij als haar terrein beschouwen. Inderdaad mag worden betwijfeld of het juist is, dat op een gebied, hetwelk tot dusver toch wel zeer bepaaldelijk aan den Staat was voorbehouden, de circulatiebank, hetgeen onder vigueur der voorgestelde regeling naar den aard der zaak het geval zal zijn, contrôle en medezeggenschap verkrijgt. Nog iets anders heeft mij in de opmerking van Dr. HOITSEMA getroffen. De Nederlandsche muntmeester wijst er terecht op, dat het Land tenslotte toch met zijn geheele credietcapaciteit achter het muntwezen staat. Ik vraag

mij af, of het niet mogelijk zou zijn, om deze gedachte, welke thans reeds aan de voorschriften nopens de Indische en Nederlandsche muntfondsen, zij het op tamelijk gebrekkige wijze, ten grondslag ligt, nog verder door te voeren en wel in dier voege, dat niet slechts de vrijwel algeheele verstarring, waardoor de huidige fondsregeling is gekenmerkt, wordt opgeheven, doch tevens de mogelijkheid wordt geopend, om het fonds voor eventueele ondersteuning der wisselkoersen te benutten, zonder dat de beleggingspolitiek, hetgeen naar het advies van de Directie der Javasche Bank wel het geval zou zijn, bij voortduring op deze, naar opgemerkt, eenigermate uitzonderlijke, eventualiteit zou zijn gericht.

Laat men het juridische element, dat in dezen weinig belang bezit, buiten beschouwing, dan beteekent het Nederlandsche muntfonds in zijn geheel, het Indische voor zoover het in Indische schuld wordt belegd, toch weinig meer dan dat het bedrag der aanmuntingswinsten wordt bestemd voor extra-schulddelging. Het land is uitsluitend eigenaar van het fonds, aankoop van eigen schuldbrieven is in wezen schulddelging. Tot dekking van de met een eventueele ontmunting te lijden verliezen mag het land nieuwe schuld aangaan, de grens van het crediet, dat het land eventueel tot verdediging van de bedreigde monetaire belangen zal opnemen wordt dus door de nominale waarde van de fondsbeleggingen aangegeven. Zoolang het fonds niet wordt aangesproken, is het beleggingskarakter, behalve dat het eenigen administratieven omslag medebrengt, inderdaad geheel secundair. Moet het fonds echter voor zijn eigenlijke bestemming worden gebruikt, dan doet zich dit beleggingskarakter in zoover gevoelen dat de Staat het crediet, hetwelk het noodig heeft op dat oogenblik, niet rechtstreeks verkrijgt, bijvoorbeeld door uitgifte van later te consolideeren vlottende schuld, maar langs een omweg, namelijk door verkoop van de schuldbrieven, waarin het fonds is belegd. Ook dit is opneming van crediet, want door den aankoop der obligaties was, gelijk uiteengezet, landsschuld tot het aangekochte bedrag te niet gegaan, alleen is het land tot een bepaalden vorm van credietopneming door middel van verkoop namelijk der in het fonds gebrachte obligaties gedwongen.

Naar mijn meening is deze dwang, als elke, die niet op redelijken grondslag berust, onnoodig en schadelijk. Er bestaat geen reden

om aan de Regeering, indien tot dekking van verliezen bij ontmunting te lijden moet worden overgegaan, een dergelijken (schijn) verkoop van (schijn)-schuld voor te schrijven. Het is zeer goed mogelijk, om slechts één punt te noemen, dat zoodoende — indien althans groote bedragen op den markt komen—de koersen ongunstig worden beïnvloed. En daarenboven de leeningspolitiek van het land moet als één geheel worden bestierd, hetgeen onmogelijk is, indien tot dekking van bepaalde uitgaven bepaalde financieringsmethoden worden voorgeschreven.

Op grond hiervan zou het mij, ook indien de functiën van het muntfonds niet werden verruimd, juister voorkomen om de verplichte belegging geheel op te heffen en uitsluitend extra-schuldelging tot het bedrag der aanmuntingswinsten en der uitgespaarde rente-bedragen te doen plaats vinden, m.a.w. om het muntfonds door een muntrekening te vervangen.

Combineering nu van deze gedachte met het voorstel van de Directie der Javasche Bank om de bestemming van het muntfonds te verruimen, zou tot het navolgend resultaat kunnen leiden:

In geval van handhaving van het beleggingskarakter zou reeds *dadelijk* gedeeltelijk belegging in goudwissels plaats moeten vinden. De functiën van het fonds zijn gericht op twee verschillende eventualiteiten; er bestaat geen reden de belegging, welke alleen op één van die evenualiteiten, n.l. de ontmunting, is gericht, bij de andere te laten voorgaan. Wel zal uiteraard in de verhouding van de in goudwissels en in landsobligaties belegde bedragen verandering kunnen worden gebracht.

Dit wordt geheel anders, indien het muntfonds door een muntrekening wordt vervangen. In dat geval bestaat er geen aanleiding, om ten laste van de rekening tot aankoop van goudwissels over te gaan dan tegen den tijd, dat de bovengenoemde eventualiteit zich voordoet: bedreiging der wisselkoersen door een te grooten zilveromloop.

Wellicht zal worden tegengeworpen, dat het toch gemakkelijker, is om het wissel-materiaal, benoodigd voor de ondersteuning der wisselkoersen, ter beschikking te hebben, instede daarvan dat men nog trachten moet het te verkrijgen. Bovendien zouden door de vraag naar goudwissels de koersen nog meer worden bedreigd.

Zoodanige tegenwerping echter zou mij niet kunnen overtuigen. Allereerst wijs ik erop, dat ook in geval van handhaving van het fondskarakter toch onmogelijk precies van te voren kan vaststaan welk bedrag in goudwissels moet worden belegd. Tegen den tijd, dat de wisselkoersen moeten worden ondersteund zou uitbreiding noodzakelijk kunnen blijken en dan zou ook daarentegen het evengenoemde bezwaar moeten gelden.

Doch daarenboven moet het volgende niet worden voorbijgezien. Bij voortdurende belegging van een deel van het muntfonds in goudwissels wordt in wezen crediet aan het buitenland verleend. Worden deze wissels beschikbaar gesteld voor ondersteuning der wisselkoersen, dan vindt feitelijk aflossing op dit crediet plaats. De verbetering van de betalingsbalans wordt dus verkregen doordat op de actiefzijde een post wordt toegevoegd: aflossing van aan het buitenland verstrekt crediet.

Deze verbetering van de betalingsbalans, naast contractie van den geldsomloop — welke hier verder buiten bespreking blijft —, voor ondersteuning van de wisselkoersen volstrekt noodzakelijk, kan echter ook langs anderen weg worden verkregen: door credietopening in het buitenland. Ook dit is een actiefpost. Volgens het bekende werkje VAN SCHAEFER (Klassissche Valuta stabilisierungen, Hamburg 1922) is zoodanige credietopneming, het verkrijgen van hetgeen hij noemt een „geborgt-active" betalingsbalans, zelfs de methode van valutastabiliseering bij uitnemendheid.

Daar een stabiele valuta niet slechts een nationaal, doch tevens een internationaal belang is, dat algemeen als zoodanig wordt gevoeld, zal het niet moeilijk vallen, om de hiervoor vereischte medewerking te krijgen.

Het bestaan eener „muntrekening", ten laste waarvan door de circulatiebank goudwissels ter ondersteuning van de wisselkoersen worden gekocht, sluit dan in, dat het land zijn credietcapaciteit stelt achter de in het buitenland door de circulatiebank ter wille van de ondersteuning der wissekoersen uit te voeren credietoperaties, zoomede dat alle verliezen ter zake te lijden op het land kunnen worden afgewenteld.

De scheiding van de gebieden, welke aan het land, resp. de circulatiebank, zijn voorbehouden, blijft zoodoende bewaard; de

samenwerking begint eerst op het oogenblik, waarop zij inderdaad noodig wordt. Ook in dit systeem wordt de starheid van de beleggingsvoorschriften van het muntfonds opgeheven. Tevens komt de gedachte, die thans reeds aan de regeling der muntfonds ten grondslag ligt, dat namelijk de staat zijn credietcapaciteit ter beschikking van het muntwezen stelt, zuiverder tot uitdrukking. De tegenwoordige regeling is halfslachtig, aan den eenen kant moet belegging plaats vinden, aan den anderen is juist door de beperktheid van het beleggingsveld ook de credietgedachte tot uiting gekomen.

Ook verwezenlijking van het destijds door de Nederlandsche Generale Thesaurie gedane en door de Staatscommissie voor het Muntwezen verworpen voorstel (vergel. Muntadvies pag. 76), om de beleggingsmogelijkheden te verruimen, zou deze tweeslachtigheid hebben opgeheven. Gelijk echter uit het voorgaande blijkt, moet, naar de meening van schrijver dezes, dit doel juist langs tegenovergestelden weg worden nagestreefd.

Enkele Vraagstukken in verband met de Spoorwegverbinding Preanger – Cheribon,

door

W. Wijnaendts van Resandt.

Tot een van de vaste vragen, welke ieder jaar in den Volksraad gedaan worden, behoort een verzoek om inlichtingen in welk stadium de plannen tot de railverbinding tusschen Tandjongsari en Kadipaten verkeeren.

Ook in de Voorjaarszitting van 1927 ontbrak het verzoek om nadere mededeeling betreffende deze lijn, waarmede de kortste verbinding tusschen de Midden-Preanger en Cheribon tot stand gebracht wordt, niet.

In het antwoord van den Regeeringsgemachtigde werd onder meer medegedeeld, dat het vraagstuk vooral in economischen zin moeielijk en tijdroovend was.

De bedoeling van dit opstel nu is om het ingewikkelde en het belang van enkele der economische vraagstukken naar voren te brengen en aan te toonen, welk een verstrekkenden invloed deze nieuwe verbinding voor West-Java kan hebben.

Uitgaande van de stelling, dat de weg met de laagste vervoerskosten (zelfkosten) ook de meest economische verkeersroute vormt, is te voorzien, dat eene rechtstreeksche spoorwegverbinding tusschen de Preanger en Cheribon (Rantjaekek-Soemedang-Cheribon) ingrijpende veranderingen te weeg zal brengen.

Thans beschikt de Preanger over drie afvoerlijnen. Het Westelijk deel voert via Buitenzorg naar Batavia en Tandjong Priok af, voor het meest Oostelijk deel is Tjilatjap de aangewezen uitvoerhaven, terwijl het middengedeelte via Padalarang en Tjikampek naar Batavia en Priok afvoert.

Het is dit middengedeelte, waarop de rechtstreeksche verbinding met Cheribon den grootsten invloed zal uitoefenen. Komt deze nieuwe lijn tot stand, dan heeft dit middengedeelte in plaats van slechts één, twee afvoerwegen gekregen.

Het gevolg zal zijn, dat de bestaande lijn naar Batavia en Tandjong Priok en de haven aldaar minder te vervoeren en te verwerken krijgen, waardoor de zelfkosten per eenheid stijgen en de inkomsten van spoorweg en haven dalen. Daar tegenover staat, dat vervoer via Cheribon lagere zelfkosten met zich brengt en door den korteren afstand eene groote besparing op de vrachtprijzen geeft.

Voor minder uitgaven en kosten worden dan de zelfde diensten bewezen.

In het kort komt, uit een algemeen economisch standpunt beschouwd, de kern van het vraagstuk en daarmede de economische bouwwaardigheid der nieuwe verbinding hierop neer of het midden van de Preanger Regentschappen uit een vervoersoogpunt belangrijk genoeg is of zal zijn, om met het vervoer, dat het doorsneden gebied opbrengt, gevoegd bij het vervoer tusschen het bergland en de kustvlakte, benevens het door de kostenbesparing ontstane nieuwe verkeer, twee hoofdafvoerlijnen te wettigen.

Blijkt het betrokken gebied aan deze vereischten te kunnen voldoen, dan wel dat om andere redenen de aanleg van de verbinding Preanger — Cheribon van staatswege wenschelijk wordt geacht, dan groepeeren zich om deze economische hoofdkern verscheidene andere vraagstukken, waarvan de belangrijkheid aantoont van hoe verstrekkenden invloed de nieuwe verbinding Preanger — Cheribon zal zijn.

Terugkomende tot de stelling, dat de route met de laagste zelfkosten de meest economische is, wordt aangenomen, dat het deel van de Preanger van en met Tjimahi tot en met Tjibatoe tegen lagere zelfkosten via Cheribon dan via Tandjong Priok zal vervoeren.

Door de, over de geheele goederenbeweging berekende, lagere afscheepkosten te Cheribon bij gelijke scheepsvracht naar Europa en Amerika en door de spoortarieven, welke op den vervoersafstand

berusten, wordt het gebied waarvoor Cheribon de aangewezen in- en uitvoerplaats is nog wat grooter. Indien dus Cheribon als handels- en havenplaats gelijkwaardig aan Batavia en Tandjong Priok was, zoude aan het vervoer uit een gebied van bijv. de Tjihea-vlakte af tot Tjiawi via Cheribon meerdere voordeelen dan via Tandjong Priok verbonden zijn.

Schat men zoowel den in- als den uitvoer voor dit gebied ieder op 80.000 ton per jaar, dan zal volgens bovenstaande aanname van gelijkwaardigheid van Tandjong Priok en Batavia met Cheribon ten slotte een 60.000 ton vervoer aan eerstgenoemde plaatsen onttrokken worden.

Hoewel deze gelijkwaardigheid niet bestaat, is toch te verwachten, dat een belangrijk deel van deze 60.000 ton de route via Cheribon zal kiezen.

Dit blijkt, als men de kostenbesparing nagaat. Neemt men Bandoeng, waar zich ongeveer twee derde deel van bovengenoemd vervoer concentreert, als zwaartepunt, dan kost het vervoer van een ton goederen bij coëfficient 1. naar Tandjong Priok, 178 K.M. afstand, ƒ 18.60 en via Soemedang naar Cheribon, 134 K.M. afstand, ƒ 14.80. Voor Rantjaekek, waar de lijn naar Cheribon van de bestaande hoofdlijn afbuigt, zijn deze cijfers 196 en 116 K.M. en ƒ 20.20 en ƒ 13.20.

Hiermede zijn wij tot een der eerste vraagstukken gekomen, n.m. hoe groot zal de vervoersonttrekking aan de bestaande route zijn en welken invloed zal deze onttrekking op den spoorweg en de haven van Priok hebben?

Behalve deze in- en uitvoer bestaat er tusschen de Preanger-Regentschappen en de Noordelijke kustvlakte een zeer belangrijk vervoer, waarvan een deel van de nieuwe route gebruik zal maken. Het vervoer van dit gedeelte (bijna 70.000 ton) betreft een gebied, dat zich ongeveer van Tjigombong tot Bandjar uitstrekt. Door de kostenbesparing tengevolge der kortere route zal bovendien een nieuw vervoer ontstaan. De totale omvang van dit doorgaande vervoer wordt op 80.000 ton geraamd.

Neemt men tevens nog het niet onbelangrijke doorgaande reizigersverkeer, dat geraamd wordt onder gunstige omstandigheden boven de 100.000 reizigers per jaar te bereiken, dan is het duidelijk,

dat eene aansluiting te Kadipaten aan de tramlijn der S.C.S. eene zeer onvolkomen oplossing geeft. Niet alleen zal door deze tramlijn, waarop slechts een geringe rijsnelheid mogelijk is, het doorgaande reizigersverkeer zeer belemmerd worden en aan zware autoconcurrentie onderhevig zijn, maar ook zullen de grootste lasten tengevolge van de hooge bouwkosten van het dure berglijn gedeelte ten laste van den Staat komen, terwijl de S.C.S. de grootste voordeelen uit het op haar lijnen bijgebrachte vervoer zal trekken, zonder dat deze Mij. daar kapitaalsuitgaven tegenover te stellen heeft.

Bovendien wordt het een zeer ongewenschte toestand geacht, als van een dergelijke hoofdverbinding een deel door eene particuliere Mij. middels eene tramlijn beheerscht wordt. Het is duidelijk, dat ook tusschen Kadipaten en Cheribon eene *spoorweg*-verbinding tot stand moet komen.

Hiermede zijn wij tot het tweede vraagstuk genaderd; n.m. kan alleen volstaan worden met naasting van den tramweg Kadipaten — Cheribon, hetwelk volgens de concessievoorwaarden reeds mogelijk is, of is algeheele naasting van het S.C.S.-net dan wel een exploitatie-contract wenschelijk, waardoor de Staat eene verdere *spoorweg*-verbinding langs de Noordkust tot Semarang tot stand kan brengen.

Als vaststaand is aan te nemen, dat de doorgaande verbinding Preanger-Cheribon in geen geval gebouwd kan worden, alvorens de Staat de beschikking over het lijngedeelte Cheribon — Kadipaten heeft.

Waar de reeds genoemde enkele cijfers aantoonen, dat de invloed der nieuwe verbinding zich veel verder uitstrekt — niet alleen in de Preanger, maar ook aan de Cheribon-zijde — dan het doorsneden gebied, komt het derde vraagstuk naar voren en wel of het wenschelijk is alleen die financieele resultaten in beschouwing te nemen, waarmede de S.S. als bedrijf rekening heeft te houden, of dat een ruimer standpunt ingenomen moet worden.

Het komt er dus op neer, of men eene rentabiliteitsberekening dezer nieuwe hoofdverbinding uit een Privatwirtschaftlich, dan wel uit een Staatswirtschaftlich oogpunt beschouwen moet.

Een volgend, vierde punt, bestaat hierin, of het niet mogelijk

is, dat de bouwkosten ten laste van den Staat verminderd worden door directen en/of indirecten steun van de voornaamste belanghebbenden bij deze verbinding. Gedacht is hier aan Provincie, Regentschap en Gemeente.

Aangezien de geldmiddelen van genoemde publiekrechtelijke lichamen niet ruim genoeg geacht worden voor eene directe finantieele bijdrage, zoude toch hulp verleend kunnen worden bij het verkrijgen van noodige terreinen en door het gratis afstaan van personeel van provinciale, regentschaps- of gemeentewerken, om bijv. toezicht te houden bij grondverzet, het bouwen van enkele kunstwerken, dan wel voor het verzamelen van materialen.

Er zijn tal van weinig geld kostende wijzen van medewerking denkbaar, waardoor de Staat (S.S.) veel werk uit handen genomen kan worden en daardoor op bouwtijd en bouwkosten bespaard kan worden, hetgeen direct al een lager bedrag aan bouwrente ten gevolge heeft.

Zeer toe te juichen en zeer wenschelijk zoude zijn, indien, wanneer tot den bouw van de spoorwegverbinding Preanger — Cheribon besloten mocht worden, genoemde publiek-rechtelijke lichamen spontaan daadwerkelijke hulp aanboden om daarmede hunne overtuiging van het belang der verbinding te bewijzen.

Ten slotte kan nog een vijfde punt naar voren gebracht worden, namelijk de moreele gronden waarop Cheribon als haven- en handelsplaats op het tot stand komen der verbinding met de Preanger aanspraak kan maken.

Hoewel men aan de eerder gegeven, weinige cijfers betreffende het vervoer en de uitgestrektheid van het gebied, waarop de nieuwe spoorwegverbinding directen invloed kan uitoefenen, slechts eene globale waarde mag toekennen, worden deze gegevens niet te onnauwkeurig geacht om nog als basis te kunnen dienen voor eene nadere beschouwing van enkele der genoemde vraagstukken.

De grootte van de vervoershoeveelheden in doorgaand verkeer (± 240.000 ton en minstens 100.000 reizigers) wijst uit, dat deze lijn niet overwegend locale belangen zal bedienen, waardoor aanleg en exploitatie als hoofdspoorweg gewenscht wordt, terwijl tevens daaruit volgt, dat de algemeene spoorwegtarieven ook op deze verbinding van toepassing moeten zijn.

De vraag of door het nog steeds ontbreken van eene rechtstreeksche spoorwegverbinding met de Preanger, Cheribon als haven en handelsstad benadeeld is, moet beslist bevestigend beantwoord worden.

Voordat op Java spoorwegen gebouwd waren, voerde het grootste deel van de Midden- en Oost-Preanger op Cheribon af en in de eerste spoorwegprojecten van nu ruim vijftig jaar geleden, nam de verbinding Preanger — Cheribon eene voorname plaats in.

Om verschillende redenen, waarin o.a. de bouwkosten en defensiebelangen een rol speelden, werd van deze verbinding afgezien en gaf men den voorkeur aan de stamlijn door het Preanger bergland, waarmede het streven, om na de opening van het Suez-kanaal, het vervoer in Batavia en de nieuwe haven van Tandjong Priok te concentreeren, krachtig gesteund werd.

Voor het Preanger achterland van Cheribon beteekende deze spoorwegaanleg eene verbetering van den afvoer, want ware dit niet het geval geweest, dan had het vervoer zich ook niet op Batavia en Tandjong Priok gericht, maar was via Cheribon blijven gaan. Voor den Cheribonschen handel was het echter een groote slag, welke te meer gevoeld werd, doordat de wegen naar het vroegere achterland, waarmede Cheribon door historische en bezitsrechten steeds nauw verbonden was, in slechten toestand gelaten werden en de nieuwe vervoersafstand per rail de vroegere afvoerroute in lengte vele malen overtrof. Zoo bedroeg de afstand langs de oude hoofdlijn via Buitenzorg van Rantjaekek 237 K.M., terwijl langs den weg naar Cheribon de afstand rond 120 K.M. bedraagt. Voor Melambong zijn deze afstanden 293 en 135 K.M. en voor Tjiamis 353 K.M. en 101 K.M.

Het valt niet te ontkennen, dat voordat in 1912 de Tjikampek — Cheribon-lijn geopend werd en in 1917 de Cheribon — Kroja-lijn, Cheribon van Staatswege stiefmoederlijk met verkeersmiddelen bedeeld is geworden.

Werd bij vroegere plannen het aansluitingspunt met de Preanger-lijn bij Melambong gezocht, omdat de totale lengte tot Cheribon hier het kortst was (± 100 K.M.), zoo werd bij de latere plannen Rantjaekek als aansluitingspunt gekozen. Deze verplaatsing is alles-

zins te verdedigen, omdat ook het zwaartepunt der Preanger zich meer naar de Bandoengsche hoogvlakte verlegd heeft.

Bandoeng heeft zich als verkeerscentrum zoo sterk ontwikkeld en neemt als concentratiepunt, alsmede als consumptie-, productie- en bevolkingscentrum thans eene zoodanige plaats in, dat hoofdzakelijk de verbinding Bandoeng — Cheribon en verder in aanmerking komt.

Een groote moeielijkheid ligt in de oplossing van het vraagstuk, welk aandeel van den in- en uitvoer zich in plaats van over Tandjong Priok over Cheribon zal richten.

Geraamd werd, dat zoowel de uitvoer als de invoer van het gedeelte der Preanger, waarvan de transportkosten tot Cheribon lager zijn dan tot Tandjong Priok, ieder rond 80.000 ton bedragen.

Bij den uitvoer nemen cultuurproducten de voornaamste plaats in. Deze producten zijn te scheiden in de hoogwaardige Europeesche cultuurproducten, hier thee en kinabast en de inlandsche cultuurproducten, welke overwegend uit cassavemeel bestaan, met eene naar verhouding zeer lage intrensieke waarde.

De hoeveelheid Europeesche cultuurproducten kan op 20.000 ton geschat worden, die der inlandsche op ± 50.000 ton, zoodat de uitvoer van diversen op 10.000 ton gesteld wordt (w.o. legerbehoeften voor de Buitengewesten).

Hoewel van Bandoeng uit de besparing aan spoorvracht voor Europeesche cultuurproducten bijna *f* 4.— per ton bedraagt, wordt niet verwacht, dat deze producten via Cheribon uitgevoerd zullen worden.

Een cultuurlichaam, dat te Batavia zijn kantoren, etablissementen, connecties, enz. heeft, zal wegens goedkooper transport geene branche te Cheribon openen, wanneer de besparing aan transportkosten niet de meerdere zelfkosten van de beide kantoren van dit lichaam goed maakt.

Nu zullen bij een cultuurlichaam, waar de totale betrekkelijk geringe transporthoeveelheid, noch van den marktprijs, noch van de transportkosten, doch van de productie der ondernemingen afhangt, de zelfkosten van twee kantoren belangrijk hooger dan van een kantoor zijn, juist omdat de zelfde vervoershoeveelheid nu over twee kantoren verdeeld moet worden.

De bezuinigingen op de transportkosten moeten dan al zeer belangrijk zijn om de vestiging van eene branche te Cheribon te rechtvaardigen, terwijl door de bestaande handelsrelaties, markt voor diverse producten, vastgelegde kapitalen en door verschillende connecties, overbrenging van het geheele bedrijf van Batavia naar Cheribon niet waarschijnlijk te achten is.

Ook mag niet verwacht worden, dat de directies der cultuurlichamen van de bestaande veemen te Cheribon gebruik zullen maken, omdat deze directies dan de voordeelen op den afscheep, brokerage enz., welke hun thans ten deel vallen, zouden missen.

Slechts enkele minder kapitaalkrachtige of voor afvoer naar Cheribon zeer gunstig gelegen ondernemingen zullen voor hun producten van de nieuwe route gebruik maken.

Bij de inlandsche cultuurproducten, vooral voor het z.g. kampongmeel met een waarde van rond ƒ 6.— per pikol, zijn een paar dubbeltjes vrachtverschil per pikol van veel grooteren invloed en kan dit prijsverschil de al of niet verkoopbaarheid van het artikel beheerschen.

Waar, vooral in de afd. Soemedang, de bodem zich uitstekend voor de cultuur van cassave eigent en ook belangrijke aanplantingen in het Oostelijk deel der Preanger voorkomen, wordt verwacht dat een belangrijk deel van de voor den uitvoer bestemde inlandsche producten met lage intrensieke waarde zich op Cheribon zal richten. In totaal wordt hier geraamd, dat rond 20.000 ton van de 80.000 ton, welke thans via Batavia vervoerd wordt, zich voor den uitvoer op Cheribon zal richten.

Bij den invoer treden andere factoren op den voorgrond en mag een veel grootere verplaatsing van het vervoer via Cheribon verwacht worden.

Waar de export, doordat groote partijen van een zelfde soort en kwaliteit verzameld moeten worden, voornamelijk in handen van groote exporthuizen is, behoeft voor den import niet over dergelijke groote kapitalen beschikt te worden, zoodat het aantal importfirma's dan ook veel talrijker is, wat beteekent dat de concurrentie scherper is en kleine voordeelen meer gewicht in de schaal zullen leggen. Verder zijn de meeste groote importhuizen ook te Cheribon vertegenwoordigd, zoodat vele redenen aanwezig zijn om eene

belangrijke verplaatsing van den import naar deze haven te verwachten.

Het ligt toch voor de hand, dat bij de bestaande gelijke scheepsvrachten van het buitenland bij den invoer van massale goederen, zooals bijv. meststoffen, cement, ijzerwerk, petroleumproducten, enz. die haven gekozen zal worden, welke behalve lagere havenkosten tevens goedkooper overlandtransport biedt.

Om bovengenoemde redenen wordt eene verplaatsing van rond 35.000 ton importgoederen aannemelijk geacht.

De totale vervoersonttrekking aan Tandjong Priok wordt daarmede op rond 55000 ton gesteld.

Eene dergelijke verplaatsing zal ongetwijfeld nadeelig op de exploitatie-uitkomsten van de bestaande afvoerlijn en van de haven van Tandjong Priok werken.

Er bestaan echter verscheidene factoren, welke, behalve door de gewone verkeerstoename, doen verwachten, dat deze verkeersonttrekking ook om andere redenen spoedig aangevuld zal zijn.

Zooals bekend, verkeert West-Java in vergelijking met Oost-Java, in vele opzichten in achterlijken toestand.

In uitgestrekte en daarvoor geschikte streken ontbreken nog zeer wenschelijke irrigatiewerken. De suikercultuur met de daarmee nauw verbonden grootere industrieele bedrijvigheid heeft zich nog niet in Westelijk Java gevestigd. Groote gebieden, zooals in de Zuid-Preanger en in Zuid-Bantam, liggen door het ontbreken van behoorlijke toegangswegen braak, terwijl verscheidene particuliere landerijen in vergelijking met de Gouvernementslanden in achterlijken toestand verkeeren.

Alles wijst er echter op, dat de achterstand ingehaald zal worden. Belangrijke irrigatiewerken zijn tot stand gebracht of in aanbouw, de suikercultuur begint eene daadwerkelijke belangstelling voor West-Java te toonen. Particuliere landerijen worden voortdurend tot Landsdomein teruggebracht, terwijl het wegennet uitgebreid en verbeterd wordt.

He gevolg van deze activiteit moet, in een vruchtbaar land als West-Java, eene sterke economische opleving zijn.

Neemt men verder het over geheel Ned.-Indië optredende verschijnsel in aanmerking, dat de inlander zich meer en meer op de

cultuur van exportgewassen gaat toeleggen, dan is er alle reden te verwachten, dat binnen eenige jaren nadat de spoorwegverbinding Bandoeng — Cheribon tot stand gebracht kan zijn, ook de daardoor ontstane vervoersonttrekking aan Tandjong Priok meer dan gecompenseerd zal worden.

Bovendien kan ook door de verbinding Bandoeng — Cheribon eene rentebesparing verkregen worden. De afbouw der derde binnenhaven te Tandjong Priok begint meer en meer wenschelijk te worden. De rentelast der belangrijke kapitalen, daarvoor benoodigd, zal de exploitatiekosten plotseling sterk doen stijgen, omdat de vervoerstoename voorloopig geleidelijk blijft geschieden. De bouw der verbinding Preanger — Cheribon kan misschien het tijdstip der noodzakelijkheid van den afbouw der derde haven te Priok eenige jaren verplaatsen, waardoor niet alleen een groot bedrag aan rente bespaard wordt, maar tevens door de dan vrij plotselinge toename der vervoershoeveelheden, tengevolge van de onderhanden zijnde werken en plannen tot economische opleving van West-Java, de zelfkosten per verwerkte eenheid, na afbouw der derde binnenhaven, geene abnormale stijging behoeven te vertoonen.

Een andere bron van besparingen kan gevonden worden in het feit, dat ook de vermeerdering van de vervoerscapaciteit der lijn Krawang — Padelarang reeds ter sprake is gebracht.

Hoewel de begrippen wenschelijkheid en urgentie vrij ver uit elkaar kunnen liggen, is te verwachten, dat de verbinding Bandoeng — Cheribon zelfs de wenschelijkheid der capaciteitsvermeerdering op den achtergrond zal dringen.

Het verliessaldo, dat voorkomen wordt ten gevolge van het verschuiven van het tijdstip, dat tot afbouw der derde binnenhaven te Priok zal moeten worden overgegaan en de kapitaal- en rentebesparing tengevolge van het achterwege blijven van werken aan de Padelarang — Krawanglijn, behooren aan de creditzijde der nieuwe verbinding Preanger — Cheribon geboekt te worden.

Waar thans aangetoond is van hoe verstrekkenden invloed de nieuwe verbinding op de verkeersverhoudingen in West-Java kan zijn en dat de benoodigde kapitalen voor den aanleg dier lijn niet uitsluitend het bedrijf der S.S. beïnvloeden, moet de methode om de rentabiliteit uitsluitend uit een privatwirtschaftlich oogpunt, dus

alleen ten opzichte der S.S. als bedrijf te beoordeelen, aanvechtbaar geacht worden.

Het laat zich aanzien, dat de bedrijfsresultaten voor de S.S. nadeelig zullen zijn, vooral door het zeer hooge bedrag ten laste van de post renteverlies en afschrijving.

Wordt het totale bedrag benoodigd voor de spoorwegverbinding Bandoeng — Cheribon, inclusief naasting van de Cheribon — Kadipaten-tramlijn, op rond 15 millioen gulden gesteld, dan moet alleen voor renteverlies en afschrijving en vernieuwing jaarlijks op rond ƒ 900.000.— gerekend worden.

Bovendien derft de S.S. de mindere inkomsten van het vervoer, dat over den korteren afstand zal gaan, te weten van 55.000 ton vervoer, hetwelk aan Tandjong Priok onttrokken wordt en van 700.000 ton vervoer, dat thans nog via Tjikampek en Kroja vervoerd wordt. Deze inkomstenderving wordt geraamd op rond ƒ 350.000.— Voegt men hier nog een ƒ 50.000.— mindere inkomsten wegens het volgen van eene kortere route door het reizigersverkeer bij, dan wordt de inkomstenderving van het bestaande vervoer en verkeer op rond ƒ 400.000.— geraamd.

Aan de creditzijde van dit doorgaande vervoer moet geboekt worden de besparing aan Zelfkosten en het bedrijfsoverschot van het nieuw ontstane doorgaande vervoer (± 25.000 ton) en verkeer, geraamd op samen rond ƒ 350.000.—.

Wat het doorgaande verkeer betreft, wordt dus bij den tegenwoordigen vervoersomvang een jaarlijksch deficit van ƒ 50.000.— verwacht.

De inkomsten uit het verkeer van het doorsneden gebied worden op ƒ 500.000.— aan exploitatiekosten geraamd, gevende een bedrijfsoverschot van ƒ 400.000.—.

Het jaarlijksch exploitatie-overschot wordt hierdoor op ƒ 350.000.— geraamd. Stelt men hiertegenover het bedrag aan renteverlies en afschrijving groot ƒ 900.000.—, dan bedraagt het jaarlijksch verlies voor de S.S. als bedrijf ƒ 550.000.—.

Uitdrukkelijk zij hier vermeld, dat aan de genoemde bedragen niet veel meer waarde dan als illustratie materieel mag toegekend worden en deze bedragen zeker niet bruikbaar zijn om nog andere conclusies dan alleen een deficit voor de S.S. te trekken.

Uit een privatwirtschaftlich oogpunt, dus voor de S.S. als bedrijf, kan de nieuwe verbinding niet als bouwwaardig beschouwd worden.

Daarentegen laat het zich wel aanzien, dat de aanleg dezer nieuwe lijn uit een staatswirtschaftlich oogpunt bezien, economisch verantwoord zal zijn.

Het deficit is met mederekening van de post renteverlies en afschrijving op ƒ 550.000.— becijferd, welk bedrag gebaseerd is op den verkeersomvang van het minder gunstige jaar 1926.

Het steeds toenemend vervoer door de ontwikkeling van de Preanger en de neiging van den Inlandschen landbouwer om zich meer en meer op den teelt van exportgewassen te gaan toeleggen, zullen oorzaak zijn, dat het vervoer zal toenemen en het deficit verminderen zal. Bij een vervoersvermeerdering na een vijftaljaren van 10 % of rond 15.000 ton, bedraagt de bruto opbrengst daarvan over de nieuwe lijn rond ƒ 140.000 en de algemeene en onmiddellijke zelfkosten rond ƒ 50.000.— terwijl de inkomstenderving dan ook 10 % hooger of op ƒ 440.000.— gesteld moet worden.

Het deficit voor de S.S. bedraagt dan ƒ 50.000.— minder en wordt op ƒ 500.000.— geraamd, terwijl de meerdere besparing aan zelfkosten nog niet in rekening is gebracht.

Bij eene staatswirtschaftliche beschouwing treedt de Staat in de plaats van het bedrijf der S.S. en wordt de bedrijfsrekening ten opzichte van de ƒ 500.000.— opgemaakt, waarmede de Staat als vertegenwoordiger der Gemeenschap belast is.

De vraag moet nu gesteld worden, wat de Staat en Gemeenschap voor die ƒ 500.000.— terugkrijgen. Zijn de voordeelen meer dan ƒ 500.000.— waard, dan is de aanleg door den Staat verantwoord, zijn de voordeelen minder waard, dan niet. Dit is het eenige standpunt waarop een Gouvernement zich stellen kan.

Onder de voordeelen moet in de eerste plaats genoemd worden het bedrag van ƒ 440.000.— aan inkomstenderving.

Dit bedrag betalen vervoerders en reizigers minder, terwijl hun niet alleen de zelfde, maar door het snellere vervoer en verkeer zelfs meerdere en betere diensten bewezen worden.

In de tweede plaats behoort hierbij gevoegd te worden de besparing aan vracht- en reiskosten in het doorsneden gebied, geraamd

op 20 ct. de ton K.M. en bij 1 ct. de reiz. K.M. op minstens ƒ 75.000.— in totaal.

Tegen deze post zou kunnen worden ingebracht, dat de particuliere vervoerders een groot deel daarvan minder ontvangen, zoodat maar een klein voordeel, afkomstig van het meerdere vervoer en verkeer tengevolge van den spoorweg, in rekening gebracht mag worden.

Uit de praktijk blijkt dit argument niet steekhoudend te zijn, omdat ook in gebieden reeds ruim van wegen voorzien, het aantal wegverkeersmiddelen bij spoorwegaanleg toeneemt. Van eene vermindering der totaal inkomsten van de particuliere vervoermiddelen is geen sprake, zoodat deze post, groot ƒ 75.000.—, gehandhaafd moet blijven.

In de derde plaats moet gewezen worden op de meerdere inkomsten uit bedrijf en de waardevermeerdering van gronden. De staat ontvangt een deel daarvan in den vorm van hoogere inkomsten- en verpondingsbelasting, terwijl de inkomsten uit de landrente hooger zijn, doordat de belastbare opbrengstwaarde der bouwvelden en sawah's stijgt.

Verder dient nog rekening gehouden te worden met de besparingen op Landsvervoer en de betere finantieele resultaten, welke de voorgenomen exploitatie van de bosschen in Oost Soemedang zullen afwerpen en waarvan anders een groot deel der kosten van de rond 4.000 ton vervoer per jaar aan eene particuliere Mij. zouden ten deel vallen.

Ook zijn nog niet in rekening gebracht de finantieele voordeelen, welke kunnen voortvloeien uit een eventueel naar een later tijdstip te verschuiven uitbreiding van de havenwerken te Tandjong Priok en het vervallen van werken tot capaciteitsvermeerdering van de lijn Padelarang — Krawang.

Niet onder cijfers zijn te brengen de defensie- en politieke belangen, welke door het tot stand komen der nieuwe verbinding gediend worden.

Waar al deze besparingen en voordeelen ver boven de ƒ 50.000.— bedragen, komt vast te staan dat de bouw der verbinding Preanger — Cheribon, volgens de aangenomen cijfers uit een staatswirtschaftlich oogpunt verantwoord is.

Volgens de gebruikte cijfers is nu aan te nemen, dat de rechtstreeksche verbinding tusschen de Preanger en Cheribon, privatwirtschaftlich niet, doch staatswirtschaftlich zeer zeker bouwwaardig zal zijn, terwijl de vérstrekkende invloed van deze nieuwe lijn het privatwirtschaftlich standpunt aanvechtbaar maakt.

Bandoeng, October 1927.

Eenige beschouwingen omtrent de in Ned.-Indië gevestigde z. g. Bombayers en hun handel,

door

C. H. Hazevoet.

Ieder, die wel eens in Nederlandsch-Indië is geweest, kent de z.g. toko's Bombay en vrijwel alle Europeesche dames, verblijvende in ons schoone Insulinde, gevoelen zich gelukkig, als zich in of bij de plaats hunner inwoning een of meer dezer toko's bevinden. En geen wonder! Wat kan men er geen keurige zijden stoffen koopen; welk een keuze van matten en tapijten heeft men er niet; en wat een fraaie bronzen, koperen, ivoren, porceleinen, houten en andere curiositeiten kan men er niet koopen, om familieleden en vrienden cadeau te doen, wanneer men met Europeesch verlof gaat! En dan ..... wat kan men er niet heerlijk afdingen!! Werkelijk, de toko-Bombay neemt een plaats van beteekenis in, in onze Indische samenleving! En desondanks weet men van den gewiekSten zakenman, dien men in de wandeling Bombayer noemt, zoomede van zijn bedrijfsorganisatie, over het algemeen nog maar weinig af. Hierna geef ik weer, hetgeen ik daaromtrent te weten kwam.

Het bijgaande kaartje van Voor-Indië doet zien, dat men de Bombayers niet in de eerste plaats moet zoeken dáár, waar men dat op grond hunner benaming zou doen, hoewel er zeer velen in en om de plaats Bombay worden aangetroffen. Men vindt ze hoofdzakelijk Noordelijker, in Sindh, dus in de omgeving van Karatsji en Haiderabad. Zij behooren tot de bevolkingsgroep der Sindhs en belijden den Brahmaanschen of Hindoegodsdienst. Als teeken van dit laatste behooren zij het hoofdhaar lang te laten groeien, opgebonden in een knot, en een „Janio", een amulet,

bestaande uit 3 touwtjes om den hals, te dragen. Het eerste kenteeken leggen zij, die men Bombayers noemt, bij hun komst in Nederlandsch-Indië echter vrij spoedig af. Zoo men mij verklaarde, kan men dan echter in sommige gelegenheden, zooals b.v. een Hindoerestaurant, niet meer terecht.

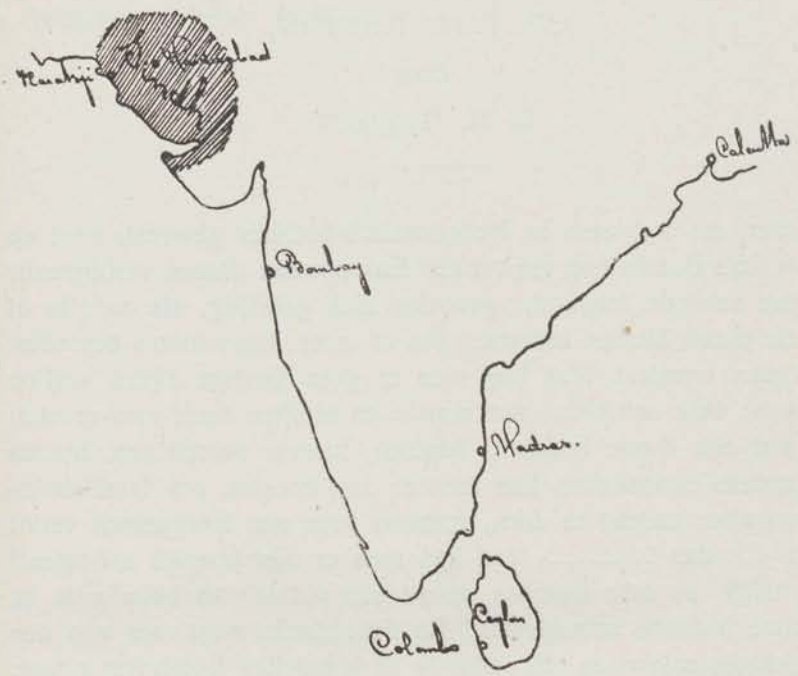

Zooals bij meerdere Oostersche volken kent men ook bij de Sindhs vier standen, t.w.:

1e de Brahmans : schriftgeleerden
2e de Kheteri : strijders
3e de Wesh : kooplieden, landbouwers, e.d.
4e de Shūdar : handwerkslieden, visschers e.d.

De eigenaren en het personeel der toko's Bombay behooren alzoo tot den stand der Wesh.

De taal der Bombayers is het Sindhi, gesplitst in diverse dialecten en veel gelijkende op het Hindoestansch. Gewoonlijk spreken de in Nederlandsch-Indië wonenden ook Engelsch en Maleisch en

weten zij, bij het aanprijzen hunner waren, ook nog wel eens een enkel Hollandsch woord te gebruiken.

Hun handelsboeken en correspondentie worden gevoerd in het Sindhi met gebruikmaking van het Hindoe-Sindhi-boedo schrift, dat geen klinkers bevat, doch toch nog 36 letterteekens heeft. Dat het niet gebruiken van klinkers tot moeilijkheden aanleiding kan geven, behoeft geen betoog. Men denke alleen maar eens aan onze woorden, welke met een *b.* beginnen en met een *d.* eindigen en waartusschen haast alle mogelijke klinkers passen. Zelfs voor een kenner van het schrift is het door een ander geschrevene dan ook steeds moeilijk leesbaar.

Het schrift der letterkundigen is het Gūrmūkhi. Behalve de tot den eersten stand behoorenden kennen slechts weinige Sindhs dit schrift.

Wanneer men enkele namen op de toko's der Bombayers leest, dan valt al spoedig een zekere overeenkomst op, meer in het bijzonder met betrekking tot de uitgangen. Inderdaad vindt men hierin slechts 6 variaties, t.w.:

ani, mall of mull, das, chand, rai en ram.

Den eersten uitgang vindt men bij den door de Sindhs slechts zelden gebruikten familienaam. Oorspronkelijk kende men het gebruik van den familienaam niet. Toen men tot het bezigen ervan overging, werd hij gevormd uit den gebruikten naam der toen levenden met toevoeging van het aanhangsel „ani", hetgeen ongeveer beteekent: afstammeling van.

De andere uitgangen hebben alle ongeveer de beteekenis van: toegewijd aan; alzoo is de persoon met den naam Vishnūmall toegewijd aan Vishnū (godheid).

Zes dagen nà de geboorte van een kind krijgt het van den Hindoepriester zijn steeds van een of andere godheid afgeleiden voornaam, bij welken het kind verder algemeen bekend is. Is het volwassen, dan wordt daaraan een der hierboven genoemde overige uitgangen toegevoegd en wel meest die van mall of mull. Echter is het ook toegestaan afwisselend twee, ja soms zelfs wel drie verschillende uitgangen te gebruiken, zoodat één persoon onder 2 of 3 namen bekend kan staan.

Eenige voorbeelden mogen het vorenstaande verduidelijken.

De familienaam:

Mel*wani* zegt, dat men met een afstammeling van zekeren Melū te doen heeft.

Hathira*mani* zegt, dat men met een afstammeling van zekeren Hathi te doen heeft

Mi*rani* zegt, dat men met een afstammeling van zekeren Mirū te doen heeft.

De voornaam:

Vishmū wordt voor een volwassene Vishmu*mall* en ook Visham*das*
Kalū „ „ „ „ Kalu*mall* „ „ Kala*chand*
Kimal „ „ „ „ Kima*mall* „ „ Kima*trai*
Kima „ „ „ „ Kimat*rai* „ „ Kiman*das*
of Kima*mall*
Dūla „ „ „ „ Dūlat*ram* „ „ Dūlat*rai*
Oedar „ „ „ „ Oeda*ram* „ „ Oedar*das*.

In verband met de welluidendheid veranderen vaak de laatste letters van den oorspronkelijken voornaam. Eveneens zal het van de welluidendheid afhangen, welke der toelaatbare uitgangen men het meest zal bezigen.

Een volwassen Bombayer zal dus als regel bij zijn voornaam plus een der genoemde aanhangsels aangesproken worden. Als regel, want tegen ondergeschikten veroorlooft men zich vaak het enkele gebruik van den voornaam, terwijl ook vader tegenover zoon of oudere broer tegenover een jongeren, daartoe gerechtigd is. Zou men het echter tegenover gelijken of superieuren doen, dan zou men direct een aanmerking krijgen met de opmerking, dat men niet tegen een kind spreekt.

Hoe gebruikt men nu de namen in de firma's? Men treft daarbij verschillende gewoonten aan, zooals de navolgende voorbeelden doen zien:

a. Tejūmall Bros, d.w.z. dat de eigenaren der zaak zijn eenige broeders, zonen van zekeren Tejūmall. Het is echter ook mogelijk, dat de zaak eigendom is van dien Tejūmall en zijn broers, zoodat de firma feitelijk Tejūmall *and* Bros moest heeten.

b. V. K. Bharwani, d.w.z. dat twee personen, wier namen met V. en K. aanvangen en die behooren tot de familie Bharwani

— het behoeven in dit geval niet steeds broeders te zijn — de eigenaren zijn,

c O. M. Detaram, hetgeen beduidt, dat aan O. en M., beiden zoons van zekeren Detaram, de zaak toebehoort,

d. G. Nairandas wil zeggen, dat G., zoon van zekeren Nairandas, eenig eigenaar is. Soms wordt dan ook de eigen- zoowel als de voornaam van den vader voluit geschreven, b.v. Ganūmall Nairandas. Gelijksoortige schrijfwijzen treft men ook bij andere Oostersche volken aan; men denke b.v. aan Ali bin (zoon van) Moh. Joesoef, de wijze van benaming in gebruik bij Arabieren en Maleiers.

De vorenstaande voorbeelden zijn wel de meest voorkomende. Echter wordt ook wel anders gehandeld. Is b.v. een firma van ouds bekend, dan laat men haar, na overlijden van de(n) gelijkgenaamde(n) firmant(en) soms voortbestaan. Regel is dat echter niet.

Ook komt het voor, dat in één stad soms vlak in elkanders nabijheid, 2 toko's van dezelfde eigenaren zijn gevestigd, b.v. een grootere en een kleinere. De eene kan dan krijgen een naam als onder *a.* genoemd, de andere als onder *b.* Het publiek denkt dan met twee verschillende zaken te doen te hebben, vindt de groote toko te duur, loopt over naar de kleinere om ..... daar evenveel te betalen. Zoo werd schrijver dezes, die eens een groote Bombaytoko wilde binnengaan, door den verkooper eener andere gelijksoortige toko aangehouden, wijl hij goedkooper en beter gesorteerd zou zijn, dan de toko met de groote, dure etalage. De leukerd wist echter niet, dat ik ervan op de hoogte was, dat zijn toko en de andere in alle opzichten één zaak vormden.

De Bombay-zaken behooren vaak tot de wereldfirma's, met vestigingen in plaatsen als Bombay, Madras, Calcutta, Saigon, Bangkok, Manilla, Hongkong, Shanghai, Kobe, Yokohama, Kyoto, Tokio en verder vaak in Nederlandsch-Oost-Indië. Dat deze vestigingen bijna uitsluitend in het Oosten te vinden zijn, houdt vooral verband met de fabrikage aldaar van diverse curiositeiten en andere zaken door goedkoope arbeidskrachten. De Bombay-toko's in Britsch-Indië en China zijn dan ook voornamelijk, en die in Japan

uitsluitend inkoopfilialen. Deze inkoopfilialen treden ook vaak op als inkoopagentschappen voor anderen, terwijl men verdere filialen en agenturen der besproken zaken tot in Europa en Afrika toe kan aantreffen.

Het bedrijf behoort meestal aan enkele familieleden, zooals gewoonlijk in den firmanaam tot uitdrukking komt. Naamlooze vennootschappen of limited companies trof ik er nimmer onder aan, hetgeen daarom nog niet wil zeggen, dat ze in het geheel niet bestaan. Doch blijkbaar worden deze vennootschapsvormen zelden of nooit gebezigd.

De eigenaren der zaken, die ook wel de kapitalisten worden genoemd en waarvan één als regel met de opperste leiding is belast, wonen in of bij Haiderabad (zie het kaartje), doch het Hoofdkantoor is dikwijls op een andere plaats, b.v. te Singapore gevestigd, in welke plaats men dan ook een zeer groot aantal Bombay-toko's aantreft. Teneinde zich van de eventueel noodige geschikte en betrouwbare leiders voor de filialen — soms ook voor een groep van filialen — te verzekeren, sluiten de eigenaren met een of meer personen z.g. deeds of partnership, geldende voor een niet te langen termijn, als regel 3 jaren, met stilzwijgende verlenging tot wederopzegging. Hierbij wordt, tegen inbreng van hun werkkracht, aan de z.g. working partners een zeker percentage in het jaarlijks te berekenen totale bedrijfsresultaat, voor al deze partners tezamen 50 % uitmakende, toegekend. Voor de eigenaren blijft, behalve een kapitaalrente à 6 %, de overige 50 % beschikbaar. De zeggenschap blijft echter geheel bij de eigenaren, die zelfs het recht hebben nieuwe partners toe te voegen en de winst-(verlies) aandeelen der overigen evenredig te verminderen. Om als leider van een der toko's te kunnen optreden wordt aan een partner door de eigenaren als zoodanig dan ook een speciale volmacht verleend, terwijl eerstgenoemde alle instructies der laatstgenoemden, zelfs die betreffende liquidatie, moet opvolgen. Weigering tot opvolging van verkregen instructies is een reden tot ontslag onder voor den partner zeer ongunstige voorwaarden. Hetzelfde geldt bij wanprestatie door den partner.

De z.g. working partners kunnen hun partnership vrijwel nimmer tusschentijds opzeggen. Als een der weinige redenen, waarom dit

wel geoorloofd is, geldt de omstandigheid, dat de partner niet aan zijn verplichtingen zal kunnen voldoen bij voortdurend verlies. Voor de resultaten van het loopende jaar blijft hij echter steeds mede-verantwoordelijk. Teneinde dit uittreden te beperken, mag de partner alleen de helft van een eventueel winstaandeel opnemen en blijft hij voor de andere helft tot aan den officieelen afloop van zijn contract in de boeken van het hoofdkantoor goedgeschreven staan.

Zij moeten zich voorts begeven naar elke plaats, welke de eigenaar(aren) hun in het belang der werkzaamheden aanwijst(zen). Daar zij hun gezin steeds achterlaten hebben zij het recht om na iedere 2 jaar afwezigheid 1 jaar op hun geboorteplaats te werken, mits de eigenaren weer geen overwegende bezwaren hebben.

Uit een en ander blijkt wel, dat de z.g. partners feitelijk slechts tamelijk rechtelooze employé's zijn, onder de bijzondere verhouding, dat hun salaris soms negatief is. Bijzonderlijk komt dit nog uit in de als regel in de actes opgenomen bepaling, dat eventueel gevormde goodwill steeds — dus ook in geval van negatief salaris — het uitsluitend eigendom is van de „owners or capitalists".

Het eigenlijke toko-personeel bestaat eveneens voornamelijk uit Sindhs. Alleen het laagste personeel, de koelies, bestaat uit inheemschen.

Het in de groote toko's werkzame Sindh-personeel is in 2 groepen in te deelen. De eerste groep omvat een of meer der voornaamste oudere figuren, welke eveneens met den naam van partner worden bestempeld. Hun partnership bestaat echter eveneens alleen daarin, dat zij geen vast salaris genieten, doch een aandeel — b.v. 10 of 20 % — in de resultaten, behaald door de toko, waarin zij werkzaam zijn. Deze personen worden wel „petty" partners genoemd en genieten in totaal eveneens 50 % der winst, doch alleen van de shop, waarin zij werkzaam zijn, terwijl, nevens de reeds in rekeningcourant vereffende 6 % rente over het in hun shop gestoken kapitaal, de overige 50 % aan het meestal te Singapore gevestigde hoofdkantoor ten goede komt. Zijn zij niet bij speciale volmacht als beheerder der toko benoemd, dan

hebben zij al vrijwel even weinig in de leiding in te brengen als het overige, gewoon gesalarieerde personeel. Zij kunnen, met inachtname van een opzeggingstermijn van b.v. 6 maanden, steeds tot de gewoon bezoldigden overgaan. De verdere voorwaarden stemmen in vele opzichten overeen met die, vermeld voor de working partners. Alleen hebben de petty partners evenals het overige Sindh-personeel steeds voor zichzelven recht op vrij kost, inwoning en bewassching. Hun steeds te Britsch-Indië verblijvende gezinnen moeten zij zelf onderhouden, waartoe deze gezinnen tot een bepaald maximum voorschotten bij de eigenaren te Haiderabad kunnen opnemen [1]).

Een bijzondere verhouding ontstaat, wanneer, wat zelden gebeurt, een working partner tevens petty partner wordt. Hij is dan verplicht zijn winstaandeel uit het petty partnership te voegen bij de 50 %, bestemd voor het hoofdkantoor, dat uit het totaal der verkregen renten en winsten zijn eigen winstverdeeling moet opmaken.

Krijgt men de handelsboeken der Bombayers in handen, dan valt al spoedig op, dat vóór in ieder boek een rood gammakruis met stippen tusschen de beenen staat. Hiermede wordt Ganesha — de God met een slurf als neus —, zoon van God Shiwa, geëerd. Hij is de bemiddelaar tusschen één der Oppergoden, Krishna, en het menschdom en moet een buitengewoon bekwaam schrijver zijn geweest. Door de opname van zijn teeken, hoopt men, dat de boekhouder een even bekwaam schrijver zal worden.

Onder het vorenbedoelde geluksteeken schrijft men de een of andere spreuk uit een der heilige boeken, bij voorkeur uit het voornaamste boek, de Mahabharatha. Wijl voor deze boeken het Gūrmūkhi-schrift gebezigd wordt, schrijft men ook de bedoelde spreuk daarmede; tenminste ..... als er iemand van het personeel dit schrift kent.

Dergelijke uitingen van vroomheidszin bij kooplieden zijn echter niet speciaal Oostersch. Men denke slechts aan het vóór in de Duitsche koopmansboeken gedrukte „Mit Gott" en het bij Katho-

1) Men zie voor de arbeidsverhoudingen Publicatie No. 2 van het Kantoor van Arbeid: Verslag over de arbeidstoestanden onder de Bombaywinkelbedienden, Landsdrukkerij 1927.

lieken wel voorkomend kruisteeken vóór in de handelsboeken. De Bombayers laten het echter niet bij deze eene uiting. Dagelijks, voor den aanvang der inboekingen, wordt in ieder boek in het gewone Hindoe-Sindh-boedo schrift nog een spreuk geschreven, luidende: Dji Ram[2] Sat Sahai, of, vrij vertaald: Ramah, de ware God, zal ons helpen. Daarop volgen de namen van eenige goden en de datum, zoowel volgens Gregoriaansche als eigen tijdrekening.

Verder wordt bij de opening der boeken als onkosten geboekt een zekere som, bestemd voor liefdadigheid en dharmou genaamd. Deze handeling brengt geluk aan, vooral wanneer het bedrag met een 5 eindigt, b.v. ƒ 5.25. Een nul mag het laatste cijfer in geen geval zijn; dat zou, evenals het niet-geven van dharmou, juist ongeluk aanbrengen.

Naast deze soorten dharmou bestaan er nog twee, waarvan één bestaat uit een dagelijksche gift, zijnde een veelvoud van 5, b.v. ƒ 0.15. De andere bestaat uit een bedrag van 5 (Amerikaansche, Hollandsche of andere) centen, welke door den eenen handelaar aan den anderen in rekening worden gebracht bij het tot stand komen van een koop. Ook Europeesche handelaren laat men deze dharmou betalen; alleen wordt ze dan niet apart op de factuur vermeld, doch onder de andere onkosten verwerkt.

Verder wordt de weldadigheid nog betracht door op Vrijdag een zeker bedrag, b.v. 1 of 2 kwartjes te bestemmen voor gaven van enkele centen aan diverse bedelaars.

De bedragen der eerstgenoemde drie soorten dharmou worden apart gehouden en dienen voor met de liefdadigheid en religie in verband staande belangrijkere giften. Het aan het einde des jaars eventueel overschietende wordt naar Britsch-Indië geremitteerd om aldaar voor religieuze doeleinden te worden benut.

Ook deze handelingen kunnen niet specifiek Oostersch genoemd worden. In Westersche zaken treft men onder de ten laste van het bedrijf komende onkosten eveneens vaak giften voor weldadigheid en kosten voor religieuze doeleinden aan, zooals de kosten voor het lezen van missen voor een goeden gang van het bedrijf.

Een volledige boekhouding der Bombayers omvat gewoonlijk een 5 tal soorten boeken, t.w.:

1e. *Rogar-Khatio* of *Rogar-Kacho,* waarvan men twee vormen kent.

Het wordt in den winkel bijgehouden en is met een kasboek gelijk te stellen. Tevens dient het als klad voor den tweeden vorm, het *Rogar-Pako,* dat bovendien de crediet in- en verkoopen bevat, dus aanteekeningen zoowel omtrent het in- en uitgeven van gelden als van goederen.

2e. *Khariro Amdani* of *Kharro Djamajo,* het boek voor binnenkomende goederen (inkoopen, doorzendingen van filialen, grootere retouren).

3e. *Khariro Ravangiri* of *Kharro Nayo,* het boek voor uitgaande goederen, (verkoopen, doorzendingen aan filialen, grootere retourzendingen).

4e. *Roznama,* dat door sommigen ook wel *Pako* wordt genoemd en dat veel overeenkomst vertoont met het in het dubbel-boekhouden gebruikte journaal. Alleen worden de posten er ééns per maand met hun dag-totalen in opgenomen, en vandaar in maandtotalen naar het

5e. *Khato,* dat met het grootboek volgens de dubbele methode van boekhouden gelijk te stellen is, overgeboekt; het bevat echter geen kasrekening.

Deze boeken worden vaak gehouden alsof het bloc-notes zijn, d.w.z. men beschrijft ze in de lengte en niet, als wij, in de breedte. Verder wordt het debet en credit naar onze begrippen in het Pako, Roznama en Khato verwisseld en staan de geldkolommen aan den linkerkant in plaats van aan den rechterkant der omschrijving.

Behalve de vorengenoemde boeken houdt men in de zaken, waar ook in het groot wordt verkocht, wel eens een debiteurenboek. Ter geruststelling van bonklanten kan ik hun mededeelen, dat zij niet in de boeken worden opgenomen. Hun aankoopen worden eerst bij betaling als contante verkoopen geboekt. Alleen wordt, met het oog op de winstbepaling, op het einde eener boekingsperiode een staat van de dàn nog uitstaande bons samengesteld.

Een balans wordt vaak niet opgemaakt. In het Khato komt een goederenrekening voor, waarop aan het einde des jaars de onkosten, volgens diverse in het Khato voorkomende rekeningen, worden overgeboekt, terwijl ook de bedragen der nog onbetaalde bons en natuurlijk de voorraden er in worden opgenomen. De op deze wijze samengestelde winstrekening noemt men „potamel".

Men houdt in Indië slechts zelden de boekhouding in guldens; vaak gebruikt men als rekeningseenheid de z.g. Java-dollar, welks waarde op ƒ 2.50 wordt gesteld. Als oorspronkelijken reden voor dit gebruik gaf men mij op, dat het personeel, dat niet met de boekhouding op de hoogte is, nu niet de juiste bedrijfsresultaten kent, ook al krijgen zij de winstberekening in handen. Het motief komt mij gezocht voor en de gewoonte, welke algemeen bekend is geworden, heeft thans zeker geen zin meer.

Dikwijls worden de boeken in allerlei munteenheden tegelijk gehouden. Zoo zullen de goederenrekening en de onkostenrekeningen, met behulp waarvan de bedrijfsresultaten worden berekend, bedragen bevatten, uitgedrukt in Singapore-, Hongkong- en Java-dollars, Yen en Rupees. Al deze bedragen worden zonder omrekening bijeengeteld. De ontstane verschillen boekt men zonder munteenheidsvermelding af op een z.g. „Exchange" rekening, voorkomende in het Khato, terwijl aan het einde eener boekperiode het saldo dezer rekening naar de goederenrekening wordt overgebracht, waarna de winst meest in Singapore-dollars wordt becijferd.

Een voorbeeld uit een kasboek, welks saldo steeds Java-dollars moet geven, volgt hier. De koers van den Singapore-dollar wordt daarbij gemakshalve op rond ƒ 1.40 gesteld.

Men remitteert 2000 S.D. (inclusief alle kosten) ter betaling van goederen en koopt daartoe een wissel voor de som van ƒ 2.800 = 1120 Java-dollar. Deze goederen verkoopt men successievelijk voor ƒ 3.500 = 1.400 Java-dollar. Het kasboek zal er nu als volgt uitzien:

exchange (2000 — 1120)		880.—	remise	S. D.	2000.—
verkoopen	J. D.	1400.—			

Op de goederenrekening wordt nu het volgende geboekt:

verkoop goederen	J. D.	1400.—	inkoop goederen	S. D.	2000.—
exchange (begrepen in het aan het einde der periode overgeboekte saldo der exchange-account)	-	880	winst (begrepen in het eindsaldo der goederenrekening)	J. D.	280.—

Eenigszins ingewikkelder wordt de zaak, wanneer men niet een remise in Singapore-dollars neemt, d.w.z. de munteenheid, waarin ten slotte de winst wordt uitgedrukt, doch b.v. in rupees. Nemen we als voorbeeld een inkoop, waartoe 2000 rupees moeten worden geremitteerd, terwijl deze goederen in Indië voor *f* 2.500.— worden verkocht. Stellen we daarbij:

2000 rupees = *f* 1.800.— = 720 Java-dollar
en „ 2.500.— = 1000 „

dan zal het kasboek de volgende cijfers vertoonen:

KASBOEK.

exchange (2000 — 720) . .	1.280.—	remise	Rs. 2.000.—
verkoopen J. D.	1.000 —	saldo J. D. 280.— =	S. D. 500.—
exchange op saldo . . .	220.—		
. . .	2.500.—	. . .	2.500.—

Vóór de eindafsluiting der boeken, d.w.z. bij het berekenen der in Singapore-dollars uit te drukken winst, moeten alle saldi eveneens in Singapore-dollars worden uitgedrukt en dus ook het kassaldo, hetwelk derhalve ook weer een exchange-cijfer oplevert. Niet dus van elken kaspost, zooals het vorenstaande voorbeeld zou kunnen doen veronderstellen, wordt de exchange bij herleiding van het saldo in Singapore-dollars bepaald. Slechts ééns per jaar wordt dit van alle kasposten tezamen gedaan, of, juister gezegd, van het eindsaldo der in Java-dollars gehouden kas, hetgeen uiteraard tot dezelfde resultaten moet leiden als wanner dit voor het saldo van iederen kaspost plaats vond.

De goederenrekening krijgt nu het volgende aanzien:

verkoop J. D.	1.000.—	inkoop	Rs. 2.000.—
exchange (begrepen in het bij afsluiting overgeboekte saldo der exchange account 1280 + 220)	1.500.—	Winst	S. D. 500.—
. . .	2.500.—	. . .	2.500.—

Hoewel het dus op het eerste gezicht vreemd lijkt, dat de Bombayer allerlei munteenheden met elkaar vermengt, kan uit het bovenstaande blijken, dat dit in wezen niets bijzonders is. Men moet goed in het oog houden, dat het kasboek, hoewel allerlei munteenheden vermeldende, in *Java*-dollars wordt gehouden. Met de goederen-, onkosten- en andere rekeningen geschiedt hetzelfde, doch het valt daarbij minder op, omdat men *tijdelijk de op die rekeningen thuis behoorende exchange-bedragen op een apart hoofd boekt, hetgeen in het kasboek niet geschiedt.* Eerst onmiddellijk voor de afsluiting doet men niets anders dan het omrekenen in Singapore-dollars van alle voor de winstbepaling noodige cijfers.

In het vorenstaande heb ik getracht een overzicht te geven van den handel en de administratie der z.g. Bombayers. Natuurlijk zal men niet bij iedere toko dezelfde toestanden aantreffen als door mij beschreven en vooral in de zeer kleine zaken zullen zij vaak heel anders zijn.

Voor de groote zaken is het vermelde echter de norm.

Weltevreden, Augustus 1927.

De Eerste Hygiëne Tentoonstelling in Nederlandsch-Indië,

door

M. A. J. KELLING [1]).

Nu de Tentoonstelling weer tot het verleden behoort, de overstelpend drukke organisatie- en tentoonstellings-dagen achter den rug liggen, en ik in mijn studeerkamer rustig zit om een artikel te schrijven over de E.H.T.I.N.I., teneinde deze gebeurtenis aan de Indische vergetelheid te ontrukken, de behaalde resultaten vast te leggen en de gemaakte fouten objectief te beoordeelen tot leering vooral van hen, die t.g.t. een tweede hygiëne-tentoonstelling willen organiseeren, is het moeilijk een begin te vinden. Want, zooals Dr. CH. W. F. WINCKEL uit Batavia, Inspecteur voor de Volksgezondheid in West-Java, in zijn artikel over deze Tentoonstelling in het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, het terecht zeide: *„zij was overweldigend"*. Het gebodene was veel en velerlei, zoodat het niet eenvoudig is een systematisch overzicht te geven van alles wat er op deze Tentoonstelling te zien was.

Het plan tot de organisatie van de E.H.T.I.N.I. is geboren uit het inzicht, dat de tegenwoordige generatie der bevolking van Nederlandsch-Indië voor de overgroote meerderheid de weldaden van een geregelde zorg voor de gezondheid niet kent of geringschat, en dat deze geringschatting in hoofdzaak berust op gebrek aan kennis van het menschelijk organisme en van zijn levensvoorwaarden.

Onze Tentoonstelling wilde daarom de gedachte verwezenlijken, die alle vooraanstaande hygiënisten reeds sedert jaren in hun

1) Secretaris van het Hoofd-Comité en van het Uitvoerend-Comité der Eerste Hygiëne Tentoonstelling.

boezem dragen, de gedachte: *de regelen der gezondheidsleer in alle kringen der bevolking bekendheid te doen verkrijgen, de menschen tot het bewustzijn te brengen, dat de gezondhid één der voorname bronnen is van menschelijk geluk, van lichamelijk en zedelijk welzijn, en een ieder op overtuigende en visueele wijze duidelijk te maken, dat het in de macht van elk individu ligt, zijn gezondheid en zijn krachten te behouden en te verhoogen.*

Wie zich met liefde aan de studie van hygiëne, in het bijzonder van de sociale hygiëne, wijdt, zal spoedig tot de vaste overtuiging komen, dat nog onmetelijke schatten aan kracht en leven in de diepte der menschheid, *vooral ook van dat deel, hetwelk deze rijke eilanden bevolkt,* verborgen liggen, en dat deze aan het licht kunnen worden gebracht, wanneer het gelukt den algemeenen gezondheidstoestand hier in Indië te verbeteren. En wanneer men dan leest, dat honderden en honderden millioenen jaarlijks besteed worden voor de genezing van ziekten en epidemiën, voor ondersteuning der armoede, — die dikwijls een gevolg is van lichamelijke gebreken, — voor onkosten voor de bestraffing van handelingen in strijd met de wet, waarvan in verrassend vele gevallen in slechte gezondheids- of woningtoestanden de oorzaak moet worden gezocht, dan komt men tot de slotsom, *dat ook in nationaal-economisch opzicht de bevordering van de lichamelijke gezondheid der breede volksklassen buitengewoon gunstige, moreele en financieele gevolgen moet hebben,* geheel afgezien van de nog belangrijker ethische en zedelijke voordeelen.

Het was dan ook eigenlijk niet te verwonderen, dat onze plannen tot het houden van deze Tentoonstelling van hoog tot laag, bij geleerden en leeken, zoowel in het Moederland als hier in Insulinde, bij Europeanen en Inlanders, reeds van den aanvang af warme sympathie genoten. Dit moge o.m. ook blijken uit de hartelijke woorden, die vele vooraanstaande personen uit Nederlandsche en Indische regeerings-, onderwijs- en bedrijfskringen ons schreven, en die wij afgedrukt hebben aan het begin van onzen Tentoonstellingsgids.

„Deze onderneming is eene uiting van particulier initiatief, welke m.i. niet genoeg kan worden gewaardeerd. Zij toch bewijst, dat onder de ingezetenen het besef steeds levendiger wordt, dat de

verzorging van de Volksgezondheid bij uitnemendheid een volkszaak is. Bij de Overheid berust de zware en omvangrijke taak om op het gebied der Volksgezondheid regelend en organiseerend op te treden, maar Hare maatregelen ten deze kunnen slechts dan werkelijk vruchtdragend zijn, indien Zij daarbij rekenen kan op belangstelling, begrip en medewerking van de bevolking in haar geheel". —

Aldus onze Gouverneur-Generaal.

Hiermede is tevens de waarde bepaald van de hygiëne-tentoonstelling voor de opvoeding, welke de bevolking behoeft om zich zelve zooveel mogelijk tegen ziekten te beschermen. Zij is te vergelijken met die van aanschouwelijk onderwijs op de scholen.

Zien leidt tot beter *begrijpen.*

Wie jaren in nauw contact met de Inlandsche bevolking heeft geleefd en daardoor, zoomede door persoonlijke verzorging van zieken, heeft medegeleefd in hare kleine en groote verdrietelijkheden, ellende en zorgen, welke door duizenden stil en gelaten worden gedragen, grootendeels veroorzaakt door gemis van elk begrip van ziekenverzorging, die beseft pas goed, van welk pragmatisch belang de E.H.T.I.N.I. voor Nederlandsch-Indië is geweest.

Aanvankelijk vergeleken vele pessimisten ons werk met den arbeid van Sisyphus. Doch een korte comparitie van de toestanden in deze Gewesten voor dertig jaren en nu, is reeds voldoende om te bewijzen, welke zegenrijke resultaten Indië te danken heeft aan het werk der hygiënisten en medici.

Hoe angstig onwetend stond men in de negentiger jaren nog voor tal van ziekten, waarmede men toch dagelijks te doen had. Van de malaria, die permanent was in vele streken, was wel de parasiet reeds gevonden, maar weinigen nog wisten die te herkennen in het onduidelijk gekleurde praeparaat. Men kende de chinine, maar rationeele chinine-therapie en prophylaxe moesten nog „ausprobiert" worden en de wijze, waarop de parasieten zich verspreiden, was nog onbekend.

Dysenterie was soms een geesel. Wel had KARTULIS en na hem KOCH de amoebe in Egypte beschreven, maar deze kennis was nog niet tot practische geneeskunde geworden, en bovendien ontbrak

een specifiek middel voor hare bestrijding. De verwekkers der bacillaire dysenterie wachtten toen nog op hunne ontdekking.

De beri-beri decimeerde als een grillig monster onze marine, ons leger, onze dwangarbeiders. En wij wisten haar niet te bestrijden. Wie ziek werd, hielpen wij vluchten naar een andere plaats; wij noemden dat „evacueeren".

De reacties op bloedserum voor het herkennen van infectieziekten waren nog onbekend. Wij hadden, behalve de vaccine, nog geen vaccins en nog bijna geen heilsera.

Met de drinkwatervoorziening der meeste Indische steden was het treurig gesteld, al had men door artesisch water getracht het mogelijke te bereiken; de faecaliën gingen meestal direct in de rivier.

Een thans — om slechts enkele grepen te doen —: Men kan zich behalve tegen pokken laten vaccineeren tegen cholera, typhus en baccillaire dysenterie; de uitgebroken ziekte wordt met serum of met specifieke geneesmiddelen bestreden. Malaria-prophylaxe door chinine, rationeele chinine- en plasmochine-toediening bij lijders zijn algemeen bekend. De leefwijze van muskieten, die de malaria overbrengen, wordt bestudeerd. In vele gevallen konden ernstige malariahaarden tot gezonde woonplaatsen worden gemaakt. Beriberi is als een gevolg van ondoelmatige voeding herkend, en kan met zekerheid vermeden worden. Regelmatige toepassing van mijnwormkuren verbeterde op talrijke ondernemingen den gezondheidstoestand van de arbeiders. Framboesia tropica en syphilis worden met toenemend succes ook bij de Inheemsche bevolking bestreden.

Groote steden kregen goede waterleidingen. De noodzakelijkheid om voor goed drinkwater te zorgen, wordt ook meer en meer op de ondernemingen erkend. Men begint in te zien, dat zorg voor den afvoer van faecaliën ruimschoots vergoed wordt door vermindering van infectieziekten.

Moet het ons dan niet tot groote dankbaarheid stemmen als wij al deze veroveringen der hygiëne overzien? En zouden wij daaruit geen moed voor de toekomst mogen putten? Hygiëne in de Tropen *is geen* Sisyphusarbeid! Maar de zegeningen zouden nog veel grooter kunnen zijn, als wij de bewoners van Insulinde

konden bijbrengen, dat *ieder* mee moet werken om de hygiëne te bevorderen en als *alle* ondernemers overtuigd waren van hare groote voordeelen. Deli is er, om te getuigen, dat verstandige hygiëne niet alleen groote ethische voordeelen geeft, maar ook financieele.

Reeds hiervoren maakten wij melding van de sympathie, die wij voor onze Tentoonstelling ook van Regeeringszijde mochten genieten. Heel duidelijk bleek dit wel uit de rede, waarmede de Heer HARDEMAN, Directeur van Onderwijs en Eeredienst —, onder welk departement de Dienst voor de Volksgezondheid ressorteert —, de tentoonstelling opende. ZijnHoogEdelGestrenge zeide o.m.:

„U zult het mij, als hoofd van het departement, dat den zoo uiterst gewichtigen Dienst der Volksgezondheid aan zich geaffilieerd ziet, niet euvel duiden, wanneer ik iets langer bij de beteekenis van deze tentoonstelling stil sta.

Onder de vele vraagstukken in Nederlandsch-Indië, die zich in een toenemende belangstelling mogen verheugen, neemt het hygiënische een der eerste plaatsen in, en niet ten onrechte. De tijd, dat alle ziekten in de tropen aan klimaats invloeden werden toegeschreven, behoort reeds vele jaren tot het verleden; de baanbrekende onderzoekingen van PASTEUR en KOCH over oorzaak en wezen der infectieziekten bleken ook voor de tropen hun volle waarde te behouden: geen kosmisch-tellurische factoren, geen miasmatische invloeden van bodem, water of lucht, doch een strijd tusschen mensch en ziekteverwekker. Echter met dit onderscheid, dat deze strijd in de tropen een oneindig veel zwaardere is, eensdeels omdat het tropisch klimaat de ontwikkeling van de ziektekiem begunstigt, in het bijzonder waar deze door middel van insecten wordt overgebracht, anderdeels omdat de onhygiënische verhoudingen onder de breede lagen der Inheemsche bevolking de verspreiding van ziekten bij uitstek bevorderen.

Werkelijk specifieke tropenziekten vallen, zoowel wat het aantal als wat de ernst der infectie betreft, in het niet bij de tallooze ziekten, die ook in subtropische en gematigde luchtstreken voorkomen. Pokken, cholera, dysenterie enz. enz., die door directe of indirecte contact-infectie worden overgebracht; malaria en pest,

waarbij muskiet en vloo de rol van intermediair agens spelen, alle zijn het ziekten, die ook in Westersche landen voorkomen, zelfs nog in epidemischen vorm kunnen optreden. De in het Westen doeltreffend gebleken methoden van bestrijding, zoowel preventief als repressief, gelden ook voor de Tropen. Maar terwijl daar, althans in West-Europa, het hygiënisch bolwerk voldoende ver is opgetrokken om een epidemisch opleven van tal van infectieziekten snel te kunnen beëindigen en het zelfs veelal gelukt, de ziekte geheel uit te roeien, is de bouw van dit bolwerk in de Tropen nog verre van dit punt verwijderd.

Al is toch het spreekwoordelijk geworden „prevention is better than cure" bovenal op tropische landen van toepassing, de weg, die tot voorkoming van infectie-ziekten leidt, loopt hier door zwaar en soms bijna ontoegankelijk terrein en kan daarom eerst langzaam, door geduldig en volhardend werken dien graad van volmaaktheid bereiken, die noodig is om de strijdkrachten en strijdmiddelen van Hygea in staat te stellen tot krachtige ontplooiïng.

Dat intusschen reeds zeer veel hier te lande op hygiënisch gebied verricht is, zal U weldra uit eigen aanschouwing blijken: naast de geschiedkundige ontwikkeling der hygiëne en een overzicht van de belangrijkste ziekten in de Tropen is de toegepaste hygiëne in welhaast al haar onderdeelen op de E.H.T.I.N.I. vertegenwoordigd. Men heeft zich hierbij echter niet alleen bepaald tot Nederlandsch-Indië; dank zij de groote activiteit van het tentoonstellings-comité en in het bijzonder van zijn voorzitter, Prof. NEEB, hebben tal van andere landen zich onder de deelnemers geschaard en door zeer belangrijke inzendingen van hun belangstelling in deze E.H.T.I.N.I. doen blijken. Ik noem maar even, behalve Nederland: Duitschland, Engeland, Oostenrijk, Amerika, Cuba, Zwitserland, de Straits, Indo-China en de Philippijnen, terwijl — last not least — de hygiënische sectie van den Volkenbond niet achter bleef. Het zij mij vergund, de vermelding van de deelnemers uit Indië en de verdere détails, de hygiënische tentoonstelling betreffende, over te laten aan haren voorzitter, Prof. NEEB, wien ik gaarne van deze plaats mijn warme hulde wil brengen voor het waarlijk niet geringe aandeel dat hij, als de stuwende en leidende kracht, in den omvangrijken voorbereidingsarbeid voor de totstandkoming

van deze tentoonstelling, de eerste op Nederlandsch-Indischen bodem, heeft gehad.

Dames en Heeren, men moge voorloopig nog sceptisch staan tegenover de tastbare resultaten eener hygiënische propaganda in deze landen, niemand zal er aan kunnen twijfelen, dat deze tentoonstelling een machtig propaganda-middel zal zijn. Moge zij een blijvenden indruk nalaten bij allen, die haar bezoeken; en moge zij in de annalen der geschiedenis geboekstaafd blijven als een belangrijk evenement in het in menig opzicht zoo merkwaardig evolutie-proces, dat deze landen de laatste decennia te aanschouwen geven, een proces, waarmede Nederlandsch-Indië bezig is, zich een waardige plaats te veroveren in de rij der beschaafde landen.

Ik eindig met dezen wensch, dat allen, die aan het welslagen van Jaarbeurs en Tentoonstelling hun beste krachten gaven, in het bijzonder de besturen van de vereeniging N. I. Jaarbeurs en de Vereeniging tot Bevordering van de Hygiëne met rechtmatige voldoening en trots op hun werk mogen terug zien".

Voor een *tentoonstelling* kan men gemakkelijker vele bezoekers trekken dan voor een wetenschappelijke conferentie, en dit gaf ons den doorslag ter bereiking van ons doel een tentoonstelling te organiseeren, want ons doel: zoo groot mogelijke kringen der bevolking met de regelen der gezondheidsleer op de hoogte te brengen, kon alleen worden bereikt, wanneer onze onderneming de aandacht van iedereen op zich zou vestigen.

Daarom zochten wij dadelijk aansluiting met een bestaande organisatie, die jaarlijks duizenden Europeanen en tienduizenden Inlanders trekt: de Nederlandsch-Indische Jaarbeurs. Ook het Jaarbeursbestuur sympathiseerde van stonde aan met ons plan. Door ons besluit een tentoonstelling te organiseeren, vervielen tevens enkele practische moeilijkheden, die anders zouden gebleven zijn: de organisatie van zulk een tentoonstelling is een krachtige aansporing voor den ijver van alle medewerkers, waardoor deze hun uiterste best doen, de geschikte objecten te verzamelen.

De tentoonstelling ging uit van de als rechtspersoon erkende *„Vereeniging tot Bevordering der Hygiëne in Nederlandsch-Indië"*.

Zooals gezegd moest de combinatie Jaarbeurs-Hygiëne Tentoonstelling om redenen van practischen aard worden gevormd, hoewel die samenvoeging niet van onverdeeld gunstigen invloed is geweest op de tentoonstelling, vooral in wetenschappelijk opzicht. Zoo werd in het hoofdgebouw, — tegen den wil van Voorziter en Secretaris der E.H.T.I.N.I. in, — de inzending van verschillende Gemeenten en Gewesten geflankeerd door een 3 M. hooge jeneverflesch: een reclame van den Jaarbeurs-inzender fabrikant van de Papagaaijevener. De in hygiënisch-ethnografisch opzicht zoo belangwekkende inzending van de Raden Ajoe van Bandoeng kwam eveneens eenigermate in het bedrang. De inzendingen van het Leger des Heils en de Medische Zending werden in een hoek gedrukt door de reuzen-koe van Nestlé's Jaarbeurs-reclame. Doch deze ongerieflijkheden waren slechts onbeduidend in vergelijking met de hulp en medewerking, welke wij van de Jaarbeursvereeniging mochten ondervinden.

Reeds sedert tientallen van jaren wordt door de beschaafde wereld het tentoonstellingswezen gebruikt, om weten en ervaring op verschillend gebied onder de groote massa te verbreiden. Wanneer deze methode in weerwil van de daaraan verbonden technische en financieele bezwaren, — vooral in een land als Indië —, zich echter wil handhaven als middel om het volk te leeren, dan moet het aan twee hoofdeischen voldoen, wil men de levensvatbaarheid niet reeds dadelijk illusoir maken: in de eerste plaats *de keuze van het onderwerp*, en in de tweede plaats *de methode van organisatie*.

Aan den eersten eisch is door deze Tentoonstelling, zooals uit het voorgaande wel duidelijk is gebleken, ten volle voldaan.

En wat den tweeden eisch aangaat, de methode van organisatie, dus tentoonstellings-techniek: ook daaraan is voldaan voor zoover dat mogelijk was in een land als Indië, waar het aantal menschen dat lust, kennis en tijd heeft om een dergelijke onderneming geheel belangeloos op te zetten, zeer gering is. Slechts in nauwe samenwerking van wetenschap, practijk en kunst is ten deze resultaat te verwachten. Tijdgeest en tijdsmaak moest bij den opzet der tentoonstelling voortdurend in het oog worden gehouden. En dat was werkelijk niet gemakkelijk in een koloniaal milieu!

Geheel anders is het een tentoonstelling in Europa te organiseeren, waar alle moderne technische en artistieke hulpmiddelen aan het tentoonstellingsbestuur ten dienste staan, met een contingent bezoekers, dat arriveert in Pullman- en D-treinen of zelfs met vliegmachines ....., dan in Indië, waar de bevolking nog op een geheel ander niveau van ontwikkeling staat en waar zoo goed als alle practische uitbeeldingsmiddelen ontbreken. Menschen, die in hun denken en doen nog ingesteld zijn op primitieve toestanden kan en mag men niet trachten te winnen voor de beginselen der hygiëne door hen tabellen, curven en statistieken voor te houden! Platen, teekeningen, diorama's met lichteffecten, modellen, in bonte rij opgesteld: slechts dáár kon eenig nut van worden verwacht.

Het behoeft dan ook nauwelijks te worden gezegd, dat er, — aanvankelijk schijnbaar onoverkomelijke —, technische, wetenschappelijke en, — last but not least, — financieele bezwaren waren te overwinnen.

Dit alles in aanmerking nemende, hadden de initiatiefnemers, toen zij voor deze tentoonstelling, — bij de sluiting van de 6de Jaarbeurs in 1925 —, voor het eerst het plan opperden om deze tentoonstelling te houden, niet kunnen verwachten, dat hun gedachten in zoodanige vormen verwezenlijkt zouden kunnen worden als deze tentoonstelling te zien heeft gegeven.

Zoo dikwijls wordt door onze landgenooten in het Moederland smalend gesproken over de zwoegers in de Tropen, die uitsluitend bedacht zijn op eigen voordeel, die „denken in guldens" en geen oog hebben voor de nooden en behoeften hunner medemenschen.

De E.H.T.I.N.I. was een schoon bewijs van het tegendeel!

De ongeveer honderdduizend gulden, die noodig waren voor deze tentoonstelling, zijn uitsluitend door Indië bijeengebracht, en wel ongeveer *f* 55.000.— in contanten en de rest „in natura", n.l. in tentoonstellingsobjecten en werkkracht. *Heel Indië heeft dus meegedaan om de E.H.T.I.N.I. te doen slagen.*

De eerste expositie op hygiënisch gebied, — in 1911 te Dresden gehouden, die op de geheele beschaafde wereld een zoo machtigen indruk heeft gemaakt en voor velen toen een openbaring was, — heeft voor Duitschland gedurende de sedert dien verloopen 16 jaren vele zegenrijke gevolgen had. Daaruit zijn o.a. een blijvend hygië-

nisch museum en reizende hygiënische musea ontstaan, die nog voortdurend hun heilzamen invloed doen gevoelen.

Sinds dien zijn vele groote en kleinere hygiëne-exposities, zoowel in Europa als in andere werelddeelen gevolgd, het laatst in het afgeloopen jaar te Düsseldorf: de ongeëvenaarde en grootsche *„Ge-So-Lei"*.

In Azië was de E.H.T.I.N.I. de eerste, die zooal geen internationaal, dan toch een interlocaal karakter droeg.

In navolging van Dresden ligt het in de bedoeling van het Bestuur der Vereeniging tot Bevordering der Hygiëne in Nederlandsch-Indië, van wie zooals gezegd, de E.H.T.I.N.I. uitging, om de tentoonstelling na afloop om te zetten in een permanent museum. De bedoeling is dit museum naar omstandigheden geheel dan wel gedeeltelijk te bezigen voor het houden van plaatselijke tentoonstellingen, als hulp bij het houden van voordrachten ter verspreiding van hygiënische begrippen onder de bevolking dezer Gewesten, en tenslotte ten dienste van het onderwijs aan de Medische Hoogeschool te Batavia en aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng.

Natuurlijk was de E.H.T.I.N.I. niet op één lijn te stellen met haar oudere zusters: de hygiënische eischen in Europa en in deze Gewesten zijn verschillend, men bemerkte dit telkens weer gedurende de tot standkoming dezer tentoonstelling. Bovendien, waar ginds reeds sedert een eeuw hard is gearbeid aan de totstandkoming van publieke gezondheidswerken, staan wij hier pas aan het begin daarvan. Hoe menigmaal ontving het tentoonstellingscomité de mededeeling van autoriteiten uit Gewesten en Locale Ressorten, dat zij tot hun leedwezen niets hadden in te zenden, omdat er in hun gebied *nog niets aan hygiëne was gedaan!*

Deze tentoonstelling kan daarom gevoegelijk worden beschouwd als een peilglas, waarop de huidige stand der hygiëne in deze Gewesten staat te lezen. Het was in Indië de eerste maal, dat wij dien stand niet waarnemen uit verslagen en rapporten, doch aanschouwelijk vóór ons zagen. In den vollen zin des woords was zij dus *een enquête-tentoonstelling*.

„Het begrip: *'s-menschen-gezondheid-in-heete-gewesten* was vroeger nauwer omgrensd dan thans. De tropische gezondheidsleer

onderzocht den invloed van de keerkringsluchtstreken op het gestel *van den Europeaan.* Diens aanpassing aan het tropische klimaat was haar doel.

Dezelfde leer heeft nu ruimer gezichtskring. *Het behoud van alle individuën, die in tropische omstandigheden leven, gaat haar aan.* Tenvolle heeft zij zich ontwikkeld als een deel der tropische geneeskunde, dat *de verbetering der volksgezondheid in de heete luchtstreken beoogt*".

Deze woorden van Prof. Dr. J. J. VAN LOGHEM, Directeur der Afdeeling Tropisch Hygiëne van het Koloniaal Instituut, zijn volkomen juist. Steeds meer wint het inzicht veld, dat vele „zwakheden" van het Indische volkskarakter, inzonderheid gebrek aan volharding, aan spaarzin, aan doorzettingsvermogen, aan arbeidsprestatie, dikwijls niet anders zijn dan de psychische gevolgen van physieke oorzaken. *In vele streken van Indië woont een ziek volk.* Laat ons dadelijk daarbij bekennen, dat er niet genoeg is gedaan om dat te veranderen. Men doet nu veel meer dan een tiental jaren geleden. Het is echter een geweldige taak, die ons als Koloniale Mogendheid nog wacht. Laat ons evenwel bij de vervulling van deze moeilijke en buitengewoon kostbare taak bedenken, dat een lichamelijk ongezond volk gemakkelijk voor ongezonde gedachten toegankelijk is. Alweer valt hier de hooge plicht samen met het rechtstreeksch belang: *wie het volk gezond maakt, versterkt het bewind.*

Nooit schijnt mij daarom de tijd voor een beweging, die ten doel heeft de gezondheidsleer in Indië voor een ieder toegankelijk te maken, gunstiger dan nu. Aan den eenen kant doet ons de moderne wetenschap met haar groote ontdekkingen en resultaten van onderzoek de middelen aan de hand, vernietigende ziekten te bestrijden, waar men vroeger machteloos tegenover stond; aan den anderen kant stelt zij ons met de studie van het wezen der gecompliceerde organische functies in staat, de gezondheidsleer, ik zou haast zeggen: „als kunst" te beoefenen.

Eén ding wensch ik hier speciaal op te merken, om elken grond te ontnemen aan de eventueele vrees, dat de tentoonstelling wellicht de bevolking tot eischen zou kunnen hebben aangespoord, welke zware financieele lasten zouden veroorzaken: de persoonlijke hygiëne is een *zeer goedkoope kunst:* juist de welstand, — dit

weet ieder medicus en ieder hygiënist, — is dikwerf de bron van lichamelijke ongemakken en gebreken. „Om gezond te zijn moet men arm zijn", zeide een beroemd schrijver. Bezigheid en matigheid, ook gedwongen, zijn de beste waarborgen voor een gezond leven en een gelukkigen ouden dag.

Drie middelen zijn er, *drie buitengewoon eenvoudige en goedkoope middelen,* die de elementen der gezondheidsleer vormen, en wel: *zon, lucht* en *water.* Deze zijn hier in Indië vrijwel overal in ruime mate aanwezig en staan dus rijken en armen in overvloed ter beschikking. Een voorname taak van onze tentoonstelling was dan ook: *te leeren hoe men deze oerkrachten tot eigen welzijn en gezondheid moet gebruiken; de menschen er toe te brengen, na te denken over hun doen en laten, en hen aan te sporen, arbeid en rust, voeding en woning rationeeler in te richten.*

Het doel dezer tentoonstelling kan daarom categorisch in de volgende 7 punten worden samengevat:

1e. Een zooveel mogelijk aanschouwelijken indruk vestigen van de verschillende ziekten en factoren, welke de menschelijke gezondheid in de tropen bedreigen.

2e. Het bekendstellen van de regelen der gezondheidsleer en van hare practische toepassingen om het optreden der sub 1e genoemde ziekten en de inwerking van schadelijke factoren zooveel doenlijk te voorkomen (preventief), dan wel reeds bestaande ziekten en ongunstig werkende invloeden met kracht te bestrijden (repressief).

3e. Het aangeven hoe die toepassingen op de eenvoudigste, doeltreffendste en minst kostbare wijze ten uitvoer gebracht kunnen worden, daarnevens de demonstratie van statistieken en grafieken betreffende de met die maatregelen bereikte verbeteringen in den algemeenen gezondheidstoestand.

4e. De bezoekers tot dieper doordenken en tot het bewustzijn te brengen, dat gezondheid is één der voorname bronnen van menschelijk geluk, rijkdom en tevredenheid, van lichamelijk en zedelijk welzijn en van krachtig arbeidsvermogen en weerbaarheid.

5e. Het besef wakker te roepen, dat een ieder voor een belangrijk deel niet alleen verantwoordelijk is voor de instandhouding dan wel verbetering van *eigen* gezondheid, maar ook voor die van

zijn gezin en vaak ook die zijner medeburgers, derhalve van de groote gemeenschap.

6e. Een ieder te doordringen van hetgeen men dient te weten wat een verstandig mensch als plichtmatig burger in de groote menschenmaatschappij uit een hygiënisch oogpunt heeft op te volgen, dan wel moet nalaten om de algemeene gezondheidsbelangen te bevorderen.

7e. De toepassing van een *visueele* opvoedkunde in de gezondheidsleer, welke voor een zeer groot aantal personen uit alle bevolkingsgroepen toegankelijk is, daar toch eene expositie in den regel een concentratiepunt vormt van belangstellenden: dit systeem is het, dat veelal op het groote publiek den meest blijvenden indruk achterlaat.

Op de hiervoren aangegeven wijze georganiseerd, was deze Hygiëne-tentoonstelling naar onze opvatting daarom niet alleen van practisch-opvoedkundige waarde voor de bevolkingsgroepen „en masse", doch was zij tevens *individueel* nuttig voor hen, die zich krachtens ambt of beroep met de openbare gezondheid bezig houden. Na afloop der expositie hebben zij gelegenheid te over om het daarop *geziene* en *begrepene* in eigen werkkring, zoowel als in particuliere omgeving toe te passen en verder te verspreiden.

De tentoonstelling was zóó ingericht, dat zoowel opvoeder als arts, technicus als sociale werker, in het kort de vertegenwoordigers van alle beroepen, van haar nut hebben kunnen trekken. De tentoonstelling liet zien, hoe in minder tientallen jaren is bereikt, wat honderden jaren vergeefs gehoopt werd. Thans zijn in landen, waar men de algemeene beginselen der gezondheidsleer systematisch toepast, vele gevreesde ziekten gebannen, het dagelijksche leven is van vele gevaren en onbehagelijkheden verlost.

Gaan wij thans over tot eene, — hier minder dáár meer uitvoerige, — bespreking van den opzet, de indeeling en de inzendingen, dan zij eerst medegedeeld, dat de tentoonstelling uit 4 *afdeelingen* bestond, welke weer in *groepen* was onderverdeeld.

De leiding van het geheel berustte bij een *Hoofdcomité*, waaruit enkele leden tot een *Uitvoerend Comité* waren verkozen. Aan het hoofd van elke groep stond een *Sub-Comité*, waarin zitting hadden

de specialisten op het gebied, waarover een bepaalde groep handelde.

De *1e afdeeling* omvatte in groote sprongen de geschiedkundige ontwikkeling der hygiëne uit de geneeskundige wetenschappen in het verloop der eeuwen: daarbij werd getracht ook naar voren te brengen, wat in Nederlandsch-Indië zelf verricht werd door geneesheeren en hygiënisten.

In deze afdeeling werden ook geplaatst eenige medische inzendingen van instituten, laboratoria, onderwijsinstellingen, bibliotheken en vereenigingen op hygiënisch gebied.

De *2e afdeeling* bestond uit eene groote verzameling van fraaie, onder deskundig toezicht van Dr. A. J. F. OUDENDAL, oud-leeraar aan de S.t.o.v.i.a., grootendeels naar natuurlijke praeparaten door Mevrouw A. M. AUGUSTIJN-BIK vervaardigde aquarellen, welke in de eerste plaats de besmettingskiemen te zien geven van de verschillende o.a. hier voorkomende voornaamste infectieziekten en in de tweede plaats enkele lichamelijke afwijkingen demonstreeren, welke door deze kiemen in onze organen teweeggebracht worden. Waar nuttig en noodig was ter verduidelijking deze afdeeling aangevuld met vele lantaarnplaatjes, wasmodellen en moulages, terwijl eene korte, overzichtelijke toelichting aan het een en ander was toegevoegd.

Het overgroote deel der inzendingen in genoemde afdeelingen was òf zelfstandig en persoonlijk door den Voorzitter der E.H.T. I.N.I., Prof. H. M. NEEB, verzameld, afgestaan en tentoongesteld, of van derden afkomstig en door hem oordeel- en deskundig gerangschikt.

Uit wetenschappelijk oogpunt was dit wel een der meest belangrijke onderdeelen der tentoonstelling. Ik wil Dr. OUDENDAL volgen op zijn wandeling door deze afdeeling.

„Bij het binnenkomen valt ons oog op de lange rijen portretten en foto's, die in vogelvlucht een idee geven van de geschiedenis der tropengeneeskunde. De uitgebreide verzameling portretten laat ons kennis maken met de meest bekende geneeskundigen uit de verschillende tijdperken dezer ontwikkelingsgang. Binnen- en buitenland zijn goed vertegenwoordigd, evenals oude en moderne tijden.

Van Oud-Egyptische geneeskunst getuigen de foto's van geskeletteerde mummie's, waarbij zelfs de tuberculose of kankerachtige aard der veranderingen, — nu nog na duizenden jaren, — is te herkennen.

Dat de exotische geneeskunde evenmin vergeten is, spreekt vanzelf. China en Japan zijn rijkelijk bedacht, waarbij tevens de glorierijke invloed der Hollandsche geneeskunde op de ontwikkeling der Japansche artsen in herinnering wordt gebracht.

Van het meer geneeskundige dan historische gebied is een uitgebreide verzameling foto's, lantaarnplaatjes, grafieken en teekeningen te aanschouwen. De overvloed dezer collectie is zóó groot, dat men uren noodig heeft om de hoofdzaken te bestudeeren. Alleen reeds het bijeenbrengen dezer voorwerpen uit alle werelddeelen moet als een groot succes beschouwd worden. Uit Duitschland, de Filippijnen, Amerika, Cuba, uit Holland en de Straits zijn hier inzendingen, die zeer de moeite waard zijn. Hiertusschen zijn de inzendingen van particuliere instellingen uit Indië ondergebracht.

Van de buitenlandsche inzendingen trekken de foto's van de experimenteele gangosa (framboesie van het aangezicht, in het bijzonder van den neus) bij apen zéér de aandacht. Dr. SCHÖBL uit Manilla was zoo welwillend, deze afbeeldingen voor de tentoonstelling af te staan. Micro-foto's van hersen-malaria, vervaardigd door Prof. DÜRCK zijn eveneens stalen van een zeer ver gevorderd micro-fotografisch kunnen.

Verder aanschouwen wij, op welke wijze de geneeskundige propaganda-dienst in de Filippijnen zich geworpen heeft op de voorlichting inzake de tuberculose, de kindervoeding, verpleging enz. Vooral de tuberculose heeft de aandacht der Filippijnen, getuige o.a. het Tuberculose-Congres in December 1926, waar men zich uitgebreid en ernstig heeft beziggehouden met het tuberculosevraagstuk in deze tropische omgeving. Het feit, dat Prof. NEEB op verzoek der Filippijnsche Regeering dit Congres heeft bijgewoond, is zeker niet vreemd aan de groote inzending uit Manilla.

Uit Singapore is een inzending op kleiner schaal tentoongesteld, die in het bijzonder de malaria en mijnwormen betreft.

Holland is in deze loods vertegenwoordigd door de inzendingen

van den Gezondheidsraad in Den Haag, de Vereeniging van Longlijders te Amsterdam (Davos-Platz), het Centraal Laboratorium te Utrecht, Centrale Vereeniging tot Bestrijding der Tuberculose, het „Groene" en het „Witte" Kruis.

Hier staan wij telkens versteld over de ontwikkeling der medische propaganda in Europa, en méér nog in Amerika. De uitvoering der platen is als regel zeer correct, de keuze der voorstellingen scherp en juist, terwijl de begeleidende tekst in overeenstemming is met het beoogde doel.

Hoever zijn wij, — ondanks de ongelooflijk snelle ontwikkeling der tropische geneeskundige wetenschappen —,nog ten achter bij deze propaganda voor de bevolking. Hoeveel nuttig werk valt hier nog te doen, indien men begint met een systematischen opzet der geneeskundige propaganda, die zich niet beperkt tot één onderdeel, zooals bijv. de bestrijding der framboesie, maar zich uitbreidt over de infectie-ziekten in het algemeen. Dat deze medische propaganda zich moet aanpassen aan het ontwikkelingspeil der bevolking en aan het volkskarakter in het bijzonder, zal geen verstandig deskundige betwijfelen.

Wie trouwens de enorme belangstelling der verschillende bevolkingsgroepen heeft waargenomen, voor alles, wat deze loods van Prof. Neeb herbergt, kan moeilijk eenig geloof of gewicht hechten aan opvattingen en beweringen, die iedere medische propaganda onnoodig of onzinnig achten voor deze Gewesten in het algemeen en voor de Inheemsche bevolking in het bijzonder.

Wèl dient men bij het propageeren van al deze moderne geneeskundige onderwerpen vooraf goed te overleggen, welke wegen bewandeld zullen worden, wil men de eenvoudigen van geest en begrip inderdaad op doeltreffende wijze „pakken" en iets „meegeven". Indien de E.H.T.I.N.I. in dit opzicht iets heeft geleerd aan de weinig-toegankelijken en alles-beter-wetenden, dan wordt inderdaad alle gedane moeite ruimschoots beloond tot heil onzer bevolking. Dat de weg der gezichtsindrukken zéér in den smaak valt, kan men hier dag aan dag waarnemen. Hoe aandachtig en ingespannen beziet een groot deel der bezoekers al deze foto's en waterverf-teekeningen. De rijkdom van kleuren van het zieke weefsel, van het veranderd orgaan, trekken altijd weer opnieuw en

laten niet na, indruk te maken op de massa. Het is aan deze jonge tak van voorlichting op geneeskundig gebied voorbehouden, de nu als juist gebleken methode te verfijnen en verder aan te passen aan ziekten en bevolkingen. Voor het particulier initiatief ligt hier een groot arbeidsveld open. Ik denk allereerst aan wijdverbreide volksziekten, zooals de tuberculose er één is. Dat wij in Indië over voldoend grond-materiaal beschikken, valt niet te ontkennen; dat er op voldoende deskundige en artistieke hulp te rekenen valt, staat ook vast. Wie de platen in waterverf, uitgevoerd door Mevrouw AUGUSTIJN-BIK, ook maar vluchtig aanschouwt, zal erkennen, dat wij hier in niets ten achter staan bij het Buitenland. Deze begaafde kunstenares heeft met hare ruim 100 stuks tellende platenverzameling aan het groote publiek bewezen, wat in en voor Indië te bereiken valt, mits men primair genegen is aan dergelijken arbeid aandacht te schenken".

De *3e afdeeling* omvatte een groot aantal groepen der *toegepaste hygiëne* en kon zeker als de belangrijkste worden aangemerkt: hier werd getoond tot welke practische resultaten de toepassingen der theoretische gezondheidsleer hadden geleid.

Groep A was zeer omvangrijk en vormde een zooveel mogelijke aanschouwelijk geheel op het gebied der assaineering, n.l. watervoorzieningen, het faecaalvraagstuk, de verwerking van het huishoudwater, industrie- en afvalwater, het vraagstuk der andere (droge) afvalstoffen, bodem-assaineering en de uitvoering van technische werken.

Groep B had betrekking op de *woning-hygiëne* in de tropen, zeer zeker ook een onderwerp van actueel belang; zulks moge o.a. blijken uit de progressieve regeeringsbemoeienis terzake in samenwerking met de locale ressorten.

Groep C: voedsel- en dranken-hygiëne met alles wat daaraan vastzit, was zeker niet minder belangrijk, zooals blijkt uit de groote zorgen, welke vooral de gemeenten zich getroosten om daarin verbetering aan te brengen.

Groep D: epedimiebestrijding en gezondheidsdiensten vormen een der fundamenteele bemoeienissen van Regeering en Gemeente(n) in den preventieven en repressieven strijd tegen het groot aantal,

in de Tropen bekende, besmettelijke ziekten; eene krachtige en doelmatige organisatie van deze groep vormt een der hechtste bolwerken tegen epi- en endemische infectieziekten.

Groep E: hygiëne der hotels, sociëteiten, restaurants, andere eetgelegenheden, zweminrichtingen, slachtplaatsen, passers, bakkerijen, mineraalwater- en stroopfabrieken, vee- en paardenstallen enz. was eveneens een groep, die onze volle aandacht waard was. Als een der belangrijkste factoren, welke daarbij o.a. naar voren treedt, moet genoemd worden: de bestrijding der vliegenplaag, welke insecten, zooals bekend, verantwoordelijk gesteld dienen te worden, vooral voor de mechanische overbrenging van verschillende besmettelijke ziekten.

Groep F: de *vervoers-hygiëne,* o.a. scheepvaartverkeer, spoorwegen, trams, auto's, rijtuigen enz. is voor den tropenmensch eveneens van veel belang; er bestaan toch op dit gebied nog toestanden, die met de meest elementaire hygiëne-beginselen den spot drijven. Ook de politiezorg in de steden bij ziekten en ongevallen verdient de aandacht.

Groep G: schoolhygiëne, tucht- en opvoedingswezen vormen een nog betrekkelijk weinig ontgonnen terrein. Het valt te betreuren, dat waar zoovele millioenen voor onderwijsdoeleinden worden uitgegeven, het gebied der schoolhygiëne nog zoo weinig de aandacht heeft. Waar in Europa, vooral in Amerika op dit gebied zoo enorm veel voor de gezondheidsbelangen van het schoolkind gedaan wordt, daar is in Nederlandsch-Indië de organisatie van schoolartsen en zusters helaas nog zoo weinig gevorderd. Eene goede regeling op dit gebied zal zonder twijfel opzienbare en nooit tevoren vermoede feiten aan het licht brengen, welke zullen aantoonen, dat men reeds te lang met hygiënische schoolvoorziening gewacht heeft.

Groep H: lichamelijke-, sport- en geestelijke hygiëne. Vooral de hygiëne der *padvinders* mag zich in de laatste jaren in eene toenemende belangstelling van Regeering en publiek verheugen; deze groep kon derhalve in den opzet van onze tentoonstelling evenmin gemist worden; zij beoogt toch in hoofdzaak de gezonde, krachtige ontwikkeling van kinderen en de rijpere jeugd te bevorderen, zoowel lichamelijk als geestelijk.

Het gezonde kind vormt de kracht der toekomstige natie.

Groep I: bevolkings-, militaire-, marine-, provincie-, gewestelijke- en gemeentelijke hygiëne vereischt wegens hare bekende belangrijkheid geen nadere toelichting. Vooral de gewestelijke en gemeentelijke zorg op hygiënisch gebied hebben zich in de laatste jaren op krachtige wijze ontwikkeld ten bate van eene groote verbetering op het gebied der openbare gezondheid.

De grootere Indische gemeenten en sommige gewesten kwamen dan ook op onze tentoonstelling met instructieve inzendingen voor den dag; mogen deze voorbeelden voor andere achterlijke locale ressorten eene aansporing zijn tot krachtige hygiëne-actie en door ons comité ontvangen brieven met de mededeeling: „In dit ressort valt op hygiënisch gebied niet of zoo goed als niets te vermelden" tot het verleden gaan behooren.

Groep J: omvatte het belangrijk gebied der *plantage-hygiëne,* waarbij naar voren kon worden gebracht hetgeen voor de gezondheid der koelies en vrije arbeiders door de cultuurondernemingen werd verricht. Ten aanzien hiervan bestaan vooral in Nederland, zelfs in vooraanstaande kringen, vaak nog zonderlinge begrippen. Het had daarom zijn zeer groot nut te toonen, dat tegenwoordig voor de Inheemsche werkkrachten goed gezorgd wordt. Deli, de bakermat der koelie-hygiëne, het Suiker-Syndicaat op Java waren treffend vertegenwoordigd. Ook enkele bergcultures hadden ingezonden.

Groep K: de kleeding-hygiëne in de tropen, schoeisel en hoofdbedekking kwamen uit met afdeelingen voor militaire, civiele, vrouwen- en kinderkleeding, waarbij ook de Chineesche en Inlandsche kleederdrachten verzorgd zijn geworden. Ook deze groep was voor den tropenbewoner van groote, practische beteekenis.

Groep L: bedrijfs- en fabrieks-hygiëne, gevangenis-hygiëne enz. vormen een gebiedsdeel, waaromtrent van de laatste jaren ook belangrijke gegevens verstrekt kunnen worden; herinnerd behoeft slechts te worden aan het tin-, steenkolen-, petroleum-, goud- en zilvermijnbedrijf, de groote verbeteringen aangebracht aan en het veiligheidstoezicht uitgeoefend op fabrieken; de hygiënische contrôle in de gevangenissen; de instelling van jeugdgevangenissen.

Het heeft zijn groot nut naar voren te brengen wat in het bij-

zonder door de Regeering ter zake bereids werd verricht en met welke resultaten.

Groep M: Stedenbouw, Stadsaanleg, wegen-hygiëne, bestrijding van stof-, rook- en stankplaag vormen eveneens onderwerpen van zeer actueel belang in het bijzonder ten aanzien van de gemeentelijke gezondheidszorg. Bekend mag o.a. worden verondersteld de Regeeringsbenoeming eener wegen-commissie, welke reeds veel nuttig werk verricht heeft.

Groep N: Ziekenhuiswezen omvat eveneens een onderwerp van groote modernisatie en snel progressief uitbreidingstempo. Het is naar het oordeel van ons Comité van eminente beteekenis het publiek en de regeeringspersonen te laten zien, hoe de verzorging der zieken, in het bijzonder ook der Inheemsche bevolkingsgroepen, enorm verbeterd is geworden, terwijl de inrichting zelve ook aan veel hoogere eischen der medische wetenschap en hygiëne zijn gaan beantwoorden.

Groep O: zuigelingen- en kinderhygiëne in het bijzonder ook der Inheemsche bevolkingsgroepen zijn waard nauwkeurig bestudeerd te worden; er bestaan toch op dit terrein nog zulke ten hemel schreiende, onhygiënische toestanden, dat het ten volle verantwoord mag heeten, ook daarop de aandacht der autoriteiten te vestigen.

Groep P: veterinaire hygiëne voor zooverre voor den mensch van belang, vormt een niet minder belangrijk onderdeel, vooral ten aanzien van de voeding van den mensch; de besmetting van ons lichaam met verschillende wormsoorten, para-typhus-ziekten en andere bacterieele infecties wettigen ten volle de opname van deze groep in den opzet van ons schema.

Groep Q: propagandadienst, w.o. onderricht in de hygiëne op school en in huis. Een goed geleide propagandadienst door daarvoor berekende medici en elementair onderwijs in de gezondheidsleer op de daarvoor in aanmerking komende scholen zijn de machtigste hulpmiddelen ter verspreiding van de hygiëne beginselen onder alle lagen der bevolking, tevens de krachtigste strijdmiddelen tegen onwetendheid en verkeerde toepassingen op gezondheidkundig gebied.

Het verdient daarom ten krachtigste aanbeveling, dat van Regeeringswege zoo spoedig doenlijk een doeltreffende propagandadienst

in het leven worde geroepen en zoodanig georganiseerd, dat zij de eenvoudige volksmassa weet te bereiken; de voorziening op dit gebied is thans nog zeer treurig te noemen.

Wil ik dit overzicht niet laten uitgroeien tot een boekdeel, dan moet ik mij bij eene meer gedétailleerde bespreking van de 3e afdeeling beperken tot een uitvoeriger bespreking van slechts enkele groepen.

Moeilijk is het daarbij te zeggen, welke de belangrijkste zijn. Uit algemeen economisch oogpunt is de plantage-hygiëne, èn voor het Inheemsche èn voor het Europeesche deel dezer Gewesten van zooveel belang, dat ik in elk geval daarmede beginnen zal.

Bezag men de verschillende foto's en modellen dan bleek duidelijk, dat de Cultuurlichamen in de eerste plaats hoe langer hoe meer waarde hechten aan een goede *huisvesting* van hun Inlandsch personeel. En zeer terecht! Immers zij hebben er groot belang bij, dat zij kunnen beschikken over gezonde werkkrachten en om dat te kunnen doen is in de eerste plaats noodig, dat hun werkers huizen in een gezonde omgeving. Let men op den hygiënischen toestand in de kampongs —, daar waar de bevolking aan haar zelve is overgelaten, — dan ziet men, dat die toestand vrijwel overal alles te wenschen overlaat. Van een behoorlijke afwatering is geen sprake, de faecaliën worden gedeponeerd in hetzelfde water, waarin men zich baadt, goed drinkwatervoorziening ontbreekt. Dat hierdoor de gezondheidstoestand ongunstig wordt beïnvloed, behoeft wel geen betoog. Nu mag men den Inlander hierover niet te hard vallen. Afgezien van de hem eigen zorgeloosheid, zijn de ongewenschte toestanden op woninggebied voornamelijk een gevolg van volslagen onbekendheid met de voorschriften der hygiëne, — waar zou de dessaman die ook hebben geleerd? —, en van gebrek aan de noodige middelen om betere toestanden te scheppen.

Zooals uit de foto's bleek is het type der woningen zeer verschillend. Naast de meer eenvoudige huizen, — welke echter allen een vergelijking met de woning van een beter gesitueerden Inlander kunnen doorstaan —, ziet men er, waarin menig Europeaan gaarne zou willen wonen. In de meeste gevallen zijn de woningen geheel van steen opgetrokken, met pannen gedekt, terwijl tegelvloeren en

electrisch licht niet meer tot de uitzonderingen behooren. Over het algemeen zijn de huizen voorzien van een eigen erf, terwijl in den afvoer van faecaliën en spoelwater behoorlijk is voorzien. Een aantal foto's doet verder zien, dat ook aan de drinkwatervoorziening aandacht wordt gewijd. Wordt op sommige ondernemingen het drinkwater betrokken uit artesische putten, andere hebben een eigen waterleiding of een ozonisatie-inrichting. Een beeld van de drink- en badwatervoorziening op eene onderneming geeft o.a. het door de suikerfabriek Ketanggoengan-West ingezonden model.

Behalve modellen en foto's, welke op kampongbouw en kamponghygiëne betrekking hebben, gaf de tentoonstelling, — ook weer door foto's en modellen, — een beeld van hetgeen de suikerindustrie doet met betrekking tot de *ziekenverzorging* en *ziektebestrijding*. Op dit gebied is zij in velerlei richting werkzaam en daarbij strekt zij hare zorgen niet alleen uit tot haar personeel, — Europeesche en Inlandsche —, doch bijna overal tot de geheele Inlandsche bevolking in haar rayon, soms zelfs daarbuiten. *Tal van klinieken, poliklinieken, hulp-hospitalen en ziekenhuizen zijn door de ondernemingen opgericht of met haar geldelijken steun tot stand gekomen.* Van de door de fabrieken opgerichte ziekeninrichtingen vond men op de Tentoonstelling eenige natuurgetrouwe modellen, n.l. van de kliniek der Tegalsche suikerfabrieken, van het ziekenhuis der suikerfabriek Langsee en van een polikliniek met mantri-woning, zooals die op alle ondernemingen der Handelsvereeniging „Amsterdam" worden aangetroffen.

De bedragen, welke door de Suikerindustrie aan de oprichting en instandhouding der hierbovengenoemde ziekeninrichtingen worden ten koste gelegd zijn zeer groot, zooals uit enkele voorbeelden moge blijken:

De kliniek „Toeloengredjo" der H.V.A. kost dit concern de laatste jaren gemiddeld *f* 130.000.— per jaar. De kliniek der Tegalsche Suikerfabrieken kostte aan oprichting en uitbreiding ruim *f* 400.000.—, terwijl de jaarlijksche tegemoetkoming in de exploitatiekosten voor 11 fabrieken samen gemiddeld *f* 58.000.— beliep. Aan het Petronella Hospitaal te Djokja dragen de omliggende fabrieken jaarlijks voor *f* 25.000.— bij; de Japarasche Cultuurmaatschappij (3 fabrieken) droeg voor den bouw van het

Gewestelijk Ziekenhuis te Koedoes ƒ 25.000.— bij. De oprichtingskosten van het nieuwe Ziekenhuis der N. V. Klattensche Cultuur Mij. zijn begroot op ƒ 250.000.—. *Deze cijfers demonstreeren duidelijk van hoe groot belang de ondernemingen een goede verzorging van de zieke bevolking in haar omgeving acht.*

„Genezen is goed, doch voorkomen is beter" stond met groote letters boven een der inzendingen. En terecht! Cureeren zonder de oorzaken van de kwaal weg te nemen is onvoldoende. Ook dit ziet de industrie in en zoo heeft naast de *ziekenverzorging* de *ziekenbestrijding* in niet mindere mate haar aandacht. Daarbij heeft zij vooral haar aandacht gewijd aan de drie voornaamste volksziekten, n.l. de *malaria,* de *framboesia* en de *mijnwormziekte.*

De *malaria,* de oude volksziekte, welke voornamelijk in den kenteringstijd van West- naar Oostmoesson heerscht, wordt over het algemeen repressief en preventief bestreden door het op ruime schaal gratis beschikbaar stellen van kinine in poeder- of tabletvorm, dan wel in oplossing. In den tijd, dat deze ziekte uitbreekt wordt het fabriekspersoneel, maar vooral ook het volk in den aanplant in de gelegenheid gesteld zich van deze medicijn te voorzien. Vooral bij de prophylactische bestrijding dezer ziekte ondervindt men echter in zeer ontmoedigende mate, dat de Inlander ten deze nog zoo weinig in de toekomst kan zien.

Naast deze bestrijding door middel van de medicijn, had op verschillende fabrieken de bestrijding der anophelesmug de aandacht. Door het aanleggen van een behoorlijken waterafvoer op de fabrieksemplacementen, bij de woningcomplexen der Europeesche geëmployeerden en in de fabriekskampongs en door het dempen of met petroleum bespuiten van plassen, moerassen, e.d. is de kans, dat de anophelesmug zich kan voortplanten, zooveel doenlijk verminderd.

De bedragen die de fabrieken jaarlijks aan de gratis kinine verstrekking uitgeven wisselen af van enkele honderden guldens tot zelfs over de duizend gulden per fabriek.

Naast de Malaria-bestrijding heeft de bestrijding der *Framboesia* de volle aandacht der ondernemingen. Zooals bekend, is een korte behandeling met neo-salversan dikwijls reeds een afdoend geneesmiddel tegen Framboesia gebleken. Juist deze snelle en afdoende

geneeswijze heeft het vertrouwen der bevolking in de Westersche geneeskunde zeer versterkt. De „obat-soentik" (= injectie) is in grooten kring zeer populair geworden, zóó zelfs, dat de Inlander meende, dat deze medicijn voor alle soorten ziekten geschikt zou zijn, zoodat lijders aan allerlei onwaarschijnlijke ziekten zich voor de neo-salversan behandeling kwamen aanmelden!

In vrijwel alle suikerstreken op Java zijn door de ondernemingen voor deze bestrijdingswijze zeer belangrijke bedragen ten koste gelegd, hetzij dat de behandeling in de eigen hospitalen der suikerfabrieken geschiedde, hetzij dat de suikerondernemingen de kosten der injecties aan den D.V.G. of aan een particuliere ziekeninrichting (bijv. van de Zending) restitueerde. Fabrieken, die op deze wijze gedurende de laatste jaren in hun areaal duizenden lijders lieten behandelen, melden nu, dat framboesia daar thans zeer weinig meer voorkomt.

Een derde, ook zeer belangrijk terrein, waarop de zieken-bestrijding in suikerstreken zich beweegt is dat der *Mijnwormziekte*. Vergelijkt men de bestrijding hiervan met die der framboesia, dan treft men dadelijk een zeer groot verschil. Bij framboesia een uiterlijk dikwijls afzichtelijk, doch in zeer korten tijd afdoend te genezen ziekte, bij de mijnwormziekte een langzaam uiterlijk weinig waarneembaar ziekteproces, een zekerlijk even afdoende genezing, maar groote moeilijkheden om het wederoptreden dezer ziekte te voorkomen.

De bestrijding, welke slechts in enkele suikerstreken op Java door het Gouvernement is ingezet en waaraan de betrokken suikerondernemingen financieelen steun verleenen of toezegden, bestaat uit twee deelen: de eigenlijke kuur om de wormen uit te drijven, waarbij als voornaamste geneesmiddel het Oleum Chenopodium wordt gebruikt, en de voorbehoedmaatregelen tegen het wederoptreden. Deze laatste bestaan uit een krachtige propaganda onder de Inlandsche bevolking en het treffen van verschillende hygiënische maatregelen (o.m. de aanleg van doelmatige privaten).

Pakkend was de manier, waarop Prof. H. M. Neeb in zijn tentoonstelling-„stand" de infectie door mijnwormen demonstreerde: een bijna levensgroot beeld stelde schematisch het bloedvaten- en darmstelsel van een mensch voor. Door op een knop te drukken,

zag men een klein electrisch lichtje dat een mijnwormlarve voorstelde, door de opperhuid aan den voet, in het lichaam binnendringen. Het klom door de bloedvaten naar boven, kwam in het hart, de longen, de keelholte, den slokdarm, de maag en zoo in het darmkanaal. Bijschriften verduidelijkten het geheel.

De tentoongestelde modellen, diorama's en statistieken illustreerden op voortreffelijke wijze drie groote waarheden:

1e. *dat de aanwezigheid eener cultuuronderneming voor de Inlandsche bevolking te midden van wie zij haar bedrijf uitoefent van uitnemend belang is;*

2e. *dat „Arbeiterfürsorge auch in den Tropen durch erhöhte Arbeitsfahigkeit sich trefflich bezahlt macht"*, en

3e. *dat offers ten bate eener goed toegepaste plantage-hygiëne nimmer een verlies vormen, doch steeds en in alle opzichten winst brengen, zoowel voor den werkgever als voor den werknemer en tevens voor de geheele gemeenschap.*

Het is te hopen, dat deze grondwaarheden der toegepaste plantage-hygiëne, dank zij de E.H.T.I.N.I., begrepen is en onthouden zal worden door de 195675 bezoekers. Dan zal zeker het aan deze Tentoonstelling besteedde werk en geld, — ook door de cultuur-ondernemingen zelve, niet verloren zijn, doch in den loop der jaren rijke vruchten afwerpen.

In een enthousiasten brief, dien de heer Mr. BLUETT, His Britannic Majesty's Commercial Agent to the Netherlands East Indies, mij na zijn bezoek aan onze Tentoonstelling schreef, verklaarde hij woordelijk het volgende:

„It really amazed me to see the interest shown in the Hygiene Exhibition by the natives, and I feel sure that the outcome of such an Exhibition will be that the better educated natives will follow more sanitary methods of feeding and living and set a good example to their less enlightened countrymen".

Wij hopen dit met hem, want daardoor zal juist het doel bereikt worden dat wij ons gesteld hebben bij de organisatie dezer tentoonstelling: *de verspreiding onder alle lagen der bevolking van kennis der gezondheidsleer en van hare practische toepassingen.*

De Dienst voor de Volksgezondheid kwam uit met een uitgelezen en keurig verzorgde inzending, die zeer vele bewonderende bezoekers trok. Waar ik geen medicus ben, volg ik voor het overzicht van deze inzending de beschrijving, welke daarvan gegeven werd door Dr. CH. W. F. WINCKEL, inspecteur bij dien dienst voor West-Java, gegeven in het reeds eerder genoemde nummer van het Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde:

„In de machinehal vindt men de inzending van den Dienst der Volksgezondheid. Het centrum daarvan wordt gevormd door een 12 M. langen maquette der medische gebouwen van Batavia: Stovia (Medische Hoogeschool); Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting en Geneeskundig Laboratorium. Deze maquette, overigens m.i. meer geschikt voor het maken van propaganda op buitenlandsche tentoonstellingen en te doen zien wat er op dezen uithoek der aarde gedaan is, dan voor een hygiënische tentoonstelling *hier te lande* [1]), heeft zooveel ruimte in beslag genomen, dat vele belangrijke zaken niet tot hun recht zijn kunnen komen. Zoo wijs ik op de inzending van Dr. B. C. P. JANSEN die ettelijke tientallen voedingsmiddelen exposeert (rijstsoorten, groenten, vruchten, visch, boter, kaas enz. enz.), en bij ieder hunner een flesch plaatste, waarin op duidelijke wijze wordt getoond, welke waarde deze artikelen voor de voeding van den mensch hebben, door vermelding van het gehalte aan water, eiwit, vet, koolhydraten, en vitamines A. B. en C. Daarbij een demonstratie van rijstzemelen en van het daaruit vervaardigde extract, terwijl een afzonderlijke stolp een buisje bevat met 4 mgr. zuiver vitamine-B. Deze inzending vormt voor den vakman een der voornaamste onderdeelen van de tentoonstelling, en ik hoop van harte, dat zij niet alleen een eereplaats zal innemen in de toekomstige permanente tentoonstelling van den D.V.G., maar ook zoo ruim mogelijk gepopulariseerd zal worden in den vorm van wandplaten voor scholen enz. Groote groepen der bevolking hier te lande voeden zich geheel verkeerd, niet alleen in de groote steden (gepelde import-rijst) doch ook bijv. in de Molukken, waar de

1) Deze opmerking geldt evenzeer voor de modellen van het militair hospitaal te Tjimahi, voor de talrijke modellen van ondernemingskampongs, voor Jeugdgevangenis te Tanah-Tinggi (Tangerang) enz

sagopalm (de ramp der Molukken, gelijk COOL zich onlangs uitdrukte) een voedingsmiddel levert, dat vrijwel niets dan koolhydraten bevat, en in het geheel geen vitamines.

Daarnaast demonstreert de D.V.G. door fotografieën, eenige doozen neosalvarsan met bijbehoorende spuiten enz. en een grafiek het stijgende succes der campagne, sinds 1920 ingezet tegen de framboesia tropica; in 1926 werden bijna 600.000 neosalvarsan inspuitingen toegediend.

Met verbazing zal iedereen kennis genomen hebben van de collectie giftige dieren, ingezonden door Dr. KOPSTEIN. Schorpioenen van 20 c.M., giftige spinnen van 15 c.M., tallooze giftslangen van diverse afmetingen, diverse giftige visschen, zij trokken aller belangstelling, mede door de fraaie conserveering. Ook deze inzending verdient populariseering, daar de Inlandsche bevolking vrijwel niets blijkt te weten van het al of niet giftig zijn van diverse slangensoorten.

De „Landskoepokinrichting en Instituut Pasteur" heeft een inzending, die zeer in den smaak van het publiek valt. Het vertoont de groote hoeveelheden koepokstof, verschillende vaccins en sera die jaarlijks worden bereid en verzonden door den geheelen archipel; het trekt de aandacht, dat vooral het gebruik van anti-dysenterieserum de laatste jaren zoo toeneemt, door de intensiever organisatie van den geneeskundigen dienst. Op den dag der opening van de tentoonstelling werd des avonds een rolprent van het Instituut Pasteur vertoond; een copie daarvan is naar Nederland gezonden.

Verder wordt de aandacht getrokken door groote wandplaten, waarop de besmettings-cyclus van pest, malaria, filariasis en mijnwormziekte aan het publiek wordt duidelijk gemaakt. Aan een paar model-bedden wordt getoond, dat goede klamboe's, die de muskieten inderdaad buiten het bed houden, even elegant kunnen zijn als de minder goede, waaraan evenwel vrijwel alle huismoeders hier te lande haar hart hebben verpand.

Leger en *Marine* beslaan een afzonderlijke loods. Van diverse militaire inrichtingen vindt men modellen, van veel meer nut dan de maquettes. Laatstgenoemden geven alleen den uiterlijken vorm, de modellen daarentegen laten bestudeering toe. Men ziet een

ziekenzaal met 24 bedden, een vrouwenloods voor 60 vrouwen met waschplaatsen (in een Indische kazerne vindt men meer vrouwen en kinderen dan soldaten!), een gymnastiek-lokaal, de operatie-inrichting te Batavia, en een ambulance-vliegtuig. Het algemeen magazijn van geneesmiddelen te Bandoeng laat zien, welke reusachtige hoeveelheden het ieder jaar te verwerken heeft.

Een ander paviljoen vertoont de *hygiëne van spijs en drank*. De belangstellende bezoeker ontwaart er, dat hij als passagier op een mailboot, dus als rustend burger, 800 calorieën per dag méér te verwerken kreeg, dan een houthakker noodig heeft. Hij ziet, hoe de hoteljongen zijn duim steekt in het bord soep voor den gast, hoe de sla-bladeren, waarmede zijn koude schotels versierd worden, besmet worden, hoe smerig het ijs in zijn whiskysoda te voren behandeld is mirable dictu heeft zelfs menig doktersgezin hier te lande nog geen ijskast of kist, en behelpt men zich met stukken ijs in de dranken!), in het kort: hij wordt tot nadenken gebracht, over de vele onhygiënische en vieze gewoonten, welke in zijn leven een rol spelen. Zeer demonstratief is de wandplaat, die het resultaat voorstelt van een waarneming van een sociëteit-bediende gedurende 10 minuten: met denzelfden doek droogt hij zich het bezweete gelaat af, peutert er mede in zijn oor, veegt de tafel af, om ten slotte de voor den gast bestemde splitglazen er mede te „reinigen"".

Van deze afdeeling mag ik geen afscheid nemen, zonder het een en ander te hebben vastgelegd aangaande de zeldzaam geslaagde inzendingen der Gemeenten *Bandoeng* en *Soerabaja*.

Aan weerzijden van den ingang van het hoofdgebouw werden door de Gemeente Bandoeng geplaatst doorsneden over een rioleeringstrook op ware grootte, zoowel voor het gescheiden stelsel, waarbij faecaliën en regenwater in afzonderlijke leidingen worden afgevoerd (de faecaliën in een ondergrondsch riool) als voor het gemengde stelsel, waarbij dezelfde leiding hiervoor dient.

Duidelijk was aangegeven op welke wijze te Bandoeng het huishoud- en regenwater wordt afgevoerd, terwijl doorgesneden W. C.'s (door Lindeteves speciaal hiervoor uit Europa besteld), een overzichtelijk beeld gaven van de verschillende constructies dezer onmisbare meubels.

Verder gaande, trof het oog een maquette van Bandoeng op

schaal 1 : 2500 (9 M². groot), waarop als titel: „De bloedsomloop van Bandoeng".

De roode en blauwe koorden waren hierop aangegeven resp. de hoofdleidingen van de Waterleiding en van de rioleering, terwijl de maquette zelf een aardig beeld gaf van de stad en omgeving.

Bij de inzending van de Gemeente Soerabaja zagen wij een aantal kaarten en teekeningen, betrekking hebbende op de watervoorziening van Soerabaja. Zooals men weet heeft deze gemeente zoowel eene bronwaterleiding als eene rivierwater-voorziening met een dagelijksch debiet van resp. 17000 en 7000 M³.

In deze afdeeling zijn eenige modellen van badkamertjes opgesteld, zooals die in de openbare bad- en privaatgebouwen in de Soerabajasche kampongs worden toegepast.

De volgende afdeeling van den stand betreft de assaineering en geeft een overzicht van de groote werken, die van Gouvernementswege zijn uitgevoerd tot verbetering der afwatering van Soerabaja.

Thans een kort resumé van de *4e afdeeling*, omvattende ten slotte de inzendingen van hygiënische gebruiks- en verbruiksartikelen door handelshuizen, waardoor het publiek kennis kon maken met de practische toepassingen, vooral voor het huishoudelijk gebruik.

De voornaamste inzenders, — en hiertoe moet ik mij tot mijn leedwezen wel bepalen uit gebrek aan plaatsruimte —, in deze afdeeling waren de twee hier in Indië welbekende firma's, die de Duitsche chemisch-pharmaceutische groot-industrie vertegenwoordigen.

De I. G. Farbenindustrie werd door de N. V. „Impla", Weltevreden — Soerabaja, vertegenwoordigd. Deze expositie was in de groote machinehal ondergebracht.

De I.G. Farbenindustrie A.G. exposeerde hier hare voornaamste pharmaceutische preparaten. Een pyramide-opstelling stelde aanschouwelijk voor, hoe uit steenkool langs gecompliceerd chemischen weg de voor de medische wetenschap en hygiëne zoo gewichtige producten, bijv. het Neo-Salversan, dat voor de framboesia-bestrijding in Nederlandsch-Indië van zooveel beteekenis geworden is, afgeleid worden. Van de preparaten, die uit de steenkoolteer ge-

wonnen worden, noemen wij bijv. het bekende Aspirin, het Novocain, Adalin, Afridol, Pyramidon, Gardan en Novalgin. Voorts werden de nieuwste uitvindingen der I. G. Farbenindustrie, n.l. het hier in Indië tegen surrah van de paarden en koeien veel gebruikte Naganol (Bayer 205) en het nieuwe probate malaria-middel Plasmochin, aanschouwelijk gemaakt. Een geweldige „Roode Hond" vestigde de aandacht op de alom bekende en veelgebruikte Afridolzeep „Bayer".

Vlak hier tegenover bevond zich de door haar samenstelling zoo interessante stand van de over den geheelen archipel bekende import- en groothandelsfirma, chemisch-pharmaceutische branche der N. V. Isamy, Weltevreden — Soerabaja. Behalve de pharmaceutische producten en preparaten van de door haar vertegenwoordigde fabrieken, exposeerde de Isamy ook de nieuwste optische instrumenten en optisch-medische hulpmiddelen, de onontbeerlijke werktuigen van den modernen arts en laboratoria.

De inzending was bijzonder uitgebreid en heeft ongetwijfeld de belangstelling van de bezoekers gewekt.

Ook in deze afdeeling had ik gaarne alle inzendingen besproken; wegens plaatsgebrek moet ik dat echter achterwege laten.

Eén Nederlandsche groot-industrie mag ik echter niet onbesproken laten, n.l. de *Bataafsche Petroleum Maatschappij*.

De hygiënische beteekenis van de petroleum en haar derivaten werd op de E.H.T.I.N.I. duidelijk gedemonstreerd. Welk een geweldige vooruitgang, vooral in hygiënisch opzicht, is bijv. het stoken met residu op schepen, vergeleken bij het gebruik van steenkool! Aantasting van de longen der stokers door het langdurig verblijf voor heete vuren, komt bij een motorschip niet meer voor, evenmin als het verblijf der opvarenden in en zwaar met kolenstof bezwangerde atmospheer tijdens het bunkeren in de havenplaatsen.

Bij de malaria-bestrijding bewijst petroleum-residu ook goede diensten, zooals op de B.P.M.-stand aanschouwelijk werd voorgesteld: door het opdruppelen van petroleum op het water van vischvijvers, die bij uitstek broedplaatsen van muskieten zijn, worden de larven gedood.

In deze tropische gewesten, waar malaria terecht als één der oorzaken wordt beschouwd, die de gezondheid en werklust in sterke

mate sloopen, is in verhouding tot andere landen over het algemeen nog weinig gedaan aan malaria-bestrijding door middel van residu. Het vermoeden ligt voor de hand, dat over het algemeen de moeilijkheden, hieraan verbonden, worden overschat. Teneinde deze moeilijkheden te ondervangen en ook het groot publiek in staat te stellen, poelen, plassen en ondernemingen, etc. absoluut vrij van malaria-muskieten te maken, werd door de B.P.M. een apparaat geconstrueerd, zóó eenvoudig, dat iedereen er mede kan werken. Het apparaat bestaat uit een petroleumblik van bijzondere constructie, inhoudende een speciaal petroleumresidu mengsel, welk apparaat men eenvoudigweg loodrecht op den bodem van een poel behoeft te laten zinken om een wateroppervlak van ruim 250 M². gedurende meer dan een maand geheel vrij van muskieten-larven te houden.

Dat met residu de malaria zeer goed bestreden wordt, is niet alleen in de zône van het Panama-kanaal en Suez-kanaal, Ismaila en de Federated Malay States afdoende aangetoond, doch ook in Indië werden met residu groote oppervlakten behandeld, bijv. gedurende de laatste malaria-epidemie te Cheribon. De maquettes, welke door de B.P.M. werden tentoongesteld, gaven een duidelijk beeld, welken invloed residu bij de malaria-bestrijding heeft.

Op het gebied van Wegen-hygiëne heeft de B.P.M. zich zeer speciaal toegelegd op het geven van advies inzake den aanleg van asfaltwegen. Voor geïnteresseerden was de brochure op het gebied van wegenaanleg, getiteld „B.P.M.-asfalt voor Moderne Wegenconstructies" in haar stand verkrijgbaar. Gratis deskundig advies wordt belangstellenden door de Asfalt Afdeeling der B.P.M. gaarne verleend.

Omtrent het voordeel van asfaltwegen boven de gewone grind- en zandwegen, bezien uit een gezondheidsoogpunt, behoeft weinig te worden gezegd; reeds de gedachte aan de stofplaag in tropische Gewesten, veroorzaakt door laatstgnoemde wegen, is voldoende om aanleg en uitbreiding der moderne asfaltwegen van harte toe te juichen.

Tenslotte een enkel woord over het literaire en meer wetenschappelijke werk der E.H.T.I.N.I., ik bedoel de lezingen en filmvertooningen, welke gedurende de Tentoonstellingsdagen werden

gehouden en de publicaties, welke toen door de Vereeniging tot Bevordering der Hygiëne, veelal gratis, aan de tentoonstellingsbezoekers werden uitgereikt.

Achtereenvolgens werden de ondervolgende lezingen en filmvertooningen gehouden:

1. Dr. L. KIRSCHNER, Instituut Pasteur, Bandoeng, film: „Het bedrijf van de landskoepokinrichting en het Instituut Pasteur te Bandoeng".
2. Dr. DOORENBOS: Film: „Hospitaal- en Hygiënische Dienst bij de Hollandsch-Amerikaansche Plantage Mij. te Kisaran, Sum. Oost-kust".
3. Dr. L. KIRSCHNER, Instituut Pasteur, Bandoeng. Lezing: „De Gezondheidstoestand in de Gemeente Bandoeng".
4. Prof. A. LEBER, directeur Sanatorium „Batoe", Lezing: „Kinder vacantie-kolonies en Tuberculose bestrijding" met lichtbeelden en film: „Achter de Wolken schijnt de Zon".
5. Film van den Dienst der Pestbestrijding in N. I.
6. Dr. G. FOLPMER: Lezing: „De geneeskundige behandeling van de arbeiders der Bankatinwinning" met lichtbeelden.
7. Dr. L. KIRSCHNER, Instituut Pasteur, Bandoeng, Lezing: „Zichtbare en onzichtbare vijanden van onze gezondheid en de bescherming daartegen" met lichtbeelden.
8. Dr. MAS PERMADI, Arts D.V.G., Lezing: „School-Hygiëne" (Maleisch) „Kasehatan di Roemah Sekola".
9. J. A. KUILER: Lezing: School-hygiëne.
10. J. CH. VAN SCHOUWENBURG: Lezing: „Eugenetiek".
11. K. BEZEMER, Controleur B.B. van de Pestbestrijding, Lezing: „De practijk der Pestbestrijding".
12. Dr. M. DUYSTER, Secretaris N. I. Apothekersvereeniging, Lezing: „Keuringsdiensten voor voedingsmiddelen".
13. W. PALSTRA, Territoriaal Commandant van het Leger des Heils in Ned.-Indië, Openlucht-lezing: „Ons Hygiëne-werk in Indië" met lichtbeelden (Hollandsch en Maleisch).
14. Dr. V. A. WILLE, Luit.-Kolonel van het Leger des Heils, Lezing: „Het Licht en het Oog". Na de lezing werden lichtbeelden van het Ooglijdershospitaal te Semarang vertoond.

15. Dr. A. F. J. E. Eilerts de Haan, Lezing: „Mondhygiëne" met lichtbeelden en film.
16. Firma N. V. Technisch Bureau v/h. Kaumans & Co., Film: „Moderne Filters'.

Hoe gaarne ik ook een, — zij het ook maar beknopt, — overzicht zou willen geven van bovengenoemde prestaties, ik moet dat nalaten, omdat in enkele woorden den rijken en leerzamen inhoud dier voordrachten teveel te kort zou worden gedaan.

Alleen zij hier aangeteekend, dat het intellectueele effect dezer lezingen en filmvertooningen grooten invloed hebben gehad op de toehoorders en toe-zieners, een invloed, die blijkens telkens weer optredende symptomen en verschijnende couranten-berichten, nog constant doorwerkt, getuige o.m. hetgeen in vele Indische Gemeenten thans gedaan wordt voor het instituut van schoolartsen.

Dat er nog zoo weinig op het gebied van schoolhygiëne wordt gedaan, is vooral daaraan toe te schrijven, dat het een niet onbelangrijke som gelds zal vragen; hoe goed ook besteed, de uiterlijke resultaten zijn voor het publiek minder duidelijk dan bijvoorbeeld van wegenverbetering. Dat evenwel aanstelling van een schoolarts door de Gemeente met of zonder subsidie van de Regeering mogelijk is, bewijst wel de Gemeente Semarang, waar reeds sinds een drietal jaren een schoolarts werkzaam is en met zeer veel succes.

Bijzonder veel aandacht trok de keurig verzorgde stand der *Schoolhygiëne,* waar ook, gratis of tegen eene geringe betaling, verkrijgbaar waren de 10 publicaties der Vereeniging tot Bevordering der Hygiëne, t.w.:

1. „Een beknopt geschiedkundig overzicht van de ontwikkeling der hygiëne uit de Geneeskundige Wetenschap", door Prof. H. M. Neeb.
2. „Beschouwingen over Kleeding-Hygiëne en de toepassing in de Tropen", door J. A. Luymes.
3. „Korte wenken betreffende de wegen waarlangs de mensch met ziektekiemen besmet kan worden en doeltreffende maatregelen om zulks te voorkomen", door Prof. H. M. Neeb.
4. „Beschouwingen over Lichamelijke Opvoeding", door P. Eenhoorn.

5. „Mond- en Tandhygiëne" door A. F. J. E. Eilerts de Haan, tandarts.
6. „De tien geboden der Hygiëne voor de Tropen".
7. „Let op Uw Gezondheid", door Prof. H. M. Neeb.
8. „De Hygiëne van het Nageslacht (Eugenetiek)", door J. Ch. van Schouwenburg.
9. „Vervalsching van eet- of drinkwaren", door Dr. M. Duyster.
10. „Iets over Hygiëne in verband met adat, geloof en bijgeloof van het Soendaneesche Volk", verzameld door Raden Ajoe Sangkaningrat c.s.

Al deze geschriften zijn ook thans nog verkrijgbaar bij het Secretariaat der Vereeniging te Bandoeng.

Een groote schare van de meest vooraanstaande mannen der wetenschap is onophoudelijk bezig, het gebied der menschelijke kennis uit te breiden, en onoverzienbaar is het aantal ontdekkingen. Deze schatten der wijsheid zijn echter weinig waard, indien zij niet in de practijk worden gebracht, indien de toepassingen daarvan niet in het bereik komen van de groote massa. Dit nu heeft onze Tentoonstelling getracht. Daarom durven wij de hoop uitspreken, dat ook de dienaren der wetenschap, zoowel in Indië als in het Moederland, onze tentoonstelling met sympathie hebben begroet.

De aanmoedigingen, sympathie-betuigingen en de daadwerkelijke medewerking, welke ons Comité in den loop der twee jaren voorbereiding uit vele landen, — wij noemen in het bijzonder de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Duitschland, Japan, de Philippijnen, Siam, Cochin-China, de Straits Settlements, Britsch-Indië, en zelfs van den Volkenbond, — ontving, geven ons de overtuiging, dat onze pogingen ook vanuit een internationaal oogpunt met belangstelling werden gevolgd.

Bandoeng, November 1927.

De verbetering van den paardenstapel op West-Soembawa,

door

AJOEBAR.

Wordt de kleinere Oostelijke helft van het eiland Soembawa gewoonlijk Bima genoemd, de naam van het eiland zelf komt toe aan de grootere Westelijke helft, die ik hier aanduid met West-Soembawa.

Behalve de buffelteelt en in de laatste jaren (nog maar voor een gering deel) ook de runderteelt, vormt de paardenfokkerij een bron van niet onaanzienlijke inkomsten voor de bevolking van West-Soembawa, die vooral aan Java een grooten afnemer heeft.

Het Soembawapaard genoot wel niet die reputatie, die de Sandel had, maar zij die het Soembawapaard hebben leeren kennen, zullen zonder noodzaak geen ander paard verkiezen. De Soembawanees vertoont wel niet dat temperament van den Sandel, dat een echt luxepaard is, maar het kalme Soembawapaard, dat leerzaam is, met uitstekende ledematen, ausdauer en soberheid is een gebruikspaard en het heeft ook zijn vereerders gekregen en wel in officieëlen kring: Landschappen in Atjeh en het rijk van Mangkoenegara eischen ter verbetering van hun paardenstapel het Soembawapaard; in gewesten, waar men de paardenfokkerij voor het eerst op pooten wil zetten, begint men met het Soembawapaard en de zendingen uit Soembawa naar Borneo en Nieuw-Guinea zijn niet zonder gronden uitgevoerd.

De Soembawanees houdt zijn paarden, waarmee gefokt wordt, buiten op de grasvlakten. Er wordt niet al te veel toezicht uitgeoefend, onkosten zijn aan de fokkerij niet verbonden, zoodat de fokkerij al heel goedkoop gedreven wordt; de aan den fok verbonden periodieke werkzaamheden, zooals opvangen van jonge hengstveulens, mak houden (door gebruik voor draagdiensten) der merries, het drijven van den koppel van een afgegraasd naar een

ander terrein, africhten der veulens voor den telgang of vierstap, al deze werkjes worden verricht door familieleden van den eigenaar-fokker.

Verlies aan een koppel kan toegebracht worden door de te groote droogte: Voedselgebrek is de groote vijand van den paardenfokker op Soembawa en het is heel jammer, dat de West-Soembawanees een afkeer heeft van paardenbilltong, want met de voedselschaarschte gaan er elk jaar honderden paarden verloren.

Aan besmettelijke ziekten sterven er heel weinig paarden (jaarlijks aan Surra hoogstens 15 op een stapel van 60.000 terwijl er na de algemeene malleinatie nog tien paarden aan kwaden droes werden afgemaakt, een getal, dat bij een stapel van 60.000 buiten loopende paarden, heusch geen naam mag hebben.

Hoe er pogingen in het werk zijn gesteld om het Soembawa-paard met grootere paarden te kruisen staat ons nog helder voor oogen; met den invoer dier grootere paarden zou ook de malleus zijn ingevoerd. Later nog heeft men den Soembawanees Sandel-Soembawa, Arabier-Soembawa-kruisingen in het hoofd gepraat, door latere tegenadviezen zijn de Sandel en Arabische dekhengsten weer aan de fokkerij onttrokken, om tot verbetering in eigen ras over te gaan.

Door het Gouvernement is eerst in 1926 financieele steun aan de paardenfokkerij, via de Wedloop-Societeit „Wilhelmina", verleend; uitgaven ten behoeve van het B.V.D. personeel zijn niet van principieel locaal belang, daar het werk van den B.V.D. op Soembawa immers een interinsulaire beteekenis heeft, in verband met het versleepen van besmettelijke veeziekten. Vandaar ook, dat op de begrooting van het Landschap Soembawa geen restitutiepost voorkomt voor het B.V.D. personeel. Eerst na een reeks conferenties door verschillende regeeringsvertegenwoordigers in de verschillende reeden van den Timor-archipel zijn er regels vastgesteld, die de verbetering van den paardenstapel beoogen.

1e Geldleeningen.
2e Subsidies.
3e Wedloop-Societeit „Wilhelmina" (W.S.W.).
4e Uitvoerbepalingen.

1e Het Landschap Soembawa met een arme bevolking, voor

landbouw (door watergebrek) niet bewerkbare gronden, heeft vooral financieel veel gedaan voor de paardenfokkerij. Door den vroegeren ongelimiteerden uitvoer van hengsten ontstond er een tekort aan hengsten, die zoo noodig waren voor de bepaalde fokrichting. Het Landschap is er toen toe gekomen om gelden op afbetaling uit te leenen aan eigenaren van paardenkoppels, die heel duur een dekhengst konden krijgen; voor ƒ 250.— tot ƒ 400.— stonden hengsteneigenaren hun dieren af, deze waren hoog noodig en het was in de hausse-jaren.

Een ambtenaar werd met de geregelde bijhouding van de administratie belast, maar jammer genoeg werd deze ambtenaar niet vervangen, toen hij werd overgeplaatst, zoodat de administratie in de war liep. Verscheidene fokkers kregen op die manier als het ware dekhengsten cadeau, daar nu de schulden verjaard zijn. Het financieele offer is niet groot te noemen, daar het Landschap van elk uitgevoerd stuk grootvee ƒ 5.— toekwam. Een schadepost was het in ieder geval.

2e. Nu wordt het uitvoerrecht van grootvee onder het Landschap, den Sultan, en de Rijksgrooten verdeeld. Toch is de jaarlijksche subsidie door het Landschap aan W.S.W. verleend, ten bedrage van ƒ 1500.—, gehandhaafd. De gelden worden goed besteed, zoodat daarover geen ongerustheid behoeft te bestaan.

In 1926 kwam het Gouvernement er ook toe, om de paardenfokkerij financieel te steunen met ƒ 500.—, een loffelijk streven, dat echter niet werd gewaardeerd, enkel en alleen, omdat men niet bekend was met de toestanden. Men heeft het geld besteed aan geldprijzen voor de 8 beste hengsten, dus ten bate van de paardenfokkerij, het geld heeft men daarna goed verantwoord. Toch had het bedrag van ƒ 500.— beter besteed kunnen zijn; in 1926 nl. zijn er hengsten afgekeurd, omdat ze niet liepen bij het voorgeschreven aantal merries. Van de ƒ 500.— had men merries kunnen koopen, die men aan premiehengsteigenaren had kunnen uitgeven met terugbetaling in natura. Er waren genoeg premiehengsten, waarvan het merrie materiaal in den Oostmoesson van 1925 zeer was gedecimeerd. De Gouvernements subsidie had een jarenlange steun kunnen wezen.

3e. Te Soembawa-besar bestaat de als rechtspersoon erkende Wedloop Societeit „Wilhelmina", die den roep heeft van verbeteraar van het Soembawapaard. Ze ijvert althans in die richting sinds 1907 door het jaarlijks doen afleggen van dressuurproeven en door het organiseeren van rennen, die voor den Soembawanees een waar feest zijn. Verder werden door de W.S.W. paardenkoppels geprimeerd met een bedrag van 2 maal *f* 10.— 's jaars, volgens de Veeartsenijkundige mededeelingen No. 51 aan de hand van een puntenstelsel, hetgeen bezijden de waarheid is. Na keuring van het betrokken dier op het race-terrein is de W.S.W. weer een premie-hengst rijker, althans bij een goeden uitslag van de beoordeeling van het exterieur. De W.S.W. heeft natuurlijk wel de bepaling gemaakt, dat een priemiekoppel uit 15 goedgekeurde merries moet bestaan en dat de hengst niet aan den koppel mag worden onttrokken. De koppels worden gecontroleerd door het lagere B.V.D. personeel, maar wat geeft een personeelsvermeerdering, waarop de schrijver van de veeartsenijkundige mededeelingen No. 51 zit te vlassen, als de verkregen gegevens door het weinige personeel al niet verwerkt worden of worden gesupprimeerd of wanneer geen maatregelen ten goede worden genomen.

Wat den bezoldigden Secretaris der W.S.W. betreft, die moet op ongeregelde tijden van het jaar worden gecontroleerd, vooral zijn rekening-courant met crediteuren, die de eenvoudigste dessamenschen kunnen zijn en die zoowat alles goedvinden, wat van den toean komt. De W.S.W. kan in samenwerking met den B.V.D. en het Landschap nog veel meer doen voor den paardenstapel van Soembawa.

Met de jaarlijks door het Landschap verleende subsidie bestrijdt de W.S.W. de primeering der koppels, de prijzen en de z.g. veldpremies, die op den duur zullen worden afgeschaft.

Persoonlijke steun van Z.H. den Sultan van Soembawa en in de laatste jaren ook van de K.P.M. dragen niet weinig bij tot een verhoogde animo in de rennen.

4e. De uitvoerbepalingen, die ten doel hebben, om den uitvoer van voor de fokkerij geschikte hengsten tegen te gaan, bestaan in:
a. Verbod van den uitvoer van hengsten boven 4 jaar en jonger

dan acht als de dieren hooger zijn dan 1.20 M. of geschikt worden bevonden voor de fokkerij.

b. Verbod van den uitvoer van hengsten beneden den 4-jarigen leeftijd.

Albino's en bonten mogen er ten allen tijde uit met inachtname van het bepaalde bij *b*.

De uitvoer van merries is bij Staatsblad geregeld, terwijl bovengenoemde uitvoerbepalingen voor hengsten niet stellig zijn voor de betrokkenen. Ze zijn ontstaan door afspraken tusschen Landschapsgrooten, B.V.D., B.B. en paardenhandelaren. Een wettelijke basis hebben ze niet en de Gouvernements-Veearts is hierbij de oppermachtige.

De Arabische handelaren en hun handlangers hebben niet het minste belang bij een beteren paardenstapel. Hun is het te doen om een direct voordeel, terwijl een bestuur moet beoogen een langdurige winst.

Hoelang de paardenfokkers van Soembawa nog profijt kunnen trekken van hun goedkoop bedrijf is niet te zeggen. De uitvoercijfers met gemiddeld 200 paarden 's maands zijn bevredigend voor Soembawa. Dat dit eiland nog tientallen jaren zijn paarden kan afzetten is niet boud gezegd: Dadelijk zij toegegeven, dat voor elken rit op langen afstand, de automobiel het aangewezen vervoermiddel is, in de steden ook wel de tram. De sado heeft het hier dus afgelegd tegen den auto, maar nog lang niet tegen de tram. De bouw van de Indische steden „in de oppervlakte" en niet zooals de Europeesche ook „in de hoogte" draagt er veel toe bij om het sadoverkeer te bestendigen, daar voor de Indische steden lengte en aantal der rijwegen belangrijk grooter zijn dan voor steden in Europa, omgerekend op het aantal gebouwen. Auto's en trams kunnen niet op alle wegen rijden. Normaliter zullen stedelingen bij ritten op korten afstand, een straatje om, de voorkeur geven aan een sado. De Indische stedeling legt het ook zoo zuinig mogelijk aan, vooral voor wat het transport voor zich en zijn gezin betreft. Het werk dat in Europa door de liften gedaan wordt en bij het trappen klimmen verricht, komt in Indië op rekening van den sado, en ook het grootste gedeelte van het Europeesche tramtransport van personen.

De talrijke verhuurderijen, wien het in elk opzicht door gemeente, B.V.D., politie moeilijk gemaakt wordt, blijven wèl bestaan, ondanks de overstrooming der wegen met taxis en andere auto's. De automobiel echter, met den gezamenlijken prijs van een deeleman, 2 paarden en tuig en met de dezelfde onderhoudskosten, moet voor het personenvervoer nog uitgevonden worden. Eerst, wanneer zoo'n auto haar intrede doet, dat is, wanneer de levensstandaard van den auto-industrieel en die van den paardenfokker op de Timoreilanden ongeveer genivelleerd zijn, zal het paard niet meer noodig zijn in de bevolkingscentra. Deze en de pas ontgonnen streken met hun nog niet verharde wegen hebben nu nog paarden noodig, van welke behoefte profijt moet worden getrokken. Juist het Soembawapaard is bij uitstek geschikt voor de steden, die behoefte hebben aan een paard met de eigenschappen van den Soembawanees. Temperament dat deze mist is ongewenscht, die eigenschap wordt vergoed door soberheid en leerzaamheid. Om te voorkomen, dat het Soembawapaard van de markt wordt verdrongen, moeten betere paarden uitgevoerd, de methoden ter verbetering van den stapel moeten geperfectioneerd worden.

Elke uitgevoerde hengst brengt den fokker geld in 't laadje, helaas strijken de tusschenhandelaren het grootste gedeelte van den winst op; hoe beter het dier is, hoe grooter opbrengst voor den voortbrenger van het fokproduct moet zijn. Ook moet een goed fokproduct meer opbrengen dan een doorsnêe exportdier.

Of de verbetering van den stapel op Soembawa gewaarborgd is? Door en bij de bestaande bepalingen? Neen. Ter staving van de bewering het volgende: Een paar Landschappen hadden ter verbetering van hun paardenstapel een paar uitstekende hengsten van Soembawa noodig en de poging, om premiekoppeleigenaren te bevoordeelen mislukte, daar geen der hengstveulens uit 10 koppels aan de eischen van fokdier kon voldoen, ofschoon de vaderhengsten zelf prima dieren waren. De Gouvernements-Veearts maakte een dagenlange reis voor den aankoop van hengsten voor één dier aanvragende Landschappen, echter zonder resultaat. Tenslotte moesten de hengsten worden gekocht in de quarantainestallen van Arabische handelaren en kregen dus andere menschen het voor-

deel, die zelfs niet eenmaal per jaar de bemoeienis van W.S.W. en B.V.D. hebben gehad bij hun fokkerij.

Conclusies.

A. De tegenwoordige bepalingen, den uitvoer regelende, geven geen zekerheid, dat ze tot verbetering van den paardenstapel leiden en ze binden te veel. Het is nog toe te juichen, dat er 32 premiehengsten zijn; ik kan niet spreken van premiekoppels, daar de W.S.W. en B.V.D. op geen stukken na weten, hoe of het met 't merrie materieel staat (Toestanden tot medio 1927). Dit is namelijk niet geselecteerd en de eigenaren hebben zelfs groot belang bij de fokkerij van hengsten, welke door den B.V.D. als niet geschikt voor de fokkerij worden gekwalificeerd, welke egoïstische, echter begrijpelijke, overwegingen bestreden moeten worden, daar ze ten nadeele der goedwillende fokkers werken, die met een stock aan goede hengstveulens moeten blijven zitten.

Om dit bezwaar te ondervangen moeten de merries der geprimeerde koppels aan een strengen keur onderworpen worden, het aantal premiekoppels ware op te voeren. Aan premie-koppeleigenaren moet vergund worden, om de helft der goede mannelijke fokproducten voor export te verkoopen. De uit te voeren helft wordt noodeloos 4 jaren te lang in 't land gehouden daar ze van de voortteling absoluut zijn uitgesloten. Vóór den verkoop worden de hengsten door de veeartsen gekeurd en voorzien van brandmerken, waartegen een Soembawanees geen bezwaren heeft. Elke verkoop vóór de jaarlijksche keuring gesloten, ware aan te merken als verkoop voor den uitvoer. De andere helft der goede veulens, alles ter beoordeeling der veeartsen, krijgt een ander brandmerk en is onderhevig aan de gewone uitvoerbepalingen.

Door dit losser maken der uitvoerbepalingen krijgt men:

1e de paarden worden op den goeden leeftijd verkocht;

2e niet de handlangers der Arabische handelaren bepalen den paardenprijs maar de dieren zelf. De goede fokproducten stijgen in waarde en niet zooals tot nu toe, waar een goed fokdier minder waarde heeft dan een dier voor den export;

3e komt den fokker meer geld toe dan tot nu het geval is.

B. Naast het milder maken der uitvoerbepalingen zou ik jaarlijksche veetelling willen invoeren, welke door de Landschapsdienaren moeten worden verricht, met B.V.D.-contrôle dier kepala's en demangs, die niet als al te voortvarend bekend staan. De straf zal hebben te bestaan in hertellen en hercontrôleeren.

Om de 5 jaren dient een registratie gehouden te worden. De in 1920 door den veearts SCHOL gehouden malleinatie en registratie zijn niet herhaald, terwijl het toch van groot belang is om te weten welk materiaal er nu op Soembawa aanwezig is. Hiervan is ook de minimum-maat voor den uitvoer afhankelijk; na een registratie moet men wellicht overgaan tot verandering van die maat.

SCHOL is de werkzaamheden begonnen met zijn gewoon personeel, waaraan toegevoegd zijn een zieke collega, een Adjunct Veearts, twee mantri's en eenige hulpschrijvers, van Landschapswege toegevoegd.

SCHOL heeft Soembawa practisch van den kwaden droes vrijgemaakt; om officieel tot een van malleus vrij Soembawa te komen moeten alle verdachte gevallen serieus onderzocht en alle ziekterapporten consciëntieus behandeld worden. Genoemde veearts heeft de meest volledige gegevens omtrent het Soembawapaard en omtrent den stapel van West-Soembawa verzameld.

C. Met medewerking van het zelfbestuur is veel te bereiken op veeteeltgebied, maar ik ben niet van oordeel, dat een castratie van minderwaardige hengsten door het zelfbestuur aangemoedigd zal worden. De uitvoer ondervangt dit bezwaar evenwel ten deele en bij een juiste doorvoering der uitvoerbepalingen zal mettertijd het meerendeel der minderwaardige hengsten aan de voortteling onttrokken zijn.

Pamekasan, 29 October 1927.

Het Civiel Weduwen- en Weezenfonds.

I

Kritiek op het „Rapport van de Commissie van het verbond van vereenigingen van landsdienaren ter bestudeering van het vraagstuk der verbetering van de weduwen- en weezenpensioenen. Het weduwen- en weezenfonds voor Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië",

door

Mej. Dr. C. VAN EBBENHORST TENGBERGEN

Wiskundige bij de Pensioenfondsen voor de Koloniale Landsdienaren en Locale Ambtenaren.

In een lijvig boekdeel uitgegeven te Buitenzorg (Archipeldrukkerij) wordt de wenschelijkheid bepleit van verhooging van de weduwenpensioenen en weezenonderstanden. Verder wordt aangetoond dat de uitkeeringen in verband met de bijdragen volgens het bestaande reglement te klein zijn. Ten slotte wordt een reorganisatie van het Fonds voorgesteld, waarbij de uitkeeringen met de bijdragen in overeenstemming zullen zijn, niet alleen voor de ambtenaren als één geheel beschouwd, maar ook voor elken ambtenaar afzonderlijk.

Deze drie hoofdpunten I, II en III wil ik afzonderlijk in beschouwing nemen.

I. *Tegenwoordige bedragen der weduwenpensioenen en weezenonderstanden.*

De bewering, dat de pensioenen der weduwen op hetzelfde peil staan als in 1827 (zie blz. 91) en daarom verbetering behoeven, is niet juist. Het weduwenpensioen bedraagt toch een bepaald percentage van de laatst genoten bezoldiging en de bewering zou

dus alleen juist zijn, indien de bezoldigingen op hetzelfde peil waren blijven staan. Een halve eeuw geleden was b.v. de maximumbezoldiging van een veearts ƒ 500, thans meer dan ƒ 1000 per maand. Het daarmede overeenkomende weduwenpensioen, 16 % van den grondslag, is dus in een halve eeuw gestegen van ƒ 80 tot ƒ 160 en met inbegrip van de tijdelijke verhooging is het nu zelfs ƒ 224. Een vergelijking als op blz. 18 onder 1 gegeven tusschen het pensioen van een weduwe van een ambtenaar die in 1817 ƒ 500 bezoldiging genoot en dat van een weduwe van een in 1927 in dienst zijnd ambtenaar met dezelfde bezoldiging heeft geen zin, daar de beide ambtenaren volstrekt niet in gelijkwaardige betrekkingen dienden.

Dat de weduwen in 1920 in een noodtoestand verkeerden, die leidde tot een tijdelijke verhooging van de weduwenpensioenen met 40 %, was een gevolg van de zeer snelle waardevermindering van het geld. Dit is echter geen grond voor een verbeterde pensioenregeling voor toekomstige weduwen van ambtenaren, die bezoldigingen genieten naar regelingen, waarin met de waardevermindering van het geld reeds rekening is gehouden.

Naast de voorbeelden door de commissie op de blzn. 18 t/m 20 gegeven, waaruit moet blijken dat het Weduwen- en weezenfonds voor burgerlijke ambtenaren steeds verre achter staat bij de andere Fondsen zijn zeer gemakkelijk voorbeelden te stellen, waaruit de tegenovergestelde gevolgtrekking gemaakt kan worden.

Naast 2: De weduwe van een hooggeplaatst Nederlandsch ambtenaar krijgt ƒ 116$^{2}/_{3}$ pensioen per maand, die van een Indisch burgerlijk ambtenaar kan een pensioen van ƒ 224 (zonder de tijdelijke verhooging zou het ƒ 160 zijn) genieten.

Naast 4: De weduwe van een majoor, met meer dan ƒ 1000 bezoldiging per maand, ontvangt ƒ 200 per maand en die van een ambtenaar met dezelfde bezoldiging ƒ 224. Drie volle weezen van een kolonel (bezoldiging ƒ 1500 per maand) krijgen een maandelijkschen onderstand van ƒ 150 en die van een hooggeplaatst ambtenaar ƒ 224.

In een vergadering van het hoofdbestuur van Bendor op 18 Juli 1927, waarin voorgesteld werd een „Studiecommissie voor het Weduwen- en Weezenfonds der Europeesche officieren van het

Nederlandsch-Indische leger" te benoemen werd o.a. gezegd: „Men vergete niet, dat bij een aantal burger-ambtenaren de meening heeft post gevat, dat wij met betrekking tot de weduwenpensioenen, boven hen bevoorrecht zijn. Aangezien deze meening onjuist is, zal het in ons eigen belang noodzakelijk zijn, op bedoelde zaak een zuiver licht te werpen". (Zie Bendor, Augustus 1927, blz. 3).

In het bijzonder wordt in het rapport de aandacht gevestigd op de lage onderstanden voor halve weezen van burgerlijke ambtenaren (blz. 117) en daarin heeft de commissie volkomen gelijk.

Met de meening der commissie, dat de bepaling van de grootte der weduwenpensioenen en weezenonderstanden echter geen regeerings- maar louter ambtenarenzaak is (met „belanghebbenden" op blz. 130 van de bijlage worden toch zeker ambtenaren bedoeld), met als eenigen eisch dat de bijdragen in overeenstemming daarmede geregeld zullen worden, kan ik mij echter niet vereenigen. Die bijdragen worden weliswaar direct door de ambtenaren betaald, maar indirect door de Regeering in den vorm van bezoldiging. Het spreekt toch wel vanzelf, dat op den duur de traktementen hooger moeten zijn naar mate er meer van wordt ingehouden al zal de invloed van een wijziging in de kortingen ook niet onmiddellijk een traktementswijziging ten gevolge hebben.

II. *Verhouding tusschen de uitkeeringen en bijdragen bij het bestaande reglement.*

Blijkens de berekeningen voor de 5de wetenschappelijke balans van het Fonds gemaakt zou voor na den balansdatum toetredende mannelijke ambtenaren een bijdrage van 4,06 % voldoende zijn voor de tegenwoordige uitkeeringen (zie het laatste getal in het staatje op blz. 44 van het rapport), terwijl de gezamenlijke bijdragen (gewone, buitengewone en bij huwelijk) overeenkomen met een bijdrage van 6,66 % (in het rapport is 6,68 % aangenomen). Hieruit volgt als verhouding tusschen uitkeeringen en bijdragen 1,64; rekening houdend met beheerskosten zou 1,60 zijn gevonden. Met een verhouding van 1,60 komt een weduwenpensioen van $1{,}6 \times 16\ \% = 25{,}6\ \%$ overeen.

De commissie berekent, dat voor den *normalen* ambtenaar een

bijdrage van 3,6 % (in plaats van de hierboven genoemde 4,06 %) voldoende zou zijn voor de tegenwoordige uitkeeringen; eenigszins misleidend staat bij deze op blz. 45 cursief gedrukte bewering, „volgens de Fondsberekeningen". Een zoodanige bijdrage is volgens de voor de 5de W.B. gemaakte berekeningen voldoende voor een ambtenaar, die op 21-jarigen leeftijd toetreedt, maar hoe de commissie dien jeugdigen leeftijd normaal kan noemen, terwijl zij de beschikking had over onderstaand staatje, is mij een raadsel.

Gemiddelde leeftijd bij toetreding.	Aantal toetredingen.
22 jaar of jonger of onbekend	257
23 t/m. 27 jaar	251
28 t/m. 32 jaar	142
33 jaar en ouder	154
	804

Meer gesplitst waren de aantallen:

Leeftijd bij toetreding.	Aantal.
18	57
19	47
20	49
21	50
22	54
23	51
24	55
25	56
26	47
27	42
ouder	296
	804

Om tot een gemiddelde van 21 jaar te komen moet men aannemen dat meer dan de helft der aanstellingen op abnormalen leeftijd zijn geschied, dat is toch sterk overdreven.

De commissie wil van een normalen aanstellingsleeftijd uitgaan, daar zij in de nadeelen, welke uit de aanstelling van oudere personen voortvloeien, op andere wijze wil voorzien, namelijk door

het laten betalen van inkoopsommen, die grootendeels voor rekening van de regeering zouden moeten komen (zie in de bijlage blz. 132 onderaan en blz. 133 bovenaan).

Door uit te gaan van de veel te geflatteerde veronderstelling, dat een bijdrage van 3,6 % voldoende zou zijn, vindt men voor de verhouding uitkeeringen : bijdragen 1,85.

De commissie heeft echter gemeend ook met deze uitkomst nog geen genoegen te moeten nemen, maar heeft volgens haar eigen methode nog eens van meet af aan berekend welke verhouding er wel tusschen de uitkeeringen en bijdragen bestaat en komt dan tot de verrassende uitkomst dat deze verhouding wel ongeveer 2 is. Op die methode is echter wel het een en ander aan te merken. In hoofdzaak hebben tot het verkrijgen van die te hooge waarde drie oorzaken medegewerkt, die ik achtereenvolgens zal bespreken.

Het leeftijdsverschil tusschen man en vrouw is te klein verondersteld, er is van een te lagen leeftijd bij indiensttreding uitgegaan en verbeteringen in traktementsregeling gedurende den diensttijd zijn over het algemeen niet in rekening gebracht.

Wat de leeftijdsverschillen betreft staat op blz. 38 van de bijlage te lezen, dat in verschillende balansen wordt aangenomen, dat het gemiddelde leeftijdsverschil tusschen man en vrouw bij ambtenaars-echtparen twee jaar bedraagt. Dit berust op een misverstand. Dat leeftijdsverschil is alleen aangenomen voor een hertrouwde weduwe en haar echtgenoot, zooals duidelijk te lezen staat in § 5 van de 4de wetenschappelijke balans en — helaas onduidelijk — in § 5 van de 5de wetenschappelijke balans, welke beide §§ over loopende weduwenpensioenen handelen. (Blijkens de statistiek is de tweede man dikwijls veel jonger dan de eerste).

In de berekeningen voor de wetenschappelijke balansen is er van een voor alle leeftijden geldend gemiddeld leeftijdsverschil tusschen den deelgenoot en zijn echtgenoote geen sprake.

Leeftijdsverschillen van ambtenaars-echtparen had men kunnen vinden in staat XII van de 3de W.B.; in de 4de en 5de W.B. zijn dergelijke staten niet opgenomen.

Op 31 December 1924 waren de leeftijden als volgt:

Leeftijd van den deelgenoot.	Gemiddelde leeftijd van de echtgenoote.
20	20
30	28
40	36
50	44
60	52
70	60

Dat de invloed van het leeftijdsverschil groot is kan men inzien door de lijfrentefactoren ($a_y - \frac{1}{2}$) te vergelijken voor een vrouw van 63 en een vrouw van 56 jaar, volgens tabel III resp. 10,235 en 12,331. Er sterven namelijk tusschen den 60- en 70-jarigen leeftijd heel wat deelgenooten, die over het algemeen weduwen van ongeveer 52- tot 60-jarigen leeftijd (gemiddeld 56) zullen nalaten en niet van 58 tot 68-jarigen leeftijd (gemiddeld 63) als waarop in het rapport is gerekend, waardoor voor de hier beschouwde groep slechts op 5/6 deel der werkelijke lasten werd gerekend.

Ook de leeftijdsverschillen tusschen vader en kinderen zijn veel te klein (resp. 25 en 30 jaar) verondersteld, waartegenover echter staat, dat het aantal kinderen per gezin te hoog is genomen (3).

De burgerlijke staat van de deelgenooten van den leeftijdsgroep 43 t/m. 47 was op 31 December 1924 als volgt:

Gehuwd	1647	
Van echt gescheiden	55	
Weduwnaar	55	
Nooit gehuwd geweest	183	
	1940	
Minderjarige kinderen uit het bestaande huwelijk		3959
Andere minderjarige kinderen		557
		4516

De echtgenooten van deze gemiddeld 45-jarigen waren gemiddeld 40, de kinderen gemiddeld 10 jaar oud.

De berekeningen in het rapport zijn uitgevoerd voor een toetredingsleeftijd van 20 jaar, soms ook van 25 jaar.

Zooals uit het staatje op blz. 377 blijkt waren de toetredingsleeftijden van de ambtenaren over het algemeen hooger. Er wordt dus gedurende een kleiner aantal jaren over de bezoldiging bijgedragen, dan in het rapport wordt verondersteld. Ook hierdoor is dus de verhouding uitkeeringen : bijdragen te hoog geschat. De invloed van den toetredingsleeftijd wordt gedemonstreerd door het verschil in uitkomst, dat wordt verkregen voor de B-12 schaal, waarbij de toetreding op 20-jarigen, en voor de C-21 schaal, waarbij de toetreding op 25-jarigen leeftijd wordt gesteld. In het eerste geval wordt (blz. 50 van het rapport) gevonden dat de uitkeeringen, als de weduwnaars niet, resp. allen, hertrouwen 37,02 en 26,58 % van den grondslag zouden kunnen zijn en in het tweede geval (blz. 51) 31,60 resp. 24,82 %.

Als derde oorzaak noemde ik het aannemen van een ongewijzigde bezoldigingsregeling gedurende den geheelen diensttijd van den ambtenaar. De statistiek van het fonds loopt van 1899 af en in elke 5-jarige periode bleken de gemiddelde bezoldigingen der ambtenaren te zijn verhoogd (zie het staatje op blz. 62 van het rapport). Op 1 Februari 1925 is daarna nog een verhooging gekomen van ± 10 %. Om nu te veronderstellen dat er in de volgende 25 jaar geen traktementsverbeteringen zullen zijn lijkt mij uiterst gewaagd en in verband met de vereischte veiligheid der berekeningen ongeoorloofd. Het spreekt vanzelf, dat men bij het berekenen van de verhouding uitkeeringen : bijdragen voor de ambtenaren die in de afgeloopen jaren in dienst zijn geweest, den invloed van de traktementsverbeteringen in geen geval buiten beschouwing mag laten.

Uit door mij uitgevoerde berekeningen blijkt, dat bij een algemeene traktementsverbetering van 2 % per jaar slechts 9/10 van de uitkeeringen kan gegeven worden, die men zonder traktementsverbetering zou kunnen bekostigen. In 1914 t/m 1925 is de verhooging nog veel sterker dan 2 % per jaar geweest.

Ook uit de door de commissie uitgevoerde berekeningen blijkt de invloed van deze traktementsverhoogingen zeer duidelijk bij vergelijking van het staatje op blz. 63 met het tweede staatje op blz. 65, beide gemaakt voor op 20-jarigen leeftijd gehuwd toe-

getreden ambtenaren. Zonder traktementsverbeteringen in aanmerking te nemen vindt de commissie, bij de twee door haar beschouwde rekenwijzen, resp. aannemende, dat weduwnaars niet hertrouwen en dat zij allen hertrouwen met een 2 jaar jongere vrouw, weduwenpensioenen varieerend van 30,1 tot 35,4 % en van 21,5 tot 25,5 % van den grondslag (blz. 63). Door ze wel in aanmerking te nemen vindt zij, bij dezelfde rekenwijzen, weduwenpensioenen varieerend van 28,4 tot 29,8 % en van 20,0 tot 20,8 % (blz. 65). De in rekening gebrachte bezoldigingsverhoogingen (tot 31 December 1924) geven dus al een zeer merkbare verlaging van de toelaatbare uitkeeringen en het is gemakkelijk in te zien dat de invoering van de B.B.L. 1925 tengevolge zal hebben, dat de uitkeeringen, die gegeven zouden kunnen worden aan ambtenaren, wier diensttijd het jaar 1925 omvat, nog geringer zijn.

Tegenover de oorzaken, waardoor de uitkomst te hoog werd berekend staan andere, die in omgekeerde richting werkten, o.a. de veronderstelling dat alle ambtenaren bij toetreding gehuwd zijn. Zij hadden echter minder invloed.

De berekeningen op blz. 77 t/m 80 uitgevoerd, waaruit opnieuw zou moeten blijken, dat de uitkeeringen verdubbeld kunnen worden, hebben geen zin, daar het onmogelijk is betrouwbare gevolgtrekkingen te maken uit verschillen tusschen tekorten op balansen, die niet volgens precies dezelfde grondslagen zijn berekend.

Ik wil nu aannemen, dat bij het bestaande reglement de verhouding van de uitkeeringen tot de bijdragen 1,6 is. In ieder geval is dit veel meer dan 1, al is het ook minder dan de in het rapport genoemde 2, en redeneeringen omtrent recht op verhooging en recht op subsidie kunnen ook nu, met verlaging der cijfers, nog gehouden worden.

De regeering heeft van de ambtenaren al sedert jaren een verplichte doorloopende bijdrage van 5 % en bovendien nog buitengewone- en huwelijksbijdragen ingehouden samen overeenkomende met een doorloopende bijdrage van ruim 6½ %. Het spreekt echter vanzelf dat, althans op den duur, de bezoldigingen hooger moeten zijn naarmate er meer van gekort wordt. De bezoldigingen na aftrek der kortingen moeten in zekere verhouding staan tot de ver-

diensten in vrije beroepen na aftrek der verzekeringspremies, en daarmede op en neer gaan.

Volgens de berekeningen werd 2½ % gebruikt om het tekort in het Fonds geleidelijk aan te zuiveren. Was door de regeering 2½ % minder ingehouden, dan zou zij hebben kunnen volstaan met traktementen die 2½ % lager waren. Langs een omweg is dus de aanzuivering van het tekort voor een groot deel toch door de regeering geschied.

Al mag het dus waar zijn, dat met de vroeger geheven bijdragen uitkeeringen overeenkomen die 60 % hooger zijn dan de reglementaire dan volgt daaruit nog geenszins, dat de tegenwoordige deelgenooten mogen eischen, dat de pensioenen voor hun toekomstige weduwen met 60 % verhoogd zullen worden.

Dat de weduwenpensioenen (zonder de tijdelijke verhooging) te laag zijn in verband met de kosten van levensonderhoud is een reden tot herziening van het reglement, en dat de bijdragen van de ambtenaren hoog genoeg zijn om verhoogde uitkeeringen te kunnen bekostigen maakt die herziening zooveel te gemakkelijker.

Deze redeneering ontneemt de beteekenis aan het door de commissie berekende tekort van het Fonds (zie blz. 80). Daar wordt in de balansformule „Lasten + Beheerskosten = Baten + Vermogen + Tekort" als „Lasten" genomen 2,0 maal de reglementaire lasten en op die manier komt te voorschijn, dat op 31 December 1919 het tekort ƒ 93.900.000.— zou geweest zijn. Was in plaats van den factor 2,0 de factor 1,6 gebruikt dan zou gevonden zijn ƒ 58.600.000. Maar ook dit lagere bedrag mag niet als tekort worden beschouwd, de vermenigvuldiging van de reglementaire lasten met 1,6 is niet geoorloofd, daar een recht op verhooging der uitkeeringen met 60 % niet bestaat en men in geen geval een balans baseeren mag op vermeende aanspraken.

III. *Reorganisatie voorstellen.*

De commissie stelt den eisch van gelijke betaling bij gelijk risico (zie § 6 op blz. 34 en § 2 op blz. 92) en een zoodanige reglementeering, dat alle onzekere factoren (behalve sterftekans en rentevoet), zooals b.v. kans op pensionneering, op promotie of op huwelijk niet van invloed zullen zijn op den financieelen gang van

het Fonds. Zij wil het pensioenfonds vervangen door een onderlinge verzekeringmaatschappij met verplichte toetreding. Daaraan wil zij verplichte spaarfondsen verbinden om te maken, dat de deelgenooten zoo veel mogelijk in staat zullen zijn de bij haar systeem benoodigde inkoopsommen te betalen.

Het is waar, dat aan de beide gestelde eischen bij een verzekering, die niet verplicht is, voldaan moet worden. Het is ook waar, dat het voldoen aan die eischen de kans op evenwichtsverstoring voor een fonds beperkt. Maar daarom zijn het nog geen dwingende eischen voor een fonds met verplichte verzekering.

De oorzaak van het niet voldoen aan die eischen is geen ondeskundigheid. Integendeel, men moet ze laten vallen, als het belang van de deelgenooten of van de weduwen en weezen dat meebrengt en dat is inderdaad het geval.

Het systeem van de commissie, dat onbillijkheden afschaft, stelt aan sommige ambtenaren eischen, waaraan zij onmogelijk kunnen voldoen; de van hen gevraagde bijdragen gaan ver boven hun financieele draagkracht. Een zoodanig systeem is m.i. niet te aanvaarden. Er is nog een groot nadeel aan dat systeem verbonden, namelijk de uitsluiting van de verplichte verzekering van vrouwen van ambtenaren, die na hun pensionneering zijn gehuwd. Daar de verzekering voor deze ambtenaren meestal te duur zal zijn komt dat daarop neer, dat hun weduwen dikwijls onverzorgd achter zullen blijven en dan natuurlijk een beroep op de schatkist zullen doen. Ik kan niet aannemen, dat de ambtenaren dien toestand verkieslijk vinden; zij mogen daarbij bedenken, dat zij zelven ook in dat geval kunnen komen te verkeeren. Bij het fonds van de militairen beneden den rang van officier is er vóór enkele jaren juist een einde aan gemaakt.

Dat de vereischte bijdragen voor de deelgenooten bij het voorgestelde systeem soms zeer hoog kunnen zijn blijkt uit het volgende voorbeeld.

Op blz. 131 van de bijlage van het rapport is berekend, dat de inkoopsom voor een ambtenaar, bezoldigd volgens de C-21 schaal, die op zijn 50ste jaar in dienst treedt en gehuwd is met een 48-jarige vrouw ƒ 10.196 moet zijn (laatste regel van tabel 0) voor een weduwenpensioen van ƒ 250. Een gelijk bedrag zou betaald

moeten worden door een 50-jarig ambtenaar, die met een 48-jarige vrouw hertrouwt. Voor hem zal weinig in het spaarfonds zijn, als zijn vorige echtgenoote kort geleden is overleden.

Een nog grooter bedrag, namelijk ƒ 19.450, moet betaald worden als de vrouw 20 jaar is. Bovendien moeten nog groote bedragen gestort worden, als er kinderen uit dat huwelijk worden geboren. Bij betaling per maand zal van het pensioen van den ambtenaar van ruim ƒ 500 's maands meer dan ƒ 200 moeten worden ingehouden. Bij een derde huwelijk kan het nog erger worden.

Bij een goede regeling van een pensioenfonds mogen zulke buitensporigheden niet voorkomen en de aangewezen weg is m.i. de bijdragen wat gelijkmatiger over de ambtenaren te verdeelen, ook al zijn de lasten niet zoo gelijkmatig verdeeld.

Er komen inderdaad nog al wat hertrouwingen en huwelijken op hoogen leeftijd voor. In 5 jaren was het aantal gehuwd toetredenden 2193 en het aantal huwelijken van deelgenooten 2178, waaronder 466 tweede en volgende huwelijken voorkwamen. Van de huwelijken van deelgenooten werden er 173 op of boven den leeftijd van 50 jaar gesloten.

Om evenwichtsverstoringen zooveel mogelijk te voorkomen wenscht de commissie de toekomstige bijdragen en het toekomstig bedrag van het weduwenpensioen bij het begin van de ambtenaarsloopbaan vast te stellen en wel in verband met de bezoldigingsschaal, waarin zijn betrekking valt. Gelukkig voor de toekomstige weduwen werd dat systeem in 1914 nog niet gevolgd, want dan zouden de pensioenen zijn vastgesteld in verband met de toenmalige waarde van het geld en van een latere verhooging was geen sprake geweest, evenmin als bij een particuliere verzekeringmaatschappij.

Het systeem met bezoldigingsschalen is bovendien ingewikkeld en zou veel schrijf- en rekenwerk geven, waardoor de beheerskosten sterk zouden stijgen. Het brengt moeilijkheden mee als voor een betrekking de bezoldigingsschaal herzien wordt en als een ambtenaar van de eene naar de andere schaal overgaat.

Aan den wensch van de commissie (zie blz. 111 van het rapport) aan weduwen van op jeugdigen leeftijd (na korten diensttijd)

overleden ambtenaren meer pensioen te geven dan aan weduwen van ambtenaren die met dezelfde bezoldiging aan het einde van hun loopbaan zijn overleden, is moeilijk tegemoet te komen. Wel is het gezinsinkomen te vergrooten, als er kinderen zijn, door voor de onderstanden van halve weezen een betere regeling te treffen, die verband houdt met de bezoldiging van den ambtenaar. Het voorstel van de commissie (zie blz. 122 van het rapport) aan jonge weezen een lagere uitkeering te geven dan aan oudere moet men dan echter niet aanvaarden. De verlaging van de onderstanden van jonge weezen geeft trouwens een geringe besparing daar er weinig zijn, terwijl de verhooging van de onderstanden der oudere, en ook de verlegging van de leeftijdsgrens voor kinderen van de C-groep naar 25 jaar, kostbaar zou zijn. In de leeftijdsgroep 0-5 komen ± 150 weezen voor, in de leeftijdsgroep 6-11 ± 500 en in de leeftijdsgroep 12-17 ± 900; van 18-23 zouden er nog meer zijn.

Algemeene beschouwingen.

De groote fout, waarin de commissie telkens weer opnieuw vervallen is, is het rekenen met voorbeelden. Het werken met één toetredingsleeftijd, één pensionneeringsleeftijd, één leeftijdsverschil tusschen man en vrouw, één bepaalde bezoldigingsschaal enz. maakt het rekenen wel gemakkelijk, maar maakt ook, dat aan de uitkomst van een zoodanige berekening niet veel waarde is te hechten, zelfs dan niet, als de gebruikte grootheden gemiddelden zijn. De ingewikkeldheid van de berekeningen, die bij een pensioenfonds te pas komen en de groote hoeveelheid statistische gegevens, die daarvoor noodig zijn, maken dat buitenstaanders die berekeningen niet of althans slechts uiterst gebrekkig kunnen uitvoeren.

De voorbeelden in het rapport zijn tendentieus gekozen, waardoor het heel wat noodelooze ontevredenheid zal hebben gezaaid en verwachtingen gewekt, die nooit in vervulling zullen kunnen gaan.

Een pensioenreglement in den geest der reorganisatievoorstellen zou de theorie der berekeningen minder ingewikkeld maken, maar de toepassing zou veel geschrijf en gereken meebrengen. De door de commissie zoozeer gevreesde evenwichtsverstoringen zouden

toch nog kunnen optreden door veranderingen in sterfte en rentevoet en door verliezen op geldbelegging. Een verzekeringmaatschappij tracht zich daartegen te vrijwaren door zeer veilige grondslagen te kiezen [1]).

Een verplicht pensioenfonds heeft het groote voordeel, dat zoo noodig de bijdragen der deelgenooten verhoogd kunnen worden en het kan dus, indien het belang der deelgenooten dat meebrengt, zich ook nog wel belasten met het risico van een evenwichtsverstoring uit andere oorzaken. De opmerking van Prof. VAN GEER (zie blz. 46 en 47 van het rapport) omtrent de berekeningen bij een pensioenfonds is geen aanmerking op de inrichting daarvan, zooals de commissie het wil doen voorkomen.

Als men de verschillende meeningen omtrent de belegging leest doet het wel eigenaardig aan als men op blz. 69 vindt, „dat de oorzaak der lage interest was gelegen in het bijna onvergeeflijk verzuim het beleggingsveld beperkt te houden tot inschrijvingen op de Nationale Schuld" en vervolgens op blz. 74 iets omtrent „de mogelijkheid en wenschelijkheid van een vereenvoudiging in het beheer der bij de Wet ingestelde fondsen, door belegging van de gelden dier fondsen, hetzij in 's Rijks schatkist, hetzij in meerdere mate dan thans, in Nationale schuld".

De eenige gevolgtrekking, die men hieruit kan maken, is dat kritiek steeds mogelijk is.

Voor een herziening van het fondsreglement, waarvan de wenschelijkheid wordt beaamd, heeft het rapport geen nieuwe bouwstoffen opgeleverd.

's-Gravenhage, 21 September 1927.

---

1) De in het rapport gebruikte sterftetafel is voor Indische verzekeringen een zeer onveilige grondslag. De sterfte onder de Indische verzekerden is waarschijnlijk grooter dan die onder de ambtenaren en gepensionneerde ambtenaren, die voor een deel in Europa verblijf houden. Dat de Indische maatschappijen als toeslag voor onkosten 30 — 80 pCt. rekenen (zie blz. 92 van het rapport en blz. 50 en 51 van de bijlagen) is dan ook onjuist.

I

Het Rapport over het Weduwen- en Weezenfonds voor Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië.

door

Ir. H. M. J. HART.

In dit tijdschrift verscheen van de hand van Mej. Dr. C. VAN EBBENHORST TENGBERGEN een critiek op het hier in den titel genoemde Rapport, die eindigt met de voor de samenstellers niet zeer bemoedigende woorden: „Voor een herziening van het Fondsreglement, waarvan de wenschelijkheid wordt beaamd, heeft het rapport geen nieuwe bouwstoffen geleverd".

Nu is het Rapport natuurlijk niet geschreven om de Directie en de wiskundige van het Fonds voor te lichten, doch om „de deelgenooten een inzicht te geven, van wat het Fonds tegenwoordig voor hen is en wat het zou kunnen zijn". Dat door de wiskundige van het Fonds de wenschelijkheid van een herziening beaamd wordt, zou ons reeds tevreden kunnen stemmen, ware het niet, dat uit de critiek van Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN ten duidelijkste bleek, dat de algemeene strekking van het Rapport door haar niet aanvaard wordt.

Het hoofdpunt van het Rapport toch, dat geresumeerd kan worden in de woorden van Prof. VAN GEER: „Elk geslacht moet zijn eigen lasten dragen en zooveel aan contributie betalen, dat hiermede tot aan het einde harer dagen de weduwen kunnen onderhouden worden, die uit dat geslacht ontstaan", vindt in haar geen verdedigster. Zij acht het feit, dat door de ambtenaren te veel betaald wordt van geen belang, omdat: „de bezoldigingen na aftrek der kortingen in zekere verhouding moeten staan tot de verdiensten in vrije beroepen na aftrek der verzekeringspremies en daarmede

op en neer moeten gaan". „Was door de Regeering 2½ % minder ingehouden, dan zou zij hebben kunnen volstaan met tractementen, die 2½ % lager waren. Langs een omweg is dus de aanzuivering van het tekort voor een groot deel toch door de Regeering geschied". Nu is in de practijk natuurlijk een heffing van 2 of 3 % van een tractement niet van invloed op de bovengenoemde verhouding van ambtenaarstractementen en van de betalingen in de vrije beroepen. Ambtenaarstractementen veranderen slechts als er een wanverhouding begint te ontstaan tusschen hen en de verdiensten van particulieren. Is er nu al, door een samenloop van omstandigheden, een dergelijke wanverhouding ontstaan, dan zal ook bij de wijziging der tractementen de 2 of 3 %, die ten bate van het Weduwen en weezenfonds te veel wordt geheven, niet of nauwelijks van invloed zijn. Het door de commissie berekende tekort heeft dus wel degelijk beteekenis. Het heffen van een te hoog percentage is in strijd met het principe: „Elk geslacht moet zijn eigen lasten dragen". Ook Prof. Dr. J. J. A. MULLER, de wiskundige Adviseur voor de Koloniale pensioenfondsen, is deze laatste meening toegedaan, hetgeen in zijn voorwoord bij de vijfde balans duidelijk is gebleken, waar hij zegt: „dat tot in lengte van dagen aan de deelgenooten overmatige lasten worden opgelegd".

Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN hecht weinig waarde aan dit principe. Dit moge blijken uit een zin uit de laatste pagina van haar critiek: „Een verplicht pensioenfonds heeft het groote voordeel, dat zoo noodig de bijdragen der deelgenooten verhoogd kunnen worden en het kan dus, indien het belang der deelgenooten dit meebrengt, zich ook nog wel belasten met het risico eener evenwichtsverstoring uit andere oorzaken (dan door veranderingen in sterfte en rentevoet en door verliezen op beleggingen)".

Het beginsel, dat in deze wijze van risico-dekking is gelegen, is hetzelfde, dat ook voor de contributieregeling sedert 1817 is toegepast. Het heeft het „voordeel" meegebracht, dat thans de deelgenooten ongeveer het dubbele betalen, van wat in een goed geregelde verplichte verzekering noodig zou zijn. Het is waar, dat het Fonds op deze wijze nooit over den kop kan gaan, maar de deelgenooten zijn er niet om het Fonds in stand te houden, het Fonds dient er te zijn voor de deelgenooten. De Commissie VAN

VUUREN heeft er in haar rapport den nadruk op gelegd, dat voor de sociale verzekeringen het stelsel van dekking der aanspraken aanvaard dient te worden. Dit is hetzelfde principe, dat tot uiting komt in het motto: „Elk geslacht moet zijn eigen lasten dragen".

Het Rapport van de V.V.L.-Commissie heeft in de eerste plaats de bedoeling om het feit naar voren te doen komen, dat dit beginsel ten aanzien van het Weduwen- en weezenfonds nog steeds op verwezenlijking wacht. Het Rapport toont aan, dat de ongunstige toestand van het Fonds te wijten is aan de „door de Regeering genomen ondeskundige maatregelen" en het vraagt evenwichtsherstel in den eenigen voor de ambtenaren rechtvaardigen vorm, n.l. door aanzuivering van het tekort door de Regeering.

Het tweede punt in het Rapport, dat Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN meent te moeten bestrijden, is de door de Commissie berekende verhouding van bijdragen en uitkeeringen. De Commissie is daarbij uitgegaan van een „normale" ambtenaar, omdat de billijkheid bij een verplichte verzekering eischt, dat speciaal voor dezen het beginsel: „evenwicht tusschen bijdragen en uitkeeringen", verwezenlijkt wordt. Deze „normale" ambtenaar is natuurlijk geenszins dezelfde als de gemiddelde ambtenaar. Op pag. 45 van het Rapport is duidelijk uiteengezet, wat de Commissie onder een „normale" ambtenaar verstaat. De verklaring voor het verschil in uitkomsten tusschen de berekeningen van de Commissie en die van het Fonds is dan ook niet te zoeken, zooals Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN dit doet in fouten bij de berekening, doch in het feit, dat het Fonds alleen rekening houdt met den toestand van het Fonds, zooals het thans met al zijn onbillijkheden is, terwijl de commissie uitgaat van het standpunt, dat zij moet nagaan, welke de verhouding tusschen bijdragen en uitkeeringen zou zijn als de twee ergste onbillijkheden van het Fonds-reglement waren opgeheven. Deze twee onbillijkheden zijn: het geen rekening houden met den eisch van evenwicht tusschen bijdragen en uitkeeringen en het laten toetreden tot het Fonds van ambtenaren van elken leeftijd.

In de vijfde balans is uitgerekend, dat een op 20-jarigen leeftijd toetredende ambtenaar slechts 3,5 % contributie zou behoeven te betalen om de lasten van het Fonds ten volle gedekt te weten.

Door een 25-jarigen ambtenaar zou 4 % gestort moeten worden. De Commissie, die niet over nadere gegevens van dien aard beschikte, heeft een verhouding van 1 : 5 van jong in dienst tredende tot gestudeerde ambtenaren aangenomen. Uitgaande van deze veronderstelling zou men komen tot een gemiddeld percentage van 3,6 %. Hierbij is de invloed van het hoogere tractement der gestudeerde ambtenaren wellicht niet genoeg in rekening gebracht, maar aan den anderen kant zijn er ook factoren, die het genoemde percentage nog zullen drukken. Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN deelde mij op mijn verzoek mede, dat uit de zesde balans voor de twee bovengenoemde leeftijden percentages van 2,8 en 3,2 % te berekenen zijn. Strikt genomen gelden deze percentages alleen voor de nieuw in diensttredende ambtenaren doch daar de geleidelijke daling van dit percentage voor het grootste deel te danken is aan de verminderde sterfte, die *in het verleden* heeft plaats gehad, mogen we, met eenige reserve, de cijfers ook voor de eerder aangestelde ambtenaren gebruiken.

Maar zelfs al ware bij het verdere onderzoek gebleken, dat het door de commissie uit de Fondsgegevens berekende gemiddelde van 3,6 % iets te laag was geweest, dan meen ik toch, dat niet gesproken mag worden van een „eenigszins misleidend" gebruik van de woorden „volgens de Fondsberekeningen".

In de hierop volgende becijferingen, die door de Commissie zijn opgesteld voor de twee gevallen van den 20-jarigen en den 25-jarigen ambtenaar, waarbij tot een verhouding van bijdragen tot uitkeeringen als van 2 : 1 wordt gekomen, is wederom uitgegaan van den normalen ambtenaar. Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN vindt hierin aanleiding om aan te toonen, dat dit niet de gemiddelde ambtenaar is. Ik ga daarmee volkomen accoord. Het is niet de bedoeling geweest den gemiddelden ambtenaar te nemen. Reeds op pag. 45 van het Rapport wordt gezegd, dat op het toetreden van oudere ambtenaren in het ambtenarenfonds zal worden teruggekomen. Dat is geschied op pag. 141 en volgende. Hier worden de volgende categorieën onderscheiden:

1. de tijdelijke ambtenaren, die overgaan in vasten dienst;
2. de ambtenaren, die uit het particuliere geworven worden;

3. de ambtenaren, die uit het Nederlandsche Ambtenarencorps of uit het Nederlandsche officierscorps worden geworven;
4. de ambtenaren, die uit den Indischen militairen dienst komen;
5. de ambtenaarsgroepen, die door een Gouvernementsbesluit nieuw gecreëerd worden.

Hierbij wordt vermeld: „We willen hierbij direct opmerken, dat het natuurlijk het goed recht van de Regeering is, om andere ambtenaren te laten uitkomen of aan te stellen, indien zij die voor den dienst het meest geschikt acht. Het kan echter niet Haar goed recht geacht worden, de gewone ambtenaren te dwingen hen in het Weduwen- en weezenfonds op te nemen". Deze zinsnede houdt geen direct verband met het principe: Bijdrage naar risico, waarop de reorganisatie-voorstellen zijn gebaseerd, *het is een kwestie van recht en billijkheid, ten aanzien van de Gouvernementsambtenaren, die het Gouvernement het beste dienen:* ten aanzien van hen, die jong in dienst gekomen hun geheele leven Gouvernementsambtenaar blijven.

Een billijk ingericht Fonds zou de contributie-heffing op deze ambtenaren moeten baseeren. Dit beginsel, dat noch in het reglement, noch in de balansen wordt vermeld, acht de Commissie van een zoodanig belang, dat er een aparte paragraaf aan gewijd is, omdat het laten toetreden van ambtenaren van ouderen leeftijd denzelfden funesten invloed heeft als het opnemen van ambtenaarsgroepen zonder inkoopsom. In het Rapport wordt aangetoond dat deze beide misstanden herhaaldelijk zijn voorgekomen en nog voorkomen. Wil men deze misstanden uit den weg ruimen, wil men het Fonds inrichten op een gezonden basis, dan zal dit gelijk staan met het vaststellen van een leeftijdsgrens waarboven toetreden zonder meer niet meer mogelijk is. De Commissie meent, dat de normale toetredingsleeftijd voor de lagere en gedeeltelijk voor de middelbare ambtenaren op 20 jaar gesteld mag worden. Voor deze betrekkingen is óf alleen de lagere school óf de lagere school en H.B.S. noodig. Deze kunnen reeds op 18-jarigen leeftijd afgeloopen zijn, zoodat een gemiddelde van 20 niet te laag geacht mag worden. Voor de hoogere ambtenaren is gerekend op een gemiddelde toetredingsleeftijd van 25 jaar (22,5 — 27,5).

Nu is het duidelijk, als men van dezen normalen ambtenaar uit-

gaat, die geacht wordt gehuwd in dienst te treden, dat men dan niets heeft aan het gemiddelde leeftijdsverschil tusschen ambtenaarsechtparen. Als leeftijdsverschil voor de jong in diensttredende ambtenaren is een verschil van 2 jaar aangenomen en voor hen is dit leeftijdsverschil, zooals ook uit de cijfers van Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN blijkt, eerder te groot dan te klein. De ambtenaren, die niet gehuwd in dienst treden verzamelen tijdens hun ongehuwd zijn, voldoende kapitaal om het grootere verschil in leeftijd bij het aangaan van hun huwelijk in te koopen.

Het derde punt, waarmede Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN niet accoord kan gaan, is het aannemen van een ongewijzigde bezoldigingsregeling gedurende den geheelen diensttijd. „De statistiek van het Fonds loopt van 1899 af en in elke periode bleken de gemiddelde bezoldigingen der ambtenaren te zijn verhoogd. Ook aan de commissie was dit bekend. Op pag. 62 is niet alleen het staatje van het gemiddelde salaris van de ambtenaren van verschillende leeftijd in de jaren 1894, 1899, 1904, 1909, 1919 en 1924 opgenomen, doch eveneens op pag. 65 een staatje, waarbij rekening is gehouden met de wijzigingen in de bezoldigingsregelingen. Verder wordt op pag. 73 uiteengezet, waarom uit de cijfers der periode 1894 — 1924, een periode met stijgende rentevoet en levensstandaard, geen conclusies getrokken mogen worden ten aanzien van normale tijden. Wil men met bepaalde verhoogingsgetallen werken, zooals dit in de balansen gebeurt, dan dient men mede in beschouwing te nemen een verhoogingsgetal voor den rentevoet. Een stijgen van den rentevoet werkt in omgekeerde richting als de verhoogingsgetallen op de verhouding tusschen bijdragen en uitkeeringen. Ook op dit punt kan ik dus niet toegeven, dat de Commissie een verkeerde wijze van berekenen heeft gevolgd.

Uit het bovenstaande meen ik echter de conclusie te moeten trekken, dat Mej. VAN EBBENHORST TENGEBRGEN de strekking van dit gedeelte van het rapport niet heeft gezien of begrepen.

Thans nog een enkel woord over de critiek op de reorganisatievoorstellen, waarin voornamelijk op 2 punten wordt gewezen. Indien de critiek van Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN opbouwend instede van afbrekend ware geweest, zou zij twee wijzigingen hebben kunnen voorstellen in het reorganisatie-plan, waardoor haar be-

zwaren direct zouden zijn opgeheven. Het eerste zou zijn geweest om het bedrag uit het spaarfonds niet bij pensionneering, doch bij het bereiken van den 65-jarigen leeftijd uit te keeren. Op pag. 65 van het Rapport wordt vermeld, dat dit nog nader een punt van overweging uit zou kunnen maken. De Commissie is van oordeel, dat de gepensionneerden een leeftijd bereikt hebben, waarop zij weten wat zij doen en zij heeft daarom den pensionneeringsleeftijd als grens van verplichte deelname aangenomen. Acht men deze grens te laag, dan kan zij verhoogd worden.

Het tweede punt, waartegen door Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN ernstig wordt geprotesteerd, betreft de extra-bijdrage, welke door een 50-jarigen ambtenaar na overlijden der eerste vrouw, voor den inkoop van zijn 20-jarige tweede vrouw zou gestort moeten worden. Nu acht ik voor mij een Fondsreglement, dat dergelijke huwelijken in de hand werkt uit een algemeen sociaal oogpunt niet aan te bevelen. Dit is echter een gevoelsargument, dat we hier niet verder willen doen gelden. Men kan echter de zware inkoopsom voor hertrouwen na overlijden der eerste vrouw in de verzekering van alle ambtenaren inbegrijpen voor eenzelfde leeftijdsverschil met de nieuwe echtgenoote als waarop de normaalpremie is gebaseerd. In de commissie is ook dit een punt van uitvoerige gedachtewisseling geweest. In het Rapport meende men echter het vraagstuk zuiverder te stellen, door de verzekering van dit gecompliceerde risico voorloopig buiten beschouwing te laten.

In de Algemeene beschouwingen aan het slot van haar critiek zegt Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN: „De groote fout, waarin de Commissie telkens weer opnieuw vervallen is, is het rekenen met voorbeelden". Ik meen in deze tegencritiek te hebben aangetoond, dat de Commissie (behalve bij de reorganisatievoorstellen) geen voorbeelden gebruikt, doch streeft naar het berekenen van een „normale" premie. Dat de voorbeelden, die geen voorbeelden zijn, tendentieus zijn gekozen is dus onjuist. In de critiek vinden we verder verschillende opmerkingen, die bij een ernstiger bestudeering van het rapport niet gemaakt zouden zijn. Zoo is niet gezegd, dat de bepaling van de grootte van het weduwenpensioen alléén ambtenaren zaak is. Op pag. 114 toch wordt gezegd, dat de Regeering hierin de eindbeslissing dient te houden. Ook is niet gezegd, dat

de Indische verzekeringsmaatschappijen voor onkosten 30 — 80 % rekenen. Voor den in Indië blijvenden ambtenaar, die zich bij de Indische maatschappijen moet verzekeren, komt het echter op hetzelfde neer. Voor de naar Europa terugkeerenden is het iets minder nadeelig, omdat dezen in Europa althans een lagere premie betalen. Ook is niet gezegd, dat Prof. VAN GEER aanmerkingen maakt op de berekeningen bij een pensioenfonds, terwijl ook de opmerking naar aanleiding van de beleggingen eigenaardig aandoet. Prof. VAN GEER maakte aanmerkingen naar aanleiding van het aanhouden van lage rentegevende staatspapieren bij stijgenden rentevoet. Bij het dalen van den rentevoet is een omgekeerde politiek waarschijnlijk juister.

Ten aanzien van de door Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN aangehaalde voorbeelden voor de stelling, dat het Indische Weduwen en weezenfonds niet steeds ten achter staat bij de andere fondsen, het volgende. Voor een vergelijking met het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds neemt Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN een uitzonderingsgeval (2), voor die met de officieren neemt zij aan, dat de tijdelijke toeslag reeds bestendigd is (4). Ik acht deze twee voorbeelden zeker tendentieus. Dat de weduwenpensioenen te laag zijn, komt doordat nog steeds wordt vastgehouden aan het percentage van 16 % van 1827, een percentage, dat ontstaan is door de vermindering van het percentage van 20 % met 4 %, welke vermindering veroorzaakt werd door den slechten financieelen toestand, waarin het Fonds toen verkeerde. De weduwenpensioenen zijn daardoor steeds te laag geweest, speciaal voor de jonge weduwen. Doordat echter de rentestandaard globaal genomen langzaam dalende was, werd dit tekort minder scherp gevoeld. Met het stijgen van het index-cijfer en van de rente in het laatst der vorige eeuw, neemt het percentage, dat noodig is voor de noodzakelijke levensbehoeften toe, speciaal ten aanzien van de lagere bezoldigingen in een ambtenaarsloopbaan. En al is het waar dat de eindtractementen der ambtenaren sedert dezen tijd belangrijk zijn gestegen, dan helpt dit de weduwen der ambtenaren, die dit eindtractement nog niet bereikt hebben, niet. Een correctie hierop in den geest van het tegenwoordige reglement, zou een hooger uitkeeringspertage bij korteren diensttijd zijn.

Ten slotte nog deze opmerking. Het Rapport is samengesteld door een z.g. studie-commissie. Het bevat geen plan, dat in alle opzichten af is en geen voorstel, dat als definitief is te beschouwen. Het is een studie gemaakt door en voor de ambtenaren. Eerst na bestudeering zal men, zooals het V.V.L.-bestuur in zijn voorwoord zeer terecht opmerkt, kunnen komen tot bepaalde conclusies. De critiek van Mej. VAN EBBENHORST TENGBERGEN is voor mij een teleurstelling geweest, omdat (al komen er opmerkingen in voor, die juist zijn) de hoofdpunten niet of verkeerd begrepen zijn en de algemeene strekking van het Rapport aan haar is voorbijgegaan. Waar door de uitgave van dit Rapport van de zijde der ambtenaren een ernstige poging gedaan wordt om belangstelling voor het Fonds te wekken, hadden wij van de zijde van het Fonds een serieuzer en waardiger critiek verwacht.

Den Haag, 6 October 1927.

III

Verslag omtrent het Weduwen- en Weezenfonds van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië over het jaar 1925.

('s Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij, 1927.)

door

H. E. WOLFF VON WÜLFING.

Aan het onlangs verschenen jaarverslag over 1925, waarnaar — in verband met de geleverde zeer scherpe critiek op de inrichting en wijze van functionneeren van genoemd Fonds [1]) — door vele ambtenaren met verlangen werd uitgezien, kunnen de volgende gegevens worden ontleend.

De samenstelling der directie onderging in het verslagjaar geen verandering. Het totaal aantal commissarissen bedroeg 10 (5 in Nederland en 5 in Indië); 7 commissarissen waren deelgenooten in het Fonds.

---

1) I. M. Bos, Het weduwen- en weezenfonds van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. Een critische studie ten behoeve van deelgenooten. Uitgave van de Christelijke Onderwijzers Vereeniging in Ned.-Indië, Bandoeng 1926.

II. B. D. W. J. van Garderen, Belangstelling in het Civiel Weduwen- en Weezenfonds. Koloniale Studiën, tiende jaargang 1926, blz. 210-228.

III. H. M. J. Hart, Belangstelling in het Civiel Weduwen- en Weezenfonds. Koloniale Studiën, tiende jaargang 1926, blz. 501-543. Gevolgd door een „Wederwoord" door B. D. W. J. van Garderen, blz. 544-547.

IV. Het Weduwen- en Weezenfonds voor Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. Rapport van de Commissie van het Verbond van Vereenigingen van Landsdienaren ter bestudeering van het vraagstuk der verbetering van de Weduwen- en Weezenpensioenen, door M. Bos, J. E. Folkerts, H. M. J. Hart en H. E. Wolff von Wülfing, Buitenzorg 1927.

In dit artikel zullen bovengenoemde verhandelingen met de gegeven Romeinsche cijfers worden aangeduid. Voor verdere litteratuur op dit gebied wordt verwezen naar de litteratuurlijsten in III en IV.

Door onvolledigheid der statistische gegevens werd in het verslagjaar bezwaar ondervonden met de inzameling en bewerking van de door de deelgenooten in te vullen vragenlijsten naar den toestand op 31 December 1924; door dezelfde oorzaak werden ook bezwaren ondervonden bij de verwerking van den zeer grooten toevloed van besluiten betreffende de inpassing van alle burgerlijke landsdienaren in de op 1 Februari 1925 in werking getreden „Bezoldigingsregeling Burgerlijke Landsdienaren". Op 1 Juli 1926 bleken 1081 van de 18644 vragenlijsten door de directie in Nederland nog niet ontvangen te zijn; op deze achterblijvers kon voor de bewerking der statistische gegevens, noodig voor de samenstelling der balans over de periode 1919—1924, niet meer worden gewacht.

De huisvesting van het Fonds te Weltevreden werd in den loop van het verslagjaar verbeterd; te 's Gravenhage werd grond gekocht ten einde daarop een kantoorgebouw te doen plaatsen.

Het totaal aantal deelgenooten bedroeg ultimo 1925 18644, waarvan 16696 mannen en 1948 vrouwen; het totaal aantal pensioen genietende weduwen bedroeg op 31 December 1925 3383. Aan pensioenen, met inbegrip der tijdelijke verhooging van 40 % doch zonder de onderstanden der kinderen, werd in 1925 *f* 3610799.— betaald.

Merkwaardig is het, dat na het overzicht der deelgenooten en weduwen op blz. 12 en 13 van het verslag geen gegevens van de onderstand genietende weezen volgen, hetgeen men toch logischerwijze zou verwachten. Het aantal weezen is zelfs in het verslag niet te vinden! Ook in het jaarverslag over 1924 valt deze eigenaardigheid op. Men vraagt zich onwillekeurig af, wat de reden is van het weglaten van deze cijfers, die ongetwijfeld een indruk van de beschamend lage weezenonderstanden zouden geven.

Op blz. 29 en 30 van het verslag vindt men bij de bespreking der posten van de voorloopige verlies- en winstrekening voor 1925, dat in totaal *f* 315137.40 aan weezenonderstanden is uitgegeven, dat is 8.7 % van het totale bedrag der uitgekeerde weduwenpensioenen. Uit de gegevens der reeds verschenen balansen blijkt, dat de weezen in de verschillende perioden gemiddeld resp. *f* 5.48, *f* 5.97, *f* 6.03 en *f* 6.77 per maand per wees ontvangen hebben

(zie IV, bijlage blz. 69). Men zal niet ver mistasten, wanneer men, rekening houdend met de tijdelijke verhooging, voor 1925 een bedrag van hoogstens *f* 10.— daarvoor aanneemt.

De mogelijkheid tot belegging van gelden was in het verslagjaar in Nederland goed, in Indië echter gering. In verband met het laatste moest daarom *f* 3600000.— ter belegging naar Nederland worden overgemaakt. Aan het eind van het verslagjaar was in totaal een bedrag van *f* 2383593.73 onbelegd aanwezig.

Op ultimo 1925 waren de ondervolgende bedragen (aankoopwaarden) belegd.

	Nederland	Indië	Totaal	Verhouding
Staatsleeningen . .	f 8158579.47⁵	f 120000.—	f 8278579.47⁵	14.27%
Prov. Gem. e.a. .	„ 16304033.04	„ 2572327.50	„ 18876360.54	32.50 „
Spoor- en tramw.	„ 2265375.21⁵	„ 4830.—	„ 2270205.21⁵	3.92 „
Pandbrieven . . .	„ 5251324.92	—	„ 5251324.92	9.04 „
Diversen	„ 739509.03	—	„ 739509.03	1.27 „
	f 32718821.68	f 2697157.50	f 35415979.18	61%
Hypotheken . . .	„ 15345347.37	„ 7301074.05	„ 22646421.42	39 „
Totalen	f 48064169.05	f 9998231.55	f 58062400.60	100%

In den loop van het verslagjaar moest in Nederland, als gevolg van faillissement van den hypothekairen schuldenaar, in 2 gevallen het onderpand van de leening worden verkocht. Het Fonds leed echter hierdoor slechts geringe verliezen. In Indië had wegens wanbetaling in 7 gevallen een openbare verkooping van het onderpand plaats. Daarbij werd op een totale vordering van *f* 245673.34 een verlies van *f* 120045.53 geleden; volgens het verslag is het nog mogelijk, hoewel niet waarschijnlijk, dat daarvan een gedeelte wordt terugontvangen.

In verband met het bovenstaande meent de directie dan ook, dat, gezien de sterke schommelingen in den economischen toestand in Indië, het aangaan van geldleeningen op onderpand van bebouwde eigendommen niet mag worden gerekend tot de rustige beleggingen,

welke het Fonds behoeft. In het verslag (blz. 23) wordt naar aanleiding hiervan verder het volgende opgemerkt:

„Daarmede wordt dan echter de gelegenheid tot het beleggen van gelden in Indië nog kleiner dan zij reeds is, zoodat met het uitzetten van gelden op hypotheek daar te lande wel zal moeten worden doorgegaan, doch dan met groote voorzichtigheid bij de keuze en de waardeering van de onderpanden, welke in vorige jaren niet is betracht".

De totale balanswaarde der vaste eigendommen van het Fonds bedroeg op 31 December 1925 *f* 396029.30. Hierin is begrepen een som van *f* 266897.33 voor aangekochte onderpanden van hypothekaire leeningen (zie boven); deze aankoopen geschiedden noodgedwongen ten einde grootere verliezen te voorkomen.

De gemiddelde rente-opbrengst der beleggingen in Nederland bedroeg voor het verslagjaar 5.27 %. Het overeenkomstige cijfer voor Indië is niet in het verslag vermeld; vermoedelijk is het echter hooger. Aangezien het belegde bedrag in Nederland veel grooter is dan dat in Indië, kan aangenomen worden, dat de rente, met alle belegde gelden gemaakt, niet ver van 5.27 % zal afwijken.

Het totale bedrag, aan contributie van de deelgenooten gedurende het verslagjaar ontvangen, bedroeg *f* 6232323.44[5]; aan schatkistsubsidie werd *f* 588000.— ontvangen, aan interest *f* 2840998.75.

Het overschot op de voorloopige verlies- en winstrekening bedroeg *f* 5676148.35, hetgeen aan het fondskapitaal is toegevoegd. Het fondskapitaal was op 31 December 1925 *f* 63431601.31[5] groot.

In het bovenstaande zijn de voornaamste cijfers uit het jaarverslag weergegeven. Na een reeks van staten, waarin de verschillende beleggingen gedetailleerd worden vermeld, besluit het verslag met een voorloopige balans en verlies- en winstrekening benevens een overzicht van de belegde kapitalen gedurende de jaren 1914 t/m 1925.

Het treft den belangstellenden deelgenoot, dat in dit verslag, evenals in vroegere, bijzonderheden ontbreken, welke juist in een jaarverslag van een onderling levensverzekeringbedrijf, want dat

is het Fonds toch feitelijk, behooren te worden vermeld. Al zijn de tegenwoordige fondsbepalingen buitengewoon slecht en daardoor niet bevorderlijk voor het opstellen van een overzichtelijke boekhouding, toch had men mogen verwachten, dat de directie in een verslag, dat gedeeltelijk een antwoord bedoelt te zijn op de in geschriften geuite ontevredenheid der deelgenooten over de wijze waarop het Fonds werkt, een begin had gemaakt met becijferingen, welke in het bedrijf een beter inzicht geven. Want het zegt den deelgenoot niet veel, dat het fondskapitaal zóó groot is en met zóóveel in het verslagjaar is aangegroeid, dat het totale bedrag der contributies zóó groot is, enz. enz. Deze bedragen dienen in hunne componenten, al was het ook maar schattenderwijze, ontbonden te worden.

De bijdragen der deelgenooten bestaan bijv. uit zuivere heffingen (bijdragen, waartegenover geen verplichtingen van het Fonds staan) en premies. Verder zou het aantal personen vermeld kunnen worden, dat in het verslagjaar op ouderen leeftijd deelgenoot werd en welke schade daardoor het Fonds is toegebracht, enz.

Uit de eerste 19 bladzijden van het verslag blijkt, dat in hoofdzaak een antwoord is gegeven op de brochure B o s (I); de V.V.L.-brochure (IV) verscheen te laat om haar nog in het besproken verslag te kunnen beantwoorden. De wijze echter, waarop eerstgenoemde brochure door de directie is beantwoord, zal weinig deelgenooten bevredigen, terwijl sommige uitingen zelfs eenige bevreemding wekken. Een typisch voorbeeld van het laatste vindt men bijv. reeds in de „Inleiding" (blz. 1), waar het volgende vermeld wordt:

„Het is wel opmerkelijk, dat die ongunstige beoordeeling is uitgebleven gedurende de vele jaren, dat er werkelijk wel iets aan het Fonds en zijn bestuur ontbrak, en dat zij eerst wordt geuit, nu die moeilijke tijd, dank zij een betere opzet van het Fonds en een deskundig bestuur, voorbij is en het Fonds waarschijnlijk geheel op peil zou zijn, indien niet de storende invloed van den wereldoorlog was opgetreden, waardoor het noodig is geworden voorzieningen te treffen, waarop niet is kunnen worden gerekend".

Het zou, gezien de lange lijdensgeschiedenis van het Fonds, zeker van een gepaste mate van bescheidenheid getuigd hebben,

indien de directie het aan het oordeel van belangstellenden had overgelaten, in hoeverre thans de opzet „beter" en het bestuur „deskundig" is, maar afgezien hiervan is ook de mededeeling onvolledig. Met het op peil zijn van het Fonds bedoelt de directie een toestand, waarbij in de toekomst steeds uitkeeringen volgens de fondsbepalingen gegarandeerd kunnen worden, terwijl men daaronder een toestand dient te verstaan, waarbij de uitkeeringen evenwicht vormen met de bijdragen der normale deelgenooten. Ten gevolge van de slechte fondsbepalingen, waarop schrijver dezes later nog terug zal komen, zijn beide toestanden niet — zooals het behoort te zijn — identiek; dit kan pas plaats hebben na een radicale wijziging van het fondsreglement gepaard met een aanzuivering van het bestaande tekort, waarop in bovenstaande aanhaling reeds gewezen wordt.

Verder is het door de directie opgemerkte verschijnsel, in bovenstaande aanhaling geuit, zeer gemakkelijk te verklaren. Het Fonds heeft zich practisch nooit in de sympathie van de deelgenooten verheugd; protesten tegen de hooge contributies zijn uit de geschiedenis bekend. Dat echter pas in den laatsten tijd geschriften met critiek verschenen zijn, is een gevolg van de werkzaamheid van verschillende, betrekkelijk jonge vakvereenigingen, wier verhoogde activiteit practisch van de laatste 10 jaren dateert.

Het standpunt, dat de directie tegenover de verschenen critiek inneemt, wordt door het ondervolgende bepaald (blz. 1):

„Intusschen is die critiek, welke hoofdzakelijk in Indië werd vernomen, daar te lande afdoende weerlegd door den Voorzitter van den Raad van Commissarissen in Indië, den heer B. D. W. J. van Garderen, Directeur der Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente Maatschappij te Weltevreden, aan welke verdediging van het gevoerde beleid de Directie niet veel heeft toe te voegen".

Deze weerlegging vindt men in een opstel, in dit tijdschrift verschenen (II); zij staat echter niet op zichzelf, doch is gevolgd door een artikel van Hart, eveneens in dit tijdschrift geplaatst (III).

Dat deze verdediging van het gevoerde fondsbeleid geheel onvoldoende gefundeerd was, blijkt uit een vergelijking van beide

genoemde opstellen (vergelijk hiervoor ook IV blz. 54 — 57). Heel veel waarde heeft dus het standpunt der directie niet!

Schrijver dezes meent dan ook, dat hij zich, met verwijzing naar het opstel van Hart, ontslagen kan achten van een bespreking van bovengenoemd standpunt. In verband met uiteenzettingen van de directie in het jaarverslag acht hij het echter noodig het een en ander over de solidariteit der deelgenooten mede te deelen, een onderwerp, dat door van Garderen (II blz. 216 — 217) ook is aangeroerd en waarover men vaak uiteenloopende meeningen verneemt.

In het dagelijksch leven wordt het woord „solidariteit" in verschillende beteekenissen gebezigd. In de levensverzekeringwiskunde is echter de „solidariteit" een streng omlijnd begrip en men dient m.i. daarvan uit te gaan om een juist inzicht in den toestand van het Fonds te krijgen.

De levensverzekeringwiskunde, en wel in het bijzonder het gedeelte eruit, dat zich bezig houdt met het berekenen van premies en uitkeeringen, is een combinatie van rente- en waarschijnlijkheidsrekening. Bij deze waarschijnlijkheidsrekening maakt men gebruik van vereffende statistische gegevens, de zgn. sterftetafels, welke geïdealiseerde beelden geven van de afhankelijkheid tusschen sterfte- (en levens-) kans en leeftijd. Deze sterftetafels zijn resultaten van waarnemingen, aan een groot aantal individuen verricht; het zijn resultaten van onderzoekingen van, zooals de Duitschers kortweg zeggen, „Massenerscheinungen".

Indien men dan ook omgekeerd van zulke gegevens bij een premieberekening gebruik maakt, dan heeft de uitkomst van zoo'n berekening voor één individu (of een stel, drietal individuen enz.) geen beteekenis. Wèl heeft zoo'n uitkomst beteekenis als gemiddelde voor een groot aantal, onder dezelfde omstandigheden verkeerende individuen (wat betreft leeftijd, grootte der uitkeeringen enz.). Vooral op de bijvoeging: „onder dezelfde omstandigheden verkeerende" dient de aandacht gevestigd te worden, want deze bijvoeging bepaalt de „solidariteit".

Men kan zich van het bovenstaande overtuigen, door zich bijv. eens af te vragen, welke beteekenis gehecht dient te worden aan de volgende uitspraak:

„De kans, dat een 18-jarige man binnen de leeftijdsperiode van 18 — 62 jaar overlijdt, is 0.5 groot".

Deze uitspraak beteekent alléén dat van een groot aantal, bijv. 100000 18-jarige mannen op 62-jarigen leeftijd vermoedelijk nog 50000 in leven zullen zijn. En dit is de beste uitspraak, welke men op grond van een sterftetafel kan doen. Het is een uitspraak over een aantal of beter, over een verhouding van groote aantallen; men kan niets over bepaalde individuen zeggen, bijv. of de heeren Jansen en Pietersen, die zich onder die 100000 mannen bevinden, binnen genoemde periode het slachtoffer van den dood zullen zijn of niet. Indien deze 100000 mannen eens allen dezelfde verzekering afsloten, dan kan men met behulp van deze levens- en sterftekansen de totale contante waarde der premies berekenen, welke evenwicht zullen maken met die der uitkeeringen en daaruit gemiddelde waarden afleiden, welke men dan voor elk individu in rekening brengt.

Voor de geheele groep klopt thans de rekening, maar voor het enkele individu is dit meestal niet het geval. De eene heeft schade de andere voordeel van de verzekering; er heeft voor de verzekerden een onderlinge vereffening van deze bedragen plaats. Men kan dus zeggen, dat deze verzekerden in dit opzicht onderling solidair zijn. De voorwaarde echter, dat de individuen — voor zoover bekend — onder dezelfde omstandigheden verkeerden, waarborgt, dat zij bij het afsluiten van de verzekering allen dezelfde kans op voordeel of nadeel gehad hebben.

Hieruit blijkt wel, dat de „solidariteit" in de levensverzekeringwiskunde geen ideaal is, waarnaar met opzet gestreefd is; het is een ijzeren noodzakelijkheid tengevolge van onze gebrekkige kennis, de ruimste grens, waarbinnen het rechtvaardigheidsprincipe, dat iemand „loon naar werken" ontvangt, nog betracht kan worden.

Ter staving van het bovenmedegedeelde volgen hieronder de eerste twee zinnen, waarmede één der bekende standaardwerken van het „Institute of Actuaries" de mathematische uiteenzettingen over de berekening van premies en uitkeeringen begint [1]):

1) E. F. Spurgeon, Life Contingencies, London 1922. Published by the authority and on behalf of the Institute of Actuaries. Deel I, hoofdstuk III, blz. 31.

„In the calculation of monetary values based on the mortality table the assumption is tacitly made, in every instance, that there are sufficient cases, that is, sufficient individuals or contracts, to form an average".

„Thus, the question „What is the present value of a sum of 1 payable to a person now aged x on his attaining age $x+t$?" is equivalent to the question „What is the contribution that each of l_x persons now aged x must make to a fund which, accumulated at interest, will provide the sum of 1 to be paid to each of the l_{x+t} survivors t years hence?" [1])

Er wordt wel eens de opmerking gemaakt, dat bij verschillende sociale verzekeringsfondsen het begrip „solidariteit" niet zoo eng wordt genomen als in het bovenstaande is aangegeven, zoodat ook bij het Weduwen- en Weezenfonds in dit opzicht een ruimer standpunt zou kunnen worden ingenomen. Eerstgenoemde opmerking is juist, maar de tweede is daarvan nog geen logisch gevolg [2]).

Men kan natuurlijk het solidariteitsprincipe op totaal willekeurige wijze uitbreiden en voor de berekening van den evenwichtstoestand tusschen bijdragen en uitkeeringen verzekeringen samenvoegen tot een niet verder onderverdeelde groep, van

---

1) Met l wordt het aantal in leven zijnde personen bedoeld, door de gebezigde sterftetafel gegeven. De erbij gevoegde index stelt den leeftijd voor, door die personen bereikt.

2) Schrijver dezes heeft bij de verder volgende uiteenzettingen, welke natuurlijk slechts in zeer gecomprimeerden vorm gegeven kunnen worden, van medegedeelde bijzonderheden in ondervolgende werken gebruik gemaakt.

P. J. Richard, Théorie mathématique des assurances, Tome deuxième, 2e édition, 1922 Paris. Livre II, Assurances collectives, blz. 167-261.

In dit werk worden, naast theoretisch mathematische uiteenzettingen over het verkrijgen van evenwichtstoestanden bij verschillende solidariteitsopvattingen, in het bijzonder de toestanden op dit gebied in Frankrijk en in het kort die van enkele buitenlandsche instellingen vermeld.

Palgrave's Dictionnary of Political Economy, Edited by H. Higgs, London. Volume I (1925), vol. II (1925) en vol. III (1926).

Hierin worden voor verschillende landen sociale verzekeringsfondsen besproken en overzichten gegeven van de wijzen, waarop zij werken.

G. Schmoller, Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre, Zweiter Teil, München-Leipzig 1923, Drittes Buch 8, Die wichtigeren neueren sozialen Institutionen. Armen- und Versicherungswesen, Arbeitsnachweis, Gewerkvereine und Schiedsgerichte, blz. 367-481.

Ook hierin vindt men verschillende mededeelingen, welke een inzicht geven in de omstandigheden, waaronder dergelijke sociale verzekeringsfondsen werken.

welke verzekeringen niet meer kan gezegd worden, dat zij onder zooveel mogelijk dezelfde omstandigheden zijn afgesloten.

Ik laat hieronder een overzicht van dergelijke, practisch bruikbare systemen volgen (Richard, blz. 187). Het systeem van de „individueele" premie is dat van de moderne levensverzekeringmaatschappijen; dit systeem dekt dus boven weergegeven solidariteitsopvatting en komt in het ondervolgende als een bijzonder geval voor.

„1°. Système général de la prime moyenne".
„2°. Système de la prime du risque ou des contrats annuels successifs".
„3°. Système de la prime individuelle".
„4°. Système d'exacte répartition".
„5°. Système de la prime moyenne par génération".
„6°. Système de la même durée d'assurance (sans importance pratique)".
„7°. Système habituel de répartition (groupement de tous les assurés existant à une époque donnée)".
„8°. Système de répartition d'aprés l'âge d'entrée (groupement de tous les assurés de même âge d'entrée existant á une époque donnée)".

Beziet men de verschillende formules voor den evenwichtstoestand tusschen bijdragen en uitkeeringen, in laatstgenoemd werk gegeven, dan bemerkt men, dat, uitgaande van No. 3, het aantal factoren, waarmede gelijktijdig dient te worden rekening gehouden, in de andere systemen grooter wordt, naarmate in het gegeven staatje het systeem verder van No. 3 afstaat. Stelt men den eisch, dat de berekening voor het bedrijf practisch uitvoerbaar blijft, dan dwingt elke bijgevoegde factor als het ware tot een globalere berekeningswijze, waardoor een scherp inzicht in den finantieelen toestand van zoo'n fonds meer en meer verloren gaat.

Deze factoren zijn grootheden, waarvan de waarden meestal niet met voldoende mate van zekerheid bekend zijn en die bovendien in den loop der tijden veranderingen ondergaan; een vergrooting van het aantal factoren maakt dus niet alleen den toestand ingewikkelder, maar ook de rekenuitkomsten onzekerder (huwelijk,

scheiding, hertrouwen, het gemiddelde aantal kinderen per gezin, enz.). Een overzichtelijke boekhouding, zooals levensverzekeringmaatschappijen die bezitten, is niet meer mogelijk.

Het is duidelijk, dat zulke systemen gevaren bezitten. De prikkel voor de directie van zoo'n fonds, om zich zoo juist mogelijke statistische gegevens te verschaffen, verslapt; het gevaar, dat een wanbeheer ontstaat, is groot. De geschiedenis van het Weduwen- en Weezenfonds levert daarvoor een voorbeeld.

Waar het Nederlandsch-Indische Gouvernement juist in de laatste jaren zoo'n activiteit aan den dag legt met het ontwerpen van financieel zoo overzichtelijk mogelijke boekhoudingen voor zijne bedrijven, daar mag zeker door de deelgenooten de vraag gesteld worden: Waarom wordt systeem No. 3 van bovenstaand overzicht ook niet voor het Weduwen- en Weezenfonds toegepast? Bestaan er d w i n g e n d e redenen, welke een ander systeem noodzakelijk maken? [1])

Ik meen de laatste vraag ontkennend te moeten beantwoorden en wil dit aantoonen door het opsommen van enkele omstandigheden, welke zich bij zeer veel sociale verzekeringsfondsen voordoen en daardoor een afwijking van systeem No. 3 noodzakelijk of begrijpelijk maken.

Het aantal deelgenooten van vele sociale verzekeringsfondsen — in het kort in het vervolg s.v.f. genoemd — loopt in de millioenen; het aantal deelgenooten van het Weduwen- en Weezenfonds — in het kort in het vervolg W. & W. f. genoemd — is daarbij vergeleken buitengewoon klein (thans circa 20.000). Het innen der bijdragen en de verzameling der benoodigde statistische gegevens bij vele s.v.f.'sen geschieden door verschillende personen (diverse werkgevers) en verschillende lichamen. Bij het W. & W. f. is alles practisch in handen van één werkgever, het Gouvernement, dat voor de uitbetaling van salarissen reeds de benoodigde administratieve apparaten bezit, welke met een kleine arbeidsvermeerdering

1) Een reorganisatie van het Weduwen- en Weezenfonds is waarschijnlijk spoedig te verwachten. Ik vrees echter, dat de nieuwe fondsbepalingen, welke weer — volgens de gebruikelijke methode — zijn samengesteld zonder dat practisch de deelgenooten daarin gekend zijn, in dit opzicht weinig verbetering zullen brengen.

een gedeelte van de administratie voor het W. & W. f. kunnen verrichten. Het vereffenen der bijdragen geschiedt hierbij geheel met gesloten beurzen; overdracht van geld aan het fondsbeheer behoeft slechts enkele malen met groote sommen plaats te hebben.

De individueele bijdragen van vele s.v.f.'sen zijn klein en hebben vaak wekelijks plaats; de bijdragen voor het W. & W. f. zijn daarbij vergeleken groot en hebben maandelijks plaats.

Bovengeschetste omstandigheden bij de s.v.f.'sen rechtvaardigen reeds het gedeeltelijk prijs geven van de kennis van bijzonderheden, noodig voor de toepassing van het „individueele" systeem en bij gevolg een globalere boekhouding en globalere berekeningswijzen. Het verlaten van het enge solidariteitsbeginsel geschiedt in zulke gevallen door de bank heen t e n v o o r d e e l e van de deelgenooten, want daardoor kunnen de beheers- en inningskosten zoo laag mogelijk gehouden worden.

Bij het W. & W. f. bestaan dergelijke omstandigheden niet; de beheers- en inningskosten kunnen op 2½ % van de bijdragen worden gesteld (zie IV bijlage blz. 53 en 54). Al zouden door een invoering van het individueele systeem deze onkosten eens tot 5 % stijgen — en dit is n.m.m. niet noodig —, dan zijn zij nog veel geringer dan die bij verschillende levensverzekeringmaatschappijen (circa 16 à 17 % van de premie; hierbij zijn natuurlijk de onkosten begrepen, welke het W. & W. f. niet heeft) [1]).

Ik kom thans tot de bespreking van een zeer belangrijk verschil tusschen de s.v.f.'sen en het W. & W. f., nl. de wijze van betaling der bijdragen.

D e b i j d r a g e n a a n h e t W. & W. f. w o r d e n g e h e e l d o o r d e d e e l g e n o o t e n v e r r i c h t. Reeds bij de oprichting werd door de Regeering uitdrukkelijk verklaard, dat het Fonds haar geen geld mocht kosten en dit zou ook niet noodig geweest zijn om thans een finantieel gezond Fonds te hebben, indien de Regeering zich onthouden had van daden, waardoor de op normalen

---

1) Sterftewinst is hierbij buiten beschouwing gelaten. Daarom is ook dit percentage kleiner dan die, in de tabellen op blz. 51 en 52 van de V. V. L.-brochure (IV bijlage) vermeld.

leeftijd in dienst getreden deelgenooten op grove wijze benadeeld zijn [1]).

Het W. & W. f. is dus het best te vergelijken met een onderlinge levensverzekeringmaatschappij, waarop de Regeering toezicht uitoefent. Het is duidelijk, dat aan dit feit de deelgenooten het (moreele) recht kunnen ontleenen om den vorm, waarin het fondsbedrijf zal worden uitgeoefend, mede te mogen bepalen.

Bij de meeste s.v.f.'sen worden echter de bijdragen in het geheel niet of slechts gedeeltelijk door de deelgenooten betaald. Hierbij heeft dus een echte — en vaak belangrijke — steunverleening plaats. De deelgenooten kùnnen bij gevolg niet zeggen, dat zij door toepassing van één of ander solidariteitsbeginsel benadeeld worden. Men zal dan vaak bij de oprichting een systeem kiezen, waarbij te zware finantieele offers van de steunverleeners voorkomen worden, en dit zal het „individueele" systeem niet zijn. De evenwichtstoestand tusschen bijdragen en uitkeeringen wordt dan gewoonlijk pas na langen tijd bereikt.

Richard (blz. 190 en 191) zegt dan ook zeer terecht naar aanleiding van de bespreking der verschillende collectieve systemen (en hierbij komt tevens het reeds behandelde punt ter sprake):

„Chaque système a ses avantages et ses inconvénients. Dans le système de la prime moyenne et de la prime individuelle, qui nécessitent la capitalisation des cotisations versées, ces dernières, de valeur constante et déterminée a priori d'après les données statistiques, sont accumulées sous forme de réserves destinées à assurer le service des pensions accordées à l'invalide ou aux ayantsdroit du décédé".

„Le système de la prime individuelle ne peut guère être appliqué, car la charge de l'assurance incombe rarement en totalité à l'assuré lui même (spatieering door mij): aussi l'institution d'assurance

1) De jaarlijksche subsidie van f 400.000.— sedert 1905 en de tijdelijke jaarlijksche subsidie sedert 1920 van circa f 1.100.000.— voor de verhooging der pensioenen met 40% mogen dan ook niet opgevat worden als steunverleening door de Regeering, maar als een terugbetaling van een zeer klein gedeelte van de schuld, welke zij daardoor aan het Fonds heeft. Op deze kwestie zal later teruggekomen worden.

ne pouvant obtenir aisément les éléments d'appréciation des risques individuels est amenée à pratiquer l'assurance collective et à fixer le montant de la prime moyenne par assuré, ou par groupe d'assurés, si l'on peut répartir ces derniers par catégories, compte tenu d'un facteur dont l'influence est prépondérante sur le risque".

Van s.v.f.'sen met een uitbreiding van het enge solidariteitsbeginsel, waarbij bovenbeschreven omstandigheden zich geheel of gedeeltelijk voordoen, kunnen talrijke voorbeelden gegeven worden, bv. verschillende staatsverzekeringsfondsen voor arbeiders (ziekte-, ongevallen-, invaliditeits-, ouderdoms-, weduwen- en weezenfondsen), meestal min of meer copieën van het klassieke Duitsche model, verschillende pensioens- en weduwen- en weezenfondsen voor militaire en burgerlijke ambtenaren enz. Ook het pensioensfonds voor burgerlijke ambtenaren in Indië kan hiertoe gerekend worden, aangezien toch hierbij de deelgenooten slechts een klein gedeelte van de benoodigde bijdragen leveren [1]).

Met het bovenstaande hoop ik te hebben aangetoond, dat voor het W. & W. f. een uitbreiding van het enge solidariteitsbeginsel der levensverzekeringmaatschappijen voor een goed functionneeren van dit bedrijf in het geheel niet noodig en ook niet wenschelijk is. Er zouden daarvoor nog meer punten zijn aan te voeren; kortheidshalve verwijs ik naar de V.V.L.-brochure (IV), waar op een andere wijze de solidariteitskwestie uitvoerig besproken is en waarin ook is aangetoond, dat op de basis van het „individueele" principe de

---

1) De aandacht dient op dit verschil tusschen het W. & W. f. en het Pensioensfonds gevestigd te worden. De normale deelgenooten hebben aanspraak op pensioen doch m.i. recht op weduwen- en weezenuitkeeringen, waarvan de contante waarde evenwicht vormt met die hunner bijdragen.

Ik wil hier wijzen op een artikel van J. H. Goossens in „De Vakbeweging" van 19 November 1927, waarin na een tamelijk verward betoog met een voorstel voor den dag wordt gekomen om het aanwezige dekkingskapitaal van het W. & W. f. en de verder te verrichten contributies in de Moederlandsche schatkist te storten; tegenover deze prestatie zou dan de Staat der Nederlanden verder de uitbetaling der W. & W.-pensioenen moeten garandeeren. Schrijver dezes vreest, dat de Moederlandsche regeering voor dit „cadeau", waarbij dan zeker de verzwarende voorwaarde zou moeten worden gedaan dat de uitkeeringen op de juiste hoogte worden gebracht, zal bedanken. En tegen een dergelijke transactie met de Indische Regeering zullen talrijke deelgenooten om verschillende redenen, waarop hier niet nader zal worden ingegaan, zich ten stelligste verzetten.

gehuwde ambtenaren en de ambtenaren met kinderen door middel van niet te zware bijdragen voor hunne weduwen en weezen uitkeeringen kunnen ontvangen, welke belangrijk beter zijn dan de tegenwoordige.

Beziet men de tegenwoordige fondsbepalingen, dan bemerkt men, zelfs slechts met de meest elementaire kennis der levensverzekeringwiskunde gewapend, dat men hier te doen heeft met een slecht kruisingsproduct van verschillende systemen. Op welk standpunt men zich ook stelt, wat betreft het solidariteitsprincipe, steeds blijkt, dat de fondsbepalingen daarop een parodie zijn. In de V.V.L.-brochure kan men bewijzen voor deze uitspraak vinden.

De directie van het Fonds tracht in het besproken jaarverslag duidelijk te maken, dat de wensch van B o s (I), om elk jaar een wetenschappelijke balans te doen verschijnen, door verschillende omstandigheden niet te vervullen is. In deze bespreking geeft zij, ongewild, tevens een scherpe critiek op de tegenwoordige slechte bedrijfsinrichting. Zij bevestigt daarin feitelijk volkomen hetgeen schrijver dezes hierboven heeft betoogd en hetgeen in de V.V.L.-brochure (IV) is geschreven, nl. de noodzakelijkheid van het invoeren van het reeds zoo lang beproefde stelsel der levensverzekeringmaatschappijen. Deze passage in het jaarverslag is zoo merkwaardig, dat zij hieronder in haar geheel moge worden weergegeven (blz. 14):

„Doch ook afgezien hiervan is er nog een ander groot verschil tusschen de particuliere levensverzekering-maatschappijen en de pensioen- en weduwen- en weezenfondsen, waardoor de samenstelling van de wetenschappelijke balans voor de laatstbedoelde instellingen veel omslachtiger wordt".

„Bij een particuliere maatschappij kunnen namelijk de gegevens voor de wetenschappelijke balansen zonder moeite worden ontleend aan de gesloten overeenkomsten van verzekering, waarin alle factoren, welke van invloed zijn op de balans, bepaald zijn, terwijl daarentegen bij de Fondsen alle factoren van de verzekeringen der deelgenooten aan voortdurende veranderingen onderhevig zijn. Zoowel de grondslagen, waarnaar de te betalen contributiën worden berekend als die, waarnaar de uitkeeringen aan de nabestaanden der deelgenooten zullen moeten worden toegekend, alsook het aantal

en de personen dier nabestaanden zelven zijn niet constant, zoodat voor elken deelgenoot afzonderlijk bij elke nieuwe wetenschappelijke balans andere cijfers zullen gelden. Daarbij komt dan nog, dat door algemeene Regeeringsmaatregelen, waarbij veranderingen worden gebracht in de bezoldigingen of de pensioenen der ambtenaren of in de uitkeeringen aan hunne weduwen en weezen, de verhouding tusschen de grondslagen, waarop het Fonds rust, geheel kan worden gewijzigd, zooals nu is geschied door de verhooging der pensioenen van de weduwen en weezen met 40—75 %. Een en ander maakt dan ook, dat een wetenschappelijke balans alleen geacht mag worden te gelden voor het tijdstip, waarop zij is afgesloten en dat op een zoodanige balans geen beroep meer kan worden gedaan ter beoordeeling van den toestand van het Fonds op een later tijdstip".

„Tot dat oordeel kan men ook niet geraken door eenige cijfers van de laatste wetenschappelijke balans te vervangen door cijfers uit de jaarlijksche bedrijfsbalansen, omdat men dan eenige belangrijke cijfers, die in de wetenschappelijke balansen wel, doch in de bedrijfsbalansen niet voorkomen — t.w. die, welke betreffen de in de toekomst te verwachten inkomsten en uitgaven — hetzij ongewijzigd moet laten, hetzij moet schatten, hetgeen daaraan alle waarde ontneemt".

De onnoodig ingewikkelde voorschriften omtrent bijdragen en uitkeeringen, waarnaar in bovenstaande aanhaling o.a. gewezen wordt, zijn zelfs tot de onbelangrijkste uitkeeringen, nl. die der weezen doorgevoerd. In welke mate dit het geval is, bemerkt men pas goed, wanneer men tracht voor een bepaald voorbeeld, bijv. een gezin bestaande uit vader, moeder en 4 kinderen, de contante waarde der weezenuitkeeringen op verschillende tijdstippen te berekenen. Aangezien volgens de fondsbepalingen de grootte der uitkeering aan een wees afhankelijk is van het aantal in leven zijnde broeders en zusters (beneden 18-jarigen leeftijd), heeft men hierbij gebruik te maken van formules voor samengestelde vormen van zgn. overlevingsrenten (op 6 levens), een vraagstuk, waarmede bij de oplossing nog menigeen met ervaring op levensverzekeringgebied moeite zal hebben. Een groote en voor de hand liggende vereenvoudiging is in dit geval wel het gelijk maken van de uitkeering voor elk kind van het gezin, waardoor genoemd vraagstuk terug-

gebracht wordt tot de toepassing van 2 eenvoudige typen van overlevingsrente (op 2 en 3 levens) [1]).

Al dwingen de omstandigheden bij sociale verzekeringsfondsen om het solidariteitsprincipe een weinig ruimer op te vatten dan bij levensverzekeringmaatschappijen het geval is, toch bemerkt men bij dergelijke goed opgezette fondsen, waarbij de deelgenooten gedeeltelijk bijdragen, wel degelijk het streven om deze uitbreiding van het enge solidariteitsbeginsel zoo veel mogelijk te beperken. Gewezen kan bijv. worden op de Duitsche ziekteverzekeringswetten voor arbeiders. Hierbij is niet alles in één fonds ondergebracht, doch men heeft voor verschillende groepen van bedrijven afzonderlijke fondsen; op deze wijze worden de individuen, welke min of meer, wat betreft kans op ziekte, onder dezelfde omstandigheden verkeeren, afzonderlijk verzekerd. Een ander voorbeeld levert het Duitsche ouderdoms- en invaliditeitsverzekeringsfonds. De bepalingen zijn voor dit fonds zóódanig, dat gezorgd wordt, dat een deelgenoot een voldoend aantal jaren heeft gecontribueerd, alvorens hij recht op een ouderdomsuitkeering heeft. Verder wordt de grootte van de uitkeering ook bepaald door de wijze, waarop hij heeft bijgedragen. Hieruit blijkt wel, in welke mate men met de individueele omstandigheden tracht rekening te houden.

Beide fundamenteele principes, nl. dat de leeftijd, waarop iemand deelgenoot is geworden, en ook de wijze, waarop hij heeft bijdragen, de grootte van de uitkeering mede bepalen, zal men in de fondsbepalingen tevergeefs zoeken [2]).

Het gevolg hiervan is geweest, dat de normale deelgenooten onder de vlag der solidariteit op grove wijze benadeeld zijn, dat onkosten, welke de g e h e e l e gemeenschap behoorde te dragen, op deze deelgenooten zijn afgewenteld. Het betreft hier de kwestie van het in dienst nemen van ambtenaren op ouderen leeftijd, welke zonder eenige verrekening van een inkoopsom door de Regeering

1) In de V. V L.-brochure zijn dergelijke vraagstukken — om alles zoo eenvoudig mogelijk te houden — op benaderende wijze opgelost, nl. met behulp van een overlevingsrentetype op 2 levens.

2) Vreemd doet daarnaast aan, dat in het fondsreglement minutieuze tabellen gegeven worden, welke met het leeftijdsverschil tusschen man en vrouw rekening houden. Vergelijkt men deze tabellen met elkaar, dan komt men tot de meest dwaze consequenties (zie IV blz. 141).

tot deelgenoot in het W. & W. f. worden verklaard, met dezelfde rechten op weduwen- en weezenonderstanden als de normale ambtenaren. Naast de bekende fout in 1861, toen de Regeering tegen het advies van deskundigen in het „omslagsysteem" invoerde, is bovengenoemde fout wel de belangrijkste oorzaak voor het groote fondstekort.

In het hoofdstuk „Uitkeeringen" van het jaarverslag (blz. 15 — 19) geeft de directie in het kort de geschiedenis van het Fonds weer en het is wel merkwaardig, dat daarin van bovenstaande fout, welke toch nog steeds en in belangrijke mate plaats heeft, met geen enkel woord gerept wordt.

Integendeel, zij spreekt slechts in verband met de behandeling van de jaarlijksche regeeringssubsidie van ƒ 400.000.— heel vluchtig ergens van vroegere „ondoelmatige regeeringsmaatregelen" en poogt den lezer te suggereeren, dat thans tengevolge van deze subsidie het fondsevenwicht nagenoeg hersteld is. Hoe verklaart ze dan het feit, dat de contante waarde der bijdragen van normale deelgenooten ongeveer tweemaal zoo groot is als die der uitkeeringen (zonder de tijdelijke verhooging; met deze verhooging circa 1.43 maal zoo groot)?

Zonder een duidelijke uiteenzetting van de opvatting der directie omtrent den evenwichtstoestand van het Fonds, toegelicht met berekeningen, is zulk een wijze van berichtgeving misleidend, om geen erger woord te bezigen.

Doch de directie gaat verder en wil den lezer den indruk geven, dat de tijdelijke subsidie ter verhooging van de onderstanden met 40% een daad is geweest van de Regeering, waardoor de deelgenoot méér heeft ontvangen dan waarop hij volgens zijn bijdragen recht heeft gehad. Zij schuwt hierbij niet om een geheel mank gaande vergelijking te bezigen, zooals uit het ondervolgende moge blijken (blz. 17):

„De verhooging van de uitkeeringen aan de weduwen en weezen werd dus verkregen zonder dat daarvoor eenige betaling van de belanghebbenden werd gevorderd, ook niet van de nog levende deelgenooten voor hunne toekomstige nabestaanden. Hierop mag wel eens de aandacht worden gevestigd van hen, die meenen dat eene verzekering bij een particuliere levensverzekering-maatschappij de

voorkeur verdient boven het deelgenootschap in een der Indische Fondsen. Het is niet bekend, dat eenige particuliere maatschappij wegens de toegenomen duurte der levensbehoeften de uitkeeringen aan de bij haar verzekerden zonder vergoeding heeft verhoogd".

De directie schijnt geheel te vergeten, dat een persoon vrijwillig een verzekering sluit bij een particuliere levensverzekeringmaatschappij; hij kan dus die maatschappij kiezen, welke hem de gunstigste aanbiedingen doet. Het deelgenootschap in het W. & W. f. geschiedt echter onder dwang, terwijl de deelgenoot op den aard van de verzekering en de inrichting van het Fonds niet den minsten invloed kan uitoefenen. Wanneer de Regeering nu de onderstanden der weduwen en weezen met 40 % verhoogt, terwijl deze personen volgens de verrichte bijdragen feitelijk recht hebben op 100% meer, dan dienen zij zeker verrukt te zijn over de goedheid der Regeering!

Blijkt uit het bovenstaande, dat het W. & W. f. als verzekeringsinstituut zoowat alles te wenschen heeft overgelaten, iets anders moet het oordeel luiden, wanneer men dit Fonds beschouwt als beleggingsinstituut. In laatstgenoemd opzicht geven de jaarverslagen den indruk, dat bevredigend werk is verricht, en dit verschijnsel is ook niet vreemd, wanneer men in het oog houdt, dat de directeur te den Haag en de beheerder te Weltevreden personen zijn, welke vroeger werkzaam zijn geweest in het spaarbankbedrijf. Men kan feitelijk zeggen, dat de jaarverslagen in hoofdzaak waarde bezitten als beleggingsverslagen.

Doch deze toestand dateert pas sedert korten tijd. In 1904 vermeldde van Geer nog in de 2e wetenschappelijke balans, dat de oorzaak, dat de gekweekte rente der belegde gelden in de laatste jaren niet meer dan 3.3 % bedroeg, gelegen was in het „bijna onvergeeflijk verzuim" om het beleggingsveld beperkt te houden tot inschrijvingen op de Nationale Schuld, ondanks het feit dat de postspaarbank, de ongevallenbank en het pensioensfonds voor ambtenaren reeds lang meer rente maakten.

Men bemerkt hieruit, dat ook in dit opzicht de Regeering, die beleggingsvoorschriften gaf, het Fonds feitelijk nog eenige vergoeding schuldig is.

Sociale Kroniek.

PSYCHOTECHNISCHE ANALYSE BIJ GESTRAFTEN.

De moderne methoden van bedrijfsleiding, welke op het oogenblik in Amerika en Europa toepassing vinden, hebben sinds eenige jaren de algemeene aandacht getrokken. Niet het minst in Indië, waar men zich er langzamerhand van bewust wordt, dat efficiency in een bedrijf een factor is, welke domineerend inwerkt op den gang van zaken. De heterogene werkkrachten welke men hier in dienst neemt doen in den laatsten tijd, waar het begrip concurrentie soms zeer gevoelig op den voorgrond treedt, het gemis aan doorgevoerde arbeidsselectie voelen. Was vroeger Indië bekend om zijn goedkoope inlandsche werkkrachten, waartegenover weliswaar de mindere productiviteit van den inlander stond, tegenwoordig zijn vooral in de groote centra de loonen zoodanig gestegen, dat daarmede terdege rekening moet worden gehouden.

Hiermede gaat noodzakelijkerwijze gepaard een meest economische werkwijze en de vraag, of een arbeid, welke vroeger door een bepaald aantal werklieden werd uitgevoerd, thans niet met minder, doch uitgezochte werkkrachten kan worden verricht. Onwillekeurig heeft men hier reeds met een embryonale psychotechnische analyse te doen, immers bij het indeelen bij een bepaalden arbeid neemt men zulke werklui, die bij soortgelijk werk een zekere handigheid hebben betoond. In de meeste bedrijven vindt dus reeds een bewuste selectie plaats in dien geest, dat het ongeschikte individu wordt geweerd.

Is dit voor de meeste bedrijven de aangewezen weg, bij het Gevangeniswezen met zijn tallooze, over den geheelen Archipel verstrooide strafgevangenissen met tienduizenden gestraften, verandert de toestand totaal. Hier heeft men geen arbeiders, die bij ongeschiktheid ontslagen kunnen worden, maar moet men allen geschikt te werk stellen en wel, wat hier nog zwaarder drukt, op de meest economische wijze.

Het zal nog bij weinigen bekend zijn, dat de gevangenissen in Indië een zeer ver doorgevoerd arbeidssysteem hebben, dat op één trap kan worden gesteld met de bekende Amerikaansche werkverschaffing voor gestraften.

In de groote gevangenissen te Tjipinang, Soerabaia, Semarang, Padang en Madioen zijn uitgebreide timmermanswerkplaatsen, meubelmakerijen, smederijen en kleermakerijen, in Djokja is een volledige leerlooierij annex schoenmakerij in bedrijf, in de strafgevangenis te Cheribon bestaat een

modern uitgerust textielbedrijf, waar het gesponnen garen wordt verwerkt tot weefsels in de meest verschillende genres, welke aan de diverse Gouvernementsdiensten worden geleverd. Al deze bedrijven verschaffen werk aan tienduizenden gestraften en zijn bovendien een strategisch niet te onderschatten zelfvoorzieningssysteem van het Gouvernement.

De recruteering van al deze werkkrachten geschiedt uit den aard der zaak uit gestraften. Hier bestaat dus geen ontslag bij ongeschiktheid, ofschoon juist hier de personen in kwestie er wel het minste bezwaar tegen zouden hebben. Nu is het een voldongen feit, dat de doorsneeinlander, die in de gevangenis verzeilt raakt, geen licht is; de slimme boeven zorgen er wel voor buiten de beruchte vier muren te blijven. Zoodat dus het contingent gestraften, dat aan het werk moet worden gezet, meerendeels bestaat uit landbouwers, vermengd met koelies. Sporadisch komt ook wel een meer ontwikkeld persoon voor. Met deze menschen, die nog geen enkel vak kennen, is men dus gedwongen een bedrijf niet alleen gaande te houden, maar meer dan dat: werkstukken af te leveren, die ten eerste het importgoed evenaren en ten tweede scherp concurreeren met den vrijen handel.

Men zal na het bovenstaande begrijpen, dat de veelvuldige klacht, die men hoort, dat gevangenisartikelen door het goedkoope arbeidsloon onder de markt worden verkocht, geheel ongegrond kan worden genoemd, immers de productie, welke den prijs bepaalt, kan met ongeoefenden nooit zoo groot zijn als met geoefende vakmenschen, nog geheel daargelaten, dat gedwongen arbeid niet stimuleerend werkt, vooral niet bij menschen met karakters als gestraften.

Zoo zich dus ergens de noodzakelijkheid doet gevoelen, om van de arbeiders te maken, wat er van te maken valt, is dit wel bij het Gevangeniswezen het geval. Niet alleen, dat de productie er oneindig bij gebaat zou zijn, ook de geest onder de gestraften zou er veel op vooruit gaan, indien „the right man in the right place" geplaatst werd, daar gewoonlijk de animo evenredig groeit met de prestaties.

Hoe is nu een selectie het best door te voeren? A priori is het zeer gewaagd, de leiding der psychotechnische analyses over te laten aan onervaren handen. De beoordeeling van een arbeider op grond van gehouden proefnemingen kan alleen dan een zekere mate van waarborg geven, indien de proefnemingen zorgvuldig zijn samengesteld en last not least gebaseerd zijn op den intellectueelen toestand van den examinandus. Zoo zal bij voorbaat al elke proefneming, waarbij cijfers of letterteekens worden gebruikt voor een analfabeet onbruikbaar zijn, hoe goed de methode ook voor anderen moge zijn.

Een proef ter bepaling van het evenwichtsgevoel kan zijn nut hebben voor vliegeniers, machinisten enz. maar is vrijwel waardeloos voor gestraften, welke in hun tewerkstelling nooit aan soortgelijke invloeden worden blootgesteld.

Bij de uiteenloopende gevangenisbedrijven zal een generalisatie moeilijk of niet zijn door te voeren, men zal zich dienen te beperken tot een voorloopige keuring ter bepaling van de al of niet geschiktheid tot werken in algemeenen zin en of eventueel een speciale aanleg aanwezig is, welke wijst op begaafdheid voor een bepaald vak. De definitieve keuring zal dan moeten geschieden ter plaatse, waar de gestrafte te werk wordt gesteld om daar uit te maken, voor welk onderdeel van het bedrijf de meeste aanleg aanwezig is.

Om tot een gunstige keus te komen, dient men zich voor alles terdege in te werken in de verschillende verrichtingen, die voor elk vak worden vereischt. Zoo zal bijvoorbeeld de analyse voor geschiktheid voor het kleermakersvak veel eenvoudiger zijn dan die voor een textielbedrijf, daar de handgrepen voor het eerste kleiner in aantal zijn dan die voor het tweede, waar tallooze onderafdeelingen bestaan, die geheel verschillende arbeidswijzen eischen.

Laat ik mij bepalen met een voorloopig overzicht te geven over de diverse vereischten van een textielbedrijf. De eerste bewerking, die het garen, dus de draad ondergaat, is het afwikkelen van compacte strengen op klossen van verschillende grootte. Bij de vele soorten garens van vrij dikke tot ragfijne doorsneden zal het er in de eerste plaats op aankomen om te onderzoeken of de candidaat een vlug onderscheidingsvermogen bezit voor dik en dun en wel zullen die personen het meest geschikt zijn, die zonder aarzeling binnen enge grenzen bij elkaar behoorende garens kunnen sorteeren. Daarvoor zijn om te beginnen goede oogen noodig en absolute afwezigheid van kleurenblindheid, daar de nuances van garens van gelijke dikte soms maar zeer weinig uit elkaar loopen, bijvoorbeeld bordeaux en wijnrood, welke door een kleurenblinde niet kunnen worden onderscheiden. Tot welke storingen hier tewerkstelling van kleurenblinden zou leiden, kan men zich voorstellen. Eveneens is hier een factor van groot belang een rustige hand, om knoopen zonder tijdsverlies in een minimum van tijd te leggen. Personen met korte en dikke vingers zijn minder geschikt dan zulke met lange en smalle vingers, die zich uit den aard der zaak meer leenen voor het fijne peuterwerk tusschen de draden.

Hierna volgen de zoogenaamde settlemachines, voor wier persooneel weinig eischen te stellen zijn, daar de machines zich automatisch controleeren. Alleen absolute vrijheid van kleurenblindheid is ook hier vereischte, wegens de noodzakelijkheid om draden van gelijken kleur bij elkaar te houden. De sterkmachine, waar het garen door tapiocameelpap wordt getrokken, heeft behalve oplettendheid zoo goed als geen bijzondere eischen noodig, daar alles automatisch geschiedt. Zelfs kleurenblinde arbeiders kunnen daar te werk worden gesteld.

Terloops zij hier even opgemerkt, dat de kwalificatie „bijzondere eischen" toepasselijk is op arbeiders, die in het algemeen geschikt zijn bevonden. Zulken met lichamelijke gebreken vallen in het begin al uit.

De volgende werkzaamheden, waarvoor weer arbeiders met zwak postuur genomen kunnen worden, vereischen niettemin een strenge keuring op ander gebied. Het gaat hier namelijk om het inhalen van duizenden draden in de zoogenaamde kammen en rieten, d.w.z. elke draad moet beurtelings door smalle lussen en daarna door zeer nauwe openingen, gevormd door ijzeren staven geregen worden. Hierbij is vooral een scherp oog, vaste en rustige hand en hoofdzakelijk groote trefzekerheid noodig aangezien het hier gaat om duizenden draden, die allen op een bepaalde manier moeten worden gerangschikt. Vanzelfsprekend is onderscheidingsvermogen van kleuren een eerste vereischte.

Het enorme tijdsverlies, dat gepaard gaat met het onoordeelkundig te werkstellen van arbeidskrachten, doet zich vooral hier zeer sterk gevoelen. Want wordt namelijk, onverschillig waar, bij het inrijgen een fout gemaakt, dan moeten alle draden daaropvolgende weer losgemaakt worden en opnieuw worden ingeregen. Wat dit beteekent bij weefsels met 2 à 3000 draden waarbij de fout in het begin is gemaakt en pas ontdekt wordt op het einde, zooals meest gebeurt, kan ik gevoeglijk aan den lezer overlaten.

Bij het weven van het goed zien we op den voorgrond treden naast afwezigheid van kleurenblindheid den eisch van snel reactievermogen. Immers de wever moet elke onregelmatigheid in den machinalen gang of in het weefsel onmiddellijk beantwoorden met het stopzetten van den weefstoel. Weliswaar zijn er automatische inrichtingen, om de machine te stoppen bij draadbreuk, maar dan is het onheil al gebeurd en wordt alleen grooter voorkomen. Het geeft echter in de meeste gevallen een belangrijke tijdsbesparing door tijdig bij het waarnemen van fouten in statu nascendi te stoppen en de onregelmatigheden te verhelpen voordat zich de breuk uitbreidt tot een ravage.

Maar aangezien er slechts enkele seconden verloopen tusschen het tijdstip, dat geconstateerd kan worden of een breuk in aantocht is en het moment, dat hij reeds heeft plaats gehad, is het van het grootste belang, dat de wever snel reageert.

Wij zullen dus geen menschen kunnen gebruiken, die na eenigen tijd, door de omgeving worden afgeleid of neiging vertoonen te gaan suffen. Nu zijn deze twee laatste factoren uiterst moeilijk te constateeren, daar bij het examineeren de geest altijd in een gespannen toestand verkeert, waarbij zich de verschijnselen als bovengenoemd niet voor zullen doen. Men zou het onderzoek tot uren moeten uitrekken, wat voor beide partijen wel wat al te tijdroovend zou zijn.

De daaropvolgende werkzaamheden, welke tevens het slot vormen van de reeks, bestaan uit het nakijken van het goed en het verwijderen van onregelmatigheden. Hierbij is vereischt een vlug overzichtsvermogen en een goede opmerkingsgave, want de onegaliteiten zijn zeer ongelijk verspreid, zoodat een vlug afwerken absoluut afhankelijk is van bovengenoemde eigenschappen.

Dit korte overzicht moge uitwijzen, dat de psychotechnische analyse, welke door velen nog met een medelijdend lachje wordt afgedaan, haar bestaansrecht heeft, vooral in een omgeving, waar men op bepaalde arbeidskrachten is aangewezen, waarmede men zooveel mogelijk economisch effect moet behalen.

En waar de bedrijven der gevangenissen in Indië niet alleen voor werkverschaffing zijn gebouwd, maar in zeer groote mate rationeel moeten werken en hun productievermogen een factor van belang vormt bij het voorzien in de behoeften der verschillende gouvernementsdiensten, zal de juiste plaatsing der arbeidskrachten zeer zeker een belangrijke verbetering ten gevolge hebben.

Belangrijk in zooverre, dat het nuttige rendement stijgt, de productiekosten lager worden en zoodoende een besparing wordt verkregen, welke last not least de begrooting gunstig beïnvloedt.

C. GUTJAHR.

Bedrijfsleider Textielfabriek der strafgevangenis te Cheribon.

Boekbespreking.

Statistisch Jaaroverzicht van Nederlandsch-Indië, jaargang 1926, Landsdrukkerij 1927, Prijs in Indië ƒ 5.—

Het voorbericht geeft voorzichtig te kennen, dat het tijdstip van verschijnen zich zal vastzetten, en wel zoo dicht mogelijk na 15 September. Hiermee heeft dit overzicht zijn bepaalde plaats in de rij der publicaties van het Statistisch Kantoor ingenomen, en zeker niet een plaats in de achterhoede.

Tot nu toe is het jaaroverzicht de eenige periodieke uitgave van het Kantoor die voor het algemeene publiek van belangstellenden in Indische aangelegenheden bestemd is en het verdient inderdaad in veler handen te komen. Hoeveel wanbegrip, hoeveel gebrek aan inzicht in verhoudingen kan niet uit den weg worden geruimd, wanneer men als regel aanvaardt om zijn theorieën en wenschen aan de onverbiddelijke cijfers te toetsen.

Nu zal men niet altijd vinden wat men zoekt; het huis onzer Indische statistiek is nog in opbouw en allerlei essentieele gegevens op het gebied der bewegingsstatistiek moeten wij ontberen, zoolang Indië's draagkracht de daarvoor vereischte registratie-organen niet betalen kan. Maar wat er aan cijfermateriaal is, dienstig om een deel van de Indische samenleving te belichten, vindt men in dit overzicht met liefde en beleid bijeengebracht, in telkens verbeterde bewerking.

Gemakkelijk is die arbeid niet. Het voorbericht wijst er op, dat de samenstelling van het overzicht berust op de welwillendheid van velen om hun medewerking te verleenen. „Overreding speelt hierbij vaak de hoofdrol". Een van de toegepaste vormen van overreding is het opnemen van onvolledig of op onvoldoende wijze ingevulde tabellen. De kruisen in meerdere daarvan voorkomend zijn evenzooveel wenschen, die ter harte genomen mogen worden door hen die er toe kunnen medewerken om ze te doen verdwijnen.

De omvang van het jaaroverzicht komt overeen met die van het vorige jaar, ruim vierhonderd bladzijden, maar de inhoud is rijker: een betere typografische bewerking heeft den omvang van talrijke tabellen binnen kleiner bestek weten samen te persen, zonder de leesbaarheid te schaden. Daardoor hebben meerdere nieuwe statistieken in hetzelfde aantal pagina's een plaats gevonden. Zestien nieuwe tabellen vermeldt het voorbericht, waaronder betreffende arbeidsbeurzen, ijkwezen, mestverbruik door de

Inlandsche bevolking, arbeiders in de fabrieken (nog onvolledig) gemiddelde pasarprijzen per gewest op Java en Madoera, bedrijf in Ned.-Indië der aldaar werkzame levensverzekeringsmaatschappijen, vennootschapsbelasting.

Enkele opmerkingen, zonder onderling verband, over den inhoud van het overzicht zou ik willen maken en hier en daar toegeven aan de begrijpelijke neiging om een treffend cijfer te vermelden.

De bevolkingstabel (9) geeft voor de buitengewesten geen nieuwe cijfers, blijkbaar zijn de administratieve tellingen hier niet tijdig gereedgekomen dan wel geheel achterwege gebleven.

Belangrijk is de tabel (15) van de plaatselijke bevolkingen van de hoofdplaatsen en de plaatsen met meer dan 10.000 inwoners. Daar zou zich allerlei uit laten afleiden, al is het aantal kruisen nog groot. Bij oppervlakkige beschouwing van de vergelijkingscijfers over 1920, krijgt men den indruk van concentratie van het Europeesch element op de grootere plaatsen, van een verschuiving van het Inlandsch element daartegenover naar de kleinere plaatsen. De aanwas van het aantal Europeanen op de hoofdplaatsen is snel. Tusschen de jaren 1920 en 1926 neemt de Europeesche bevolking toe in Batavia met 20,5 %
in Meester Cornelis ..... „ 35,8 %
„ Bandoeng ..... „ 79,9 %
„ Cheribon ..... „ 16,3 %
„ Semarang ..... „ 46,3 %
„ Jogjakarta ..... „ 82,8 %
„ Soerakarta ..... „ 16,8 %
„ Soerabaja ..... „ 40,6 %
„ Palembang ..... „ 34,6 %.

Tabel 17 is nieuw; zij betreft „de opgezetenen der particuliere landen op Java en de zelfbestuursonderhoorigen". Deze combinatie is weinig gelukkig. De particuliere landen moeten verdwijnen, de zelfbesturen tot ontplooiïng worden gebracht. Nu bestaan de gegevens over de zelfbestuursonderhoorigen in de buitengewesten nog wel uitsluitend uit kruisen maar, tegen dat hiervoor cijfers in de plaats gesteld kunnen worden, zou ik toch verplaatsing naar de tabellen 328 — 331, waarover straks nog iets, in overweging willen geven.

Wat de particuliere landerijen betreft, wil ik enkel releveeren dat het aantal opgezetenen, ondanks de zeventien jaar terugbrengingspolitiek, nog 1.235.000 zielen bedraagt, d.w.z. 3,6 % van de bevolking van Java.

Tabel 24, getiteld „kolonisatie", geeft alleen de Inlandsche kolonisatie. Nu de pers zooveel aandacht aan de Europeesche kolonisatie schenkt, zou deze statistiek met cijfers hierover kunnen worden aangevuld.

Moeilijk te raadplegen is de tabel (28) over de sterfte onder de Inlandsche bevolking. Zij geeft slechts regentschaps- en afdeelingsgewijs gesplitste permille cijfers, geen absolute cijfers en geen totalen; en de met de

bestuurshervorming zich wijzigende grenzen der eenheden maken vergelijking met vroegere jaren onmogelijk. Gelukkig wordt veel goed gemaakt door tabel 29, die de gemiddelde sterfte ($^{o}/_{oo}$) voor West-, Midden- en Oost-Java en geheel Java en Madoera recapituleert. Zij toont een toename der sterfte in het afgeloopen jaar van 19,8 tot 21$^{o}/_{oo}$, door stijging in Midden- en Oost-Java.

Geboortecijfers ontbreken geheel. Alleen wijst de administratieve telling uit dat Java weer een kleine vijfhonderd duizend inheemsche bewoners meer te voeden heeft gekregen.

In een volgend jaarverslag ware tabel 31: „besmettelijke ziekten" uit het hoofdstuk III Bevolking naar hoofdstuk IV Volksgezondheid over te brengen.

Tabel 47 wijst uit dat het aantal schoolgaande Inlandsche kinderen op Java en Madoera 8,1 % bedraagt van het aantal daarvoor in aanmerking komende (5-15 jaar), in de Buitengewesten (over 1925) 10,9 %. Bij de vreemde Oosterlingen zijn deze percentages 14,4 % en 8,3 %. Deze cijfers zijn nog gedrukt door de vrouwelijke leerlingen; de mannelijke schoolgaande jeugd bereikt bij de Inlanders percentages van 13,6 % en 16,6 %, bij de vreemde Oosterlingen 17,5 % en 10,4 % resp. voor Java en daarbuiten.

Volkslectuur zag in tien jaar het getal harer uitleeningen (49) stijgen van 282.726 tot 1.924.477 boeken.

In hoofdstuk VI „Eerediensten" is ook opgenomen de tabel (60) over den Mohammedaanschen bedevaart. Na de inzinking, in 1925, van 36.321 tot 74 in Ned.-Indië afgegeven mekkapassen, vertoont zich in 1926 een langzaam herstel tot 3141 stuks. Merkwaardig is dat hieronder maar 444 passen afgegeven werden in Java en Madoera tegen 2.697 in de Buitengewesten, waarvan 2.346 alleen in Sumatra (Djambi en Palembang 1388). Hiermee is wel zonneklaar aangetoond dat deze statistiek eigenlijk in het volgende hoofdstuk, onderdeel „Uiterlijke teekenen van welvaart", thuis behoort.

Tot slot nog een opmerking over de reeds genoemde tabellen 328—331. Deze handelen over de zelfbesturen. Zij zijn echter, vooral wat de buitengewesten betreft, wel erg mager, te meer in vergelijking met de daaropvolgende gegevens over de locale raden. Zou het niet mogelijk zijn een opgaaf te verkrijgen van het aantal zelfbesturen, van het aantal hunner onderdanen, van hun uitgestrektheid, liefst flink gesplitst ook wat hun budgetten betreft, die nu in één allegaartje zijn samengetrokken?

Zoo blijft er nog altijd te wenschen.

B.

Stelsel en Inhoud van de „Regeling Inlandsche Coöperatieve vereenigingen" (Staatsblad 1927 No. 91). Volkslectuur 1927.

Handleiding bij de oprichting, het beheer en de contrôle van Inlandsche coöperatieve vereenigingen. Landsdrukkerij 1927.

Nu de regeering, door het in het leven roepen van een eigen coöperatieregeling voor de inheemsche bevolking, blijk heeft gegeven haar steun te willen verleenen aan het in gang brengen van een Inlandsche coöperatieve beweging, is het begrijpelijk dat pogingen worden gedaan om den aard van de coöperatieve vereeniging, haar beginselen, haar voorschriften, de eischen die zij stelt en de mogelijkheden die zij biedt nader tot de belanghebbenden te brengen.

De beide hierboven genoemde boekjes moeten daarvoor dienen.

Het eerste boekje is in twee talen, Nederlandsch en Maleisch, gesteld. Het geeft den tekst van de nieuwe wettelijke regeling en een korten, voor leeken bestemden commentaar op elke van haar artikelen. Een bijlage geeft het model van het vereenigingsregister, dat iedere vereeniging moet aanhouden, en achterin is een uitvoerige alfabetische klapper opgenomen, ook in de twee talen gesteld, die het zoeken naar de verschillende onderwerpen van de regeling en haar commentaar vergemakkelijkt.

Een inleiding deelt mee waarom, naast de sinds 1915 bestaande, voor alle bevolkingsgroepen geldende, wettelijke regeling op de coöperatieve vereenigingen, thans een nieuwe is uitgevaardigd. Het luidt daarin: „De oude regeling is in hoofdzaak een navolging van de Nederlandsche wet; zij stelt zich op het standpunt, dat er bij de bevolking een ontwikkelde coöperatieve geest en een helder coöperatief inzicht bestaan, zoodat de belanghebbenden geheel vrij kunnen worden gelaten en slechts een regeling van de algemeene beginselen en de vormen der coöperatieve vereeniging noodig is om een krachtige coöperatieve beweging te doen ontstaan en te laten bloeien.

De oprichting van een coöperatieve vereeniging is bij die regeling aan allerlei formaliteiten gebonden: de statuten moeten in het Nederlandsch worden gesteld, er is de medewerking van een notaris voor noodig, er moet bewilliging op de oprichtingsakte worden gevraagd van den Gouverneur-Generaal, het bestuur van de vereeniging heeft er voor te zorgen dat die akte en de bewilliging worden ingeschreven bij het residentiegerecht en openbaar gemaakt in de Javasche Courant en dat daarvan in een Nederlandsch en een Maleisch nieuwsblad mededeeling wordt gedaan. Dat brengt ook allerlei uitgaven mee. De hulp van den notaris is duur en men vindt hem alleen op hoofdplaatsen, wat dus reiskosten beteekent; het Gouvernement eischt *f* 50.— aan zegelkosten voor de bewilliging; de openbaarmaking in de Javasche Courant geschiedt evenmin gratis en de nieuwsbladen eischen eveneens betaling voor de daarin geplaatste advertenties.

Dat met al deze formaliteiten veel tijd gemoeid is, spreekt van zelf. Is echter die voorbereiding afgeloopen, dan wordt de vereeniging verder aan zich zelf overgelaten. Zij heeft eens per jaar rekening en ver-

antwoording bij het residentiegerecht te deponeeren. Maar dat is dan ook alles. Van leiding en voorlichting, van toezicht van overheidswege is geen sprake, althans ontbreekt elke regeling daaromtrent.

Bovendien is de aldus gevormde vereeniging Europeesch rechtspersoon, d.w.z. zij wordt beheerscht door de voor Europeanen geldende rechtsregelen, zij kan geen Inlandsche rechten uitoefenen en haar rechter is die van de Europeanen.

Al deze beginselen maken de regeling van 1915 ongeschikt voor bescheiden, weinig draagkrachtige organisaties van Inlanders voor wie coöperatieve samenwerking een nog niet of weinig beproefd en daardoor nog onbekend middel is om vooruit te komen."

Nu zou men kunnen vragen of, wat zich niet onder deze regeling wil rangschikken, het dan niet zonder rechtspersoonlijkheid kan stellen. Ook hierop geeft de inleiding antwoord. „Dat kan een tijd lang goed gaan, wanneer men een verstandig en ijverig bestuur met de leiding heeft belast en de leden nog hun volle medewerking aan de goede zaak geven".

„Maar al spoedig zullen de moeilijkheden te voorschijn komen. De opzet is allicht onbeholpen, allerlei mogelijkheden zijn niet tijdig onder de oogen gezien; de inrichting van het beheer, de boekhouding zijn onvoldoende of duur en omslachtig; het bestuur wordt niet voldoende gecontroleerd; er komen leden die te kort schieten in hun coöperatieve plichten, in trouw aan de organisatie; het bestuur durft niet flink op te treden, omdat het geen middel achter de hand heeft om tot betere plichtsbetrachting te dwingen; gaan de zaken voor de wind, dan dreigt de vereeniging al gauw te ontaarden in een organisatie tot winstbejag voor enkelen, die het kapitaal verschaften, zijn de resultaten teleurstellend, dan laat men, enkel aangewezen op eigen inzicht, te spoedig den moed zinken; geldelijke hulp van derden is niet of bezwaarlijk te krijgen, omdat de aaneensluiting, vormeloos als zij is, geenerlei zekerheid vermag te bieden; het Inlandsch bestuur beschouwt de vereeniging met wantrouwen, zoolang zij elke officieele erkenning mist; de hulp van den rechter kan niet worden ingeroepen tegen weigerachtige of ontrouwe leden, tegen achterstalligen en wanbetalers, tegen bedriegelijke leveranciers en afnemers".

Daarom heeft het gouvernement het gewenscht geoordeeld een speciaal aan Inlandsche ontwikkeling en behoeften aangepaste regeling te geven. Het is nu echter zaak dat de eischen, aan de verschillende soorten coöperatieve organisatie te stellen, aan hen, die zich willen vereenigen of die daarvoor propaganda maken, helder voor oogen staan.

Daartoe dient het in de tweede plaats genoemde boekje. Het geeft een serie beginseluiteenzettingen, waarschuwingen en vermanen, een globale begrenzing van het gebied der Inlandsche coöperatie en een aanduiding van de formeele eischen, waaraan een Inlandsche coöperatieve vereeniging heeft te beantwoorden.

Een propagandawerkje is het niet. Integendeel, de samensteller zelf

verklaart dat het kan zijn dat hier en daar dat vermaan wat eenzijdig schijnt geworden, dat de opsomming van bezwaren den indruk maakt, alsof de bedoeling ware van oprichting van coöperatieve vereenigingen af te schrikken. Hij motiveert dit als volgt: „Er moet op het gebied van Indische welvaartsbevordering zooveel eigengereidheid, zooveel veronachtzaming van het persoonlijk element worden uitgeroeid, dat niet duidelijk genoeg naar voren kan worden gebracht dat coöperatie beteekent georganiseerde werkzaamheid *door* de belanghebbenden, dat de taak van de oprichters enkel is de belanghebbenden voor het beoogde doel tot samenwerking te brengen, dat het er om gaat personen te winnen voor het verrichten van een sociale taak en niet die taak zelf te volvoeren. Niet de overtuiging en de wil, niet de ontwikkeling en het inzicht, niet de krachten en bekwaamheden van den organisator verzekeren het succes maar de aanwending van die eigenschappen bij de georganiseerden zelf. Hij, die met het bevorderen van coöperatie slagen wil, moet zien door de oogen, moet werken met de krachten van die coöperatoren en niet zijn eigen inzicht en zijn eigen krachten daarvoor in de plaats stellen".

Ontspanningslectuur is het boekje evenmin. Het is daarvoor te bondig en te algemeen, te weinig illustratief en te onpersoonlijk. De bedoeling is echter een tekstboek en een leidraad te geven voor hen die zich met de bevordering van coöperatie willen inlaten, ook voor Inlandsche periodieken en leerkrachten, die dit geraamte alsdan naar hartelust en naar omstandigheden kunnen bekleeden en versieren, al naar de lezers of hoorders van noode hebben.

Thans is dus het woord aan hen, die met de bevolking in contact komen en de coöperatie ter harte willen nemen. Er is voor gezorgd dat zij welbeslagen kunnen zijn.

B.

Mededeelingen van het Centraal Kantoor voor de Statistiek te Weltevreden No. 46. Prijzen, Indexcijfers en Wisselkoersen op Java 1913 — 1926. Batavia, 1927. Prijs f 4.—.

Als mededeeling No. 19 van hetzelfde kantoor verscheen indertijd een publicatie over hetzelfde onderwerp over de periode 1913 — 1924. Echter is hier niet slechts sprake van aanvulling met twee latere jaren maar de oudere cijfers zijn niet onbelangrijk aangevuld en verbeterd. Bovendien is er aan toegevoegd een overzicht van de kosten van eenige belangrijke behoeften van het levensonderhoud der Inlandsche bevolking op Java en Madoera, een eenigszins gewijzigde voortzetting van mededeeling No. 31 van het statistisch kantoor.

Voor wie een gedetailleerd inzicht wil hebben in de prijsfluctuaties van de bewogen tijden der oorlogs- en naoorlogsjaren is deze uitgave onmisbaar.

B.

De Panglongs, door G. Pastor, inspecteur bij het Kantoor van Arbeid; publicatie No. 3 van het Kantoor van Arbeid; Landsdrukkerij Weltevreden 1927; prijs *f* 1.50.

Het boek, ruim 150 bladzijden druks, met 17 foto's en een kaart geïllustreerd, verdient zijn aanbeveling door het hoofd van het Kantoor van Arbeid. „Uit deze monografie over de arbeidstoestanden op de zgn. panglongs blijkt welke vreeselijke misstanden door den dienst der Arbeidsinspectie daar sedert 1 Januari 1925 zijn uitgeroeid. In stilte, buiten de palen der beschaafde samenleving hebben de arbeidsinspecteurs daar met groote inspanning en zelfverloochening een dringend noodig en belangrijk humanitair werk verricht.

„Tevens blijkt daaruit — trouwens daaruit niet alleen — de onjuistheid van de nog steeds vernomen fabel, dat het Kantoor van Arbeid zich gemakshalve vooral met de Europeesche bedrijven bezig houdt en de misstanden in Oostersche bedrijven uit den weg gaat.

„De heer Pastor is de eerste inspecteur geweest, belast met het toezicht op de arbeidstoestanden op deze houtkapperijen; uit zijn geschrift blijkt, hoeveel in korten tijd, sedert begin 1925 door de arbeidsinspectie, daarin voortdurend gesteund door Binnenlandsch Bestuur, Politie en Boschwezen, reeds is bereikt."

Het boek geeft een beschrijving van het panglonggebied, van de soorten panglongs, van hetgeen vroeger reeds over de panglongs te doen is geweest en van de uitkomsten van de jongste onderzoekingen betreffende werving, aantal en landaard der koelies en betreffende de toestanden en verhoudingen op de panglongs.

Men krijgt den indruk dat de onderzoekingen objectief en nauwgezet zijn gedaan. Als bijlagen worden de verschillende wettelijke regelingen betreffende de panglongs afgedrukt en eenige statistieke gegevens vermeld. De ook uiterlijk goed verzorgde uitgave is zeer laag geprijsd.

B.